

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

157

2018

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΜΕΛΠΩΣ Ι. ΠΩΛΟΓΙΩΡΓΗ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΒΡΑΥΡΩΝΟΣ
ΤΑ ΚΑΤΟΠΤΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
2018

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΦΗΜΕΡΙΣ
2018

Τόμος 157 (2018)
ISSN 2241-505X

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, Ἀθήναι 106 72
Fax 210 3644996 - τηλ. 210 3609689 - secr@archetai.gr - www.archetai.gr

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

157
2018

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΜΕΛΠΩΣ Ι. ΠΩΛΟΓΙΩΡΓΗ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΒΡΑΥΡΩΝΟΣ
ΤΑ ΚΑΤΟΠΤΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9-10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11-16
ΘΕΣΕΙΣ ΕΥΡΕΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ ΣΤΟ ΙΕΡΟ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΒΡΑΥΡΩΝΙΑΣ	17-44
ΤΑ ΚΑΤΟΠΤΡΑ ΩΣ ΣΥΝΕΡΓΑ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΚΑΛΛΩΠΙΣΜΟΥ. ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ	45-52
ΑΝΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ ΣΕ ΙΕΡΑ. ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΑ ΚΑΤΟΠΤΡΑ	53-64
ΤΑ ΚΑΤΟΠΤΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΒΡΑΥΡΩΝΙΑΣ	65-122
Α. Κατηγορίες κατόπτρων. Γενική κατάταξη σε τύπους των κατόπτρων από τη Βραυρώνα	65-72
Β. Ύλικό, κατάσταση διατήρησης, μέγεθος, λεπτομέρειες στην κατασκευή	72-84
Β1. Ύλικό	72-74
Β2. Κατάσταση διατήρησης	74
Β3. Μέγεθος	75-78
Β4. Λεπτομέρειες στην κατασκευή	78-84
Γ. Αναλυτική παρουσίαση των κατόπτρων κατά τύπους	84-121
Γ1. Κάτοπτρα με χειρολαβή	85-117
Τύπος Ια	85-91
Τύπος Ιβ	91-95
Τύπος Ιγ	95-96
Τύπος Ιδ	96-97
Άποληξη λαβής σκυθικού κατόπτρου	97-98
Τύπος Ιια	98-108
Τύπος Ιιβ1	108-111
Τύπος Ιιβ2	111-117
Τύπος Ιιβ3	117
Γ2. Τμήματα από σιτητά κάτοπτρα	117-119
Γ3. Τμήμα από ιδιότυπο σιτητό κάτοπτρο ή δακτυλοειδές στήριγμα	119

Γ4. Άπλοϊ δίσκοι κατοπτρισμοῦ	119-121
Δ. Ἐλεφάντινες καὶ ὀστέινες λαβὲς κατόπτρων	121-122
ΕΠΙΜΕΤΡΟ	123-125
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ	126-157
Ἄντιστοιχία ἀρ. εὐρ. Μουσείου Βραυρώνας μὲ ἀρ. καταλόγου	158-159
Ἄντιστοιχία ἀρ. κατ. μὲ ἀρ. εὐρ. Μουσείου Βραυρώνας	160-161
SUMMARY	162-171
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	172-180
ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ (Ἔγχρ. εἰκ. καὶ 1-192)	181 κέ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ ἰδιαίτερο ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1980, ὅταν ὡς Ἐπιμελήτρια τῶν Ἀρχαιοτήτων μετατέθηκα ἀπὸ τὴν δυτικὴ Κρήτη στὴν Ἀττικὴ, στὴν Β' Ἐφορεία Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων. Ἄν καὶ ἀνέλαβα διαδοχικὰ τὴν εὐθύνη διαφόρων ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἀττικῆς, ὁ ἀρχαιολογικὸς χώρος καὶ τὸ Μουσεῖο τῆς Βραυρώνας ἀποτελοῦσαν τὶς Κυριακὲς ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπημένους μου προορισμοὺς κατὰ τὶς περιηγήσεις μου στὴν Ἀττικὴ.

Ὅταν τὸ 2002 ἀνέλαβα τὴν εὐθύνη τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς Βραυρώνας, εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ προσεγγίσω καλύτερα τὶς ἀνασκαμμένες ἀρχαιότητες στὸν χώρο καὶ τὰ ποικίλα κινητὰ εὐρήματα ποὺ εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ. Τότε ἀκόμα δὲν εἶχα κατὰ νοῦ νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν δημοσίευση κάποιου ὑλικοῦ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἀποτελοῦσε ἤδη ἀντικείμενο μελέτης ἄλλων ἀρχαιολόγων, καθὼς μὲ εἶχαν ἀπορροφήσει ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες σὲ ἄλλους τομεῖς.

Μετὰ τὴν ἀφυπηρέτησή μου ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑπιμετοσία τὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὴ Βραυρώνα ἀναζωπυρώθηκε. Ἔτσι, ὅταν πρὸς τὰ τέλη τοῦ 2013 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία μοῦ ἀνέθεσε τὴν δημοσίευση τῆς μικροτεχνίας ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας, δέχθηκα μὲ πολὺ μεγάλη χαρὰ. Τὸ πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν εὐρημάτων μὲ ὀδήγησαν στὸν διαχωρισμὸ τοῦ ὑλικοῦ σὲ ἐνότητες. Ἦδη δημοσιεύθηκαν σὲ μελέτη στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα 2015 τὰ ξύλινα εὐρήματα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τῶν ἐτῶν 1961-1963 καὶ ἀκολουθοῦν τώρα τὰ κάτοπτρα.

Θερμὲς εὐχαριστίες ἐκφράζω πρὸς τὸ Συμβούλιο τῆς Ἑταιρείας καὶ πρὸς τὴν ὑπεύθυνη τοῦ ἀρχείου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἰωάννα Νίνου, ἡ ὁποία μὲ ἐξυπηρέτησε προκειμένου νὰ μελετήσω τὰ Ἡμερολόγια τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἰωάννη Παπαδημητρίου καὶ νὰ ἐρευνήσω τὸ σχετικὸ φωτογραφικὸ ὑλικό.

Θερμὲς εὐχαριστίες ὀφείλω ἀκόμα πρὸς τὴν ἀναπληρώτρια Προϊσταμένη τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ἀνατολικῆς Ἀττικῆς δρᾶ Ἐλένη Ἀνδρῆκου γιὰ τὴ θετικὴ εἰσήγησή της πρὸς τὸ Τοπικὸ Συμβούλιο Μνημείων Ἀττικῆς, ὥστε νὰ μοῦ χορηγηθεῖ ἀπὸ τὸ Ἐπιμετοσίον Πολιτισμοῦ ἢ κατὰ νόμον ἄδεια γιὰ τὴ μελέτη καὶ δημοσίευση τῆς μικροτεχνίας (πλὴν τῶν σφραγιδολίων καὶ δακτυλιολίων) ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Ἰ. Παπαδημητρίου στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα, καθὼς καὶ πρὸς τὴ μετέπειτα Διευθύντρια τῆς ἴδιας Ἐφορείας δρᾶ Ἀναστασία Λαζαρίδου γιὰ τὴν ὁμοίως θετικὴ εἰσήγησή της πρὸς τὸ ἴδιο Συμβούλιο, προκειμένου νὰ μοῦ χορηγηθεῖ ἀπὸ τὸ Ἐπιμετοσίον Πολιτισμοῦ συμπληρωματικὴ ἄδεια γιὰ τὴ μελέτη καὶ δημοσίευση τριῶν χάλκινων κατόπτρων, τὰ ὁποία βρέθηκαν τὸ 2011 κατὰ τὴν διάνοιξη φρεατίου στὸ πλαίσιο τῆς ἐκτέλεσης τοῦ ἔργου «Διαμόρφωση

τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ συντήρηση τῆς Στοᾶς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνεια». Πρὸς τὴν ὑπεύθυνη τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς Βραυρώνας ἀρχαιολόγο Κατερίνα Πέτρου εἶμαι εὐγνώμων γιὰ τὶς ἀριστες συνθήκες ποὺ δημιούργησε γιὰ τὴ μελέτη μου, καθὼς καὶ γιὰ τὴ φωτογράφιση τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ.

Χάριτες ὀφείλω ἀκόμα στὸν δρᾶ Γιώργο Καββαδία, Προϊστάμενο τῶν Συλλογῶν Ἀγγείων, Μικροτεχνίας καὶ Χαλκῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, γιὰ τὴν ἄδεια μελέτης ἐνὸς κατόπτρου, στὸν δρᾶ Ἄγγελο Ματθαίου γιὰ συζητήσεις μας σχετικὰ μὲ ἐπιγραφές, στὴν καθηγήτρια Ἀλίκη Μουστάκα γιὰ τὴν πληροφόρηση σχετικὰ μὲ τὴν εὔρεση κατόπτρων στὸ προσφάτως ἀνασκαφὲν ἱερὸ τῆς Εἰλειθυίας στὴν Ὀλυμπία, στὸν δρᾶ Ἄγγελο Ζαρκάδα γιὰ τὴν παροχὴ πληροφοριῶν σχετικὰ μὲ κάτοπτρα τοῦ Μουσείου Παύλου καὶ Ἀλεξάνδρας Κανελλοπούλου, στὸν σχεδιαστὴ Ricardo di Lauro γιὰ τὴ βοήθειά του στὴν ἀναγνώριση τῆς δυσδιάκριτης διακόσμησης στὴ λαβὴ ἐνὸς κατόπτρου.

Ἰδιαιτέρως εὐχαριστίες ἐκφράζω καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ πρὸς τὴ ζωγράφο Στέλλα Πωλογιώργη-Μαρτίνου γιὰ τὶς καλλιτεχνικὲς ὑδατογραφίες τριῶν κατόπτρων.

Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὸν δρᾶ Δημήτριο Δούμα γιὰ τὴν ἀψογὴ συνεργασία μας στὴ μετάφραση τῆς ἀγγλικῆς περίληψης.

ΜΕΛΠΩ Ι. ΠΩΛΟΓΙΩΡΓΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ίσως τὸ εἰδυλλιακὸ καὶ κατάφυτο περιβάλλον τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Βραυρωνίας¹ (εἰκ. I) νὰ μὴν ἔχει ἀλλοιωθεῖ σημαντικὰ ἀπὸ τὸ 1847, ὅταν ὁ Ludwig Ross, Προιστάμενος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας κατὰ τὰ ἔτη 1834-1836 καὶ πρῶτος καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1837-1843, δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο μὲ τὶς τοπογραφικὲς ἔρευνες ποὺ εἶχε πραγματοποιήσει γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς θέσης τῆς ἀγχιάλου Βραυρῶνος καὶ τῶν περιχώρων τῆς, τὸ ὁποῖο ἔχει συμπεριληφθεῖ καὶ σὲ ἕναν τόμο μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς συμβολές του ποὺ ἐκδόθηκε ἀργότερα². Τὸ ἄρθρο εἶναι ἀξιοπρόσεκτο, μὲ ἐκτενῆ περιγραφὴ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, τοπογραφικὲς παρατηρήσεις καὶ σημείωση διαφόρων εὐρημάτων, μολονότι ὁ μελετητῆς καταλήγει νὰ ταυτίζει τὰ ἐρείπια στὸν ὄρμο τῆς Βραυρωνίας μὲ τὸν δῆμο τῶν Ἀλῶν Ἀραφηνίδων καὶ τὴ θέση στὴν ὁποία βρίσκεται τὸ πρῶμων μεταβυζαντινῶν χρόνων ἐκκλησίδιο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, στοὺς βόρειους πρόποδες τῆς ἀκρόπολης τῆς Βραυρωνίας, μὲ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ταυροπόλου³.

Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι εὕρημα τοῦ L. Ross τὸ 1835 κατὰ τὶς ἀνασκαφικὲς του ἔρευνες στὰ νότια καὶ στὰ δυτικὰ τοῦ Παρθενῶνα εἶναι καὶ ὁ ὀλόγλυφος μαρμάρινος ἀρκτύλος, ἀνακαθισμένος στὰ πίσω πόδια του, στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Ἀκροπόλεως ἀρ. εὐρ. 3737, πιθανότατα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., τὸν ὁποῖο ὁ ἀνασκαφέας συνέδεσε εὐθὺς ἀμέσως μὲ τὸ Βραυρώνιον, τὸ θυγατρικὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας στὴν Ἀκρόπολη, μὲ ἀναφορὰ καὶ τῶν ἀρχαίων πηγῶν γιὰ τὴν ἀρκτεῖαν⁴. Τὸ εὕρημα ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴ του καὶ τὸ ὀλό-

---

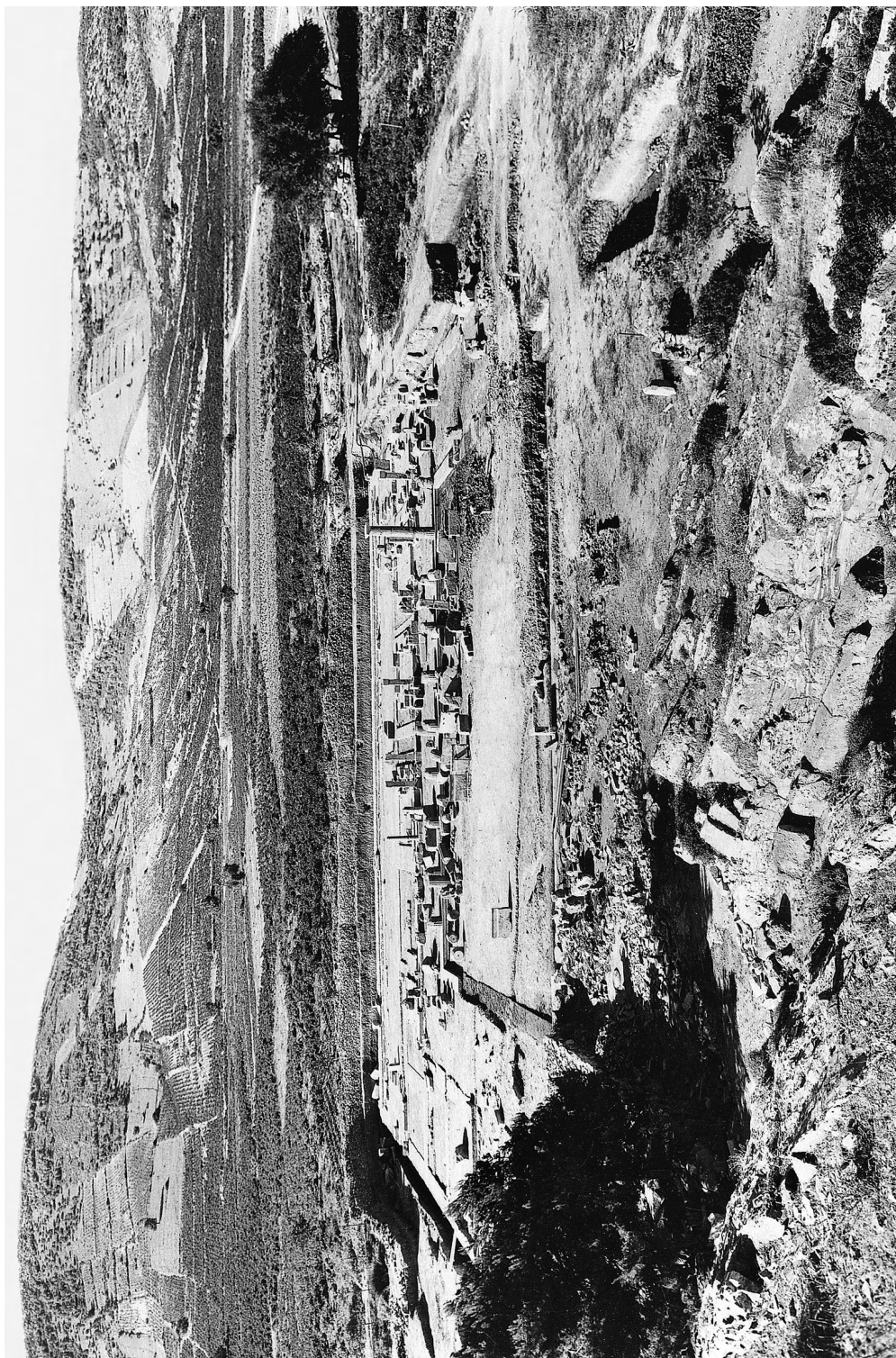
1. Ὁρλάνδος 1962, 39 εἰκ. 51 (γενικὴ ἄποψη τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Βραυρωνίας).

2. Ross 1855, 222-229.

3. Αὐτόθι 225 (Ostwärts neben dem Kirchlein, am Fusse des Felsens, ist eine reiche Quelle. Der Felshügel selbst ist unter den wilden Olivengestrüpp mit den Trümmern eines alten Demos, Fundamenten, Quadern und Scherben bedeckt. Ich habe fast keinen Zweifel mehr, dass dies *Halä Araphenides* war, und dass das Heiligtum der Artemis Tauroposos an der Stelle der Capelle des h. Georg gestanden hat).

4. Αὐτόθι 93 μὲ σημ. 2· 205-206. Πρῶτες σχεδιαστικὲς ἀπεικονίσεις τοῦ ἀρκτύλου: Κ. Σ. Πιττάκης, *AE* 1842, μετὰ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν λημμάτων 1042, 1043 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ 1044. Ph. Le Bas et S. Reinach,

Voyage archéologique en Grèce et en Asie-Mineure. Planches de topographie, de sculpture et d'architecture III (Paris 1888) πίν. 62,1 (ἀπὸ διαφορετικὴ ὀπτικὴ γωνία). S. Reinach, *Répertoire de la statuaire grecque et romaine* 2, 2 (Paris 1898) 729, 5 (πιδὸ σχηματικὸ σχέδιο, βασισμένο ὅμως στὸ προηγούμενο). Πρῶτη φωτογραφικὴ ἀπεικόνιση: J. E. Harrison, *Mythology and Monuments of Ancient Athens* (London 1890) 403-404 εἰκ. 26. Κύρια δημοσίευση: Kahil 1977, 94 πίν. 21, 6-7. Ἀναγνώριση τοῦ ἀρκτύλου σὲ ἀκουαρέλα τοῦ Δανοῦ ζωγράφου Martinus Rørbye (1803-1848), εὐθὺς μετὰ τὴν εὕρεση καὶ ἐκθεσὴ του ἀπὸ τὸν L. Ross ἀνω σὲ κιονόχρονο ἔξω ἀπὸ τὸ τζαμί τοῦ Παρθενῶνα, ἀπὸ τὸν Despinis 1994, σημ. 76 στή σ. 193 = Δεσπίνης 2010, σημ. 76 στή σ. 145.

Εικ. 1. Γενική άποψη της ανασκαφής του ιερού της Αρτέμιδος στη Βραυρώνα πριν από την αναστήλωση της Στοάς (Έργον 1961, 21 εικ. 20, φωτ. Ν. Τομπάζη).

γλυφο τῆς ἐκτέλεσης εἶναι μοναδικό. Καὶ εἶναι κάπως παράδοξο ὅτι, παρὰ τὸν αἰτιολογικὸ μῦθο ποὺ συνδέει τὴ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος μὲ τὴν ἄρκτον καὶ τὶς τελετὲς τῆς ἀρκτείας, στὸ ἱερὸ τῆς θεᾶς στὴ Βραυρώνα, μαρμάρινο ἀνάθημα μὲ παράσταση ἄρκτου ἢ ἀρκτύλου δὲν ἔχει ἀποκαλυφθεῖ.

Τὸ 1898 ὁ J. G. Fraser κατὰ τὸν σχολιασμὸ τοῦ κειμένου τοῦ Πανσανία ἀσχολεῖται ἐκ νέου μὲ περιγραφὰς τοπογραφικοῦ περιεχομένου καὶ θεωρεῖ ὀρθὰ ὡς πιθανότερο τὰ ἀρχαῖα ἐρεῖπια στὸν ὄρμο τῆς Βραυρώνας νὰ εἶναι τῆς ἴδιας τῆς Βραυρώνας ἢ τῆς πόλεως στὴν ὁποία ἀνῆκε, δηλαδὴ τοῦ Κλεισθένειου δήμου τῶν Φιλαϊδῶν⁵.

Παρὰ τὶς πρῶτες αὐτὲς καὶ κάποιες ἀκόμα, ἐν *σπαργάνοις*, τοπογραφικὲς ἔρευνες τοῦ 19ου αἰώνα⁶, χρειάστηκε νὰ παρέλθει ἕνας ὀλόκληρος αἰώνας ἀπὸ τὴν πρώτη ἐνασχόληση μὲ τὸ θέμα τοῦ L. Ross, ἕως ὅτου τὸ 1948 ἕνας ἐμπνευσμένος καὶ ἀγχίνους ἀρχαιολόγος, ὁ Ἰωάννης Παπαδημητρίου, Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς, ἄρχισε ἐκ μέρους τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὶς ἀνασκαφὲς στὴ Βραυρώνα, στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἔφερε στὸ φῶς τὸ σημαντικότερο ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας⁷. Ἡ ἀνασκαφή, ἢ ὁποία διενεργήθηκε κάτω ἀπὸ ἐξαιρετικὰ δύσκολες συνθῆκες ἐξ αἰτίας τῶν ἀναβλυζόντων ὑδάτων καὶ τῶν συχνῶν πλημμυρῶν κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνες, διήρκεσε ἀρκετὰ χρόνια (1948-1950 καὶ 1955-1963) καὶ διακόπηκε μὲ τὸν θάνατο τοῦ ἀνασκαφέως τὸν Ἀπρίλιο 1963.

Ὁ Ἰ. Παπαδημητρίου δημοσίευε κάθε χρόνο στὸ *Ἔργον καὶ στὰ ΠΑΕ* τὶς εὐσύνοπτες ἐκθέσεις του γιὰ τὴν πορεία καὶ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἀνασκαφῶν στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας (εἰκ. I), ἐκτενῆς περίληψη τῶν ὁποίων παρουσιάζεται καὶ στὰ *Χρονικὰ* τῶν ἐλληνικῶν ἀνασκαφῶν στὸ περιοδικὸ *BCH*. Ὁ ἀνασκαφέας ἔγραψε τὸ 1962 τὸ λῆμμα *Βραυρῶν* στὸ Συμπλήρωμα Β τῆς *Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας*. Ἐνα σύντομο ἀλλὰ περιεκτικὸ ἄρθρο ποὺ εἶχε προλάβει νὰ συντάξει μὲ τὰ κυριότερα συμπεράσματά του γιὰ τὶς ἀποκαλυφθεῖσες ἀρχαιότητες ἕως τὸ 1963 δημοσιεύθηκε λίγους μῆνες μετὰ τὸν πρόωρο θάνατό του⁸.

Πολύτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀνασκαφή καὶ γιὰ πολλὰ κινητὰ εὐρήματα ἀντλοῦνται καὶ ἀπὸ τὰ ιδιόχειρα ἡμερολόγια τοῦ Ἰ. Παπαδημητρίου, τὰ ὁποία φυλάσσονται στὸ ἀρχεῖο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Στὰ ἡμερολόγια αὐτά, τὰ ὁποία περιλαμβάνουν, ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ἀνασκαφικὲς περιόδους τῶν τελευταίων ἐτῶν, καὶ πολλὰ πρόχειρα ἀλλὰ κατατοπιστικὰ σχέδια ὥστε τὸ γραπτὸ κείμενο νὰ εἶναι ἀπολύτως σαφὲς καὶ ἐναργές, ἀντικατοπτρίζονται οἱ συχνὰ ἀνυπέρβλητες δυσκολίες στὴν διεξαγωγή τῆς ἀνασκαφῆς, ἢ ἀδιάλειπτη μέριμνα γιὰ τὴν προστασία καὶ ἀποκατάσταση τῶν ἀρχαίων ποὺ ἔρχονταν στὸ φῶς, ἢ γενναϊὸδωρη ἀνάθεση μελέτης ποικίλων εὐρημάτων σὲ συνεργάτες τοῦ ἀνασκαφέως, ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχῆς ἐνασχόληση τοῦ ἰδίου μὲ τὴν ἐρμηνεία καὶ κατανόηση θεμάτων ποὺ ἄπτονταν τῆς λατρείας στὸ ἱερό, ὅπως μαρτυροῦν περιληπτικὲς ἀναφορὲς σὲ διάφορα συγγράμματα καὶ συζητήσεις μὲ διαπρεπεῖς ἀρχαιολόγους, ἐπισκέπτες

5. Fraser 1898, 445-448, ἰδιαίτ. 447-448.

6. Συγκεντρωμένες ἀπὸ τὸν Παπαδημητρίου 1948, 81.

7. Γιὰ τὴ θέση τῆς Βραυρώνας καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς

Ἀρτέμιδος βλ. τοὺς χάρτες στὸν Papadimitriou 1963, εἰκ. στὶς σ. 112 καὶ 113. Themelis 2002, 103 εἰκ. 1a-b.

8. Papadimitriou 1963, 110-120.

τοῦ χώρου. Ἐπὶ πλέον, χάρις στὰ ἡμερολόγια ἔγινε ἐφικτὴ καὶ ἡ ταύτιση κάποιων εὐρημάτων, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἀναφέρεται ἡ ἀκριβὴς θέση εὗρεσής τους στὸ ἱερό.

Ἐξ σημειωθεῖ ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλολογία τῆς Βραυρώνας καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τὶς ὁποῖες συγκέντρωσε ὁ Ἰ. Παπαδημητρίου⁹, ἄξιο μνείας εἶναι καὶ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν *Λέξεων Συναγωγὴν* τοῦ Φωτίου ποῦ δημοσιεύθηκε τὸ 1982, στὸ ὁποῖο δηλώνεται ρητὰ ὅτι ἡ Ἄρτεμις ἐτιμᾶτο πρὸ πάντων στὸν χώρο τῆς Βραυρώνας ποῦ ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸν ὁμώνυμο τοπικὸ ἥρωα, καθὼς καὶ ὅτι τὸ ἱερὸ ἦταν στὸν Ἐρασῖνον ποταμὸ, κατασκευασθὲν ὑπὸ Πεισιστράτου¹⁰.

Ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 ἕως σήμερα ἔχει γραφεῖ πλήθος σημαντικῶν μελετῶν γιὰ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν σὲ ἀρχιτεκτονικὰ ζητήματα, σὲ θέματα ἐρμηνείας τῆς χρήσης καὶ τῆς λειτουργίας διαφόρων χώρων, στὴ λατρεία καὶ τὶς ὑποστάσεις τῆς θεᾶς, στίς τελετὲς μὲ τὶς νεαρὲς παρθένους καὶ τὴ σημασία τους, στὴν δημοσίευση κεραμικῆς, εἰδωλίων, γλυπτῶν καὶ ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, κάποιων ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων εὐρημάτων. Ἡ ὑποδειγματικὴ ἀναστήλωση καὶ ἡ δημοσίευση τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς ἀπὸ τὸν τότε ἀρχιτέκτονα τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως Χαράλαμπο Μπούρα ἀποκατέστησε ἓνα πολὺ σπουδαῖο ἀρχαῖο μνημεῖο, χάρισε στὸν χώρο τὴν τρίτη διάσταση καὶ βοήθησε στὴν κατανόηση διαφόρων θεμάτων¹¹.

Ἀπὸ τὰ κάτοπτρα ποῦ ἤλθαν στὸ φῶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ μόνον δύο (ἀρ. 98 καὶ 136), ἥδη ἀπεικονισμένα ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα, εἶχαν περιληφθεῖ ἕως τώρα σὲ σχετικὲς μελέτες καὶ λίγα ἀκόμα, ἐπιλεγμένα μὲ γνώση ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Κοντῆ, Γενικὸ Διευθυντὴ Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως, παρουσιάζονται στὴν ἔκθεση τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς Βραυρώνας. Ὡστόσο, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατόπτρων ποῦ βρέθηκαν στὸ ἱερὸ εἶναι ἀξιωματικῶς μεγάλος. Ἐξαιρώντας ἀπὸ τὰ λήμματα τοῦ καταλόγου (ἀρ. 1-189) κάποια ἐξαρθήματα κατόπτρων ποῦ σώζονται χωριστά, ὅπως π.χ. κρῖκους ἀνάρτησης, καθὼς καὶ τὶς ἐλεφάντινες καὶ ὀστέινες λαβές¹², συνολικὰ τὰ ἀκέραια καὶ τὰ σωζόμενα ἐλλιπῶς ἢ μόνον σὲ τεμάχια κάτοπτρα ἀνέρχονται κατὰ προσέγγιση σὲ 170¹³. Ἐκ προοιμίου μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ὅτι γενικὰ ἀπὸ κανένα ἄλλο ἀρχαῖο ἐλληνικὸ ἱερὸ ποῦ ἄκμασε ἰδιαίτερα κατὰ τὸν 6ο καὶ 5ο αἰ. π.Χ., καὶ εἰδικότερα ἀπὸ κανένα ἄλλο ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος, δὲν κατέχουμε τόσα πολλὰ κάτοπτρα¹⁴.

Ὅτι ἡ ἀνάθεση κατόπτρων στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα ἀποτελοῦσε συνήθη πρακτικὴ, συνάγεται καὶ ἀπὸ τὶς ἐνεπίγραφες μαρμαρίνες στήλες τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν μὲ τοὺς καταλόγους τῶν ἀφιερωμάτων στὴν Ἄρτεμιν Βραυ-

9. Παπαδημητρίου 1948, 82-84.

10. Chr. Theodoridis (ἐκδ.), *Photii Patriarchae Lexicon, Λέξεων Συναγωγὴ*, I (A-Δ) (Berlin, New York 1982) 344 (B 264). Peppas-Delmousou 1988, 324. Brulotte 1994, 321 μὲ σημ. 1071.

11. Μπούρας 1967.

12. Οἱ λαβὲς κατόπτρων ἀπὸ ξύλο δὲν περιλαμβάνονται στὴν παρούσα μελέτη, καθὼς ἔχουν δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὴν ὑπογράφουσα σὲ ἄλλη θέση: Πωλογιώρ-

γη 1915, 191-194.

13. Ἀκριβὴς ἀριθμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαχθεῖ, καθὼς στὸ ὑλικὸ περιλαμβάνονται καὶ τμήματα λαβῶν, στελέχη γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένες λαβὲς ἀπὸ ἄλλο ὑλικὸ καὶ ἐλλιπῶς σωζόμενοι δίσκοι κατοπτρισμοῦ.

14. Πρβ. καὶ Linders 1972, 28 μὲ σημ. 15, 16. Dillon 2002, 13.

ρωνίαν, οί όποιες θεωρούνται άκριβή άντίγραφα τών στηλών με τούς πρωτότυπους καταλόγους, τών στημένων στο ίερό τής θεάς στη Βραυρώνα¹⁵. Ός προς τις έπιγραφές άπό την Άκρόπολη, έκτος άπό την άναφορά του άναρτημένου στον τοίχο κατόπτρου με την έλεφαντινη λαβή που άνέθεσε ή Άριστοδάμεια¹⁶ και κάποιες άκόμα άναγραφές κατόπτρων¹⁷, άξιοσημείωτη και έντυπωσιακή είναι ή καταγραφή μιās ομάδας συνολικά 119 χάλκινων κατόπτρων, άγνωστου άριθμού μικρών κατόπτρων και πιθανώς μίας δεύτερης ομάδας με 22 κάτοπτρα¹⁸.

Ήδη έχει έπισημανθεί στην έπιστημονική έρευνα ότι τόσο μεγάλος άριθμός κατόπτρων δέν άπαντά ούτε σε έπιγραφές με καταλόγους άφιερωμάτων σε άλλες θεότητες, όπως π.χ. σε καταλόγους του τέλους του 4ου αι. π.Χ. με την ίερή περιουσία τής Άθηνάς και τών άλλων θεών και τά άποθηκευμένα στη Χαλκοθήκη τής Άκροπόλεως κάτοπτρα¹⁹. Άς σημειωθεί ότι και ό άριθμός τών χάλκινων κατόπτρων που προέρχονται άπό την Άκρόπολη είναι κάπως περιορισμένος²⁰.

Ό άνασκαφέας τής Βραυρώνας συμπεραίνει άπό τις έπιγραφές ότι κατά την διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου τά άφιερώματα στο ίερό τής Άρτέμιδος Βραυρωνίας μεταφέρονταν στην Άκρόπολη για την άσφαλή φύλαξη τους και παραδίδονταν στους ταμίεις τών άλλων θεών²¹. Όπωςδήποτε, ή δημοσίευση όλων τών έπιγραφών τής Βραυρώνας και ιδιαίτερα ή πλήρης δημοσίευση τής πολύστιχης και πολύ σημαντικής έπιγραφής επί Άριμνήστου άρχοντος, του 416/5 π.Χ.²², άπό τδ άνατολικό σκέλος τής πειόσχημης Στοάς, θα διαφωτίσει πολλά ζητήματα. Στις τελευταίες, μη άριθμημένες σελίδες, του «Ήμερολογίου άνασκαφής Βραυρώνος 1958» ό Ί. Παπαδημητρίου έχει μεταγράψει τούς 51 πρώτους στίχους άπό τούς συνολικά 94 τής έπιγραφής αυτής. Σύμφωνα με τή μεταγραφή στην παράδοση τής ίερής περιουσίας τής Άρτέμιδος σε Δημήτριον Άλαιέα και συνάρχοντες, στον στ. 29 άναγράφονται και κάτροπτα Βραυρόνι²³.

15. Παπαδημητρίου 1949, 84-85. Παπαδημητρίου 1950, 187. Παπαδημητρίου 1956, 75-76. Όρλάνδος 1956, 27-28. Παπαδημητρίου 1962, 149. Papadimitriou 1963, 113. Linders 1972, 72-73 με τδ συμπέρασμα ότι τά άναφερόμενα άναθήματα δέν μεταφέρονταν στην Άκρόπολη, άλλα ήταν τοποθετημένα στο ίερό στη Βραυρώνα. Despinis 2004, 262 με σημ. 2, 3 = Δεσπίνης 2010, 14 με σημ. 2, 3. Dillon 2002, 19 με σημ. 52. Guarducci 2008², 225. Οί στήλες άπό την Άκρόπολη, καθώς και κάποιες άπό την Άγορά, έχουν έγείρει προβληματισμούς και διάφορες έρμηνείες για την διαδικασία του έλέγχου και τής καταγραφής τών άναθημάτων σε έτήσια βάση στο ίερό τής Άρτέμιδος στη Βραυρώνα. Linders 1972, 42-43. Tréheux 1988, 347-355. Brulotte 1994, 337-343.

16. *IG II²* 1514, στ. 23-24¹ 1515, στ. 15-16¹ 1516, στ. 3-5. Linders 1972, 12 με σημ. 43 (στήλη 1: *IG II²* 1514+1523), όπου και για την έξαιρετικά κοινή στις άπτικες

έπιγραφές μετάθεση κάτοπτρων - κάτροπτον, 28. Tod 1930, 34.

17. *IG II²* 1517, Β II, στ. 192, 193, 195¹ 1524, Β III, στ. 257.

18. *IG II²* 1522, στ. 30, 35¹ 1524, Β III, στ. 245. Linders 1972, 27-28, 63 (στήλη 3: *IG II²* 1516+1522. Στήλη 6: *IG II²* 1524).

19. *IG II²* 1469, Β I στ. 92-97, Β II στ. 142-144¹ 1471, Β II στ. 46-49. Tod 1930, 34.

20. de Ridder 1896, 81-82 άρ. 236-239. Congdon 1981, 147-149 άρ. 29 πίν. 26, άρ. 30 πίν. 25.

21. Παπαδημητρίου 1956, 75-76. Papadimitriou 1963, 113. Vanderpool 1959, 280. Guarducci 2008², 225. Brulotte 1994, 322.

22. Όρλάνδος 1959, 13. Παπαδημητρίου 1959, 18. Peppas-Delmousou 1988, 323-346. *SEG XXXVII* (1987) άρ. 30.

23. Έφ' όσον εύσταθεί ή μεταγραφή, έχει ένδιαφέ-

Πρὸς τὸ παρόν, ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν κατόπτρων ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὴ Βραυρώνα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν στὸν 6ο καὶ τὸν 5ο αἰ. π.Χ., πιθανῶς ἐπιτρέπει τὴν διαπίστωση ὅτι δὲν μεταφέρονταν στὴν Ἀκρόπολη ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ ἀφιερώματα ἀπὸ τὴν ἱερὴ περιουσία τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ καλὴ ἢ κακὴ κατάσταση τῶν ἀναθημάτων πρέπει νὰ ἦταν ἄσχετη μὲ τὴν πιθανὴ μεταφορὰ τους. Σὲ διάφορους καταλόγους καταγράφονται καὶ ἀφιερώματα ποὺ σώζονταν ἐλλιπῶς, ὅπως π.χ. σὲ κατάλογο τοῦ 336/5 π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη μία χάλκινη ζωμήρυσις (κουτάλα ζωμοῦ) ποὺ δὲν εἶχε λαβή²⁴, ἢ ἦταν θραυσμένα σὲ τεμάχια, ὅπως π.χ. ἄλλου εἴδους ἀναθήματα σὲ κατάλογο τοῦ 342/1 π.Χ.²⁵ Ἀλλὰ καὶ κάτοπτρα σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης ἀναφέρονται σὲ καταλόγους μὲ ἀφιερώματα σὲ ἄλλες θεότητες, ὅπως π.χ. [κάτ]οπτρον μικρὸν οὐχ ὑγ[ι]ές· [ἕτερον κάτοπτρον οὐχ ὑ]γιές· κάτοπτρα δύο χαλκᾶ ἐν ἐ[λύτ]ροις, τούτων τὰ ἔλ]υτρα κατέαγεν²⁶. Κάποτε γινόταν καὶ τήξη τῶν πολύτιμων ἀντικειμένων ποὺ εἶχαν ἤδη ὑποστῆ βλάβες ἢ κινδύνευαν νὰ ὑποστοῦν, ὅπως μαρτυρεῖται π.χ. ἀπὸ δύο ἔκτακτες ἀπογραφές τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τοὺς ἐπιμελητὲς τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ²⁷.

ρον καὶ ὅτι πρόκειται γιὰ κατάλογο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ὁ Tod 1930, 34 σημ. 5 ἔχει ἐπισημάνει ὅτι κάτοπτρα δὲν ἐμφανίζονται σὲ καταλόγους ἀφιερωμάτων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ἐκτὸς ἐὰν συμπληρωθεῖ [κά]τρο[πτον] στὴν I² 292a, στ. 3.

24. *IG II² 1522*, στ. 30-31. Linders 1972, 27 (στήλη

3: *IG II² 1516+1522*).

25. *IG II² 1517*, B I, στ. 213.

26. *IG II² 1471*, B II στ. 46-48. Tod 1930, 34.

27. Guarducci 2008², 222-223 μὲ σημ. 120. Aleshire 1989, 177-336, ἀρ. IV καὶ V.

ΘΕΣΕΙΣ ΕΥΡΕΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ ΣΤΟ ΙΕΡΟ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΒΡΑΥΡΩΝΙΑΣ

Βραυρών, όπου τὸ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος ἱερὸν
Στράβ. IX 1, 22

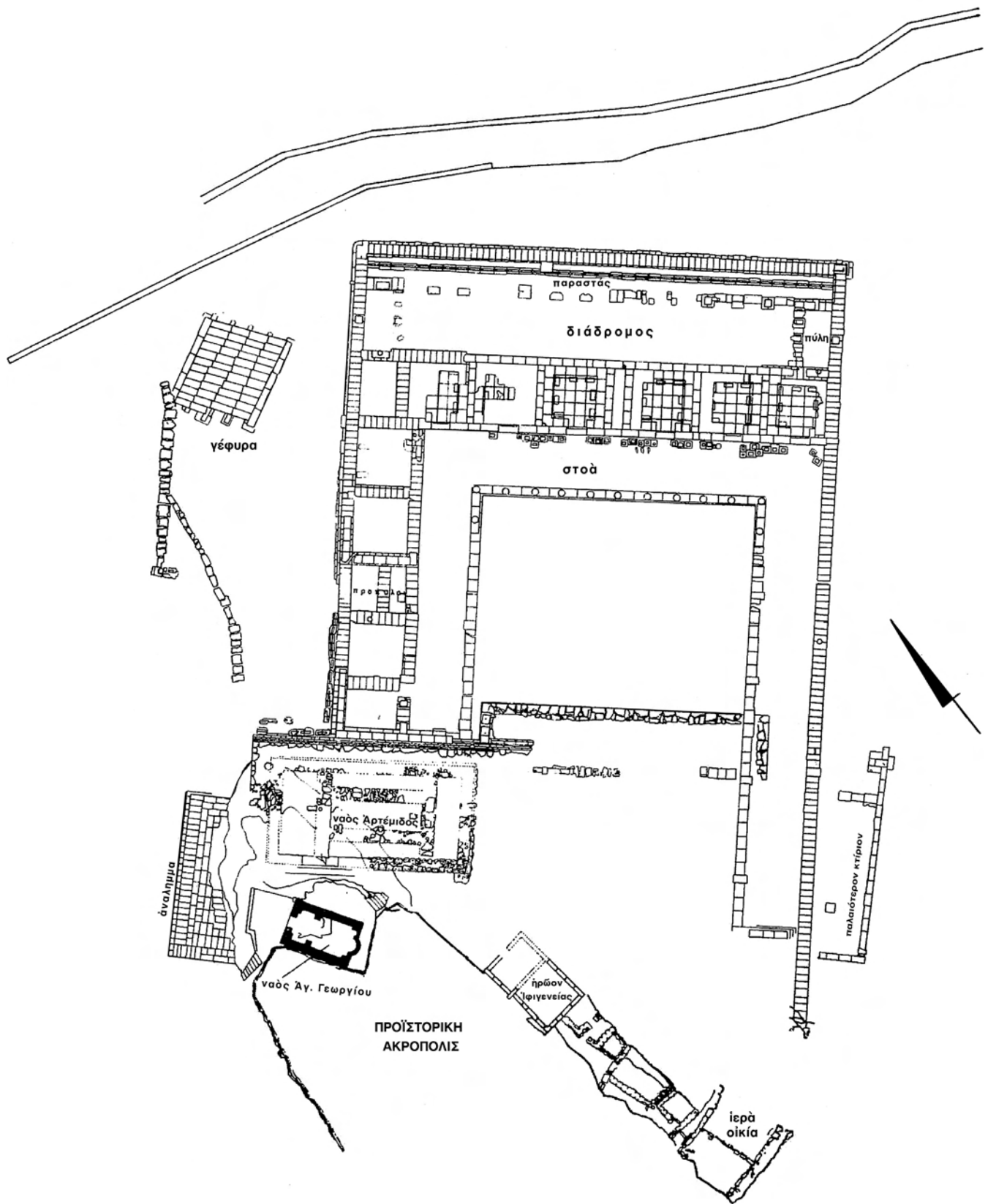
Καθὼς στὴν πραγμάτευση τῶν κατόπτρων ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας ἔχουν σημασία καὶ οἱ θέσεις εὕρεσής τους, περιλαμβάνεται ἐδῶ ἢ κατὰ τὸ δυνατὸν συνοπτικὴ περιγραφὴ καὶ ἐρμηνεῖα τῶν κτισμάτων ποὺ ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ²⁸ (εἰκ. II). Ἐὰς σημειωθεῖ ὅτι ἓνα ἀθηναϊκὸ ψήφισμα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.²⁹ ποὺ βρέθηκε κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ στὸ νότιο τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειρόσχημης Στοῦς καὶ ἀφορᾷ στὴν ἐπιθεώρηση γιὰ τὶς ἀναγκαῖες ἐπισκευὲς διαφόρων κτισμάτων τοῦ ἱεροῦ, ἀποτελεῖ σπουδαία πηγὴ γιὰ τὴν τοπογραφία του. Ἐπὶ πλέον, τὸ ψήφισμα αὐτὸ ἐπιτρέπει τὸ βάσιμο συμπέρασμα ὅτι ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα κτίσματα πέραν τῶν ἀποκαλυφθέντων, τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν πιθανότατα τόσο στὰ δυτικὰ ὅσο καὶ στὰ ἀνατολικὰ τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου³⁰, καθὼς στὰ βόρεια ῥεεῖ ὁ Ἑρασίνοσ ποταμὸς καὶ στὰ νότια ὑψώνεται ὁ βράχος μὲ τὴν ἀκρόπολη τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Στὸ ψήφισμα ἀναφέρονται ὁ ἀρχαῖος ναὸς καὶ ὁ Παρθενῶν, οἱ οἴκοι, τὸ ἀμφιπολεῖον, τὸ ὁποῖο διέθετε καὶ ὑπερῶια, τὸ γυμνάσιον, ἢ παλαίστρα, οἱ ἵππωνες καὶ ἄλλα κτίσματα, τὰ ὁποῖα δὲν προσδιορίζονται. Οἱ ἀπόψεις τῶν μελετητῶν ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώριση καὶ ταύτιση κάποιων ἀπὸ τὰ ἀναγραφόμενα κτίσματα μὲ αὐτὰ ποὺ ἀνασκάφηκαν σὲ πολλὲς περιπτώσεις δὲν ταυτίζονται.

28. Papadimitriou 1963, 110-120, μὲ ὑπομνηματισμένη κάτοψη τοῦ ἱεροῦ στὴ σ. 114. Μπούρας 1967, μὲ σχέδ. 1 (τοπογραφικὸ σχέδιο τοῦ ἀνασκαφέντος ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος). Themelis 1971, σχ. 2. Brulotte 1994, 321-359 εἰκ. 42-43. Themelis 2002, 103-116 εἰκ. 1-10. Ekroth 2003, ἰδιαίτ. 74-94, 102-118 εἰκ. 1-10, μὲ πλούσια βιβλιογραφία.

29. Ὁρλάνδος 1961, 24-26. Daux 1962, 671-674 (μέσα 3ου αἰ. π.Χ.). Papadimitriou 1963, 120 εἰκ. στὴ σ. 118 (μεταξὺ 300 καὶ 200 π.Χ.). Linders 1975, 64-65. Θέμελης 1986, 230-232 (3ος αἰ. π.Χ.). SEG XXXVII (1987) ἀρ. 89. Peppas-Delmousou 1988, 336-337 μὲ σημ. 49. Ἀντωνίου 1990, 280-281 ἀρ. 4, μὲ βιβλιογραφία (πιθανῶς μετὰ τὰ μέσα καὶ πρὸς τὰ τέλη τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ σύνδεση μὲ τὴν ἀποψη ὅτι τὸ ἱερὸ καταστράφηκε κατὰ τὸν Χερμεωνίδειο πόλεμο). Brulotte 1994,

331-337. Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 8-23, μὲ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία στὴ σημ. 15, εἰκ. 2 (μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.). Themelis 2002, 112-115 εἰκ. 10 (ἕστερος 4ος ἢ πρῶμος 3ος αἰ. π.Χ.). SEG LII (2002) ἀρ. 104. Ekroth 2003, 113-116. Ματθαίου 2016, 109 ἀρ. 2.6.

30. Ἀνατολικότερα τοῦ ἱεροῦ καὶ στὴν πλαγιὰ τοῦ λόφου ἀνασκάφηκε μικρὴ οἰκία, στὴν ὁποία βρέθηκαν κρατηρίσκοι, χαρακτηριστικοὶ στὴ λατρεία τῆς θεᾶς. Ὁρλάνδος 1961, 36 εἰκ. 40-41. Daux 1962, 681 εἰκ. 23-24. Σὲ δοκιμαστικὴ τομῇ, ὁμοίως ἀνατολικότερα τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου, ἐντοπίστηκε μεγάλο οἰκοδόμημα. Ὁρλάνδος 1962, 31. Τὸ γυμνάσιον καὶ ἡ παλαίστρα θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν πρὸς τὰ ἀνατολικά τοῦ κύριου ἱεροῦ καὶ κατὰ τὸν Themelis 2002, 115 ἀρ. 3.

Εἰκ. II. Σχέδιο τοῦ ἀνασκαφέντου χώρου τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στή Βραυρόνα (Ἔργον 1962, 29 εἰκ. 36).

Ὁ δωρικός ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος τῶν κλασικῶν χρόνων, στὰ ΒΔ. τοῦ βράχου τῆς ἀκρόπολης, εἶναι δίστυλος ἐν παραστάσι³¹ ἢ πρόστυλος τετράστυλος³², μὲ πρόναο, τρίκλιτο σηκὸ καὶ ἄδυτο³³ καὶ ἔχει προσανατολισμὸ πρὸς τὰ ἀνατολικά. Μετὰ τὴν λεηλασίαν καὶ πυρπόλησιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν τὸ 480/79 π.Χ., μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα³⁴, ὁ κατεστραμμένος παλαιότερος ναὸς τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.³⁵ κτίστηκε καὶ πάλιν στὴν ἴδια θέσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων στὸ α΄ μιστὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.³⁶, πιθανῶς μὲ βάση τὸ ἴδιον σχέδιον³⁷. Ὡστόσο, ὑπάρχοντες ἐνδείξεις γιὰ τὶς ἀπαρχὰς τῆς λατρείας στὸ ἱερὸ τῆς Βραυρωνίας ἀπὸ πολὺ παλαιότερα, καθὼς ἐντὸς τοῦ σηκοῦ διερευνήθησαν οἰκοδομικὰ κατάλοιπα μὲ κεραμικὴ τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰ. π.Χ. καὶ στὴ ΝΑ. γωνίαν τοῦ ναοῦ ἀνασκάφηκε βόθρος ἢ ἀποθέτης μὲ διάφορα ἀφιερώματα, καθὼς καὶ ὄστρακα ποὺ φθάνουν ἕως τὸ β΄ τέταρτον τοῦ 8ου αἰ. π.Χ.³⁸

Ἀπὸ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος προέρχεται ἡ λαβὴ κατόπτρου ἀρ. 28 (εἰκ. 33). Γιὰ τεμάχια ἀπὸ τρία κάτοπτρα (ἀρ. 47 εἰκ. 55, 77 εἰκ. 86-87, 169) σημειώνεται στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου μὲ ἐπιφύλαξιν τόσο ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν καὶ τὸ ἔτος ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὴν θέσιν εὐρέσεως ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν χώρον νότια τοῦ στυλοβάτη τῆς Στοᾶς καὶ βόρεια τοῦ ναοῦ.

31. Travlos 1988, 55 εἰκ. 58.

32. Schwandner 1985, 108-111 εἰκ. 71.

33. Ἡ Hollinshead 1985, 432-435, 438-439 καὶ ἡ Ekroth 2003, 93-94 ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ ἄδυτον τοῦ ναοῦ χρησίμευε γιὰ τὴν ἀποθήκευσιν καὶ ἀσφαλῆ φύλαξιν πολύτιμων ἀφιερωμάτων καὶ δὲν ἐξυπηρετοῦσε κάποιο λατρευτικὸ σκοπὸ, ἰδιαίτερα ὅτι δὲν σχετίζεται μὲ χθόνια λατρεία τῆς Ἰφιγένειας.

34. Ὁρλάνδος 1961, 33-34. Ὁρλάνδος 1962, 28. Daux 1962, 679. Papadimitriou 1963, 115. Despinis 2004, 298 μὲ σημ. 195 = Δεσπίνης 2010, 47 μὲ σημ. 195.

35. Γιὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ παλαιότερου ναοῦ: Παπαδημητρίου 1948, 86. Papadimitriou 1963, 115 (λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 500 π.Χ.). Μπούρας 1967, 54 σημ. 88 (μᾶλλον στὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.). Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 12 (τέλη τοῦ 6ου ἢ ἀρχὴς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Ekroth 2003, 105 (τέλη τοῦ 6ου ἢ ἀρχὴς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Despinis 2004, 292 = Δεσπίνης 2010, 41. Δεσπίνης 2016, 274, 276 (γύρω στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ., στὰ πρῶτα χρόνια τῆς τυραννίας τοῦ Πεισιστράτου).

36. Ὁρλάνδος 1959, 19 (β΄ τέταρτον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Ἀντωνίου 1990, 148 καὶ Brulotte 1994, 321-322 (τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., σύγχρονος μὲ τὴν ἀνέγερσιν τῆς πεισόχημης δωρικῆς Στοᾶς). Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 12-14 (γύρω στὰ 425-400 π.Χ.). Ekroth 2003, 109 (κάποιο διάστημα μετὰ τὸ 480 π.Χ.). Despinis 2004, 292 = Δεσπίνης 2010, 41. Δεσπίνης 2016, 274, 276 (στὰ χρόνια τῆς ἀρχῆς τοῦ Κίμωνος).

37. Οἱ Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 12-13 θεωροῦν ὅτι ὁ ἀρχαῖος ναὸς καὶ ὁ Παρθενῶν τοῦ ἀθηναϊκοῦ ψηφίσματος πρέπει νὰ ἦταν τμῆμα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ταυτίζουν τὸν ἀρχαῖον ναὸ μὲ τὸν σηκὸ τοῦ ἀρχαῖου ναοῦ. Κατὰ τὸν Themelis 2002, 114 ἀρ. 1 ὁ ἀρχαῖος ναὸς πιθανότατα ἦταν ὁ σηκὸς τοῦ ναοῦ ποὺ ἀποκαλύφθηκε καὶ ὁ Παρθενῶν τὸ ἄδυτον τοῦ ἴδιου ναοῦ. Κατὰ τὸν Despinis 2004, 291-299 = Δεσπίνης 2010, 40-47 ὁ ναὸς ποὺ ἀποκαλύφθηκε κατὰ τὶς ἀνασκαφὰς εἶναι ὁ ἀρχαῖος ναὸς καὶ ὁ Παρθενῶν ἦταν ὁ μικρὸς σηκὸς στὴ θέσιν ὅπου σήμερον βρίσκεται τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

38. Παπαδημητρίου 1949, 79, 90 εἰκ. 7. Παπαδημητρίου 1955, 118 πίν. 37β. Ὁρλάνδος 1956, 25. Παπαδημητρίου 1962, 149. Kahil 1979, 76 (τὰ ἀρχαιότερα ὄστρακα τοῦ βόθρου χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ β΄ τέταρτον τοῦ 8ου αἰ. π.Χ.). Kahil 1983, 232 εἰκ. 15.1-2 (β΄ τέταρτον τοῦ 8ου αἰ. π.Χ.). Kahil 1988, 800 (α΄ μιστὸ τοῦ 8ου αἰ. π.Χ.). Ἀντωνίου 1990, 75-76. Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 13 σημ. 36. Καθὼς στὸ ὑλικὸ ἀπὸ τὸν βόθρον περιλαμβάνονται εὐρήματα ἀπὸ τὸν 8ο ἕως τὸν 4ο αἰ. π.Χ., ἡ δημιουργία του κατὰ τὴν Ekroth 2003, σημ. 246 στὴ σ. 109 πρέπει νὰ ἀναχθεῖ μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ὁ Camp II 1979, 401-402 συνδέει τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς λατρείας τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα πρὸς τὰ τέλη τοῦ 8ου αἰ. π.Χ. μὲ ἕναν λιμὸν, ἴσως συνοδευόμενον καὶ ἀπὸ ἐπιδημικὴ ἀσθένεια, ποὺ ἐπληξε αὐτὴν τὴν ἐποχὴ τὴν Ἀθήνα.

Ὁ βωμός, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐτελοῦντο καὶ τὰ δρώμενα τῶν νεαρῶν παρθένων ποὺ ἀπεικονίζονται στοὺς μελανόμορφους κρατηρίσκους τοῦ βου καὶ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. καὶ σχετίζονται μὲ τὶς τελετὲς τῆς ἀρκτείας, τοποθετεῖται ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα στὸν ἀνοικτὸ χώρο ἀνατολικά τοῦ ναοῦ, ὅπως εἶναι φυσικὸ ἀλλὰ καὶ μὲ βάση χώματα γεμάτα μὲ τέφρα ποὺ περιεῖχαν ὄστρακα καὶ πήλινα εἰδώλια ἀπὸ τὸν 7ο ἕως τὸν 5ο αἰ. π.Χ.³⁹ Ἐνας ἰσχυρὸς τοῖχος, ὁ κατώτερος δόμος τοῦ ὁποῖου ἐδράζεται πάνω στὴν ἔκτη (ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω) βαθμίδα τοῦ ναοῦ, βαίνει παράλληλα πρὸς τὸν τοιχοβάτη τοῦ δυτικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, ἔπειτα κάμπτεται κατ' ὀρθὴ γωνία πρὸς τὰ ἀνατολικά καὶ φθάνει ἕως τὸν ἐσωτερικὸ τοιχοβάτη τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα, ἂν καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι προχωροῦσε καὶ πέραν αὐτοῦ καὶ κόπηκε κατὰ τὴν ἀνέγερση τῆς πειόσχημης Στοᾶς⁴⁰. Ὁ τοῖχος αὐτός, κτισμένος μὲ πῶρινες τετράγωνες πλάκες καὶ ἐδραζόμενος σὲ ὑποθεμελίωση ἀπὸ ἀσβεστόλιθους κατὰ τὸ πολυγωνικὸ σύστημα, ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα ὡς τοῖχος ἀντιστήριξης μεγάλου ἀνδῆρου, πάνω στὸ ὁποῖο θὰ βρισκόταν ὁ βωμός. Τὰ τεφροχώματα μὲ τὸ πλῆθος τῶν κινητῶν εὐρημάτων διαπιστώθηκαν σὲ ὅλη τὴν ἐπίχωση νότια τοῦ τοίχου ἀντιστήριξης. Κατὰ τὸν ἀνασκαφέα καὶ ὁ ἴδιος ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος κτίστηκε πάνω στὴν τέφρα, ἡ ὁποία περιεῖχε διάφορα εὐρήματα καὶ συνδέθηκε μὲ ἀρχαιότερο βωμό⁴¹, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ στρώμα τῆς τέφρας δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν καταστροφή τοῦ παλαιότερου ναοῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες⁴².

Ἀπὸ τὴν ἔρευνα στὴν περιοχὴ τῆς προτεινόμενης θέσης γιὰ τὸν βωμὸ προέρχονται τμήμα ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου (ἀρ. 19 εἰκ. 25), ἓνα ἀρκετὰ μεγάλο καὶ ἓνα πολὺ μικρότερο τεμάχιο ἀπὸ δίσκο κατοπτρισμοῦ (ἀρ. 155 καὶ 170), ὅλα σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης καί, καθὼς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξακριβωθοῦν σημεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ τους, εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν συνανήκουν, ἂν καὶ ἔχουν τὸ ἴδιο πάχος.

Ἐνας ἀρχαῖος λιθόστρωτος δρόμος μὲ διαγώνια κατεύθυνση ἀπὸ τὰ ΒΔ. πρὸς τὰ ΝΑ., ὁ ὁποῖος ἀρχίζε ἀπὸ τὶς μνημειώδεις πύλες κατὰ τὸ μέσον τοῦ δυτικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς καὶ στὴ συνέχεια ἀποκαλύφθηκε καὶ νότια τοῦ ἰσχυροῦ τοίχου ἀντιστήριξης γιὰ τὸν βωμό⁴³ (εἰκ. II), εἶναι ἀρκετὰ μεταγενέστερος τοῦ τοίχου αὐτοῦ. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ δρόμου χρησιμοποιοῦντο ἀρχαῖο ὑλικό, ὅπως ἐπιγραφές, γλυπτὰ καὶ ἀρχιτε-

39. Ὁρλάνδος 1956, 25. Παπαδημητρίου 1956, 73-75. Ὁρλάνδος 1959, 17-20 εἰκ. 20, 21. Παπαδημητρίου 1959, 20. Themelis 1971, 16, 17, σχ. 2 ἀρ. 3. Ekroth 2003, 103, 107.

40. Ὁρλάνδος 1959, 17-20. Μπούρας 1967, 9-13 σχ. 1-2 (χρονολογεῖ τὸν ἀναλημματικὸν αὐτὸν τοῖχο περὶ τὸ 500 π.Χ.). Themelis 1971, σχ. 2 ἀρ. 2.

41. Παπαδημητρίου 1950, 177. Ἡ ἀποψη αὐτὴ ἐπιβεβαιώνεται καὶ στὸ ἰδιόχειρο Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1961, σ. 28, 3-4 Ἰουλίου: «Παρετήρησα δὲ ὅτι πάντα ταῦτα τὰ εὐρήματα κείνται μέσα σὲ ἓνα καμμένο στρώμα ποὺ ἐκτείνεται γύρω ἀπὸ τὸν

ναό. Ὑποθέτω λοιπὸν ὅτι καὶ ἐδῶ ἔχομεν τὸ ἴδιο φαινόμενο ποὺ παρατηρήθη εἰς πολλοὺς ἄλλους ναοὺς (Νεανδρίας, ναὸς Ἀπόλλωνος Μαλεάτα κ.λ.π.) ὅπου ὁ ναὸς ἔχει κτισθῆ ἐπάνω εἰς τὴν τέφραν ποὺ προέρχεται ἐξ ἀρχαιότερου βωμοῦ».

42. Βλ. καὶ Ekroth 2003, 80 σημ. 108.

43. Ὁρλάνδος 1960, 23-24 εἰκ. 31. Ὁρλάνδος 1961, 27. Daux 1962, 671. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1961, σ. 29, 9-16 Ἰουλίου: «Διεπιστώθη (...) ὁ λιθόστρωτος δρόμος ὁ ἄγων ἐκ τῆς νοτίου αὐλῆς τῆς Στοᾶς πρὸς Ἀνατολὰς ὅστις ἀρχεται ὅπως εἶπομεν ἐκ τοῦ Δυτικοῦ βραχίονος».

κτονικὰ μέλη τῆς Στοᾶς, τὰ ὁποῖα λήφθηκαν ἀπὸ αὐτὴ μετὰ τὴν καταστροφή τῆς πιθανότατα ἀπὸ πλημμύρα⁴⁴. Ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο δρόμο προέρχονται τὰ θραύσματα ἀπὸ τὸ κάτοπτρο ἀρ. **39** καὶ ἡ ἐλεφάντινη λαβὴ ἀρ. **181** (εἰκ. 187, δεξιά).

Μία συμπαγῆς, ὀρθογώνια κατασκευὴ ἀπὸ πῶρινους λίθους, χρονολογημένη στὰ μέσα ἢ καὶ στὸ β' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ἡ ὁποία ἀποκαλύφθηκε δυτικὰ καὶ νότια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, πιθανῶς ἦταν ἕνας χῶρος τελετουργιῶν σχετικῶν μὲ τὴ λατρεία τῆς θεᾶς⁴⁵. Πρόκειται γιὰ ἕνα μεγάλο κρηπίδωμα ἢ θεμέλιο – ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα ἀποκαλεῖται συνήθως δυτικὸ ἀνάλημμα –, τὸ ὁποῖο ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν κομμένο βράχο στὰ νότια ἕως τὸν ἄξονα τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ στὰ βόρεια. Ἡ ἔρευνα τοῦ χώρου ΒΔ. καὶ βόρεια τοῦ κρηπιδώματος ἔφερε στὸ φῶς ἐπιγραφὰς μὲ καταλόγους ἀφιερωμάτων, πολλὰ μαρμάρινες κεφαλὲς κορῶν (ἄρκτων), ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. μὲ παράσταση Ἀρτέμιδος, μαρμάρινη κεφαλὴ αἴγας, ὄστρακα, πῆλινα εἰδῶλια, χρυσὰ καὶ χάλκινα ἀφιερῶματα καὶ ἄλλα εὐρήματα⁴⁶. Ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν χῶρο αὐτὸν βόρεια τοῦ κρηπιδώματος προέρχονται τὰ κάτοπτρα (ἀκέραια καὶ ἐλλιπῆ) ἀρ. **14** εἰκ. 18, **21** εἰκ. 27, **32** εἰκ. 38, **33** εἰκ. 39, **88** εἰκ. 102-103, **116** εἰκ. 134, **125** εἰκ. 145, **148** εἰκ. 174, **162**.

Στὸ νοτιότερο ἄκρο τοῦ κρηπιδώματος σχηματίζεται μίαν μικρὴ κλίμακα ἀνόδου καὶ νότια ἀπὸ αὐτὴν ἀνασκάφηκε ἕνας βόθρος ἢ ἀποθέτης, ὅπως ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα, μὲ πολλὰ ὄστρακα καὶ πῆλινα εἰδῶλια τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ὁ ὁποῖος συνδέθηκε μὲ ἕνα μικρὸ ἱερό, ἕναν μικρὸ σηκό, ποὺ εἰκάζεται σὲ ὑψηλότερο ἐπίπεδο, πιθανῶς πάνω στὸν λαξευμένο βράχο, στὴ θέση ποὺ κατέλαβε τὸ ἐκκλησίδιο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου⁴⁷. Ἀπὸ

44. Ὁρλάνδος 1960, 24.

45. Παπαδημητρίου 1949, 77-79 εἰκ. 6. Παπαδημητρίου 1956, 75. Παπαδημητρίου 1959, 19. Ὁρλάνδος 1959, 15-16. Ὁρλάνδος 1960, 24. Παπαδημητρίου 1963, 114. Themelis 1971, 16, σχέδιο 2 ἀρ. 4 (τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Ekroth 2003, 105. Ἰδαιίτ. Despiniis 2004, 307-310 = Δεσπίνης 2010, 54-57. Δεσπίνης 2016, 277-278 εἰκ. 8-12. Στὸ Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶνος 1959, μὴ ἀριθμημένη σ., 10 Σεπτεμβρίου, ὁ Ἰ. Παπαδημητρίου σημειώνει: «Ἡ ἀνασκαφὴ ἐξακολουθεῖ βορείως καὶ δυτικῶς τοῦ ναοῦ. Ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ ἀρίστη κατασκευαστικὴ ἐργασία του πρὸς δυσμὰς ἰσχυροῦ κρηπιδώματος μετὰ τῆς εὐθυνηθρίας».

46. Ὁρλάνδος 1959, 16 εἰκ. 15-18.

47. Αὐτόθι 15-16, εἰκ. 12-14. Παπαδημητρίου 1959, 19. Papadimitriou 1963, 113 (βομός). Ekroth 2003, 110. Despiniis 2004, 294, 310 = Δεσπίνης 2010, 42-43, 57. Στὸ ἰδιόχειρο Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶνος 1960, σ. 16, Τετάρτη 11-30 Ὀκτωβρίου, ὁ Ἰ. Παπαδημητρίου σημειώνει: «Ἀπεκαλύφθη δὲ οὕτως ὀλόκληρον τὸ πρὸς Δυσμὰς ἀνάλημμα [ἐνν. τὸ κρηπίδωμα] καὶ πλησίον αὐτοῦ εὐρέθησαν πολλοὶ κιβωτισόχνημοι λίθοι προερχόμενοι ἐκ τῶν ἄνω δόμων αὐτοῦ. Ἐπίσης διεπιστώθη

ὀριστικῶς ἡ πρὸς τὴν νοτιὰν πλευρὰν τοῦ ἀναλήματος κλίμαξ ἣτις εἶχεν ἐν μέρει ἀποκαλυφθῆ κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς ἀνασκαφῆς. Καὶ κατὰ τὴν σκαφὴν ταύτην εὐρέθησαν γλυπτὰ τινὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων μικρὸν ἀκέφαλον ἄγαλμα Ἀρτέμιδος, κορμὸς ἐκ ξοανομόρφου ἀγαλματίου καὶ ἄλλα τινά. Εὐρέθη ἐπίσης τεμάχιον ἐκ τοῦ κάτω μέρους τοῦ ἀγαλματίου τῆς Κυβέλης τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Ross ὡς εὐρισκομένου ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. [Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ διαφόρων ἐργασιῶν στὴν ἐκκλησία]. (...) Ἀφῆθη ἐπίσης τὸ δάπεδον καὶ ἐξεκαθαρίσθη τὸ δάπεδον τοῦ βράχου ἐφ' οὗ ἰδρῦθη ἡ ἐκκλησία. Διεπιστώθη δὲ ὅτι τὸ δάπεδον τοῦτο ἀνήκεν εἰς ἀρχαῖον ἱερὸν ἢ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα βομόν». Ross 1855, 224-225: «(...) ein isolierter Felsbühlchen (...). An seinem nordwestlichen Fusse steht, augenscheinlich auf dem aus Quadern gebauten Unterbau eines alten Heiligtums, eine verfallene Capelle des h. Georg, mit vier kleinen Säulen, zwei dorischen Capitellen aus weissem Marmor, die über dem Schafte 55 Centimeter Durchmesser haben, und anderen antiken Marmorfragmenten; darunter auch ein Bruchstück einer kleinen sitzenden weiblichen Figur, mit einem Löwen oder einem Hunde (?Bären?) auf dem Schosse».

καθαρισμὸ τῆς ἀρχαίας κλίμακας προέρχεται ἢ πιθανὴ λαβὴ κατόπτρου ἀρ. 17 εἰκ. 21-23 καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχε κυλήσει ἀπὸ ὑψηλότερα. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ κρηπίδωμα ἔφερε θωράκιο, στὸ ὁποῖο ἀνήκουν κάποιοι πώρινοι καταληπτῆρες, σύμφωνα μὲ ταύτιση τοῦ Γ. Δεσπίνης. Ἡ κατασκευὴ αὐτὴ στὸ ἱερό τῆς Βραυρωνίας ἔχει πολλὰς ὁμοιότητες μὲ ἀνάλογη κατασκευὴ στὴν δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὸ Δῆλιον τῆς Πάρου, ἡ σχέση τῆς ὁποίας μὲ τὴ λατρεία, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν μαρτυρίες, εἶναι πιθανότατη⁴⁸.

Τὸ μεγάλο κρηπίδωμα στὴ Βραυρῶνα γειτνιάζει πρὸς τὰ βόρεια μὲ ἕναν σημαντικώτατο χώρο τοῦ ἱεροῦ, κατ' ἐξοχὴν συνδεδεμένο μὲ τὴ λατρεία τῆς θεᾶς καὶ τὴν προσφορὰ ἀφιερωμάτων. Πρόκειται γιὰ τὴ λεγόμενη ἱερὰ πηγὴ ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος μὲ μία μικρὴ λίμνη πρὸ αὐτῆς, περιοριζόμενη ἀπὸ τὰ δυτικὰ μὲ σειρὰ πωρολίθων⁴⁹ (εἰκ. III). Πρὸς τὰ βόρεια εἶχε κατασκευασθεῖ λιθόστρωση γιὰ τὴν ἰσοπέδωση τοῦ βράχου, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει λοξὴ κλίση⁵⁰. Ἡ ἔρευνα στὴν πηγὴ καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὴν ἀπέδωσε πλῆθος καὶ μεγάλη ποικιλία εὐρημάτων, ἀκόμα καὶ ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἀπὸ ἡμιπολύτιμους λίθους, ἐξαιρετικῆς τέχνης, ἢ πλειονότητα τῶν ὁποίων χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν 7ο αἰ. π.Χ. καὶ ἕως τοὺς χρόνους τῆς Περσικῆς καταστροφῆς τὸ 480 π.Χ.⁵¹ Κατὰ τὸν ἀνασκαφέα⁵² «(...) ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἱερότητας τοῦ χώρου τὸ δυτικὸν ἀνάλημμα [ἐννοεῖται τὸ μεγάλο κρηπίδωμα] δὲν ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ ἀκροτάτου βορείου ὁρίου τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἀλλὰ φθάνει μόνον μέχρι τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ».

Συγκεφαλαιώνοντας, ἡ «ἱερὰ πηγὴ» καὶ ὁ ἄμεσος περὶ αὐτὴν χώρος ἀποτελοῦσαν κεντρικὸ σημεῖο τῆς λατρείας τῆς Ἀρτέμιδος ἤδη πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνέγερση τοῦ παλαιότερου ναοῦ ἴσως περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ., ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἴδρυσή του σὲ αὐτὴν τὴν καίρια θέση καὶ ἕως τὴν καταστροφή του ἀπὸ τοὺς Πέρσες⁵³. Τὸ μεγάλο κρηπίδωμα μὲ

48. Despinis 2004, 309-310 = Δεσπίνης 2010, 56-57. Δεσπίνης 2016, 277-278 εἰκ. 8-12.

49. Ὁρλάνδος 1961, 30-34 εἰκ. 26-38. Daux 1962, 679 εἰκ. 9-20. Papadimitriou 1963, 113-115. Themelis 1971, σχ. 2 ἀρ. 10. Αντωνίου 1990, 56 ἀρ. 9. Themelis 2002, 109 εἰκ. 2 καὶ 8. Ekroth 80-81, 103, 110.

50. Ὁρλάνδος 1961, 30. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρῶνος 1961, σ. 23, 26-28 Ἰουλίου: «Παρατηρήθη δὲ ὅτι ἀκριβῶς ἔνεκα τῆς ἀνωμαλίας τοῦ βράχου κατεσκευάσθη οἰονεὶ λιθόστρωτον τοῦ ὁποῖου τμήμα ἀπεκαλύφθη ἤδη προχωροῦν πρὸς Βορρᾶν, διὰ νὰ σχηματισθῆ ἐπίπεδον πρὸ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ». Ὁ περιορισμὸς μὲ τὴ σειρὰ τῶν πωρολίθων καὶ τὸ λιθόστρωτο πιθανῶς πρέπει νὰ συνδεθοῦν κατὰ τὴν Ekroth 2003, σημ. 225 στὴ σ. 105 μὲ τὴν αὐξημένη δραστηριότητα τῆς προσφορᾶς ἀναθημάτων στὴν πηγὴ κατὰ τὴν ἀρχαίᾳ φάση τοῦ ἱεροῦ.

51. Ὁ Brulotte 1994, 326 σημ. 1086 πιθανολογεῖ ὅτι τὰ ἀναθήματα ριφθήκαν ἐσκεμμένα στὴν πηγὴ

ἀπὸ τοὺς ἀξιωματούχους τοῦ ναοῦ γιὰ νὰ τὰ προφυλάξουν ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Ἡ μελέτη τῶν εἰδωλίων ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ καὶ τὴν περιοχὴ τῆς «ἱερᾶς πηγῆς» ἔδειξε ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἀνήκουν στοὺς χρόνους πρὶν ἀπὸ τὸ 480 π.Χ., ὑπάρχει ὅμως καὶ ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς εἰδωλίων ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν ὕστερο 5ο καὶ τὸν 4ο αἰ. π.Χ. Mitsopoulos-Leon 2009, 4-5, 15-16. Γιὰ ὑστερότερα εἰδώλια, ἐκτὸς τῶν προερχόμενων ἀπὸ τὸ μεγάλο κρηπίδωμα, βλ. Mitsopoulos-Leon 2015, 39 ἀρ. 14 πίν. 2· 41 ἀρ. εὐρ. Κ 1499· 101 ἀρ. 81 πίν. 14· 102 ἀρ. 89 πίν. 15· 115 ἀρ. 105 πίν. 17· 116 ἀρ. 119 πίν. 18· 118 ἀρ. 131 πίν. 19· 119 ἀρ. 142 πίν. 20· 134 ἀρ. 160 καὶ 161 πίν. 23· 147 ἀρ. 182 πίν. 27.

52. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρῶνος 1961, σ. 35-36, 7-8 Αὐγούστου.

53. Κατὰ τὴν Ekroth 2003, 93 ἂν καὶ ἡ πλειονότητα τῶν εὐρημάτων ἀπὸ τὴν «ἱερὰ πηγὴ» φαίνεται νὰ εἶχε ἐναποθεθεῖ σὲ αὐτὴν ἐσκεμμένα, δὲν ἀποκλεί-

Εἰκ. III. Ο χώρος κατὰ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (φωτ. Ν. Τομπάζη, Ἔργον 1961, 34 εἰκ. 38).

εται κάποια ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἀποτελοῦν τὰ κατάλοιπα τῶν ἀναθημάτων ποὺ φυλάσσονταν στὸ ἄδυτο τοῦ ναοῦ καὶ νὰ ἀπορρίφθηκαν στὴν πηγὴ κατὰ τὴ λεη-

λασία καὶ καταστροφὴ τοῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες ἢ τὸν καθαρισμὸ ποὺ ἐπακολούθησε στὴ θέση τοῦ ναοῦ.

τὸ θωράκιο ποὺ κατασκευάζεται περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἢ καὶ λίγο πρὶν, δηλαδή ἐὰν ὄχι συγχρόνως, ὅπως ἴσως ὑποδεικνύει ἡ εὕρεση στὴν ἐγγύτητά του γλυπτῶν τοῦ τέλους τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., καθὼς καὶ καταλόγων ἀναθημάτων, ἡ ἐπιλογή τῆς θέσης καὶ τῆς συγκεκρωμένης κατασκευῆς καὶ γιὰ τὴ χρήση αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν ἰερότητα τῆς πηγῆς, πιθανῶς καὶ μὲ κάποιες τελετουργίες σχετικὲς μὲ τὸ νερὸ.

Πολυπληθῆ ἦταν καὶ τὰ εὐρήματα ποὺ ἀποκαλύφθηκαν μέσα στὴν ἰλύν, καθὼς εἶχαν παρασυρθεῖ ἀπὸ τὰ ἀναβλύζοντα ὕδατα, σὲ ὅλη τὴν ἔκταση ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ⁵⁴ καὶ πρὸς τὰ βόρεια ἕως καὶ τὴν πώρινη γέφυρα, ἓνα θαυμάσιο ἀρχιτεκτονικὸ δημιούργημα ποὺ ζεύγνυε τὸ ρεῦμα τῆς πηγῆς καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.⁵⁵ Σὲ μικρὴ ἀπόσταση βόρεια ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ ἡ διεύρυνση καὶ ἐκβάθυνση ἑνὸς λάκκου (ἀποκαλεῖται καὶ δυτικὸ πηγάδι⁵⁶) ποὺ εἶχε διανοιχθεῖ γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν ὑδάτων ἔφερε στὸ φῶς πλῆθος εὐρημάτων, μεταξὺ αὐτῶν καὶ κάτοπτρα, σύμφωνα μὲ τὴν περιγραφὴ τοῦ Ἡμερολογίου. «Εἰς τὸν 2ον τομέα τὰ ὕδατα ἦσαν τόσον πολλὰ ὥστε ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον νὰ ἀνασκάψωμεν εἰς μεγαλύτερον βάθος καὶ νὰ διευρύνωμεν τὸν λάκκον, ὅστις εἶχεν ἀνοιχθῆ πέρυσιν πρὸς συλλογὴν τῶν ὑδάτων εἰς ἀπόστασιν 6 περίπου μέτρων πρὸς εὐθείαν κατεύθυνσιν τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ναοῦ. [ἰδὲ σχῆμα σ. 32]. Ἄλλ' ἐκεῖ ἀκριβῶς ἐντὸς τῆς λάσπης ἀνευρέθησαν ἐκπληκτικὰ κυριολεκτικῶς εὐρήματα. Τὸ βάθος τοῦ λάκκου ἔφθασε τὰ 3-4 καὶ πλέον μέτρα καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξήχθησαν πλῆθος εἰδωλίων καὶ χαλκῶν κατόπτρων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν φέρει ἐπιγραφὴν γύρω μὲ γράμματα τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. (...). Μεταξὺ τῶν πηλίνων ὑπάρχουν καὶ δύο ξύλινα λαβαὶ ἐκ κατόπτρων»⁵⁷. «Τὰ ἴδια εὐρήματα ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτὰς ἡμέρας συνιστάμενα εἰς χαλκᾶ κάτοπτρα, ὠραιότατα εἰδώλια, ἀναγλύφους πίνακας καὶ ξύλινα ἀγγεῖα»⁵⁸.

54. Σύμφωνα μὲ τὸ Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶνος 1962, σ. 66, 10-15 Σεπτεμβρίου, στὴ διάρκεια μικρῆς ἔρευνας ἐντὸς τῆς «ἰερᾶς κρήνης» (...) «ἀνεσύρθησαν ἐκεῖθεν πλῆθος ὀστράκων εἰδωλίων καὶ δύο χαλκᾶ κάτοπτρα».

55. Ὁρλάνδος 1961, 29-30. Daux 1962, 681 εἰκ. 25. Ὁρλάνδος 1962, 25-28 εἰκ. 32-35. Daux 1963, 704 εἰκ. 7-9. Themelis 1971, 19 σχ. 2 ἀρ. 11. Ἀντωνίου 1990, 155 (ἀνάγει τὴν κατασκευὴ τῆς γέφυρας εἴτε στοὺς χρόνους πρὶν ἀπὸ τὸ 480 π.Χ. εἴτε συγχρόνως μὲ τὴν ἀνέγερση τῆς δωρικῆς πειδωσχημῆς Στοᾶς). Themelis 2002, 108 εἰκ. 2 ἀρ. 11 καὶ εἰκ. 7 (χρονολογεῖ τὴ γέφυρα στὴν οἰκοδομικὴ φάση τοῦ ἱεροῦ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ πρώτου 5ου αἰ. π.Χ., στὴν ὁποία ἀνήκουν ἀκόμα τὸ μεγάλο κρηπίδωμα, τὸ ἀνάλημμα γιὰ τὸν πιθανὸ βωμό, τὸ κτήριο τὸ παλαιότερο τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα

τῆς Στοᾶς καὶ τὰ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα).

56. Ἡ θέση του προσδιορίζεται π.χ. στὸ Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶνος 1963, σ. 70, Φεβρουάριος. Κατὰ τὸν μῆνα αὐτὸν ἔγιναν ἀποστραγγιστικὲς ἐργασίες σὲ ὅλον τὸν «πρὸς Δυσμᾶς ἐν γένει τοῦ ἱεροῦ χώρον. Κατεσκευάσθη δηλαδή κατὰ μῆκος τοῦ νέου δρόμου νοτιοδυτικῶς τοῦ πηγαδιοῦ ἀλλὰξ διὰ τσιμέντου» γιὰ τὴ διοχέτευση τῶν ὑδάτων.

57. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶνος 1961, σ. 34-35, Παρασκευῆ-Σάββατον, 4-5 Αὐγούστου. Ἀκολουθεῖ ἡ μεταγραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κατόπτρου, ὅπως στὸν Ὁρλάνδο 1961, 33 εἰκ. 28. Γιὰ τὶς ξύλινες λαβὲς τῶν κατόπτρων ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ βλ. Πωλογιώργη 2015, 191-194 ἀρ. 64-68 εἰκ. 70-71.

58. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶνος 1961, σ. 35, Δευτέρα-Τρίτη, 7-8 Αὐγούστου.

Εὐρήματα προῆλθαν τόσο ἀπὸ τὰ μεσαῖα ἀνοίγματα (ὄχετους) τῆς γέφυρας ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ αὐτήν. «Ἐντὸς τῆς ἰλύος τοῦ ποταμοῦ κάτωθεν τῆς γεφύρας ἀνευρίσκονται πολλὰ ἀφιερῶματα. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται ὠραῖα ὄστρακα τοῦ 5ου μάλιστα π.Χ. αἰῶνος χαλκᾶ κάτοπτρα δακτυλιόλιθοι τινὲς εἰδώλια κ.λ.π. Πάντα ταῦτα φαίνεται ὅτι παρεσύρθησαν ἐκ τῆς ἱερᾶς κρήνης διὰ τῶν ὑδάτων. Ἀνασκαφὴ ἐγένετο καὶ πρὸς τὴν ἑτέραν πλευρᾶν, τὴν βορείαν τῆς γεφύρας. Καὶ ἐκεῖ εἰς βάθος ἑνὸς περίπου τοῦ μέτρου καὶ ἐντὸς τοῦ στρώματος τῆς ἄμμου ἀνευρίσκονται παρόμοια ἀντικείμενα – ἀφιερῶματα – δύο χαλκᾶ κάτοπτρα ἐξ ὧν τὸ ἓν φέρει ὠραῖαν διακόσμησιν ἀνθεμίου ἄνωθεν ἀκριβῶς τῆς λαβῆς. Εὐρέθησαν ἐπίσης ξύλινα τινὰ ἀντικείμενα μεταξὺ τῶν ὁποίων λαβὴ κατόπτρου ἀρίστης διατηρήσεως»⁵⁹. «Ἠρχίσασμεν τὴν ἀναστήλωσιν τῆς γεφύρας. Πρὸς τοῦτο ἀφηρέθησαν αἱ ὀριζόντιοι πλάκες τῆς 2ας ἐκ δυσμῶν σειρᾶς αἵτινες εἶχον θραυσθῆ καὶ κατολισθῆσαι ἐντὸς τοῦ 2ου αὐλακος. Σημειωτέον ὅτι ὅλοι οἱ αὐλακες (καὶ οἱ τέσσαρες) εἶναι πλήρεις ἰλύος καὶ μέχρι τῆς κάτω ἐπιφανείας τῶν ὀριζοντίων πλακῶν, ἐπὶ τῆς ἰλύος δὲ ἐκάθησαν αἱ θραυσμέναι πλάκες. Ἐδόθη οὕτως ἡ εὐκαιρία νὰ ἐρευνηθοῦν τὰ ἐντὸς τοῦ αὐλακος χώματα (ἰλὺς) ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ πέρυσιν εἶχεν παρατηρηθῆ ὅτι ὑπῆρχον πολλὰ ἀρχαῖα ἄτινα εἶχον παρασυρθῆ ἐκ τῶν ὑδάτων ποῦ ἔρρεον ἐκ τῆς ἱερᾶς κρήνης. Πράγματι δὲ εὐρέθησαν ἐντὸς αὐτῶν ὠραῖα ὄστρακα τοῦ μελανομόρφου καὶ ἐρυθρομόρφου ρυθμοῦ, τεμάχιον πίνακος μετὰ παραστάσεως Ἀρτέμιδος ὅπερ συνεκολλήθη πρὸς ἄλλο εὐρεθὲν πέρυσιν καθὼς καὶ πολλὰ πῆλινα εἰδώλια, χαλκᾶ κάτοπτρα κ.λ.π.»⁶⁰.

Ἡ ἔρευνα στὴν περιοχὴ τῆς γέφυρας συνεχίστηκε καὶ κατὰ τὴν τελευταία ἐβδομάδα τῆς ἀνασκαφῆς τὸν Ἀπρίλιο 1963, ὅπως πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὸ ἰδιόχειρο ἡμερολόγιο τοῦ ἀνασκαφέως⁶¹. «Τὴν ἐβδομάδα ταύτην ἐγένοντο ἐργασίαι κυρίως κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τῆς γεφύρας. Ἀφηρέθησαν δηλαδὴ καὶ ἄλλα χώματα ἐκ τοῦ πρὸς τὸν Ἐρασῖνον ποταμὸν ἀναχώματος καὶ ἀπεκαλύφθησαν ἐκεῖ παραλλήλως πρὸς τὸ δυτικὸν τέμα τῆς γεφύρας καὶ λοξῶς ὀλίγον πρὸς αὐτήν, *in situ* κατὰ σειρὰν 3 πωρόλιθοι μετὰ συνδέσμων ἀνήκοντες πιθανῶς εἰς κάποιον κτήριο. Ἐκεῖ πλησίον εὐρέθησαν τεμάχια τινὰ κατόπτρων χαλκῶν καὶ ὠραῖον πλαστικὸν ἄγγειον μετὰ παραστάσεως καθημένης γυμνῆς γυναικός (πιθανῶς λεχοῦς διότι διακρίνεται ἐπὶ τῶν γονάτων εἶδος νηπίου) ἄνωθεν τῆς ὁποίας διακρίνεται μικρὰ ἀνδρική μορφή (Ἔρω;)»⁶².

Στὰ εὐρήματα ποῦ προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἔρευνα στὴν περιοχὴ ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἕως καὶ τὴν πώρινη γέφυρα περιλαμβάνεται πραγματικὰ πολὺ μεγάλος ἀριθμὸς κατόπτρων. Πρὸς τούτοις, εἶναι προφανῆς ὅτι τὰ κάτοπτρα ποῦ προαναφέρθη-

59. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1962, σ. 55, 1-14 Ἀπριλίου.

60. Αὐτόθι σ. 64, 3-8 Σεπτεμβρίου.

61. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1963, σ. 75, 7-13 Ἀπριλίου.

62. Τὸ πλαστικὸ ἄγγειο (ἀρ. εὐρ. Κ 3946), μετὰ παράσταση Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτα, δημοσιεύεται ἀπὸ τὴν Mitsopoulos-Leon 2015, 134-135 ἀρ. 164 πίν. 23, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁμως ἀναγράφεται ὅτι βρέθηκε στὰ νότια τῆς γέφυρας, χωρὶς ἔτος εὐρέσεως.

καν ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος⁶³ προέρχονται ἀπὸ στρώματα πάνω ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς «ἱερᾶς πηγῆς», καθὼς τὸ 1959 ἡ πηγὴ δὲν εἶχε ἀκόμα ἀποκαλυφθεῖ.

Ἀπὸ αὐλάκα γεμάτη μὲ ἰλὸν ποὺ διανοίχθηκε βόρεια καὶ δυτικὰ τοῦ ναοῦ γιὰ τὴν ἀποχέτευση τῶν ὑδάτων προέρχονται τὰ κάτοπτρα ἀρ. 54 εἰκ. 62, 110 εἰκ. 128, 118 εἰκ. 136-137, 161. Ἡ θέση τῆς αὐλάκας προσδιορίζεται στὸ ἰδιόχειρο ἡμερολόγιο τοῦ ἀνασκαφέως⁶⁴. «(...) αὐλάξ ὃν διηνοίξαμεν βορείως τοῦ ναοῦ, καὶ δὴ κατὰ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ τμήμα καὶ κατὰ μῆκος τοῦ δυτικοῦ βραχίονος τῆς Στοᾶς ἐξωτερικῶς»⁶⁵. Ἀπὸ τὴν ἔρευνα στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ πλησίον τῆς πηγῆς προέρχονται τὰ κάτοπτρα ἀρ. 1⁶⁶ εἰκ. 1-4, 10 εἰκ. 13, 26, 30 εἰκ. 36, 46 εἰκ. 34, 55 εἰκ. 63, 62 εἰκ. 70, 71, 72 καὶ 73 εἰκ. 81, 98 εἰκ. 114-115, 101 εἰκ. 118, 115 εἰκ. 133, 123 εἰκ. 143, 131 εἰκ. 152, 150 εἰκ. 176, 151 εἰκ. 177, 152 εἰκ. 178, 160, 168, τὸ ἐξάρτημα μὲ κρῖκο ἀνάρτησης 177 εἰκ. 184, πιθανῶς καὶ οἱ λαβῆς⁶⁷ 50 εἰκ. 58 καὶ 52 εἰκ. 60. Δυτικὰ καὶ βόρεια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος βρέθηκαν καὶ τὰ κάτοπτρα⁶⁸ ἀρ. 4 εἰκ. 7, 8 εἰκ. 11, 20 εἰκ. 26, 22 εἰκ. 28, 25 εἰκ. 31, 35 εἰκ. 41, 48 εἰκ. 56, 80 εἰκ. 91, 85 εἰκ. 96-97, 92 εἰκ. 107, 94 εἰκ. 109, 95 εἰκ. 110-111, 96 εἰκ. 112, 117 εἰκ. 135, 147 εἰκ. 173. Προέλευση ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς πηγῆς σημειώνεται ἀκόμα γιὰ κάποια κάτοπτρα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τυχαῖα εὐρήματα τὰ χρόνια μετὰ τὴν διακοπὴ τῆς ἀνασκαφῆς. Πρόκειται γιὰ τὰ κάτοπτρα ἀρ. 9 εἰκ. 12, 11 εἰκ. 14, 12 εἰκ. 15, 103 εἰκ. 121, 108 εἰκ. 126, 114 εἰκ. 132, 149 εἰκ. 175.

Τὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸν λάκκο ποὺ διανοίχθηκε γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν ὑδάτων εἶναι τὰ ἀρ. 3 εἰκ. 6, 40, 65 εἰκ. 75, 136 εἰκ. IV καὶ 159-160, καθὼς καὶ ἡ ἐλεφάντινη λαβὴ ἀρ. 180 εἰκ. 187, ἀριστερά. Ἀπὸ φρεάτιο ποὺ διανοίχθηκε τὸ 2011 σὲ μικρὴ ἀπόσταση βόρεια τῆς «ἱερᾶς πηγῆς» γιὰ τὴν διοχέτευση τῶν ἀναβλυζόντων ὑδάτων προήλθαν, μεταξὺ ἄλλων

63. Ἀρ. 14 εἰκ. 18, 21 εἰκ. 27, 32 εἰκ. 38, 33 εἰκ. 39, 88 εἰκ. 102-103, 116 εἰκ. 134, 125 εἰκ. 145, 148 εἰκ. 174, 162.

64. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶνος 1961, σ. 28, 3-4 Ἰουλίου. Ὁρλάνδος 1961, 30.

65. Συνεπῶς ἡ ἔνδειξη προέλευσης στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου Βραυρωνίας «ΒΔ. αὐλάξ ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ» δὲν παραπέμπει σὲ αὐλάκα μπροστὰ στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ναοῦ.

66. Ἰδιαίτερη μνεῖα τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ γίνεται στὸ Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶνος 1961, σ. 33, Δευτέρα 31 Ἰουλίου: «Εἰς τὸν δεύτερον τομέα ἀνεσκάφη κυρίως ὁ χῶρος δυτικῶς τοῦ ναοῦ καὶ βορείως τοῦ ἀναλήμματος. (...). Τὰ εὐρήματα καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρξαν μοναδικὰ ἰδίως τὰ χαλκᾶ. Χαλκοῦν κάτοπτρον μετὰ λαβῆς ἐφ' ἧς ὑπάρχει ἀνάγλυφος ἐπὶ χωριστοῦ ἐλάσματος παράστασις γυναικὸς κρατούσης ἄνθος, χρυσοῦς ρόδαξ καὶ χαλκοῦν σφυρήλατον ἀγαλμάτιον γυναικὸς πιθανῶς Ἀρτέμιδος τοῦ 7ου δὲ πρὸ

Χριστοῦ αἰῶνος». Στὸ ἴδιο Ἡμερολόγιο, σ. 32, 26-28 Ἰουλίου, ἀναφέρεται ὅτι «ἀνασκάπτεται ὁ χῶρος πρὸς Δυσμῆς τοῦ βορειοτέρου δηλονότι τμήματος τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ» καὶ σημειώνεται ἡ εὕρεση τῆς πηγῆς. Τὸ ἀναφερόμενο χάλκινο σφυρήλατο ἔλασμα (ἀρ. BE 119. Despinis 2004, 290 σημ. 147, 148 = Δεσπίνης 2010, 39 μὲ σημ. 147, 148, ὅπου καὶ βιβλιογραφία) ἀποτελοῦσε τὴν ἐπένδυση ξύλινου ἀγαλμάτιου.

67. Γιὰ τὸ ἔλασμα ἀρ. 50 καὶ τὴ λαβὴ μὲ λίγα τεμάχια ἀπὸ τὸν δίσκο ἀρ. 52 στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου Βραυρωνίας σημειώνεται μόνον ὅτι βρέθηκαν σὲ «κοσκινίσματα», ἀλλὰ οἱ ἡμερομηνίες εὕρεσής τους συμπύπτουν μὲ αὐτὲς ἄλλων κατόπτρων ἀπὸ τὸν ἴδιο χῶρο.

68. Τὰ κάτοπτρα αὐτὰ φέρουν στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου Βραυρωνίας τὴν ἀνασκαφικὴ ἔνδειξη «Τομεὺς Β, τετράγωνα 2ον, 3ον».

Α.Π.

Εἰκ. IV. Σχέδιο τοῦ κατόπτρου ἀρ. κατ. 136 (BE 120) ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Παπαηλιόπουλο (Ἀρχεῖο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας).

εὐρημάτων, τὰ κάτοπτρα ἀρ. **78** εἰκ. 88-89 καὶ **102** εἰκ. 119-120, καθὼς καὶ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου **76** εἰκ. 85.

Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **5** εἰκ. 8, **38** εἰκ. 44-45 καὶ **122** εἰκ. 142, τὰ ὁποῖα βρέθηκαν στὰ Προπύλαια, κατὰ τὸ μέσον τοῦ δυτικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχαν παρασυρθεῖ ἀπὸ τὰ ἀναβλύζοντα ὕδατα ποὺ κατέκλυζαν τὸν χῶρο βόρεια τῆς πηγῆς. Γιὰ τὸ κάτοπτρο ἀρ. **128** εἰκ. 148 ἀναγράφεται στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου ὡς θέση καὶ ἔτος εὐρέσεως «πλησίον 2ας πύλης τῆς Στοᾶς. 1959». Πιθανῶς ἐννοοῦνται τὰ ἴδια Προπύλαια, τὰ ὁποῖα ἀνασκάφηκαν τὸ 1961, ἀλλὰ ὁ ἐντοπισμὸς καὶ ἡ μερικὴ ἔρευνά τους εἶχε γίνῃ ἤδη τὸ 1959⁶⁹.

Νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας βρέθηκαν τὰ κάτοπτρα ἀρ. **6** εἰκ. 9, **13** εἰκ. 16-17, **41** εἰκ. 46-47, **51** εἰκ. 59, **99** εἰκ. 116, **100** εἰκ. 117, **127** εἰκ. 147, **129** εἰκ. 149-150, **130** εἰκ. 151, **142** εἰκ. 169, **159**, βόρεια αὐτῆς τὰ κάτοπτρα ἀρ. **7** εἰκ. 10 καὶ **120** εἰκ. 140, στὰ δυτικὰ τῆς τὰ κάτοπτρα ἀρ. **97** εἰκ. 113, **113** εἰκ. 131, **126** εἰκ. 140, **157** καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γέφυρα τὸ κάτοπτρο **64** εἰκ. 72-74.

Στὸν χῶρο μεταξὺ τῆς γέφυρας καὶ τοῦ δυτικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς ἀποκαλύφθηκε ὁ μεταγενέστερος λιθόστρωτος δρόμος (εἰκ. V), ὁ ὁποῖος, ὅπως προαναφέρθηκε, βρέθηκε καὶ νότια τοῦ τοίχου ἀντιστήριξης γιὰ τὸν βωμὸ καὶ ἦταν κατασκευασμένος μὲ ἀρχαῖο ὑλικό, ἀκόμα καὶ μὲ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῆς Στοᾶς μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς⁷⁰. Πλάι στὸ λιθόστρωτο αὐτὸ βρέθηκαν τὸ κάτοπτρο **132** εἰκ. 153 καὶ τὸ στήριγμα στὴ μορφὴ ποδιοῦ λέοντος (ἢ αἰλουροειδοῦς) μὲ συμφυῆς τμήμα δακτυλίου ἀρ. **179** εἰκ. 186. Δυτικὰ τῆς γέφυρας καὶ στὸ ἐπίπεδο τοῦ δρόμου ἀποκαλύφθηκαν τὰ ἀποσπασματικὰ σωζόμενα κάτοπτρα ἀρ. **57** εἰκ. 65, **63** εἰκ. 71, **67** εἰκ. 77. Ἴσως ἀπὸ τὴν περιοχὴ μεταξὺ τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος καὶ τῆς γέφυρας προέρχεται τὸ ἐξάρτημα μὲ κρῖκο ἀνάρτησης ἀρ. **176**⁷¹ εἰκ. 183.

ΝΑ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀλλὰ σὲ ὑψηλότερο ἐπίπεδο, στοὺς πρόποδες τοῦ βράχου τῆς ἀκρόπολης, ἀνασκάφηκαν: α) μέσα σὲ σπηλαιώδη χῶρο μίᾳ σειρᾷ κατασκευῶν μὲ τοίχους ἀμελοῦς κατασκευῆς, β) στὴ ΒΔ. εἴσοδο τοῦ σπηλαίου τὸ «Μικρὸ Ἱερὸ» ἀπὸ πώρινους κιβωτιόσχημους λίθους, ἀποτελούμενο ἀπὸ πρόδομο καὶ σηκὸ καὶ μὲ εἴσοδο ἀπὸ τὰ δυτικὰ, καὶ γ) ἔξω ἀπὸ τὸ σπήλαιο, στὰ ΝΑ., ἓνα μεγαροειδὲς κτίσμα, ἢ λεγόμενη Ἱερὰ οἰκία⁷² (εἰκ. II καὶ VI). Ἀπὸ τὶς κατασκευὲς ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἡ ἀρχικὴ πρὸς τὰ δυτικὰ

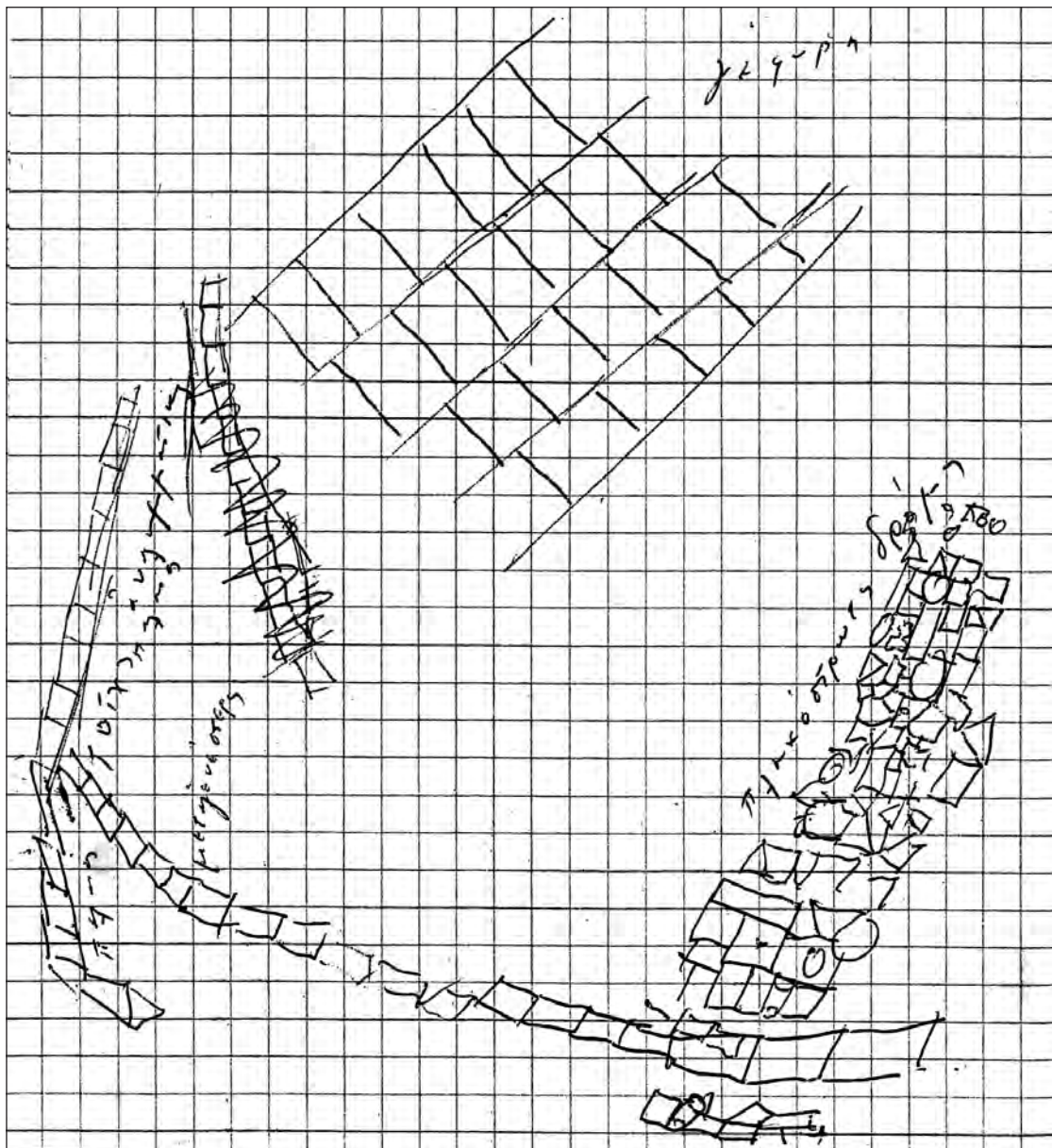
69. Ὁρλάνδος 1959, 14-15. Ὁρλάνδος 1961, 27, εἰκ. 22.

70. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνῶν 1962, σ. 65, 10-15 Σεπτεμβρίου. «(...) λιθόστρωτος δρόμος ὅστις ὡς εἴπομεν εὐρέθη καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς Στοᾶς καὶ ἐκτὸς αὐτῆς πρὸς Δυσμὰς ἐξ ὑλικοῦ ληφθέντος ἐξ αὐτῶν τῶν μνημείων (γεῖσα τράπεζα ἀγάλματα κ.λ.π.)».

71. Ἡ ἐνδειξη προέλευσης «ἀναλημματικὸς δρόμος» στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου, ὅπου τὸ εὐρημα ἀναφέρεται ὡς πόρπη, δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφές.

⁷² Ἴσως ἐννοοῦνται δύο πρόχειρα τειχία ποὺ κατασκευάσθηκαν γιὰ τὴν προστασίᾳ τῆς πειόσχημης Στοᾶς ἀπὸ τὶς πλημμύρες τοῦ Ἑρασίνου ποταμοῦ. Ὁρλάνδος 1962, 27-28. Βλ. εἰκ. II καὶ VII.

72. Παπαδημητρίου 1949, 79-83 εἰκ. 9-11. Παπαδημητρίου 1950, 175-177 εἰκ. 4. Παπαδημητρίου 1955, 118-119. Ὁρλάνδος 1956, 25-28. Παπαδημητρίου 1956, 75-77 πίν. 19α-β. Ὁρλάνδος 1957, 20-22. Παπαδημητρίου 1957, 42-45 εἰκ. 1 πίν. 9α-β, 10α-β. 11. Papadimitriou 1963, 115 εἰκ. στή σ. 114. Themelis 1971, 24-26,

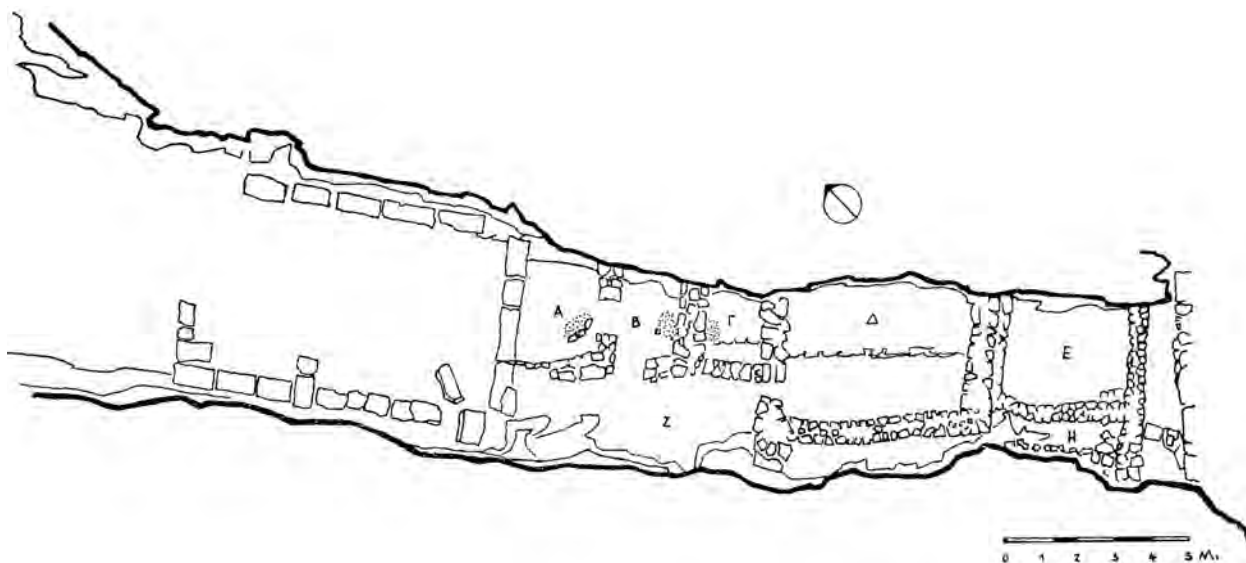

Εἰκ. V. Σχέδιο ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Ἰ. Παπαδημητρίου, 1962, 10-15 Σεπτεμβρίου, σ. 65
 μὲ τὸν λιθόστρωτο δρόμο ἀπὸ ἀρχαῖο ὑλικό.

διαιρέθηκε σὲ ὑστερότερη φάση στὰ δωμάτια Α, Β καὶ Γ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ τελευταῖο ἀποκαλεῖται μικρὸ κτίσμα στὸ Ἡμερολόγιο τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1957 καὶ σημειώνεται σὲ

σχέδιο 2 ἀρ. 6-8. Brulotte 1994, 323-324 εἰκ. 42. Themelis 2002, 108 εἰκ. 2 ἀρ. 6-8. Ekroth 2003, 74-87, εἰκ.

1 ἀρ. 6-7 καὶ εἰκ. 2-3.

Εἰκ. VI. Σχέδιο τοῦ ἀνασκαφέντου χώρου ἀπὸ τὸ «Μικρὸ Ἱερὸν» πρὸς Δ. ἕως τὴν «Ἱερὰ Οἰκία» πρὸς Α. (ΠΑΕ 1957, 43 εἰκ. 1).

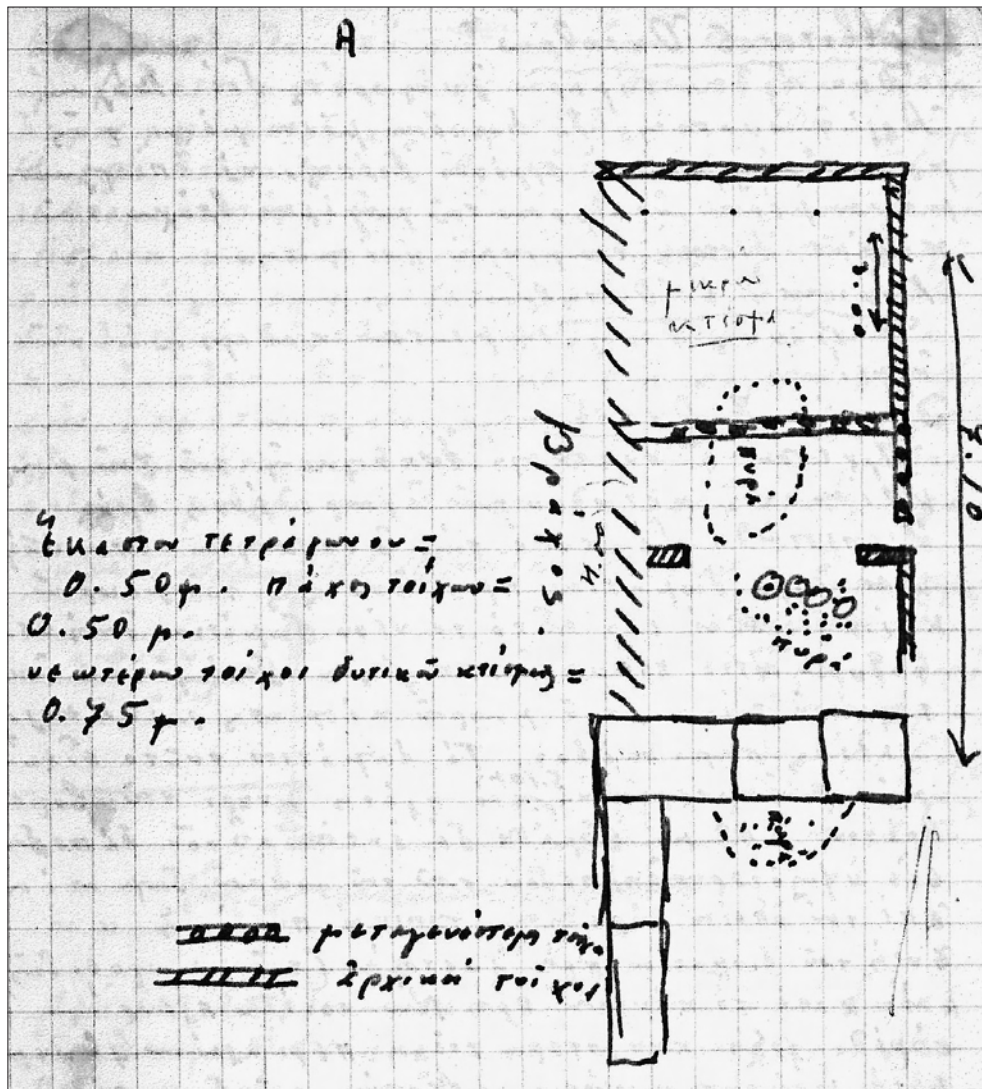
σχετικὸ σχέδιο⁷³ (εἰκ. VII). Ἀνατολικά τῶν δωματίων αὐτῶν ὑπῆρχαν ἄλλα δύο (Δ καὶ Ε). Στὴ νότια πλευρὰ τοῦ σπηλαίου ἓνας διάδρομος (Ζ-Η) συνδέει τὰ δωμάτια. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τέφρα καὶ τὰ μελανὰ χρώματα μέσα στὴν ἐπίχωση, στὸ δάπεδο τῶν δωματίων καὶ τοῦ διαδρόμου βρέθηκαν λάκκοι μὲ τέφρα ἀπὸ πυρὰ καὶ μελανὰ χρώματα ἀπὸ θυσίες⁷⁴ (εἰκ. VII). Σύμφωνα μὲ τὸν ἀνασκαφέα ἡ στέγη τοῦ σπηλαίου κατέρρευσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. καὶ τότε κατασκευάσθηκε στὴν εἰσοδό του τὸ «Μικρὸ Ἱερὸν», τὸ ὁποῖο κατέλαβε καὶ τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ πρώτου χώρου (δωματίου Α) ἐντὸς τοῦ σπηλαίου⁷⁵ (εἰκ.

73. Π.χ. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1957, μὴ ἀριθμημένες σελίδες, Πέμπτη 3 Σεπτεμβρίου: «Ἐρηχισεν ἡ ἀνασκαφὴ ἐντὸς τοῦ ὑποτιθεμένου τάφου τῆς Ἰφιγενείας ὄπισθεν τοῦ μικροῦ ἱεροῦ. Ἐκεῖ πέρυσιν εἴχομεν ἀνασκάψει ἐν μέρει μικρὸν κτίσμα 2.05×1.98, ὄπερ ὑπέθεσα ὡς μικρὸν τάφον-ἱερὸν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου. Οὕτω ἀνασκάπτομεν κατὰ στρώματα ἀνατολικῶς τοῦ μικροῦ τούτου κτίσματος ὅπου εἰς βάθος 0.30 μ. εὗρέθη δάπεδον καὶ εἶς τι σημεῖον δυτικῶς ἔχνη πυρᾶς. Ἐντὸς τῶν χωμάτων ἀνευρίσκομεν πολλὰ ὄστρακα ἀγγείων ὠραιότατων, εἰδώλια μαρμάρινα τεμάχια ἀγγείων, χαλκᾶ κ.λ.π. Εὗρέθη ἐπίσης νόμισμα καὶ τεμάχια χαλκοῦ κατόπτρου. Ἐπίσης τεμάχιον ἐπιγραφῆς καταλόγου». Παρασκευὴ 4 Ὀκτωβρίου: «Περαιτέρω ἐθραύσθη σήμερον ὁ βράχος ὅστις εἶχε ὑπολειφθῆ ἀκόμη ἀνατολικώτερον τοῦ μικροῦ κτίσματος διὰ νὰ καθαρισθῆ καὶ διευκολυνθῆ ἡ ἀνα-

σκαφὴ πρὸς Ἀνατολὰς. Εὗρέθησαν δὲ καὶ σήμερον ὠραιότατα ὄστρακα καὶ δὴ μελανομόρφων ἀγγείων κατὰ [δυσανάγνωστον] πυρᾶς καὶ εἰδώλια καθὼς καὶ χαλκοῦν κατόπτρον ἐντὸς τοῦ μικροῦ κτίσματος».

74. Ὁρλάνδος 1957, 21. Παπαδημητρίου 1957, 44 πίν. 9β.

75. Παπαδημητρίου 1956, 75. Παπαδημητρίου 1957, 44 πίν. 9β. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1957, μὴ ἀριθμημένη σελίδα, Παρασκευὴ 4 Ὀκτωβρίου: «(...) ὅταν ἀνέσκαπτον τὸ 1950 τὸ Μ. Ἱερὸν εὗρέθη καὶ ἐκεῖ κατὰ τὸ ἀνατολικώτερον μέρος λάκκος μὲ τεφροχρώματα ἀνήκων προφανῶς εἰς τὸ παλαιότερον ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἱερόν. Διότι καὶ ἕτερα πυρὰ ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν πρὸς τὸ Μ. Ἱερὸν πλευρὰν τοῦ παλαιότερου κτίσματος, καίτοι πολὺ κατεστραμμένη. Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ πυρᾶι αὗται καὶ οἱ λάκκοι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ πετρῶν καὶ χαλίκων».

Εἰκ. VII. Σχέδιο ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Ἰ. Παπαδημητρίου, 1957, μὴ ἀριθμημένη σελίδα, Παρασκευὴ 4 Ὀκτωβρίου, μὲ δήλωση τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ «Μικροῦ Ἱεροῦ» καὶ τῶν χώρων στὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ σπηλαίου μὲ τὶς πυρὲς στὸ δάπεδο.

VII). Πλησίον τῆς «Ἱερᾶς Οἰκίας» ἐρευνήθηκαν τέσσερις ἐνταφιασμοί, τρεῖς ἀκτέριστοι καὶ ἓνας πενιχρότατα κτερισμένος⁷⁶, τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων (πιθανῶς τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.), συνεπῶς ἐποχῆς πολὺ μεταγενέστερης ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος μέσα στὸν 3ο αἰ. π.Χ., πιθανῶς λόγῳ πλημμυρῶν, καὶ τὴν ἐπακολουθήσασα ἐρήμωσή του⁷⁷.

76. Παπαδημητρίου 1955, 118-119 πίν. 38α. Παπαδημητρίου 1956, 76-77 πίν. 19γ (κεραμοσκεπὴς τάφος). Παπαδημητρίου 1957, 44-45.

77. Αναλυτικὰ γιὰ τὴ χρονολόγησι τῶν ἐνταφιασμῶν βλ. Ekroth 2003, 78.

Εἰκ. VIII. Χάλκινο κάτοπτρο κατὰ χώραν (ΠΑΕ 1957, 45 πίν. 11α. Φωτ. Ν. Τομπάζη, 8.10.1957).

Ἡ ἔρευνα τῶν κτισμάτων μέσα στὸ σπήλαιο ἀπέδωσε κεραμικὴ τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 7ο ἕως καὶ τὸν 5ο αἰ. π.Χ., πολλὰ πήλινα εἰδώλια, τεμάχια ἀπὸ μαρμάρινα ἀγγεῖα, ἀπὸ γλυπτὰ καὶ ἀπὸ ἐνεπίγραφες μαρμάρινες στήλες μὲ τοὺς πρωτότυπους καταλόγους ἀφιερωμάτων ποὺ ταυτίζονται μὲ κάποιους ἀπὸ τοὺς καταλόγους-ἀντίγραφα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., τοὺς προερχόμενους ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν, χάλκινα κάτοπτρα, κοσμήματα, κ.ἄ.⁷⁸ (εἰκ. VIII).

Σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ ἀντλοῦνται ἀπὸ τὶς ἀνασκαφικὲς ἐκθέσεις καὶ τὰ ιδιόχειρα ἡμερολόγια τοῦ ἀνασκαφέως ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῶν κτισμάτων τοῦ σπηλαίου προήλθαν τέσσερα ἢ πέντε χάλκινα κάτοπτρα, καθὼς καὶ ἄλλα τεμάχια χάλκινων κατόπτρων⁷⁹. Μὲ βάση τὶς ἐνδείξεις προέλευσης ποὺ σημειώνονται στὸ εὐρετήριο τοῦ Μου-

78. Παπαδημητρίου 1956, 75-76 πίν. 20α, β. Παπαδημητρίου 1957, 45 πίν. 11α (χάλκινο κάτοπτρο κατὰ χώραν). Ἡ πρωιμότερη κεραμικὴ πιθανῶς εἶναι τοῦ 8ου αἰ. π.Χ. Βλ. Ekroth 2003, 77 μὲ σημ. 87.

79. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1956, σ. 19, Δευτέρα 17 Σεπτεμβρίου («δύο χαλκᾶ κάτοπτρα», ὄπισθεν τοῦ Μικροῦ Ἱεροῦ, δηλαδὴ στὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ σπηλαίου) [= Παπαδημητρίου 1956, 75]. Ἡμερο-

λόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1957, μὴ ἀριθμημένη σ., Πέμπτη 3 Σεπτεμβρίου («τεμάχια χαλκοῦ κατόπτρου»), μὴ ἀριθμημένη σ., Παρασκευή 4 Ὀκτωβρίου («χαλκοῦν κάτοπτρον», ἐντὸς τοῦ μικροῦ κτίσματος) [= Παπαδημητρίου 1957, 45 εἰκ. 11α], μὴ ἀριθμημένη σ., Δευτέρα 7 Ὀκτωβρίου («χαλκοῦν κάτοπτρον κατὰ τὴν ἀνατολικωτέραν πλευρὰν πλησίον τοῦ πορίνου τοίχου τοῦ ἀποτελοῦντος συνέχειαν τοῦ δυτικοῦ τῆς ἱερᾶς οἰκίας

σειοῦ τῆς Βραυρωνίας ἀπὸ τὸ σπήλαιο προέρχονται τὸ τμήμα ἀπὸ τῆ λαβῆ κατόπτρου **49** εἰκ. 57 καὶ πολλὰ τεμάχια ἀπὸ τὸ κάτοπτρο **121** εἰκ. 141 («χώρος 1», πιθανῶς ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ σπηλαίου), τὰ κάτοπτρα **112** εἰκ. 130 καὶ **173** (δάπεδο μικροῦ κτίσματος) καὶ τὸ κάτοπτρο **27** εἰκ. 32 (ἀνατολικά κτίσματα), πλησίον τῆς «Ἱερᾶς Οἰκίας» τὸ κάτοπτρο **89** εἰκ. 104 («ἄνωθεν ἱερᾶς οἰκίας, εἰς πεζούλι») καὶ στήν «Ἱερὰ Οἰκία» τὸ ἐξάρτημα μὲ κρῖκο **175** εἰκ. 182 («ἐντὸς ἱερᾶς οἰκίας») καὶ ἀπὸ τὸ «Μικρὸ Ἱερό» τὰ τεμάχια ἀπὸ κάτοπτρα **156** καὶ **165**.

Τὸ κάτοπτρο **112** εἰκ. 130, ἀπὸ τὸν δίσκο τοῦ ὁποῖου σώζονται πολλὰ θραύσματα, μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἀρκετὰ πολὺ μικρά, ὅλα ὀξειδωμένα καὶ σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ἀπεικονισμένο σὲ ἀνασκαφικὴ φωτογραφία⁸⁰ (εἰκ. VIII). Στὴ φωτογραφία αὐτὴ διακρίνονται ρωγμὲς ποὺ δείχνουν ὅτι ὁ δίσκος ἦταν ἥδη σπασμένος. Γιὰ τὸ κάτοπτρο **44** εἰκ. 51-52, τὸ ὁποῖο εἶναι πιθανὸν ὅτι καταγράφηκε δύο φορὲς μὲ δύο διαφορετικοὺς ἀριθμούς, γιὰ τὸν ἀρ. εὐρ. Μ 26 ἀναφέρεται μὲ ἐπιφύλαξη ὅτι βρέθηκε στὰ ἀνατολικά κτίσματα τοῦ σπηλαίου καὶ γιὰ τὸν ἀρ. εὐρ. Μ 2455 ὅτι βρέθηκε νότια ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι γιὰ ἀρκετὰ κάτοπτρα ἢ τεμάχια κατόπτρων δὲν διαθέτουμε στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀκριβῆ θέση εὐρεσίης τους στὸ ἱερό⁸¹.

Ὁ Ἰ. Παπαδημητρίου, στηριζόμενος στὸν Εὐριπίδη, *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* στ. 1462-1467⁸² καὶ ἄλλες μεταγενέστερες φιλολογικὲς πηγές (Εὐφορίων, ἀπόσπασμα 31. *Σχόλια εἰς Λυσιστράτην* 615. Νόννος, *Διονυσιακὰ* XIII 186), συνέδεσε ὅλα τὰ οἰκοδομικὰ κατάλοιπα στὸν τομέα αὐτὸν τῆς ἀνασκαφῆς («Μικρὸ Ἱερό», κτίσματα ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, «Ἱερὰ Οἰκία») μὲ τὴν παράδοση τῆς λατρείας στὴ Βραυρῶνα τῆς Ἰφιγένειας, ἡρώϊνης καὶ πρώτης κλειδούχου ἱέρειας τῆς Ἀρτέμιδος. Τὰ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα, τὰ ὁποῖα προηγήθηκαν τῆς ἀνέγερσης τοῦ «Μικροῦ Ἱεροῦ», προσδιόρισε ὡς τὸ θεωρούμενο ὡς κενήριον (κενοτάφιο) τῆς Ἰφιγένειας, τὸ «Μικρὸ Ἱερό», τὸ ὁποῖο κτίστηκε περὶ τὰ μέσα

πρὸς Νότον»), μὴ ἀριθμημένη σ., Τετάρτη 9 Ὀκτωβρίου («Δύο ἔτερα χαλκᾶ κάτοπτρα εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ δωματίου Β»). Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1958, σ. 14, Κυριακὴ 19 Ὀκτωβρίου (κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ «εἰς τὸ δωματίον τὸ κείμενον ὀπισθεν τοῦ μεγαροειδοῦς κτίσματος πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὑποτιθεμένου ἐνδαιτήματος τῆς Ἰφιγενείας». «Ἐντὸς τῶν μελανῶν χωμάτων μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου δαπέδου εὐρέθησαν πολλὰ ὄστρακα ἐκ μελανομόρφων μάλιστα ἀγγείων ἀλλὰ καὶ τινων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος εἰδῶλια καὶ χαλκᾶ τεμάχια ἐκ κατόπτρων»).

80. Παπαδημητρίου 1957, 45 πίν. 11α.

81. Πρόκειται γιὰ τὰ κάτοπτρα ἀρ. **2** εἰκ. 5, **15** εἰκ. 19, **16** εἰκ. 20, **23** εἰκ. 29, **29** εἰκ. 34-35, **37** εἰκ. 43, **70** εἰκ. 80, **84** εἰκ. 95, **91** εἰκ. 106, **93** εἰκ. 108, **104** εἰκ. 122, **106** εἰκ. 124, **107** εἰκ. 125, **109** εἰκ. 127, **111** εἰκ. 129, **119** εἰκ. 138-139, **133** εἰκ. 154, **143** εἰκ. 170, **153** εἰκ. 179, **164**,

171. Ἀπὸ αὐτὰ τὸ κάτοπτρο **93** εἰκ. 108 ἀποτελεῖ τυχαῖο εὑρημα κατὰ τὸν καθαρισμὸ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ ἡ λαβὴ κατόπτρου **23** εἰκ. 29 βρέθηκε τὸ 1966/67, προφανῶς καὶ αὐτὴ ὡς τυχαῖο εὑρημα. Στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου τῆς Βραυρωνίας ὑπὸ τὸν ἀρ. Μ 248α-γ καταγράφονται τεμάχια ἀπὸ τρεῖς λαβῆς χάλκινων κατόπτρων μὲ ἐνδειξὴ προέλευσης «ὀπισθεν μικροῦ ἱεροῦ. 1958 καὶ πρὸ τοῦ 1958». Οἱ λαβῆς μὲ τὸν παραπάνω ἀρ. εὐρ. δὲν ἐντοπίστηκαν στὸ διαθέσιμο ὕλικό, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται οἱ δύο ἀπὸ αὐτέες νὰ εἶναι οἱ ἀρ. **15** εἰκ. 19 καὶ **16** εἰκ. 20.

82. σὲ δ' ἀμφὶ σεμνάς, Ἰφιγένεια, κλίμακας | Βραυρωνίας δεῖ τῆδε κληδοχεῖν θεᾶ | οὐ καὶ τεθάψει κατθανοῦσα, καὶ πέπλων | ἄγαλμά σοι θήσουσιν εὐπλήνους ὑφάς, | ἄς ἂν γυναικες ἐν τόκοις ψυχορραγεῖς | λείπωσ' ἐν οἴκοις.

τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ σπηλαίου, ὡς τὸ ἐνδιαίτημα (ἡρώων) τῆς ἡρώωνης καὶ τοὺς ἐνταφιασμοὺς πλησίον τῆς «Ἱερᾶς Οἰκίας» ἀπέδωσε σὲ ἰέρειες, διαδόχους τῆς πρώτης ἰέρειας, οἱ ὁποῖες κατοικοῦσαν κοντὰ στὸ ἐνδιαίτημα τῆς μυθικῆς προκατόχου τους καὶ θάπτονταν κοντὰ στὸν θεωρούμενο ὡς τάφο της⁸³ (εἰκ. II). Στὰ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα πιθανῶς γινόνταν καὶ ἡ ἐναπόθεση τῶν ἀφιερωμάτων στὴν Ἰφιγένεια, μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν γυναικῶν ποὺ ψυχορράγησαν κατὰ τὸν τοκετό⁸⁴. Κατὰ τὸν Π. Γ. Θέμελη τὸ κενήριον τῆς Ἰφιγένειας ἦταν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, τὸ «Μικρὸ Ἱερό», πιθανῶς τῶν κλασικῶν χρόνων, ἦταν τὸ ἡρώων της καὶ ἡ «Ἱερὰ Οἰκία», ἴσως λίγο πρωιμότερη ἀπὸ τὸ ἡρώων, πιθανῶς κτίστηκε γιὰ νὰ ἀντικαταστήσει τὶς ἀρχαῖες νεκρικῆς κατασκευὲς ἐντὸς τοῦ σπηλαίου μετὰ τὴν καταστροφή του ἀπὸ τὶς κατολισθήσεις τῶν βράχων⁸⁵. Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἕως τὴν ἐποχὴ τῆς ἴδρυσης τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας ἡ λατρεία ἐπικεντρωνόταν στὴν «ἱερὰ πηγὴ» καὶ στὸ σπήλαιο, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου πιστευόταν ὅτι εἶχε ταφεῖ ἡ Ἰφιγένεια⁸⁶.

Ἡ G. Ekroth ὑποστηρίζει ἐντελῶς διαφορετικὲς ἐρμηνεῖες γιὰ τὸν προορισμὸ ὄλων τῶν κτισμάτων στὴν περιοχὴ αὐτῆ τοῦ ἱεροῦ, τὰ ὁποῖα συνδέει ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον μὲ τὴν Ἄρτεμιν, τὴν κύρια λατρευόμενη θεότητα⁸⁷. Κατ' ἀρχὰς θεωρεῖ ὅτι κανένα τμήμα τοῦ σπηλαίου καὶ τῶν κατασκευῶν του δὲν προβάλλει ὡς κατάλληλος χώρος γιὰ τὸν τάφο τῆς Ἰφιγένειας μετὰ τὴν ὑπηρεσία της ὡς πρώτης ἰέρειας τῆς Ἀρτέμιδος πρὸς ἐπιβεβαίωση τῶν στίχων τοῦ Εὐριπίδη γιὰ τὴν ταφὴ της στὴ Βραυρῶνα⁸⁸. Ἀποδέχεται ὅτι τὸ σπήλαιο χρησίμευε γιὰ τὴν ἀποθήκευση ἀφιερωμάτων, ἀλλὰ ὡς προσφορῶν στὴν Ἄρτεμιν, κυρίως μὲ βάση τὴν ὁμοιότητα τῶν εὐρημάτων μὲ τὰ προερχόμενα ἀπὸ δύο ἄλλες περιοχὲς τοῦ ἱεροῦ, τὴν «ἱερὰ πηγὴ» καὶ τὸ «παλαιότερο κτήριο» ἀνατολικὰ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς⁸⁹ (εἰκ. II). Τοὺς λάκκους μὲ τὶς πυρὲς στὸ σπήλαιο ἀποδίδει σὲ παράλληλη χρῆση του ὡς χώρου ἐστίασης ἢ καταλύματος⁹⁰.

Σύγχρονη ὡς πρὸς τὴ χρῆση μὲ τὸ σπήλαιο θεωρεῖ ἡ G. Ekroth τὴν «Ἱερὰ Οἰκία», τὴν ὁποῖα ἐρμηνεύει ὁμοίως ὡς χώρο ἐστίασης, ὑποθέτοντας ὅτι σὲ αὐτὴν παραθέτονταν τὰ γεύματα ἴσως σὲ σημαντικοὺς λάτρεις καὶ θρησκευτικοὺς ἀξιωματούχους μετὰ τὴν ὄλο καὶ σὲ μεγαλύτερη ἔκταση ἀποθήκευση ἀναθημάτων στὸ σπήλαιο⁹¹. Μὲ βάση τὴν εὕρεση τέφρας, ἐνὸς βόθρου, στὸ κέντρο τοῦ «Μικροῦ Ἱεροῦ», μὲ εὐρήματα κατὰ τὸν ἀνασκαφέα ἀπὸ τὸν 6ο ἕως τὸν 4ο αἰ. π.Χ.⁹², ἡ μελετήτρια ἀποδίδει τὴ λειτουργία ἐστιατορίου γιὰ ἐπίλεκτους συνδαιτυμόνες καὶ στὸ κτίσμα αὐτό, τὸ ὁποῖο ἴσως ἀντικατέστησε ἕνα ἀπὸ

83. Παπαδημητρίου 1955, 118-119. Παπαδημητρίου 1956, 76. Παπαδημητρίου 1957, 44-45. Μὲ τὶς συγκεκομμένες ὀνομασίεις τῶν τριῶν χώρων δὲν συμφωνοῦν ὄλοι οἱ μελετητές. Βλ. συγκεντρωμένες τὶς διαφορὲς ἀπόψεις στὴν Ekroth 2003, 75 πίν. 1.

84. Παπαδημητρίου 1956, 76.

85. Themelis 1971, 24-26.

86. Themelis 2002, 109-112.

87. Ekroth 2003, 74-87, 94. Γενικά, ἡ μελετήτρια

ὑποστηρίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁποιαδήποτε ἀρχαιολογικὴ μαρτυρία ποὺ νὰ ἐπιβεβαιώνει τὶς ὑποθέσεις γιὰ χθόνια λατρεία τῆς Ἰφιγένειας σὲ ὁποιοδήποτε σημεῖο τοῦ ἱεροῦ στὴ Βραυρῶνα.

88. Ekroth 2003, ἰδιαίτ. 78-79, 87.

89. Αὐτόθι 79-82.

90. Αὐτόθι 84.

91. Αὐτόθι 84.

92. Ὀρλάνδος 1949, 90. Παπαδημητρίου 1949, 90.

τὰ δωμάτια τοῦ σπηλαίου⁹³. Ἐν τούτοις, τὰ εἰδώλια ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ συγκέντρωση τέφρας στὸ «Μικρὸ Ἱερό» δύσκολα συμβιβάζονται μὲ κατάλοιπα ἐστίας. Περαιτέρω, ἡ G. Ekroth, θεωρώντας ὡς πιθανὸν ὅτι ἡ «Ἱερὰ Οἰκία» δὲν ἦταν σὲ χρῆση πέραν τοῦ ὕστερου 5ου αἰ. π.Χ., ἴσως ἐπειδὴ εἶχε ὑποστῆ βλάβες κατὰ τὴν κατάρρευση τοῦ σπηλαίου, πιστεύει ὅτι ἡ παράθεση τῶν τελετουργικῶν γευμάτων στὸ «Μικρὸ Ἱερό», ποὺ κτίστηκε στὸ β' μιστὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., συνεχίστηκε καὶ τὸν 4ο αἰ. π.Χ.⁹⁴ Οἱ ἐρμηνεῖες τῆς G. Ekroth εἶναι λογικῆς, καθὼς ἡ μελετήτρια δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἐξέταση τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων, σὲ ἀρκετὰ σημεῖα ὅμως εἶναι ὑποθετικῆς.

Σημαντικὰ ἦταν τὰ ἀποτελέσματα κατὰ τὰ τρία τελευταῖα χρόνια τῆς ἀνασκαφῆς (1961-1963) ὅχι μόνον στὸν δυτικὸ ἀλλὰ καὶ στὸν ἀνατολικὸ τομέα τοῦ ἱεροῦ. Σύμφωνα μὲ τὶς δημοσιευμένες ἀνασκαφικῆς ἐκθέσεις, κατ' ἀρχὰς ἐξακριβώθηκε ὅτι ὁ ἀνατολικὸς βραχίονας τῆς πειόσχημης Στοᾶς, ἡ ὁποία κτίστηκε περὶ τὸ 420 π.Χ., φθάνει ἕως τὴν ἀπόσταση τῶν 8 μ. ἀπὸ τὴν «Ἱερὰ οἰκία» (εἰκ. II). Ἐκεῖ βρέθηκε ὁ πρὸς τὰ νότια τοῖχος τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα καὶ στὸν χῶρο μεταξὺ τοῦ τοίχου αὐτοῦ καὶ τῆς «Ἱερᾶς Οἰκίας» ἀποδείχθηκε ὅτι λίθοι καὶ χῶματα σχηματίζουν ἓνα στερεὸ ὑπόστρωμα τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὰ ἀνατολικά πρὸς τὸν ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος⁹⁵. Στὸ ἡμερολόγιο τῆς ἀνασκαφῆς ἀναφέρονται καὶ κινητὰ εὐρήματα ἀπὸ τὸν συγκεκριμένον χῶρον⁹⁶. «Διὰ δύο ἐργατῶν ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνασκαφὴ πρὸς τὸν ἀνατολικώτερον τοῖχον τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τῆς Στοᾶς. Διεπιστώθη δὲ ὅτι πράγματι ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ βραχίονος φθάνει πράγματι μέχρι τῆς ἱερᾶς οἰκίας. Διότι εὐρέθη πράγματι ὁ βράχος ἐφ' οὗ πατοῦν οἱ λίθοι τοῦ κατωτέρου δόμου. Εὐρέθησαν δὲ καὶ ἐδῶ πολλὰ ὄστρακα τοῦ 5ου καὶ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος καὶ τινὰ χαλκᾶ μεταξὺ τῶν ὁποίων κόσμημα ἐκ λαβῆς κατόπτρου μετὰ παραστάσεως Σφιγγὸς καὶ ποῦς κλίνης»⁹⁷.

Στὴν περιοχὴ τοῦ ἀρχαίου δρόμου στὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς αὐλῆς εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ ἤδη καὶ ἄλλα ἄξια μνείας εὐρήματα⁹⁸. «Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ὑπολειφθέντος τμήματος τῆς αὐλῆς εὐρέθησαν καὶ ἄλλα τινὰ τεμάχια ἐκ τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἀναγλύφου ἀλλ' ἡ παράστασις δὲν συμπληροῦται πλήρως [ἐννοεῖται τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Πολυδευκίωνος, ἄλλα τεμάχια τοῦ ὁποίου βρέθηκαν τὸ 1962]. Εὐρέθησαν ἐπίσης δύο χαλκοὶ Ἔρωτες ὕψ. 0.06 ἐξ ὧν ὁ εἷς διατηρεῖ τὰ πτερὰ ἐξ ἰδιαίτερου ἐλάσματος ἐντὸς τοῦ ὁποίου προσηρμόζετο διὰ τῶν τῶν τὸ σῶμα τοῦ Ἔρωτος»⁹⁹.

93. Ekroth 2003, 86.

94. Αὐτόθι 86-87.

95. Ὁρλάνδος 1961, 20-21. Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα γιὰ τὸ ἀποκαλυφθεῖ τὸ νοτιότερο τμῆμα τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς Στοᾶς εἶχε γίνῃ καὶ κατὰ τὸ 1959. Ὁρλάνδος 1959, 14.

96. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1961, σ. 42, 15 Ὀκτωβρίου.

97. Τὸ «κόσμημα ἐκ λαβῆς κατόπτρου» πιθανότατα εἶναι ἡ ἐλλιπῶς σωζόμενη Σειρήνα ἀρ. 135 εἰκ. 157-158. Τὸ χάλκινο πόδι «κλίνης», στὴ μορφὴ ἄκρου

ποδιοῦ λέοντος, εἶναι τὸ μὲ ἀρ. εὐρ. Μουσείου Βραυρωνίας Μ 2409, ἀπὸ τριποδικὸ στήριγμα σκεύους.

98. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1961, σ. 33, Τρίτη, 1 Αὐγούστου.

99. Πρόκειται γιὰ τὰ ἀγαλμάτια περωτῶν Ἐρωτων ἀπὸ τὰ στητὰ κάτοπτρα ἀρ. 137 εἰκ. 161-162 καὶ 138 εἰκ. 163-164, γιὰ τὰ ὁποῖα στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου ἀναγράφεται ἡ ἔνδειξη «Ἀρχαῖος δρόμος. Ἐξῶθεν τοῦ κτηρίου ἀνατολικά τῆς αὐλῆς τῆς Στοᾶς».

Περαιτέρω, ἀνατολικὰ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς Στοᾶς καὶ σὲ χαμηλότερο στρώμα ἀποκαλύφθηκαν τὰ θεμέλια ἐνὸς παλαιότερου κτηρίου, καθὼς καὶ μεγάλο πώρινο κιονόκρανο, ἀλλὰ πολὺ φθαρμένο καὶ ἐπαναχρησιμοποιημένο¹⁰⁰ (εἰκ. II). Ἀπὸ τὸ κατώτερο στρώμα τῆς θεμελίωσης τοῦ κτηρίου, τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ ὁποίου καταστράφηκε καὶ καλύφθηκε ὅταν κτίστηκε ἡ Στοά, προήλθε κεραμικὴ τοῦ 7ου καὶ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.¹⁰¹ Τὸ παλαιότερο αὐτὸ κτήριο, ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ ὁποίου ἀποκαλύφθηκε σὲ μῆκος 20 μ. περίπου καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι συνεχιζόταν καὶ βορειότερα, χωριζόταν σὲ διαμερίσματα μὲ ἐγκάρσιους τοίχους καὶ στὸ βόρειο τμήμα του εἰκάζεται ὅτι ὑπῆρχαν πύλες μὲ βάση τὴν εὕρεση δαπέδου ἀπὸ πωρόλιθους μὲ αὐλακὲς ἀπὸ τροχοῦς¹⁰². Ὡς πρὸς τὸν προορισμὸ τοῦ κτηρίου διατυπώνεται μὲ ἐπιφύλαξη ἢ ἄποψη ὅτι ἦταν μία παλαιότερη στοὰ ἢ κάτι ἄλλο¹⁰³.

Ἀπὸ τὰ μελανὰ χρώματα ἐντὸς τοῦ παλαιότερου κτηρίου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ χώρου ποὺ ἀνασκάφηκε προήλθε πλῆθος ἀφιερωμάτων, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται ἀντικείμενα ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἡμιπολύτιμους λίθους, ὑάλινα, πήλινα, ξύλινα καὶ μαρμάρινα ἀγγεῖα, πήλινα καὶ ξύλινα εἰδώλια, τεμάχια ἐπιγραφῶν, γλυπτῶν, ἀναγλύφων, κ.ἄ.¹⁰⁴

Στὰ ἰδιόχειρα ἡμερολόγια τοῦ ἀνασκαφέως ἀναγράφονται κάποιες ἄξιες μνείας διαπιστώσεις του γιὰ τὸ παλαιότερο τῆς Στοᾶς κτήριο, ἀλλὰ καὶ διαφωτιστικὲς ἀναφορὲς σὲ εὐρήματα. Ἰδιαίτερα τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ 1963 ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ πηγὴ γιὰ τὴν ἀντίληψη πληροφοριῶν σχετικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀνασκαφῆς. Μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ παλαιότερου κτηρίου ὁ ἀνασκαφέας τοῦ ἱεροῦ σημειώνει¹⁰⁵: «*Ἐκ τῶν εὐρημάτων γενικῶς καὶ τοῦ ἐπιπέδου ἐνθα ἀνευρίσκονται οἱ τοῖχοι τοῦ νέου τούτου οἰκοδομήματος συμπεραίνω ὅτι τοῦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι παλαιότερον τῆς Στοᾶς ἣτις ἐκάλυψεν ὅταν κατεσκευάσθη μέρος αὐτοῦ. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ἐκ τῶν ὀστράκων καὶ λοιπῶν ἀνευρεθέντων ἀντικειμένων εἶναι προφανὲς ὅτι αἱ περὶ αὐτὸ ἐπιχώσεις ἀνέρχονται εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα. Εἶναι δυνατὸν δηλαδὴ καὶ τοῦτο νὰ ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν τεφροχωμάτων τοῦ ἐκεῖ που δυτικώτερον κειμένου βωμοῦ. [Ἐννοεῖται ὁ βωμὸς ποὺ τοποθετεῖται στὸν ἀνοικτὸ χῶρο ἀνατολικὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ νότια τοῦ ἰσχυροῦ τοῖχου ἀντιστήριξης ἀνδρήρου]. Ἀλλὰ ἀσφαλῆ χρονολογικὰ συμπεράσματα δὲν δύναμαι νὰ ἐξάγω πρὸς τῆς πλήρους ἀνασκαφῆς. Βορειότερον δὲ τοῦ νέου τούτου οἰκοδομήματος καὶ εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον ὡς καὶ κατὰ τὴν περιοχὴν τῶν διαφανομένων Προπυλαίων ἀνευρέθησαν πολυτιμώτατα ὄστρακα τοῦ 5ου κυρίως (ἐλάχιστα ἔκτου) π.Χ. αἰῶνος. Εὐρέθησαν ἐπίσης πολλὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα κάτοπτρα λαβαὶ κατόπτρων, χρυσοῦς ρόδαξ, χρυσὴ πλάξ μετὰ ὠραιᾶς ἐν filigran διακοσμήσεως, χρυσοῦν πυραμιδοειδὲς κόσμημα μετὰ χρυσῶν καρφίδων καὶ παραστάσεως ἀνθεμίου κ.λ.π. Τὸ τελευταῖον τοῦτο τῆς τελευταίας τριακονταετίας τοῦ 5ου αἰῶνος».*

100. Ὁρλάνδος 1961, 21. Themelis 1971, σχέδιο 2 ἀρ. 9 (παλαιὸ πρότυπο).

101. Ὁρλάνδος 1961, 21. Ὁρλάνδος 1962, 28-29 εἰκ. 36.

102. Ὁρλάνδος 1962, 29-31.

103. Αὐτόθι 31.

104. Αὐτόθι 31-34 εἰκ. 37-44. Daux 1963, 706-712

εἰκ. 11-18. Γιὰ τὰ πήλινα εἰδώλια τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., βλ. Mitsopoulos-Leon 2009, 4, 225-226, 229-232 ἀρ. 616, 617, 622, 626, 628, 630, 631, 636, 642 ἔγχρ. πίν. 8, πίν. 92-96. Γιὰ τὰ ξύλινα βλ. Πωλογιώργη 2015, 147-160 ἀρ. 2, 3 εἰκ. 9-22.

105. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1962, σ. 49-50, Φεβρουάριος.

Μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἀνασκαφῆς ὁ Ἰ. Παπαδημητρίου ὀδηγεῖται στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ κτήριο εἶναι τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. καὶ σκέπτεται ὅτι ἡ κατασκευὴ του ἄρχισε πιθανῶς μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ἀλλὰ δὲν περατώθηκε διότι διαπιστώθηκε καθίζηση¹⁰⁶. «Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐξηκολούθησαν κατὰ τὸν ἀνατολικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τῆς Στοᾶς χώρον. Ἐξακολουθεῖ ἡ ἀνεύρεσις πολυτίμων τινῶν εὐρημάτων κεράμων, μαρμαρίνων μελῶν ἐκ βάθρων γλυπτῶν κ.λ.π. Τὰ ἀνευρεθέντα ὄστρακα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἐξ οὗ συμπεραίνω ὅτι τὸ νέον αὐτὸ κτήριο ἐυρισκόμενον ἄλλωστε εἰς κατώτερον ἐπίπεδον τῆς Στοᾶς εἶναι παλαιότερον ταύτης πιθανῶς ἢ κατασκευὴ του ἤρξατο εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστροφὴν τοῦ Ἱεροῦ, δὲν ἐτελειώθη δὲ λόγῳ καθιζήσεως. Διότι παρατηρήθη ὅτι καὶ διὰ τὴν Στοᾶν καὶ διὰ τὸ πρὸς Βορρᾶν αὐτῆς προστῶον ἔχει χρησιμοποιηθῆ ὑλικὸν ἐκ παλαιότερου οἰκοδομήματος πιθανῶς δὲ τοῦτο νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸ νεοευρεθὲν τῶρα ἀνατολικῶς αὐτῆς».

Στὴ συνέχεια προκύπτουν νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προμηνύουν τὴν διαλεύκανση κάποιων ζητημάτων σχετικὰ μὲ τὸ παλαιότερο κτήριο¹⁰⁷. «Μετέφερα (...) τοὺς ἐργάτας πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ ἱεροῦ καὶ δὴ ἀνατολικῶς τῆς Στοᾶς κατὰ τὸν χώρον τοῦ εὐρεθέντος ἐκεῖ παλαιότερου οἰκοδομήματος. Ὑπῆρχεν δὲ ἐκεῖ σωρὸς λίθων κατειργασμένων τὸ πλεῖστον ἐκ παλαιότερου κτηρίου, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν κατασκευὴν προχείρου λιθοστρώτου διὰ τὴν εὐχερεστέραν πρόσβασιν λόγῳ τῶν ὑδάτων. Συνέβη δηλαδὴ καὶ ἐνταῦθα ὅτι καὶ κατὰ τὰ δυτικὰ Προπύλαια ὅπου καὶ πάλιν ἐχρησιμοποιήθησαν λίθοι ἐκ παλαιότερου μνημείου (γείσα, ἀγάλματα ἐνεπίγραφοι στήλαι καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ κυρίως μέλη) διὰ τὴν κατασκευὴν λιθοστρώτου προσβάσεως πρὸς τὴν ἀνατολικὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ ἢ τὴν αὐλὴν τῆς Στοᾶς. (...). Ἀπεφάσισα δὲ νὰ μεταφέρω ὅλους αὐτοὺς τοὺς λίθους ἐκεῖθεν ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ διευκολυνθῆ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ παλαιότερου οἰκοδομήματος καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ ἐξετάσω εὐχερέστερον τὰ ὑπάρχοντα μετὰ αὐτῶν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Μάρμαρα καὶ δὴ ἀγάλματα ἢ στήλαι δὲν παρατηρήθησαν. [Σημειώνεται ἢ μὲ ἐπιμέλεια καὶ συνεχῆ ἐποπτεία ἄρση τῶν λίθων], διότι διησθανόμουν ὅτι κάτι πολύτιμον εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνευρεθῆ. Πράγματι δὲ κατὰ τὴν ἄρσιν τῶν λίθων καὶ δὴ τῶν κειμένων εἰς κατώτερον ἐπίπεδον ἀνευρίσκοντο κάτωθεν αὐτῶν πολύτιμα ἀντικείμενα μετὰ τῶν μελανῶν χωμάτων ἐφ' ὧν ἐδράζοντο οἱ λίθοι. Τὰ χρώματα ὡς εἶπομεν ἦσαν μελανὰ ἐξ οὗ καὶ ἐσκέφθην ὅτι πιθανώτατα ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ὁ ἀρχαῖκός βωμὸς ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ ὅστις θὰ κατεστράφη κατὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν. Τὰ εὐρήματα δὲ ὅπως εἶπομεν, ἀνευ ἀνασκαφῆς τινος, ὑπῆρξαν ἐξαιρετικά. Χαλκᾶ τινὰ κάτοπτρα, ὠραῖος σφραγιδόλιθος ἐκ στεατίτου καὶ πολλὰ ξύλινα (...)».

Ἀκριβῶς τὴν προτελευταία ἐβδομάδα τῆς ἀνασκαφῆς στὸ ἱερὸ διασαφηνίζεται ἢ προέλευση τῶν μελανῶν χωμάτων στὸ παλαιότερο κτήριο μὲ τὴν ἀποκάλυψη ἑνὸς βόθρου μεγάλων διαστάσεων καὶ μὲ πλῆθος ἀφιερωμάτων¹⁰⁸. «Τὴν ἐβδομάδα ταύτην ἀνεσκάψα-

106. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1962, σ. 51, 1-12 Μαρτίου.

107. Αὐτόθι σ. 61-62, 30 Ἰουλίου – 2 Αὐγούστου.

108. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1963, σ. 74, 1-6 Ἀπριλίου.

μεν ἀνατολικῶς τῆς Στοᾶς κατὰ τὸ λεγόμενον παλαιότερον κτήριο. Ἐκεῖ εἶχομεν ὅπως ἀνέγραψα ἤδη πέρυσιν παρατηρήσει μαυροχώματα καὶ εἶχομεν ἀνεύρει πλῆθος ὠραίων ὀστράκων, μαρμαρίνων ἀγγείων, εἰδωλίων πολυτίμων κοσμημάτων καὶ ξυλίνων ἀντικειμένων. Ἐκεῖ εἶχεν ἀνευρεθῆ καὶ τὸ ξύλινον ἀγαλμάτιον τῆς πεπλοφόρου καὶ τὸ χρυσοῦν ἀνθέμιον. Ὑπῆρχον δὲ ἐκεῖ ἐν τῷ χώρῳ λίθοι ἐρριμμένοι πρὸς σχηματισμὸν στεγνοῦ ἐπιπέδου ἢ καὶ πρὸς ἐτοιμασίαν πρὸς ἄρσιν λίθων κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Μεταξὺ λοιπὸν τῶν λίθων τούτων καὶ κάτωθεν αὐτῶν ὑπῆρχον μελανὰ χρώματα. Ἀλλὰ σὺν τῇ προσόδῳ τῆς ἀνασκαφῆς παρατήρησα ὅτι τὰ μελανὰ χρώματα περιορίζοντο εἰς ἓναν ὀρισμένον χώρον καὶ δὴ βορείως τῆς ὑποτιθεμένης βάσεως κίονος καὶ ὑπῆρχε ἐκεῖ εἶδος λάκκου, βόθρου πλήρους μελανῶν χωμάτων ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν πλῆθος ἀφιερωμάτων. Ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια πολύτιμα ἀντικείμενα μαρμάρινα ἀγγεῖα χαλκᾶ κάτοπτρα κ.λ.π. Σπουδαιότατα ὅμως εἶναι τὰ εὐρεθέντα ξύλινα ἀντικείμενα καὶ εἰδώλια μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐρμαϊκὴ στήλη (πλάτος τοῦ βόθρου μέχρι τοῦ ἀναλήμματος 4 μέτρα μῆκος ἐκ Ν. πρὸς Β. 5 μέτρα). Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων καταλέγονται ὠραιότατῃ μικρὰ φιάλη ἀργυρᾶ παρομοία εἶχομεν ἀνεύρει πέρυσιν μὲ παράστασιν Ἀφροδίτης ἀγαλμάτιον χαλκοῦν Ἔρωτος ἐκ κατόπτρου (παρόμοια δύο ἔχομεν ἐκ παλαιότερων ἀνασκαφῶν) χαλκοῦν κάτοπτρον μετ' ἐπιγραφῆς ΜΥΡΤΗ ΑΝΕΘΗΚΕΝ ΑΡΤΕΜΙΔΙ ΒΡΑΥΡΩΝΙΑ κ.λ.π.»¹⁰⁹.

Σύμφωνα μὲ τις διαπιστώσεις τοῦ ἀνασκαφέως, καθὼς ἐξελισσόταν ἡ ἀνασκαφή, τὸ «παλαιότερο κτήριο» εἶναι τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ κτίστηκε εὐθὺς μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Σὲ γενικὲς γραμμὲς ἐπιτρέπεται νὰ τὸ θεωρήσουμε λίγο πρωιμότερο ἢ περίπου σύγχρονο μὲ τὸν νεώτερο ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐὰν αὐτὸς κτίστηκε στὸ β' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., καὶ λίγο πρωιμότερο ἀπὸ τὴν «Ἱερὰ Οἰκία». Ἐφ' ὅσον τὸ κιονόκρανο εἶχε ἐπαναχρησιμοποιηθεῖ στὸ κτήριο, θὰ ἦταν ἐλκυστικὴ ἡ ὑπόθεση τῆς προέλευσής του ἀπὸ τὸν παλαιότερο ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ 6ου αἰ. π.Χ., ποὺ καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Κεραμικὴ τοῦ 7ου αἰ. π.Χ., ὅπως ἀπὸ τὸ κατώτερο στρώμα τῆς θεμελίωσης τοῦ κτηρίου, βρέθηκε ἀκόμα σὲ στρώμα ἄμμου καὶ στὸ ἐπίπεδο τοῦ Ἑρασίου ποταμοῦ στὸν δυτικὸ τομέα τῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὴν ἐκσκαφὴ ὀρύγματος γιὰ τὴν κατασκευὴ δεξαμενῆς¹¹⁰, στὰ βαθύτερα στρώματα ἐντὸς τοῦ ναοῦ, στήν «Ἱερὰ πηγὴ», στὰ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα. Ἡ κεραμικὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ μὲ τις ἀπαρχὲς τῆς δημιουργίας τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα.

Τὸ «παλαιότερο κτήριο» δὲν ἔμεινε ἡμιτελές, ἀλλὰ καταστράφηκε ὡς πρὸς τὸ δυτικὸ του τμήμα, τὸ ὁποῖο καὶ καλύφθηκε κατὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς. Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἰκοδομικὸ ὑλικὸ ἀπὸ τὸ κτήριο αὐτὸ χρησιμοποιήθηκε γιὰ ἄλλα μεταγενέστερα κτίσματα τοῦ ἱεροῦ, ὅπως γιὰ τὴ Στοᾶ καὶ τὸ βόρεια αὐτῆς ἀβαθέστερο στωικὸ οἰκοδόμημα. Τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ στοᾶς στὸ «παλαιότερο κτήριο» εἶναι πολὺ περιορισμένα – τὸ κιονόκρανο καὶ μία λίθινη βάση, τὴν ὁποία ὁ ἀνασκαφέας ἀποκαλεῖ «ὑποτιθεμένη βάση κίονος».

109. Τὸ ἀγαλμάτιο Ἔρωτα ἀπὸ στήτὸ κάτοπτρο εἶναι τὸ ἀρ. 139 εἰκ. 165-166 καὶ τὸ ἐνεπίγραφο κάτο-

πτρο τὸ ἀρ. 43 εἰκ. 49-50.

110. Ὅρλάνδος 1961, 28-29.

Ὁ βόθρος μὲ τὰ μελανὰ χρώματα ἀποκαλύφθηκε σὲ διαμέρισμα τοῦ κτηρίου καὶ ὄχι στὸ βορειότερο τμήμα του, τὸ θεωρούμενο ὡς πρόπυλο. Ἡ εύρεση τοῦ βόθρου αὐτοῦ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀφιερωμάτων ὑποδεικνύει γιὰ τὸν συγκεκριμένο χώρο ἢ διαμέρισμα τοῦ κτηρίου κάποια χρήση σχετική μὲ τὴ λατρεία ἢ τὴν τέλεση τελετουργικῶν πράξεων. Σημαντικὸ στοιχεῖο πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ εἶναι ὁ πλοῦτος τῶν εύρημάτων, τὰ ὁποῖα ὡς πρὸς τὴν ἀφθονία, τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα μποροῦν νὰ συγκριθοῦν μὲ τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς «ἱερᾶς πηγῆς», ἂν καὶ τὰ ἐκ τοῦ κτηρίου στὴν πλειονότητά τους εἶναι ὑστερότερα. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ὡς πρὸς τὴ χρονικὴ ἀκολουθία προσφέρει μία ἰδιαίτερη κατηγορία ἀναθημάτων, οἱ πήλινοι πίνακες μὲ τὶς ἀνάγλυφες παραστάσεις, χρονολογημένοι μετὰ τὸ 500 ἕως τὸ 480 π.Χ., οἱ ὁποῖοι ἀποκαλύφθηκαν γενικὰ ἀπὸ τὴ ΝΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἕως καὶ τὴ γέφυρα, καθὼς ἐπίσης νότια τοῦ τοίχου ἀντιστήριξης γιὰ τὸν βωμὸ καὶ στὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, ΝΔ. τοῦ στυλοβάτη¹¹¹. Κανένας ἀπὸ τοὺς πίνακες αὐτοὺς δὲν βρέθηκε ἐντὸς τοῦ «παλαιότερου κτηρίου», στὸ «Μικρὸ Ἱερό», στὰ κτίσματα τοῦ σπηλαίου καὶ στὴν «Ἱερὰ Οἰκία».

Ἡ G. Ekroth ἀνάγει τὸ κτήριο στὴν ἀρχαϊκὴ περίοδο καὶ δὲν πείθεται ἀπὸ τὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ βόρειο τμήμα του λειτουργοῦσε ὡς πρόπυλο, θεωρώντας πιθανότερο ὅτι ἡ εἴσοδος στὸν χώρο τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τὰ ἀνατολικά βρισκόταν νοτιότερα, μεταξὺ τοῦ κτηρίου καὶ τοῦ βράχου τῆς ἀκρόπολης¹¹², χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐρμηνεύει τὶς αὔλακες ἀπὸ τροχοὺς στοὺς πωρόλιθους τοῦ δαπέδου. Κατὰ τὴ μελετήτρια τὸ κτήριο μπορεῖ νὰ εἶχε χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴν ἀποθήκευση καὶ ἔκθεση ἀφιερωμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐστιατόριον γιὰ γεύματα μετὰ ἀπὸ τὶς θυσίες καὶ στὴν περίπτωση ποὺ ἔφερε κιονοστοιχία στὴ δυτικὴ πλευρὰ του θὰ ἐπέτρεπε στοὺς λάτρεις νὰ παρακολουθοῦν ἀπὸ αὐτὴν τὶς τελετουργίες ποὺ λάμβαναν χώραν στὸν βωμὸ¹¹³.

Ἐν τούτοις, κατασκευὲς ἢ διαπιστώσεις, π.χ. μικρὲς ὀπές σὲ κανονικὰ διαστήματα στὸ δάπεδο, ποὺ νὰ ὀδηγοῦν συμπερασματικὰ στὴν ὑπαρξὴ κλινῶν, ἀπαραίτητων σὲ χώρο ἐστίασης, δὲν βρέθηκαν. Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχει λεπτομερὴς περιγραφή τοῦ συνόλου τῆς κεραμικῆς – ὁ ἀνασκαφέας ἀναφέρει μόνον ἀγγεῖα, *πολύτιμα* καὶ *ώραια ὄστρακα*, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. –, ἰδιαίτερος πῆλινα ἀγγεῖα ἢ σκεύη σχετικὰ μὲ τὴν κατανάλωση τροφῆς καὶ οἴνου δὲν ἀναφέρονται. Μεταξὺ τῶν εύρημάτων ἀπὸ τὰ μελανὰ χρώματα καὶ τὸν βόθρο δὲν σημειώνονται ὅσα ζῶων, τὰ ὁποῖα θὰ μποροῦσαν νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς κατάλοιπα γευμάτων ἢ δείπνων. Ἡ ἰδιαίτερη συσσώρευση πώρινων κατεργασμένων λίθων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν πάνω στὸν μεγάλων διαστάσεων βόθρο δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑποδηλώνει κατὰ τὴ γνώμη μου σφράγιση του, πιθανῶς λόγῳ ἱερότητας, ὅταν πλέον μὲ τὴν ἀνέγερση τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς τὸ κτήριο καταστράφηκε ἐν μέρει καὶ ἐγκαταλείφθηκε.

111. Mitsopoulos-Leon 2009, 243, 248-252, 278 ἀρ. 648-661, πίν. 97-101.

112. Ekroth 2003, 107 μὲ σημ. 234.

113. Αὐτόθι 108.

Τὰ κάτοπτρα ἢ τεμάχια κατόπτρων ποὺ βρέθηκαν κατὰ τὴν ἔρευνα στὸ «παλαιότερο κτήριο»¹¹⁴ εἶναι τὰ ἀρ. **36** εἰκ. 42, **42** εἰκ. 48, **61** εἰκ. 69, **79** εἰκ. 90, **124** εἰκ. 144, **141** εἰκ. 168, **145** εἰκ. 172, **146**, **154** εἰκ. 180, **172** καὶ τὸ ὀστέينو τεμάχιο ἀπὸ λαβὴ **184** εἰκ. 189, πρῶτο ἀπὸ ἀριστερά, καὶ ἰδιαίτερα στὸν βόθρο μετὰ τὴν ἐξακριβωσὴ του τὰ ἀρ. **43** εἰκ. 49-50, **139** εἰκ. 165-166, **144** εἰκ. 171. Βόρεια τοῦ κτηρίου βρέθηκαν τὰ κάτοπτρα ἀρ. **18** εἰκ. 24, **45** εἰκ. 53, **58** εἰκ. 66, **66** εἰκ. 76, **68** εἰκ. 78, **81** εἰκ. 92, **82** εἰκ. 93, **86** εἰκ. 98-99, **90** εἰκ. 105 καὶ τὰ ὀστέινα τεμάχια ἀπὸ λαβὲς **185**, **186**, **187** εἰκ. 189, δευτέρου ἕως τέταρτο. Γενικὰ ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς Στοᾶς ἀποκαλύφθηκαν τὰ τεμάχια κατόπτρων **24** εἰκ. 30, **69** εἰκ. 79, **105** εἰκ. 123, **158**, **167**, **178** καὶ εἰδικότερα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς «Ἱερᾶς Οἰκίας» τὰ κάτοπτρα καὶ τεμάχια κατόπτρων ἀρ. **31** εἰκ. 37, **34** εἰκ. 40, **53** εἰκ. 61, **59** εἰκ. 67, **74** εἰκ. 82-83, **75** εἰκ. 84, **83** εἰκ. 94, **87** εἰκ. 100-101, **135** εἰκ. 157-158, **137** εἰκ. 161-162, **138** εἰκ. 163-164, **163**, **174**, **189** εἰκ. 192 καὶ τὰ ὀστέινα τεμάχια ἀπὸ λαβὲς **182** καὶ **183** εἰκ. 188. Δεδομένου ὅτι ἡ πλειονότητα τῶν τμημάτων ἀπὸ στητὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος (ἢ τριποδικὴ βάση ἀρ. **141** εἰκ. 168 καὶ οἱ Ἔρωτες ἀρ. **137** εἰκ. 161-162, **138** εἰκ. 163-164, ἀρ. **139** εἰκ. 165-166) ἀποκαλύφθηκαν στὸ «παλαιότερο κτήριο» καὶ νότια ἀπὸ αὐτό, ἐπιτρέπεται νὰ θεωρήσουμε ὅτι ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ προέρχεται καὶ τὸ ἄκρο χέρι μὲ μικρὸ ζῶο ἀπὸ ἀγαλμάτιο κόρης, στηρίγματος στητοῦ κατόπτρου (;) ἀρ. **140** εἰκ. 167, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν παρέχονται στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀκριβῆ θέσιν εὔρεσής του στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου. Ἄγνωστη εἶναι καὶ ἡ θέσιν εὔρεσης τῶν φτερούγων ἀρ. **188** εἰκ. 190-191.

Περὶ τὸ 420 π.Χ, στὴν περίοδο τῆς Νικιεῖου εἰρήνης καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία στὴ Σικελία, τὴν καταστροφικὴ ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψη γιὰ τὴν Ἀθήνα, κτίστηκε στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας ἡ δωρικὴ πειόσχημη Στοᾶ¹¹⁵ (εἰκ. II). Τὸν *terminus ante quem* γιὰ τὴν ἀνέγερσίν της ἀποτελεῖ ἡ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα, στὴν ὁποία ἀναγράφεται ὁ Ἀρίμνηστος, ἄρχων τὸ 416/5 π.Χ.¹¹⁶ Πίσω ἀπὸ τὴν κιονοστοιχία στὴ βόρεια πλευρὰ τῆς Στοᾶς βρῖσκονται ἔξι δωμάτια, χωρισμένα μὲ ἕνα στενὸ διάδρομο σὲ δύο ὀμάδες, κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦταν ἐφοδιασμένο μὲ ἕντεκα ξύλινες κλίνες μὲ τὰ πόδια τους στερεωμένα μὲ μόνυβδο σὲ ὀπὲς στὸ δάπεδο καὶ ἑπτὰ πώρινους κυβόλιθους μὲ μαρμάρινες πλάκες ὡς τράπεζες¹¹⁷. Μπροστὰ ἀπὸ τὰ δωμάτια βρέθηκαν τὰ βάθρα τῶν μαρμάρινων ἀγαλματίων τῶν κοριτσιῶν καὶ ἀγοριῶν, καθὼς καὶ ἄλλων ἀναθημάτων. Στὸ

114. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀναφορὲς στὰ ἰδιόχειρα ἡμερολόγια τοῦ ἀνασκαφέως, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὅσα κάτοπτρα ἔχουν στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου τῆς Βραυρωνίας τὴν ἔνδειξιν «ἔξωθεν τοῦ Α. βραχίονος τῆς Στοᾶς, νέον κτήριο» προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ κτηρίου τοῦ παλαιότερου ἀπὸ τὴν πειόσχημη Στοᾶ. Ἡ ἔνδειξιν «νέον κτήριο» σχετίζεται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνασκαφῆς.

115. Ὁρλάνδος 1961, 20 εἰκ. 21-22. Daux 1962, 664-671 εἰκ. 2, 5. Μπούρας 1967, ἰδιαίτ. 149-159 γιὰ τὴ χρονολόγησιν τῆς Στοᾶς στὴ δεκαετία περὶ τὸ 420 π.Χ. Themelis 1971, 19-24 σχ. 2 ἀρ. 13 καὶ σχ. 3-4. The-

melis 2002, 104-105 εἰκ. 2 ἀρ. 12-13 καὶ εἰκ. 3-4. Mitsopoulos-Leon 2015, ἰδιαίτ. 14-18.

116. Ὁρλάνδος 1958, 37. Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 16.

117. Οἱ Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 16-17 εἰκ. 4 ταυτίζουν τὰ ἐπιπλωμένα δωμάτια τῆς Στοᾶς στὴ βόρεια καὶ στὴν δυτικὴ πλευρὰ τῆς μὲ τοὺς οἴκους τοῦ ἀθηναϊκοῦ ψηφίσματος καὶ τὸ ἀμφιπολεῖον μὲ ἕνα ἰδιαίτερο τμήμα τῶν οἴκων. Μὲ τοὺς οἴκους ταυτίζει τὰ δωμάτια αὐτὰ καὶ ὁ Themelis 2002, 114-115, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ ἀμφιπολεῖον πιστεύει ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμα ἀποκαλυφθεῖ.

δυτικὸ ἄκρο τῆς βόρειας πλευρᾶς ἕνα ἀκόμα δωμάτιο, μικρότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα, χωρὶς κλίνες καὶ τράπεζες καὶ τὸ μόνο μὲ εἴσοδο ἀπὸ τὰ βόρεια, πιθανῶς χρησίμευε ὡς φυλακεῖον ἢ θυρωρεῖον¹¹⁸.

Πίσω ἀπὸ τὴν δυτικὴ πλευρὰ τῆς Στοᾶς, στὴν ὁποία ἡ κιονοστοιχία δὲν ὀλοκληρώθηκε, κτίστηκαν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. δύο δωμάτια, τὰ Προπύλαια, ἕνα τρίτο δωμάτιο καὶ στὸ ἄκρο πλησίον τοῦ ναοῦ ἕνα ἀκόμα μικρότερο δωμάτιο, ἄγνωστου προορισμοῦ, τὸ μόνο χωρὶς κλίνες καὶ τράπεζες¹¹⁹. Στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Στοᾶς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κιονοστοιχία δὲν ὑπάρχουν καὶ δωμάτια, πιθανῶς γιατί οἱ ἐργασίες γιὰ οἰκονομικοὺς λόγους δὲν ὀλοκληρώθηκαν. Γιὰ τὸν προορισμὸ τῶν ἐννέα δωματίων τῆς Στοᾶς, τὰ ὁποῖα ἦταν ἐξοπλισμένα μὲ κλίνες καὶ τράπεζες, ἔχουν διατυπωθεῖ διάφορες ἀπόψεις¹²⁰. Κυρίως ἔχουν ἐρμηνευθεῖ ὡς ἐνδιαιτήματα τῶν ἄρκτων¹²¹, ὡς ἐστιατόρια, ἰδιαιτέρως γιὰ τελετουργικὰ γεύματα¹²², καὶ ὡς ἐνδιαιτήματα τῶν ἀσθενικῶν παιδιῶν τῶν ἀφιερωμένων στὴν Ἀρτεμιν, καθὼς καὶ τῶν ἱερείων, παρὰλληλα μὲ τὴν χρῆση τους ὡς ἐστιατορίων γιὰ ἐπίσημα ἐορταστικὰ συμπόσια¹²³.

Πίσω ἀπὸ τὰ δωμάτια τῆς βόρειας πλευρᾶς τῆς Στοᾶς σχηματίζεται ὑπαίθριος διάδρομος μὲ δύο πρόπυλα, ἕνα στὸ δυτικὸ καὶ ἕνα στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο του (εἰκ. II). Κατὰ μῆκος τῆς βόρειας πλευρᾶς αὐτοῦ τοῦ διαδρόμου ἀνεγέρθηκε ἕνα ἀβαθέστερο στωικὸ οἰκοδόμημα, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὁποίου, στὸ μέσον περιπίου τοῦ πλάτους καὶ σὲ ὄλο τὸ μῆκος του, ἀποκαλύφθηκε μία συνεχῆς σειρὰ ἀπὸ 37 πώρινους βατῆρες μὲ ἐγκοπὲς γιὰ τὴν στερέωση χονδρῶν ξύλινων σανίδων¹²⁴. Ὁ προορισμὸς τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ εἶναι αἰνιγματικὸς καὶ ἔχει ἐγείρει ποικίλες ἐρμηνεῖς¹²⁵.

118. Κοντῆς 1967, 173. Themelis 2002, 104-105. Κατὰ τοὺς Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 18 στὸ δωμάτιο αὐτὸ θὰ ὑπῆρχε κλίμακα γιὰ τὴν ἄνοδο σὲ δευτέρου ὄροφου πάνω ἀπὸ τὴ βόρεια Στοά. Γιὰ τὴν ἀπουσία δευτέρου ὄροφου βλ. Themelis 2002, 105 σημ. 3· 115. Κατὰ τὸν Brulotte 1994, 351 τὸ ἐν λόγῳ δωμάτιο χρησίμευε γιὰ τὴν ἀποθήκευση τῶν ἀγγείων καὶ τῶν σκευῶν ποὺ ἐχρησιμοποιοῦντο γιὰ τὴν παρασκευὴ τῶν γευμάτων.

119. Ἴσως ἐπρόκειτο γιὰ ἀποθηκευτικὸ δωμάτιο. Brulotte 1994, 351-352. Themelis 2002, 104-105.

120. Συγκεντρωμένες οἱ ἀπόψεις καὶ στὴν Mitsopoulos-Leon 2015, 15.

121. Ὁρλάνδος 1958, 37. Ὁρλάνδος 1961, 24. Paradimitriou 1963, 118. Κοντῆς 1967, 180-182 (ἐνδιαιτήματα τῶν παιδιῶν, τῶν ὁποίων ἡ μητέρα εἶχε ἀποβιώσει κατὰ τὸν τοκετό).

122. Börker 1969, 806. Hollinshead 1985, 434. Brulotte 1994, 334. Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 16. Themelis 2002, 104, 114-115 (οἱ οἶκοι τοῦ ἀθηναϊκοῦ ψηφίσματος, στοὺς ὁποίους παρετίθετο τελετουργικὸ γεῦμα γιὰ 99 ἀξιωματούχους κάθε πέντε χρόνια κατὰ τὴ μεγάλη ἐορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας).

123. Ἀντωνίου 1990, 166-168.

124. Μπούρας 1967, 122-127 πίν. 11α-β, 12α-γ. Κοντῆς 1967, 174-175 πίν. 106. Themelis 1971, 20 σχ. 2 ἄρ. 14 (διάδρομος), 15 (στωικὸ οἰκοδόμημα), 16 (πρόπυλα). Brulotte 1994, 349-352 εἰκ. 43. Themelis 2002, 104, 105 εἰκ. 2 ἄρ. 14-16, εἰκ. 4-6. Ekroth 2003, 87-93 εἰκ. 1 ἄρ. 12 καὶ εἰκ. 4-5.

125. Α) Οἱ σανίδες χρησίμευαν γιὰ τὴν ἀνάρτηση τῶν ἀφιερωμένων ἐνδυμάτων τῶν ἐπιτόκων γυναικῶν ποὺ εἶχαν ἀποβιώσει. Ὁρλάνδος 1961, 29 (μὲ ταύτιση τοῦ οἰκοδομήματος μὲ τὴν παραστάδα τῶν ἐπιγραφῶν). Μπούρας 1967, 124. Κοντῆς 1967, 174-175. Β) Οἱ σανίδες ἦταν λευκώματα ἢ πέτευρα, στὰ ὁποῖα ἀναγράφονταν λογαριασμοί, κατάλογοι ἀφιερωμάτων, κατάλογοι μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἄρκτων, τῶν κοριτσιῶν ποὺ εἶχαν συμμετάσχει στὴν ἄρκτηϊαν στὴν διάρκεια μιᾶς ὀρισμένης χρονικῆς περιόδου. Linders 1972, 10 σημ. 16. Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 19-21. Ekroth 2003, 90-91, 94. Βικέλα 2009, 84. Γ) Τὸ στωικὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα ἦταν οἱ ἵππῶνες (στάβλοι) ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὸ ἱερό, ταυτιζόμενοι μὲ τὴν παραστάδα, καὶ οἱ σανίδες σχηματίζαν μία μακριὰ φάτνη (ταῖστρα) γιὰ τὰ ἄλογα. Themelis

Γιὰ τὸ ἀποσπασματικὰ σωζόμενο κάτοπτρο ἀρ. **56** εἰκ. 64 στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου ἀναγράφονται ὡς ἔτος καὶ θέση εὗρεσης «Στοά. Δωμάτιον Β. 1957». Καθὼς τὸ δωμάτιο αὐτὸ τῆς Στοᾶς βρίσκεται στὴν δυτικὴ τῆς πλευρᾶ καὶ βόρεια τῶν Προπυλαίων, δὲν ἀποκλείεται τὸ κάτοπτρο νὰ εἶχε παρασυρθεῖ ἀπὸ τὰ ὕδατα. Στὴν «πρὸς Δυσμᾶς συνέχεια τῆς κιονοστοιχίας», προφανῶς τῆς βόρειας πλευρᾶς, βρέθηκε ἡ λαβὴ κατόπτρου ἀρ. **60** εἰκ. 68 καὶ ἀπὸ «παλαιὸν τοῖχον ἐντὸς Στοᾶς, παρὰ τὸν 2ον, 3ον κίονα» προέρχονται τὰ θραύσματα ἀπὸ τὸν δίσκο κατόπτρου ἀρ. **166**.

Μὲ βάση ὅσα ἐξετέθησαν παραπάνω μποροῦν νὰ καταρτισθοῦν οἱ ἀκόλουθοι συγκεντρωτικοὶ πίνακες μὲ τὶς θέσεις εὗρεσης τῶν κατόπτρων (ἀκέραιων καὶ τεμαχίων) στὸ ιερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώννα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Περιοχή: Βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος ἕως καὶ τὴ γέφυρα
Κάτοπτρα καὶ τεμάχια κατόπτρων

1 εἰκ. 1-4	32 εἰκ. 38	67 εἰκ. 77	103 εἰκ. 121	132 εἰκ. 153
3 εἰκ. 6	33 εἰκ. 39	71 εἰκ. 81	108 εἰκ. 126	136 εἰκ. 159-160
4 εἰκ. 7	35 εἰκ. 41	72 εἰκ. 81	110 εἰκ. 128	142 εἰκ. 169
5 εἰκ. 8	38 εἰκ. 44-45	73 εἰκ. 81	113 εἰκ. 131	147 εἰκ. 173
6 εἰκ. 9	40	76 εἰκ. 85	114 εἰκ. 132	148 εἰκ. 174
7 εἰκ. 10	41 εἰκ. 46-47	78 εἰκ. 88-89	115 εἰκ. 133	149 εἰκ. 175
8 εἰκ. 11	44 εἰκ. 51-52 (;)	80 εἰκ. 91	116 εἰκ. 134	150 εἰκ. 176
9 εἰκ. 12	46 εἰκ. 34	85 εἰκ. 96-97	117 εἰκ. 135	151 εἰκ. 177
10 εἰκ. 13	48 εἰκ. 56	88 εἰκ. 102-103	118 εἰκ. 136-137	152 εἰκ. 178
11 εἰκ. 14	50 εἰκ. 58	92 εἰκ. 107	120 εἰκ. 140	157
12 εἰκ. 15	51 εἰκ. 59	94 εἰκ. 109	122 εἰκ. 142	159
13 εἰκ. 16-17	52 εἰκ. 60	95 εἰκ. 110-111	123 εἰκ. 143	160
14 εἰκ. 18	54 εἰκ. 62	96 εἰκ. 112	125 εἰκ. 145	161
20 εἰκ. 26	55 εἰκ. 63	97 εἰκ. 113	126 εἰκ. 140	162
21 εἰκ. 27	57 εἰκ. 65	98 εἰκ. 114-115	127 εἰκ. 147	168
22 εἰκ. 28	62 εἰκ. 70	99 εἰκ. 116	128 εἰκ. 148	176 εἰκ. 183
25 εἰκ. 31	63 εἰκ. 71	100 εἰκ. 117	129 εἰκ. 149-150	177 εἰκ. 184
26	64 εἰκ. 72-74	101 εἰκ. 118	130 εἰκ. 151	179 εἰκ. 186

1971, 20. Θέμελης 1986, 230, 234, 236 σημ. 36. Themelis 2002, 105-107, 115 ἀρ. 5. Ὁ Brulotte 1994, 351, ὁ ὁποῖος ἀπορρίπτει τὴν ταύτιση μὲ στάβλους, εἰκάζει ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ διαδρόμου ἦταν ἰδιάζουσα καὶ σημαντικὴ, καθὼς ἀπαιτοῦσε ἐπίσημες εισόδους καὶ ἴσως εἰδικὰ μέτρα ἀσφαλείας. Κατὰ τοὺς Mylonopoulos, Bubenheimer 1996, 19-21 οἱ στάβλοι πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν σὲ ἄλλη θέση, μᾶλλον στὶς παρυφῆς τοῦ

ιεροῦ. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ στοικιοῦ οἰκοδομήματος καὶ γενικὰ ὡς πρὸς τοὺς ἵππωνες, γυμνάσια μὲ ἵππους συνδέονται καὶ μὲ ἄλλα ἱερὰ τῆς Ἀρτέμιδος. Πρβ. Εὐριπ. *Ἰππόλ.* στ. 229-232: δέσποιον' ἄλλας Ἄρτεμι Λίμνας | καὶ γυμνασίων τῶν ἵπποκρότων, | εἶθε γενοίμαν ἐν σοῖς δαπέδοις, | πῶλους Ἐνέτας δαμαλιζόμενα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Περιοχή: Ἀπὸ τὸ «Μικρὸ Ἱερὸ» ἕως καὶ τὴν «Ἱερὰ οἰκία»
 μὲ ιδιαίτερη ἔμφαση στὰ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα
 Κάτοπτρα καὶ τεμάχια κατόπτρων

15 εἰκ. 19	44 εἰκ. 51-52 (:)	112 εἰκ. 130	165
16 εἰκ. 20	49 εἰκ. 57	121 εἰκ. 141	173
27 εἰκ. 32	89 εἰκ. 104	156	175 εἰκ. 182

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Περιοχή: «Παλαιότερο κτήριο» ἀνατολικά τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς Στοᾶς
 καὶ ἀπὸ τὰ βόρεια αὐτοῦ ἕως καὶ τὰ νότια πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς «Ἱερᾶς Οἰκίας»
 Κάτοπτρα καὶ τεμάχια κατόπτρων

18 εἰκ. 24	59 εἰκ. 67	83 εἰκ. 94	140 εἰκ. 167	174
24 εἰκ. 30	61 εἰκ. 69	86 εἰκ. 98-99	141 εἰκ. 168	178
31 εἰκ. 37	66 εἰκ. 76	87 εἰκ. 100-101	144 εἰκ. 171	182 εἰκ. 188
34 εἰκ. 40	68 εἰκ. 78	90 εἰκ. 105	145 εἰκ. 172	183 εἰκ. 188
36 εἰκ. 42	69 εἰκ. 79	105 εἰκ. 123	146	184 εἰκ. 189
42 εἰκ. 48	74 εἰκ. 82-83	124 εἰκ. 144	154 εἰκ. 180	185 εἰκ. 189
43 εἰκ. 49-50	75 εἰκ. 84	135 εἰκ. 157-158	158	186 εἰκ. 189
45 εἰκ. 53	79 εἰκ. 90	137 εἰκ. 161-162	163	187 εἰκ. 189
53 εἰκ. 61	81 εἰκ. 92	138 εἰκ. 163-164	167	189 εἰκ. 192
58 εἰκ. 66	82 εἰκ. 93	139 εἰκ. 165-166	172	

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Διάσπαρτα σὲ διάφορες θέσεις
 Τεμάχια κατόπτρων

Ἀρχαία κλίμακα 17 εἰκ. 21-23	ΝΑ. γωνία ναοῦ 28 εἰκ. 33	Πρὸς Δ. συνέχεια κιονοστοιχίας 60 εἰκ. 68
Πέριξ βωμοῦ 19 εἰκ. 25 155 170	Ν. στυλοβάτη Στοᾶς, Β. ναοῦ (:) 47 εἰκ. 55 77 εἰκ. 86-87 169	Παλιὸς τοῖχος ἐντὸς Στοᾶς, παρὰ 2ον, 3ον κίονα 166
Λιθόστρωτος δρόμος μὲ μέλη ἀπὸ τὴ Στοὰ κ.ᾶ. 39 181 εἰκ. 187, δεξιὰ	Δωμάτιο Β Στοᾶς 56 εἰκ. 64	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Μὴ καθορισμένες θέσεις ἀπὸ ἔλλειψη στοιχείων
Κάτοπτρα καὶ τεμάχια κατόπτρων

2 εἰκ. 5	70 εἰκ. 80	107 εἰκ. 125	153 εἰκ. 179
15 εἰκ. 19	84 εἰκ. 95	109 εἰκ. 127	164
16 εἰκ. 20	91 εἰκ. 106	111 εἰκ. 129	171
23 εἰκ. 29	93 εἰκ. 108	119 εἰκ. 138-139	188 εἰκ. 190-191
29 εἰκ. 34-35	104 εἰκ. 122	133 εἰκ. 154	
37 εἰκ. 43	106 εἰκ. 124	143 εἰκ. 170	

Γίνεται σαφές ὅτι κάτοπτρα βρέθηκαν κυριότατα σὲ χώρους στενὰ συνδεδεμένους μὲ τὴ λατρεία, στοὺς ὁποίους πιθανῶς τελοῦνταν διάφορες τελετουργικὲς πράξεις, ὅπως στὴν περιοχὴ τῆς «ιερᾶς πηγῆς», στὰ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα μὲ τὶς πυρὲς καὶ τὰ μελανὰ χόματα, ἀπὸ θυσίαι κατὰ τὸν ἀνασκαφέα, στὸ «Μικρὸ Ἱερό» μὲ τὸν βόθρο, στὸν βόθρο μὲ τὰ μελανὰ χόματα στὸ κτήριο τὸ παλαιότερο τῆς πειόσχημης Στοᾶς. Εἶναι φυσικὸ τὰ ἄφθονα ὕδατα τῆς πηγῆς καὶ οἱ συχνὲς πλημμύρες ἀπὸ τὸν Ἑρασίνο ποταμὸ νὰ συνετέλεσαν στὴν διασπορὰ κατόπτρων, ὅπως καὶ ἄλλων ἀφιερωμάτων, στὶς πλησίον περιοχές.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι κάτοπτρα, πλὴν μιᾶς περιπτώσεως, δὲν βρέθηκαν στὰ δωμάτια τῆς πειόσχημης Στοᾶς, τὰ ὁποῖα πιθανότατα λειτουργοῦσαν ὡς ἐστιατόρια, καὶ στὸ βόρεια αὐτῆς πρόστων οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖο εἶχε ἄλλη χρῆση. Στὰ εὐρήματα στοὺς κύριους χώρους εύρεσης τῶν κατόπτρων περιλαμβάνονται καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν, τὰ ὁποῖα σχετίζονται καὶ μὲ τὴ γυναικεία ὑπόσταση τῆς λατρευόμενης θεότητος¹²⁶. Στὸς ἴδιους χώρους ἢ στὴν ἐγγύτητα αὐτῶν ἦλθαν στὸ φῶς καὶ ἐπιγραφὲς μὲ καταλόγους ἀφιερωμάτων στὸ ἱερό (βόρεια καὶ ΒΔ. τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος, στὰ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα, ἢ ἐπὶ Ἀριμνήστου ἄρχοντος ἐπιγραφή στὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς Στοᾶς).

126. Βλ. καὶ Κοντῆς 1967, 186.

ΤΑ ΚΑΤΟΠΤΡΑ ΩΣ ΣΥΝΕΡΓΑ ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΥ ΚΑΛΛΩΠΙΣΜΟΥ. ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ

τῶν δὲ γυναικείων σκευῶν (...) κάτοπτρον, οὗ τὴν θήκην λοφεῖον καλοῦσι
Πολυδ., Ὄνομ. Γ' 126-127

*Sieh in diesem Zauberspiegel
Einen Traum, wie lieb und gut
Unter ihres Gottes Flügel
Unsre Freundin leidend ruht.
Goethe, Mit einer Zeichnung*

Τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ τὸ κάτοπτρο ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὰ σύνεργα τοῦ γυναικείου καλλωπισμοῦ^{126α}. Εἶναι στενὰ συνδεδεμένο μὲ τὴν ἔμφυτη φιλαρέσκεια τῆς γυναίκα, μὲ τὴν ἀνάγκη νὰ περιποιηθεῖ τὴν ὁμορφιά της, νὰ βεβαιωθεῖ γιὰ τὸ κάλλος της, νὰ θαυμάσει τὸ εἶδωλό της γιὰ νὰ τονώσει τὴν αὐτοπεποίθησή της μέσα στὴν κοινωνία στὴν ὁποία ζεῖ. Συνεπῶς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ προσωπικὰ ἀντικείμενα τῆς γυναίκα στὴ διάρκεια τῆς ζωῆς της καὶ σύμβολο τῆς ὁμορφιάς της¹²⁷. Ἀψευδεῖς μάρτυρες τοῦτου ἀποτελοῦν οἱ πολυάριθμες ἀπεικονίσεις σκηναῶν γυναικωνίτη στὴν ἀγγειογραφία, στὶς ὁποῖες ἡ δέσποινα κρατεῖ κάτοπτρο ἢ τὸ κάτοπτρο εἶναι ἀναρτημένο στὸν τοῖχο¹²⁸ – μεταξὺ αὐτῶν πολὺ χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ σπάνιες σκηνές, στὶς ὁποῖες στὸν δίσκο τοῦ κατόπτρου ἀπεικονίζεται καὶ τὸ εἶδωλο τῆς κατοπτριζόμενης¹²⁹ –, καθὼς καὶ οἱ σκηνές μὲ τὸν καλλωπισμὸ τῆς νύφης¹³⁰. οἱ παραστάσεις τῆς νεκρῆς μὲ κάτοπτρο, δέσποινας ἢ

126α. Κατὰ τὸν Paschalidis 2012, 548-555 στὴ Μυκηναϊκὴ ἐποχὴ κάτοπτρα ἀνευρίσκονται σὲ τάφους γυναικῶν – πιθανῶς ἐξαιρετικῆς καλλονῆς – καὶ σὲ πολὺ μικρότερο ἀριθμὸ σὲ τάφους ἀνδρῶν, σχεδὸν ἀποκλειστικὰ πολεμιστῶν.

127. Ἐκτενῶς Zimmer 1987, 7-8 εἰκ. 2-4. Zimmer 1991, 5-7 εἰκ. 1-3.

128. Robinson 1941, 163. Ἡ πρωιμότερη ἀπεικόνιση κατόπτρου ἀπαντᾷ σὲ πῆλινη βάση ζωγραφισμένη μὲ τὴ μελανόμορφη τεχνικὴ, χρονολογημένη στὴν δεκαετία 520-510 π.Χ. καὶ προερχόμενη ἀπὸ τὸ στρῶμα τῆς περσικῆς καταστροφῆς στὴν Ἀκρόπολη, μὲ γυναικεία μορφή καθισμένη σὲ δίφρο καὶ στραμμένη πρὸς τὰ ἀριστερά, μὲ κάλαθο ὀπισθεν αὐτῆς καὶ ἓνα κάτοπτρο μὲ χειρολαβὴ στὴν ἐπάνω δεξιὰ γωνία. Zimmer 1991, 6-7, εἰκ. 3. Πολυάριθμες εἶναι οἱ ἀπεικονίσεις κατόπτρου στὴν ἐρυθρόμορφη ἀγγειογρα-

φία. Στὰ κατοιταλιωτικὰ ἀγγεῖα, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Schefold 1940, 18-19, τὸ κάτοπτρο δὲν λείπει ἀπὸ καμία σκηνὴ μὲ γυναῖκες. Κάποια παραδείγματα σὲ ληκύθους μὲ λευκὸ βάθος: Τζάχου-Ἀλεξανδροῦ 1998, 105 ἀρ. 2 πίν. 5· 112 ἀρ. 5 πίν. 13-16· 118 ἀρ. 7 πίν. 22· 137 ἀρ. 14 πίν. 43, 45· 138 ἀρ. 15 πίν. 47, 49· 149 ἀρ. 19 πίν. 59, 61· 157 ἀρ. 22 πίν. 67, 69· 159 ἀρ. 23 πίν. 72.

129. Βλ. τελευταῖα τὴν ἐρυθρόμορφη λήκυθο μὲ τὶς προσωποποιήσεις στὴν Ἀβρονιδάκη 2012, 110-111, 115-116 μὲ σημ. 58, ὅπου καὶ ἄλλα παραδείγματα, εἰκ. 1-4. Ἐνα ἀκόμα παράδειγμα, ἐρυθρόμορφη ὑδρία τοῦ Ζωγράφου τοῦ Ἀλκιμάχου, ὑπάρχει στὸ Μουσεῖο Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου. Χωρέμη-Σπετσιέρη, Ζαρκάδας 2006, 128 ἀρ. 82 εἰκ. στὴ σ. 129.

130. Ἐνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα παραδείγματα τὸ πολὺ καλὰ γνωστὸ ἐπὶνητρον ἢ ὄνος τοῦ Ζωγράφου τῆς Ἑρετρίας μὲ τὴν προετοιμασία τῶν γάμων. Ἐνα

καὶ ἄγαμης κόρης ποὺ πέθανε σὲ ἡλικία γάμου καὶ γίνεται πλέον νύφη τοῦ Ἄδη, σὲ ἄρκετὰ ἀττικά ἐπιτύμβια μνημεῖα τῶν κλασικῶν χρόνων¹³¹. οἱ ἀπεικονίσεις σὲ ἔργα τῆς μικροτεχνίας¹³² ἢ ἐναπόθεση κατόπτρου σὲ πολλές γυναικεῖες ταφές¹³³. Ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ καὶ ἐξῆς κάτοπτρα δὲν ἀνευρίσκονται σὲ τάφους ἀνδρῶν (Paschalidis 2012, 555).

Σὲ ἄρκετὲς περιπτώσεις ἀκόμα καὶ χωρὶς ἐξέταση τῶν σκελετικῶν καταλοίπων τὸ εἶδος τῶν ὑπόλοιπων κτερισμάτων σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ κάτοπτρο, κυρίως τῶν κοσμημάτων καὶ τῶν μυροδόχων ἀγγείων ὅπως τῶν ἀλαβάστρων, δὲν ἐπιτρέπει ἀμφιβολίες γιὰ τὸ γυναικεῖο φύλο τοῦ ἀτόμου ποὺ ἐνταφιάστηκε¹³⁴. Πολὺ χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παράδειγμα ἐνὸς τάφου στὴν Κάμιρο μὲ σκελετὸ ἐνήλικου ἀτόμου καὶ κτερίσματα ἓνα χάλκινο κάτοπτρο, δύο ἀλάβαστρα ἀπὸ ἀλάβαστρο, μία πυξίδα, ὁμοίως ἀπὸ ἀλάβαστρο, καὶ μία ἐρυθρόμορφη ὑδρία τοῦ Ἑρμώνακτος μὲ τὴν ἀπεικόνιση μιᾶς ὁμορφοστολισμένης δέσποινας, καθισμένης σὲ κλισμὸ, μὲ κάτοπτρο στὸ ὑψωμένο δεξιὸ χέρι, πλαισιωμένης ἀπὸ δύο ἄλλες ὄρθιες γυναῖκες¹³⁵. Μὲ χάλκινο μυροδόχο ἀγγεῖο εἶναι συνδεδεμένα μὲ ἄλυσίδα κάποτε καὶ στητὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος, ὅπως δείχνει ἓνα παράδειγμα στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου¹³⁶.

ἄλλο παράδειγμα μὲ τὸν καλλωπισμὸ τῆς νύφης στὸ κάλυμμα ἐρυθρόμορφης πυξίδας: Καλτσᾶς κ.ἄ. 2010, 206-207 ἄρ. 127 εἰκ. 10 στή σ. 153 (X. Ἀβρονιδάκη).

131. Χαραριστικὸ παράδειγμα δέσποινας στὴ στήλη τῆς Μίκας καὶ τοῦ Δίωνος. Clairmont 1993, II, ἄρ. 2.210. Ἄγαμη κόρη εἶναι ἡ νεκρὴ στὴ στήλη τοῦ Κεραμεικοῦ, αὐτόθι I, ἄρ. 1.152, λόγῳ τῆς χαρακτηριστικῆς ἐνδυμασίας τῆς μὲ χιτῶνα, πέπλο καὶ ἱματίδιο ριγμένο ἀπὸ τοὺς ὤμους πρὸς τὰ πίσω· στὴν ἀποσπασματικὰ σωζόμενη στήλη ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, αὐτόθι I, ἄρ. 1.188, γιὰ τὴν στηρίζει τὸ λυγισμένο ἀριστερὸ χέρι στὸ στόμιο λουτροφόρου· ἢ Ἀριστόκλεια στὴ στήλη μὲ λουτροφόρο-ὑδρία ἀπὸ τὸν Ραμνοῦντα, αὐτόθι II, ἄρ. 2.291a. Πετράκος 1999, 381-382 εἰκ. 278-279. Ὅπως περιποιοῦται τὴν κόμη μὲ τὸ ὑψωμένο δεξιὸ χέρι κοιτάζοντας στὸ κάτοπτρο μὲ χειρολαβὴ ποὺ κρατεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ ἢ κόρη στὴ λαβὴ τοῦ κατόπτρου, γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., σὲ ἰδιωτικὴ Συλλογὴ (Schefold 1940, 33 εἰκ. 27. Oberländer 1967, 207 μὲ σημ. 140. Congdon 1981, 197 ἄρ. 89 πίν. 84), ἔτσι ἀκριβῶς διευθετεῖ τὴν κόμη κοιτάζοντας στὸ κάτοπτρο καὶ ἡ Ἀριστόκλεια στὴν ἐπιτύμβια στήλη τοῦ α' τετάρτου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

132. Π.χ. δακτυλιόλιθος τοῦ ὕστερου 5ου αἰ. π.Χ. Boardman 1975a, 15, 89 ἄρ. 38. Πήλινο γυναικεῖο εἰδῶλιο τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων μὲ πτυκτὸ κάτοπτρο. Hemingway 2006, 205 εἰκ. 5.

133. Robinson 1941, 163. Ἐνα πρῶμο παράδειγμα χάλκινου κατόπτρου, μὲ ἄλλοτε συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ

ἄλλο ὑλικὸ καὶ μὲ ἀνατολικὴ ἐπίδραση στὴν ἐγγράρακτη διακόσμηση, μεταξὺ τῶν κτερισμάτων γυναικεῖας ταφῆς, μὲ φερόμενη προέλευση ἀπὸ τὴν Ἑφεσο: Oberländer 1967, 143 ἄρ. 237. Zimmer 1987, 10 ἔγγρ. πίν. 1 (α' μισὸ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.). Heilmeyer 1988, 45 ἄρ. 2 (τὸ κάτοπτρο, τέλη τοῦ 7ου αἰ. π.Χ.), ἄρ. 3-5 καὶ σ. 300-301 ἄρ. 13-15 (τὰ λοιπὰ κτερίσματα). Zimmer 1991, 26-27 εἰκ. 28 (α' μισὸ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ., ἰδιαίτερα συχνὸς τύπος κατόπτρου στὴ Ρόδο καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία). Ἐνα πολὺ ὕστερότερο παράδειγμα κατόπτρου σὲ γυναικεῖα ταφή: Θέμελης 1994, 153-154 ἄρ. 11 πίν. 81.

134. Π.χ. Παπαποστόλου 1977, 287, 333 ἄρ. 35 πίν. 117 (κάτοπτρο σὲ πλουσιότατα κτερισμένη γυναικεῖα ταφή τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.). Γιὰ ταφές κτερισμένες μὲ κάτοπτρο καὶ ἀλάβαστρο καὶ συνεπῶς γυναικεῖες βλ. Papaspyridi-Karouzou 1951, 566. Ἐνα ἀκόμα παράδειγμα: Β. Γ. Καλλιπολίτης, Β. Χρ. Πετράκος, ΑΔ 18, 1963, Β, 48, τάφος 3 πίν. 51γ (ταφή σὲ μαρμαρίνη σαρκοφάγο κτερισμένη μὲ ἀλάβαστρο καὶ χάλκινο κάτοπτρο). Πρβ. τὴν ἀγγειογραφία στὴν ὄψη Α ἐρυθρόμορφης πελίκης τοῦ Ζωγράφου τοῦ Συρίσκου (Beazley, ARV² 262, 30), γύρω στὸ 480 π.Χ., μὲ σκηνὴν περιποίησης δύο γυναικῶν, ὅπως ὑπονοεῖται στὸ λουτρό, ἢ μίαν ἀπὸ τὶς ὁποῖες κρατεῖ κάτοπτρο καὶ ἀλάβαστρο. Zimmer 1987, 8 εἰκ. 3.

135. Jacopi 1931, 107-108 τάφος XXVII εἰκ. 96, 97. Beazley, ARV² 489, ἄρ. 64 (γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς ὑδρίας στὸν Ἑρμώνακτα).

136. de Ridder 1915, 45 ἄρ. 1687 πίν. 77. Congdon 1981, 158-159 ἄρ. 43 πίν. 38. Πιθανῶς ἄλλοτε συνδε-

Στὴν πρόσφατη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα διατυπώνονται ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς ταύτισης τοῦ ἐνταφιασθέντος μὲ γυναίκα μὲ βάση τὸ κάτοπτρο μεταξὺ τῶν κτερισμάτων καὶ ὑποστηρίζεται ὅτι δὲν ἀποκλείεται κάτοπτρα νὰ συνόδευαν καὶ ἀνδρικές ταφές, καθὼς θεωρεῖται ὅτι στὴν καθημερινὴ ζωὴ μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ κάτοπτρα καὶ ἄνδρες εἴτε ἀπὸ τὴ ματαιοδοξία τοῦ καλλωπισμοῦ εἴτε γιὰ ἄλλους σκοπούς¹³⁷. Ἐντούτοις, στὸν ἐπιτύμβιο κιονίσκο στὸν Κεραμεικὸ μὲ τὴν ἐπιγραφή Δῆμαρχος | Φίλωνος | Φαληρεὺς καὶ κάτω ἀπὸ κλάδο φοῖνικα νικήσας | ἐμπρυτα|νείωι, τῶν χρόνων μετὰ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., τὸ ἀναρτημένο κυκλικὸ ἀντικείμενο πιθανότατα εἶναι δίσκος ἀθλητῆ¹³⁸ καὶ ὄχι κάτοπτρο, ὅπως ὑποστηρίζεται¹³⁹.

Μεταξὺ τῶν κατόπτρων τὰ ὁποῖα βρέθηκαν ὡς κτερίσματα σὲ τάφους, μόνον δύο εἶναι ἐνεπίγραφα. Ἐνα κάτοπτρο μὲ χειρολαβὴ προέρχεται ἀπὸ τάφο τοῦ α' μισοῦ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. στὴν Ἐρέτρια καὶ φέρει στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ χαραγμένο τὸ γυναικεῖο ὄνομα Καλύκη, προφανῶς τὸ ὄνομα τῆς νεκρῆς καὶ κατόχου τοῦ κατόπτρου¹⁴⁰. Τὸ ἄλλο κάτοπτρο, ἕνας ὄμορφος δίσκος κατοπτρισμοῦ μὲ ἔντονα προεξέχον περιχέλιωμα διακοσμημένο μὲ δύο ἀνάγλυφες σειρές, κοκκίδων καὶ ὠν, βρέθηκε σὲ τάφο στὴν Ἰαλυσοῦ τῆς Ρόδου μὲ συνευρήματα πῆλινα ἀγγεῖα τοῦ β' τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. καὶ φέρει στὴν πίσω πλευρὰ τὴν ἐγγράρατη ἐπιγραφή Μελάνθιος μ' ἔδοκε¹⁴¹. Ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶναι, βεβαίως, ἀναθηματικὴ, ἀλλὰ σχετίζεται μὲ τὸν ἰδιωτικὸ βίον. Τὸ κάτοπτρο ἦταν ἕνα δῶρο ποὺ πρόσφερε ὁ Μελάνθιος πιθανότατα στὴν ἀγαπημένη του.

Σὲ κατωϊταλιωτικὴ ἀγγειογραφία ἀποδίδονται μαγικὲς ιδιότητες στὸ κάτοπτρο, ἀλλὰ καὶ πάλι λόγω τῆς σχέσης του μὲ τὴ γυναίκα: ἡ Ἐρινὺς ἐπιδεικνύει στὸν Ὁρέστη ἕνα κάτοπτρο ποὺ δείχνει τὴν εἰκόνα τοῦ πνεύματος τῆς δολοφονημένης μητέρας του¹⁴². Τὴν ἄσκηση ἑνὸς εἴδους συμπαθητικῆς μαγείας ἀποδίδει ἡ Σ. Καρούζου σὲ κάποια στητὰ κάτοπτρα μὲ τὴν ἀναγνώριση στὴ γυναικεῖα μορφὴ τῆς λαβῆς-στηριγμάτων τοῦ δίσκου τῆς Ἑλένης, ἡ ὁποῖα λατρευόταν στὴ Θεράπη Λακωνίας, στὴ Ρόδο ὡς δενδρίτις, στὸ Ἄργος ὡς Κουροτρόφος: ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προστασία ποὺ πρόσφερε στὰ κορίτσια ἡ Ἑλένη πιστευόταν ὅτι εἶχε καὶ τὴ δύναμη νὰ μεταβιβάσει σὲ αὐτὰ μέσω τοῦ κατόπτρου τὴ μυθικὴ καλλονὴ της¹⁴³.

δεμένο μὲ ἀλυσίδα μὲ μυροδόχο ἀγγεῖο εἶναι καὶ ἕνα κάτοπτρο στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης. Congdon 1981, 191-192 ἀρ. 83 πίν. 77. Mertens 2006, 212 εἰκ. 1-2. Ἡ Hemingway 2006, 209 πιστεύει ὅτι οἱ σωζόμενες θηλιές στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ χρησίμευαν γιὰ ἀνάρτηση.

137. Βλ. κυρίως Houby-Nielsen 1997, 220-262, ἰδιαίτ. 222, 224. Eiring 2004, 146-148.

138. Ἀναλυτικὰ βλ. Πωλογιώργη 2007, σημ. 48 στίς σ. 163-164.

139. Eiring 2004, 143 εἰκ. 68.

140. Καλτσᾶς κ.ἄ. 2010, 209 ἀρ. 130· 328 εἰκ. 9, μὲ βιβλιογραφία (Ρ. Προσκυνητοπούλου). Τὰ συνευρήματα, τέσσερεις λήκυθοι, τρεῖς μὲ λευκὸ βάθος καὶ μία

μελαμβραφῆς, χρονολογοῦνται στὰ 460/450 π.Χ.: K. Gex, *Rotfigurige und weissgrundige Keramik, Eretria IX* (Lausanne 1993) 25, Grab 8.

141. Jacopi 1929, 235 ἀρ. 224,2 εἰκ. 235. Oberländer 1967, 250, 253 ἀρ. 357. Jeffery 1990², 350 ἀρ. 28.

142. Schefold 1940, 18.

143. Papaspyridi-Karouzou 1951, 581-584 εἰκ. 7 πίν. 52 b, 53. Συγκεντρωμένες οἱ ἀπόψεις γιὰ τὴν ἐριμνεῖα τῶν γυναικείων μορφῶν-στηριγμάτων τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ σὲ στητὰ κάτοπτρα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τους καὶ τὶς ποικίλες συνοδευτικὲς μορφές ὡς Ἀφροδίτης, Ἑλένης, Κυβέλης, Ἐκάτης, Ἀρτέμιδος, ἱερειῶν κ.ἄ. στὴν Παπασταύρου 2007, 64-66.

Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία ὁ Εὐριπίδης σὲ κάποιους λίγο δυσνόητους στίχους τοῦ Ἰππολύτου παρομοιάζει τὴν ἱκανότητα τοῦ χρόνου νὰ φανερώνει τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, ὅταν δοθεῖ ἡ εὐκαιρία, μὲ τὸ κάτοπτρο ποὺ προβάλλει τὴν παρθένα κόρη¹⁴⁴:

Κακοὺς δὲ θνητῶν ἐξέφην', ὅταν τύχη, | προθεῖς κάτοπτρον ὥστε παρθένω νέα | χρόνος.

Πάντως, ἔχει ἐνδιαφέρον ἡ σύνδεση τοῦ κατόπτρου μὲ ἄγαμη κόρη. Σὲ ἄλλες τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη ἀναφέρονται τὰ κάτοπτρα σὲ σχέση μὲ τὶς γυναῖκες καὶ τὴν περιποίησή τους¹⁴⁵, ὅπως: οἴους ἐνόπτρων καὶ μύρων ἐπιστάτας¹⁴⁶, γιὰ τοὺς σκλάβους-φύλακες τῶν κατόπτρων καὶ τῶν μύρων τῆς Ἑλένης.

ἐγὼ δὲ πλόκαμον ἀναδέτοις | μίτραισιν ἐρρυθμιζόμεν, | χρυσέων ἐνόπτρων | λεύσσοις ἀτέρμονας εἰς αὐγάς¹⁴⁷. χρύσεια δ' ἔνοπτρα, παρθένων | χάριτας, ἔχουσα τυγχάνει Διὸς κόρα¹⁴⁸.

Εὐλόγα τὸ κάτοπτρο συνδέεται μὲ τὴν Ἀφροδίτη¹⁴⁹, θεὰ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ γάμου, καὶ σὲ ἐπιγράμματα τῆς *Παλατινῆς Ἀνθολογίας* ἀναφέρονται ἀναθέσεις κατόπτρων σὲ αὐτήν, ἰδιαίτερα ὅμως ἀπὸ ἑταῖρες σὲ προχωρημένη ἡλικία ποὺ δὲν ἀντέχουν νὰ βλέπουν τὰ σκληρὰ σημάδια τοῦ χρόνου¹⁵⁰. Καὶ ὁ Ἔρωσ ὡς υἱὸς τῆς Ἀφροδίτης καὶ θεὸς τοῦ ἔρωτα μπορεῖ νὰ περιποιεῖται τὴν κόμη του κατοπτριζόμενος, ὅπως π.χ. στὴ συνάφεια λαβῆς σὲ χάλκινη ὑδρία τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.¹⁵¹ Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι καὶ στὴν ἀρχαία Αἴγυπτο κάτοπτρα ἀναθέτονταν στὴν Ἀθώρ, θεὰ τοῦ ἔρωτα καὶ τοῦ κάλλους, προστάτιδα τῶν ἄγαμων κοριτσιῶν, τῶν ἐγκύων γυναικῶν καὶ τῆς γέννας (Paschalidis 2012, 549 μὲ σημ. 15).

Σὲ ἐπίγραμμα τῆς *Παλατινῆς Ἀνθολογίας*¹⁵² ἡ νεαρὴ Τιμαρέτη ἀφιερώνει πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο τῆς στὴν Ἄρτεμιν Λιμνάτιν τὸν κεφαλόδεσμο καὶ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν παιδικὴ τῆς ἡλικία, τὰ τύπανα, τὴ σφαῖρα, τὶς πλαγγόνες καὶ τὰ ἐνδύματα τῶν πλαγγόνων. Κάτοπτρο δὲν περιλαμβάνεται στὰ ἀφιερώματα τῆς Τιμαρέτης. Τὸ κάτοπτρο χρησιμοποιεῖται στὸν καλλωπισμὸ τῆς νύφης κατὰ τὴν προετοιμασία τοῦ γάμου καὶ συνοδεύει τὴ γυναῖκα στὸν ἔγγαμο βίον τῆς. Σὲ δύο περιπτώσεις σὲ κατάλογο ἀφιερωμάτων στὴν Ἄρτεμιν Βραυρωνίαν ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη κάτοπτρο ἀνέθεσαν στὴ θεὰ πιθανότατα ὑπανδρες γυναῖκες¹⁵³. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι καὶ τὰ κορίτσια πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο τους ἢ οἱ μητέρες χάριν τῶν κοριτσιῶν τους δὲν μποροῦσαν νὰ ἀναθέτουν κάτοπτρο στὴ θεά.

144. Εὐριπ. *Ἰππόλ.* 428-430. Schefold 1940, 18.

145. Συγκεντρωμένες οἱ ἀναφορὲς ἀπὸ τὸν Schefold 1940, 18-19.

146. Εὐριπ. *Ὀρέστ.* 1112.

147. Εὐριπ. *Ἐκάβη* 923-926.

148. Εὐριπ. *Τρωί.* 1108-1109.

149. Κάποια παραδείγματα ἀπεικονίσεων Ἀφροδίτης μὲ κάτοπτρο: *LIMC* II (Zürich und München 1984) λ. *Aphrodite* ἀρ. 212*, 1192*, 1214*, 1377*, 1412*, 1568* (A. Delivorrias). Βλ. καὶ τὸ πολὺ ὁμορφο εἰδῶλο ἀπὸ τὴν Ἑρέτρια μὲ τὴν ἡμίγυμνη καὶ καθιστὴ

Ἀφροδίτη (ἢ γυναικεῖα μορφή στὸν τύπο τῆς Ἀφροδίτης), ἡ ὁποία κρατεῖ πάνω στὰ γόνατα ἀνοικτὸ πτυκτὸ κάτοπτρο, πορφυρὸ καὶ ἐπιχρυσωμένο. Χιδίρογλου 2014, 30-31 εἰκ. 2 μὲ σημ. 10-12.

150. *Παλ. Ἀνθολ.* VI 1, 18, 20, 210, 211.

151. Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο Νέας Ὑόρκης, ἀρ. εἰκ. 44.11.9. Hemingway 2006, 207 εἰκ. 8.

152. *Παλ. Ἀνθολ.* VI 280.

153. *IG* II² 1517 B col. II, στ. 192 (γυνὴ [κά]τρο-π[τρον -] καὶ στ. 193 (. ορου[γυ]νὴ κ[άτροπτον -).

Ἡ Ἄρτεμις εἶναι διάδοχος καὶ κληρονόμος τῆς προϊστορικῆς *Πότνιας θηρῶν* ποὺ ἐξουσιάζει τὴν ἄγρια φύση καὶ γίνεται κυρία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὅμως ἡ Ἄρτεμις καὶ ἰδιαίτερα ἡ Ἄρτεμις Βραυρωνία δὲν σχετίζεται μόνο μὲ τὴ φύση ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ ἀγαθὴ θεὰ ποὺ προστατεύει τὴν παραγωγή καὶ τὴ γονιμότητα, τὴ γέννηση, τὴν τεκνοποιία, τὴ νεαρὴ ζωὴ, τὰ νήπια, τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια, ἰδιαίτερα τὶς μικρὲς παρθένας ἕως τὴν κατάλληλη ἡλικία γιὰ γάμο μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν ἐμμήνων, τὰ κορίτσια ποὺ μὲ τὴν ἀρκετὴν προετοιμάζονταν γιὰ τὴν ἐπικείμενη μετάβασή τους σὲ ἓνα νέο στάδιο τῆς ζωῆς τους γίνεται ἀκόμα Κουροτρόφος θεότητα καὶ δὲν παραλείπει νὰ προστατεύει τὶς γυναῖκες καὶ τὶς δραστηριότητές τους ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ, ὅπως συνάγεται καὶ ἀπὸ τὰ ποικίλα ἀναθήματα στὸ ἱερό της¹⁵⁴.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα διὰ στόματος Σωκράτους, ἡ Ἄρτεμις εἶναι ἡ ἀκέραιη καὶ εὐπρεπὴς θεὰ ποὺ διατηρεῖ τὴν παρθενίαν της, γνωρίζει τὴν ἀρετὴ καὶ μισεῖ τὴν ἐρωτικὴ συνεύρεση τοῦ ἀνδρὸς μὲ τὴ γυναῖκα¹⁵⁵: «Ἄρτεμις» δὲ διὰ τὸ ἀρτεμές φαίνεται καὶ τὸ κόσμιον, διὰ τὴν τῆς παρθενίας ἐπιθυμίαν· ἴσως δὲ ἀρετῆς ἴστορα τὴν θεὸν ἐκάλεσαν ὁ καλέσας, τάχα δ' ἂν καὶ ὡς τὸν ἄροτον μισησάσης τὸν ἀνδρὸς ἐν γυναικί· ἢ διὰ τούτων τι ἢ διὰ πάντα ταῦτα τὸ ὄνομα τοῦτο ὁ τιθέμενος ἔθετο τῇ θεῷ. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ παρθένα θεὰ γίνεται ἀρωγὸς τῶν γυναικῶν ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ τὶς ὀξείες ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ. Τὴν Ἄρτεμιν ὡς τὴν ἐπιβλέπουσα τὸν τοκετὸ τῶν γυναικῶν ἀναφέρει ὁ Αἰσχύλος¹⁵⁶: Ἄρτεμιν δ' ἐκάταν γυναικῶν λόχους ἐφορεύειν. Καὶ στὸν ὕμνο τοῦ Καλλιμάχου γιὰ τὴ θεὰ ἡ Ἄρτεμις δηλώνει ἀποφασιστικὰ στὸν πατέρα της Δία ὅτι θὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὰ ὄρη σὶς πόλεις ὅταν τὴν

154. Γιὰ τὶς ὑποστάσεις καὶ ιδιότητες τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας βλ. Papadimitriou 1963, 113, 120. Κοντῆς 1967, 161-162, 184-190. Kahil 1979, 74, 77-80, 85, 82-83 (ἡ Ἄρτεμις ὡς θεὰ τῆς ἀγνότητος, τῆς γονιμότητος καὶ τῆς γέννησης, προστάτιδος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν παιδιῶν τους, ὡς Κουροτρόφου θεότητος, ὡς προστάτιδος τῆς οἰκογένειας καὶ τῆς εὐγονίας, καταγωγὴ τῆς Ἀρτέμιδος ὡς θεᾶς τῆς γονιμότητος ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ *Πότνια θηρῶν*). Vorster 1983, 59-60 (ἡ Ἄρτεμις ὡς Κουροτρόφος καὶ ἰδιαίτερα ἡ Ἄρτεμις Βραυρωνία ὡς θεὰ τῆς γέννησης καὶ προστάτις τῶν παιδιῶν), 70-72 (Ἄρτεμις λοχεία ἢ παιδοτρόφος, Ἄρτεμις-Εἰλείθυια). Ἄρτεμις-Εἰλείθυια σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Χαλκίδα. *IG* XII 9, 924. Kahil 1983, 233-235, 240. Kahil 1988, 802 (ἡ Ἄρτεμις στὸν ρόλο Εἰλείθυιας), 809-812. Παλαιοκρασσᾶ 1991, 52, 95 σημ. 298 (ἡ Ἄρτεμις θεὰ τῆς γέννησης). Gennimata 2006, 50 (Ἄρτεμις Εἰλείθυια στὴ Θάσο), 51-54 (ἐπίκληση τῆς Ἀρτέμιδος ὡς Εἰλείθυιας σὲ πολλὰς περιοχὰς τῆς Βοιωτίας), 98-99 (Ἄρτεμις Κουροτρόφος, παιδοτρόφος). Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ καὶ ἓνα χρηστήριο ἔλασμα ἀπὸ τὴ Δωδώνη,

τοῦ ἀ' μισοῦ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., μὲ τὸ ἐρώτημα κάποιας γυναίκας ποὺ ἀφορᾶ σὲ προσφορὰ στὴν Ἄρτεμιν ἴσως γιὰ τεκνοποίηση ἢ προστασία τῆς ἐγκυμοσύνης. Σ. Δάκαρης, Ἰ. Βοκοτοπούλου, Α. Φ. Χριστίδης (ἐπιμ. Σ. Τσελίκας), *Τὰ χρηστήρια ἐλάσματα τῆς Δωδώνης τῶν ἀνασκαφῶν Δ. Εὐαγγελίδη* I (Ἀθῆναι 2013) 163 ἀρ. 541B. Krauskopf 1998, 174-175 (γιὰ τὴν ταύτιση στὴν Ἑλλάδα τῆς *Πότνιας θηρῶν* μὲ τὴν Ἄρτεμιν ἤδη τὸν 7ο αἰ. π.Χ.). Mitsopoulos Leon 2009, 179-180, 181-182 (ἡ Κουροτρόφος ὡς προστάτις παιδιῶν καὶ ἐφήβων), 183-185 ἀρ. 487-492 πίν. 70-71, 204-205 ἀρ. 535 πίν. 82. Βικέλα 2009, 87. Πωλογιῶργη 2015, 182 μὲ σημ. 241, 183-184 μὲ σημ. 249. Γιὰ τὴν Ἄρτεμιν ὡς προστάτιδα τῶν ἐφήβων κατὰ τὴν μετάβασή τους στὸ ἡλικιακὸ καὶ κοινωνικὸ στάδιο τῆς ὠριμότητος βλ. Καράγιωργα-Σταθακοπούλου 1999, 137-140. Στὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος Ἡμέρας στοὺς Λουσοὺς οἱ νέοι συμμετεῖχαν σὲ μουσικοὺς καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνες ὡς μέρος τῆς ἐκπαίδευσής τους πρὶν εἰσελθεῖν στὴ ζωὴ τῶν ἐνηλίκων. Mitsopoulou-Leon 2009, 271.

155. Πλάτ. *Κρατ.* 406b.

156. Αἰσχ. *Ἰκέτ.* 676-677.

καλοῦν γιὰ βοήθεια οἱ γυναῖκες ποὺ κοιλοπονοῦν σφοδρὰ στὴ γέννα, ὅπως ὄρισαν οἱ Μοῖρες κατὰ τὴ δική της γέννηση, γιὰτὶ καὶ ἡ μητέρα της δὲν πόνεσε ὅταν τὴ γεννοῦσε ἀλλὰ ἀμογητὶ τὴν ἀπέθεσε πάνω στὰ γόνατά της¹⁵⁷. Κατὰ τὸν μῦθο ἡ Ἄρτεμις, ἡ ὁποία γεννήθηκε πρώτη ἀπὸ τὴ Λητώ, βοήθησε ὡς μαία τὴ μητέρα της νὰ γεννήσει τὸν δίδυμο ἀδελφὸ της, τὸν Ἀπόλλωνα¹⁵⁸: Λητώ δὲ ... μέχρις εἰς Δῆλον ἔλθοῦσα γεννᾷ πρῶτον Ἄρτεμιν, ὑφ' ἧς μαιωθεῖσα ὕστερον Ἀπόλλωνα ἐγέννησεν.

Ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ ἀναθήματα στὴν Ἄρτεμιν Βραυρωνίαν εἶναι τὰ ἐνδύματα τῶν γυναικῶν, εἰδικὰ τῶν λεχόνων εἴτε μετὰ ἀπὸ ἐπιτυχῆ γέννα εἴτε ἐκ μέρους αὐτῶν ποὺ ἀπεβίωσαν κατὰ τὸν τοκετό, τὰ ὁποία βεβαίως δὲν διεσώθησαν. Στὰ εὐρήματα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς θεᾶς στὴ Βραυρώνα συγκαταλέγονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κάτοπτρα καὶ τοὺς χαρακτηριστικὸς κρατηρῖσκους μὲ τὶς ἀπεικονίσεις τῶν νεαρῶν ἄρκτων γύρω ἀπὸ βωμό, πυξίδες καὶ μυροδόχα ἀγγεῖα, γαμικοὶ λέβητες¹⁵⁹, πόρπες καὶ περόνες, κτένια, διάφορα κοσμήματα, χάλκινα καττύματα σανδαλιῶν (ἀρ. εὐρ. M2430 – λανθασμένα στὴν ἐκθεση τοῦ Μουσείου ἀναφέρεται ὡς πέταλο ἀλόγου – καὶ M3035), ἀγγεῖα καὶ εἶδη ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ μαλλιῦ καὶ τὴν ὑφαντικὴ, ὅπως ἐπίνητρα, σφονδύλια, ἀγνύθες, ὅλα ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν γυναικῶν, παιδικὰ παιγνίδια, ὅπως ἀστράγαλοι, ἀρκετοὶ πῆλινοι κύβοι καὶ τέλος μαρμάρινες καὶ πῆλινες πλαγγόνες¹⁶⁰. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ προσφορὰ σὲ θεότητα ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν εὐφορία καὶ τὴ γονιμότητα ὁμοιωμάτων ἀπὸ μάρμαρο^{160α}.

Στὴν παρθένα θεὰ μὲ αὐτὲς τὶς ὑποστάσεις καὶ ιδιότητες ἀρμόζει ἡ ἀνάθεση τοῦ κατόπτρου, κατὰ περίπτωσιν ὡς ἱκετήριας ἢ ὡς εὐχαριστήριας προσφορᾶς, ὅχι ἀπλῶς καὶ μόνον ὡς ἐνὸς ἀπὸ τὰ σύνεργα γιὰ καλλωπισμὸ καὶ ὡς συμβόλου τῆς γυναικείας καλλονῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀντικειμένου ποὺ χαρακτηρίζει τὴ γυναῖκα, ἡ ὁποία εἰσέρχεται ἢ ἔχει εἰσελθεῖ σὲ ἓνα σημαντικὸ στάδιο τῆς ζωῆς της, σὲ αὐτὸ τοῦ ἔγγαμου καὶ οἰκογενειακοῦ βίου, συνδεδεμένου καὶ μὲ τὴ γέννηση παιδιῶν¹⁶¹.

Ἴσως μὲ τὶς ἀναθέσεις κατόπτρων στὴν Ἄρτεμιν δὲν εἶναι ἄσχετο καὶ τὸ τέλειο κυκλικὸ σχῆμα τοῦ στίλβοντος χάλκινου δίσκου, τοῦ κάποτε χρυσίζοντος ἀνάλογα μὲ τὶς προσμετρίξεις στὸ κράμα τοῦ χαλκοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνακαλεῖ τὴν ὀλόφωτη καὶ ὀλοστρώγυλη Πανσέληνο, καθὼς ἡ Ἄρτεμις ταυτίζεται μὲ τὴ Σελήνη. Ἡ παρομοίωση τοῦ Ἀριστο-

157. *Callimachus: Hymns and Epigrams, Lycophron, Aratus* (Loeb Classical Library No. 129) 3, 20-25.

158. Ἀπολλοδ. Βιβλ. I, IV, 1.

159. Ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς γαμικοὺς λέβητες ἀπὸ τὸ ἱερὸ βλ. Kahil 1997, 379-404 καὶ ἰδιαίτ. 390-403 ἀρ. V εἰκ. 20-41, ἓναν γαμικὸ λέβητα ἐξαιρετικὰ μεγάλων διαστάσεων μὲ σκηνὴ ποὺ ἐρμηνεύεται ὡς μεγαλοπρεπῆς ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ τὶς νεαρὲς παρθένοὺς πρὶν ἐγκαταλείψουν ὀριστικὰ τὸ ἱερό, ἔτοιμες νὰ περάσουν σὲ μία ἄλλη διαβατήρια τελετουργία, αὐτὴν τοῦ γάμου.

160. Γιὰ τὶς πλαγγόνες ἀπὸ τὸ ἱερὸ βλ. Δεσπίνης

2006, 219-225 = Δεσπίνης 2010, 115-122 πίν. 27-28. Mitsopoulos Leon 2009, 233-238 ἀρ. 643-647 πίν. 96.

160α. Γιὰ μαρμάρια ὁμοιώματα ἀγγῶν βλ. Ph. Zaphiropoulou, *Vases et autres objets de marbre de Rhénée*, BCH Suppl. I, *Études Déliennes* (1973) 612, 631 ἀρ. 12-13, εἰκ. 13, 14.

161. Ἡ τεκνοποιία ἦταν πολὺ σημαντικὴ ὄχι μόνο γιὰ τὴν οἰκογένεια, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν πόλη. Πρβ. τὴν προτροπὴ τοῦ Περικλέους πρὸς τοὺς γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀπώλεσαν τὰ παιδιὰ τους, στὸν ἐπιτάφιο λόγο του τὸ πρῶτο ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Θουκ. II 44, 3.

φάνους¹⁶² τὴν σελήνην ... καθείρξαιμ' ἐς λοφεῖον στρογγύλον, ὡσπερ κάτοπτρον φέρνει κοντὰ τὸ οὐράνιο σῶμα μὲ τὸ σκεῦος καλλωπισμοῦ. Σαφέστατη εἶναι ἡ ταύτιση τῆς Ἀρτέμιδος μὲ τὴ Σελήνην σὲ ὕστερη ἐποχὴ, ὅπως συνάγεται π.χ. ἀπὸ τὸν Πλούταρχο¹⁶³: ὅθεν οἶμαι καὶ τὴν Ἄρτεμιν Λοχίαν καὶ Εἰλείθειαν, οὐκ οὔσαν ἑτέραν ἢ τὴν σελήνην, ὠνομάσθαι. Ἀλλὰ ἡ σύνδεση αὐτὴ μαρτυρεῖται ἀπὸ πολὺ παλαιότερα, ὅπως τεκμαίρεται ἀπὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀλκαίου¹⁶⁴. Στὴν Ἀττικὴ τὴν ταύτιση τῆς Ἀρτέμιδος μὲ τὴ Σελήνην τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 5ο αἰ. π.Χ. ἐπιβεβαιώνει διασωθεῖσα μνεία τοῦ Αἰσχύλου, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Γ. Δεσπίνης, ὁ ὁποῖος τονίζει ἀκόμα τὸν προσανατολισμὸ πολλῶν ναῶν τῆς Ἀρτέμιδος πρὸς τὴν Δύση, τὸν θεωρούμενο ὡς χώρο τῆς Σελήνης¹⁶⁵. Καὶ στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας τὸ μεγάλο κρηπίδωμα καὶ ἡ «ιερὰ πηγὴ», χώροι στενὰ συνδεδεμένοι μὲ τὴ λατρεία, πιθανῶς καὶ μὲ τελετουργικὰ πράξεις, ἦταν στὰ δυτικὰ τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς.

Σχετικὴ μὲ τὴν ἀνάθεση κατόπτρων σὲ ἱερὰ γυναικείων θεοτήτων ποὺ προστάτευαν τὸν γάμο καὶ συνδέονταν μὲ τὴ μετάβαση τῶν κοριτσιῶν ἀπὸ τὴν ἀνέμελη παιδικὴ ζωὴ στὴν δημιουργία οἰκογένειας μέσω τοῦ γάμου, ἐφ' ὅσον εἶχαν φθάσει πλέον στὴ βιολογικὰ κατάλληλη καὶ κοινωνικὰ ἀποδεκτὴ ἡλικιακὴ ὠρίμανση, εἶναι καὶ ἡ ἀπεικόνιση κατόπτρων σὲ ἓνα ἀριθμὸ ἀναθηματικῶν πηλίνων πινάκων μὲ ἀνάγλυφες παραστάσεις, τοῦ α' μισοῦ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ποὺ ἔχουν βρεθεῖ στοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς, τὴν ἑλληνικὴ πόλιν στὴ χερσόνησο τῆς Καλαβρίας. Ὡστόσο, οἱ ἀπόψεις τῶν μελετητῶν γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τῶν παραστάσεων στὰ συνήθως λεγόμενα λοκρικὰ πηλίνα ἀνάγλυφα δὲν ταυτίζονται.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Η. Prückner, στοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς προεξέχουσα ἦταν ἡ λατρεία δύο γυναικείων θεοτήτων, τῆς Περσεφόνης σὲ ἱερὴ περιοχὴ (τέμενος) μὲ θησαυροὺς ἀλλὰ χωρὶς ναὸ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, στοὺς πρόποδες τοῦ λόφου Manella, καὶ τῆς Ἀφροδίτης, θεᾶς-προστάτιδος τῆς πόλης, στὴν ὁποία ἦταν ἀφιερωμένος περιτέχνος ναός¹⁶⁶. Κατὰ τὸν μελετητὴ ἡ παραγωγὴ καὶ χρῆση τῶν ἀναθηματικῶν πινάκων ἔχει στενὴ σχέση μὲ ἓνα ἰδιάζον θρησκευτικὸ ἔθιμο ποὺ χαρακτηρίζει τὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὸ 477/6 π.Χ. καὶ γιὰ διάστημα δύο ἕως τριῶν γενεῶν: ἐτησίως κατὰ τὴν ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς 100 ἐπίλεκτα κορίτσια ἀπὸ εὐνοπὸληπτες οἰκογένειες τῶν Λοκρῶν, πιθανῶς λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο τους, ἐκπορνεύονταν γιὰ νὰ τηρηθεῖ ὄρκος τῶν πατέρων τους¹⁶⁷. Ἔνεκα τούτων στοὺς περισσότερους ἀναθηματικούς πίνακες οἱ παραστάσεις σχετίζονται μὲ τὴν Ἀφροδίτη καὶ τοὺς παρέδρους της, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους τὰ βασικὰ θέματα ἀφοροῦν στὸν Ἄδη-Πλούτωνα καὶ τὴν Περσεφόνη (ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης, ὑποδοχὴ τῶν θεῶν), οἱ ὁποῖοι διαδέχθηκαν τὶς παλαιότερες χθόνιες θεότητες τῶν Λοκρῶν¹⁶⁸. Μὲ βάση τὴ θεματικὴ κατάταξη τῶν πινάκων καὶ τὴν παραπάνω ἐρμηνεῖα τῶν παραστάσεων

162. Ἀριστοφ. *Νεφ.* 750-752.

163. Πλουτ. *Ἡθ.* 659A.

164. D. A. Campbell, *Greek Lyric*, I. *Sappho and Alcaeus* (Harvard University Press, London 1982) *Alcaeus frag.* 390.

165. *TrGF* 3, fr. 170 (ed. S. Radt). Despinis 2004, 309 = Δεσπίνης 2010, 56. Δεσπίνης 2016, 277.

166. Prückner 1968, 4-14.

167. Αὐτόθι 9-14, 87.

168. Αὐτόθι 15-68 πίν. 1-11 (ὁμάδα τῶν πινάκων ποὺ ἀναφέρονται στὴν Ἀφροδίτη), 68-86 πίν. 12-34 (ὁμάδα τῶν πινάκων ποὺ ἀναφέρονται στὴν Περσεφόνη), 87-88.

ἀπὸ τὸν H. Prückner, κάτοπτρα ἀπεικονίζονται σὲ κάποιους πίνακες ἀπὸ τὴν ὁμάδα τὴ σχετικὴ μὲ τὴν Ἀφροδίτη ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ θρησκευτικὸ ἔθιμο τῆς ἐκπόρνευσης τῶν κοριτσιῶν κατὰ τὴν ἑορτὴ τῆς θεᾶς¹⁶⁹.

Σύμφωνα ὁμως μὲ ἄλλη ἄποψη, κατὰ τὴν ὁποία ἀντικρούεται πλήρως ἡ παραπάνω ἐρμηνεία, τὸ ἱερὸ ὅπου βρέθηκαν οἱ ἀναθηματικοὶ πίνακες τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν βασικὰ σχετιζόταν μὲ τὴν Περσεφόνη ὡς θεὰ τοῦ γάμου καὶ σὲ αὐτὴν γίνονταν οἱ προσφορὲς τῶν νεαρῶν κοριτσιῶν πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο τους¹⁷⁰. Ἰδιαίτερα τονίζεται ὅτι οἱ παραστάσεις σὲ ὅλους τοὺς πίνακες ἀναφέρονται στὴν Περσεφόνη ὡς θεὰ τοῦ γάμου καὶ Κουροτρόφο θεότητα, τὴ βοήθεια καὶ εὐμένεια τῆς ὁποίας ἐπιζητοῦσαν οἱ μητέρες καὶ τὰ ἴδια τὰ κορίτσια κατὰ τὴν δύσκολη περίοδο τῆς μετάβασής τους στὸν ἕγγαμο βίον, τοὺς κινδύνους τοῦ τοκετοῦ καὶ τὶς φροντίδες γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν¹⁷¹. Τὴν ἴδια ἄποψη ἔχουν καὶ ἄλλοι μελετητές, οἱ ὁποῖοι βλέπουν στὸν μῦθο τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Περσεφόνης τὴ βοήθεια πρὸς τὶς θνητὲς γυναῖκες νὰ ἀποδεχθοῦν τὸν κύριο κοινωνικὸ τους ρόλο, αὐτὸν τῆς συζύγου καὶ τῆς μητέρας ποὺ μὲ τὰ παιδιά ποὺ γεννάει φέρνει τὴ γονιμότητα στὴν κοινωνία¹⁷².

Κλείνοντας τὰ σχετικὰ μὲ τὴ χρήση καὶ τὴ σημασία τῶν κατόπτρων, ἂς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Πausanias ἀναφέρει ὅτι στὸ ἱερὸ τῆς Δήμητρας στὴν Πάτρα, κοντὰ στὸ ὁποῖο ὑπῆρχε ὑπόγεια σπηλαιώδης πηγὴ, χρησιμοποιοῦσαν τὸ κάτοπτρο στὸ νερὸ γιὰ μαντεία, ἀποκλειστικὰ ὁμως γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν τὴν ἔκβαση τῆς υἰείας ἀσθενῶν¹⁷³. Πρόκειται γιὰ μία ἐντελῶς ἰδιαίτερη περίπτωση ὅχι ἀνάθεσης κατόπτρων ἀλλὰ χρήσης τους γιὰ μαντεία, ἢ ὁποία περιορίζεται σὲ ἓνα τοπικὸ ἱερὸ. Καμία μαρτυρία δὲν ὑπάρχει γιὰ χρῆση κατόπτρων γιὰ μαντεία εἴτε στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας εἴτε σὲ κάποιον ἄλλο ἱερὸ πλὴν αὐτοῦ τῆς Δήμητρας στὴν Πάτρα.

169. Αὐτόθι 31-32 τύποι 5-7 εἰκ. 3, 39 τύπος 14 πίν. 4,4, 50-51 τύποι 34-40 εἰκ. 8.

170. Dillon 2002, 222-228 εἰκ. 7,1-2.

171. Αὐτόθι 228.

172. Fantham *et al.* 2001², 52-53.

173. Πaus. 7, 21, 12. Πετροπούλου 2010, 156-157.

ΑΝΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ ΣΕ ΙΕΡΑ. ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΑ ΚΑΤΟΠΤΡΑ

Τὸν ἀργυροῦν Ἔρωτα, καὶ περίσφυρον
πέζαν, τὸ πορφυρεῦν τε Λεσβίδος κόμησ
ἔλιγμα, καὶ μηλοῦχον ὑαλόχροα,
τὸ χάλκεόν τ' ἔσοπτρον, ἠδὲ τὸν πλατὺν
τριχῶν σαγηνευτῆρα, πύξινον κτένα,
ῶν ἤθελεν τυχοῦσα, γνησία Κύπρι,
ἐν σαῖς τίθησι Καλλίκλεια παστάσιν.
Λεωνίδου Ταραντίνου. *Παλ. Ἀνθ.* VI 211.

Τυπικὰ ἀναθήματα τῶν γυναικῶν σὲ ἱερά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γυναικείων θεοτήτων ἀλλὰ ὄχι ἀποκλειστικά, ἦταν τὰ κοσμήματα, τὰ ἐξαρτήματα τῆς ἔνδυσης (ζῶνες, πόρπες κ.ἄ.), τὰ ἐνδύματα καὶ ὅ,τι ἄλλο παραγόταν πρωτίστως γιὰ τὶς γυναῖκες¹⁷⁴. Εὐλόγως καὶ τὰ κάτοπτρα ἀναθέτονταν κυρίως σὲ γυναικείες θεότητες, κάποτε ὅμως καὶ σὲ ἀνδρικές, ὅπως δείχνουν εὐρήματα σὲ ἱερά, στήλες μὲ καταλόγους ἀφιερωμάτων καὶ ἐνεπίγραφα κάτοπτρα. Ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ἐνεπίγραφα κάτοπτρα ποὺ ἀποκαλύπτουν ὄχι μόνον τὸ ὄνομα τῆς θεότητος στὴν ὁποία ἔγινε ἡ ἀνάθεση, ἀλλὰ συχνὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀτόμου ποὺ ἀνέθεσε τὸ κάτοπτρο, τὸ ὁποῖο σαφέστατα εἶναι γυναικεῖο. Οἱ γυναῖκες αὐτὲς μὲ τὴ χάραξη τοῦ ὀνόματός τους στὸ ἀνάθημα θέλησαν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν ἀνωνυμία. Ἰδιαίτερο σχολιασμὸ ἀπαιτοῦν ἐλάχιστα παραδείγματα, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ἐγείρονται ἀμφιβολίες σχετικὰ μὲ τὸ ἀνδρικό ἢ γυναικεῖο ὄνομα τοῦ ἀναθέτη ἢ ἀκόμα ἐὰν τὸ ἀνάθημα μὲ τὴν ἐπιγραφή εἶναι πράγματι κάτοπτρο ἢ κάτι ἄλλο.

Στὸ πλῆθος τῶν κατόπτρων ποὺ βρέθηκαν στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας περιλαμβάνονται καὶ τρία ἐνεπίγραφα: τὸ ἀνάθημα τῆς Μύρτης (ἀρ. 43 εἰκ. 49-50), ὄνομα μαρτυρημένο στὴν Ἀττικὴ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.¹⁷⁵, μὲ τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς καὶ τὴν ἐπωνυμία τῆς ἀπὸ τὴ θέση τοῦ κύριου ἱεροῦ τῆς, τὸ ἀνάθημα τῆς Ἴπυλλας τῆς Ὀνήτορος

174. Kron 1996, 24. Γιὰ τὴν ἀνάθεση ἐνδυμάτων στὴν Ἀρτεμιν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πλειστάκις καταγεγραμμένα στοὺς καταλόγους ἀφιερωμάτων στὴν Ἀρτεμιν Βραυρωνίαν, βλ. καὶ τὸ ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο στὴν Ἀρτεμιν, τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἀπὸ τὸν Ἀχινὸ (ἀρχαῖο Ἐχίνον) κοντὰ στὴ Λαμία. Αὐτόθι 24 μὲ σημ. 89, ὅπου ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Βικέλα 2009, 85 εἰκ. 8.

175. M. J. Osborne, S. G. Byrne, *A Lexicon of Greek*

Personal Names, II. *Attica* (Oxford 1994) λ. *Μύρτη*.

176. Oberländer 1967, 94-95, 103, 251, 253 ἀρ. 149. Μία ἄλλη περίπτωση ὑπογραφῆς καλλιτέχνη ἢ κατασκευαστῆ ἢ ιδιοκτήτη ἐργαστηρίου ἀποδίδει ἡ ἐγγράρακη ἐπιγραφή μὲ αἰγινήτικους χαρακτήρες γραμμάτων τῆς περιόδου 500-475 π.Χ. (Ἀπολλᾶς ἐποίη) σὲ ἐτρουσικὸ κάτοπτρο. Oberländer 1967, 250, 253, 269 σημ. 99, γ. ἀρ.

(ἀρ. 136 εἰκ. 159-160), μὲ τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς καὶ τὸν τοπικὸ προσδιορισμὸ τοῦ ἱεροῦ της, καὶ τὸ πολὺ ἀποσπασματικὰ σωζόμενο κάτοπτρο ἀρ. 54 εἰκ. 62 μὲ ἐλάχιστα γράμματα, μὲ βάση τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ συμπληρωθεῖ, ἀλλὰ μὲ μεγάλη ἐπιφύλαξη, τὸ ὄνομα τῆς Ἀρτέμιδος. Τὰ τρία αὐτὰ κάτοπτρα ἐντάσσονται σὲ διαφορετικοὺς τύπους τῶν κατόπτρων μὲ χειρολαβή, ἀλλὰ σὲ γενικὲς γραμμὲς ἀνήκουν στοὺς χρόνους πρὶν ἀπὸ τὸ 480 π.Χ.

Καὶ στὰ τρία κάτοπτρα ἡ ἐπιγραφή, πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ μὲ ἀττικοὺς χαρακτῆρες γραμμάτων, εἶναι στικτὴ σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν πλειονότητα τῶν ὑπόλοιπων ἐνεπίγραφων κατόπτρων, στὰ ὁποῖα ἡ ἐπιγραφή εἶναι ἐγγράρακτη. Ὑπάρχουν λίγες ἐξαιρέσεις, ὅπως ἓνα κάτοπτρο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴ Βόνιτσα (Ἀκαρνανία), σήμερα στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο, τὸ ὁποῖο θεωρεῖται εἰσηγμένο ἀπὸ ἐργαστήριο τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας («λοκρικὸ») καὶ φέρει σὲ συντομογραφία στικτὴ ἐπιγραφή στὸ στέλεχος τὸ συμφυὲς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ γιὰ τὴν ἐνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό – συνεπῶς ἡ ἐπιγραφή δὲν θὰ ἦταν ἐμφανὴς – καὶ εὐλόγα ἐρμηνεύεται ὡς «ἐμπορικὸ σῆμα»¹⁷⁶. Ἄλλο παράδειγμα εἶναι ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴν Εἰλείθια σὲ κάτοπτρο στὸ Μουσεῖο τῶν Δελφῶν, τοῦ 4ου ἢ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.¹⁷⁷

Ἡ ἐπιγραφή στὸ ἀνάθημα τῆς Ἴπυλλας τῆς Ὀνήτορος (ἀρ. 136 εἰκ. 159-160) ἔχει ἀπασχολήσει τὴν ἔρευνα ἐπανειλημμένα. Ὁ G. Daux ὑπέδειξε τὴν ὀρθὴ ἀνάγνωση τῆς ἐπιγραφῆς¹⁷⁸. Κατὰ τὸν J. K. Davies ὁ Ὀνήτωρ (I), ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε ἓνα χάλκινο ἄγαλμα στὴν Ἀκρόπολη γύρω στὸ 500 π.Χ., πιθανῶς ἦταν σύζυγος ἢ πατέρας τῆς Ἴπυλλας ποὺ ἀνέθεσε τὸ κάτοπτρο στὴν Ἀρτεμιν στὴ Βραυρώνα γύρω στὸ 475 π.Χ.¹⁷⁹ Ὁ Π. Γ. Καλλιγᾶς κατὰ τὴν δημοσίευση μιᾶς χάλκινης λεκανίδας ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., μὲ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή Ἴππύλος ἀνέθεκεν τὰθENAIAI ἀποδίδει συγγενικὴ σχέση, ἴσως ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, μεταξὺ αὐτῶν ποὺ ἀνέθεσαν τὴ λεκανίδα στὴν Ἀθηνᾶ στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὸ κάτοπτρο στὴν Ἀρτεμιν στὴ Βραυρώνα, δύο μελῶν ἀριστοκρατικῆς ἀθηναϊκῆς οἰκογένειας μὲ ἀπόγονο, πιθανότατα, τὸν Ἴπυλλον τῆς δεκαετίας τοῦ 420 π.Χ. ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ στρατηγοῦ Φρυνίχου, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀριστοφάνης (Σφ. 1301), καὶ ἀναθέτη ἀργυρῆς φιάλης στὴν Ἀθηνᾶ στὴν Ἀκρόπολη¹⁸⁰. Ἡ Ντ. Πέππα-Δελμούζου σημειώνει ὅτι ἡ διατύπωση τῆι Ἀρτέμιδι τῆι Βρ[αυ]ρῶνι στὸν κατάλογο ἀφιερωμάτων ἀπὸ τὸ ἱερὸ στὴ Βραυρώνα τοῦ 416/5 π.Χ. εἶναι ἴδια μὲ αὐτὴ στὴν ἐπιγραφή τοῦ κατόπτρου (τὰρτέμιδι τῆι Βραυρῶνι) ἢ δοτικὴ Βραυρῶνι διακρίνει μὲ σαφήνεια τὸ ἱερὸ τῆς θεᾶς στὴ Βραυρώνα ἀπὸ τὸ θυγατρικὸ ἱερὸ της στὴν Ἀκρόπολη¹⁸¹.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀνάθημα τῆς Ἴπυλλας τῆς Ὀνήτορος μόνο σὲ δύο ἀκόμα ἐνεπίγραφα κάτοπτρα μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀναθέτιδος ἀναγράφεται καὶ τὸ πατρωνυμικὸ της: στὴ σωζό-

177. Daux 1959, 472 ἀρ. 5 εἰκ. 7. Pingiatoglou 1981, 66 πίν. 12,2.

178. Daux 1962, 679 μὲ σημ. 1 εἰκ. 11.

179. Davies 1971, 421. Ἡ ἐπιγραφή στὴ βάση τοῦ ἀγάλματος στὸν A. E. Raubitschek 1949, 302-303 ἀρ. 282: [Ἰ]πυλλὰς [τὸδ' ἡυπέρ] | ἡαυτὸ καὶ γ[ενεᾶς].

IG I³ 706 ([Ἰ]πυλλὰς [τὸδ' ἡυπέρ] | ἡαυτὸ καὶ π[αῖδον]).

180. Καλλιγᾶς 1988, 93-94. IG I³ 561 ter (γύρω στὰ 460-450 π.Χ.). Ἡ ἀνάθεση τῆς ἀργυρῆς φιάλης: IG I³ 469 στ. 9 (407/6 π.Χ.).

181. Peppas-Delmousou 1988, 334 σημ. 40. SEG XXXVII (1987) ἀρ. 30 καὶ 45.

μενη λαβὴ κατόπτρου μὲ πλούσια χαρακτὴ διακόσμηση ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργου¹⁸² καὶ στὸ κιονόκρανο-πλίνθο Καρυάτιδος, λαβῆς στητοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴν Ποσειδωνία¹⁸³. Καὶ στὶς τρεῖς περιπτώσεις πρόκειται γιὰ ἀξιόλογα κάτοπτρα.

Ἀπὸ τὶς προερχόμενες ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη στήλες μὲ τοὺς καταλόγους ἀφιερωμάτων στὴν Ἀρτεμιν Βραυρωνίαν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀνάθεση κατόπτρου μὲ ἐλεφάντινη λαβὴ ἀπὸ τὴν Ἀριστοδάμειαν, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ¹⁸⁴. Δύο ἀκόμα κάτοπτρα σὲ κατάλογο ἀφιερωμάτων ἦταν ἀναθήματα σαφῶς γυναικῶν, τῶν ὁποίων ὁμως τὸ ὄνομα δὲν διασώθηκε¹⁸⁵.

Ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ταυροπόλου στὸν δῆμος τῶν Ἄλων Ἀραφηνίδων (σημερινὴ Λούτσα) ἔχουν διασωθεῖ μόνον ἡ λαβὴ κατόπτρου καὶ ἓνα μικρὸ τεμάχιο ἀπὸ δίσκο κατοπτρισμοῦ, ἴσως ἀπὸ τὸ ἴδιο κάτοπτρο¹⁸⁶.

Ἀπὸ ἱερὰ τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Πελοπόννησο εἶναι γνωστὰ ἀρκετὰ ἐνεπίγραφα κάτοπτρα. Στὶς Antikensammlungen στὸ Μόναχο περιλαμβάνεται κάτοπτρο μὲ λαβὴ τοῦ β' μισοῦ τοῦ βου αἰ. π.Χ., πελοποννησιακοῦ ἐργαστηρίου, μὲ τὴν ἐγγάρακτη ἐπιγραφή Λιμνάτιν στὸν δίσκο¹⁸⁷. Μὲ τὴν προσωνυμία Λιμνάτις ἢ Λιμνάτα λατρευόταν ἡ Ἀρτεμὶς σὲ διάφορα ἱερὰ τῆς Πελοποννήσου, στὴ Μεσσηνία καὶ Τριφυλία. Ἀπὸ τὸν Βόλυμο Ἀλαγονίας, στὴ Μεσσηνιακὴ πλευρὰ τοῦ Ταῦγέτου ὅπου μαρτυρεῖται ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Λιμνάτιδος ἀπὸ τὸν Πανσανία (IV 4, 2-3 καὶ 31, 3), προέρχεται ἄλλο κάτοπτρο μὲ λαβὴ καὶ ἐγγάρακτη ἐπιγραφή στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ στὸ λακωνικὸ ἀλφάβητο τῶν ὕστερων ἀρχαϊκῶν ἢ πρῶμων κλασικῶν χρόνων, τὸ ὁποῖο ἀνέθεσε στὴ Λιμνάτιν ἢ Φιλίππα¹⁸⁸. Προέλευση ἀπὸ τὸ ἴδιο ἱερὸ ἔχει καὶ ἡ λαβὴ ἑνὸς ἀρχαϊκοῦ λακωνικοῦ κατόπτρου μὲ ἐγγάρακτη παράσταση ὄρθιας πεπλοφόρου γυναικείας μορφῆς καὶ ἀπόληξη σὲ περιτμητὸ διπλὸ ἀνθέμιο¹⁸⁹. Ἡ ἐπιγραφή Λιμνάταν εἶναι χαραγμένη στὴ λαβὴ κατόπτρου στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, ἄγνωστης προέλευσης¹⁹⁰, ἀλλὰ πιθανότατα ἀνάθημα σὲ πελοποννησιακὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος.

Στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Λιμνάτιδος στὴν Κομποθέκρα τῆς Ἡλείας βρέθηκε ἓνα κάτοπτρο μὲ λαβὴ τοῦ β' μισοῦ τοῦ βου αἰ. π.Χ., τὸ ὁποῖο μετὰ ἀπὸ κάποιο χρονικὸ διάστημα ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὴν κάτοχό του ἀφιερώθηκε στὴ θεὰ κατὰ τὸν πρῶμο 5ο

182. Lazzarini 1976, 117 μὲ εἰκ. 1, 215 ἀρ. 275 b.

183. Αὐτόθι 275 ἀρ. 702.

184. *IG II² 1514*, στ. 23-24· 1515, στ. 15-16· 1516, στ. 3-4. Linders 1972, 12 μὲ σημ. 43 (στήλη 1: *IG II² 1514+1523*)· 28. Tod 1930, 34. Oberländer 1967, 234. Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 14.

185. *IG II² 1517 B col. II*, στ. 192-193.

186. Καλογερόπουλος 2013, 434-436 ἀρ. M 64, M 65 πίν. 100, 162.

187. Robinson 1941, 163 σημ. 14, ὅπου ὁ συγγραφέας ἀναφέρει ὅτι εἶχε ἰδεῖ τὸ κάτοπτρο στὴν Ἀθήνα. Oberländer 1967, 44, 250, 252 ἀρ. 52. Maass 1979, 67 ἀρ. 40 (ἀρ. εὐρ. 3644). Stibbe 1996, 152 σημ. 55 πίν. 12.

188. Κουρσοῦμης 2004-2009, 317-320 εἰκ. 1-2 (δημοσίευση τῆς ἐπιγραφῆς ποὺ ἀποκαλύφθηκε πλήρως μετὰ ἀπὸ συντήρηση τοῦ κατόπτρου, τὸ ὁποῖο εἶχε παραδοθεῖ παλαιότερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Καλαμάτας καὶ ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν Παρλαμᾶ 1973-74, 315 πίν. 198α (β' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. *SEG XXIX* (1979) ἀρ. 395).

189. Παπαθανασόπουλος 1961/62, 96 σχῆδ. 4. Oberländer 1967, 32-34 ἀρ. 40. Stibbe 1996, 151-152 σημ. 55 εἰκ. 78 (570-560 π.Χ.). Κουρσοῦμης 2004-2009, 319.

190. Ἀρ. εὐρ. X 16508. Oberländer 1967, 13, 19, 251, 252 ἀρ. 12, μὲ ἀπόδοση τοῦ κατόπτρου σὲ κορινθιακὸ ἐργαστήριον.

αἰ. π.Χ., ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ὑστερότερη τῆς παραγωγῆς τοῦ κατόπτρου ἐγγάρακτη ἐπιγραφή στὴ λαβή του (ἱαρόν Ἄρτάμιτος Λιμνάτιος) ποὺ καταλαμβάνει καὶ τὸ δισκίον τῆς ἀπόληξης, ἀρχικὰ διακοσμημένο μόνον μὲ ἐγγάρακτο ρόδακα¹⁹¹. Σὲ γενικὴ πτώση, σύμφωνα μὲ τὴ συμπλήρωση τῆς ἐπιγραφῆς στὴν δημοσίευση, εἶναι καὶ ἡ προσωνομία τῆς θεᾶς στὸ ἐνεπίγραφο κάτοπτρο ποὺ προαναφέρθηκε ἀπὸ τὸν Βόλυμο Ἀλαγονίας (Λιμνάτιο[ς])¹⁹², καθὼς καὶ τὸ ὄνομά της σὲ ἓνα ἀκόμα κάτοπτρο μὲ λαβὴ τοῦ ἀργεῖτικου τύπου (τάς | Ἄρτάμιτος ἐμί), τὴν ἐπιγραφή τοῦ ὁποῖου ἀναφέρει ἡ P. Oberländer, χωρὶς ἄλλα στοιχεῖα, σύμφωνα μὲ σχέδιο ποὺ ἔθεσε ὑπ' ὄψη τῆς ὁ U. Jantzen¹⁹³.

Σὲ ἄλλο πελοποννησιακὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος, στὴ Ρακίτα τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν στὴν Ἀχαΐα, ἐκτὸς ἀπὸ μικρογραφικὲς ἀπομιμήσεις κατόπτρων βρέθηκε καὶ κάτοπτρο τοῦ ἀργεῖτικου τύπου μὲ ἐγγάρακτη ἐπιγραφή στὴ λαβή του, πιθανῶς σὲ ἀρκαδικὸ ἀλφάβητο, χρονολογημένη πρὸς τὰ τέλη τοῦ α' τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.¹⁹⁴ Ἡ ἐπιγραφή (Μεγας ἀνέθεκε | Φαοντία Ἄρτάμιδι) παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, καθὼς σύμφωνα μὲ τὴν δημοσίευση ἀποκαλύπτει ἓνα νέο ἐπίθετο τῆς Ἀρτέμιδος, αὐτὸ τῆς Ἄοντίας (= αὐτῆς ποὺ φουσαίει, ποὺ προκαλεῖ ἀνέμους, ἀπὸ τίς κλιματολογικὲς συνθήκες ποὺ ἐπικρατοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα στὴν περιοχὴ τοῦ συγκεκριμένου ἱεροῦ), ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ πρόβλημα σχετικὰ μὲ τὸ ἀνδρικό ἢ γυναικεῖο ὄνομα τοῦ ἀναθέτη. Ὁ μελετητὴς τῆς ἐπιγραφῆς Ἄγγελος Ματθαίου παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἀρσενικὸ ὄνομα Μέγας μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὸν 5ο αἰ. π.Χ., ἀλλὰ κλίνει περισσότερο πρὸς τὸ ἔως τώρα ἀμάρτυρο θηλυκὸ ἢ Μεγάς, λόγω τοῦ εἴδους τοῦ ἀναθήματος¹⁹⁵. Ὅπως προαναφέρθηκε, ὁ Μελάνθιος στὴν ἐπιγραφή τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τάφο στὴν Ἰαλυσοῦ τῆς Ρόδου, δὲν ἀνέθεσε τὸ κάτοπτρο σὲ ἱερό, ἀλλὰ τὸ πρόσφερε πιθανότατα στὴν ἀγαπημένη του, γιὰ τὸ κάτοπτρο ἦταν ἓνα δῶρο ταιριαστὸ σὲ γυναίκα.

Στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ὀρθίας στὴ Σπάρτη ἔχουν βρεθεῖ μικρογραφικὲς κατόπτρων ἀπὸ χαλκὸ, μόλυβδο καὶ ἄργυρο¹⁹⁶. Ἐντελῶς ἰδιόμορφες εἶναι οἱ δύο μικρογραφικὲς χάλκινων κατόπτρων, τῆς Γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ὁ δίσκος τῶν ὁποῖων εἶναι ἀπὸ λεπτὸ ἔλασμα καὶ ἐπιστέφεται ἀπὸ ὑδροβίον πτηνό¹⁹⁷. Ὅμοιες μικρογραφικὲς γιὰ ἀναθηματικὴ χρῆση τῆς ἴδιας ἐποχῆς προέρχονται καὶ ἀπὸ ἄλλες θέσεις¹⁹⁸. Μὲ τὴ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος Ὀρθίας ἔχει συνδεθεῖ ἓνα λακωνικὸ στητὸ κάτοπτρο μὲ στήριγμα τοῦ δίσκου στὴ μορφὴ γυμνοῦ κοριτσιοῦ στὸ Μουσεῖο τῆς Σπάρτης¹⁹⁹.

191. Oberländer 1967, 43, 251, 252 ἀρ. 50. Sinn 1981, 30 ἀρ. 1, μὲ ὑπόδειξη τῆς χρονικῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς παραγωγῆς τοῦ κατόπτρου καὶ τῆς χάραξης τῆς ἐπιγραφῆς, εἰκ. 1a (σχέδιο τοῦ κατόπτρου μὲ τὴν ἐπιγραφή τοῦ πρῶμου 5ου αἰ. π.Χ.), b (ἡ ἀρχικὴ διακόσμηση μὲ τὸν ρόδακα στὸ δισκίον τοῦ κατόπτρου τοῦ ὑστεροῦ 6ου αἰ. π.Χ.). Κουρσοῦμης 2004-2009, 318 μὲ σημ. 7.

192. Κουρσοῦμης 2004-2009, 318.

193. Oberländer 1967, 251, 252 χ. ἀρ. Γιὰ τὴ συντεταγμένη διατύπωση σὲ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς μὲ κατάργηση τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀναθέτη καὶ τοῦ ρήματος τῆς προσφορᾶς βλ. Guarducci 2008², 306, περίπτωση δ.

194. Πετρόπουλος 2001, 43-45 εἰκ. 3 πίν. 4, 4-5 (παρουσίαση, ἐρμηνεία καὶ χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸν Ἄγγ. Ματθαίου).

195. Αὐτόθι 44 (Ἄγγ. Ματθαίου).

196. Dawkins 1929, 197 πίν. LXXX, h, n, 258 πίν. CLXXX, 20, 384 ἀρ. 20.

197. Αὐτόθι 197 πίν. LXXX, h, n. Bevan 1986, 347.

198. Π.χ. Homolle 1908, 47 ἀρ. 112 εἰκ. 145. Goldman 1940, 422 ἀρ. 44 εἰκ. 62,9.

199. Καράγιωργα 1965, 96-109 καὶ ἰδιαίτ. 108-109 πίν. 50α-β, 51α-γ. Τὸ κάτοπτρο καὶ στὴν Congdon 1981, 134 ἀρ. 11 πίν. 7.

Ἀπὸ τοὺς μικροὺς ναοὺς τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Κωτιλέωι καὶ τῆς Ἀφροδίτης Ὁρθασίας στὸ ὄρος Κώτιλον, ἐπάνω ἀπὸ τὶς Βάσσεις τῆς Φιγαλείας, προέρχονται ἀρκετὰ κάτοπτρα²⁰⁰, ἀλλὰ κανένα ἐνεπίγραφο. Κάτοπτρα ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν εὗρημάτων καὶ ἀπὸ ἄλλα ἱερά τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Πελοπόννησο, ἀλλὰ σὲ πολὺ μικρὸ ἀριθμὸ. Π.χ. ἀπὸ ἓνα ἀγροτικὸ ἱερὸ στὶς Αἰγιᾶς Λακωνίας, στὸ ὁποῖο κατὰ τὸν ἀνασκαφέα λατρευόταν ἡ Ἄρτεμις μὲ σύνναο τὸν ἥρωα Τιμαγένη, διασώθηκε μόνον ἡ λαβὴ κατόπτρου, τοῦ β' μισοῦ τοῦ βου αἰ. π.Χ.²⁰¹ Ἐνα κάτοπτρο ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Πτόλιν Μαντινείας²⁰². Μόλις δύο κάτοπτρα προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον τῆς Ἐφέσου²⁰³. Γενικά, τὰ κάτοπτρα στὴν Ἰωνία κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ εἶναι πολὺ σπάνια καὶ αὐτὸ προκαλεῖ κάποια ἔκπληξη στοὺς μελετητές, καθὼς εἶναι γνωστὴ ἡ φήμη τῶν Ἰώνων γιὰ τὴν πολυτελῆ τους διαβίωση²⁰⁴.

Ἄλλες θήλειες θεότητες, οἱ ὁποῖες προστάτευαν τὶς γυναῖκες στὰ στάδια τῆς ζωῆς τους, καὶ στὰ ἱερά τους ἀναθέτονταν κάτοπτρα εἶναι ἡ Ἀθηνᾶ²⁰⁵, ἡ Ἥρα, ἡ Εἰλείθυια, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Περσεφόνη. Στὴν Ἀθῆνα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ ἐνὸς κατόπτρου σὲ κατάλογο ἀφιερωμάτων στὴν Ἀθηνᾶ καὶ πολὺ μεγαλύτερου ἀριθμοῦ κατόπτρων σὲ καταλόγους ἀφιερωμάτων στὴν Ἀθηνᾶ καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, ἀποθηκευμένων στὴ χαλκοθήκη²⁰⁶, ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη προέρχονται καὶ πραγματικὰ κάτοπτρα²⁰⁷.

Προβληματικὴ παρουσιάζεται ἡ περίπτωση ἐνὸς χάλκινου δίσκου, παλαιοῦ εὗρηματος ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, μὲ ἐγγάρακτη ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴν Ἀθηνᾶ στὴν περιφέρεια ([X]αρίας: ἀνέθεκεν Ἀθῆναίαι), πιθανῶς τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.²⁰⁸ Στὴν τελευταία ἀναδημοσίευση τῆς ἐπιγραφῆς (1994), στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ διατήρηση τοῦ δίσκου σὲ πολλὰ θραύσματα μὲ πολὺ διαβρωμένο ἓνα ἀπὸ αὐτὰ καὶ παρατίθεται ἡ παλαιότερη σχετικὴ βιβλιογραφία, μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι ἡ ἀναγνώριση ὡς δίσκου (ἐννοεῖται δισκοβολία) δὲν εἶναι ὀρθή, τὸ εὗρημα χαρακτηρίζεται ὡς κάτοπτρο μὲ ἐρωτηματικὸ²⁰⁹. Ἐκ τούτου ὁ M. Dillon περιλαμβάνει τὸν δίσκο αὐτὸν ὡς πιθανὸ κάτοπτρο στὰ παραδείγματα ἐνεπίγραφων κατόπτρων, ἀναθημάτων γυναικῶν²¹⁰. Ἐν τούτοις τὸ ὄνομα Χαρίας, σύνθηες καὶ ἐπανειλημμένα μαρτυρημένο στὴν Ἄττική, εἶναι ἀνδρικό.

200. Κουρουνιώτης 1903, 176-177 εἰκ. 8-9.

201. Μπόνιας 1998, 98, 211 ἀρ. 541 πίν. 62, γιὰ τὴ λατρεία 109-114, ἰδιαίτ. 110-113.

202. Καράγιωργα 1963, 88-89. Γιὰ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος βλ. Θ. Καράγιωργα-Σταθακοπούλου, Ἡ Μαντινικὴ Πτόλις, *Πρακτικὰ τοῦ Δ' Διεθνοῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Κόρινθος, 9-16 Σεπτεμβρίου 1990*, Β (Ἀθῆνα 1992-1993) 102-108.

203. Klebinder-Gauss 2007, 169, 271 ἀρ. 886-887 πίν. 85-86.

204. Simon 1986, 221, 223 σημ. 1.

205. Γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ Ἐργάνη σὲ ἀπεικονίσεις πῆλινων ἀναθηματικῶν πινάκων στὴν Ἀκρόπολη ὡς προστάτιδα γυναικείων δραστηριοτήτων ποὺ ἀφοροῦν στὴν ὕφαντικὴ βλ. Βλασσοπούλου 72-74.

206. *IG II² 1419*, στ. 6' 1469, στ. 92-97, στ. 142, 144' 1471, στ. 46-49. *Tod* 1930, 34.

207. de Ridder 1896, 81-82 ἀρ. 236-239 (ἔξεχωρίζει ἡ τελευταία καταγραφή, λαβὴ κατόπτρου «ἀργειοκορινθιακοῦ» ἐργαστηρίου μὲ ἐγγάρακτη διακόσμηση). *Tod* 1930, 34. Papaspyridi-Karouzou 1951, 576-580, 584-585 πίν. 48a-b, 49, 50a, b, 51a-c. Congdon 1981, 147-149 ἀρ. 29 πίν. 26, ἀρ. 30 πίν. 25.

208. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, ἀρ. εὗρ. X7264. *IG I² 445*. *IG I³ 549*.

209. *IG I³ 549*: «Speculum (?)». «'Discus' non recte Hiller, Raubitschek, Lazzarini, 'δίσκος κυκλοτερῆς μετὰ ἐξεχούσης διατρήτου λαβῆς' Lolling-Wolters».

210. Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 18.

Ὁ H. G. Lolling περιγράφει τὸ εὔρημα ὡς ἀκολούθως, παραθέτοντας καὶ σχέδιο τοῦ ἀρχικοῦ σχήματος²¹¹: «Δίσκος κυκλωτέρας μετὰ ἐξεχούσης διατρήτου λαβῆς (τὸ ἀρχικὸν σχῆμα ἰδὲ ἐν πίν. Α' ἀρ. 6), τεθραυσμένος εἰς τρία μεγάλα καὶ πολλὰ μικρὰ τεμάχια. Διάμετρος 0,17 μ., πάχος 0,001-0,002 μ. Ἐπὶ τοῦ μεγαλειτέρου θραύσματος (μῆκ. 0,15 μ.) ὀλίγον ἀπέχουσα τοῦ χεῖλους καὶ παράλληλος πρὸς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ ἡ ἐπιγραφή: Χ[α]ρ[ι]ίας : ἀνέθεκεν : Ἀθηναίαι. Ὁ Α. E. Raubitschek συγκατατάγει σαφῶς τὸν ἐνεπίγραφο χάλκινο δίσκο στοὺς δίσκους, ἀναθήματα νικητῶν ἀθλητῶν²¹².

Τὸ εὔρημα ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη ἐξέτασα στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο²¹³ μὲ τὶς ἀκόλουθες διαπιστώσεις. Πρόκειται γιὰ χάλκινο κυκλικὸ δίσκο, συντηρημένο καὶ συγκολλημένο σήμερα ἀπὸ πολλὰ κομμάτια, μὲ μικρὲς συμπληρώσεις σὲ διάφορα σημεῖα μὲ κερὶ, ἔλλιπὴ κατὰ τόπους στὴν περιφέρεια, ἔλαφρὰ σκεβρωμένο, ἔντονα διαβρωμένο σὲ ἓνα τμῆμα, μὲ πατίνα μελανῆ ἕως βαθυπράσινη, διαμ. 0.175 μ., πάχ. 0.002-0.0025 μ. καὶ μὲ ὕψος γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς 0.004 μ. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη στὸ δεξιὸ τμῆμα τοῦ δίσκου, παράλληλα πρὸς τὴν περιφέρεια καὶ διαβάζεται ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ τρεῖς στιγμὲς ὡς διαχωριστικὸ σημεῖο ὑπάρχουν πράγματι μόνον μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέτη, ὅπως στὴν IG I³ 549. Ἡ ἔντονη διάβρωση τοῦ χαλκοῦ ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὰ γράμματα ΙΑΣ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ δὲν ἐπιτρέπουν πλέον τὴν οὕτως ἢ ἄλλως παλαιόθεν δύσκολη ἀνάγνωση τῶν γραμμάτων ΑΡ, ἀλλὰ καὶ τὸ Ι εἶναι ἐντελῶς δυσδιάκριτο σήμερα. Ἀτυχῶς λείπει τὸ τμῆμα στὸ κάτω μέρος τοῦ δίσκου μὲ τὴν διάτρητη προεξοχή, τὴ χαρακτηριστιζόμενη ὡς λαβή, ὅπως σημειώνεται καὶ στὸ σχετικὸ δελτίο συντήρησης²¹⁴. Κρίνοντας ὑποχρεωτικὰ ἀπὸ τὸ σχέδιο «τοῦ ἀρχικοῦ σχήματος» ποὺ παραθέτει ὁ H. G. Lolling καὶ ἐφ' ὅσον πράγματι ἀνήκε στὸν δίσκο ἡ καμπυλόγραμμη προεξοχή μὲ τὶς δύο ἔλλιπτικοῦ σχήματος ὀπές, θεωρῶ ὅτι αὐτὴ πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς λαβὴ κατόπτρου. Καταλήγω ὅτι τὸ χάλκινο εὔρημα ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη εἶναι ἀπομίμηση, ὁμοίωμα δίσκου δισκοβολίας, ἀνάθημα στὴν Ἀθηνᾶ ἀπὸ ἀθλητῆ, καὶ ἡ συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο διάτρητη προεξοχή χρησίμευε ἀποκλειστικὰ γιὰ τὴν ἀνάρτησή του.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἡ Γλύκη ἀφιέρωσε ὡς δεκάτην ἓνα κάτοπτρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώζεται μόνον ἡ λαβὴ μὲ τὴν ἐγχάρακτη ἐπιγραφή (Γλύκῃ : δεκάτῃν ἀνέθεκεν)²¹⁵. Ἡ δεκάτη ὑποδηλώνει ὅτι ἡ Γλύκη εἶχε προσωπικὰ εἰσοδήματα²¹⁶. Ἡ προέλευση τῆς λαβῆς δὲν εἶναι γνωστὴ καὶ στὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή δὲν ἀναφέρεται ἡ θεότητα, στὴν ὁποία ἔγινε ἡ ἀνάθεση. Ὡστόσο, ἡ ἐπιγραφή Γλύκῃ δεκάτῃν τὰθῆναία|κι, ὁμοίως τῶν ἀρχῶν τοῦ

211. Lolling 1899, 13 ἀρ. XLV (7264) πίν. Α' ἀρ. 6. Ὅθεν, IG I² 445. Lazzarini 1976, 184 ἀρ. 27 (χάλκινος δίσκος, 5ος αἰ. π.Χ.).

212. Raubitschek 1939, 155 μὲ σημ. 1.

213. Θεομὲς εὐχαριστίες γιὰ τὴν προθυμότητα ἐξυπηρέτηση ἐκφράζω πρὸς τὸν δρᾶ Γ. Καββαδία, Προιστάμενο τῶν Συλλογῶν Ἀγγείων, Μικροτεχνίας καὶ Χαλκῶν, καθὼς καὶ πρὸς τὴν ἀρχαιολόγο δρᾶ Ἔ. Βλαχογιάννη.

214. «Εὐρέθησαν ἕτερα συγκολλώμενα τεμάχια καὶ τὸ ὄλον συνεκολλήθη ἐκ νέου. Ἦσαν τὰ τεμάχια

συντηρημένα παλαιόθεν (Μάϊος 1974). Ὅμοι εὐρέθησαν καὶ ἕτερα θραύσματα μὴ συνανήκοντα». Ἀναπαράγεται μὲ μολύβι τὸ σχέδιο τοῦ H. G. Lolling καὶ σημειώνεται μὲ κύκλο τὸ ἔλλειπον τμῆμα.

215. Μουσεῖο Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου ἀρ. εὐρ. X724. Empereur 1981, 565 ἀρ. 5 εἰκ. 46. Μπρούσακη 2002, 79. IG I³ 548 bis. Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 15.

216. Γιὰ τὴν δεκάτη στὶς ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ κέρδος ἢ τὴ λεία, βλ. Guarducci 2008², 306.

5ου αἰ. π.Χ., σὲ χάλκινη βάση ἀναθήματος ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ὑποδεικνύει τὴν πιθανότητα καὶ στίς δύο ἀναθέσεις ἢ Γλύκη νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο²¹⁷.

Ἐνα κάτοπτρο τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο, τοῦ ὕστερου 6ου αἰ. π.Χ., γνωστὸ ἀπὸ τὸν 19ο αἰώνα, ἔχει ὡς ἔνδειξη προέλευσης τὸ ἀκρωτήριο Κολόνα στὸ Σούνιο²¹⁸. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἀκριβέστερα στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὔρεσης τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ καὶ ἔτσι ἡ σύνδεσή του μὲ τὸν παλαιότερο ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς Σουνιάδος εἶναι ἀπλῶς ἐλκυστική.

Στὸ α΄ μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἡ Εὐνούμα ἀνέθεσε στὴν Ἀθηνᾶ στὸ ἱερὸ τῆς θεᾶς στὴ Σπάρτη, τὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς Χαλκιοίκου, ἕνα ὁμορφο κάτοπτρο μὲ χειρολαβὴ τοῦ λακωνικοῦ τύπου μὲ τὴν ἐπιγραφὴ χαραγμένη κοντὰ στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ ([Ἀθ]ναίαι ἀνέθηκε Εὐδονύμα)²¹⁹. Ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς Λινδίας προέρχεται μικρὸς ἀριθμὸς κατόπτρων²²⁰.

Ἀπὸ τὴν Ποσειδωνία (Paestum), στὴν Κάτω Ἰταλία, καὶ ἀπὸ ἕνα στητὸ χάλκινο κάτοπτρο τοῦ α΄ τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. προέρχεται ἡ λαβή, ἀγαλμάτιο στὸν τύπο Καρυάτιδος ποὺ στήριζε τὸν ἐλλείποντα σήμερα δίσκο κατοπτρισμοῦ²²¹. Στὸν ἄβακα τοῦ ἰωνικοῦ κιονοκράνου ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βάση εἶναι χαραγμένη σὲ δωρική διάλεκτο ἡ ἔμμετρο ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ στὴν Ἀθηνᾶ: τὰθάνα|ι Φιλλῶ | Χαρμυλί|δα δεκάταν. Τὸ ἀνάθημα τῆς Φιλλοῦς, ὅπως καὶ τὰ ἀνάθημα τῆς Γλύκης ποὺ προαναφέρθηκαν, προσφέρθηκε ὡς δεκάτη, κάτι ποὺ ὑποδηλώνει τὴν ὑπαρξὴ προσωπικῶν εἰσοδημάτων. Στὴν ἐπιγραφὴ τοῦ ἀναθήματος ἀπὸ τὴν Ποσειδωνία προστίθεται καὶ τὸ πατρωνυμικὸ τῆς ἀναθέτιδος ποὺ ὑποδεικνύει ὅτι ἡ Φιλλῶ δὲν ἦταν ἑταίρα, ἀλλὰ πολίτις²²².

Ἀναθέσεις κατόπτρων δὲν θὰ μπορούσαν νὰ λείπουν ἀπὸ ἱερὰ τῆς Ἥρας, θεᾶς τοῦ γάμου. Ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους προέρχονται πολλὰ κάτοπτρα, πραγματικὰ καὶ ὁμοιώματα κατόπτρων, ἀκέραια καὶ σωζόμενα ἀποσπασματικά²²³, μεταξὺ αὐτῶν καὶ μία λαβὴ κατόπτρου μὲ ἐγχάρακτα διακοσμητικὰ στοιχεῖα καὶ παράσταση ὄρθιου γενειοφόρου ἄνδρα, ντυμένου μὲ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο καὶ μὲ ταινία στὴν κόμη, καθὼς καὶ ἐπιγραφὴ χαραγμένη βουστροφηδόν, γύρω στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.²²⁴: Ἀρίστεια Ἐκε|[θ]α|ίο μ΄

217. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὔρ. X6944. de Ridder 1896, ἀρ. 585. Lazzarini 1976, 270 ἀρ. 667. *IG I³* 536. Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 16.

218. Congdon 1981, 141 ἀρ. 20 πίν. 18 (γύρω στὸ 510 π.Χ.).

219. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὔρ. X15903. Woodward 1923-1925, 271-273 εἰκ. 6 (πρὶν ἀπὸ τὸ 450 π.Χ.). Lamb 1969, 160 εἰκ. 2 (α΄ μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Oberländer 1967, 32-33, 250, 253 ἀρ. 42. Lazzarini 1976, 192 ἀρ. 91 (μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 22.

220. Blinkenberg 1931, 148 ἀρ. 409-415 πίν. 15.

221. Βερολίνο, Staatliche Museen ἀρ. εὔρ. MJ 7429. *IG XIV* 664. Jeffery 1990², 253 ἀρ. 7 (γύρω στὸ 470 π.Χ.). Lazzarini 1976, 275 ἀρ. 702 (α΄ μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Kron 1996, 24-25 μὲ σημ. 91, ὅπου ἐκτενῆς βι-

βλιογραφία, εἰκ. 13. Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 23.

222. Kron 1996, 25 μὲ σημ. 92.

223. Waldstein 1905, 264-266 ἀρ. 1560-1588 πίν. 92-98. Tod 1930, 34. Caskey, Amandry 1952, 180 ἀρ. 84-86 πίν. 46. Ström 1998, 75-78.

224. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὔρ. X14010. Waldstein 1905, 265, 332 ἀρ. 1581 πίν. 96. Oberländer 1967, 22, 251, 253 ἀρ. 25. Jeffery 1990², 159, 168 ἀρ. 11 (γύρω στὰ 550-525 π.Χ.;). Lazzarini 1976, 117 μὲ εἰκ. 1, 215 ἀρ. 275 b (μὲ τὴν ὑπόδειξη τοῦ πατρωνυμικοῦ, μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.), τὴν ὁποία ἀκολουθῶ στὴ μεταγραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς. Ström 1998, 76 εἰκ. 35 (θεωρεῖ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ὕστερότερη ἀπὸ τὸ στῦλ τῆς ἐγχάρακτης μορφῆς, τὴν ὁποία ἀναφέρει ὡς γυναικεία, ἂν καὶ εἶναι ἀνδρική πωγωνοφόρος). Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 19.

ἀνέθεκε]. Ἄλλη σειρὰ κατόπτρων προέρχεται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἑρας Λιμενίας στὴν Περαιχώρα²²⁵, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται καὶ μία λαβὴ μὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴ θεὰ, τοῦ α' τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.²²⁶: Χρυσανθ[ῖς ἀνέθεκε] τᾶι ἡέραι, καὶ στὸ ἱερὸ τῆς Ἑρας Ἀκραιάς βρέθηκε στητὸ κατόπτρο τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρνατίδος²²⁷. Λίγα κατόπτρα ἔχουν γίνεῖ ἕως σήμερα γνωστὰ ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία²²⁸, ἀλλὰ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ βρέθηκε βορειοδυτικὰ τοῦ Ἡραίου²²⁹.

Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο ὅτι στὸ ἱερὸ τῆς Ἑρας Λιμενίας στὴν Περαιχώρα βρέθηκε καὶ ἓνα χάλκινο αἰγυπτιακὸ κατόπτρο μὲ χαρακτὴ παράσταση αἰγυπτιακοῦ ναῖσκου στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ ἐπιγραφή στὰ ἱερογλυφικά, στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ θεὰ Mut, κυρία τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ χαρίζει ζωὴ, εὐημερία καὶ ὑγεία²³⁰. Ἀνάλογο εὔρημα, σὲ καλύτερη κατάσταση διατήρησης, χρονολογημένο γύρω στὸ 630 π.Χ., προέρχεται καὶ ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τῆς Σάμου²³¹. Στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ ἀποδίδεται, ὁμοίως, χαρακτὴ παράσταση ναῖσκου μὲ τὴ θεὰ Mut ἔνθρονη καὶ τὴν ἀναθέτιδα νὰ τῆς προσφέρει ἓνα κατόπτρο, καθὼς καὶ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὰ ἱερογλυφικά. Σὲ αὐτὴν ἀναφέρεται ὅτι τὸ ἀνάθημα εἶναι τῆς θεραπαινίδας τῆς Mut, κυρίας τοῦ οὐρανοῦ ποὺ χαρίζει ζωὴ, εὐημερία καὶ ὑγεία, καὶ ἀκολουθοῦν τὰ δυσανάγνωστα σήμερα ὀνόματα τῆς ἀναθέτιδος καὶ τῆς μητέρας τῆς. Ἡ ἀνάθεση τῶν δύο αὐτῶν αἰγυπτιακῶν κατόπτρων σὲ σημαντικὰ ἑλληνικὰ ἱερά τῆς Ἑρας δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τυχαία, καθὼς ἡ Mut εἶναι ἡ «Μητέρα» θεὰ στὴ θηβαϊκὴ τριάδα τῶν θεῶν μαζὶ μὲ τὸν Ἄμμωνα καὶ τὸν Khonsu καὶ πιθανῶς ἀναγνωριζόταν ἡ σχέση τῆς, ἔαν ὄχι ἡ ταύτιση, μὲ τὴ θεὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου. Τὰ δύο ὅμοια κατόπτρα μὲ τὴν ἐπιγραφή στὰ ἱερογλυφικά θεωροῦνται τὰ μόνα αἰγυπτιακὰ κατόπτρα ποὺ ἔχουν βρεθεῖ ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους²³².

Εὐρύτατα διαδεδομένη ἦταν ἡ λατρεία τῆς Εἰλειθυίας, θεᾶς τοῦ τοκετοῦ, μὲ τὴν ὁποία σχετίζεται καὶ ἡ Ἄρτεμις ὡς θεὰ τῆς γέννησης, καὶ ἀρκετὰ κατόπτρα φέρουν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή σὲ αὐτήν. Στὸ Ἄρτεμῖσιον τῆς Θάσου, στὸ ὁποῖο μία ἀπὸ τὶς ἐπικλήσεις τῆς Ἀρτέμιδος ἦταν καὶ αὐτὴ τῆς Εἰλειθυίας καὶ ἡ λατρεία τῆς θεᾶς μὲ βάση τὰ ἀναθήματα παρουσιάζει κοινὰ σημεῖα μὲ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας, στὰ κατόπτρα συγκαταλέγεται καὶ λαβὴ-ἀγαλμάτιο κόρης ἀπὸ στητὸ κατόπτρο, ἴσως πελοποννησιακοῦ ἐργαστηρίου, τῶν μέσων τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.²³³ Ἀπὸ τὴ Μεσσηνία προέρχεται ἓνα κατόπτρο μὲ λαβὴ, μὲ

225. Payne 1940, 180 πίν. 80,3,9-14.

226. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο. Payne 1940, 180 πίν. 80, 13. Dunbabin 1962, 401 ἀρ. 167 πίν. 170 (ἕστερος 6ος ἢ 5ος αἰ. π.Χ.). Jeffery 1990², 129, 132 ἀρ. 34 (γύρω στὰ 500-475 π.Χ.); Oberländer 1967, 26, 252 ἀρ. 37. Lazzarini 1976, 189 ἀρ. 71 (α' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 21.

227. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. 16146. Payne 1940, 105-107 πίν. 34 εἰκ. 3-5. Congdon 1981, 135-136 ἀρ. 13 πίν. 9.

228. Furtwängler 1890, 181. Tod 1934, 34.

229. Furtwängler 1890, 181 ἀρ. εὐρ. 3656.

230. Payne 1940, 142-143 πίν. 46.

231. Jantzen 1972, 31, 33-35 ἀρ. B 432 πίν. 33 (ἀνά-

γωση τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸν Peter Munro).

232. Ἐνα ἀκόμα αἰγυπτιακὸ κατόπτρο μὲ διαφορετικὴ δὶγλωσση ἐπιγραφή, μία ἀρχικὴ στὰ ἱερογλυφικά καὶ μία πολὺ μεταγενέστερη στὰ ἑλληνικά, κατὰ τὴν δεύτερη χρῆση τοῦ κατόπτρου, βρίσκεται στὸ Μουσεῖο Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου. Μπροῦσαρη 2002, 21. Γιὰ τὸ κατόπτρο αὐτὸ βλ. παρακάτω.

233. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θάσου ἀρ. εὐρ. 1464. Congdon 1981, 131-132 ἀρ. 7A πίν. 5 (γύρω στὰ 550-540 π.Χ.). Pingiatoglou 1981, 118-119, γιὰ τὸ ἱερὸ καὶ τὴ λατρεία. Maffre, Tichit 2011, 137-164 γιὰ τὰ ἀναθήματα στὸ ἱερὸ καὶ τὶς ἐπικλήσεις τῆς Ἀρτέμιδος, 148 μὲ σημ. 32 εἰκ. 11 (τὸ ἀγαλμάτιο-λαβὴ τοῦ στητοῦ κατόπτρου).

ἐγχάρακτη ἐπιγραφή σὲ λακωνικό (μεσσηνιακὸ) ἀλφάβητο, τοῦ β' μισοῦ τοῦ βου αἰ. π.Χ., στὴ λαβὴ καὶ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ²³⁴: ἘλεϜθία ἀνέθεκε Νεαρίς.

Στὴ συλλογὴ τῶν κατόπτρων τοῦ Μουσείου Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου περιλαμβάνεται ἄλλο κάτοπτρο μὲ λαβή, τὸ ὁποῖο φέρει στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ παράλληλα πρὸς τὴν περιφέρειά του τὴν ἐγχάρακτη ἐπιγραφή Τᾱι Ἐλυθία ἀνέθεκε Φίλα²³⁵. Τὸ Μουσεῖο τῆς Καρλοπούρας κατέχει κάτοπτρο μὲ λαβή, ἡ ὁποία φέρει ἐγχάρακτη διακόσμηση μὲ διπλὸ ἀνθέμιο καὶ ρόδακα καὶ κοντὰ στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ τὴν ἐπιγραφή Ἐλευθίας ἐμί, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.²³⁶ Πιθανῶς ἀπὸ τὴ Μαρμαριά, ὅπου ὑπῆρχε βωμὸς τῆς Εἰλειθυίας στὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς Προναίας, προέρχεται κάτοπτρο στὸ Μουσεῖο τῶν Δελφῶν μὲ τὴ στικτὴ ἐπιγραφή, τοῦ 4ου ἢ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., Ἀρχίππα Ἐλυθία²³⁷. Δύο ἀπὸ τὰ πολλὰ κάτοπτρα ποὺ βρέθηκαν σὲ πολὺ πρόσφατη ἀνασκαφὴ (2012-2014) ἱεροῦ τῆς Εἰλειθυίας στὴν Ὀλυμπία, στοὺς πρόποδες τοῦ Κρονίου λόφου καὶ κοντὰ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, φέρουν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴ θεά²³⁸.

Παρὰ τὶς πολλὲς ἀπεικονίσεις τῆς Ἀφροδίτης μὲ κάτοπτρο καὶ τὶς φιλολογικὲς ἀναφορὲς γιὰ ἀναθέσεις κατόπτρων σὲ αὐτήν, πραγματικὰ κάτοπτρα μὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴν Ἀφροδίτη δὲν εἶναι γνωστὰ²³⁹. Ὡς ἀπεικόνιση τῆς Ἀφροδίτης ἐρμηνεύεται τὸ στηρίγμα στητοῦ κατόπτρου ὡς ὀλόγλυφης γυμνῆς γυναικείας μορφῆς, ἡ ὁποία ὄχι μόνον πατεῖ πάνω σὲ χελώνη ἀλλὰ φέρει καὶ διάδημα στὴν κεφαλὴ²⁴⁰. Ὅπως προαναφέρθηκε, κάτοπτρα βρέθηκαν στοὺς μικροὺς ναοὺς τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Ἀφροδίτης Ὀρθασίας στὸ ὄρος Κώτιλον στὴν Πελοπόννησο²⁴¹. Μία ἀποσπασματικὰ σωζόμενη λαβὴ κατόπτρου τοῦ ἀργεῖτικου τύπου καὶ τουλάχιστον κάποιες μικρογραφίες κατόπτρων ἀναφέρονται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀφροδίτης στὸ Ἄργος²⁴². Σὲ κατάλογο ἀφιερωμάτων τῶν μέσων τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. στὸ Ἀφροδίσιον τῆς Δήλου καταγράφεται κάτοπτρον χαλκοῦν²⁴³. Ὁ Πausanias (I 43, 6) ἀναφέρει στὰ Μέγαρα ναὸ τῆς Ἀφροδίτης, στὸν ὁποῖο ὑπῆρχαν μεταξὺ ἄλλων

234. Ζαββοῦ 1992-98, 301-303 πίν. 49-50.

235. Μουσεῖο Κανελλοπούλου ἀρ. εὔρ. X22. Empegeur 1981, 565 ἀρ. 4 εἰκ. 45 (ἀνέθεκε εἶναι ἐμφανὲς στὴ φωτογραφία). SEG XXXI (1981) ἀρ. 1586. Μπρούσαρη 2002, 77. Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 17 (πιθανῶς 4ος αἰ. π.Χ.). Τὸ κάτοπτρο ἐντάσσεται στὴν πέμπτη κύρια ὁμάδα τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ χειρολαβὴ τῆς Oberländer 1967, 42-53, πιθανῶς προέρχεται ἀπὸ πελοποννησιακὸ ἐργαστήριο, τοῦ α' τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

236. Pingiatoglou 1981, 66-67 πίν. 11.

237. Daux 1959, 472 ἀρ. 5 εἰκ. 7 (κάλυμμα κατόπτρου). Pingiatoglou 1981, 66 πίν. 12,2 (μᾶλλον ἀπὸ κάτοπτρο ἀρχικὰ μὲ χειρολαβή). Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 20.

238. Ἀνακοίνωση γιὰ τὸ ἱερὸ ἔγινε ἀπὸ τὴν προϊσταμένη τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ἠλείας δρᾶ Γ. Χατζῆ-Σπηλιοπούλου τὸν Δεκέμβριο 2015 σὲ ἐκδή-

λωση γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τῆς Ἐφορείας στὸ Συνεδριακὸ καὶ Ἐκθεσιακὸ Κέντρο ΣΠΑΠ τῆς Ὀλυμπίας. Τὴν πληροφορία γιὰ τὴν εὕρεση ἱεροῦ τῆς Εἰλειθυίας στὴν Ὀλυμπία ὀφείλω στὴν καθ. Ἀλίκη Μουστάκα.

239. Oberländer 1967, 252.

240. Zimmer 1991, 23 εἰκ. 22-23 (γύρω στὸ 525 π.Χ.). Congdon 1981, 15, 130 ἀρ. 6 πίν. 2 (γύρω στὰ 560-550 π.Χ.). Ἡ Congdon 1981, 15, ἀρ. 2 πίν. 1 καὶ ἀρ. 6 πίν. 2 μὲ βάση καὶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 14 πίν. 10, τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τάφο στὴν Αἴγινα, ἀναρωτιέται μήπως ἡ χελώνη στὴν βάση, σύμβολο τῆς Αἴγινας, σχετίζεται ἀπλῶς μὲ τὸ αἰγινητικὸ ἐμπόριο καὶ δὲν ἐμπεριέχει θρησκευτικὴ σημασία.

241. Κουρουγιώτης 1903, 176-177 εἰκ. 8-9.

242. Ström 1998, 78 μὲ σημ. 252, 253.

243. ID 1417, A, II, 1 στ. 10.

καὶ ἀγάλματα τοῦ Ἑρωτα, τοῦ Ἱμερου καὶ τοῦ Πόθου, ἔργα τοῦ Σκόπα. Ἀπὸ τὰ Μέγαρα προέρχονται διάφορα κάτοπτρα²⁴⁴, ἀλλὰ ἡ ἀπόδοσή τους στὸν ναὸ τῆς Ἀφροδίτης δὲν εἶναι εὐκόλη.

Μία χάλκινη βάση τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων στὴ μορφὴ ὀκλαδία δίφρου, τὰ πόδια τοῦ ὁποίου ἀπολήγουν σὲ ὀπλὲς ἀλόγου, ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης στὸν Ἀκροκόρινθο, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνήκε σὲ κάτοπτρο τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος²⁴⁵. Σὲ κατάλογο ἐπιστατῶν ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης στὴν Ἐλευσίνα, τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἔχουν ἀπογραφεῖ δύο κάτοπτρα²⁴⁶. Κάτοπτρο περιλαμβάνεται ἀκόμα σὲ κατάλογο ἀφιερωμάτων στὴν *Δήμητρα δημοσίαν* στὴν Ἀλικαρνασσό²⁴⁷. Κοντὰ στὴν περιφέρεια τῆς κύριας ὄψης τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ ἑνὸς κατόπτρου στὸ Ashmolean Museum εἶναι χαραγμένη σὲ δωρική διάλεκτο καὶ ἐπὶ τὰ λαϊὰ ἢ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ β' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Ζενοδόκα τῆς Περσεφόναι ἀνέθεκε²⁴⁸. Τὸ κάτοπτρο, ἂν καὶ ἀκριβῆ στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὑρεσῆς του δὲν ὑπάρχουν, ἔχει ἀποδοθεῖ βάση σὲ ἐργαστήριο τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας, εἰδικὰ σὲ αὐτὸ τῶν Ἐπιξεφυριῶν Λοκρῶν μὲ τὴ σπουδαία παραγωγὴ ἐξαιρετικῶν κατόπτρων καὶ τὴ λατρεία τῆς Περσεφόνης ὡς θεᾶς τοῦ γάμου. Ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης στὴν Ταύχειρα (σημερινὴ Τόκρα) στὴν Κυρηναικὴ προέρχεται ἓνα ἀρχαϊκὸ ἐπίπεδο κάτοπτρο μὲ χειρολαβή²⁴⁹.

Ὅπως προαναφέρθηκε, οἱ ἀναθέσεις κατόπτρων δὲν περιορίζονταν μόνον σὲ ἱερά, στὰ ὁποῖα λατρεύονταν θήλειες θεότητες, ἀλλὰ γίνονταν καὶ σὲ ἱερὰ ἀνδρικών θεοτήτων, καθὼς οἱ γυναῖκες κατὰ κανόνα ἀνέθεταν ὅ,τι ἐκπροσωποῦσε τὸ φύλο τους. Τὸν 5ο αἰ. π.Χ. ἡ Πολυξένα ἀνέθεσε στὸν Δία, τὴν κυρίαρχη θεότητα στὴν Δωδώνη, μαζί μὲ χρήματα καὶ ἓνα κάτοπτρο μὲ λαβή, σύμφωνα μὲ τὴν ἐγγράρακτη ἐπιγραφή ποὺ καταλαμβάνει ὅλη τὴν κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ (Πολυξένα | τά<δ>ε | [ἄ]να{ν}τίθη|τι τοῖ Δι καὶ χρήματα)²⁵⁰.

Στὸν Δία Νάϊον, ἐπίθετο τοῦ Διὸς στὴ Δωδώνη, (καὶ στὴ σύννευνο τοῦ θεοῦ Διώνης;) ἀνατέθηκε μᾶλλον τὸν ὕστερο 3ο αἰ. π.Χ. ἓνα αἰγυπτιακὸ κάτοπτρο σὲ δευτέρη χρήση, καθὼς ἡ ἀρχικὴ ἐπιγραφή στὰ ἱερογλυφικὰ εἶναι τοῦ 600 π.Χ. περίπου καὶ ἀρκετοὺς αἰῶνες ἀργότερα χαραχτήκε ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὰ ἑλληνικά, ἡ ὁποία εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν αἰγυπτιακὴ²⁵¹. Στὴν ἑλληνικὴ ἐπιγραφή προσδιορίζεται ὅτι ἡ ἀνάθεση ἔγινε ἐπὶ

244. Βλ. ἰδιαίτ. Δεσπίνης 2010α, 65-68.

245. Stroud 1965, 19 πίν. 9 c. Congdon 1981, 13 σημ. 40.

246. *IG II²* 1542, στ. 24-25· 1544, στ. 59. Tod 1930, 34. Clinton 2005, ἀρ. 149 πίν. 68, ἀρ. 158 πίν. 72. Clinton 2008, ἀρ. 149, 158.

247. Tod 1930, 33 μὲ σημ. 2.

248. Αὐτόθι 32-33, 35-36 εἰκ. 1 πίν. II. Lazzarini 1976, 205 ἀρ. 194. Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 24.

249. Boardman, Hayes 1966, 159 ἀρ. 14 εἰκ. 72.

250. Ἑθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὔρ. Καρ. 438. Carapanos 1878, 45 ἀρ. 15 πίν. XXV,1. Tod 1930, 34 μὲ σημ. 9. Oberländer 1967, 139, 250, 252-253 ἀρ.

219. Lazzarini 1976, 287 ἀρ. 774. Jacquemin 2009, 73-74, ὅπου καὶ γιὰ ἀναθήματα ἄλλου εἴδους ἀπὸ γυναῖκες σὲ ἀνδρικές θεότητες.

251. Μουσεῖο Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου. Τὸ κάτοπτρο δὲν εἶναι πλήρως δημοσιευμένο. Μπούσαρη 2002, 21: «Χάλκινο αἰγυπτιακὸ κάτοπτρο μὲ διπλὴ ἐπιγραφή: 1) μία ἀρχικὴ αἰγυπτιακὴ, τοῦ 600 π.Χ., ποὺ μεταφράζεται ὡς ἑξῆς: «Ὁ βασιλικὸς εὐνοοῦμενος τῆς ἀλλῆς, ὁ ἱερεὺς (δοῦλος τοῦ ἀγροῦ) Σεχτὶ» καὶ 2) μία ἑλληνικὴ, σὲ δευτέρη χρήση, τοῦ 300 π.Χ. περίπου: Ἐπὶ ἀγωνοθέτα Μαχάτα Παρθαίου Διὸ Νάου». Sideris 2000, 26 μὲ σημ. 73: «Par ailleurs le nom Machatas apparaît aussi sur deux askoi hellénistiques en

ἀγωνοθέτα Μαχάτα Παρθαίου, ὅπως ἀκριβῶς ἀναγράφεται καὶ σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὸν Δία Νάϊον καὶ στὴ Διώνη σὲ δύο χάλκινους ἀσκοὺς τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων ποὺ βρέθηκαν στὴν Δωδώνη²⁵². Μία σημαντικὴ προσωπικότητα τῆς Ἡπείρου τὸν 2ο αἰ. π.Χ., ὁ υἱὸς τοῦ Χάροπος I, ἔφερε τὸ ὄνομα Μαχάτας καὶ ὁ Χάροψ II, σύμμαχος τῶν Ρωμαίων, ἦταν υἱὸς αὐτοῦ τοῦ Μαχάτα²⁵³. Τὸ ἐθνικὸ Παρθαῖος παραπέμπει, ὡς ἕνας ἄλλος τύπος, στοὺς Παρθίνους ἢ Παρθηνοὺς, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν στὰ βόρεια τῆς Ἡπείρου καὶ σὲ ἀρχαῖες πηγές ἀναφέρονται ἄλλοτε ὡς Ἡπειρώτες καὶ ἄλλοτε ὡς Ἴλλυριοὶ ἢ Μακεδόνες²⁵⁴. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἀγωνοθέτου σχετίζεται μὲ τὰ Νάϊα, ἐορτὴ καθιερωθεῖσα πιθανῶς ἀπὸ τὸν πρῶμο 3ο αἰ. π.Χ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πύρρου πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς Ναΐου καὶ τῆς Διώνης, κατὰ τὴν ὁποία ἐτελοῦντο γυμνικοὶ καὶ δραματικοὶ ἀγῶνες μὲ ὑπεύθυνους τὸν ναῖαρχον, τοὺς ναϊκοὺς καὶ τὸν ἀγωνοθέτην²⁵⁵. Τὸ αἰγυπτιακὸ κάτοπτρο, σὲ αὐτὴν τὴν ἐντελῶς ἰδιάζουσα περίπτωση ἐνδεχομένως ἀνατέθηκε στὸν Δία Νάϊον (ἴσως μετὰ ἀπὸ δραματικὸν ἀγῶνα;) ὡς ἕνα ἀρχαιοπρεπὲς καὶ ἐξωτικὸ ἀντικείμενο.

Γιὰ μία λαβὴ λακωνικοῦ στητοῦ κατόπτρου τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος μὲ προέλευση ἀπὸ τὴ Νεμέα²⁵⁶ ἔχει ἐκφραστεῖ ἡ ὑπόθεση ὅτι μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐκεῖ πανελλήνιο ἱερὸ τοῦ Διός²⁵⁷, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν ἀποδείξεις γιὰ κάτι τέτοιο. Στὸ ἱερὸ τοῦ ἥρωα Πτώιου στὴν ἀρχαία Ἀκραϊφία στὴ Βοιωτία βρέθηκε ἕνα ἐπίπεδο κάτοπτρο μὲ χειρολαβὴ τοῦ ὕστερου 6ου αἰ. π.Χ.²⁵⁸

Ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος στὴ Λακωνία προέρχεται τὸ ἀγαλμάτιο γυμνοῦ κοριτσιοῦ μὲ κύμβαλα, στήριγμα σὲ στητὸ κάτοπτρο τῆς ὕστερης ἀρχαϊκῆς περιόδου²⁵⁹. Προέλευση ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Ὑπερτελέατα, ὁμοίως στὴ Λακωνία, ἔχουν ἀρκετὰ κάτοπτρα²⁶⁰ καὶ κάποια ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἐνεπίγραφα. Σὲ λαβὴ ἀπὸ κάτοπτρο εἶναι χαραγμένη ἐπὶ τὰ λαιὰ ἡ ἐπιγραφή τοῦ α' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. [τῶ]ι Ἀπέλῶνι ἡυπερτ[ελεάται]²⁶¹. Στὴν ἐγχάρακτη ἐπιγραφή στὴ δισκοειδῆ ἀπόληξη τῆς λαβῆς ἄλλου κατόπτρου ἀπὸ τὸ ἴδιο ἱερὸ ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς ἀναθέτιδος²⁶²: Ἀλκιδῶ μ' ἀνέθεκ[εν].

bronze et un miroir de Dodone. (...) le miroir porte une inscription identique à celle que l'on trouve sur les askoi: ΕΠΙ ΑΓΩΝΟΘΕΤΑ ΜΑΧΑΤΑ (ΠΑΡΘΑΙΟΥ) ΔΙΙ ΝΑΟΥ ΚΑΙ ΔΙΩΝΑΙ, accompagnée d'une inscription en hiéroglyphes. Il se trouve au Musée Canellopoulos et n'est pas publié. Ce Machatas de Dodone est cependant un personnage différent qui a vécu à la fin du IIIe siècle av. J.-C.».

252. Carapanos 1878, 45-46 ἀρ. 16, 17 πίν. XXV, 2.

253. Ἀντόθι 45-46.

254. Ἀντόθι 46.

255. Γιὰ τὰ Νάϊα, ἐπιγραφές μὲ νικητὲς ἀθλητὲς καὶ ἐπιγραφές μὲ μνεῖα ἀγωνοθέτου, ναϊάρχου καὶ ναϊκῶν βλ. Εὐαγγελίδης, Δάκαρης 1959, 148 μὲ σημ. 3.

256. Congdon 1981, 143 ἀρ. 23 πίν. 20.

257. Simon 1986, 223 σημ. 3.

258. Daux 1964, 859 εἰκ. 17.

259. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. X7548. Lamb 1969, 128 ἀρ. (i). Congdon 1981, 130-131 ἀρ. 7 πίν. 5 (μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.). Pomeroy 2002, 164-165 εἰκ. 11.

260. Καλλιγᾶς 1980, 21 μὲ σημ. 3-4 (Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. X18550 (ἐνεπίγραφη λαβή, ἡ ἐπιγραφή δὲν ἀναφέρεται), X18551, X18583, X18584, X8449) 22 μὲ σημ. 1.

261. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Συλλογὴ Καραπάνου. IG VI, ἀρ. 989. Jeffery 1990², 199 ἀρ. 17 (γύρω στὸ 550 π.Χ.); Lazzarini 1976, 236 ἀρ. 427 (α' μισὸ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.). Καλλιγᾶς 1980, 22 μὲ σημ. 1 (ἀμέσως μετὰ τὸ 550 π.Χ.).

262. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. X8449. Καλλιγᾶς 1980, 21 μὲ σημ. 4. SEG XXXII (1982) ἀρ. 391.

Μία χάλκινη λαβή κατόπτρου, τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, μὲ θηλιὰ στὴν ἀπόληξή της γιὰ τὴν ἀνάρτηση καὶ ἔντυπη διακόσμηση μὲ γεωμετρικὰ σχέδια, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Τυρίτα στὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Κυνοουρίας²⁶³. Ὅπως στὸν χάλκινο δίσκο ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, μία ἄλλη περίπτωση ἀνδρικοῦ ὀνόματος στὴν ἐγγάρακτη ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή σὲ λακωνικὸ ἀλφάβητο (Περδικίας ἀνέθεκε ---), τοῦ 6ου ἢ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., σὲ μικρῶν διαστάσεων χάλκινη λαβὴ πρέπει νὰ συζητηθεῖ. Πρόκειται γιὰ παλαιὸ εὔρημα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Τυρίτα, τὸ ὁποῖο ὁ ἀνασκαφέας Κ. Ρωμαῖος ἀποκαλεῖ λαβὴ ξίφους²⁶⁴. Μόνον ἡ Μ. L. Lazzarini χαρακτηρίζει τὸ εὔρημα ὡς λαβὴ κατόπτρου ἢ μικρῆς σπάθης²⁶⁵. Δὲν εἶναι γνωστὸ ποῦ βρῖσκεται σήμερα ἡ λαβή, ἀλλὰ ἡ χαρακτηριστικὴ κυρτότητα σὲ αὐτὴν καὶ τὴν κυκλοτερῆ ἀπόληξή της, ἐμφανῆς στὴν ἀπεικόνιση τοῦ εὔρηματος ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὶς μικρὲς διαστάσεις της παραπέμπουν σὲ ξιφίδιο. Κάτοπτρα ἔχουν βρεθεῖ καὶ στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα στὴν Ἐπίδαυρο²⁶⁶.

Ἐνας χάλκινος δίσκος κατόπτρου, ἐλλιπῆς σὲ μικρὸ τμήμα τῆς περιφέρειας καὶ στὴ λαβή, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῶν Διδύμων κοντὰ στὴ Μίλητο²⁶⁷ καὶ ἄλλα κάτοπτρα τοῦ 7ου-6ου αἰ. π.Χ. ἀναφέρονται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος στὸ Κούριον στὴν Κύπρο²⁶⁸.

Σὲ ἑλληνικὴ ἐπιγραφή τῶν ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἡ ὁποία βρέθηκε σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἱερὰ σπήλαια τοῦ San Nicolo κοντὰ στὴν ἀρχαία πόλη Acrae στὴ Σικελία, ἀναφέρεται ἡ ἀνάθεση ἑνὸς κατόπτρου Ἀπόλλωνι καὶ Παῖδοις καὶ Ἄννα²⁶⁹.

Τέλος, στὴν Ἀθήνα σὲ κατάλογο ἀφιερωμάτων στὸν Ἀσκληπιό, τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., ἀναφέρεται χάλκινο κάτοπτρο μὲ ἐπίθημα²⁷⁰.

Συμπερασματικά, ἀπὸ τὴν παραπάνω περιήγηση συνάγεται: πρῶτον, ὅτι οἱ ἀναθέτιδες κατόπτρων σὲ ἱερὰ ἦταν γυναικῆς δεύτερον, ὅτι οἱ ἀναθέσεις κατόπτρων ὑπερτεροῦν σὲ ἱερὰ γυναικείων θεοτήτων, πρωτίστως σὲ ἱερὰ τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς Εἰλειθυίας, τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Ἥρας, τῆς τελευταίας ιδιαίτερα στὴν Πελοπόννησο²⁷¹, καὶ δευτερευόντως σὲ ἱερὰ τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Περσεφόνης, τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης τρίτον, ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα προέρχεται ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς κατόπτρων ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἱερό· τέταρτον, ἀπὸ τὶς ἀναθέσεις κατόπτρων σὲ ἱερὰ ἀνδρικῶν θεοτήτων ὑπερτεροῦν αὐτὲς στὸν Ἀπόλλωνα, ὅπως φαίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὴν Πελοπόννησο, καὶ ἔπονται σποραδικῆς ἀναθέσεις σὲ ἄλλους θεοὺς, ὅπως π.χ. στὸν Δία ποῦ συλλατρευόταν μὲ τὴν Διώνη στὴν Δωδώνη καὶ στὸν ἰατῆρα θεὸ Ἀσκληπιό.

263. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὔρ. X18806. Φάκλαρης 1990, 175-176 ἀρ. 4 πίν. 78 ε.

264. Ρωμαῖος 1911, 267-268 εἰκ. 9. Φάκλαρης 1990, 174 καὶ σημ. 538 (λαβὴ ξίφους).

265. Lazzarini 1976, 217 ἀρ. 287.

266. Λαμπρινουδάκης 1975, 174 ἀρ. 16 πίν. 153β. Λαμπρινουδάκης 1978, 120 πίν. 98δ.

267. Naumann, Tuschelt 1963/1964, 56 ἀρ. 58 πίν. 31,1. Simon 1986, 218 ἀρ. 1.

268. Simon 1986, 218 ἀρ. 1a.

269. Tod 33-34 μὲ σημ. 4.

270. IG II² 1534, B στ. 196 (κάτροπτον χαλκοῦν

ἐπίθημα ἀ[ργυροῦν ἔχον]). Tod 1930, 34 μὲ σημ. 6. Aleshire 1989, 254 ἀρ. V (=IG II² 1534, B+1535) στ. 71 (κάτροπτον χαλκοῦν ἐπίθημα A[---] καὶ σχολιασμοὺς στὴ σ. 314 (τὸ κάτροπτρο πιθανῶς ἦταν ἐπιχρυσωμένο ἢ διακοσμημένο μὲ πολύτιμο μέταλλο).

271. Ἐς σημειωθεῖ ὅτι τὸ λακωνικὸ στητὸ κάτροπτρο τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὔρ. 7465 ἀπὸ τὸ Λεωνίδιο στὴν Κυνοουρία, τὸ ὁποῖο ἡ Congdon 1981, 13 σημ. 39 ἀρ. 4 πίν. 3 ἀποδίδει σὲ ἱερό, προέρχεται ἀπὸ ταφή. Φάκλαρης 1990, 132 μὲ σημ. 409 πίν. 51γ-δ.

ΤΑ ΚΑΤΟΠΤΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΒΡΑΥΡΩΝΙΑΣ

Εὐκόλως ἐνορᾷ τις πόσον οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον καὶ εἰς τὰ κατώτερα εἶδη τῆς καλλιτεχνίας, οἷα τὰ κάτοπτρα, νὰ ἐμφυσῶσι ζωὴν οὕτως εἰπεῖν καὶ ἁρμονίαν.

K. Δ. Μυλωνᾶς, *ΑΕ* 1884, 78

Α. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ. ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΣΕ ΤΥΠΟΥΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΒΡΑΥΡΩΝΑ

Τις τρεῖς κύριες καὶ μεγάλες κατηγορίες τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν μετάλλινων κατόπτρων ἀπαρτίζουν²⁷²: α) τὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβή²⁷³, β) τὰ στητὰ ἢ μὲ στήριγμα κατόπτρα²⁷⁴ καὶ γ) τὰ πτυκτὰ κάτοπτρα, τὰ ὁποῖα ἀντικατέστησαν τὰ στητὰ καὶ σὲ μεγάλο

---

272. Συνοπτικὰ Richter 1915, 251-270. Charbonneaux 1958, 28-34. Lamb 1969, 125-130, 158-162. Congdon 1981, 5 εἰκ. 1. Zimmer 1987, 7-17. Hemingway 2006, 203-205. Ἐκτενῶς Zimmer 1991, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τὴν δημιουργία καὶ ἐξέλιξη τῶν διαφόρων κατηγοριῶν καὶ τύπων τῶν ἐλληνικῶν κατόπτρων στὴ συνέχει ἀναζήτηση ἀπὸ τοὺς μεταλλοτεχνίτες καλύτερων τεχνικῶν μεθόδων παραγωγῆς, ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἐπίλυση προβλημάτων ποὺ ἀφοροῦν στὴ σύνδεση τοῦ δίσκου κατόπτρισι μὲ τὴ λαβὴ ἀλλὰ καὶ στὴν προστασία τοῦ στιλβωμένου δίσκου, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴν προσπάθεια νὰ ικανοποιηθοῦν οἱ αἰσθητικὲς ἀπαιτήσεις τῶν ἀγοραστῶν, τόσο τῶν εὐπορῶν ἀπὸ τὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στρώματα ὅσο καὶ τῶν οἰκονομικὰ ἀσθενέστερων.

273. Richter 1915, 252-255. Charbonneaux 1958, 28-31. Ἰδιαίτερα Oberländer 1967. Zimmer 1987, 7-10. Zimmer 1991, 7-22, 26-28.

274. Richter 1915, 255-257. Charbonneaux 1958, 31-32, γιὰ τὸν ἀπλούστερο καὶ ὑστερότερο τύπο, τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., στὸν ὁποῖο τὴ λαβὴ ἀντικαθιστᾷ ἕνας κιονίσκος πάνω σὲ βάση, καὶ γιὰ τὰ κάτοπτρα μὲ στήριγμα τοῦ δίσκου ἀγαλμάτιο γυναικείας μορφῆς ἀπὸ τὸν 6ο αἰ. π.Χ. καὶ τὸ ἀ΄ μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Συνοπτικὰ Zimmer 1987, 10-13. Στητὸ κάτοπτρο μὲ στήριγμα στὴ μορφῆ κίονος καὶ στὸν von Bothmer 1990, 104-105 ἀρ. 85 (ὑστερος 6ος αἰ. π.Χ.). Γιὰ τὴν ἐμφάνιση καὶ διάρκεια τοῦ τύπου τῶν κατόπτρων μὲ τὸ στήριγμα τοῦ δίσκου στὴ μορφῆ γυμνοῦ κοριτσιοῦ μὲ

ὑψωμένα χέρια ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰ. π.Χ. ἕως τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. καὶ ὡς ἐνδεδυμένης γυναικείας μορφῆς ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 6ου ἕως τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. βλ. Zimmer 1991, 22-26 καὶ 24-25 γιὰ τὰ κάτοπτρα μὲ τὴ λαβὴ στὴ μορφῆ κίονος μὲ βάση καὶ ἰωνικὸ κιονόκρανο ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Γιὰ τὴν αἰγυπτιακὴ ἐπίδραση στὴν δημιουργία τῶν λακωνικῶν, πρώτων ἐλληνικῶν στητῶν κατόπτρων, μὲ στήριγμα τοῦ δίσκου στὴ μορφῆ ὀλόγλυφου γυμνοῦ κοριτσιοῦ, ἴσως μέσῳ Αἰγυπτίων ἐμπόρων ποὺ μετέδωσαν τὰ πρότυπα ἐπὶ τῆς βασιλείας στὴν Αἴγυπτο τοῦ Ψαμμήτιχου (663-609 π.Χ.), βλ. Schefold 1940, 22-30. Ὁμοίως, Jantzen 1972, 33, μὲ ἐπισήμανση τῆς μετατροπῆς καὶ προσαρμογῆς στὰ ἐλληνικὰ δεδομένα μεμονωμένων αἰγυπτιακῶν μοτίβων. Γιὰ τὰ λακωνικὰ στητὰ κάτοπτρα μὲ τὸ στήριγμα τοῦ δίσκου στὴ μορφῆ ὀλόγλυφου γυμνοῦ κοριτσιοῦ, τὴν καταγωγή τοῦ μοτίβου αὐτοῦ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ σύνδεση μὲ τὴ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος Ὀρθίας στὴ Σπάρτη, βλ. Lamb 1969, 127-129. Τὴν ἀποψη τῆς G. M. A. Richter, *An Archaic Greek Mirror*, *AJA* 42, 1938, 337-344 καὶ τῆς ἰδίας, *Another Archaic Greek Mirror*, *AJA* 46, 1942, 319-324, ὅτι τὰ κάτοπτρα αὐτὰ δὲν εἶναι λακωνικὰ ἀλλὰ πιθανῶς κορινθιακὰ καὶ ὅτι ἀπεικονίζουν ἑταῖρες καὶ ὄχι γυμνὲς ἀθλήτριες, ὅπως συνήθιζαν νὰ ἀθλοῦνται οἱ γυναῖκες στὴ Σπάρτη, δὲν συμπεριζονται ὅλοι οἱ μελετητές. Βλ. ἰδιαίτερα τὴν ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυση καὶ ἀπόρριψη αὐτῆς τῆς θέσης ἀπὸ τὴν Καράγιωργα 1965, 106-109. Βλ. καὶ Pomeroy 2002, 164-165.

βαθμὸ τὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβή²⁷⁵.

Τὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβὴ ἐμφανίζονται ἀρχικὰ στὴν Αἴγυπτο τὴν περίοδο τοῦ Μέσου Βασιλείου καὶ διαδίδονται εὐρέως στὶς περιοχὲς τῆς Μεσογείου²⁷⁶. Στὸν χῶρο τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ (στὴν Κύπρο, στὴν Ἰαλυσὸ τῆς Ρόδου, στὴν Πελοπόννησο, στὴν Ἀττική, στὴν Κρήτη), χάλκινα κάτοπτρα μὲ ἐλεφάντινη, ὀστείνη ἢ ἀκόμα καὶ μὲ ξύλινη χειρολαβὴ ἀπαντοῦν ἤδη στὴ Μυκηναϊκὴ ἐποχὴ²⁷⁷. Μία πιθανὴ σύνδεση μεταξὺ τῶν αἰγυπτιακῶν καὶ τῶν μυκηναϊκῶν κατόπτρων μὲ χειρολαβὴ ἀπὸ τὴν Κύπρο θεωρεῖται ὅτι μπορεῖ νὰ ὑποδεικνύει ἢ προσαρμογὴ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ στὴ λαβὴ μέσω ἐνὸς στελέχους, καθὼς στὰ μυκηναϊκὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ὁ δίσκος προσαρμύζεται σὲ βαθειὰ σχισμὴ στὴν ἐλεφάντινη λαβὴ ἢ μεταξὺ δύο ἐλεφάντινων πλακιδίων καὶ στερεώνεται μὲ δύο μικροὺς ἤλους (πριτσίνια)²⁷⁸. Ὅπως δὲ, παρὰ τὴν ἀδιαμφισβήτητη μυκηναϊκὴ παράδοση, στὴν περίοδο ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, σὲ γενικὲς γραμμὲς μετὰ τὸν 12ο αἰ. π.Χ. καὶ ἕως τὸ β' μισὸ τοῦ 8ου αἰ. π.Χ., τὰ κάτοπτρα ἐκλείπουν ἐντελῶς ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο²⁷⁹. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὰ ὀμηρικὰ ἔπη καὶ στοὺς πρώτους λυρικοὺς ποιητὲς τὸ κάτοπτρο ὡς σκεῦος καλλωπισμοῦ δὲν ἀναφέρεται²⁸⁰.

Τὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβὴ ἐπανεμφανίζονται τουλάχιστον ἀπὸ τὴν Ἑσπερὴ Γεωμετρικὴ περίοδο, ὅπως ὑποδεικνύουν ἓνα ἀρκετὰ μικρῶν διαστάσεων κάτοπτρο μὲ συμφύη

Γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ στηρίγματος τοῦ δίσκου στὴ μορφὴ ὀλόγλυφου γυμνοῦ κοριτσιοῦ μὲ κρόταλα στὸ δεξιὸ χέρι, ἀπὸ τὴ Βόνιτσα, ὡς χορευτριάς μὲ πιθανὸ ὑπαινυγμὸ στὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ γυμνοῦ κοριτσιοῦ ποὺ πατεῖ σὲ χελώνη ὡς τὴν ἴδια τὴν Ἀφροδίτη βλ. Zimmer 1987, 12 πίν. 4.1 καὶ 4.2. Zimmer 1991, 22, 23 εἰκ. 17-19, 22-23. Ἀναλυτικὰ γιὰ τὰ στητὰ κάτοπτρα μὲ στηρίγμα τοῦ δίσκου ὀλόγλυφου γυναικείας μορφῆς, συνήθως τοῦ λεγομένου τύπου τῆς Καρυάτιδος, καθὼς καὶ γιὰ τὰ λίγα κάτοπτρα μὲ στηρίγμα τοῦ δίσκου ἀνδρική μορφῆς, βλ. Congdon 1981, 6-18, ἰδιαίτ. 14-18 γιὰ διάφορες ταυτίσεις. Γιὰ τὴν αἰγυπτιακὴ καταγωγὴ τῶν στητῶν κατόπτρων καὶ γιὰ ἐπιβιώσεις ἀνατολίζουσας εἰκονογραφίας στὰ ἐπίθετα ἐξαρτήματα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου τῶν στητῶν κατόπτρων τῶν κλασικῶν χρόνων βλ. Mertens 2006, 211-218.

275. Richter 1915, 257-270. Charbonneaux 1958, 32-34. W. Züchner, *Griechische Klappspiegel*, 14. Ergh. *JdI* (Berlin 1942). Zimmer 1987, 13-14. Zimmer 1991, 28-30. Schwarzaier 1997.

276. Oberländer 1967, 1. Zimmer 1987, 7 εἰκ. 1. Paschalidis 2012, 548-549.

277. Richter 1915, 252. Robinson 1941, 164 μὲ σημ. 17. Schäfer 1958, 78-83 εἰκ. 3-5 παρένθ. πίν. 60-62. Oberländer 1967, 1. Congdon 1981, 7-8. Bol 1985, 90. Π.χ. Mylonas 1966, 123 (δύο ἐλεφάντινες λαβὲς χάλκινων κατόπτρων ἀπὸ τὸν δρόμο τοῦ θολωτοῦ τάφου

τοῦ λεγομένου τῆς Κλυταμνήστρας), 140 εἰκ. 127 ἀρ. 4 (χρυσὸ δακτυλίδι μὲ παράσταση στὴ σφενδόνη, στὴν ὁποία ἀναγνωρίζεται γυναικεία μορφῆς, πιθανῶς θεότητα, καθιστὴ μπροστὰ σὲ ἱερὸ ἐπιστεφόμενο μὲ κέρατα καθοσιώσεως, ἢ ὁποία ὑψώνει κυκλικὸ κάτοπτρο μὲ λαβή). Higgins 1967, 134-135 εἰκ. 165-166 (ἐλεφάντινη λαβὴ κατόπτρου μὲ ἀνάγλυφα ἀπὸ τὴν Ἑγκωμὴ τῆς Κύπρου, ἔργο Μυκηναίου καλλιτέχνη). Zimmer 1991, 10-12 εἰκ. 6-8, μὲ παρατηρήσεις γιὰ τὶς διάφορες μεθόδους σύνδεσης δίσκου καὶ λαβῆς, καθὼς καὶ παραδείγματα μὲ ἄλλοτε ξύλινη λαβὴ ἀπὸ τάφους στὴν Περαιτὴ. Ström 1998, 76 μὲ σημ. 232. Πρόσφατα εὐρήματα εἶναι χάλκινο κάτοπτρο μὲ ἐλεφάντινη λαβὴ καὶ χρυσὸ δακτυλίδι μὲ ἀπεικόνιση γυναικείας θεότητας ποὺ κρατεῖ δισκοειδὲς κάτοπτρο μὲ χειρολαβὴ σὲ πλούσια κτερισμένο τάφο πολεμιστῆ στὴν Πύλο. *The American School of Classical Studies at Athens, Excavation Newsletter*, Spring 2016, 6. Davis, Stocker 2016, 645 ἀρ. 4 εἰκ. 12, 650 εἰκ. 14.

278. Zimmer 1991, 10-12 εἰκ. 8.

279. Lamb 1969, 125. Ἰδιαίτερα Zimmer 1987, 7. Zimmer 1991, 12. Ström 1998, 76.

280. Oberländer 1967, 257 σημ. 13. Zimmer 1991, 7 μὲ σημ. 8, 9 καὶ τὴν ἐπισήμανση ὅτι ὁ Ἀλκαῖος ἀναφέρει τὸ κάτοπτρο, ὅχι ὁμως ὡς σκεῦος καλλωπισμοῦ ἀλλὰ σὲ μία παρομοίωση τοῦ οἴνου μὲ κάτοπτρο τῆς ψυχῆς.

λαβὴ ἀπὸ τάφο στοὺς Δελφοὺς μὲ συνευρήματα τοῦ τέλους 8ου αἰ. π.Χ.²⁸¹ καὶ μικρογραφίες κατόπτρων γιὰ ἀναθηματικὴ χρῆση ποὺ ἀναφέρονται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ἄοντίας στὴ Ρακίτα Ἀχαΐας καὶ χρονολογοῦνται, ὁμοίως, ἀπὸ τὸν 8ο αἰ. π.Χ.²⁸² Οἱ μικρογραφίες γιὰ ἀναθέσεις σὲ ἱερὰ προϋποθέτουν εὐλόγα τὴν ὑπαρξὴ καὶ πραγματικῶν κατόπτρων γιὰ καθημερινὴ χρῆση ἀπὸ τὶς κατόχους τους.

Δύο κάτοπτρα μὲ ἀνάγλυφη διακόσμηση τῆς Ὑστερης Γεωμετρικῆς περιόδου, μὲ τὴν τεχνικὴ τῆς παραγωγῆς σὲ μήτρα, στὴν ἀρκετὰ ἰδιότυπη καὶ ἐντελῶς δύσχρηστη, συμφυῆ μὲ τὸν δίσκο λαβὴ τους στὸ Antikenmuseum στὸ Βερολίνο, τὰ ὁποῖα προσέρχονται ἀπὸ τὸ ἐμπόριο τῶν ἀρχαιοτήτων μὲ ἄγνωστα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀκριβῆ προέλευση καὶ τὶς συνθηκὲς εὐρεσῆς τους, χωρὶς ὅμως νὰ ἀμφισβητεῖται καὶ ἡ γνησιότητά τους, παρουσιάζονται πειστικὰ ὡς τὰ πρωιμότερα κάτοπτρα τῶν ἱστορικῶν χρόνων γιὰ πραγματικὴ χρῆση μὲ τὴ δελεαστικὴ σκέψη τῆς πιθανῆς δημιουργίας τους στὸ Ἄργος²⁸³. Περαιτέρω, τὰ δύο αὐτὰ κάτοπτρα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπογραμμίζουν τὴ σμίκρυνση τοῦ χρονικοῦ κενοῦ μεταξὺ τῶν μυκηναϊκῶν καὶ τῶν μεταγενέστερων ἑλληνικῶν κατόπτρων, ὀδήγησαν καὶ στὴν ἐπανεξέταση τῆς παλαιότερα καθολικὰ ἀποδεκτῆς ἄποψης ὅτι στὴν ἀρχαίῃ ἐποχῇ τὰ κάτοπτρα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο παρήχθησαν ὑπὸ τὴν ἄμεση αἰγυπτιακὴ ἐπίδραση²⁸⁴. Πάντως, περισσότερο γνωστὰ γίνονται τὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβὴ ἀπὸ τὸ β' τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. π.Χ., ἰδιαίτερα ὡς προϊόντα σπουδαίων κέντρων μεταλλοτεχνίας ποὺ ἀκμάζουν στὴν Πελοπόννησο, διαδίδονται σὲ πολλὲς περιοχὲς καὶ παράγονται σὲ διάφορα ἐργαστήρια ἕως καὶ τὸν 4ο αἰ. π.Χ.

Στὴν κατηγορία τῶν κατόπτρων μὲ χειρολαβὴ ἀνήκει ἡ πλειονότητα τῶν κατόπτρων ποὺ ἀποκαλύφθηκαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα. Ἡ P. Oberländer στὴ θεμελιώδη ἐργασία της γιὰ τὰ κάτοπτρα αὐτὰ τὰ κατατάσσει σὲ τρεῖς μεγάλες κατηγορίες²⁸⁵ καὶ στὴ συνέχεια κατὰ τὴν πραγμάτευσή τους διαχωρίζει ἐπὶ μέρους ὁμάδες, οἱ ὁποῖες σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις σχετίζονται μὲ τοπικὰ ἐργαστήρια παραγωγῆς. Στὴν πρώτη κατηγορία (Klasse I, Flach-Spiegel) ἡ μελετήτρια ἐντάσσει τὰ ἐπίπεδα κάτοπτρα τὰ κατασκευασμένα ὡς πρὸς τὸν δίσκο καὶ τὴ λαβὴ ἀπὸ ἓνα κομμάτι, στὴ δευτέρη (Klasse II, Relief-Spiegel) τὰ κάτοπτρα, στὰ ὁποῖα ὁ δίσκος καὶ ἡ λαβὴ εἶναι ἀπὸ δύο χωριστὰ κομμάτια καὶ ὁ χάλκινος δίσκος εἶναι ἐφοδιασμένος μὲ στέλεχος (βλήτρον) γιὰ τὴν ἐνθεση σὲ λαβὴ κατασκευασμένη ἀπὸ ἄλλο ὕλικό, καί, τέλος, στὴν τρίτη (Klasse III, Relief-Spiegel) τὰ κάτοπτρα τὰ κατασκευασμένα ἀπὸ τρία κομμάτια, καθὼς μεταξὺ τοῦ χάλκινου δίσκου καὶ τῆς ἀπὸ ἄλλο ὕλικό λαβῆς μεσολαβεῖ ἓνα ξεχωριστὸ ἐνδιάμεσο συνδετικὸ μέλος, ἐφοδιασμένο ἄνω μὲ ὑπόθεμα γιὰ τὴν προσαρμογὴ τοῦ δίσκου καὶ κάτω μὲ τὸ στέλεχος. Ὑποστηρίζεται ὅτι τὰ κάτοπτρα τῆς πρώτης κατηγορίας ἀποτελοῦν μία ἀνεξάρτητη ἑλληνικὴ δημιουργία ἀπὸ τὸ β' τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.²⁸⁶, ἐνῶ ὁ τύπος τῶν

281. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Δελφῶν ἀρ. εὐρ. 5935. Ὑψος 0.85 μ. Lerat 1937, 49 ἀρ. 3 εἰκ. 3, δεξιὰ. Oberländer 1967, 241 ἀρ. 379. Zimmer 1991, 12. Ström 1998, 76 μὲ σημ. 233-78 μὲ σημ. 249.

282. Πετρόπουλος 2001, 43.

283. Antikenmuseum Berlin ἀρ. εὐρ. 1979.72 καὶ

1988.1. Zimmer 1987, 7, 9 πίν. 1. Zimmer 1991, 7-10, 18-21, 31 εἰκ. 4, 5, 13.

284. Zimmer 1991, 31 καὶ σημ. 79.

285. Oberländer 1967, 3-5.

286. Αὐτόθι 5.

κατόπτρων τῆς δεύτερης κατηγορίας δημιουργήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Αἴγυπτο καὶ ἀπὸ τὸν ὕστερο 6ο αἰ. π.Χ., ξεκινώντας ἀπὸ τὴν Κύπρο, τὴ Ρόδο καὶ τὴ Σάμο, διαδόθηκε κατὰ τὸν 5ο αἰ. π.Χ. σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα²⁸⁷. Τὰ πολυτελέστερα καὶ δαπανηρότερα κάτοπτρα τῆς τρίτης κατηγορίας διαμορφώνονται ἤδη τὸν 5ο αἰ. π.Χ. κυρίως σὲ ἑλληνικὰ ἐργαστήρια τῆς ἡπειρωτικῆς χώρας καὶ τὸν 4ο αἰ. π.Χ. παράγονται στὴ Μεγάλη Ἑλλάδα (κάτω Ἰταλία) καὶ στὴ Σικελία²⁸⁸.

Κάτοπτρα μὲ χειρολαβὴ καὶ τῶν τριῶν παραπάνω κατηγοριῶν περιλαμβάνονται στὸ πλούσιο ὑλικὸ ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα, ἀλλὰ στὴν παροῦσα μελέτη προτιμήθηκε ἡ γενικὴ κατάταξη τῶν κατόπτρων αὐτῶν σὲ τύπους καὶ ὑποτύπους. Ἔτσι, τὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβὴ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας ἀνήκουν σὲ δύο βασικοὺς τύπους: I) στὰ κάτοπτρα μὲ λαβὴ συμφυῆ μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, χυτὴ σὲ ἑνιαῖο κομμάτι μὲ αὐτὸν²⁸⁹ καὶ II) στὰ κάτοπτρα τὰ ἐφοδιασμένα μὲ στέλεχος (βλήτρον) γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό²⁹⁰ (ἐλεφαντοστοῦν, ὄστοῦν, ξύλο²⁹¹). Στὸν δεῦτερο τύπο θὰ ἀνῆκε χωρὶς ἀμφιβολία καὶ τὸ ἀνάθημα τῆς Ἀριστοδάμειας²⁹² μὲ τὴν πολύτιμη ἐλεφάντινη λαβή, στὸν κατάλογο ἀφιερωμάτων τῶν ἐτῶν 349-344 π.Χ., τὸ ὁποῖο ἦταν πρὸς τῶι τοίχῳ, συνεπῶς εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ ἔφερε καὶ κρῖκο ἀνάρτησης.

Τὰ κάτοπτρα τοῦ πρώτου τύπου (I) μὲ βάση τὴ διαμόρφωση τῆς συμφυοῦς μὲ τὸν δίσκο λαβῆς διακρίνονται στοὺς ἀκόλουθους ὑποτύπους:

α) Ἡ λαβὴ εἶναι τριμερῆς καὶ τὸ περίγραμμά της ἀποδίδει σαφῆ γεωμετρικὰ σχήματα. Τὸ ἄνω τμήμα εἶναι τετράγωνο ἢ ὀρθογώνιο καὶ πλατὺ ὡσὰν μετόπη, τὸ μεσαῖο ἐπίμηκες μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ ἀπόληξη εἶναι δισκοειδῆς, ἐπαναλαμβάνοντας σὲ

287. Oberländer 1967, 4, 147-148.

288. Αὐτόθι 4.

289. Κάτοπτρα καὶ σωζόμενες λαβὲς ἀρ. 1-24 εἰκ. 1-30, 26-70 εἰκ. 32-80. Oberländer 1967, 7-87, κατηγορία I τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ χειρολαβή (Klasse I, Flach-Spiegel). Lamb 1969, 126, κατηγορία I b, κάτοπτρα μὲ λαβή, πελοποννησιακοῦ τύπου, ἀργειοκορινθιακοῦ στυλ.

290. Κάτοπτρα καὶ σωζόμενα στελέχη λαβῶν ἀρ. 71-136 εἰκ. 81-160. Oberländer 1967, 89-190, κατηγορίες II καὶ III τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων μὲ χειρολαβή (Klasse II, III, Relief-Spiegel). Lamb 1969, 127, κατηγορία II (κάτοπτρα μὲ στέλεχος).

291. Ἐλεφάντινες λαβὲς ἀρ. 180-181 εἰκ. 187, τεμάχια ὀστέινων λαβῶν ἀρ. 182-187 εἰκ. 188-189, ξύλινη λαβὴ στὸ κάτοπτρο ἀρ. 98 εἰκ. 114-115. Γιὰ τὴ λαβὴ τοῦ κατόπτρου ἀρ. 98 καὶ ἄλλες ξύλινες λαβὲς κατόπτρων ἀπὸ τὸ ἱερὸ βλ. Πωλογιώργη 2015, 191-194 ἀρ. 64-68 εἰκ. 70-71. Ἔνα ἄλλο χάλκινο κάτοπτρο στὸ Ἑθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο (ἀρ. X16767) διασώζει τὸ ἄνωτερο τμήμα τῆς ξύλινης λαβῆς. Τουλούπα 1971, 51 εἰκ. 2. Ὁμοίως, τμήμα ξύλινης λαβῆς ἔχει δια-

τηρηθεῖ σὲ κάτοπτρο ἀπικτοῦ ἐργαστηρίου ποῦ βρέθηκε σὲ σκυθικὸ τάφο. Oberländer 1967, 130 ἀρ. 185. Σχεδὸν ἀκέραιη ἐλεφάντινη λαβὴ ἔχει ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Stillwell 1948, 118 ἀρ. 19 πίν. 47, καὶ σημ. 40, 41, ὅπου δύο ἀκόμα παραδείγματα ὀστέινων καὶ ἐλεφάντινης λαβῆς. Oberländer 1967, 90 ἀρ. 136. Ἄλλα παραδείγματα χάλκινων κατόπτρων μὲ ὀστέινη λαβή: Πωλογιώργη 1985, 171 ἀρ. X.II πίν. 63γ (ἀπὸ τάφο στὰ Χανιά τοῦ β' τετάρτου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.). Ἀραπογιάννη 1992, 113 πίν. 36α (ἀπὸ τάφο στὰ Καλύβια Ἡλείας τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.). Περαιτέρω, γιὰ ἐλεφάντινες, ὀστέινες, φυσικὰ λιγότερο πολύτιμες, καὶ ξύλινες λαβὲς κατόπτρων βλ. Oberländer 1967, 234-235.

292. IG II² 1514, στ. 23-24· 1515, στ. 15-16· 1516, στ. 3-4. Linders 1972, 12 μὲ σημ. 43 (στήλη 1: IG II² 1514+1523). Tod 1930, 34. Oberländer 1967, 234, 255. Dillan 2002, 13. Σύμφωνα μὲ προταθεῖσα συμπλήρωση ([κάρροπτον ἐλ]εφ[α]ντίνη[v] λ[αβήν] ἔχον -]) ἡ ἴδια φράση ἀπαντᾷ καὶ στὴν IG II² 1517, col. III, στ. 189-190. Tod 1930, 34 σημ. 5. Linders 1972, 46.

μικρογραφία τὸ σχῆμα τοῦ κυκλικοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ²⁹³. Τὸ δισκίο τῆς ἀπόληξης μπορεῖ εἶτε νὰ εἶναι ἐφοδιασμένο στὸ κάτω μέρος μὲ μικρὸ σωληνοειδὲς ἔλασμα γιὰ τὴν ἐξάρτηση κρίκου ἀνάρτησης²⁹⁴ ἢ μὲ μικρὸ γαμψὸ στέλεχος (γαντζάκι)²⁹⁵, εἶτε νὰ φέρει μεγάλη κεντρικὴ ὀπὴ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ ἴδιου σκοποῦ²⁹⁶. Τὸ κάτοπτρο μπορεῖ ἀκόμα νὰ ἔχει κρίκο προσαρτημένο στὸ ἄνω μέρος τῆς πίσω πλευρᾶς τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ μὲ τὴ βοήθεια προσκολλημένου ἐλάσματος ποὺ ἀπολήγει σὲ φύλλο κισσοῦ²⁹⁷, εἶτε νὰ μὴ διαθέτει κάποιο στοιχείο – ποὺ ἴσως δὲν σώζεται σήμερα –, ποὺ νὰ ὑποδηλώνει δυνατότητα ἀνάρτησής του²⁹⁸.

Ἰδιαίτερη περίπτωση ἀποτελεῖ ἡ σωζόμενη σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση λαβὴ ἀρ. 25 εἰκ. 31, ἡ ὁποία ἔχει τὴν τριμερῆ διαμόρφωση τῶν συμφυῶν μὲ τὸν δίσκο λαβῶν τοῦ τύπου Ια, ἀλλὰ εἶναι αὐτοτελῶς κατασκευασμένη μὲ ὑποδοχὴ στὸ ἄνω μέρος γιὰ τὴν προσαρμογὴ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ. Χάλκινη λαβὴ κατασκευασμένη σὲ ἰδιαίτερο τεμάχιο, μὲ προσαρμοσμένο σὲ αὐτὴν κοῖλο δίσκο κατοπτρισμοῦ, ἀπαντᾷ καὶ σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀφροδίτης στὸ ὄρος Κώτιλον²⁹⁹, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἀπλὴ διαμόρφωση τῶν λαβῶν στὰ κάτοπτρα ποὺ ἐδῶ προσδιορίζονται ὡς τύπος Ιγ.

β) Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης μὲ πολλὰ μικρὲς ἀποφύσεις στὸ ἄνω ἢ καὶ στὸ κάτω μέρος καὶ ἀπολήγει στὸ δισκίο-μικρογραφία τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ³⁰⁰, τὸ ὁποῖο φέρει στὸ κέντρο ὀπὴ γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου³⁰¹. Ξεχωριστὸ εἶναι τὸ ἔλασμα ἀρ. 50 εἰκ. 58, ἴσως ἀπὸ λαβὴ κατόπτρου, ἐπίμηκες μὲ μείωση πρὸς τὰ κάτω, καμπύλη ἀπόληξη καὶ δύο κυκλικὲς προεξοχὲς στὸ ἄνω μέρος, σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς ὁποῖες σώζεται ἓνας μικρὸς ἦλος μὲ ἐφηλίδα γιὰ τὴν προσάρτηση σὲ ἄλλο τμήμα.

γ) Ἡ λαβὴ τῶν κατόπτρων εἶναι ἀπλούστερη, ἐπιμήκης μὲ δισκίο στὸ κάτω ἄκρο, μὲ ἢ χωρὶς ὀπὴ ἀνάρτησης, ἢ ἀπλῶς μὲ καμπύλη ἀπόληξη³⁰². δ) Στὸν ὑποτύπο αὐτὸν ἐντάσσεται ἡ ἐλλιπῶς σωζόμενη λαβὴ ἀρ. 17 εἰκ. 21-23, πλατεῖα μὲ ἀνεπαίσθητη μείωση πρὸς τὰ κάτω, καλυμμένη μὲ ἐμπίεστα διακοσμητικὰ σχέδια.

Ἀπὸ τὴν ἀπόληξη λαβῆς ἄλλοτε συμφυοῦς μὲ τὸν δίσκο, ἀλλὰ τῆς ἰδιαίτερης ὁμάδας τῶν σκυθικῶν κατόπτρων, προέρχεται ὁ ὀλόγλυφος «πάνθηρας» (ἢ γενικὰ κυνοειδὲς) ἀρ. 70 εἰκ. 80³⁰³.

293. Κάτοπτρα καὶ λαβὲς κατόπτρων ἀρ. 1-16 εἰκ. 1-20, 18-24 εἰκ. 24-30, 26-38 εἰκ. 32-44,45, 41-42 εἰκ. 46-48. Oberländer 1967, 7-20, πρώτη ὁμάδα τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ χειρολαβή (Erste Gruppe der Flach-Spiegel). Ὡς πρὸς τὰ θραύσματα ἀπὸ κάτοπτρα ἀρ. 39-40 λόγῳ τῆς πολλῆ ἀποσπασματικῆς τους διατήρησης δὲν μπορεῖ νὰ προσδιοριστεῖ μὲ ἀκριβεία τὸ σχῆμα τῆς λαβῆς.

294. Κάτοπτρα ἀρ. 1-4 εἰκ. 1-7, 6 εἰκ. 9.

295. Κάτοπτρο ἀρ. 29 εἰκ. 34-35.

296. Κάτοπτρο ἀρ. 32 εἰκ. 38 καὶ λαβὲς κατόπτρων ἀρ. 33 εἰκ. 39, 42 εἰκ. 48.

297. Ἀρ. 41 εἰκ. 46-47.

298. Κάτοπτρα ἀρ. 5 εἰκ. 8, 7 εἰκ. 10, 31 εἰκ. 37, λαβὲς ἀρ. 20-23 εἰκ. 26-29, 28 εἰκ. 33.

299. Κουρουνιώτης 1903, 177 εἰκ. 8 ἀρ. 2.

300. Κάτοπτρα καὶ λαβὲς κατόπτρων ἀρ. 43-49 εἰκ. 49-57. Σὲ γενικὲς γραμμὲς Oberländer 1967, 21-30, δευτέρη ὁμάδα τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ χειρολαβή (Zweite Gruppe der Flach-Spiegel).

301. Ἀρ. 43-46 εἰκ. 49-54, 48-49 εἰκ. 56-57. Ἀπὸ τὸ πολλὸ ἀποσπασματικὰ σωζόμενο κάτοπτρο ἀρ. 47 εἰκ. 55 λείπει τὸ δισκίο τῆς ἀπόληξης.

302. Κάτοπτρα καὶ λαβὲς ἀρ. 51-69 εἰκ. 59-79. Ὅπῃ ὑπάρχει στὸ σωζόμενο δισκίο στὰ κάτοπτρα καὶ λαβὲς κατόπτρων ἀρ. 52 εἰκ. 60, 55-56 εἰκ. 63-64, 67 εἰκ. 77. Oberländer 1967, 42-53, πέμπτη κύρια ὁμάδα τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ χειρολαβή (5. Hauptgruppe der Flach-Spiegel).

303. Αὐτόθι 58-87, εἰδικὴ ὁμάδα σκυθικῶν κατόπτρων (Sondergruppe skythischer Spiegel).

Τὰ κάτοπτρα τοῦ δεύτερου τύπου (II), μὲ στέλεχος (βλήτρον) γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό, διακρίνονται περαιτέρω σὲ δύο κύριους ὑποτύπους: α) στὰ κάτοπτρα στὰ ὁποῖα τὸ στέλεχος εἶναι συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο μὲ τὴ μεσολάβηση ἑνὸς ἐνδιάμεσου μέλους ποὺ παρουσιάζει διάφορα σχήματα³⁰⁴ ἢ καὶ χωρὶς τὸ ἐνδιάμεσο μέλος³⁰⁵, καὶ β) στὰ κάτοπτρα στὰ ὁποῖα τὸ ἐνδιάμεσο μέλος, μαζὶ μὲ τὸ συμφυῆς μὲ αὐτὸ τὸ στέλεχος, εἶναι κατασκευασμένο αὐτοτελῶς καὶ φέρει στὸ ἄνω μέρος ὑποδοχὴ γιὰ τὴν προσαρμογὴ καὶ ἐπικόλληση σὲ αὐτὴν τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ³⁰⁶. Σὲ δύο κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Πα, στὸ ἐνδιάμεσο μέλος τῶν ὁποίων διαπιστώνονται μικροσκοπικὲς ὀπές, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔγινε ἐπιδιόρθωση καὶ προσάρτηση τοῦ στελέχους μὲ μικροὺς ἤλους μετὰ ἀπὸ κάποια βλάβη τοῦ κατόπτρου³⁰⁷. Τὰ κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Πα μποροῦν νὰ εἶναι ἐφοδιασμένα μὲ κρῖκο ἀνάρτησης, ὁ ὁποῖος προσαρτᾶται μὲ τὴ βοήθεια ἐλάσματος, συνήθως στὸ σχῆμα φύλλου κισσοῦ, στὸ ἄνω μέρος τῆς πλευρᾶς τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ³⁰⁸.

Τὰ κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Πβ διαχωρίζονται περαιτέρω: 1) στὰ κάτοπτρα στὰ ὁποῖα τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἔχει τὴ μορφή ἰωνικοῦ κιονοκράνου³⁰⁹, καὶ 2) στὰ κάτοπτρα στὰ ὁποῖα τὸ ἐνδιάμεσο μέλος διακοσμεῖται μὲ Σειρήνα (ἢ Σειρήνες)³¹⁰. Σὲ ἕνα ἄλλο ὑπότυπο (Πβ3) ἀνήκει τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. **189**, εἰκ. 192.

Ὡς πρὸς τὴ δεύτερη μεγάλη κατηγορία, τὰ στητὰ ἢ μὲ στήριγμα κάτοπτρα, τὰ ὁποῖα κατὰ κανόνα ἀποτελοῦν θαυμάσια δείγματα τῆς μεταλλοτεχνίας ἀπὸ τὸ ἀ΄ μισὸ τοῦ βου ἕως καὶ μετὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.³¹¹, στὸ ὕλικό ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα περιλαμβάνονται μόνον ἐλάχιστα τμήματα: τρεῖς περωτοὶ Ἐρωτες³¹², οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν σὲ τρία διαφορετικὰ κάτοπτρα, οἱ φτεροῦγες πιθανότατα ἀπὸ ἄλλον Ἐρωτα³¹³, μία ὀλόγλυφη παλάμη μὲ μικρὸ ζῶο ἀπὸ ἀγαλμάτιο κόρης-στηρίγματος κατόπτρου (;)³¹⁴ καὶ μία τριποδικὴ βάση³¹⁵. Πτερωτοὶ Ἐρωτες ἀπαντοῦν σὲ ὕστερα παραδείγματα στητῶν κατόπτρων μὲ τὴ γυναικεία μορφή ἐνδεδυμένη μὲ ἰωνικὸ χιτῶνα καὶ ἱμάτιο ποὺ φέρεται διαγώνια ἀπὸ τὸν ἕνα ὠμο πρὸς τὴ μέση καὶ γενικὰ στὰ στητὰ κάτοπτρα μὲ τὴ γυναικεία μορφή ἐνδεδυ-

304. Κάτοπτρα ἀρ. **71-73** εἰκ. 81, **78-121** εἰκ. 88-141, **128** εἰκ. 148. Ἀπὸ τὰ κάτοπτρα ἀρ. **132** εἰκ. 153 καὶ **133** εἰκ. 154 λείπει τὸ στέλεχος. Richter 1915, 253-254. Oberländer 1967, 89-104 (πρῶτη ὁμάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων) καὶ 128-149 (κύρια ὁμάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων (b)).

305. Κάτοπτρα ἀρ. **122-127** εἰκ. 142-147, **129-131** εἰκ. 149-152.

306. Κάτοπτρα ἀρ. **74-77** εἰκ. 82-86, 87, **134-136** εἰκ. 155-159, 160, **189** εἰκ. 192.

307. Κάτοπτρα ἀρ. **109** εἰκ. 127 καὶ **113** εἰκ. 131.

308. Κάτοπτρα ἀρ. **84** εἰκ. 95, **98** εἰκ. 114-115, **102** εἰκ. 110-120, **121** εἰκ. 141, **129** εἰκ. 149-150. Χωριστὰ σώζονται καὶ κάποια ἐξαρτήματα μὲ κρῖκο ἀνάρτησης, ἀρ. **174-177** εἰκ. 181-184, καθὼς καὶ ὁ κρῖκος ἀρ.

178 εἰκ. 185, ὁμοῖος μὲ τὸν κρῖκο τοῦ κατόπτρου ἀρ. **98** εἰκ. 114-115.

309. Κάτοπτρα ἀρ. **74-77** εἰκ. 82-86, 87. Oberländer 1967, 105-114 (δεύτερη ὁμάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων).

310. Κάτοπτρα ἀρ. **134-136** εἰκ. 155-160. Αὐτόθι 150-178 (κάτοπτρα μὲ Σειρήνες).

311. Lamb 1969, 127, κατηγορία III. Congdon 1981, 6-7.

312. Ἀρ. **137** εἰκ. 161-162, **138** εἰκ. 163-164, **139** εἰκ. 165-166. Οἱ φτεροῦγες δὲν διασώθηκαν στὸν Ἐρωτα ἀρ. **138** εἰκ. 163-164.

313. Ἀρ. **188** εἰκ. 190-191.

314. Ἀρ. **140** εἰκ. 167.

315. Ἀρ. **141** εἰκ. 168.

μένη μὲ τὸν ζωσμένο πέπλο μὲ ἀπόπτυγμα³¹⁶. Στὸν δεύτερο αὐτὸν τύπο τῶν στητῶν κατόπτρων μὲ ἐνδεδυμένη γυναικεία μορφή ἀνήκουν καὶ οἱ τριποδικές βάσεις³¹⁷.

Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς κατόπτρων τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος πιθανῶς σχετίζεται μὲ τὸ ὅτι προέρχονται – γιὰ ὅσα εἶναι γνωστὴ ἡ θέση εὔρεσης – κυρίως ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ «παλαιότερου κτηρίου», μὲ διάρκεια χρήσης σὲ γενικὲς γραμμὲς μετὰ τὸ 480 π.Χ. ἕως περίπου τὸ 420 π.Χ., καὶ ἢ τόσο ἀποσπασματικὴ διατήρησή τους ἴσως δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὴ συνήθεια τῆς τήξης ἔργων ἀπὸ μέταλλο σὲ δυσχερεῖς περιόδους μὲ αὐξημένες οικονομικὲς ἀνάγκες. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως ὁ μικρὸς ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν κατόπτρων τὰ ὁποῖα ἦταν πολύτιμα καὶ δαπανηρά, νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴν περιορισμένη οικονομικὴ εὐπορία τῶν περισσοτέρων γυναικῶν ποὺ προσέρχονταν μὲ τὴν προσφορά τους στὸ ἱερό. Πάντως, ὁ ἀριθμὸς τῶν τεσσάρων στητῶν κατόπτρων τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος, κρίνοντας ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τοὺς Ἑρωτες, ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας εἶναι ἐλάχιστα μικρότερος ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν κατόπτρων αὐτῆς τῆς κατηγορίας ποὺ ἔχουν ἐξακριβωμένη προέλευση ἀπὸ διάφορα ἱερά (δύο ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ἓνα ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἥρας Ἀκραίας στὴν Περαχώρα, ἓνα ἀπὸ τὸ ἱερό τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος, ἓνα ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον στὴ Θάσο, ἓνας χάλκινος ὀκλαδίας δίφρος, πιθανῶς βάση στητοῦ κατόπτρου, ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης στὸν Ἀκροκόρινθο³¹⁸).

Στὰ στητὰ κάτοπτρα, ἀλλὰ ὡς πολὺν ἰδιαίτερη περίπτωση, ἴσως μπορεῖ νὰ ἐνταχθεῖ καὶ τὸ ἀποσπασματικὰ σωζόμενο στήριγμα στὴ μορφή ἄκρου ποδιοῦ λέοντος (ἢ αἰλουροειδοῦς) μὲ συμφυῆ, ἐλλιπῶς σωζόμενο πλατὺ δακτύλιο ἀρ. **179** εἰκ. 186.

Ἀρκετοὶ δίσκοι κατοπτρισμοῦ σώζονται ἐλλιπῶς ἢ σὲ τεμάχια³¹⁹. Λίγοι εἶναι ἀκέρατοι ἢ τουλάχιστον σώζεται ὅλη ἡ περιφέρεια τοῦ δίσκου, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν προκύπτουν στοιχεῖα ὅτι εἶχαν συμφυῆ λαβὴ ἢ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἐνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή³²⁰. Ἀπὸ αὐτοὺς δύο δίσκοι, ἀρ. **142** εἰκ. 169 καὶ ἀρ. **144** εἰκ. 171, ἐπειδὴ ἔχουν πολὺ μικρὴ διάμετρο (0.09 μ. καὶ 0.079 μ. ἀντίστοιχα), δὲν μποροῦν νὰ συνδεθοῦν μὲ κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Πβ, στὰ ὁποῖα ὁ δίσκος προσαρμοζόταν στὴν ὑποδοχὴ τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους, ἢ μὲ στητὰ κάτοπτρα. Πάντως, τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. **77** εἰκ. 86-87 εἶναι μικρῶν διαστάσεων καὶ ἀνάλογος θὰ ἦταν καὶ ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ.

Ὡς πρὸς τὰ πτυκτὰ κάτοπτρα, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ἀπὸ τὴ στροφὴ τοῦ 5ου πρὸς τὸν 4ο αἰ. π.Χ. καὶ παράγονται κυρίως κατὰ τὸν 4ο, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.³²¹, στὸ ἱερό τῆς Βραυρωνίας δὲν ἀπαντᾷ κανένα δείγμα. Στὸ ὑλικὸ ποὺ ἦλθε στὸ φῶς δὲν περιλαμβάνονται δίσκοι, οἱ ὁποῖοι θὰ μποροῦσαν νὰ θεωρηθοῦν καλύμματα πτυκτῶν κατόπτρων, ἢ ἐξαρτήματα, ὅπως π.χ. γύγγλυμοι γιὰ τὴ σύνδεση καλύμματος καὶ δίσκου κατοπτρισμοῦ ἢ ἔκτυπες παραστάσεις σὲ λεπτὰ ἐλάσματα ἀπὸ τὴν διακόσμηση καλυμμάτων. Τὰ κάτοπτρα τῆς κατηγορίας αὐτῆς προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὴν κτέριση

316. Congdon 1981, 7 (The “standing Ionic” type, γύρω στὰ 550-475 π.Χ., καὶ The “standing Doric” type, γύρω στὰ 490-420 π.Χ.).

317. Αὐτόθι 7.

318. Γιὰ τὴν βάση βλ. Stroud 1965, 19 πίν. 9 c. Cong-

don 1981, 13 σημ. 40.

319. Ἀρ. **142-172** εἰκ. 169-180.

320. Ἀρ. **142-145** εἰκ. 169-172, **147-149** εἰκ. 173-175.

321. Schwarzmaier 1997, 60 κέ., 231.

τάφων, ἂν καὶ γιὰ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ βρίσκονται σὲ μουσεῖα καὶ συλλογές στὸ ἐξωτερικὸ τὰ ἀκριβῆ στοιχεῖα εὗρεσής τους παραμένουν ἄγνωστα³²². Ὡστόσο, σὲ λίγες περιπτώσεις ἀναφέρεται ἡ εὕρεση πτυκτῶν κατόπτρων καὶ σὲ ἱερά³²³. Πάντως, πτυκτὰ κάτοπτρα ἀπὸ ἱερά τῆς Ἀττικῆς δὲν εἶναι γνωστά.

Ἡ ἀπουσία πτυκτῶν κατόπτρων ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα, ἀλλὰ καὶ γενικὰ κατόπτρων κατὰ τὸν 4ο καὶ τὸν 3ο αἰ. π.Χ., ἴσως σχετίζεται μὲ τὸ ὅτι κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐπικρατεῖ στὸ ἱερὸ ἡ ἀνάθεση τῶν μαρμαρίνων ἀγαλματίων παιδιῶν, κυρίως κοριτσιῶν ἀλλὰ καὶ ἀγοριῶν. Πρὸς τούτους, ὅσον ἀφορᾷ στοὺς πιὸ σημαντικοὺς χώρους μὲ συγκεντρώσεις κατόπτρων, τὸ 480/479 π.Χ. ἀποτελεῖ τὸν *terminus ante quem* γενικὰ γιὰ τὴν πλειονότητα τῶν εὐρημάτων – ὅπωςδήποτε ὄχι γιὰ τὸ σύνολο – ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς «ἱερᾶς πηγῆς», τὸ «παλαιότερο κτήριο» ἐγκαταλείφθηκε ὅταν καλύφθηκε ἐν μέρει ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς κατὰ τὴν ἀνέγερσὴ τῆς γύρω στὸ 420 π.Χ., τὰ κτίσματα ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καταπλακώθηκαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν κατάρρευση τῆς βραχῶδους στέγης καὶ τὴν κατολίσθηση τῶν βράχων, καί, τέλος, τὴ χρήση τοῦ «Μικροῦ Ἱεροῦ» καὶ κατὰ τὸν 4ο αἰ. π.Χ. μαρτυροῦν κυρίως λίγα εἰδώλια. Οὕτως ἢ ἄλλως τὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ «Μικρὸ Ἱερὸ» εἶναι ἐξαιρετικὰ ὀλιγάριθμα.

B. ΥΛΙΚΟ, ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ, ΜΕΓΕΘΟΣ, ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

χρύσεια δ' ἔνοπτρα

Εὐριπ. *Τρωι*. 1107

(...)τὸν δὲ διαυγῆ

χαλκόν, ἀκριβεῖς οὐκ ἀπολείπόμενον (...)

Φιλητᾶ Σαμίου, *Παλ. Ἀνθ.* VI 210

B1. Ὑλικὸ

Τὸ μέταλλο τῶν κατόπτρων ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας εἶναι ὁ χαλκός, ὅπως ἀναφέρεται κατὰ κανόνα γιὰ τὰ κάτοπτρα στὶς ἐλληνικὲς δημοσιεύσεις, ἀλλὰ καὶ σὲ ἀρχαῖες πηγές³²⁴, ἂν καὶ οἱ χαλκουργοὶ στὴν ἀρχαιότητα χρησιμοποιοῦσαν διάφορα

322. Schwarzmaier 1997, 52-53.

323. Π.χ. ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλαέατα στὴν Ἐπίδαυρο. Λαμπρινουδάκης 1975, 174 ἀρ. 16 πίν. 153β. Πιτερὸς 1986, 170 ἀρ. 3 μὲ σημ. 57, ἀρ. 5 μὲ σημ. 59. Κατὰ τὸν Daux 1959, 472 ἀρ. 5 εἰκ. 7 ἴσως κάλυμμα κατόπτρου, προφανῶς πτυκτοῦ, εἶναι ὁ χάλκινος δίσκος μὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴν Εἰλείθια, τοῦ 4ου-3ου αἰ. π.Χ., στὸ Μουσεῖο τῶν Δελφῶν, πιθανῶς ἀπὸ τὴ Μαρμαριά, ὅπου ὑπῆρχε βωμὸς τῆς θεᾶς. Αντίθετη ἄποψη

ἔχει ἡ Pingiatoglou 1981, 66 πίν. 12,2, ἡ ὁποία ἀποδίδει τὸν δίσκο σὲ επίπεδο κάτοπτρο μὲ χαμένη σήμερα τὴ χειρολαβή. Σύμφωνα μὲ προφορικὴ πληροφόρηση τῆς Ἀλίκης Μουστάκα πτυκτὰ εἶναι κάποια ἀπὸ τὰ πολλὰ χάλκινα κάτοπτρα ποὺ βρέθηκαν κατὰ τὴν πρόσφατη ἀνασκαφὴ (2012-2014) τοῦ ἱεροῦ τῆς Εἰλειθυίας στὴν Ὀλυμπία, στοὺς πρόποδες τοῦ Κρονίου λόφου.

324. Π.χ. κάτοπτρον εἴδους χαλκός ἐστ' οἶνος δὲ νοῦ. Αἰσχ. *Fig.* 393.

κράματα χαλκοῦ, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται σὲ ἀρκετὰ μεγάλο ποσοστὸ καὶ ὁ κασσίτερος³²⁵. Ἔχει διαπιστωθεῖ ὅτι ἡ ὑψηλὴ περιεκτικότητά τοῦ κράματος σὲ κασσίτερο συντελοῦσε στὴν αὔξηση τῆς ἀνακλαστικότητάς τῆς ἐπιφάνειας, ἀλλὰ καὶ προσέδιδε μίαν ἀνοικτὴ χρυσίζουσα χροιά³²⁶. Ἀπὸ τὶς προσμειξίεις ἐξαρτᾶται καὶ τὸ χρῶμα τοῦ χάλκινου ἔργου³²⁷ καὶ ὡς πρὸς τὰ κάτοπτρα ἡ στίλβωση τοῦ δίσκου ἐξασφάλιζε τὴν καλύτερη ἀπεικόνιση τοῦ εἰδώλου τῆς κατοπτριζόμενης. Ἡ στίλβωση τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι τὸ τελευταῖο στάδιο τῆς ἐπεξεργασίας μετὰ τὴν παραγωγή του μὲ τὸ χύσιμο τοῦ μετάλλου σὲ λίθινη μήτρα, τὴν τελειοποίησι στὸν τόρνο καὶ τὴ λείανση τῆς ἐπιφάνειας³²⁸. Ὁ προσδιορισμὸς τῶν κραμάτων τοῦ χαλκοῦ μὲ χημικὲς ἀναλύσεις καὶ ἡ σύγκριση τῶν στοιχείων ποὺ προκύπτουν ἀποσκοπεῖ κυρίως στὴν ἀπόδοσι τῶν ἔργων τῆς μεταλλοτεχνίας σὲ ἀκμάζοντα κέντρα διαφόρων περιοχῶν³²⁹. Τέτοιες ἀναλύσεις δὲν ἔχουν γίνῃ στὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα.

Ἐὰν τὸ χρῶμα τῆς σημερινῆς πατίνας τῶν κατόπτρων αὐτῶν ἔχει σχέση μὲ τὴ σύστασι τοῦ χαλκοῦ, τότε πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι διαπιστώνεται μεγάλη ποικιλία χρωμάτων, ἀπὸ βαθυκάστανο, καστανομέλανο, χρυσοκάστανο, χρυσιζόν ἕως χρυσοπράσινο καὶ βαθυπράσινο, καθὼς καὶ ἄλλες ἀποχρώσεις. Τὸ χρυσιζόν χρῶμα τῆς πατίνας κάποιων κατόπτρων³³⁰ ἀνακαλεῖ τὴν ποιητικὴ παρομοίωσι τοῦ Εὐριπίδου γιὰ χρυσὰ κάτοπτρα.

Γιὰ λαβὲς ἀπὸ ξύλο, ἐλεφαντοστοῦν καὶ ὄστοῦν ἔχει γίνῃ ἤδη λόγος. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου μὲ Σειρήνα καὶ σύστημα ἐλίκων καὶ ἀνθεμίων ἀρ. 134 εἰκ. 155-156 εἶναι ἀπὸ σίδηρο· ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸ βαθὺ καστανέρυθρο χρῶμα ποὺ ἀποκτᾶ ὁ σίδηρος μὲ τὴν ὀξειδωσι, ἔχει καὶ μεγαλύτερο βᾶρος σὲ σύγκρισσι μὲ τὰ ἄλλα χάλκινα ἐξαρτήματα. Λαβὲς ἀπὸ σίδηρο ἀναφέρονται σὲ κάποια κάτοπτρα ποὺ προέρχονται ἀπὸ βόρειες ἀποικίεις καὶ δείχνουν κάπως ὑπερβολικὰ φορτωμένα γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς μεγαλοπρεποῦς εἰκόνας³³¹. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὴν ἀρχαία Κυδωνία (Χανιά), συνεπῶς ἀπὸ τὴν περιφέρεια, μὲ ἐξάρτημα ἀπὸ σίδηρο ἐπικολημένο στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ χάλκινου δίσκου κατοπτρισμοῦ γιὰ τὴ σύνδεσσί του μὲ τὴν ὀστεινὴ λαβή³³².

325. Ὡς ἐκ τούτου ὀρειχάλκος (μπροῦντζος) εἶναι ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς. Συγγραφεῖς ὕστερης ἐποχῆς (Ποσειδώνιος Ρόδιος, Στράβων, Διόδωρος Σικελιώτης) σὲ περιπτώσεις ἐντελῶς συγκεκριμένης διάκρισι ἀπὸ τὸν ὀρειχάλκο προσθέτουν στὸν χαλκὸ προσδιορισμοὺς ὅπως ἐρυθρός, κύπριος, καθαρός. Blümner 1886, 56-57.

326. Πρωτοπαπᾶς 2006-2008, 59.

327. Σπάνια ἀπαντοῦν σὲ ἀρχαῖες πηγὲς κάποιες χρωματικὲς διακρίσεις, ὅπως εἶχε δὲ καὶ τὸ χρῶμα ὅμοιον χαλκῶ κεκραμένῳ, θεωρούμενο ὡς τὸ ἥπατιζον (τὸ αἱματώδες χρῶμα τοῦ ἥπατος), ἢ τοῦ χαλκοῦ τὸ ἀνθηρόν, γιὰ τὴ στίλβνοτητα τοῦ χαλκοῦ. Blümner 1886, 330 μὲ σημ. 1-2.

328. Zimmer 1987, 14.

329. Γιὰ χημικὲς ἀναλύσεις σὲ κάτοπτρα: Πιτερὸς 1986, 171-172 καὶ σημ. 77. Πρωτοπαπᾶς 2006-2008, 59-62, μὲ βιβλιογραφία καὶ γιὰ παλαιότερες ἀναλύσεις.

330. Π.χ. ἀρ. 1 εἰκ. 1-4, 7 εἰκ. 10, 43 εἰκ. 49-50, 85 εἰκ. 96-97, 87 εἰκ. 100-101, 98 εἰκ. 114-115, 100 εἰκ. 117, 119 εἰκ. 138-139, 124 εἰκ. 144, 125 εἰκ. 145, 136 εἰκ. 159-160.

331. Oberländer 1967, 3 σημ. 25 γιὰ τὴ χρῆσι διαφόρων μετάλλων· 233 ἀρ. 317, πιθανῶς καὶ ἀρ. 314 καὶ 316, χρῆσι σιδήρου καὶ στὰ κάτοπτρα ἀρ. 105 καὶ 308.

332. Παυλογιῶργη 1985, 171-172 πίν. 63γ-δ.

Στὴν πίσω πλευρὰ τῆς λαβῆς ἀρ. 64 εἰκ. 72-73 καὶ σὲ ἓνα σημεῖο τοῦ λυγισμένου πρὸς τὰ μέσα ἐλάσματος διατηρεῖται μικρὸ κατάλοιπο ἴσως ἀπὸ μόλυβδο, ὁ ὁποῖος προστέθηκε πιθανῶς γιὰ νὰ προσδώσει βάρος.

Γιὰ κάποια χρυσὰ διακοσμημένα ἐλάσματα διαφόρων σχημάτων³³³, μεταξὺ αὐτῶν καὶ δισκία μὲ ἔκτυπους ρόδακες, δὲν φαίνεται πιθανὸ νὰ προέρχονται ἀπὸ κάτοπτρα, γιὰ τὴν ἀκρίβεια ἀπὸ λαβῆς συμφυεῖς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ἐπειδὴ ἐξακριβώθηκε ὅτι τὰ ἄκρα τους εἶναι λυγισμένα πρὸς τὴν πίσω πλευρὰ καὶ κάτι τέτοιο δὲν διαπιστώνεται στὰ χάλκινα ἐλάσματα τὰ ἐπικολημένα σὲ λαβῆς κατόπτρων.

Στὴν κύρια ὄψη δύο κατόπτρων, ἀρ. 9 εἰκ. 12 καὶ 78 εἰκ. 88, ἦταν προσκολλημένο πυκνὸ πλέγμα ἀπὸ ξυλώδεις ἴνες βαθυκάστανου χρώματος. Στὸ πρῶτο κάτοπτρο, τὸ ὁποῖο παραμένει ἀσυντήρητο, διατηροῦνται ἀκόμα οἱ ἴνες αὐτὲς μαζὶ καὶ μὲ στρώση ἀποξηραμένης ἰλύος. Κατὰ τὴ συντήρηση τοῦ δευτέρου κατόπτρου οἱ ἴνες ἀφαιρέθηκαν προσεκτικὰ καὶ διατηρήθηκαν χωριστά³³⁴. Καὶ τὰ δύο κάτοπτρα προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὴ λεγόμενη ἱερὰ πηγὴ, στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ δεύτερο ἀπὸ τὴ διάνοιξη φρεατίου τὸ 2011 ΒΔ. τοῦ ναοῦ γιὰ τὴν διοχέτευση τῶν ὑδάτων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐπικάλυψη μὲ τὶς προσκολλημένες ξυλώδεις ἴνες δὲν ὑποδηλώνει τὴν ὑπαρξὴ ἰδιαίτερης θήκης ἢ καλύμματος (ἔλυτρον) γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ κατόπτρου, ἀλλὰ πιθανότατα ὀφείλεται σὲ ρίζες φυτῶν, τὴν ὑπαρξὴ τῶν ὁποίων σημειώνει καὶ ὁ Ἰ. Παπαδημητρίου στὸ ιδιόχειρο ἡμερολόγιό του³³⁵.

B2. Κατάσταση διατήρησης

Ἀρκετὰ εἶναι τὰ κάτοπτρα ἢ τὰ ἐνδιάμεσα μέλη ἀπὸ λαβῆς κατόπτρων ἀπὸ τὴ Βραυρώνια, ἢ σημερινὴ κατάσταση τῶν ὁποίων μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς καλὴ ἢ κάπως ἱκανοποιητικὴ, εἴτε ἐπειδὴ διατηροῦνται ἀκέραια ἢ σχεδὸν ἀκέραια, εἴτε ἐπειδὴ τὸ μέταλλο δὲν εἶναι πολὺ διαβρωμένο ἀπὸ τὴν ὀξειδωσι³³⁶. Πολλὰ ὅμως εἶναι καὶ ὅσα σώζονται ἐλλιπῶς ἢ σὲ τεμάχια ἢ παραμένουν ἀκόμα ἀσυντήρητα. Καθὼς στὸ ὑλικὸ περιλαμβάνονται καὶ ἀρκετὰ ἀκέραια κάτοπτρα δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι στὴν διάρκειά τελετουργικῶν πράξεων γινόταν ἐσκεμμένη θραύση τῶν κατόπτρων³³⁷.

333. Π.χ. τὰ μὲ ἀρ. εὔρ. Μ 1306, Μ 1307, Μ 1618, Μ 2385, Μ 2349, Μ 2427. Κάποια, προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ «παλαιότερου κτηρίου», εἶναι ἀπεικονισμένα. Ὁρλάνδος 1962, 31 εἰκ. 37. Daux 1963, 706 εἰκ. 11.

334. Ἡ συντήρηση τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ, καθὼς καὶ τῶν ἀρ. 76 εἰκ. 85, 102 εἰκ. 119-120, ἔγινε στὸ Μουσεῖο τῆς Βραυρωνίας ἀπὸ τὴ συντηρήτρια κ. Εὐαγγελία Παπαθωμᾶ.

335. Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωνίας 1950, σ. 34, 1 Σεπτεμβρίου. «Ἀνέσκαψα διὰ τεσσάρων ἐργατῶν κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ἀναλήμματος [ἐννοεῖται τὸ μεγάλο κρηπίδωμα] ἔνθα εἶχον εὐρεθῆ οἱ πάρινοι βατῆρες τῶν πλακῶν. Πρὸς τοῦτο ἐκαθαρίσθη ὁλόκληρος ὁ ἀνασκαφεὶς πέρυσιν λάκκος ἐκ

τῆς ἰλύος καὶ τῶν ὑδροφόρων φυτῶν καὶ καλάμων».

336. Ἀρ. 1, 2, 3, 5, 7, 25, 29, 31, 32, 41, 43, 45, 62, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 98, 102, 103, 104, 105, 109, 110, 111, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 134, 135, 136, 142, 143, 144. Ἐπὶ πλέον, οἱ Ἔρωτες ἀρ. 137-139, οἱ φτεροῦγες ἀρ. 188, ὁ ὀλόγλυφος πάνθηρας (ἢ κυνοειδὲς) ἀπὸ τὴ λαβὴ σκυθικοῦ κατόπτρου ἀρ. 70, τὸ ἐξάρτημα μὲ κρῖκο ἀρ. 174 καὶ ὁ κρῖκος ἀρ. 178.

337. Πιθανότερη τὴν ἐκδοχὴ τῆς ἀφιέρωσης σὲ ἱερὰ ἀκέραιων κατόπτρων θεωρεῖ καὶ ὁ Καλογερόπουλος 2013, 436, ἂν καὶ εἶχε στὴ διάθεσή του ἐλάχιστα στοιχεῖα γιὰ τὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας.

B3. Μέγεθος

Οἱ διαφορὲς ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κατόπτρων εἶναι ἀξιοσημείωτες. Γενικά, τὰ κάτοπτρα μὲ τὴν τριμερῆ διαμόρφωση τῆς συμφυοῦς μὲ τὸν δίσκο λαβῆς (ὑποτύπος Ια) συνήθως ἔχουν μεγάλο ὕψος³³⁸. Τὰ ἀκέραια κάτοπτρα αὐτοῦ τοῦ τύπου ἀπὸ τὴ Βραυρώνα ἔχουν συνολικὸ ὕψος ποὺ κυμαίνεται ἀπὸ 0.175 ἕως 0.411 μ., μὲ διάμετρο δίσκου κατοπτρισμοῦ ἀπὸ 0.095 ἕως 0.214 μ.³³⁹ Συνεπῶς ἡ λαβὴ, μὲ μικρὲς ἀποκλίσεις, καταλαμβάνει περίπου τὸ ἥμισυ ἀπὸ τὸ συνολικὸ ὕψος τοῦ κατόπτρου. Ὁ δίσκος εἶναι λεπτός, πάχους 0.001 μ. ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις³⁴⁰, καὶ κατὰ κανόνα λίγο παχύτερη εἶναι ἡ λαβή, προφανῶς γιὰ νὰ εἶναι ἀνθεκτικὴ.

Ὡς πρὸς τὰ κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Ιβ, μὲ λαβὴ συμφυῆ μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ ἀλλὰ χωρὶς τὴ σαφῆ τριμερῆ διαμόρφωση, τὰ ὁποῖα οὕτως ἢ ἄλλως εἶναι ὀλιγάριθμα, τὰ ἀκέραια παραδείγματα εἶναι μόνον δύο³⁴¹. Τὸ ὕψος τους κυμαίνεται ἀπὸ 0.303 ἕως 0.31 μ. μὲ διάμετρο δίσκου ἀπὸ 0.167 ἕως 0.17 μ.³⁴², ἡ λαβὴ εἶναι λίγο βραχύτερη ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ συνολικοῦ ὕψους τοῦ κατόπτρου καὶ τὸ πάχος τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι κατὰ τι αὐξημένο σὲ σύγκριση μὲ τὰ κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Ια.

Ἀπὸ τὰ κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Ιγ, μὲ λαβὴ συμφυῆ μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ ἀλλὰ ἀπλούστερη στὴν διαμόρφωση, ἀκέραιο εἶναι μόνον ἓνα παράδειγμα, τὸ κάτοπτρο ἀρ. **62** εἰκ. 70, μὲ ὕψος 0.285 μ., διάμετρο δίσκου κατοπτρισμοῦ 0.143 μ. – δηλαδή ἡ λαβὴ καταλαμβάνει τὸ ἥμισυ τοῦ συνολικοῦ ὕψους – καὶ πάχος στὸν δίσκο 0.001 μ., ὅσο καὶ τὸ πάχος τῶν κατόπτρων τοῦ ὑποτύπου Ια. Ἐν τούτοις, τὸ κάτοπτρο αὐτὸ ὡς πρὸς τὸ ὕψος δὲν ἀποτελεῖ τυπικὸ παράδειγμα τῶν κατόπτρων τοῦ ὑποτύπου Ιγ, καθὼς παρὰ τὴν ἀποσπασματικὴ διατήρηση τῶν ὑπολοίπων, εἶναι φανερὸ ὅτι ὑπάρχουν ἀρκετὲς διακυμάνσεις στὶς διαστάσεις. Ἀκόμα μεγαλύτερο θὰ ἦταν τὸ κάτοπτρο ἀρ. **51** εἰκ. 59, μὲ σωζ. ὕψος 0.298 μ., ἀλλὰ κάτοπτρα ὅπως τὰ ἀρ. **53** εἰκ. 61, μὲ σωζ. ὕψος 0.132 μ., **55** εἰκ. 63, τὸ ὁποῖο ἔχει διάμετρο δίσκου 0.096 μ. καὶ ὕψος λαβῆς 0.091 μ., **66** εἰκ. 76, μὲ σωζ. ὕψος 0.123 μ., εἶναι ἀρκετὰ μικρά. Πάντως, τὸ πάχος τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ σὲ ὅλα τὰ παραδείγματα εἶναι 0.001 μ. καὶ ἡ λαβὴ γενικὰ εἶναι παχύτερη, μὲ ἐξαιρέση τὰ μικρὰ κάτοπτρα, στὰ ὁποῖα δὲν διαπιστώνεται διαφορὰ ὡς πρὸς τὸ πάχος μεταξὺ δίσκου καὶ λαβῆς.

338. Βλ. καὶ Oberländer 1967, 20 σημ. 37 (ἕως 0.40 μ.). Ἐνα κάτοπτρο αὐτοῦ τοῦ τύπου στὸ Antikenmuseum στὸ Βερολίνο (Zimmer 1987, 9-10 εἰκ. 6 πίν. 2. Zimmer 1991, 13 εἰκ. 10-11. Oberländer 10 ἀρ. 5) ἔχει ὕψος 0.361 μ. Ἀκόμα μεγαλύτερο, μὲ ὕψος 0.415 μ. καὶ διάμετρο δίσκου 0.20 μ., εἶναι τὸ κάτοπτρο τοῦ Μουσείου Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου ἀρ. εὔρ. X115, τὸ ὁποῖο ἀπεικονίζεται στὴν προθήκη ἀπὸ τὴν Μπρούσκαρη 1976, εἰκ. 12. Τὸν συνάδελφο δρᾶ Ἄγγελο Ζαρκάδα, ὁ ὁποῖος μὲ πληροφόρησε σχετικὰ μὲ τὶς διαστάσεις τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ, εὐχαριστῶ θερμὰ.

339. Ἀρ. **41** εἰκ. 46-47, ὕψ. 0.175 μ., διάμ. δίσκου 0.095 μ., **7** εἰκ. 10 ὕψ. 0.26 μ., διάμ. δίσκου περίπου 0.135 μ., **5** εἰκ. 8 ὕψ. 0.297 μ., διάμ. δίσκου 0.142 μ., **32** εἰκ. 38 ὕψ. 0.30 μ., διάμ. δίσκου 0.16 μ., **3** εἰκ. 6 ὕψ.

0.322 μ., διάμ. δίσκου 0.154 μ., **31** εἰκ. 37 ὕψ. 0.339 μ., διάμ. δίσκου 0.178 μ., **29** εἰκ. 34-35 ὕψ. 0.34 μ., διάμ. δίσκου 0.175 μ., **6** εἰκ. 9 ὕψ. 0.379 μ., διάμ. δίσκου περίπου 0.183 μ., **1** εἰκ. 1-4 ὕψ. 0.398 μ., διάμ. δίσκου 0.196 μ., **2** εἰκ. 5 ὕψ. 0.411 μ., διάμ. δίσκου 0.214 μ.

340. Ἀρ. **8** εἰκ. 11, πάχος δίσκου 0.003 μ., ἀρ. **13** εἰκ. 16-17, πάχος δίσκου 0.002 μ., **27** εἰκ. 32 πάχος δίσκου περίπου 0.003 μ., **31** εἰκ. 37, πάχος δίσκου 0.003 μ. Ἡ λαβὴ ἀρ. **19** εἰκ. 25 καὶ τὰ τεμάχια ἀπὸ δίσκο κατοπτρισμοῦ ἀρ. **155** καὶ **170** ἔχουν πάχος 0.002 μ., ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι συνανήκουν.

341. Ἀρ. **43** εἰκ. 49-50, **45** εἰκ. 53.

342. Τὸ ὕψος τοῦ κατόπτρου ἀρ. **44** εἰκ. 51-52, τὸ ὁποῖο σώζεται σὲ τεμάχια, ὑπολογίζεται λίγο μικρότερο ἀπὸ τὰ 0.31 μ.

Μικροὶ εἶναι καὶ οἱ δίσκοι κατοπτρισμοῦ ἀρ. **142** εἰκ. 169 καὶ **144** εἰκ. 171, χωρὶς συμφυῆ λαβὴ ἢ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν προσαρμογὴ σὲ λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, μὲ διάμετρο 0.09 καὶ 0.079 μ. ἀντίστοιχα. Σὲ στήλῃ τοῦ 336/5 π.Χ. μὲ κατάλογο ἀφιερωμάτων στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας, ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τῶν στηλῶν ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, καὶ εὐθὺς μετὰ τὴ συλλογικὴ καταγραφή 119 κατόπτρων ἀναγράφονται καὶ ἕτερα μικ[ρὰ -] κάτοπτρα³⁴³, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων δὲν εἶναι γνωστός. Καταγραφῆς μικρῶν κατόπτρων ἀπαντοῦν καὶ σὲ κατάλογο ἀφιερωμάτων στὴν Ἀθηνᾶ καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς³⁴⁴. Γιὰ αὐτὰ τὰ μικρὰ κάτοπτρα τῶν καταλόγων μὲ ἀφιερώματα ἔχει διατυπωθεῖ ἡ ἄποψη ὅτι δὲν ἐπρόκειτο γιὰ πραγματικὰ κάτοπτρα ποὺ μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ κατοπτρισμό, ἀλλὰ γιὰ ὁμοιώματα κατόπτρων ποὺ προορίζονταν γιὰ ἀναθήματα³⁴⁵.

Σημαντικὲς διαφορῆς ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἀφιερωμένων κατόπτρων διαπιστώνονται καὶ στὰ προερχόμενα ἀπὸ ἄλλα ἱερά, καθὼς ἀπαντοῦν κάτοπτρα ἀπὸ μεγάλου ἕως καὶ μικροῦ μεγέθους, ἀλλὰ καὶ μικρογραφίες-ὁμοιώματα πραγματικῶν κατόπτρων³⁴⁶. Π.χ. στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Κωτιλέωι καὶ στὸ ἱερὸ τῆς Ἀφροδίτης Ὁρθασίας στὸ ὄρος Κώτιλον, μὲ διάρκεια ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου ἕως καὶ τὸν 4ο αἰ. π.Χ., περιλαμβάνονται ἀπὸ μεγάλα κάτοπτρα (τὰ μεγαλύτερα ὕψους 0.27 μ.) ἕως μικρογραφίες ἀναθηματικῶν κατόπτρων ἀπὸ λεπτὸ χάλκινο ἔλασμα³⁴⁷. Κατὰ τὸν ἀνασκαφέα τὰ περισσότερα κάτοπτρα βρέθηκαν στὸν βορειότερο ναό, τὸν ἀφιερωμένο στὴν Ἄρτεμιν, καὶ τὰ μεγαλύτερα στὸν νοτιότερο, τὸν ἀφιερωμένο στὴν Ἀφροδίτη³⁴⁸. Ὁμοίως, στὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους περιλαμβάνονται ἀπὸ μεγάλα κάτοπτρα ἕως καὶ μικρογραφίες ἀπὸ λεπτὸ ἔλασμα, ἀπομιμήσεις πραγματικῶν κατόπτρων γιὰ ἀναθηματικὴ χρῆση, οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι πανομοιότυπες μὲ αὐτὲς ποὺ βρέθηκαν στὸ Κώτιλον³⁴⁹. Τὸ ὕψος τῶν ἀκέραιων μικρογραφικῶν κατόπτρων ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους κυμαίνεται ἀπὸ 0.03 ἕως 0.044 μ. Τὸ μεγαλύτερο κάτοπτρο ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἡρας Λιμενίας στὴν Περαχώρα ἔχει ὕψος 0.217 μ. καὶ τὸ μικρότερο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο λείπει μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ διάτρητο δισκίον τῆς λαβῆς, 0.054 μ.³⁵⁰ Μικρογραφίες χάλκινων κατόπτρων, ὕψους 0.03-0.05 μ., βρέθηκαν καὶ στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ἀοντίας στὴ Ρακίτα Ἀχαΐας³⁵¹. Μία μικρογραφία χάλκινου

343. *IG* II² 1522, στ. 30-31. Linders 1972, 27 (στήλῃ 3: *IG* II² 1516+1522).

344. *IG* II² 1471, στ. 46, 48-49. Tod 1930, 34.

345. Tod 1930, 34.

346. Γιὰ ἀπομιμήσεις κατόπτρων μὲ χειρολαβὴ γιὰ ἀναθηματικὴ χρῆση, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἱερά τῆς Πελοποννήσου, βλ. Oberländer 1967, 236-244. Strøm 1998, 78 μὲ σημ. 249.

347. Κουρουνιώτης 1902, 76. Κουρουνιώτης 1903, 176-178 εἰκ. 8 ἀρ. 2-4 (δύο μεγάλα κάτοπτρα καὶ ἕνας δίσκος κατοπτρισμοῦ), εἰκ. 9 ἀρ. 1-5 (τέσσερις μικρογραφίες κατόπτρων καὶ ἕνας δίσκος κατοπτρισμοῦ μὲ κρῖκο ἀνάρτησης). Ἀπὸ τὰ κάτοπτρα τῆς ἀνασκαφῆς στὸ Κώτιλον, τὰ ὁποῖα ἐκτίθενται στὴν αἴθουσα τῶν

χαλκῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τὸ κάτοπτρο μὲ τὴν ἐγχάρακτη διακόσμηση στὴ λαβὴ (Κουρουνιώτης 1903, 173-174 εἰκ. 8 ἀρ. 3) ἔχει ἀρ. εὐρ. X13101/1 καὶ τρεῖς μικρογραφίες κατόπτρων ἔχουν ἀρ. εὐρ. X13101/2-4, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ μὲ ἀρ. εὐρ. X13101/3, μὲ ὀπὴ ἀνάρτησης στὸ δισκίον τῆς ἀπόληξης τῆς λαβῆς, δὲν ἔχει ἀπεικονιστεῖ ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα.

348. Κουρουνιώτης 1903, 176-177 καὶ 182-188 γιὰ τὴν ταύτιση τῆς λατρευόμενης θεότητος σὲ κάθε ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο ναοὺς.

349. Waldstein 1905, 264 ἀρ. 1560 πίν. XCII, 265 ἀρ. 1567-1577 πίν. XCIII, XCIV, XCV.

350. Payne 1940, 180 ἀρ. 14 καὶ 12 πίν. 80.

351. Πετρόπουλος 2001, 43.

κατόπτρου, σωζόμενου πολὺ ἀποσπασματικὰ καὶ διαμέτρου κατὰ προσέγγιση 0.06 μ., ἀπὸ λεπτὸ ἔλασμα καὶ μὲ ἔκτυπες στιγμὲς στὴν περιφέρεια καὶ στὴ λαβή, ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὴν Εὐτρηση³⁵². Τὰ μικροῦ μεγέθους κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας δὲν εἶναι μικρογραφίες-ὁμοιώματα κατόπτρων, ἀλλὰ πραγματικὰ κάτοπτρα, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶχαν κατασκευαστεῖ γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀποκλειστικὰ ὡς ἀναθήματα.

Τὰ πραγματικὰ κάτοπτρα μικροῦ μεγέθους πιθανότατα προορίζονταν γιὰ κοριτσάκια, τὰ ὁποῖα ἐξοικειώνονταν παιδιόθεν μὲ τὴν περιποίησή τους παρακολουθώντας τὴ μητέρα τους στὸν γυναικωνίτη. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση ἑνὸς τάφου στὴν Ἀθήνα, χρονολογημένου γύρω στὰ 430-420 π.Χ. μὲ βάση ληκύθους μὲ λευκὸ βάθος τοῦ Ζωγράφου τοῦ πουλιοῦ³⁵³. Ἀπὸ τὸν σκελετὸ εἶχε διατηρηθεῖ μόνον τὸ μικρὸ κρανίον, σὲ ὄχι καλὴ κατάσταση. Στὰ πῆλινα ἀγγεῖα περιλαμβάνονται δύο μελαμβραφῆ θήλαστρα καὶ στὰ λοιπὰ κτερίσματα ἓνα ἀλάβαστρο ἐξ ἀλαβάστρου, ἓνα σπασμένο χάλκινο κάτοπτρον, διαμέτρου 0.098 μ., μὲ κρῖκο ἀνάρτησης καὶ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἐνθεση σὲ λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, ἓνας χάλκινος τροχίσκος, ἓνας μικρὸς χάλκινος κρῖκος, λαβὴ γιὰ τὸ κάλυμμα ἴσως ξύλινης πυξίδας, μάζα λευκοῦ μολύβδου, ἴσως ψιμυθίου, καὶ ἓνας ἀστράγαλος³⁵⁴. Τὰ κτερίσματα αὐτὰ σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὸ μικρὸ κρανίον ὑποδεικνύουν ὅτι ἐνταφιάστηκε ἄτομον ἀρκετὰ νεαρῆς ἡλικίας καὶ πιθανότατα κοριτσάκι. Ἐνα ἑλλιπὲς πολὺ μικρὸ κάτοπτρον μὲ συμφυῆ λαβή, ὕψους 0.085 μ. καὶ διαμέτρου στὸ σωζόμενο τμήμα τῆς περιφέρειας τοῦ δίσκου 0.045 μ., περιλαμβανόταν στὰ κτερίσματα ἄλλου τάφου παιδιοῦ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κοριτσιοῦ στοὺς Δελφούς, χρονολογημένου στὸν ὕστερον 80 αἰ. π.Χ.³⁵⁵ Μολονότι τὸ κάτοπτρον αὐτὸ θεωρεῖται κατὰ κανόνα ἀπομίμηση κατόπτρου λόγῳ τοῦ πολὺ μικροῦ του μεγέθους, ἡ τοποθέτησή του ὡς κτερίσματος στὸν συγκεκριμένο τάφο ἐνδέχεται νὰ ἐμπεριέχει συμβολικὴ σημασία γιὰ τὴν χάρες τῆς ζωῆς ποὺ δὲν πρόλαβε νὰ ζήσει τὸ κοριτσάκι. Πραγματικὰ μικρὰ κάτοπτρα γιὰ καθημερινὴ χρῆση μποροῦσαν νὰ ἀνατίθενται στὴν Ἀρτεμιν Βραυρωνίαν ἀπὸ τὰ κορίτσια ἢ ἀπὸ τὴν μητέρες χάριν τῶν κοριτσιῶν τους.

Ἀπὸ τὰ συνολικὰ 59 κάτοπτρα τοῦ τύπου Πα³⁵⁶, μὲ στέλεχος συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ γιὰ τὴν ἐνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, τὸ ἀκέραιο κάτοπτρον ἀρ. 98 εἰκ. 114-115 ἔχει ὕψος μαζὶ μὲ τὴν λαβὴ καὶ χωρὶς τὸν κρῖκο ἀνάρτησης 0.328 μ., διάμετρο δίσκου 0.167 μ. καὶ πάχος δίσκου ἀπὸ 0.003 ἕως 0.005 μ. στὴν περιφέρεια. Στὰ ὑπόλοιπα κάτοπτρα τοῦ ἴδιου τύπου, στὰ ὁποῖα σώζεται ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ μαζὶ μὲ τὸ συμφυῆς ἐνδιάμεσο τμήμα καὶ εἶναι ἀκέραιο τὸ στέλεχος (ἢ ἑλλιπὲς μόνον κατὰ τι στὸ ἄκρο του)³⁵⁷, τὸ ὕψος τους ποικίλλει ἀπὸ 0.142 ἕως 0.246 μ. καὶ ἡ διά-

352. Goldman 1931, 264 ἀρ. 2 (χωρὶς ἀπεικόνιση).

353. Boulter 1963, 120-122, τάφος D, εἰκ. 2.

354. Αὐτόθι 121-122 ἀρ. D 7, D 8 πίν. 39 (θήλαστρα), D 9 πίν. 39 (ἀλάβαστρο), D 10 (κάτοπτρον), D 11 (τροχίσκος), D 12 (κρῖκος-λαβὴ καλύμματος πυξίδας) πίν. 53.

355. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Δελφῶν ἀρ. εὐρ. 5935.

Lerat 1937, 49 ἀρ. 3 εἰκ. 3, δεξιὰ. Oberländer 1967, 241 ἀρ. 379. Zimmer 1991, 12. Ström 1998, 76 μὲ σημ. 233.

356. Ἀρ. 71-73 εἰκ. 81, 78-133 εἰκ. 88-154.

357. Ἀρ. 78 εἰκ. 88-89, 80-83 εἰκ. 91-94, 85-92 εἰκ. 96-107, 95-96 εἰκ. 110-112, 102-106 εἰκ. 119-124, 110-111 εἰκ. 128-129, 118 εἰκ. 136-137, 120 εἰκ. 140.

μετρος τοῦ δίσκου ἀπὸ 0.122 ἕως 0.184 μ. Σὲ ὅσα κάτοπτρα τὸ στέλεχος εἶναι συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο χωρὶς νὰ μεσολαβεῖ ἐνδιάμεσο τμήμα³⁵⁸, τὸ ὕψος κυμαίνεται ἀπὸ 0.132 ἕως 0.227 μ. καὶ ἡ διάμετρος τοῦ δίσκου ἀπὸ 0.108 ἕως 0.185 μ. Τὸ πάχος τοῦ δίσκου σὲ ὅλα τὰ κάτοπτρα αὐτοῦ τοῦ τύπου εἶναι ἀπὸ 0.001 ἕως συνήθως 0.003 μ. καὶ σὲ λίγα παραδείγματα φθάνει καὶ τὰ 0.005 μ. Τὸ στέλεχος κατὰ κανόνα εἶναι λίγο παχύτερο ἀπὸ τὸν δίσκο. Μόνη ἐξαίρεση ἀποτελεῖ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 78 εἰκ. 88-89, στὸ ὁποῖο ὁ δίσκος ἔχει πάχος 0.007 μ. καὶ στὴν περιφέρεια 0.011 μ. Στὴν πλειονότητα τῶν δίσκων κατοπτρισμοῦ, οἱ ὁποῖοι σώζονται ἑλλιπῶς ἢ σὲ τεμάχια, τὸ πάχος τους κυμαίνεται ἀπὸ 0.001 ἕως 0.003 μ. καὶ σὲ ἓνα κάτοπτρο (ἀρ. 154 εἰκ. 180) φθάνει τὰ 0.005 μ.

Συμπερασματικά, τὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας ποικίλλουν ὡς πρὸς τὸ μέγεθος, ἀπὸ μεγάλα ἕως μικρά. Τὰ μικροῦ μεγέθους εἶναι εὐάριθμα. Ὅλα εἶναι πραγματικὰ κάτοπτρα, καθὼς μικρογραφικῆς ἀπομιμήσεις κατόπτρων δὲν ἀπαντοῦν.

B4. Λεπτομέρειες στὴν κατασκευὴ

Κάποιες λεπτομέρειες στὴν κατασκευὴ τῶν κατόπτρων ἀξίζει νὰ ἐπισημανθοῦν. Ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ σὲ ὅλα τὰ κάτοπτρα εἶναι κυκλικός – ἓνας τέλειος κύκλος –, ὅπως εἶναι πάντα στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κάτοπτρα³⁵⁹, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ αἰγυπτιακά, ὁ δίσκος τῶν ὁποίων εἶναι ἑλλειπτικός, καὶ μὲ κάποια ἀπὸ τὰ ἐτρουσκικά, καθὼς καὶ τὰ ρωμαϊκά, στὰ ὁποῖα ὁ δίσκος μπορεῖ νὰ ἔχει «δαντελωτὸ» περιγύραμμα ἢ νὰ εἶναι ἀκόμα καὶ τετράπλευρος³⁶⁰.

Ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ἡ ἀνάρτηση κατόπτρων μὲ χειρολαβὴ μποροῦσε νὰ ἐξασφαλιστεῖ μὲ τέσσερις τρόπους: α) Μὲ λεπτὸ κρῖκο περασμένο στὸ μικρὸ ἀναδιπλωμένο πρὸς τὴν πίσω πλευρὰ ἔλασμα, τὸ συμφυῆς μὲ τὸ δισκίον στὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς³⁶¹, σὲ κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Ια. Προσαρτημένος κρῖκος δὲν διασώθηκε σὲ κανένα παράδειγμα ἀπὸ τὸ ἱερὸ στὴ Βραυρῶνα, διαπιστώνεται ὅμως σὲ κάποια ἄλλα κάτοπτρα³⁶². Ἐφ' ὅσον τὸ δισκίον στὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς ἦταν ἄτρητο καὶ ἀκόσμητο ἢ διακοσμημένο μὲ ἐπικολημένο ἔλασμα, ἦταν εὐκόλο νὰ ἐπινοηθεῖ κάποιος ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου. β) Μέσω ὀπῆς στὸ δισκίον τῆς λαβῆς³⁶³, σὲ κάτοπτρα τῶν ὑποτύπων Ια, Ιβ καὶ Ιγ. Δεδομένου ὅτι κέντρο παραγωγῆς τῶν κατόπτρων τοῦ ὑποτύπου Ια ἦταν ἡ Κόρινθος καὶ στὰ κάτοπτρα αὐτὰ ἀρχικὰ ὅλη ἡ λαβὴ καλυπτόταν μὲ ἐπικολημένα χάλκινα ἀνάγλυφα, ἡ ὀπὴ γιὰ ἀνάρτηση στὸ δισκίον σὲ κάποια παραδείγματα

358. Ἀρ. 122-125 εἰκ. 142-145.

359. Μοναδικὴ ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ὁ ἐλαφρὸ ἑλλειπτικὸς δίσκος τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὰ δύο κάτοπτρα τοῦ β' μισοῦ τοῦ 8ου αἰ. π.Χ. στὸ Antikemuseum στὸ Βερολίνο ἀρ. εὐρ. 1979.72. Zimmer 1987, 9 πίν. 1. Zimmer 1991, 7 εἰκ. 4 a,b.

360. Richter 1915, 251, 252. Schefold 1940, 16.

361. Ἀρ. 1 εἰκ. 1-4, 2 εἰκ. 5, 3 εἰκ. 6, 4 εἰκ. 7, 6 εἰκ. 9.

362. Κρῖκος ἀνάρτησης περασμένος στὸ ἀναδιπλωμένο ἔλασμα στὸ ἄκρο τοῦ δισκίου τῆς λαβῆς σώ-

ζεται σὲ κάτοπτρο στὸ Μουσεῖο Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου. Μπρούσαρη 2002, 39 ἀρ. εὐρ. X115. Τὸ κάτοπτρο εἶναι εὐδιάκριτο στὴ φωτογραφία τῆς προθήκης μὲ κορινθιακὰ ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια: Μπρούσαρη 1976, 151 εἰκ. 12. Κρῖκος ὑπάρχει καὶ σὲ ἄλλο κάτοπτρο τῆς Συλλογῆς Μ. Χαριτάτου. Λεμπέση 1995, 859 πίν. 261 στ.

363. Ἀρ. 32 εἰκ. 38, 33 εἰκ. 39, 42 εἰκ. 48, 43 εἰκ. 49-50, 44 εἰκ. 51-52, 45 εἰκ. 53, 46 εἰκ. 54, 48 εἰκ. 56, 49 εἰκ. 57, 52 εἰκ. 60, 55 εἰκ. 63, 56 εἰκ. 64, 67 εἰκ. 77.

ἐρμηνεύεται ὡς ἐπίδραση ἀπὸ τὰ ἀργεῖνικα κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Ιβ³⁶⁴. Ἡ ὀπή κατὰ κανόνα ἔχει ἀρκετὰ μεγάλη διάμετρο καὶ εἶναι ἀπολύτως εὐδιάκριτη, μὲ ἐξαίρεση τὸ κάτοπτρο ἀρ. 44 εἰκ. 51-52 τοῦ ὑποτύπου Ιβ, στὸ ὁποῖο ἡ ὀπή στὸ κέντρο τοῦ δισκίου εἶναι μικροσκοπική³⁶⁵. γ) Μὲ γαμψὸ στέλεχος (γαντζάκι), συμφυῆς στὸ δισκίον τῆς λαβῆς³⁶⁶, σὲ κάτοπτρο τοῦ ὑποτύπου Ια. δ) Μὲ κρῖκο προσαρτημένο στὸ ἀναδιπλωμένο τμήμα ἐλάσματος, τὸ ὁποῖο συνήθως ἀπολήγει σὲ φύλλο κισσοῦ, ἐπικολλημένου στὸ ἄνω μέρος τῆς πίσω πλευρᾶς τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, σὲ κάτοπτρο τοῦ ὑποτύπου Ια³⁶⁷ καὶ σὲ κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Ιια³⁶⁸. Σὲ δύο παραδείγματα μὲ μικρὸ πάχος στὸν δίσκο τὸ ἔλασμα εἶναι συμφυῆς μὲ αὐτὸν καὶ λυγισμένο πρὸς τὴν πίσω πλευρά³⁶⁹. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κόρινθο τοῦ τύπου ποῦ ἐδῶ χαρακτηρίζεται ὡς ὑποτύπος Ια ἢ ἀνάρτηση ἐξασφαλιζόταν μὲ κρῖκο προσαρτημένο σὲ ἐπικολλημένο ὀρθογώνιο ἔλασμα στὸ ἄνω μέρος τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, μολονότι στὸ ἄκρο τοῦ δισκίου τῆς λαβῆς ὑπάρχει καὶ τὸ συμφυῆς μικρὸ ἔλασμα, τὸ ἀναδιπλωμένο πρὸς τὴν πίσω πλευρά³⁷⁰. Τὸ κάτοπτρο μὲ τὴν ἐλεφάντινη λαβὴ ποῦ ἀνέθεσε ἡ Ἀριστοδάμεια πιθανότατα θὰ ἔφερε κρῖκο ἐπικολλημένο στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου, καθὼς ἦταν ἀναρτημένο σὲ τοῖχο (πρὸς τῷ τοίχῳ).

Χωριστὰ σώζονται καὶ πολὺ λίγα ἐλάσματα στὸ σχῆμα φύλλου κισσοῦ μὲ κρῖκους ἀνάρτησης, τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν σὲ κάτοπτρα³⁷¹. Στὰ μικρὰ εὐρήματα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος περιλαμβάνεται ἀρκετὰ μεγάλος ἀριθμὸς κρῖκων, μὲ διαφορῆς στὴ διάμετρο καὶ στὸ πάχος. Ἀπὸ αὐτοὺς ξεχωρίστηκε καὶ ἀποδόθηκε σὲ κάτοπτρο ὁ κρῖκος ἀρ. 178 εἰκ. 185, καθὼς ὁμοιάζει στὴν κατασκευὴ μὲ τὸν κρῖκο ποῦ διασώθηκε στὸ κάτοπτρο ἀρ. 98 εἰκ. 114-115. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὁ κρῖκος ἔχει ἓνα μικρὸ ἄνοιγμα ποῦ διευκολύνει τὸ πέρασμά του στὸ ἔλασμα, εἶναι παχύτερος στὸ μέσον καὶ λεπτότερος στὰ δύο ἄκρα.

Σὲ πλῆθος ἀγγειογραφίων τοῦ ἐρυθρόμορφου ρυθμοῦ στὶς ὁποῖες ἀπεικονίζεται καὶ κάτοπτρο ἀναρτημένο στὸν τοῖχο, ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ εἶναι πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἡ λαβὴ πρὸς τὰ κάτω. Συνεπῶς ἡ ἀνάρτηση ἐξασφαλιζόταν μὲ κρῖκο προσαρτημένο στὸν

364. Oberländer 1967, 19.

365. Μικροσκοπική, ἀλλὰ στὸ κάτω ἄκρο τῆς περιφέρειας τοῦ δισκίου, εἶναι καὶ ἡ ὀπή ἀνάρτησης π.χ. στὸ ἐπίπεδο κάτοπτρο μὲ χειρολαβὴ στὶς Antikensammlungen στὸ Μόναχο ἀρ. εὐρ. 3644 (Maass 1979, 67 ἀρ. 40), καθὼς καὶ σὲ κάτοπτρο τοῦ Μουσείου Καλῶν Τεχνῶν στὴ Βοστώνη. Comstock, Vermeule 1971, 240 ἀρ. 350, μὲ ἀπεικόνιση.

366. Ἀρ. 29 εἰκ. 34-35.

367. Ἀρ. 41 εἰκ. 46-47.

368. Ἀρ. 84 εἰκ. 95, 97 εἰκ. 113, 98 εἰκ. 114-115, 102 εἰκ. 119-120, 121 εἰκ. 141, 129 εἰκ. 149-150. Στὸ κάτοπτρο ἀρ. 119 εἰκ. 138-139 διατηρήθηκε μόνον τὸ ἐπικολλημένο ἔλασμα στὴ μορφὴ φύλλου κισσοῦ. Προσκολλημένος κρῖκος ἀνάρτησης διασώθηκε καὶ στὸ κάτοπτρο ἀρ. 92 εἰκ. 107. Βλ. καὶ τὸ ἔλασμα σὲ σχῆμα

φύλλου κισσοῦ μὲ ἀναδιπλωμένη θηλιὰ ἀπὸ κάτοπτρο μὲ ἄλλοτε συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ τάφο γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. στὴν Ἀθήνα. Boulter 1963, 119 ἀρ. Β 12 πίν. 37.

369. Ἀρ. 102 εἰκ. 119-120, 129 εἰκ. 149-150. Πιθανῶς συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο εἶναι καὶ τὸ ἔλασμα μὲ τὸν προσαρτημένο κρῖκο ἀνάρτησης σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τὸ Κώτιλον. Κουρουνιώτης 1903, 175-176 εἰκ. 9 ἀρ. 5.

370. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. X7687. Payne 1931, 225 εἰκ. 102 Α. Oberländer 1967, 8 ἀρ. 1.

371. Ἀρ. 175-177 εἰκ. 182-184. Τὸ ἔλασμα μὲ ἀνθέμιο καὶ περασμένο κρῖκο ἀνάρτησης ἀρ. 174 εἰκ. 181 δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι ἀνήκει σὲ κάτοπτρο.

δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ὡστόσο, τὴ δυνατότητα ἀνάρτησης καὶ ἀπὸ τὸ ἄκρο τῆς λαβῆς σὲ συγκεκριμένους τύπους κατόπτρων ὑποδεικνύει ἡ ἀγγειογραφία μὲ τὴν Δανάη ποῦ δέχεται τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Δία ὑπὸ μορφῇ χρυσῆς βροχῆς στὴν ὄψη Α τοῦ ἀττικοῦ ἐρυθρόμορφου καλυκωτοῦ κρατήρα τοῦ Ζωγράφου τοῦ Τριπτολέμου, γύρω στὸ 490 π.Χ., ἀπὸ τὸ Cerveteri, σήμερα στὸ Μουσεῖο Hermitage³⁷²: ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ τοῦ ἀναρτημένου κατόπτρου εἶναι πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ λαβὴ πρὸς τὰ ἐπάνω. Οἱ δύο κοκκίδες στὴν ἔνωση τῆς λαβῆς μὲ τὸν δίσκο, ὅπως οἱ μικρὲς κυκλικὲς προεξοχὲς στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴ Βραυρώνα ἀρ. 45 εἰκ. 53, καὶ ἡ ἐλαφρὰ μείωση τοῦ πλάτους τῆς λαβῆς πρὸς τὴν ἀπόληξή της δείχνουν ὅτι ὁ ἀγγειογράφος ἀπέδωσε συνειδητὰ ἕναν συγκεκριμένο τύπο κατόπτρου, πολλὰ παραδείγματα τοῦ ὁποῖου ἔχουν βρεθεῖ στὸ Ἄργος³⁷³. Προφανῶς δὲν εἶναι ἄσχετο μὲ τὴν ἀπόδοση αὐτῆ ὅτι σύμφωνα μὲ τὸν μῦθο ἡ Δανάη ἦταν θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἄργους Ἀκριοῦ καὶ ἡ ἱστορία μὲ τὸν Δία διαδραματίστηκε σὲ χῶρο τοῦ βασιλικοῦ ἐνδαιτήματος στὸ Ἄργος.

Σὲ κάποιες ἐρυθρόμορφες ἀγγειογραφίες μὲ τὴν ἀπεικόνιση γυναικείων μορφῶν ποῦ κρατοῦν κάτοπτρο, ἡ λαβὴ τῶν ὁποίων προφανῶς ἦταν κατασκευασμένη χωριστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, ἀποδίδεται στὴν κορυφὴ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ ὁ κρῖκος ἀναρτησης³⁷⁴. Στὸ ἀριστοτεχνικὰ ἀποδομένο κάτοπτρο μὲ χειρολαβή, μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες μὲ ἐπίθετο πηλὸ χρωματισμένο μὲ μίλτο καὶ ἐπ' αὐτῆς κίτρινη ὄχρα (γκαιτίτη, μία σιδηροῦχο οὐσία ὡς βάση γιὰ ἐπιχρύσωση), τὸ ὁποῖο κρατεῖ ἡ πολὺ ἀποσπασματικὰ σωζόμενη γυναικεία μορφὴ στὴν πρόσφατα δημοσιευμένη ἐρυθρόμορφη ἀρυβαλλοειδῆ λήκυθο στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ Ζωγράφου τοῦ Μειδία καὶ τῆς δεκαετίας 420-410 π.Χ., ἕνα σφαιρίδιο περιβαλλόμενο ἀπὸ κυκλίσκο στὴν κορυφὴ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ ἀποδίδει τὸν κρῖκο ἀναρτησης³⁷⁵. Εἶναι εὐκρινὲς ὅτι πρόκειται γιὰ κάτοπτρο μὲ στέλεχος συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ μὲσφ ἐνδιάμεσου μέλους κοσμημένου μὲ δύο ἔλικες καὶ προσαρμοσμένο σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό. Τὸ ἀτρακτοειδὲς σχῆμα τῆς λαβῆς καὶ ἡ τριγωνικὴ τῆς ἀπόληξῃ ἀνακαλοῦν ξύλινες λαβὲς κατόπτρων ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Βραυρωνίας³⁷⁶.

Κάποια ἀκέραια κάτοπτρα τοῦ τύπου I³⁷⁷ καὶ πολλὴ περισσότερα τοῦ τύπου II μὲ συμφυῆς στέλεχος (βλήτρον) γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό³⁷⁸ δὲν διαθέτουν κάποιο στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο νὰ ὑποδεικνύει δυνατότητα ἀναρτησης. Αὐτό, ὅμως, δὲν ἀποκλείεται

372. Boardman 1975, εἰκ. 306.

373. Oberländer 1967, 21-30 (δεύτερη ὁμάδα τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ χειρολαβή), πρβ. ἰδιαίτ. 23 ἀρ. 28. Waldstein 1905, 265 ἀρ. 1563 πίν. 93.

374. Βλ. κάποια παραδείγματα κατόπτρων μὲ ἔλικες στὸ διακοσμητικὸ μέλος στὴν Papaspyridi-Karouzou 1951, 568-569, πίν. 46, 47 b (κάτοπτρο Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἀρ. 7683, κατὰ τὸν καθαρισμὸ τοῦ ὁποῖου διαπιστώθηκαν ἀμυδρὰ ἀποτυπώματα ἀπὸ τὸν ἄλλοτε ἐπικολημένο κρῖκο ἀναρτησης στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ), εἰκ. 47a (ἐρυθρόμορφη στάμνος τοῦ Ζωγράφου τοῦ Εὐχαρίδου). Γιὰ τὸ

ἀναφερόμενο κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὴν ὁδὸ Λένορμαν βλ. Boulter 1963, 116-118 ἀρ. Α 12 πίν. 38.

375. Ἀβρονιδάκη 2012, 110-111 εἰκ. 1-4, μὲ ἀπόδοση τοῦ κατόπτρου στὴν κύρια ὁμάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων (b) τῆς Oberländer 1967, 128-149.

376. Πωλογιώργη 2015, 193 ἀρ. 65-67 εἰκ. 71.

377. Ἀρ. 5 εἰκ. 8, 7 εἰκ. 10, 31 εἰκ. 37, 62 εἰκ. 70.

378. Ἀρ. 78 εἰκ. 88-89, 80-83 εἰκ. 91-94, 85-96 εἰκ. 96-112, 102-105 εἰκ. 119-123, 110 εἰκ. 128, 111 εἰκ. 129, 118-120 εἰκ. 136-140, 122 εἰκ. 142, 124 εἰκ. 144, 125 εἰκ. 145, 127 εἰκ. 147, 136 εἰκ. 159-160.

νὰ ὀφείλεται στὴν ἀποκόλληση τοῦ κρῖκου ἀνάρτησης, τὴν ἀνίχνευση ἀποτυπωμάτων τοῦ ὁποίου στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ δὲν ἐπιτρέπει ἡ σημερινὴ κατάσταση διατήρησης τῶν κατόπτρων. Μόνον στὸν μικρὸ δίσκο ἀρ. 142 εἰκ. 169 τὸ τμήμα τοῦ περιχειλώματος ποὺ λείπει στὴν πίσω πλευρὰ μπορεῖ νὰ ὑποδεικνύει ὅτι ἄλλοτε στὸ σημεῖο αὐτὸ ἦταν προσκολλημένο ἔλασμα μὲ κρῖκο ἀνάρτησης. Ἐδῶ δὲν συζητεῖται ἡ πιθανότητα σὲ κάποια κάτοπτρα τοῦ ὑποτύπου Πβ1 καὶ εἰδικὰ στὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. 74 εἰκ. 82-83 μὲ τὴ διαμόρφωση σὲ ἰωνικὸ κιονόκρανο καὶ μὲ δύο ὁμάδες φύλλων (ἡμιανθεμίων) πάνω ἀπὸ αὐτὸ ἡ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ νὰ εἶχε τὴ μορφὴ κίονος-στηριγματος τοῦ κατόπτρου, ὅποτε τὸ κάτοπτρο δὲν προοριζόταν γιὰ ἀνάρτηση καὶ ὁ κρῖκος περιτετευε³⁷⁹, διότι δὲν διασώζεται ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ.

Στὴν ἐξασφάλιση, πέρα ἀπὸ τὴ συγκόλληση, τῆς στερέωσης καὶ συγκράτησης τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ στὴ λαβὴ μὲ τὴν τριμερῆ διαμόρφωση ἀρ. 25 εἰκ. 31 καὶ στὰ αὐτοτελῶς κατασκευασμένα ἐνδιάμεσα μέλη τῶν ὑποτύπων Πβ1 καὶ Πβ2 ἀρ. 75 εἰκ. 84, 76 εἰκ. 85, 77 εἰκ. 86-87, 134 εἰκ. 155-156, 135 εἰκ. 157-158 καὶ 136 εἰκ. 159-160 χρησιμεύει ἡ προεξοχὴ στὸ σχῆμα φύλλου κισσοῦ (ἢ ἀπλῶς τριγωνικῆ) ἢ ἀνθεμίου (ἀρ. 134 εἰκ. 156, 136 εἰκ. 160), ἡ ὁποία προσαρμοζόταν στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου³⁸⁰. Ἴδια μέθοδος ἐφαρμόζεται καὶ σὲ στητὰ κάτοπτρα³⁸¹. Ἡ αὐτοτελὴς λαβὴ ἀρ. 25 εἰκ. 31 πιθανῶς ἀποτελεῖ ἓνα πιὸ ἐξελιγμένο δείγμα μεταξὺ τῶν κατόπτρων μὲ συμφυῆ μὲ τὸν δίσκο χειρολαβὴ τριμεροῦς διαμόρφωσης, ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ παραγωγὴ δίσκου καὶ λαβῆς σὲ δύο χωριστὰ κομμάτια καὶ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ δίσκου στὸν τόρνο.

Στὸ κάτοπτρο ἀρ. 1 εἰκ. 1-4 ἔχουν διασωθεῖ τὰ ἐπικολημένα χάλκινα σφυρήλατα ἐλάσματα μὲ τὴν ἔκτυπη διακόσμηση στὸ ἐπίμηκες τμήμα τῆς λαβῆς καὶ στὸ δισκίον τῆς ἀπόληξής της. Ὅτι ἐπικολημένο ἔλασμα ὑπῆρχε καὶ στὸ ἀνώτερο ὀρθογώνιο τμήμα τῆς λαβῆς, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα παραδείγματα κατόπτρων τοῦ ἴδιου τύπου, μαρτυροῦν τὰ ὄρατὰ καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἀποτυπώματα κολλητικῆς ὕλης, ἰδιαίτερα μίαν ὀριζόντιαν ταινίαν μελανότεφρου χρώματος πλησιέστατα στὴν ἔνωση τῆς λαβῆς μὲ τὸν δίσκο. Ἴδια ἀποτυπώματα καὶ στὸ ἴδιο τμήμα τῆς λαβῆς διαπιστώνονται ἀκόμα στὰ κάτοπτρα ἀρ. 3 εἰκ. 6 καὶ 10 εἰκ. 9.

379. Papaspyridi-Karouzou 1951, 566 μὲ σημ. 5 εἰκ. 1 πίν. 45 (Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. 16350). Oberländer 1967, 106, 112 ἀρ. 157, δευτέρη ὁμάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων, 105-114. Σὲ ἓνα ἀκέραιο κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὴν Ἐρμιόνη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (Ἄλκ. Παπαδημητρίου, Ἀνασκαφικὲς ἐργασίες, ΑΔ 49, 1994, Β1, 148 πίν. 54β), τῆς κατηγορίας τῶν στητῶν κατόπτρων μὲ τὴ λαβὴ στὸν τύπο ἀγαλματίου ἐνδεδυμένης γυναικείας μορφῆς, ὁ εὐρὺς ἔλλειπτικὸς κρῖκος στὴν κορυφὴ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ πιθανῶς θὰ χρησίμευε γιὰ τὴ μεταφορὰ καὶ μετακίνηση τοῦ κατόπτρου καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἀνάρτησή του.

380. Ὡς ἀνθέμιο εἶναι σχηματισμένη ἡ προεξοχὴ

γιὰ τὴ συγκράτηση τοῦ δίσκου καὶ σὲ κάποια κάτοπτρα μὲ Σειρήνα ἀποδομένη μετωπικὰ στὸν κεντρικὸ ἄξονα τοῦ αὐτοτελῶς κατασκευασμένου ἐνδιάμεσου μέλους, ὅπως π.χ. σὲ κάτοπτρο ποὺ διασώζει καὶ τὴν ὀστέινη λαβὴ στὸ Art Institute στὸ Σικάγο. Tarbell 1902, 3. Oberländer 1967, 151 ἀρ. 246.

381. Zimmer 1987, 16 πίν. 7. Zimmer 1991, 24-25 εἰκ. 22-27. Ἀρβανίτου-Μεταλληνοῦ 1996-1998, 18-19 ἀρ. 2 εἰκ. 16-18 (δίσκος κατοπτρισμοῦ μὲ ἔλλιπέστατα σωζόμενη λαβὴ καὶ ἀνθεμωτὴ προεξοχὴ· ἀβέβαιο ἔαν προέρχεται ἀπὸ στητὸ κάτοπτρο ἢ ἀπὸ κάτοπτρο μὲ χειρολαβή). Congdon 1981, 91-92 εἰκ. 13.

Γιὰ τὴν προστασία ἀπὸ βλάβες καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς συγκόλλησης τῶν λεπτῶν ἐλασμάτων ποὺ διακοσμοῦσαν τὴ λαβὴ τῶν κατόπτρων αὐτοῦ τοῦ τύπου διαφωτιστικὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς λεπτομεροῦς ἐξέτασης σὲ ἓνα κάτοπτρο, γύρω στὸ 540 π.Χ., στὸ Antikenmuseum στὸ Βερολίνο: τὸ σωζόμενο ἔλασμα μὲ τὴν ἔκτυπη παράσταση τῆς λύσεως τοῦ Ἐκτορος στὸ ἀνώτερο τμήμα τῆς λαβῆς ἔχει πληρωθεῖ μὲ μόλυβδο, μὲ ἴχνη κασσίτερου ἐπ' αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος διαπιστώνεται σὲ ἀρκετὴ ἔκταση καὶ στὸ ἐνδιάμεσο διάστημα μεταξὺ τῶν ἐλαφρὰ ἐνισχυμένων ἄκρων τῆς λαβῆς στὸ ἐπίμηκες τμήμα της, ἀπὸ τὸ ὁποῖο σήμερα ἔχει χαθεῖ τὸ διακοσμητικὸ ἔλασμα³⁸². Μόλυβδος ἔχει ἐξακριβωθεῖ καὶ σὲ ἄλλα παραδείγματα κατόπτρων μὲ ἐπικολημένα ἐλάσματα στὴ λαβή³⁸³, κάποτε ὅμως ἡ στερέωση τῶν ἐλασμάτων γίνεται καὶ μὲ πολλὸ μικροῦς χάλκινους ἥλους (πριτσίνια)³⁸⁴. Μὲ τὰ ἐλάσματα καὶ τὴν πλήρωσή τους ἐσωτερικὰ μὲ μόλυβδο ἐπιτυγχάνεται στὰ κάτοπτρα αὐτὰ μὲ τὸ ἀρκετὰ μεγάλο ὕψος ἐκτὸς ἀπὸ τὴν διακόσμηση καὶ ἡ ἐξασφάλιση μεγαλύτερης σταθερότητας καὶ ἀνθεκτικότητος στὴ λαβή.

Ὡς πρὸς τὰ ἴδια τὰ σφυρήλατα ἐλάσματα μὲ τὶς ἔκτυπες παραστάσεις (τεχνικὴ *gepoussé*) ἔχει ἀναγνωριστεῖ πρὸ πολλοῦ ὅτι σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἔχουν παραχθεῖ σὲ μήτρες γιὰ τὶς διακοσμητικὲς ταινίες στὰ ὄχανα τῶν ἀρχαϊκῶν ἀσπίδων ἢ ἔχουν κοπεῖ ἀπὸ τὶς ταινίες τῶν ὀχάνων ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ προσαρμογὴ τους στὶς διαστάσεις τῶν τμημάτων τῆς λαβῆς³⁸⁵. Μολονότι οἱ παραστάσεις στὰ ἐλάσματα αὐτὰ δὲν εἶχαν σημασία γιὰ τὴν διακόσμηση τῶν κατόπτρων, ὅπωςδήποτε ἡ κόρη ποὺ ὀσφραίνεται ἄνθος στὸ κάτοπτρο ἀρ. 1 εἰκ. 1-4 εἶναι ἓνα θέμα ταιριαστὸ σὲ γυναικεῖο σκεῦος καλλωπισμοῦ. Ἀποκοπὴ τοῦ ἐλάσματος αὐτοῦ ἀπὸ εὐρύτερη σύνθεση δὲν εἶναι πιθανή, καθὼς σώζεται πλήρως τὸ πλαίσιο τῆς παράστασης.

Λεπτὰ ἐλάσματα μὲ ἔκτυπη διακόσμηση ἀνθεμίου καὶ ἐλίκων θὰ εἶχαν ἐπικοληθεῖ ἄλλοτε καὶ στὸ ἐνδιάμεσο μέλος μιᾶς ἰδιαίτερης ὁμάδας κατόπτρων τοῦ τύπου Πα (ἀρ. 71-73 εἰκ. 81, 79 εἰκ. 90, 80 εἰκ. 91, πιθανῶς καὶ 107 εἰκ. 125), μολονότι τέτοιο ἔλασμα δὲν διασώθηκε στὰ εὐρήματα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος³⁸⁶.

Στὴν πίσω πλευρὰ τῆς λαβῆς πολλῶν κατόπτρων τοῦ τύπου I διαπιστώνεται στὰ ἄκρα ἓνα χαμηλὸ πλαίσιο³⁸⁷. Ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν πίσω πλευρὰ καὶ στὶς περιπτώσεις ποὺ σώζεται μόνον ἡ λαβὴ ἢ τμήμα αὐτῆς, ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 1 εἰκ. 1-4 μὲ

382. Berlin, Antikenmuseum, ἀρ. εὐρ. Misc. 8099. Zimmer 1987, 9-10 εἰκ. 6 πίν. 2. Zimmer 1991, 13-14 εἰκ. 10-11. Oberländer 1967, 10 ἀρ. 5.

383. Oberländer 1967, 8-9, 17 ἀρ. 1, 2 (Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. X7687 καὶ X7691).

384. Αὐτόθι 11, 17 ἀρ. 7. Ἡ τεχνικὴ τῆς πλήρωσης ἐσωτερικὰ μὲ μόλυβδο τῶν λεπτῶν χάλκινων ἐλασμάτων, κάποτε καὶ μὲ τὴν προσήλωσή τους μὲ χρῆση πολλῶν μικρῶν ἥλων, διαπιστώνεται καὶ σὲ πτυκτὰ κάτοπτρα. Παυλογιώργη 2007, 174-177, 179-181 εἰκ. 23-25, ὅπου καὶ ἄλλα παραδείγματα.

385. Oberländer 1967, 17 μὲ σημ. 28 καὶ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία. Bol 1985, 90-91 εἰκ. 58. Zimmer 1987, 10 εἰκ. 6 πίν. 2. Zimmer 1991, 14 εἰκ. 10-11.

386. Αναλυτικὰ γιὰ τὰ κάτοπτρα τῆς ὁμάδας αὐτῆς βλ. παρακάτω στὴν πραγματεύση τῶν κατόπτρων τοῦ τύπου Πα.

387. Συνήθως πλαίσιο δὲν ὑπάρχει στὸ δισκίον στὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς. Πλαίσια σημειώνονται καὶ στὸ ἐπίμηκες τμήμα λαβῆς κατόπτρου ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ταυροπόλου. Καλογερόπουλος 2013, 434 σημ. 1505 ἀρ. M 64 πίν. 100, 162.

τὰ ἐπικολημένα διακοσμημένα ἐλάσματα στὴν κύρια ὄψη τῆς λαβῆς καὶ τὰ χαμηλὰ πλαίσια στὴν πίσω πλευρὰ τῆς. Στὴ λαβὴ ἀρ. **65** εἰκ. 75 τὰ ἄκρα τοῦ ἐλάσματος στὸ ἐπίμηκες τμήμα τῆς εἶναι ἀναδιπλωμένα στὴν πίσω πλευρὰ, ὅπως καὶ σὲ ὁλόκληρη τὴ λαβὴ ἀρ. **64** εἰκ. 72-73, στὴν ὁποία φέρουν ἐπὶ πλέον καὶ σειρὰ μικρῶν ὀπῶν, καθὼς καὶ διατηρημένο κατάλοιπο ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, ἴσως μόλυβδο. Ἡ διαμόρφωση αὐτὴ στα δύο τελευταῖα κάτοπτρα ἔχει διττὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὴ λαβή. Ἀφ' ἑνὸς δημιουργεῖται ἓνα ὀγκηρὸ περιγράμμα τῆς λαβῆς στὴν κύρια ὄψη τῆς, ποὺ τῆς προσδίδει καὶ κάπως διακοσμητικὸ χαρακτήρα, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπιτυγχάνεται μεγαλύτερη ἀνθεκτικότητα.

Σὲ κάποια κάτοπτρα τοῦ ἴδιου τύπου (I) ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρότατα κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σχηματίζεται σὲ αὐτὴν ἓνα ἐξαιρετικὰ χαμηλὸ πλαίσιο (ἢ περιχειλίωμα)³⁸⁸. Δὲν λείπουν καὶ τὰ παραδείγματα, στα ὁποία τὴν ἐλαφρότατα κοίλη διαμόρφωση στὴν πίσω πλευρὰ παρουσιάζουν τόσο ὁ δίσκος ὅσο καὶ ἡ λαβὴ τοῦ κατόπτρου³⁸⁹. Τὰ πλαίσια καὶ τὸ ἐλαφρὸ ἔγκοιλο τῆς διαμόρφωσης εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἀποσκοποῦσαν στὴ συγκράτηση ἐπιθήματος ἀπὸ ἄλλο ὑλικό³⁹⁰. Κατάλοιπα μολύβδινου γεμίματος στὴν ἔγκοιλη ὄψη τῆς λαβῆς διασώζονται σὲ κάτοπτρο τῆς Συλλογῆς Μ. Χαριτάτου³⁹¹. Στὴν πλειονότητα τῶν κατόπτρων τοῦ τύπου II ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρότατα κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη μὲ χαμηλὸ πλαίσιο (ἢ περιχειλίωμα) στὴν περιφέρεια. Ἡ κυρτὴ διαμόρφωση στὸν δίσκο πιθανότατα ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ παράσχει στὴν κατοπτριζόμενη γυναῖκα τὴ δυνατότητα νὰ ἔχει κατὰ τὸν καλλωπισμὸ τῆς μία θέαση τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἀνώτερου τμήματος τοῦ σώματός τῆς περισσότερο πανοραμικὴ ἀπὸ αὐτὴν ποὺ προσφέρει ἡ ἐπίπεδη κατοπτρικὴ ἐπιφάνεια³⁹². Τὸ περιχειλίωμα στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἰδιαίτερα ἔντονο στὸ κάτοπτρο ἀρ. **78** εἰκ. 88-89 τοῦ τύπου Πα καὶ στὸν μικρὸ δίσκο **142** εἰκ. 169. Τὸ σταδιακὰ στὴν πορεία τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ὄλο καὶ περισσότερο τονισμένο περιχειλίωμα θεωρεῖται ὅτι ἀποτέλεσε τὴν προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς τρίτης μεγάλης κατηγορίας τῶν κατόπτρων, δηλαδὴ τῶν πτυκτῶν³⁹³.

Μικρὲς ὀπὲς στὸ ἐνδιάμεσο μέλος κάποιων κατόπτρων τοῦ ὑποτύπου Πα (μία στὸ κάτοπτρο ἀρ. **109** εἰκ. 127, πέντε σὲ δύο σειρὲς στὸ κάτοπτρο ἀρ. **113** εἰκ. 131 μὲ σωζόμενες τὶς ἐφηλίδες τριῶν πολὺ μικρῶν ἤλων) χρησίμευαν γιὰ τὴ στερέωση τοῦ στελέχους γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό. Τουλάχιστον στὴν τελευταία περίπτωση (ἀρ. **113** εἰκ. 131) οἱ ὀπὲς εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι διανοίχθηκαν γιὰ τὴν ἐπιδιόρθωση καὶ ἀποκατάσταση τοῦ κατόπτρου ἤδη στὴν ἀρχαιότητα μετὰ ἀπὸ

388. Ἀρ. **8** εἰκ. 11, **31** εἰκ. 37, **41** εἰκ. 46-47, **43** εἰκ. 49-50, **44** εἰκ. 51-52, **45**, εἰκ. 53, **63** εἰκ. 71.

389. Ἀρ. **43** εἰκ. 49-50, **45** εἰκ. 53, **63** εἰκ. 71. Ἐλαφρότατα κοίλη στὴν πίσω πλευρὰ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀνώτερο τμήμα ποὺ προοριζόταν γιὰ τὴν ἐπικόλληση στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, εἶναι καὶ ἡ αὐτοτελὴς λαβὴ ἀρ. **25** εἰκ. 31.

390. Βλ. καὶ Μπροῦσκαρη 2002, 77 (γιὰ τὰ κάτοπτρα ἀρ. εὐρ. X22 καὶ X23). Μυλωνᾶς 1975, 53 κά-

τοπτρο ἀπὸ πυρὰ Βμ πίν. 209α. Boardman, Hayes 1966, 159 ἀρ. 14 εἰκ. 72 (γιὰ τὴν πιθανότητα ἔνθεσης ἄλλου ὑλικοῦ, ξύλου ἢ ἐλεφαντόδοντος, στὴ μία πλευρὰ τῆς λαβῆς).

391. Λεμπέση 1995, 859 πίν. 261 στ.

392. Schefold 1940, 16. Zimmer 1987, 14. Βλ. καὶ γιὰ τὰ λακωνικὰ κάτοπτρα Pomeroy 2002, 165. Καράγιωργα 1965, 96.

393. Zimmer 1991, 30.

θραύση του. Τέτοιου εἴδους ἐπιδιορθώσεις ἢ προσαρμογὴ τῆς λαβῆς στὸν δίσκο μὲ μικροὺς ἤλους γνωρίζουμε καὶ ἀπὸ κάτοπτρα ἄλλου τύπου³⁹⁴.

Τμήμα ὀπῆς ποὺ διασώζεται στὸ θραυσμένο ἄκρο τοῦ στελέχους στὸ κάτοπτρο ἀρ. **127** εἰκ. 147 ἐξυπηρετοῦσε τὴ στερέωση τῆς λαβῆς αὐτῆς μὲ τὴ βοήθεια μικροῦ ἤλου. Τέτοια ὀπῆ ἀναγνωρίζεται καὶ στὸ ὁμοίως θραυσμένο στέλεχος ἐνὸς κατόπτρου ἀπὸ τὴ Σάμο³⁹⁵, καθὼς καὶ σὲ κάτοπτρο τοῦ Μουσείου Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου³⁹⁶.

Ὡς πρὸς τὰ χυτὰ καὶ συμπαγῆ ἀγαλμάτια τῶν Ἑρώτων ἀπὸ στητὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος, οἱ φτεροῦγες, ἀπὸ λεπτὸ χάλκινο ἔλασμα, ἔχουν προσαρτηθεῖ στὴ ράχη τοῦ Ἑρωτα **137** εἰκ. 161-162 μὲ τὴ βοήθεια μικροῦ ἤλου, τοῦ ὁποίου εἶναι εὐδιάκριτη ἡ μεγάλη κυκλικὴ ἐφηλίδα. Στὸν Ἑρωτα ἀρ. **138** εἰκ. 163-164 οἱ φτεροῦγες δὲν ἔχουν διασωθεῖ, ἀλλὰ στὴ ράχη τῆς μορφῆς διακρίνεται ἓνα ἐνσωματωμένο, ἀρκετὰ ἀκανόνιστο καὶ διαβρωμένο ἐξόγκωμα³⁹⁷. Ἡ χρῆση μικρῶν ἤλων (πριτσινιῶν) στοὺς Ἑρωτες τῶν στητῶν κατόπτρων διαπιστώνεται συχνά³⁹⁸. Συμφυεῖς μὲ τὸν Ἑρωτα ἀρ. **139** εἰκ. 165-166 καὶ ὄχι πρόσθετες εἶναι οἱ μακρόστενες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες του. Ἐπικολημένος θὰ ἦταν ὁ Ἑρωτας στὶς φτεροῦγες ἀρ. **188** εἰκ. 190-191.

Γ. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΥΠΟΥΣ

Προκαταρκτικὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ χρονολόγηση τῶν κατόπτρων μὲ βάση ὅσα προέρχονται ἀπὸ τάφους δὲν εἶναι πάντα ἀσφαλῆς, καθὼς σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις τὰ κάτοπτρα εἶναι πολὺ παλαιότερα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα κτερίσματα, εἴτε ἐπειδὴ ἀποτελοῦσαν οἰκογενειακὰ κειμήλια εἴτε ἐπειδὴ ἀνήκαν σὲ προγενέστερους, παραβιασμένους τάφους. Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴ δεύτερη περίπτωση εἶναι τὸ παράδειγμα δύο κατόπτρων τοῦ τέλους τοῦ βου αἰ. π.Χ. ποὺ βρέθηκαν σὲ τάφους τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς στὴν Εὐα Θυρεάτιδος, κοντὰ στὸ Ἄστρος Κυνουρίας³⁹⁹.

Ἀπόλυτη χρονολόγηση τῶν κατόπτρων ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα μὲ βάση τὴ θέση εὗρεσῆς τους δὲν εἶναι ἐφικτὴ, ἐξ αἰτίας τῆς διαταραχῆς τῶν στρωμάτων καὶ τῆς διασπορᾶς τῶν εὗρημάτων ποὺ προκλήθηκαν σὲ πολλὲς περιπτώσεις ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν περσικὴ καταστροφή, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς πλημμύρες καὶ ἄλλες φυσικὲς καταστροφές.

394. Π.χ. σὲ κάτοπτρο μὲ συμφυῆ λαβὴ τοῦ ὕστερου βου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ ἤρωα Πτώιου στὴν ἀρχαία Ἀκραιφία, Daux 1964, 859 εἰκ. 17. Oberländer 1967, 13 ἀρ. 14, καὶ σὲ κάτοπτρο ὁμοίως μὲ συμφυῆ λαβὴ ἀπὸ τὴν Ταύχειρα στὴν Κυθηναϊκὴ, Boardman, Hayes 1966, 159 ἀρ. 14 εἰκ. 72.

395. Oberländer 1967, 137 ἀρ. 210.

396. Χωρέμη-Σπετσιέρη, Ζαρκάδας 2006, 214 ἀρ. εὗρ. 808 (Ἄγγ. Ἀνδρειωμένου).

397. Πρβ. τὸ ἐξόγκωμα γιὰ τὴν προσαρμογὴ τῶν φτεροῦγων στὸν Ἑρωτα ἀπὸ στητὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἥρας Λιμενίας στὴν Περαχώρα. Payne 1940, 138 πίν. 44, 3-4.

398. Zimmer 1991, 22.

399. Abadie, Spyropoulos 1985, 397 ἀρ. 2 εἰκ. 24 (ἀπὸ τάφο γύρω στὰ 300-275 π.Χ.), 409 ἀρ. 3 εἰκ. 48 (ἀπὸ τάφο γύρω στὸ 300 π.Χ.). Ἄλλα παραδείγματα κατόπτρων προγενέστερων τῆς ταφῆς, στὴν ὁποία βρέθηκαν: Μυλωνᾶς 1975, 53 πύρᾶ Βμ πίν. 209α (κάτοπτρο τοῦ ὕστερου βου αἰ. π.Χ. σὲ ταφὴ χρονολογημένη μὲ βάση τὶς ἐρυθρόμορφες πυξίδες στὸ β' μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Θ. Καράγιωργα-Σταθακοπούλου, ΑΔ 28, 1973, Β1, 203 πίν. 163γ (πτυκτὸ κάτοπτρο τῶν χρόνων μετὰ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. σὲ τάφο τοῦ α' μισοῦ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.).

Γ1. Κάτοπτρα μὲ χειρολαβή

Τύπος Ια

Τὰ τριάντα ὀκτὼ ἐπίπεδα κάτοπτρα τοῦ τύπου αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα (δεκατρία ἀκέραια ἢ μὲ μικρὲς ἐλλείψεις⁴⁰⁰, ἔντεκα σωζόμενα ἐλλιπῶς⁴⁰¹ καὶ δεκατέσσερις λαβὲς ἢ τμήματα λαβῶν⁴⁰², συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς αὐτοτελῶς κατασκευασμένης λαβῆς ἀρ. 25 εἰκ. 31, τῆς μόνης μὴ συμφυοῦς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ) ἀποτελοῦν ἓνα σημαντικὸ σύνολο⁴⁰³. Πρόκειται γιὰ τὸ πολυπληθέστερο σύνολο κατόπτρων τοῦ συγκεκριμένου τύπου ποῦ ἔχει ἀποκαλυφθεῖ ἕως τώρα ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδιαίτερα τῆς Κορίνθου, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς τὸ κέντρο παραγωγῆς τους⁴⁰⁴, ἂν καὶ στὴν παλαιότερη ἔρευνα τὰ κάτοπτρα αὐτὰ χαρακτηρίζονται ὡς «ἀργειοκορινθιακὰ» ἢ «ἀργειοκορινθιακοῦ στύλ»⁴⁰⁵. Ἀξιόλογα κάτοπτρα αὐτοῦ τοῦ τύπου ἔχουν βρεθεῖ στὴν Κόρινθο⁴⁰⁶. Σποραδικὰ παραδείγματα τοῦ ἴδιου τύπου κατόπτρων ἔξω ἀπὸ τὴν Κόρινθο, προερχόμενα εἴτε ἀπὸ ἱερὰ εἴτε ἀπὸ τάφους, ἦταν γνωστὰ ἕως τώρα ἀπὸ τὴν Περαχώρα⁴⁰⁷, τὴ Νάυπακτο⁴⁰⁸ (περιοχὲς ὑπὸ τὴν ἄμεση ἀκτινοβολία τῆς κορινθιακῆς παραγωγῆς), τὴν Ὀλυμπία⁴⁰⁹, τὴν Ἐλευσίνα⁴¹⁰, τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ταυροπόλου στὸν δῆμο τῶν Ἀλῶν Ἀραφηνίδων⁴¹¹, τὴ Βοιωτία⁴¹², τὴν Ἐρέτρια⁴¹³, τὴ Φιλιπούπολη⁴¹⁴ (Plovdiv, στὴ νότια Βουλγαρία, περιοχὴ κυριαρχίας τῶν Θρακῶν), τὴν Ὀλβία⁴¹⁵. Γιὰ ἀρκετὰ ἀκόμα κάτοπτρα σὲ διάφορα μουσεῖα ὁ τύπος εὗρεσής τους δὲν εἶναι γνωστός⁴¹⁶. Ἡ εὐρεία διασπορὰ τῶν κατόπτρων αὐτῶν καὶ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τους ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα φανερώνουν πόσο δημοφιλὴς ὑπῆρξε ὁ συγκεκριμένος τύπος κατὰ τὸν 6ο αἰ. π.Χ.

400. Ἀρ. 1 εἰκ. 1-4, 2 εἰκ. 5, 3 εἰκ. 6, 4 εἰκ. 7, 5 εἰκ. 8, 6 εἰκ. 9, 7 εἰκ. 10, 8 εἰκ. 11, 27 εἰκ. 32, 29 εἰκ. 34-35, 31 εἰκ. 37, 32 εἰκ. 38, 41 εἰκ. 46-47.

401. Ἀρ. 9 εἰκ. 12, 10 εἰκ. 13, 11 εἰκ. 14, 12 εἰκ. 15, 13 εἰκ. 16-17, 30 εἰκ. 36, 34 εἰκ. 40, 35 εἰκ. 41, 36 εἰκ. 42, 37 εἰκ. 43, 38 εἰκ. 44-45.

402. Ἀρ. 14 εἰκ. 18, 15 εἰκ. 19, 16 εἰκ. 20, 18 εἰκ. 24, 19 εἰκ. 25, 20 εἰκ. 26, 21 εἰκ. 27, 22 εἰκ. 28, 23 εἰκ. 29, 24 εἰκ. 30, 25 εἰκ. 31, 28 εἰκ. 33, 33 εἰκ. 39, 42 εἰκ. 48.

403. Στὸ σύνολο τῶν κατόπτρων αὐτῶν δὲν συνυπολογίζονται τὰ κάτοπτρα ἀρ. 39 καὶ 40, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διασώζονται μόνο λίγα θραύσματα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ μὲ διαφαινώμενη τὴ γένεση συμφυοῦς λαβῆς, ὥστε εἶναι ἀδύνατη ἡ ἔνταξή τους σὲ συγκεκριμένο ὑποτύπο τοῦ τύπου I.

404. Oberländer 1967, 17-18. Zimmer 1987, 10 εἰκ. 6 πίν. 2.

405. Richter 1915, 252 (the so-called Argivo-Corinthian mirrors). Lamb 1969, 126 (τύπος Ib. Mirrors with handles, Peloponnesian type, Argivo-Corinthian style). Ὡς «ἀργειοκορινθιακὰ» χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸν Payne 1931, 224 τὰ χάλκινα ἐλασμάτινα ἀνάγλυφα ποῦ χρησίμευαν μεταξὺ ἄλλων καὶ γιὰ τὴν διακόσμηση στίς λαβὲς τῶν κατόπτρων αὐτῶν. Βλ. σχετικὰ μὲ

τὸ θέμα καὶ στὴν Oberländer 1967, 18 μὲ σημ. 31.

406. Oberländer 1967, 8-9, 12, 14 ἀρ. 1, 2, 10, 15.

407. Payne 1940, 180 πίν. 80,10 (τμήμα λαβῆς), καθὼς καὶ τμήματα ἀπὸ δύο ἀκόμα λαβῆς, χωρὶς ἀπεικόνιση. Oberländer 1967, 14 ἀρ. 17.

408. Payne 1931, 226 εἰκ. 103 B. Oberländer 1967, 11-12 ἀρ. 9.

409. Oberländer 1967, 11 ἀρ. 8.

410. Μυλωνᾶς 1975, 53 ἀρ. Βμ-γ2 πίν. 209 α.

411. Καλογερόπουλος 2013, 434-436 ἀρ. M 64, M 65 πίν. 100, 162.

412. Daux 1964, 859 εἰκ. 17. Oberländer 1967, 13 ἀρ. 14.

413. Lamb 1969, 126 σημ. 7. Oberländer 1967, 9 ἀρ. 3.

414. Oberländer 1967, 13 ἀρ. 13.

415. Αὐτόθι 10 ἀρ. 6. Τελευταῖα, M. Treister, *Archaic Bronzes. Greece - Asia Minor - North Pontic Area*, στὸ S. Solovyov (ἐπιμ.), *Archaic Greek Culture: History, Archaeology, Art and Museology, Proceedings of the International Round-Table Conference, June 2005, St-Petersburg, Russia* (Oxford 2010) 115 εἰκ. 10:2-3.

416. Oberländer 1967, 9-16 ἀρ. 4, 5, 7, 11, 12, 16, 18, 19-23.

Ὡς πρὸς τὰ κάτοπτρα ἀπὸ τῆ Βραυρώνα, ἐπικολλημένα σφυρήλατα ἐλάσματα με παρσάσεις σὲ ἐξαιρετικὰ χαμηλὸ ἀνάγλυφο ἔχουν διασωθεῖ μόνον στὸ μεσαῖο ἐπίμηκες τμήμα καὶ στὸ δισκίο τῆς ἀπόληξης στὴ λαβὴ τοῦ κατόπτρου ἀρ. 1 εἰκ. 1, 3-4. Μὲ βάση τὰ ἀποτυπώματα τῆς κολλητικῆς ὕλης εἶναι πιθανότατο ὅτι διακοσμητικὸ ἔλασμα θὰ ὑπῆρχε ἀρχικὰ καὶ στὸ ἀνώτερο, ὀρθογώνιο τμήμα τῆς λαβῆς. Τὸ κυκλικὸ ἔλασμα στὸ δισκίο μὲ τὸ ἀρχαῖκὸ Γοργόνειο ποῦ περιβάλλεται ἀπὸ κοκκίδες σὲ πυκνὴ διάταξη ἔχει καταστραφεῖ ἐν μέρει. Ἡ διακόσμηση τοῦ δισκίου μὲ Γοργόνειο ἀπαντᾷ καὶ σὲ ἄλλα κάτοπτρα τοῦ ἴδιου τύπου⁴¹⁷.

Εὐτυχῶς ἀκέραιο εἶναι τὸ ἐπίμηκες ἔλασμα μὲ τὴν παράσταση τῆς λυγρῆς κόρης σὲ κατατομὴ πρὸς τὰ ἀριστερά, ἢ ὁποῖα ὀσφραίνεται ἄνθος, ἀποπνέοντας ἀβρότητα καὶ κομψότητα. Κάποιες λεπτομέρειες, ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τοῦ στέρνου καὶ τοῦ προσώπου τῆς μορφῆς, ἔχουν ἐξαλειφθεῖ. Καθὼς τὸ ἔλασμα ἀκολουθεῖ τὴν ἐλαφριά μείωση πρὸς τὰ κάτω τοῦ μεσαίου τμήματος τῆς λαβῆς καὶ τὸ λεπτό, κυρτὸ πλαίσιο τῆς παράστασης σώζεται πλήρως, τὸ ἔλασμα αὐτὸ δείχνει νὰ ἔχει παραχθεῖ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς γιὰ νὰ διακοσμήσει τὸ συγκεκριμένον κάτοπτρο ἢ ὁποσδήποτε κάτοπτρο τοῦ ἴδιου τύπου μὲ ἀνάλογες διαστάσεις καὶ ὄχι νὰ ἔχει ἀποκοπεῖ ἀπὸ κάποια ἄλλη σύνθεση.

Ἡ κόρη, εἴτε ἀνυπόδητη εἴτε μὲ κλειστὰ ὑποδήματα, τῶν ὁποίων δὲν μποροῦν νὰ διακριθοῦν λεπτομέρειες, βαίνει ἐπὶ κυματίου ποῦ σχηματίζουν δύο ἐπάλληλες κυρτὲς ταινίες, μὲ λεπτότερη τὴν κάτω, ὅμοιες μὲ τὸ πλαίσιο τῆς παράστασης. Ὁ ποδῆρης καὶ λεπτὸς χιτώνας μὲ τὶς χειρίδες ποῦ φθάνουν ἕως κάτω ἀπὸ τὸν ἀγκώνα τῆς κόρης προσκολλᾶται στὸ σῶμα τῆς, ἔτσι ὥστε νὰ ἀναδεικνύονται ἡ στενὴ μέση, ὁ στρογγυλεμένος γλουτός, ὁ εὔσαρκος μηρὸς καὶ ἡ τορνευτὴ κνήμη στὸ ἀριστερὸ σκέλος. Ἡ ἀπόδοση αὐτῆς τῆς ἔντονης μυολογίας ὀδηγεῖ πρὸς τὴν πελοποννησιακὴ τέχνη τῆς ὕστερης ἀρχαϊκῆς περιόδου. Παράδειγμα γιὰ ἀντιπαραβολὴ προσφέρει ἡ ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ νέου σὲ χάλκινο ἀγάλματιο, χρονολογημένον στὰ 520-510 π.Χ., στὸ Μουσεῖο τῆς Σπάρτης⁴¹⁸. Μὲ τὸ χαμηλωμένον καὶ λυγισμένον πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἀριστερὸ χερὶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὡσὰν ἡ κόρη νὰ κρατεῖ τὴν παλάμη κάποιου ὠοειδῆς ἀντικείμενου, ἀλλὰ εἶναι πολὺ πιὸ πιθανὸ νὰ συγκρατεῖ τμήμα τοῦ χιτώνου, ἀνασύροντάς το ἐλαφρὰ, ὅπως π.χ. κάποιες κόρες τῆς Ἀκροπόλεως, καθὼς ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸ χερὶ αὐτὸ διακρίνεται δέση ἀπὸ πυκνὲς πτυχῆς τοῦ ἐνδύματος μὲ λοξὴ φορὰ πρὸς τὰ κάτω. Τὸ βραχὺ ἱμάτιο, ἴσως μὲ μία ἀναδίπλωση τῆς παρυφῆς του στὸ ἄνω μέρος, ἀγκαλιάζει σφιχτὰ τὴν ἀριστερὴν πλευρὰ τοῦ ἄνω κορμοῦ, φέρεται διαγώνια πάνω στὸ στέρνον ἀπὸ τὴν ἀριστερὴν μασχάλη πρὸς τὸν δεξιὸ ὄμο καὶ τὸν βραχίονα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κρέμεται πρὸς τὰ κάτω, σχηματίζοντας κάθετες πτυχῆς. Τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο φοριέται τὸ ἱμάτιο διαφωτίζει π.χ. ἡ κόρη τῆς Ἀκροπόλεως 680⁴¹⁹.

417. Oberländer 1967, 8 ἀρ. 1· 9 ἀρ. 4· 11 ἀρ. 8 (τὸ τελευταῖο μόνον τὸ δισκίο τῆς ἀπόληξης μὲ τὸ ἐπικολλημένον ἔλασμα, ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία. E. Kunze, *Archaische Schildbänder, Olympische Forschungen* II (Berlin 1950) 72, παρ. 5,4). Κάτοπτρο στὸ Μουσεῖο

Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου ἀρ. εὐρ. X115, τὸ ὁποῖο ἀπεικονίζεται στὴν προθήκη ἀπὸ τὴν Μπρούσαρη 1976, εἰκ. 12 στή σ. 151.

418. Καράγιωργα 1965, 104 πίν. 56α-β.

419. Payne, Young 1950, 32 πίν. 54.

Μία σειρά ἀπὸ βοστρυχίδια ποὺ ἴσως νοοῦνται ὡς κοχλιωτὰ στεφανώνει τὸ μέτωπο καὶ τοὺς κροτάφους τῆς μορφῆς. Στὴ συνέχεια τὰ μαλλιά εἶναι κτενισμένα πρὸς τὰ πίσω καὶ δὲν ἀναλύονται σὲ μακροὺς βοστρύχους, ἀλλὰ εἶναι ἀναδεμένα σὲ κρωβύλο χαμηλὰ στὸν αὐχένα. Ἡ κόμμωση αὐτὴ ἀπαντᾷ σὲ ἀνδρικές καὶ γυναικείες μορφές· χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ὡς πρὸς τὶς δεύτερες προσφέρει ἡ κόμμωση στὴν πίσω πλευρὰ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀντιόπης στὸ σύμπλεγμα μὲ τὸν Θησέα ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Δαφνηφόρου στὴν Ἐρέτρια⁴²⁰.

Τὸ θέμα τῆς παράστασης, κόρη ποὺ ὀσφραίνεται ἄνθος, εἶναι γνωστὸ καὶ στὴν ἐπιτάφια τέχνη τῆς ὕστερης ἀρχαϊκῆς περιόδου, ὅπως δείχνουν ἡ ἀττική στήλη ἢ λεγόμενη τῶν δύο ἀδελφῶν στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης, τοῦ γ' τετάρτου τοῦ βου αἰ. π.Χ.⁴²¹, ἴσως καὶ μία ὕστερότερη ἀπὸ αὐτὴν παριανὴ στήλη ἀπὸ τὴν Ἄμοργό, τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., γιὰ τὴν ὁποία ὁμως οἱ γνώμες ὡς πρὸς τὸ φύλο τῆς ἀπεικονισμένης μορφῆς διίστανται⁴²². Φυσικά, ἡ κόρη στὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα εἶναι στραμμένη πρὸς τὰ δεξιά. Εἶναι δύσκολο νὰ προσδιοριστεῖ τὸ ἄνθος ποὺ κρατεῖ ἢ κόρη στὸ ἔλασμα τοῦ κατόπτρου. Ἴσως πρόκειται γιὰ λείριον (κρίνο, *Lilium*), σύμβολο ἀθωότητος καὶ ἀγνότητος, δημιουργημένο κατὰ τὴ μυθολογία ἀπὸ τὶς σταγόνες γάλακτος ποὺ κύλησαν ἀπὸ τὸ στήθος τῆς Ἥρας ποὺ θήλαζε τὸν Ἡρακλῆ, τὸ ὁποῖο στὴ στυλιζαρισμένη μορφῇ του εἶναι γνωστὸ ὡς ἄνθος λωτοῦ, ὅπως τὸ ὄνομαζαν οἱ Αἰγύπτιοι⁴²³. Τὸ ἄνθος τοῦ λωτοῦ εἶχε ἀποτροπαϊκὸ χαρακτῆρα ἀλλὰ ἦταν καὶ ἐρωτικὸ σύμβολο⁴²⁴.

Ἡ παράσταση μὲ τὴν κόρη ποὺ ἀπολαμβάνει τὴν εὐωδία τοῦ ἄνθους, ὅπως καὶ ἡ ἄλλη ἀρχαϊκὴ κόρη ποῦ (...) ἐτέρπετο (ἔχοντας) ῥοδῆς τε καλὸν ἄνθος, ἔχει ἕναν κοσμικὸ χαρακτῆρα. Ἄν καὶ μόνη ἢ κόρη στὴν παράσταση τοῦ ἐλάσματος μεταφέρει τὸν παρατηρητὴ στὴν ἀτμόσφαιρα μὲ τὸν πολὺ διακριτικὸ, τὸν ὑφέρποντα ἐρωτισμὸ ποὺ ἀποπνέουν κάποιες ἀγγειογραφίες, ὅπως π.χ. ἡ παράσταση σὲ ὄλπη τοῦ Ζωγράφου τοῦ Ἄμασι, γύρω στὰ 520 π.Χ., μὲ τὴν παράσταση τῆς ντυμένης ὡς νύφης γυναικείας μορφῆς ποὺ προσφέρει ἕνα ῥόδο σὲ νέο ἄνδρα, ντυμένο μὲ ἐντυπωσιακὰ ὁμορφο ἱμάτιο⁴²⁵. Διαφορετικὸ περιεχόμενο, περισσότερο ἱερὸ ἢ θρησκευτικὸ, ἔχει τὸ ἄνθος τοῦ λωτοῦ ποὺ κρατοῦν κάποτε ὡς προσφορά, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς καρπούς, οἱ γυμνὲς κόρες-στηρίγματα τοῦ δίσκου στὰ στητὰ λακωνικὰ κάτοπτρα, καθὼς αὐτὲς ἐντάσσονται στὸν λατρευτικὸ κύκλο τῆς θεότητος, συμμετέχοντας σὲ θρησκευτικὴ ἐορτή⁴²⁶.

Ἡ πλατεῖα ζώνη στὸ κάτω μέρος τοῦ ἐλάσματος ὀριοθετεῖται στὶς τρεῖς πλευρὲς ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς παράστασης καὶ στὴν τέταρτη ἀπὸ τὸ δίβαθμο κυμάτιο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βαίνει ἡ κόρη. Τὴ σύνθεση στὴ ζώνη ἀποτελοῦν δύο ἀνοικτὰ ἄνθη λωτοῦ, τὰ ὁποῖα πλαισιώνουν ἕνα ἐννεάφυλλο ἀνθέμιο στὸ κέντρο. Στὰ δύο ἄκρα ἀποδίδεται ἀπὸ ἕνα καμπύλο στέλεχος. Ἡ σειρά ἀπὸ ἀνοικτὰ ἄνθη λωτοῦ καὶ ἀνθέμια εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ κοινὰ δια-

420. Τουλούπα 2002, 13, 69 μὲ σημ. 205 (γιὰ ἀνδρικές μορφές) ἀρ. κατ. I.1 πίν. 5.

421. Richter 1961, 27-29 ἀρ. 37 εἰκ. 99.

422. Zaphiropoulou 1973, 351-355 εἰκ. 3-5 (νέος). Μαργακοῦ 1999, 25 ἀρ. 8 (γυναικεῖα μορφή).

423. Βλ. σχετικὰ Pinckernelle 2007, 36.

424. Αὐτόθι 36.

425. von Bothmer 1985, 147-149 ἀρ. 30.

426. Καράγιωργα 1965, 98 μὲ σημ. 12· 107-108.

κοσμητικὰ μοτίβα στὴν κορινθιακὴ κεραμικὴ, καθὼς τὸ θέμα αὐτὸ ἀπαντᾷ ἤδη στὴν Πρωτοκορινθιακὴ περίοδο ἀλλὰ γίνεται δημοφιλὲς τὸν 6ο αἰ. π.Χ., διάφορες παραλλαγές του ἀνευρίσκονται στὴ μέση περίοδο καὶ ἀποβαίνουν κοινότατες στὴν ὕστερη⁴²⁷.

Ἐνα κάτοπτρο τοῦ ἴδιου τύπου ἀπὸ τὴν Κόρινθο, σήμερα στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. X7687, τὸ ὁποῖο ἐντάσσεται στὰ κάτοπτρα τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.⁴²⁸, παρουσιάζει ὁμοιότητες ἀλλὰ καὶ ἀξιοπρόσεκτες διαφορὲς μὲ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 1 εἰκ. 1-4 ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα. Ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωση τῆς λαβῆς, στὸ κάτοπτρο τῆς Κορίνθου τὸ ἀνώτερο τμήμα εἶναι τετράγωνο καὶ πλατὺ καὶ τὸ μεσαῖο ἐπίμηκες τμήμα μὲ τὴν πρὸς τὰ κάτω μείωση ἐνώνεται ὁμαλὰ μὲ τὸ δισκίον ὡς φυσικὴ ἀπόληξή του. Στὴ λαβὴ τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα τὸ ἀνώτερο τμήμα εἶναι ὀρθογώνιο καὶ στενότερο καὶ τὸ μεσαῖο τμήμα μὲ μία κάμψη πρὸς τὰ μέσα στὰ κάτω ἄκρα του ἐνώνεται μὲ τὸ δισκίον, ἔτσι ὥστε ἡ σύνδεση τῶν δύο σχημάτων νὰ ἀποκτᾷ μεγαλύτερη σαφήνεια καὶ ἀκριβῆ ὀριοθέτηση. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς λαβῆς, τὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴ Ναύπακτο, ἀπὸ τὰ ὕστερα παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ τύπου κατόπτρων⁴²⁹, προσφέρει τὸ πλησιέστατο παράλληλο γιὰ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 1 εἰκ. 1-4 τῆς Βραυρῶνας, τὸ ὁποῖο ἔτσι, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὸ στὺλ τῆς παράστασης στὸ διακοσμητικὸ ἔλασμα, μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸν ὕστερο 6ο αἰ. π.Χ.

Στὸ προαναφερθὲν κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κόρινθο σώζονται τὰ ἐπικολλημένα διακοσμητικὰ ἐλάσματα καὶ στὰ τρία τμήματα τῆς λαβῆς. Στὸ ἔλασμα στὸ τετράγωνο τμήμα τῆς λαβῆς, ἀπὸ μήτρα γιὰ ὄχανο ἀσπίδας, ἀποδίδονται δύο ἀντωπὲς Σφίγγες καὶ στὸ ἔλασμα στὸ δισκίον Γοργόνειο, ὅπως καὶ στὰ ἀντίστοιχα ἐλάσματα, τὰ μόνον σωζόμενα, στὸ κάτοπτρο τοῦ Μουσείου Π. καὶ Α. Κανελλοπούλου μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς σχηματισμὸ τῆς λαβῆς⁴³⁰. Τὸ ἔλασμα στὸ ἐπίμηκες τμήμα τῆς λαβῆς στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κόρινθο σώζεται ἐλλιπῶς. Ὡστόσο, διακρίνεται ὀρθία μορφή, σὲ κατατομὴ πρὸς τὰ ἀριστερά, μᾶλλον ἀνδρική καὶ νεανική. Λίγες πτυχὲς ἐνδύματος ὑποδεικνύουν ὅτι ἡ μορφή δὲν ἦταν γυμνή, μολονότι εἶναι εὐδιάκριτος ὁ διαχωρισμὸς καὶ τὸ πλήρες περιγύραμα καὶ τῶν δύο σκελῶν. Τὸ ἀριστερὸ χεῖρ τῆς μορφῆς εἶναι χαμηλωμένο καὶ λυγισμένο ἐλαφρὰ πρὸς τὰ ἐμπρός, τὸ δεξιὸ εἶναι ὑψωμένο, σὲ μία κίνηση ἀνάλογη, ἂν καὶ ὄχι ἀπολύτως ὅμοια μὲ αὐτὴν τῆς κόρης στὸ ἔλασμα τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα. Ἀπὸ τὴν κεφαλὴ σώζεται κυρίως τὸ πίσω μέρος, τὸ ὁποῖο ἀποκαλύπτει τὴν ἴδια ἀκριβῶς κόμμωση μὲ τῆς κόρης στὸ κάτοπτρο τῆς Βραυρῶνας: τὰ μαλλιά εἶναι ἀναδεμένα σὲ κρωβύλο χαμηλὰ στὸν αὐχένα. Ἡ λεπτομέρεια ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ φύλου, γιὰτὶ ὅπως προαναφέρθηκε πρόκειται γιὰ κόμμωση ποὺ ἀπαντᾷ τόσο σὲ γυναικεῖες ὅσο καὶ σὲ ἀνδρικές μορφές. Ἡ ἀποσπασματικὴ διατήρηση τοῦ ἐλάσματος δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐξακριβωθεῖ ἐὰν ἡ μορφή κρατοῦσε ἄνθος, κάτι ποὺ θὰ ταίριαζε μὲ τὴν ἀνύψωση πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ ἀπεικονίσεις σὲ ἀγγειογραφίες, τὸ θέμα τοῦ

427. Payne 1931, 148-150 εἰκ. 55, πρβ. ἰδιαίτ. τὰ μοτίβα H-J.

428. Αὐτόθι 225 εἰκ. 102 A. Oberländer 1967, 8, 17, 18, 19 ἀρ. 1.

429. Payne 1931, 226 εἰκ. 103 B. Oberländer 1967, 11-12, 19 ἀρ. 9.

430. Μπούσκαρη 1976, εἰκ. 12 στὴ σ. 151.

νέου ποῦ ὀσφραίνεται ἄνθος εἶναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιτάφια τέχνη τῆς ὕστερης ἀρχαϊκῆς περιόδου, μὲ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τὴν ἐγγάρακτη στήλη στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου⁴³¹.

Οἱ διαφορὲς στὴν ἀπόδοση τῆς μορφῆς στὰ ἐλάσματα τῶν κατόπτρων ἀπὸ τὴν Κόρινθο καὶ ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα, ὅπως ἡ διαφορετικὴ κάμψη τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ καὶ τὸ πλήρες περιγράμμα καὶ τῶν δύο σκελῶν στὴν πρώτη περίπτωση, ὑποδεικνύουν ὅτι τὰ ἐλάσματα αὐτὰ δὲν παρήχθησαν στὴν ἴδια μήτρα. Ἐν τούτοις, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα ἡ ἀπόδοση καὶ στὸ ἔλασμα τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴν Κόρινθο τοῦ ἴδιου θέματος, ἀλλὰ μὲ νεαρὴ ἀνδρική μορφή, εἶναι πολὺ πιθανή.

Σὲ ἓνα ἄλλο κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κόρινθο, ὁμοίως στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. X7691, μὲ τὸν ἴδιο σχηματισμὸ τῆς λαβῆς ὅπως καὶ στὸ προηγούμενο, στὸ τετράγωνο ἔλασμα, ἀπὸ μήτρα γιὰ ὄχανο ἀσπίδας, ἀποδίδεται μία ἐραλδικὴ σύνθεση μὲ δύο λέοντες, στὸ δισκίο ἀναγνωρίζονται δύο πετεινοὶ καὶ στὸ ἐλλιπέστατα σωζόμενο ἐπίμηκες ἔλασμα διακρίνεται μόνον ὁ γλουτὸς μὲ πτυχῆς ἐνδύματος ὄρθιας μορφῆς σὲ κατατομὴ πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ἴσως τὸ ἄκρο χέρι τοῦ ὑψωμένου δεξιοῦ χεριοῦ⁴³². Μὲ τόσο λίγα διαθέσιμα στοιχεῖα ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τοῦ θέματος στὸ ἔλασμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἐφικτὸς.

Μὲ βάση τὴν διαμόρφωση τῆς λαβῆς στὰ κάτοπτρα αὐτοῦ τοῦ τύπου ἔχει διαγνωστεῖ μία ἐξέλιξη, ἡ ὁποία σχετίζεται μὲ τὴ χρονολόγησή τους καὶ συνάδει μὲ τὸ στὺλ τῶν ἐπικολημένων διακοσμητικῶν ἐλασμάτων, ὅπου αὐτὰ σώζονται⁴³³. Ἀρχικὰ ἡ λαβὴ ἔχει ἀρκετὰ «πιεσμένες» ἀναλογίες, τὰ τρία τμήματά της ὀριοθετοῦνται μὲ σαφήνεια, τὸ ἀνώτερο εἶναι τετράγωνο καὶ εὐρύ, τὸ μεσαῖο ἀρκετὰ πλατὺ καὶ τὸ δισκίο εἶναι μεγάλο, ὅπως δείχνει ἓνα κάτοπτρο στὸ Βερολίνο, μὲ ἔνδειξη προέλευσης μόνον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μὲ ἐπικολημένα ἐλάσματα μὲ παραστάσεις, πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.⁴³⁴ Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἡ λαβὴ ἐπιμηκύνεται, γίνεται στενότερη καὶ ραδινότερη, τὰ τρία τμήματά της συνδέονται μεταξὺ τους πρὸς ἀρμονικὰ, κάποιες τροποποιήσεις διαπιστώνονται σταδιακὰ στὸ σχῆμα τοῦ ἀνώτερου τμήματος, τὸ δισκίο σμικρύνεται καὶ ἐμφανίζεται ὡς ἡ φυσικὴ ἀπόληξη τῆς λαβῆς καὶ ὄχι πλέον ὡς τὸ ἀντίβαρο τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ.

Σύμφωνα μὲ τὶς παραπάνω παρατηρήσεις γιὰ τὴ διάρθρωση τῆς λαβῆς, τὰ κάτοπτρα τοῦ συγκεκριμένου τύπου ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα μποροῦν νὰ διαχωριστοῦν σὲ διάφορες ὁμάδες. Τὸ εὐκρινὲς εὔρος στὸ ἀνώτερο τμήμα τῆς λαβῆς στὸ ἐλλιπέστατα σωζόμενο κάτοπτρο ἀρ. 36 εἰκ. 42 (τὸ πλάτος φθάνει τὰ 0.052 μ. Πρὸβ. τὸ ἀντίστοιχο τμήμα π.χ. στὸ κάτοπτρο ἀρ. 37 εἰκ. 43, μὲ πλάτος 0.032 μ.) καὶ τὸ πάχος του σὲ σχέση μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, τὰ μόνον διαθέσιμα στοιχεῖα, ὁδηγοῦν στὴν ἑνταξί του στὰ πρῶμα σχήματα.

Τὰ κάτοπτρα ἀρ. 2 εἰκ. 5, 6 εἰκ. 9 καὶ 8 εἰκ. 11, καθὼς καὶ οἱ λαβὲς ἢ τμήματα λαβῶν ἀρ. 13 εἰκ. 16-17, 14 εἰκ. 18, 15 εἰκ. 19, 16 εἰκ. 20, 18 εἰκ. 24, 19 εἰκ. 25, 21 εἰκ. 27, 22 εἰκ.

431. M. A. Richter, *The Archaic Gravestones of Attica* (Bristol 1961) 41 ἀρ. 57 εἰκ. 138-139.

432. Payne 1931, 225 εἰκ. 102 B. Oberländer 1967, 8-9, 17, 19 ἀρ. 2.

433. Payne 1931, 225-226 εἰκ. 101-103. Oberländer 1967, 18-20, μὲ λεπτομερῆ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος.

434. Payne 1931, 225 εἰκ. 101. Lamb 1969, 126 πίν. XLIV,c. Oberländer 1967, 11, 18 ἀρ. 7.

28, 23 εἰκ. 29 καὶ 24 εἰκ. 30 ἔχουν ὡς κοντινὰ παράλληλα τὰ δύο κάτοπτρα ἀπὸ τὴν Κόρινθο στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. X7687 καὶ X7691, τὰ ὁποῖα χρονολογῶνται στὸ τελευταῖο τρίτο τοῦ βου αἰ. π.Χ.⁴³⁵

Τὰ κάτοπτρα ἀρ. 1 εἰκ. 1-4, 3 εἰκ. 6, 4 εἰκ. 7, 7 εἰκ. 10, 9 εἰκ. 12, 10 εἰκ. 13, 11 εἰκ. 14, 12 εἰκ. 15, 27 εἰκ. 32, καθὼς καὶ ἡ λαβὴ 28 εἰκ. 33, μὲ τὸ ραδινότερο σχῆμα ποῦ ἔχει ἀποκτήσει ἢ λαβὴ μὲ τὴν ἐπιμήκυνσή της καὶ τὴν ἐλάττωση τοῦ πλάτους στὸ ἀνώτερο, ὀρθογώνιο πλέον τμήμα, ἀνήκουν στὸν ὕστερο 6ο αἰ. π.Χ., ὅπως τὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴ Ναύπακτο⁴³⁶, ἓνα ἄλλο ἀπὸ τὴν Κόρινθο⁴³⁷ καὶ ἓνα κάτοπτρο ἄγνωστης προέλευσης στὴ Βαρσοβία⁴³⁸. Παρεμφερῆς ἐγγάρακτη διακόσμηση στὶς παρυφῆς τῆς λαβῆς τοῦ κατόπτρου ἀρ. 27 εἰκ. 32 ἀπαντᾷ σὲ κάτοπτρο ἄλλου τύπου ἀπὸ τὴν Ὀλυνθο⁴³⁹. Στὴν ἴδια ὁμάδα μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν καὶ τὰ κάτοπτρα ἀρ. 34 εἰκ. 40, 35 εἰκ. 41, 37 εἰκ. 43 καὶ 38 εἰκ. 44-45, ἀπὸ τὴ λαβὴ τῶν ὁποίων σώζεται μόνον ἐν μέρει τὸ στενὸ ὀρθογώνιο ἄνω τμήμα. Στὸ τέλος τῆς ἐξέλιξης τῶν κατόπτρων αὐτῆς τῆς ὁμάδας ἀνήκουν τὸ κάτοπτρο ἀρ. 5 εἰκ. 8, μὲ ἐλαφρὰ τραπεζοειδῆς τὸ στενὸ ἀνώτερο τμήμα, ὅπως ἓνα κάτοπτρο ἄγνωστης προέλευσης στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο⁴⁴⁰, ἢ λαβὴ ἀρ. 20 εἰκ. 26, καθὼς καὶ ἡ αὐτοτελῶς κατασκευασμένη λαβὴ ἀρ. 25 εἰκ. 31, ποῦ δείχνουν σημαντικὴ ἐπιμήκυνση.

Λίγο προωμότερα ἀπὸ τὰ κάτοπτρα τῆς τελευταίας ὁμάδας ἐμφανίζονται τὰ κάτοπτρα ἀρ. 29 εἰκ. 34-35 καὶ 31 εἰκ. 37, ἴσως καὶ τὸ ἐλλιπέστατα σωζόμενο κάτοπτρο ἀρ. 30 εἰκ. 36, καθὼς ἡ λαβὴ εἶναι βραχύτερη μὲ σχεδὸν ἀνεπαίσθητη μείωση πρὸς τὰ κάτω, ὡς ἓνα σχῆμα ποῦ ἐκπορεύεται ἀλλὰ σαφῶς ἔχει ἐξελιχθεῖ πολὺ περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ τῶν κατόπτρων πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ.⁴⁴¹ Τὸ ἀνώτερο τμήμα τῆς λαβῆς δὲν εἶναι εὐθύγραμμο στὸ κάτω πέρας του, ἀλλὰ μεταβαίνει μὲ ὁμαλὴ καμπύλη στὸ μεσαῖο ἐπίμηκες τμήμα, τὸ πλάτος τοῦ ὁποίου ἔχει περιοριστεῖ κατὰ πολὺ. Ἀναλογίες ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἀνώτερου τμήματος τῆς λαβῆς παρουσιάζει ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κόρινθο στὸ Βερολίνο, στὸ ὁποῖο ὅμως τὸ μεσαῖο τμήμα τῆς λαβῆς δείχνει μεγαλύτερη ἐπιμήκυνση⁴⁴². Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 29 εἰκ. 34-35 εἶναι πολὺ ἰδιαιτέρο, καθὼς τὸ σχῆμα στὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς μὲ τὸ γαμπὸ στέλεχος γιὰ ἀνάρτηση θυμίζει κάλυκα ἄνθους μὲ λυγισμένο μίσχο. Ἐπὶ πλέον, ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ ἀπέριττη διακόσμηση τοῦ κατόπτρου μὲ τὶς τρεῖς σειρὰς ἐμπίεστων στιγμῶν, οἱ ὁποῖες ὀριοθετοῦν τὶς ἐνώσεις τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ μὲ τὴ λαβὴ, τοῦ ἀνώτερου τμήματος αὐτῆς μὲ τὸ μεσαῖο καὶ τοῦ τελευταίου μὲ τὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς. Ἡ διακόσμηση μὲ τὶς ἐμπίεστες στιγμῆς ὑποδηλώνει ἐπίδραση ἀπὸ ἀργεῖτικα κάτοπτρα (πρβ. τὸ κάτοπτρο ἀρ. 43 εἰκ. 49-50).

Εὐθὺς μετὰ τὰ μέσα τοῦ βου αἰ. π.Χ. μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν τὸ κάτοπτρο ἀρ. 32 εἰκ. 38 καὶ ἡ λαβὴ ἀρ. 33 εἰκ. 39, ἡ μεγάλη ὀπὴ στὸ δισκίον τῶν ὁποίων φανερῶναι, ὁμοίως,

435. Payne 1931, 225, 226 εἰκ. 102 A-B. Oberländer 1967, 8-9, 19 ἀρ. 1 καὶ 2.

436. Payne 1931, 226 εἰκ. 103 B. Oberländer 1967, 11-12, 18, 19 ἀρ. 9.

437. Davidson 1952, 180, 182 ἀρ. 1306 πίν. 81. Oberländer 1967, 12, 18, 19 ἀρ. 10.

438. Oberländer 1967, 12, 18 ἀρ. 11.

439. Robinson 1941, 164 ἀρ. 507 πίν. 29. Oberländer 1967, 48, 51 ἀρ. 65.

440. Oberländer 1967, 16, 18 ἀρ. 22.

441. Payne 1931, 225 εἰκ. 101. Lamb 1969, 126 πίν. XLIV.c. Oberländer 1967, 11, 18 ἀρ. 7.

442. Payne 1931, 226 εἰκ. 103 A. Oberländer 1967, 14, 18 ἀρ. 15.

ἐπίδραση ἀπὸ τὰ ἀργείτικα κάτοπτρα⁴⁴³. Τὰ τρία τμήματα τῆς λαβῆς ὀριοθετοῦνται μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια. Τὸ ἀνώτερο τμήμα εἶναι ὀρθογώνιο καὶ εὐρὺ μὲ εὐθύγραμμο τὸ κάτω πέρασ, τὸ μεσαῖο τμήμα εἶναι ἐπιμηκυσμένο ἀλλὰ μὲ σχεδὸν ἀνεπαίσθητη μείωση πρὸς τὰ κάτω, τὸ διάτρητο δισκίον εἶναι μεγάλο. Τὸ δισκίον αὐτὸ στὴ λαβὴ ἀρ. 33 εἰκ. 39 ὡς πρὸς τὸ εὖρος του σχεδὸν ἀντιστοιχεῖ στὸ πλάτος τοῦ ἀνώτερου τμήματος, ὅπως στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Ὀλβία, τὸ ὁποῖο διασώζει τὸ ὀρθογώνιο ἐπικολημένο σφυρήλατο ἔλασμα μὲ τὴν παράσταση τοῦ φόνου τοῦ Αἰγίσθου ἀπὸ τὸν Ὁρέστη καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ πρωιμότερο αὐτῆς τῆς ὁμάδας κατόπτρων⁴⁴⁴. Στὸ ὀρθογώνιο τμήμα τῆς λαβῆς τοῦ κατόπτρου ἀρ. 32 εἰκ. 38 δὲν ἀποκλείεται ἀρχικὰ νὰ ὑπῆρχε διακοσμητικὸ ἔλασμα, μὲ βάση τὸ ἀποτύπωμα κολλητικῆς ὕλης.

Τὴ σφραγίδα τῆς ἐπίδρασης ἀπὸ τὰ κάτοπτρα ποὺ παρήγοντο στὸ Ἄργος φέρουν τόσο ἔντονα τὸ σχεδὸν ἀκέραιο κάτοπτρο ἀρ. 41 εἰκ. 46-47 καὶ ἡ ἀποσπασματικὰ σωζόμενη λαβὴ ἀρ. 42 εἰκ. 48, ὥστε μποροῦν νὰ δικαιολογήσουν τὸν χαρακτηρισμὸ «ἀργειοκορινθιακά». Ἐξ ἄλλου, ἀμοιβαῖες σχέσεις μεταξὺ τῶν καλλιτεχνικῶν κέντρων τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου εἶναι ἀναγνωρισμένες ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις⁴⁴⁵. Στὸ κάτοπτρο ἀρ. 41 εἰκ. 46-47 συνδυάζονται γνωρίσματα κορινθιακῶν καὶ ἀργεϊτικῶν κατόπτρων. Τὸ βραχὺ ἀνώτερο τμήμα τῆς λαβῆς του παρουσιάζει ἓνα δαντελωτὸ περιγράμμα μὲ κοίλες τὶς δύο πλαϊνὲς πλευρὲς, οἱ ὁποῖες φέρουν μίαν μικροσκοπικὴ ἀπόφυση στὴν ἔνωση μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ ἀκόμα δύο ἀποφύσεις σὲ κλιμακωτὴ διάταξη στὴ μετάβασή του στὸ μεσαῖο τμήμα ποὺ ἀπολήγει στὸ δισκίον μὲ σχεδὸν ἀνεπαίσθητη μείωση πρὸς τὰ κάτω. Καθὼς τὸ δισκίον εἶναι ἄτρητο, ἡ ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου ἐξασφαλιζόταν μὲ κινητὸ κρίκο περασμένο σὲ ἔλασμα μὲ ἀπόληξη στὸ σχῆμα φύλλου κισσοῦ, ἐπικολημένο στὸ ἄνω μέρος τῆς πίσω πλευρᾶς τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ. Ἡ τριμερὴς διαμόρφωση τῆς λαβῆς καὶ τὸ ἄτρητο δισκίον προσιδιάζουν στὰ κορινθιακά κάτοπτρα, οἱ μικρὲς ἀποφύσεις στὰ ἀργείτικα.

Ἡ λαβὴ ἀρ. 42 εἰκ. 48 διαθέτει μεγάλη ὀπή γιὰ ἀνάρτηση στὸ εὐρὺ δισκίον τῆς ἀπόληξης, γνωρίσμα τῶν ἀργεϊτικῶν κατόπτρων καὶ τῶν κορινθιακῶν μὲ ἐπίδραση ἀπὸ τὰ ἀργείτικα. Ὅ,τι σώζεται ἀπὸ τὸ ἀνώτερο τμήμα εἶναι σπασμένο πανταχόθεν, μὲ μόνη ἐξαίρεση δύο μικρὲς ἀποφύσεις σὲ κλιμακωτὴ διάταξη στὴν ἀριστερὴ πλευρά, ὅπως αὐτὲς στὸ κάτοπτρο ἀρ. 41 εἰκ. 46-47.

Τύπος Ιβ

Ἐπτὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα (ἓνα ἀκέραιο⁴⁴⁶, ἓνα ἐλλιπὲς ὡς πρὸς λίγα κομμάτια κυρίως ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ⁴⁴⁷, ἓνα σπασμένο σὲ κομμάτια καὶ μὲ κάποιες ἐλλείψεις⁴⁴⁸, τρία σωζόμενα ἐλλιπῶς⁴⁴⁹ καὶ ἓνα τμήμα λαβῆς⁴⁵⁰) ἐντάσσ-

443. Oberländer 1967, 19 ἀρ. 6, 12, 13.

444. Αὐτόθι 10, 18, 19 ἀρ. 6.

445. Αὐτόθι 28 σημ. 38.

446. Ἀρ. 45 εἰκ. 53.

447. Ἀρ. 43 εἰκ. 49-50.

448. Ἀρ. 44 εἰκ. 51-52.

449. Ἀρ. 46 εἰκ. 54, 47 εἰκ. 55, 48 εἰκ. 56.

450. Ἀρ. 49 εἰκ. 57.

σονται στὸν τύπο αὐτὸν τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ συμφυῆ χειρολαβή, κύρια θέση εὐρέσεως τῶν ὁποίων καὶ ὡς ἐκ τούτου κέντρο παραγωγῆς τους εἶναι τὸ Ἄργος⁴⁵¹.

Σύμφωνα μὲ τὴν κατάταξη τῆς P. Oberländer τέτοια κάτοπτρα κανονικοῦ μεγέθους, ἀκέραια καὶ σωζόμενα ἀποσπασματικά, ἔχουν βρεθεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους⁴⁵². Ἐπὶ πλέον, ἓνα πιθανὸ τμήμα λαβῆς προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀργεῖτικο Ἀφροδίσιον⁴⁵³. Κάποια παραδείγματα προέρχονται ἀκόμα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἥρας Λιμενίας στὴν Περαιχώρα⁴⁵⁴ καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ἀοντίας στὴ Ρακίτα Ἀχαΐας⁴⁵⁵, ἀπὸ τὴν Τροιζήνα⁴⁵⁶ καὶ τὴν Κυνουρία⁴⁵⁷. Στὸν ἴδιο τύπο ἀνήκουν καὶ δύο ἀποκτήματα τοῦ Μουσείου Καλῶν Τεχνῶν στὴ Βοστώνη, ἓνα ἀκέραιο κάτοπτρο μὲ φερόμενη προέλευση ἀπὸ τὴν Ἀθήνα⁴⁵⁸ καὶ μία λαβὴ κατόπτρου ποὺ ἀγοράστηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1898, στὴν ὁποία ἡ παράσταση τῆς Ἀρτέμιδος πιθανότατα χαράχτηκε μεταγενέστερα, ἴσως στὴ σημερινὴ ἐποχὴ⁴⁵⁹. Εἶναι προφανὲς ὅτι τὰ κάτοπτρα αὐτοῦ τοῦ τύπου δὲν συναγωνίζονται τὰ κάτοπτρα τοῦ προηγούμενου (Ia) ὡς πρὸς τὴν διάδοσή τους ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ παρουσία τους στὴ Βραυρώνα πρέπει νὰ ὀφείλεται στὴν ἀκτινοβολία τοῦ σημαντικοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

Ἡ διαμόρφωση τῆς λαβῆς τῶν κατόπτρων ποὺ ἐπιχωριάζουν στὸ Ἄργος⁴⁶⁰ εἶναι ἀπλούστερη τῶν κορινθιακῶν, καθὼς δὲν εἶναι τριμερῆς ἀλλὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα πλατὺ καὶ ἐπίμηκες τμήμα, τὸ ὁποῖο στενεύει καὶ ἐπιμηκύνεται περισσότερο μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ ἀπολήγει πάντα σὲ δισκίο, ἐπανάληψη σὲ μικρογραφία τοῦ σχήματος τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ. Τὸ δισκίο φέρει κυκλικὴ ὀπὴ γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου. Ἀπὸ δύο μικρὲς κυκλικὲς ἀποφύσεις («ὠτίαι») προστίθενται στὶς γωνίες τῆς ἔνωσης τῆς λαβῆς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ μὲ τὸ δισκίο. Κάποτε μικρὲς ἀποφύσεις διαπιστώνονται μόνο στὶς ἄνω γωνίες⁴⁶¹ ἢ μπορεῖ καὶ νὰ παραλείπονται ἐντελῶς⁴⁶². Ἡ διακόσμηση στὴ λαβὴ καὶ στὸ δισκίο, ὅπου ἀπαντᾷ, εἶναι ἐγχάρακτη. Σὲ ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἄργους ἡ ἐγχάρακτη ἀνθεμωτὴ διακόσμηση στὴ λαβὴ καὶ τὸ δισκίο τῆς ἀπόληξης⁴⁶³ ὑποδηλώνει μίμηση κατόπτρων τοῦ λακωνικοῦ τύπου⁴⁶⁴, ἓνα ἀκόμα παράδειγμα τῆς ἀλληλεπίδρασης τῶν καλλιτεχνικῶν κέντρων.

451. Γιὰ τὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου αὐτοῦ βλ. κυρίως Oberländer 1967, 21-30 ἀρ. 24-39.

452. Waldstein 1905, 265-266 ἀρ. 1563-1566, 1580-1587 πίν. 93-96, 98. Oberländer 1967, 22-25 ἀρ. 24-35. Caskey, Amandry 1952, 180 ἀρ. 86 πίν. 46. Zimmer 1991, 13 εἰκ. 9. Strøm 1998, 75-78 εἰκ. 34-37 καὶ σημ. 230 μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι δύο τμήματα λαβῶν (Waldstein 1905, 266 ἀρ. 1585, 1587 πίν. 98. Oberländer 1967, 24-25 ἀρ. 33, 35) πιθανῶς ἀνήκουν σὲ ἄγγεῖα.

453. Strøm 1998, 76 μὲ σημ. 240, 252.

454. Payne 1940, 180 πίν. 80, 11 καὶ 13. Dunbabin 1962, 401 ἀρ. 167 πίν. 170. Oberländer 1967, 26 ἀρ. 37, 38.

455. Πετρόπουλος 2001, 42-45 εἰκ. 3 πίν. 4,4-5.

456. Oberländer 1967, 26 ἀρ. 36 (Ἐθνικὸ Ἀρχαιο-λογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. X8449).

457. Abadie, Spyropoulos 1985, 397, τάφος 7, ἀρ. 2

εἰκ. 24 στὴ σ. 398. Στὸν ὑπὸ συζήτηση τύπο (Iβ) ἀνήκει καὶ ἀκέραιο κάτοπτρο στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς μὲ ἄτρητο τὸ δισκίο (Σταϊνχάουερ 2001, 268 ἀρ. 378).

458. Comstock, Vermeule 1971, 240 ἀρ. 350.

459. Αὐτόθι 240-241 ἀρ. 351. Oberländer 1967, 26-27 ἀρ. 39. Strøm 1998, 109 σημ. 240.

460. Oberländer 1967, 28-30, τὸ βασικὸ σχῆμα στὴ σ. 21.

461. Π.χ. Waldstein 1905, 265 ἀρ. 1563, 1564 πίν. 93. Oberländer 1967, 23 ἀρ. 27, 28.

462. Π.χ. Payne 1940, 180 πίν. 80, 11. Oberländer 1967, 26 ἀρ. 38.

463. Waldstein 1905, 265 ἀρ. 1565 πίν. 94. Oberländer 1967, 23 ἀρ. 26.

464. Strøm 1998, 76-77 μὲ σημ. 237, 243 εἰκ. 36.

Ἡ ἀκριβὴς χρονολόγησις αὐτῶν τῶν ἀργεῖτικων κατόπτρων παρουσιάζει δυσχέρειες, καθὼς στηρίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σὲ στυλιστικά καὶ τυπολογικά κριτήρια. Σὲ γενικὴς γραμμὲς ἡ παραγωγή τους εἶναι περίπου σύγχρονη μὲ τῶν κορινθιακῶν κατόπτρων, ἂν καὶ τὸ ἀνώτατο χρονολογικὸ ὄριο τῆς ἐμφάνισής τους καὶ τὸ κατώτατο τῆς παρουσίας τους εἶναι κάπως ἀσαφῆ. Κατὰ τὴν P. Oberländer τὰ κάτοπτρα αὐτοῦ τοῦ τύπου ἀρχίζουσι νὰ παράγονται γύρω στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.⁴⁶⁵ Κατὰ τὴν I. Strøm ἡ θέση εὗρεσις ἑνὸς κατόπτρου στὸ Ἱεραῖον τοῦ Ἄργους ὑποδεικνύει ὅτι ἡ ἔναρξις τῆς παραγωγῆς τους δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὑστερότερη ἀπὸ τὸ β' τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.⁴⁶⁶ Ἡ πιθανότητα τὰ κάτοπτρα αὐτὰ νὰ συνέχισαν νὰ παράγονται ἕως καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. βασιζέται στὴν ἐγγάρακτη ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ α' τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. σὲ ἀποσπασματικὰ σωζόμενη λαβὴ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἑρας Λιμενίας στὴν Περαχώρα⁴⁶⁷. Ὡστόσο, τὸ πρόβλημα μὲ τὶς ἐπιγραφὰς στὰ κάτοπτρα εἶναι ὅτι ἐνδέχεται ἡ χάραξις τους νὰ ἔγινε ὑστερότερα ἀπὸ τὴν παραγωγή τῶν κατόπτρων, κατὰ τὴν ἀνάθεσίν τους σὲ ἱερὸ καὶ ἀφοῦ προηγουμένως εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ γιὰ κάποιον διάστημα ἀπὸ τὶς κατόχους τους.

Ὡς πρὸς τὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα, τὸ κάτοπτρο ἀρ. 44 εἰκ. 51-52 εἶναι τὸ μόνον μὲ ἐγγάρακτη διακόσμηση στὴ λαβή, δυστυχῶς πολὺ δυσδιάκριτη. Ἐλαφρὰ χαμηλότερα ἀπὸ τὸ σημεῖον ἔνωσης τῆς λαβῆς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ μία ζώνη ποὺ ὀρίζεται ἀπὸ δύο ὀριζόντιες γραμμὲς φέρει γλωσσωτὸ κόσμημα καὶ ἀκολουθεῖ ἡ κύρια παράσταση, πιθανῶς πολεμιστῆ σὲ διασκελισμὸ πρὸς τὰ δεξιὰ, ἡ ἀπόδοσις τοῦ ὁποίου θυμίζει ὡς πρὸς τὴν κίνηση τὸν Σειληνὸν σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τὸ Ἱεραῖον τοῦ Ἄργους, κάπως ὑστερότερον ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.⁴⁶⁸ Ἐν τούτοις, τὸ σχῆμα τῆς λαβῆς στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα εἶναι πολὺ πιὸ ἐξελιγμένο: σὲ σύγκρισιν μὲ τὰ πρῶμα παραδείγματα τοῦ τύπου αὐτοῦ⁴⁶⁹: ἡ λαβὴ ἔχει στενέψει, τὸ σχῆμα τῆς δὲν εἶναι πλέον αὐστηρὰ ὀρθογώνιον, καθὼς οἱ πλαϊνὲς πλευρὲς τῆς δὲν εἶναι εὐθύγραμμες ἀλλὰ καμπύλες, ἡ μετάβασις ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ στὴ λαβὴ καὶ ἀπὸ αὐτὴν στὸ δισκίον τῆς ἀπόληξις γίνεται ἀπολύτως ὁμαλά. Ὑπάρχει ἀρμονία στὴν ἐναλλαγὴ τῶν σχημάτων, ἀπὸ τὸ κυκλικὸ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ στὶς καμπύλες πλευρὲς τῆς ἐπιμήκουσ λαβῆς καὶ πάλιν στὸ κυκλικὸ τοῦ δισκίου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο. Ἔτσι, μπορεῖ νὰ προταθεῖ ἡ χρονολόγησις τοῦ κατόπτρου ἀρ. 44 εἰκ. 51-52 στὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Ἡ ἐξ αἰτίας τῆς ἰσχυρῆς ὀξειδῶσις μόλις διαφαινώμενη κατὰ τόπους διακόσμηση στὴν περιφέρεια τοῦ δισκίου μὲ ἔκτυπες κοκκίδες σὲ πυκνὴ διάταξιν ἀπαντᾷ στὶς μικρογραφίαις τῶν ἀργεῖτικων κατόπτρων, κατὰ κανόνα στὸν δίσκο, τὴ λαβὴ καὶ τὸ δισκίον⁴⁷⁰. Ἡ πολὺ μικρὴ διάμετρος τῆς ὀπῆς στὸ κέν-

465. Oberländer 1967, 22, 28 ἀρ. 25 (= Waldstein 1905, 265 ἀρ. 1581 πίν. 96. Strøm 1998, 76), μὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή πιθανῶς χαραγμμένη ὑστερότερα.

466. Strøm 1998, 76 εἰκ. 37.

467. Payne 1940, 180 πίν. 80, 13. Dunbabin 1962, 401 ἀρ. 167 πίν. 170 (ὑστερὸς 6ος ἢ 5ος αἰ. π.Χ.). Jeffery 1990², 129, 132 ἀρ. 34 (γύρω στὰ 500-475 π.Χ.). Oberländer 1967, 26, 30 μὲ σχημ. 40· 252 ἀρ. 37. Lazza-

rini 1976, 189 ἀρ. 71 (α' τέταρτον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Strøm 1998, 76.

468. Waldstein 1905, 265 ἀρ. 1566 πίν. 95. Oberländer 1967, 22, 29 ἀρ. 24.

469. Oberländer 1967, 22, 28-29 ἀρ. 24, 25.

470. Waldstein 1905, 265 ἀρ. 1567-1579 πίν. 93, 94, 95. Κουρουνιώτης 1903, 177 εἰκ. 9, 1-4.

τρο τοῦ δισκίου δείχνει ἐπίδραση ἀπὸ κάτοπτρα ποὺ παρήγοντο σὲ διάφορα καλλιτεχνικὰ κέντρα τῆς Πελοποννήσου⁴⁷¹.

Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 43 εἰκ. 49-50 παρουσιάζει ὁμοιότητα μὲ τὸ προηγούμενο ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸ τῆς λαβῆς, μὲ τὴ διαφορά ὅτι ἡ ἔνωση μὲ τὸ δισκίον τῆς ἀπόληξης εἶναι τονισμένη μὲ τὴν ἀπότομη κάμψη πρὸς τὰ μέσα τῶν κάτω ἄκρων τῆς λαβῆς, ὅπως καὶ σὲ κάποια κορινθιακὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου Ια (π.χ. ἀρ. 1 εἰκ. 1-4, 2 εἰκ. 5). Τὸ δισκίον εἶναι μεγάλο, ὅπως καὶ ἡ ὀπὴ ἀνάρτησης. Ἡ ἀπέριττη διακόσμηση συνίσταται ἀπὸ ἔκτυπες πολὺ λεπτὲς κοκκίδες – σὲ κάποια σημεῖα λόγῳ τῆς φθορᾶς τῆς ἐπιφάνειας φαίνονται ὡσὰν ἐμπύστες – στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, στὰ ἄκρα τῆς λαβῆς, στὴν περιφέρεια τοῦ δισκίου, γύρω ἀπὸ τὴν ὀπὴ ἀνάρτησης καὶ πιθανῶς σὲ μία ὀριζόντια γραμμὴ στὸ ἄνω μέρος τῆς λαβῆς. Ἡ στικτὴ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου εἶναι ἀττική, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., κάτι ποὺ συνάδει καὶ μὲ τὴ θέση εὔρεσης τοῦ κατόπτρου. Κατὰ συνέπειαν, ἡ ἐπιγραφή ἀποδόθηκε σὲ κάτοπτρο τοῦ ὕστερου 6ου αἰ. π.Χ. κατὰ τὴν ἀνάθεσή του στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος.

Περίπου σύγχρονα μὲ τὰ δύο προηγούμενα εἶναι τὸ ἀκέραιο κάτοπτρο ἀρ. 45 εἰκ. 53, μὲ τὴν διαφαινόμενη ἐλαφρὰ μείωση τῆς λαβῆς πρὸς τὸ δισκίον καὶ τὶς μικροσκοπικὲς ἀποφύσεις στὴν ἔνωσή της μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ τὸ ἐλλειπὲς σὲ τμῆμα τοῦ δίσκου κάτοπτρο ἀρ. 46 εἰκ. 54 μὲ τὶς ἴδιες ἀποφύσεις στὸ ἄνω καὶ στὸ κάτω ἄκρο τῆς λαβῆς. Ἡ λαβὴ παρὰ τὴ μικρὴ μείωσή της πρὸς τὰ κάτω δὲν ἔχει κερδίσει σὲ ὕψος. Ἀντιθέτως, στὰ ἀποσπασματικὰ σωζόμενα κάτοπτρα ἀρ. 47 εἰκ. 55 (μὲ τὶς μικροσκοπικὲς ἀποφύσεις στὴν ἔνωση τῆς λαβῆς μὲ τὸν δίσκο), 48 εἰκ. 56 (μὲ τὶς ἴδιες ἀποφύσεις στὴν ἔνωση τῆς λαβῆς μὲ τὸ δισκίον), καθὼς καὶ στὸ τμῆμα ἀρ. 49 εἰκ. 57, ἡ λαβὴ εἶναι πλέον στενόμακρη. Τὰ τρία τελευταῖα παραδείγματα πιθανῶς ἀνήκουν στὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.

Τὸ χάλκινο ἔλασμα ἀρ. 50 εἰκ. 58 εἶναι ἀμφίβολο ὅτι προέρχεται ἀπὸ λαβὴ κατόπτρου. Παρουσιάζεται ἐδῶ ἕξ αἰτίας τοῦ σχήματός του. Τὸ ὕψος του εἶναι μικρὸ (0.078 μ.), τὸ πάχος λεπτὸ (0.001 μ.) καὶ ἡ ἔκτυπη διακόσμηση ὑποδεικνύει τὴν παραγωγή μὲ σφυρηλάτηση σὲ μήτρα. Ἡ ἄνω ἀπόληξη σχηματίζει εὐρεία καμπύλη καὶ δύο μεγάλες κυκλικὲς ἀποφύσεις στὰ ἄκρα, παρόμοιες μὲ αὐτὲς στὶς λαβὲς τῶν πρώιμων ἀργεῖτικων κατόπτρων μὲ τὴ χαρακτηριστὴ διακόσμηση⁴⁷², καθὼς καὶ στὶς συμφυεῖς μὲ τὸν δίσκο λαβὲς μίας ἰδιαίτερης ὁμάδας κατόπτρων τῆς ὕστερης ἀρχαϊκῆς περιόδου ποὺ ἐπιχωριάζουν στὴν Ὀλβία, μὲ ἔντονη μείωση πρὸς τὰ κάτω, ἀπόληξη σὲ ἄτρητο δισκίον καὶ κύριο χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τὴν ἀνάγλυφη διακόσμηση μὲ εἰκονιστικὲς παραστάσεις⁴⁷³.

Οἱ σωζόμενες ἐφηλίδες στὶς κυκλικὲς ἀποφύσεις τοῦ ἐλάσματος ἀρ. 50 εἰκ. 58 δείχνουν τὴν προσάρτησή του σὲ κάποιο ἀντικείμενο, πιθανῶς λαβὴ. Στὴ συνέχεια τὸ ἔλασμα παρουσιάζει ἔντονη μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ καμπύλη ἀπόληξη. Τὸ ἄνω εὐρύτερο τμῆμα τοῦ ἐλάσματος κοσμεῖται μὲ ἕναν μεγάλο δωδεκάφυλλο ρόδακα. Γλωσσωτὰ φύλλα ἑνα-

471. Βλ. π.χ. Oberländer 1967, 43 ἀρ. 50 (ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Κομποθέκρα τῆς Ἡλείας). Μπόνιας 1998, 98, 211 ἀρ. 541 πίν. 62 (ἀπὸ τὶς Αἰγιᾶς Λακωνίας).

472. Π.χ. Waldstein 1905, 265 ἀρ. 1565 πίν. 94, ἀρ. 1566 πίν. 95. Oberländer 1967, 22 ἀρ. 24, 23 ἀρ. 26.

473. Oberländer 1967, 36-41, τέταρτη ὁμάδα τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων, μιχτὸς τύπος.

λάσσονται μὲ λογχοειδῆ. Παρεμφερῆς εἶναι ὁ ἐγγάρακτος ρόδακας στὸ δισκίον τῆς λαβῆς σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κάμιρο στὴ Ρόδο, μὲ τέσσερα λογχοειδῆ φύλλα σὲ σταυρωτὴ διάταξη καὶ ἀνάμεσά τους ὁμάδες γλωσσωτῶν φύλλων⁴⁷⁴. Τὰ ἄκρα τοῦ τμήματος ποὺ ἀκολουθεῖ στὸ ἔλασμα κοσμοῦνται μὲ ἀλυσιδωτὴ σειρὰ κυκλίσκων σὲ κάθετη διάταξη. Πιθανῶς τὸ ἔλασμα ἀνήκει στὸ τελευταῖο τρίτο τοῦ βου αἰ. π.Χ.

Τύπος Ιγ

Δεκαεννέα παραδείγματα ἀπὸ τὸ ἱερὸ στὴ Βραυρώνα ἐντάσσονται στὸν τύπο αὐτὸν τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ χειρολαβὴ συμφυῆ μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ⁴⁷⁵. Μόνον ἓνα εἶναι ἀκέραιο⁴⁷⁶, ἑννέα διατηροῦνται ἀπὸ λίγο ἕως πολὺ ἀποσπασματικὰ⁴⁷⁷ καὶ ἀπὸ ἄλλα ἑννέα σώζεται μόνον ἡ λαβὴ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τμήμα αὐτῆς⁴⁷⁸.

Τὸ περίγραμμα αὐτῶν τῶν κατόπτρων ἀπὸ τὴ Βραυρώνα σχηματίζει μίαν συνεχῆ, ρέουσα γραμμὴ, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ στὴ λαβὴ καὶ συνεχίζει ἕως τὸ ἄκρο αὐτῆς. Ἡ λαβὴ ἔχει τὴν ἀπλούστερη διαμόρφωση, καθὼς εἶναι ἐπιμήκης, ἀκόσμητη, μὲ ὁμαλὴ μετάβαση στὸ δισκίον τῆς ἀπόληξης, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ εἶναι εἴτε ἄτρητο⁴⁷⁹ εἴτε, ὅπως στὰ ἀργεΐτικα κάτοπτρα, νὰ φέρει ὀπὴ ἀνάρτησης⁴⁸⁰. Στὰ περισσότερα παραδείγματα τὸ δισκίον, ὅπου σώζεται, διακρίνεται μὲ σαφήνεια⁴⁸¹, σὲ κάποια ἄλλα ὅμως ἡ λαβὴ ἀπλῶς διευρύνεται στὴν ἀπόληξί της καὶ σχηματίζει καμπύλο πέρας⁴⁸². Ἰδιαίτερα τονισμένα εἶναι τὰ ἄκρα δύο λαβῶν, καθὼς ἀναδιπλώνονται πρὸς τὴν πίσω πλευρά⁴⁸³. Μόνον στὴ μικρὴ λαβὴ ἀρ. 61 εἰκ. 69 σχηματίζονται δύο ἡμικυκλικὲς ἀποφύσεις στὸ σημεῖο ἔνωσης μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, χαρακτηριστικὸ τῶν ἀργεΐτικων κατόπτρων, ἀλλὰ τὸ δισκίον τῆς ἀπόληξης εἶναι ἄτρητο. Στὸ κάτοπτρο ἀρ. 64 εἰκ. 72-74 ἡ ἑλλιπῶς σωζόμενη λαβὴ εἶναι ἰδιόμορφη ἀλλὰ καὶ ἡ κομψότερη ὄλων, καθὼς παρουσιάζει ἓνα «ταλαντευόμενον» περίγραμμα. Συγκριτικὰ μὲ τοὺς δύο προηγούμενους τύπους (Ia καὶ

474. Oberländer 1967, 44 ἀρ. 51.

475. Αὐτόθι 42-53 ἀρ. 48-72, πέμπτη ὁμάδα τῶν ἐπίπεδων κατόπτρων μὲ χειρολαβή, ἡ ὁποία περιλαμβάνει μίαν εὐρεία κλίμακα διαφορετικῶν σχημάτων. Στὴν ἴδια ὁμάδα μποροῦν νὰ προστεθοῦν κάποια ἀκόμα ἀκέραια κάτοπτρα: Ἡ. Ἀνδρέου, ΑΔ 35, 1980, Β1, 326 πίν. 169γ (Μουσεῖο Ἰωαννίνων, Συλλογὴ Οἰκονόμου). Pingiatoglou 1981, 66 πίν. 11. Empereur 1981, 565 ἀρ. 4 εἰκ. 15. Abadie, Spyropoulos 1985, 409 ἀρ. 3 εἰκ. 48, 450 ἀρ. 1 εἰκ. 163, ἀπὸ τὴν Κυνουρία. Φάκλαρης 1990, 132-133 πίν. 51α, β (Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. 17321 καὶ 17322), ἀπὸ τὸ Λεωνίδιο (τὸ πρῶτο κάτοπτρο χαρακτηρίζεται ὡς ἔργο λακωνικοῦ ἐργαστηρίου). Ζαββοῦ 1992-98, 301-303 πίν. 49-50, ἀπὸ τὴ Μεσσηνία. Κουρσοῦμης 2004-2009, 317-320 εἰκ. 1-2, ἀπὸ τὸν Βόλυμο Ἀλαγονίας. Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Δ. Ἀκτσελῆ, Α. Ἀρβανι-

τάκη (ἐπιμ.), *Ὀψεις τῆς ζωῆς τῶν νέων στὴν ἀρχαία Μακεδονία. Κατάλογος ἐκθεσης, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2014, Θεσσαλονίκη, Μουσεῖο Ἀρχαίας Ἀγορᾶς* (Θεσσαλονίκη 2014) 105 ἀρ. κατ. 96, ἀπὸ τὴ Νέα Καλλιγράτεια Χαλκιδικῆς.

476. Ἀρ. 62 εἰκ. 70.

477. Ἀρ. 51 εἰκ. 59, 52 εἰκ. 60, 53 εἰκ. 61, 54 εἰκ. 62, 55 εἰκ. 63, 56 εἰκ. 64, 63 εἰκ. 71, 64 εἰκ. 72-74, 66 εἰκ. 76.

478. Ἀρ. 57 εἰκ. 65, 58 εἰκ. 66, 59 εἰκ. 67, 60 εἰκ. 68, 61 εἰκ. 69, 65 εἰκ. 75, 67 εἰκ. 77, 68 εἰκ. 78, 69 εἰκ. 79.

479. Ἀρ. 53 εἰκ. 61, 59 εἰκ. 67, 60 εἰκ. 68, 61 εἰκ. 69, 62 εἰκ. 70, 64 εἰκ. 72-74, 65 εἰκ. 75.

480. Ἀρ. 52 εἰκ. 60, 55 εἰκ. 63, 56 εἰκ. 64, 67 εἰκ. 77.

481. Ἀρ. 52 εἰκ. 60, 53 εἰκ. 61, 55 εἰκ. 63, 56 εἰκ. 64, 60 εἰκ. 68, 61 εἰκ. 69, 62 εἰκ. 70, 65 εἰκ. 75, 67 εἰκ. 77.

482. Ἀρ. 59 εἰκ. 67, 64 εἰκ. 72-73.

483. Ἀρ. 64 εἰκ. 72-73, 65 εἰκ. 75.

Ιβ) τὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου Ιγ ὡς σύνολο παρουσιάζουν τὶς μεγαλύτερες διακυμάνσεις ὡς πρὸς τὸ μέγεθος⁴⁸⁴.

Μολονότι τὰ παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ τύπου κατόπτρων μαρτυροῦν εὐρύτατη διασπορά, καθὼς εἶχαν βρεθεῖ ἕως τώρα στὴν Πελοπόννησο, τὴν Ἀθήνα, τὴ Ρόδο, τὴν Ὀλυμπο, σὲ ἑλληνικὲς ἀποικίες στὸν Εὐξεινο Πόντο κ.ά., ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς προέρχεται ἀπὸ διάφορες θέσεις τῆς Πελοποννήσου, στὴν ὁποία ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ προσδιοριστεῖ ἓνα μόνον τοπικὸ καλλιτεχνικὸ κέντρο ἢ ἐργαστήριο παραγωγῆς τους⁴⁸⁵. Ἡ ἀπουσία διακόσμησης στὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Βραυρωνίας παρέχει ἐπιπρόσθετες δυσκολίες γιὰ τὴν ἀπόδοσή τους σὲ συγκεκριμένο πελοποννησιακὸ κέντρο μεταλλοτεχνίας.

Με βάση τὸ γενικὸ σχῆμα στὴν ἐξέλιξη τῶν κατόπτρων ἀπὸ τὶς πιὸ «παισμένες» μορφές, ὡς πρὸς τὶς ἀναλογίες, πρὸς τὶς πιὸ ραδινῆς καὶ ἐπιμηκυσμένες, τὰ κάτοπτρα **52** εἰκ. 60, **63** εἰκ. 71 καὶ **66** εἰκ. 76, πιθανῶς καὶ οἱ πολὺ ἀποσπασματικὰ σωζόμενες λαβές ἀρ. **57** εἰκ. 65, **58** εἰκ. 66 καὶ **59** εἰκ. 67, μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς τὰ πιὸ πρῶμα παραδείγματα ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα, τοῦ ὕστερου βου αἰ. π.Χ. Κάπως κοντινὸ παράλληλο ὡς πρὸς τὸ σχῆμα προσφέρει κάτοπτρο ἀπὸ τὸ Κώτιλον, τὸ ὁποῖο φέρει καὶ ἐγγάρια ἀνθεμωτὴ διακόσμηση στὴ λαβὴ καὶ στὸ δισκίον⁴⁸⁶. Ἀκολουθοῦν μὲ μικρὴ διαφορά τὰ κάτοπτρα ἀρ. **51** εἰκ. 59 καὶ **53** εἰκ. 61, καθὼς καὶ ἡ λαβὴ ἀρ. **60** εἰκ. 68. Ἐνα κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κόρινθο⁴⁸⁷ βρῖσκεται κοντὰ στὸ σχῆμα τῶν κατόπτρων αὐτῶν. Στὴν ἴδια ὁμάδα θὰ μπορούσε νὰ ἐνταχθεῖ καὶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. **54** εἰκ. 62, ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώζονται μόνον δύο συνανήκοντα ἐνεπίγραφα θραύσματα.

Σαφῶς πιὸ ἐξελιγμένα, μὲ περισσότερὸ ἐπιμηκυσμένη καὶ στενότερη λαβή, εἶναι τὰ μικρά, ἑλλιπῆ κάτοπτρα **55** εἰκ. 63 καὶ **56** εἰκ. 64, καθὼς καὶ ἡ μικρὴ λαβὴ ἀρ. **61** εἰκ. 69. Τὸ ἀκέραιο κάτοπτρο ἀρ. **62** εἰκ. 70 μὲ τὴν ὑψηλὴ καὶ ραδινότατη λαβὴ βρῖσκεται στὸ τέλος τῆς ἐξέλιξης. Ὡστόσο, μὲ βάση τὴ θέση εὗρεσής του στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, δὲν μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ ὑστερότερα ἀπὸ τὸ ἀ' τέταρτο ἢ τὸ ἀ' τρίτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Στὸν ἴδιο χρονικὸ ὀρίζοντα ἐντάσσεται καὶ ἡ λαβὴ τοῦ κατόπτρου ἀρ. **64** εἰκ. 72-73, ἡ ὁποία βρέθηκε κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα. Οἱ πολὺ «τενωμένες» λαβές ἀρ. **65** εἰκ. 75, **67** εἰκ. 77, **68** εἰκ. 78 καὶ **69** εἰκ. 79 ἀνήκουν, ὁμοίως, στὸν 5ο αἰ. π.Χ.

Τύπος Ιδ

Σὲ ἰδιαίτερο τύπο κατετάγη τὸ ἔλασμα μὲ τὴν ἔκτυπη διακόσμηση ἀρ. **17** εἰκ. 21-23, μολονότι δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπολύτως βέβαιο ὅτι ἀνήκε σὲ λαβὴ κατόπτρου. Σώζονται τέσσερα συνανήκοντα θραύσματα ποὺ μποροῦν νὰ συγκολληθοῦν, ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ κομμάτια στὸ κεντρικὸ τμῆμα λείπουν ἀκόμα, τόσο τὸ ἄνω, ὅσο καὶ τὸ κάτω ἄκρο τοῦ ἐλάσματος, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δυσχεραίνεται ἡ συναγωγὴ ἀσφαλοῦς συμπεράσματος.

484. Π.χ. τὸ κάτοπτρο ἀρ. **51** εἰκ. 59, ἀπὸ τὸ ὁποῖο λείπουν τμῆμα τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ τὸ δισκίον τῆς ἀπόληξης, ἔχει σωζόμενο ὕψος 0.298 μ., τὸ ἀκέραιο κάτοπτρο ἀρ. **62** εἰκ. 70 ἔχει ὕψος 0.285 μ., τὰ κάτοπτρα **53** εἰκ. 61, **55** εἰκ. 63, **56** εἰκ. 64, **66** εἰκ. 76

δὲν εἶναι ἀκέραια, ἀλλὰ ὁποσδήποτε ἔχουν ἀρκετὰ μικρὲς διαστάσεις.

485. Oberländer 1967, 42-49, 51 ἀρ. 48-72.

486. Κουρουνιώτης 1903, 176-177 εἰκ. 8,3. Oberländer 1967, 44, 51 ἀρ. 53.

Πάντως, δὲν ὑπάρχει πλαισίωση τῆς διακόσμησης στὶς πλαϊνὲς πλευρὲς καὶ δὲν διακρίνονται σημάδια ἀποκοπῆς. Ἐπὶ πλέον, τὸ ἔλασμα δὲν φέρει ὀπές, οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ ὑποδηλώνουν τὴν προσήλωσή του π.χ. σὲ ξύλο. Τὸ πλάτος του (0.029-0.028 μ.) καὶ τὸ πάχος (0.0015 μ.) δὲν ἀποκλείουν τὴν περίπτωση τῆς λαβῆς. Ἐὰν πρόκειται πράγματι γιὰ λαβὴ κατόπτρου, τὸ ἐπίμηκες σχῆμα τῆς καὶ ἡ σχεδὸν ἀνεπαίσθητη μείωση πρὸς τὰ κάτω θὰ ὀδηγοῦσαν σὲ χρονολόγηση πιθανῶς στὸ τελευταῖο τρίτο τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.

Ἄν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ προσαχθεῖ ἀκριβὲς παράλληλο γιὰ τὴν διακόσμηση ὡς σύνολο (ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω τροχίσκος μὲ ἐσωτερικὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα, τετράφυλλος ρόδακας μὲ λογχοειδῆ φύλλα σὲ σταυρωτὴ διάταξη, δωδεκάφυλλος ρόδακας ἐγγεγραμμένος σὲ κύκλο⁴⁸⁸), σὲ ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τὴ Μεσσηνία⁴⁸⁹ ὅλη ἡ λαβὴ καλύπτεται ἀπὸ ἐγγάρακα μοτίβα σὲ κάθετη διάταξη (ἀνθέμιο, ἔλικες, φυτικὸ κόσμημα) καὶ χωρὶς διαχωριστικὰ στοιχεῖα μεταξύ τους, δείχνοντας παρεμφερῆ διακοσμητικὴ ἀντίληψη.

Ἀπόληξη λαβῆς σκυθικοῦ κατόπτρου

Στὴν ἰδιαίτερη ὁμάδα τῶν σκυθικῶν κατόπτρων τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. μὲ χειρολαβὴ συμφυῆ μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ ἀνήκει ἡ ἀπόληξη τῆς λαβῆς ἀρ. 70 εἰκ. 80 στὴ μορφὴ ὀλόγλυφου πάνθηρα, ἀδρομερῶς ἀποδομένου⁴⁹⁰. Πλησιέστατο παράλληλο ὡς πρὸς τὸν πάνθηρα καὶ τὴ βάση του, ἡ ὁποία στὴν οὐσία ἀποτελεῖ τὸ κάτω ἄκρο τῆς λαβῆς, προσφέρει ἓνα ἀκέραιο κάτοπτρο, τυχαῖο εὔρημα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Σταυρούπολης (Σταβροπόλ) τοῦ βόρειου Καυκάσου (νότια Ρωσία)⁴⁹¹. Ἡ εὐθύγραμμη, ραβδωτὴ λαβὴ ἐνώνεται μὲ τὸ περιχειλῶμα τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, τὸ ὁποῖο προεξέχει ἔντονα στὴν πίσω πλευρὰ του, μὲ μίαν ἀνάλογον πάχους συνάφεια ἐλλειπτικοῦ σχήματος.

Σημαντικὰ κέντρα παραγωγῆς τῶν σκυθικῶν κατόπτρων αὐτοῦ τοῦ τύπου, τὰ ὁποῖα προορίζονταν γιὰ τοὺς Σκύθες εὐγενεῖς, ἦταν οἱ ἐλληνικὲς ἀποικίαι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅπως ἡ Ὀλβία καὶ τὸ Παντικάπαιον. Ἀπὸ τυπολογικὴ ἀποψη σὲ αὐτὰ τὰ σκυθικὰ κάτοπτρα διαπιστώνεται μίαν ἀνάμιξη ἐλληνικῶν καὶ βαρβαρικῶν στοιχείων. Ἡ παραγωγή τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ τῆς χειρολαβῆς σὲ ἓνα κομμάτι, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καθαρὰ ἐλληνικὴ ἐπινόηση, παραπέμπει στὰ ἐλληνικὰ ἐπίπεδα κάτοπτρα, μὲ ἓνα ἐπὶ πλέον κοινὸ στοιχεῖο τὴν κατ' οὐσίαν τριμερῆ διαμόρφωση τῆς λαβῆς, ἐνῶ ἡ διακόσμηση τῆς λαβῆς μὲ τὴ στυλιζαρισμένη ἀπόδοση τοῦ «πάνθηρα» (ἢ κυνοειδοῦς, ὅπως λύκου) εἶναι σκυθικὴ⁴⁹².

487. Oberländer 1967, 47, 53 ἀρ. 61.

488. Σὲ δύο χάλκινες ἀνάγλυφες διακοσμητικὲς ταινίαι μὲ μετόπες ἀπὸ τὶς Ἐλευθερὲς ἀπαντοῦν στὴ μίαν πολύφυλλος ρόδακας ἐγγεγραμμένος σὲ κύκλο καὶ στὴν ἄλλη κόσμημα μὲ τέσσερα λογχοειδῆ φύλλα σὲ χιαστὶ διάταξη καὶ σὲ σύνθεση ἐμπλουτισμένη μὲ πολλὰ περισσότερα στοιχεῖα. Payne 1931, 226-228 εἰκ. 104, C καὶ E.

489. Θ. Γ. Καράγιωργα, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Μεσσηνίας, ΑΔ 26, 1971, Β1, 130 πίν. 113β.

490. Γιὰ τὰ σκυθικὰ κάτοπτρα βλ. Oberländer 1967, 58-87, μὲ συγκεντρωμένα 62 παραδείγματα καὶ συνοπτικὴ πραγμάτευση.

491. Αὐτόθι 64 ἀρ. 92. *Σκυθικοὶ θησαυροὶ* (κατάλογος ἐκθεσῆς), Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Ἀθήνα 1981, 27-28 ἀρ. 14 εἰκ. στὴ σ. 30 (Λ. Κ. Γαλάνινα).

492. Oberländer 1967, 85-87, ὅπου σχολιάζονται καὶ ἄλλες ἀποδόσεις ζῶων, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται σὲ κάποιες περιπτώσεις ἡ ἐλληνικὴ ἐπίδραση.

Μολονότι δὲν ὑπάρχουν διαθέσιμες ἀνασκαφικὲς ἐνδείξεις γιὰ τὸ εὔρημα ἀρ. 70 εἰκ. 80, ἢ προέλευσή του ἀπὸ τὴ Βραυρώνα δὲν ἀμφισβητεῖται. Ὅπως δὲ ἔγινε, ἡ εὕρεση σκυθικοῦ κατόπτρου στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἐντυπωσιάζει. Ἴσως τὸ κάτοπτρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο διασώθηκε μόνον ὁ «πάνθηρας» στὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς, εἰσήχθη στὴν Ἀττικὴ ἀπὸ τεχνίτη ἢ ἦταν προϊὸν κάποιας ἐμπορικῆς ἐπαφῆς. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι κάτοπτρα ἀττικοῦ ἐργαστηρίου, τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., συνήθως μὲ μετασκευῆς στὴ λαβὴ ἢ προσθήκη ἐγγάρρακτης διακόσμησης στὸν δίσκο, ὥστε νὰ φαίνονται πολὺ πιὸ ἐντυπωσιακὰ καὶ νὰ ταιριάζουν στὶς προτιμήσεις τῶν Σκυθῶν γιὰ ἐπίδειξη γλιδῆς, ἔχουν βρεθεῖ σὲ σκυθικοὺς τάφους⁴⁹³. Κάποιες σχέσεις Σκυθῶν καὶ Ἀθήνας τὸν 6ο αἰ. π.Χ. δὲν εἶναι ἄγνωστες. Ὁ Σκύθης ἡγεμόνας καὶ φιλόσοφος Ἀνάχαρσις, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Λουκιανὸς ἔγραψε δύο διαλόγους, ἐπισκέφθηκε τὴν Ἀθήνα τὸν 6ο αἰ. π.Χ., ἐπὶ Σόλωνος, καὶ γοητεύθηκε ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ τρόπο ζωῆς.

Τύπος Ια

Στὸν τύπο αὐτὸν ἀνήκει ἡ πολυπληθέστερη ὁμάδα κατόπτρων ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα, συνολικὰ πενήντα ἐννέα κάτοπτρα⁴⁹⁴, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Τὰ κάτοπτρα αὐτά, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου Ι, ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο κομμάτια, καθὼς ἡ λαβὴ ἦταν κατασκευασμένη χωριστά, ὄχι ἀπὸ χαλκὸ ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό (ἐλεφαντοστοῦν, ὄστοῦν, ξύλο), γι' αὐτὸ καὶ σώζεται σὲ σπάνιες περιπτώσεις⁴⁹⁵. Ἐνα στέλεχος (βλήτρον), συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ἐνσφηνωνόταν στὴ λαβή. Κατὰ κανόνα τὸ στέλεχος ἀποτελεῖ τὴν ἀπόληξη ἐνὸς ἐνδιάμεσου μέλους, εἴτε διακοσμημένου μὲ ἀνάγλυφα ἢ ἐγγάρρακτα κοσμήματα εἴτε καὶ ἀκόσμητου, τὸ ὁποῖο ποικίλλει ὡς πρὸς τὸ σχῆμα. Ἐνίοτε τὸ συμφυῆς ἐνδιάμεσο μέλος εἶναι πολὺ μικρό· στὴν οὐσία ἀποτελεῖ μία ἀπλὴ διεύρυνση τοῦ στελέχους στὴν ἔνωσή του μὲ τὸν δίσκο. Στὰ ἀπλούστερα παραδείγματα κατόπτρων αὐτοῦ τοῦ τύπου, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ, δὲν ὑπάρχει ἐνδιάμεσο μέλος καὶ τὸ στέλεχος ἐνώνεται ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Σὲ ἕνα πλήρες κάτοπτρο, ἀκόμα καὶ στὶς περιπτώσεις τοῦ πολὺ μικροῦ καὶ ἀκόσμητου ἐνδιάμεσου μέλους, μόνον τὸ στέλεχος καλυπτόταν ἀπὸ τὴ λαβή.

Μεταξὺ τῶν κατόπτρων τοῦ τύπου Ια ἀπὸ τὴ Βραυρώνα ξεχωρίζει τὸ ἀρ. 78 εἰκ. 88-89, ἀναμφίβολα τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ παρὰ τὴν ἰσχυρὴ διάβρωση τοῦ χαλκοῦ, ἢ ὁποῖα ἔχει ἐπιφέρει σοβαρὲς ἀλλοιώσεις στὴν ἐπιφάνεια καὶ ἔχει συντελέσει στὴν ἀπαλοιφὴ πολλῶν λεπτομερειῶν στὴν διακόσμηση. Μὲ ὕψος 0.246 μ., τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ μαζὶ μὲ τὴ λαβὴ ποὺ λείπει θὰ ἦταν ἀκόμα μεγαλύτερο, καὶ διάμετρο δίσκου κατοπτρισμοῦ 0.175 μ., εἶναι ἕνα ἀρκετὰ μεγάλο κάτοπτρο. Τὸ πάχος τοῦ δίσκου καὶ κυρίως τὸ περιχέιλμά του, τὸ ὁποῖο προεξέχει ἔντονα στὴν πίσω πλευρά, ἔδωσαν τὴν δυνατότητα τῆς προσαρμογῆς τῶν ἐπίθετων ὀλόγλυφων κοσμημάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διασώθηκαν δύο ρόδακες καὶ ἕνα πηνιόσχημο στοιχεῖο, ἀντίστοιχο τοῦ ὁποῖου ἀναμφίβολα θὰ ὑπῆρχε καὶ στὴν ἀπέναντι πλευρά.

493. Π.χ. Paspapyridi-Karouzou 1951, 570 εἰκ. 2, 571-572 εἰκ. 4. Oberländer 1967, 130 ἀρ. 185, 145 ἀρ. 242.

494. Αρ. 71-73 εἰκ. 81, 78 εἰκ. 88-89 ἕως 133 εἰκ. 154.

495. Ὅπως ἡ ξύλινη λαβὴ στὸ κάτοπτρο ἀρ. 98 εἰκ. 114-115.

Εἶναι πιθανὸν στὴν κύρια ὄψη τοῦ δίσκου καὶ πλησιέστατα στὴν περιφέρειά του νὰ ὑπῆρχε σειρὰ ἀνάγλυφων κοκκίδων, ὅπως τεκμαίρεται ἀπὸ κάποια σημεῖα μὲ διάβρωση καὶ φθορὰ σὲ συγκριτικὰ μικρότερο βαθμὸ (στὴν δεξιὰ πλευρά).

Τὸ λυροειδοῦς σχήματος ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ δίσκου καὶ στελέχους ἔφερε διακόσμηση σὲ πρόστυπο ἀνάγλυφο. Ἀπὸ αὐτὴν διακρίνονται μὲ πολὺ μεγάλη δυσκολία τὰ τέσσερα σπειροειδῆ ἄκρα δύο ἐλίκων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐφαπτόμενα εἶναι τὰ δύο στὸ κάτω μέρος. Κανένα ἴχνος δὲν ἔχει διατηρηθεῖ ἀπὸ τὸ ἀνθέμιο, τὸ ὁποῖο κατὰ κανόνα ἀποδίδεται στὸ κέντρο, στὸ διάστημα μεταξὺ τῶν ἐλίκων, στὴν διακόσμηση αὐτοῦ τοῦ τύπου. Κρίνοντας ἀπὸ τὰ διασωθέντα στοιχεῖα τῆς διακόσμησης καὶ τὸ περίγραμμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους κοντινὰ παράλληλα μποροῦν νὰ ἀναζητηθοῦν στὸ ἀντίστοιχο μέλος κάποιων κατόπτρων προερχόμενων ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καὶ προσγεγραμμένων στὸ ἀττικὸ ἐργαστήριον⁴⁹⁶, τὸ ὁποῖο ἀναγνώρισε ἡ Σ. Καρούζου⁴⁹⁷.

Ἐνα ξεχωριστὸ στοιχεῖο στὴν διακόσμηση τοῦ κατόπτρου ἀρ. 78 εἰκ. 88 εἶναι τὰ ὀλόγλυφα κοσμήματα, τὰ προσκολλημένα στὸ περιχέλιωμα τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν συνηθίζονται στὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβή. Ρόδακες ἀπαντοῦν, βέβαια, καὶ σὲ ἄλλα εἶδη τῆς μεταλλοτεχνίας, ὅπως σὲ λαβὲς ἀγγείων⁴⁹⁸. Πιθανῶς στὴν περίπτωση τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα πρόκειται γιὰ ἐπίδραση ἀπὸ στητὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος, στὸ περιχέλιωμα τοῦ δίσκου τῶν ὁποίων ἐκτὸς ἀπὸ Σειρήνα, Σφίγγες, πετεινοὺς καὶ διάφορα ἄλλα ζῶα (κυνήγι λαγῶν ἀπὸ σκύλους) ἀπαντοῦν καὶ οἱ ὀλόγλυφοι ρόδακες⁴⁹⁹. Σύμφωνα μὲ μία ἐρμηνεία γιὰ στητὸ κάτοπτρο στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης⁵⁰⁰, οἱ ρόδακες δηλώνουν τὰ ρόδα, τὰ ἄνθη ποὺ ἀφιερώνονταν στὴν Ἀφροδίτη καὶ κατὰ συνέπεια ἀποτελοῦν μία διακριτικὴ ὑπογράμμιση τῶν δυνάμεων τῆς ὑπέροχης ὁμορφιάς τῆς θεᾶς, ἀλλὰ ἐνδεχομένως ὑποδηλώνουν καὶ τὴν δύναμη τῆς εὐωδίας ὡς θεμελιώδους συστατικοῦ τῶν γυναικείων θεληγῆτρων⁵⁰¹. Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοια οἱ ρόδακες εἶναι ἓνα ταιριαστὸ κόσμημα καὶ στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα, ὡς σκεῦος τοῦ γυναικείου καλλωπισμοῦ.

Σὲ κάποια κάτοπτρα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Καλαβρίας στὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδα, σήμερα στὸ Μουσεῖο τοῦ Ρηγίου (Reggio), ἀπαντοῦν στὸ περιχέλιωμα τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ ὀλόγλυφα κοσμήματα⁵⁰², ἀνάλογα μὲ αὐτὰ τοῦ κατόπτρου ἀρ. 78 εἰκ. 88. Στὸ πληρέστερα σωζόμενο κάτοπτρο ὑπάρχουν τέσσερις ρόδακες καὶ τρία πηνιόσχημα κοσμήματα μὲ ἀνάγλυφες ραβδώσεις, τὰ δύο ἀπὸ αὐτὰ σὲ ἀντιθετικὴ διάταξη στὰ πλάγια καὶ τὸ τρίτο,

496. Oberländer 1967, 92, 93, 98, 100, 101 ἀρ.141, 142, 144 (πρῶτη ὁμάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων).

497. Papaspyridi-Karouzou 1951, 573-574, ἰδιαίτ. πίν. 47 d (Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. 7690 = Oberländer 1967, 94 ἀρ. 147), ἀπὸ τὰ ὑστερότερα αὐτῆς τῆς ὁμάδας.

498. Π.χ. Καλλιγᾶς 1988, 92 πίν. 18,2 (ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη).

499. Congdon 1981, ἀρ. 34, 43, 44, 46, 53, 58, 74,

74A, 83, 90, 91 πίν. 32, 38, 39, 41, 48, 49, 53, 67, 70, 77, 86, 88. Γ. Πλιάκου, Β. Καρατζῆνη, Λευκάδα, ΑΔ 52, 1997, Β2, 596 πίν. 221 α.

500. Congdon 1981, ἀρ. 83 πίν. 77.

501. Hemingway 2006, 208 εἰκ. 1, 6. Γιὰ τὰ ρόδα ὡς χαρακτηριστικὰ ἄνθη τῆς Ἀφροδίτης βλ. καὶ Pinckernelle 2007, 20.

502. Cameron 1979, 48, 49-50 ἀρ. 52 πίν. 89, ἀρ. 53 πίν. 88.

μὲ περασμένο σὲ αὐτὸ μεγάλο κρῖκο ἀνάρτησης, στὴν κορυφὴ τοῦ δίσκου⁵⁰³. Τὴν διακόσμηση στὸ περιχειλίωμα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀνάγλυφες κοκκίδες, συμπληρώνουν ἐγγάρακτα φύλλα κισσοῦ. Σὲ ἄλλο κάτοπτρο, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ λόφου Manella στοὺς Ἐπιξεφυρούς Λοκρούς, τὸ περιχειλίωμα διακοσμεῖται, ὁμοίως, μὲ ἀνάγλυφες κοκκίδες, καὶ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα κοσμήματα διασώζεται μόνον ἓνας ρόδακας⁵⁰⁴. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις πρόκειται γιὰ ἀπλοῦς δίσκους κατοπτρισμοῦ καὶ ὄχι γιὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβή, καθὼς δὲν ὑπάρχει καμία ἔνδειξη γιὰ τὴν ὕπαρξη συμφυοῦς στελέχους, καὶ ἐπὶ πλέον ὁ κρῖκος ἀνάρτησης στὸ πρῶτο παράδειγμα, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴν ἀπουσία ἐπικολλημένης συνάφειας στὴν περιοχὴ ἀπέναντι ἀπὸ τὸν κρῖκο, ἀποκλείει μὲ βεβαιότητα τὴν ἀπόδοσή του σὲ στητὸ κάτοπτρο⁵⁰⁵.

Ἐπίδραση ἀπὸ κάτοπτρα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας, ὅπως αὐτὰ ποὺ ἀναφέρθηκαν, στὴν διακόσμηση τοῦ δίσκου στὸ κάτοπτρο ἀρ. 78 εἰκ. 88-89, δὲν μπορεῖ νὰ υἱοθετηθεῖ, καθὼς σὲ μία τέτοια περίπτωση θὰ ἦταν ἀναμενόμενο καὶ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος νὰ παρουσίαζε στενότερη συγγένεια μὲ τὸ ἀντίστοιχο μέλος ἄλλων κατόπτρων ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ⁵⁰⁶.

Ἡ χρονολόγηση τοῦ κατόπτρου ἀρ. 78 εἰκ. 88-89 παρουσιάζει κάποιες δυσκολίες. Μὲ ἔξωτερικό κριτήριό τὴ θέση εὔρεσής του, ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ δημιουργία τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ὕστερότερη ἀπὸ τὸ ἀ΄ τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἐν τούτοις, ἡ καταστροφή ἀπὸ τοὺς Πέρσες τὸ 480 π.Χ. ἀποτελεῖ τὸ κατώτερο χρονολογικὸ ὄριο γιὰ τὴν πλειονότητα τῶν εὐρημάτων ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη περιοχὴ τοῦ ἱεροῦ καὶ ὄχι γιὰ τὸ σύνολο χωρὶς ἐξαιρέσεις. Μὲ βάση τὸν σχηματισμὸ τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους, τὸ ὁποῖο στερεῖται τῶν μεγάλων ἡμιανθεμίων ποὺ δείχνουν ἄπλωμα κατὰ μῆκος τοῦ δίσκου, ὅπως σὲ κάποια ἄλλα ἀττικά κάτοπτρα αὐτοῦ τοῦ τύπου⁵⁰⁷, ἀλλὰ εἶναι ἀκόμα κάπως πλατὺ ὀρθογώνιο, χωρὶς τὴν εὐκρινῆ κατακόρυφη ἀνάπτυξη ὅπως στὰ ὕστερότερα παραδείγματα⁵⁰⁸, τὸ κάτοπτρο ἀρ. 78 εἰκ. 88-89 φαίνεται νὰ ἔχει παραχθεῖ στὸ ἀ΄ τρίτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Σὲ μία ἰδιαίτερη ὁμάδα κατόπτρων τοῦ τύπου Πα ἀνήκει τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μὲ τὸ «δαντελωτὸ» περίγραμμα καὶ τὸ συμφυὲς καὶ πολὺ μακρὸν στέλεχος, σὰν ραβδάκι τετραγωνῆς διατομῆς, ἀρ. 71 εἰκ. 81 (στὸ κέντρο), ἀτυχῶς χωρὶς τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἀπὸ κάτοπτρα μὲ ἀνάλογο ἐνδιάμεσο μέλος προσέρχονται χωρὶς ἀμφιβολία καὶ τὰ στελέχη ἀρ. 72 καὶ 73 εἰκ. 81 (πρῶτο καὶ τρίτο). Τὴν ὁμάδα συμπληρώνουν τὸ κάτοπτρο ἀρ. 79 εἰκ. 90, ἐλλιπὲς σὲ τμῆμα τοῦ δίσκου καὶ τοῦ στελέχους, καὶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 80 εἰκ. 91, ἀπὸ τὸ ὁποῖο λείπει μεγάλο τμῆμα ἀπὸ τὸ στέλεχος. Καὶ στὰ δύο αὐτὰ κάτοπτρα ἀναγνωρίζεται τὸ «δαντελωτὸ» περίγραμμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους⁵⁰⁹. Πιθανῶς ἐδῶ ἀνήκει καὶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 107 εἰκ. 125.

503. Cameron 1979, 48, 49-50 ἀρ. 52 πίν. 89.

504. Αὐτόθι 48, 50 ἀρ. 53 πίν. 88.

505. Αὐτόθι 49-50.

506. Πρβ. Oberländer 1967, 95-97 ἀρ. 150-156.

507. Π.χ. Papaspyridi-Karouzou 1951, 571, 574 ἀρ. 9 εἰκ. 3. Oberländer 1967, 92, 100-101 ἀρ. 143.

508. Π.χ. Papaspyridi-Karouzou 1951, 573, 574 ἀρ. 11 πίν. 47 d (γύρω στὸ 430 π.Χ.). Oberländer 1967, 94, 98, 100, 104 ἀρ. 147 (γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.).

509. Γιὰ αὐτὴν τὴν ὁμάδα κατόπτρων βλ. Oberländer 1967, 90-91, 98-100, ἀρ. 135-140 (πρῶτη ὁμάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων).

Δύο παραδείγματα τέτοιων κατόπτρων ἀπὸ τὴν Κόρινθο, τὸ ἓνα ἀπὸ τὴ συνοικία τῶν κεραμέων, ἔλλιπες ὡς πρὸς τὸν δίσκο ἀλλὰ μὲ διασωθεῖσα τὴν ἐλεφάντινη κυλινδρική λαβή⁵¹⁰, καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸ βόρειο νεκροταφεῖο⁵¹¹, διαφωτίζουν πλήρως τὴν ἀρχικὴ κατασκευή: πάνω στὸ ἐνδιάμεσο μέλος εἶναι ἐπικολλημένο μὲ μόλυβδο ἓνα λεπτότερο φύλλο χαλκοῦ μὲ ἔκτυπη διακόσμηση ἀνθεμίου ποῦ «ἐκφύεται» ἀπὸ τὰ κάτω σπειροειδῆ ἄκρα δύο ἐλίκων, οἱ ὁποῖες κλίνουν πρὸς τὰ ἔξω στὴν ἔνωση μὲ τὸν δίσκο, δημιουργώντας ἓνα λυροειδὲς σχῆμα. Στὶς γωνίες κάτω ἀπὸ τὶς ἐπάνω σπείρες τῶν ἐλίκων σχηματίζονται δύο «σταγόνες». Ἔτσι τὸ ἐνδιάμεσο μέλος συνίσταται ἀπὸ δύο φύλλα χαλκοῦ, τὸ ἐπικολλημένο ἀνώτερο μὲ τὴν ἔκτυπη διακόσμηση καὶ τὸ ἴδιου μεγέθους κατώτερο, στὸ περίγραμμα τοῦ ὁποῖου, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὰ εὐρήματα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος, ἀναγνωρίζονται οἱ ἔλικες. Τὸ κατώτερο ἔλασμα εἶναι συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ μὲ τὸ στέλεχος. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὰ κάτοπτρα ἀρ. 79 εἰκ. 90 καὶ 80 εἰκ. 91 ὁ δίσκος προεξέχει πολὺ ἐλαφρὰ ἀπὸ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται σὲ αὐτὸ ἡ καλύτερη ἐφαρμογὴ τοῦ ἄλλοτε ἐπικολλημένου ἐλάσματος. Ἡ τεχνικὴ αὐτὴ δείχνει τὴ συνέχεια καὶ στὸν 5ο αἰ. π.Χ. τῆς παραγωγῆς κατόπτρων στὴν Κόρινθο μὲ ἐπικόλληση διακοσμητικῶν ἐλασμάτων στὴ λαβή, ὅπως γινόταν τὸν 6ο αἰ. π.Χ. στὰ ἐπίπεδα κάτοπτρα τοῦ τύπου Ια⁵¹².

Στὸ κάτοπτρο ἀρ. 107 εἰκ. 125 τὸ ἐνδιάμεσο μέλος εἶναι ἀπλούστερο, ἀλλὰ ἀρκετὰ πλατὺ γιὰ νὰ δεχθεῖ ἓνα ἐπικολλημένο ἔλασμα μὲ ἔλικες – χωρὶς τὶς γωνιακὲς «σταγόνες» –, ὅπως δείχνει καὶ πάλι ὁ ἐλαφρότατος προεξέχων δίσκος. Στὸ κάτοπτρο αὐτὸ ἡ διακόσμηση ἐμπλουτίζεται μὲ σειρὰ ἐμπίεστων στιγμῶν πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα δύο κάτοπτρα ἀπὸ τὴν Κόρινθο, λίγα ἀκόμα παραδείγματα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ἔχουν ἐμπλουτίσει πρὸ πολλοῦ χρόνου τὴ συγκεκριμένη ομάδα⁵¹³. Σὲ αὐτὰ μπορεῖ νὰ προστεθεῖ καὶ ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ ταφὴ σὲ πῖθο στὰ Καλύβια Ἡλιδος, κρῖνοντας ἀπὸ τὸ περίγραμμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους, μὲ διατηρημένη σὲ καλὴ κατάσταση τὴν ὀστέινη κυλινδρική λαβή⁵¹⁴. Ἐνα ἐπιπρόσθετο στοιχεῖο ποῦ διασώθηκε στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴ συνοικία τῶν κεραμέων στὴν Κόρινθο⁵¹⁵ εἶναι ἓνα λεπτὸ χάλκινο δισκίον, διάτρητο στὸ κέντρο καὶ περασμένο στὸ στέλεχος, στὴ βάση τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους. Τὸ δισκίον αὐτὸ χρησίμευε στὸ νὰ συγκρατεῖ στὴ θέση τῆς τὴν ἐλεφάντινη λαβή.

Μολοντί τὸ ἄλλοτε ἐπικολλημένο ἔλασμα μὲ τὴν ἔκτυπη διακόσμηση δὲν σώθηκε στὰ εὐρήματα ἀρ. 71 εἰκ. 81 (στὸ κέντρο), 79 εἰκ. 90 καὶ 80 εἰκ. 91, ἡ στενὴ ὁμοιότητά τους

510. Stillwell 1948, 118 ἀρ. 19 πίν. 47 (5ος αἰ. π.Χ.). Oberländer 1967, 90, 98-99, 100 ἀρ. 136.

511. Davidson 1952, 180, 182 ἀρ. 1307 πίν. 81 (περὶ τὸ 450 π.Χ.). Oberländer 1967, 90, 98-99 ἀρ. 135.

512. Oberländer 1967, 99.

513. Αὐτόθι 90-91, ἀρ. 139 (ἀπὸ τὴν Τροιζήνα), ἀρ. 140 (ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἡρας Λιμενίας στὴν Περαχώρα, Payne 1940, 180 ἀρ. 3 πίν. 80), ὅπως εικάζεται καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἀπὸ τὸ περίγραμμα τοῦ

ἐνδιάμεσου μέλους, καθὼς τὸ ἄλλοτε ἐπικολλημένο ἔλασμα δὲν διασώζεται, ἀρ. 137 καὶ 138, στὸ Cambridge, Fitzwilliam Museum, μὲ ἄγνωστο τὸν τόπο εὑρεσης.

514. Ἀραπογιάννη 1992, 113 πίν. 36α. Ἡ ταφὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ πηλίνα ἀγγεῖα στὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἀλλὰ τὸ κάτοπτρο μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ παλαιότερο, τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

515. Stillwell 1948, 118 ἀρ. 19 πίν. 47.

μὲ τὰ προαναφερθέντα δύο κάτοπτρα ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἐπιτρέπει τὴν ἀπόδοσή τους στὸ ἴδιο κορινθιακὸ ἐργαστήριο. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἐλλιπῆ στελέχη ἀρ. 72 καὶ 73 εἰκ. 81 (πρῶτο καὶ τρίτο). Τὰ κάτοπτρα αὐτῆς τῆς ομάδας ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Τὰ εὐρήματα ἀρ. 71-73 εἰκ. 81 ἔχουν ἀκριβῶς τὴν ἴδια προέλευση, ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ σὲ βάθος 1.20-1.90 μ. Ὅμοίως, τὸ κάτοπτρο ἀρ. 80 εἰκ. 91 βρέθηκε ΒΔ. τοῦ ναοῦ, ἐνῶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 79 εἰκ. 90 προέρχεται ἀπὸ τὸ κτήριο τὸ παλαιότερο τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς. Ἴσως στὸ τέλος τῆς ἐξέλιξης τῶν κατόπτρων αὐτῆς τῆς ομάδας, γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ἀνήκει τὸ κάτοπτρο ἀρ. 107 εἰκ. 125 μὲ τὸ πιδ ἀπλοποιημένο ἐνδιάμεσο μέλος, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχουν διαθέσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὕρεσής του στὸ ἱερό.

Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ὑπόλοιπων κατόπτρων ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας ποὺ ἀπαρτίζουν μίαν ἄλλη ομάδα (ἀρ. 81-106, 108-133) δὲν ἐκπλήσσει, καθόσον πολυάριθμα εἶναι καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ ἴδιου τύπου κατόπτρων, ἀπὸ διάφορα ἐργαστήρια, τὰ ὁποῖα ἔχουν γίνεи γνωστὰ στὴν ἔρευνα ἕως τώρα, προερχόμενα ἀπὸ πολλές περιοχές: Μικρὰ Ἀσία (Ἔφεσο;), Κύπρο, Σάμο, Ρόδο, Πάρο, Θάσο, Ἀθήνα καὶ ἄλλες περιοχές τῆς Ἀττικῆς, Δωδώνη, Ἐπιζεφύριος Λοκροῦς, καθὼς καὶ ἀπὸ σκυθικοὺς τάφους στὸ Kul Oba (κοντὰ στὸ Kerch, τὸ ἀρχαῖο Παντικάπαιον, στὴν ἀνατολικὴ Κριμαία) καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Kuban στὴ νότια Ρωσία, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τάφους στὴ σημερινὴ νότια Βουλγαρία, περιοχὴ κυριαρχίας τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, κ.ἄ.⁵¹⁶

Παλαιότερο ὄλων, χρονολογημένο στὸ α΄ μισὸ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. καὶ πολὺ ἰδιαίτερο, εἶναι ἓνα κάτοπτρο μὲ φερόμενη προέλευση ἀπὸ τὴς ἀκτὲς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (ἴσως ἀπὸ τὴν Ἔφεσο) μὲ ἔντονη τὴν ἀνατολικοῖωνικὴ ἐπίδραση στὴν ἐγχάρακτη διακόσμηση πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου (σὲ ζώνη μεταξὺ δύο πλοχμῶν πραγματικὰ ζῶα, πετεινοί, τράγοι, ἀετός, ἔλαφος, σκύλος, ταῦρος, ἄλεπού, ἀλλὰ καὶ μυθολογικὰ ὄντα, Σφίγγα, γρύπας, καθὼς καὶ ἓνα διπλὸ ἄνθος λωτοῦ) καὶ μὲ ὁμοίως ἐγγάρακα κοσμήματα στὴς δύο σπειρες τῶν ἐλίγων στὸ ἐλλιπῶς σωζόμενο συμφυές, ἐνδιάμεσο μέλος⁵¹⁷. Ἐν τούτοις, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ λοιπὰ παραδείγματα εἶναι πολὺ ὕστερότερα καὶ ἑξακολου-

516. Oberländer 1967, 128-149 ἀρ. 181-245· 220-227 ἀρ. 309-311, 324-329, 331-335, κατηγορία II, κύρια ομάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων (b). Κάποια παραδείγματα μποροῦν νὰ προστεθοῦν ἀκόμα: Eliot 1968, 359 ἀρ. 36, πίν. 105. Πετράκος 1979, 45 ἀρ. 4 εἰκ. 19 (ἀπὸ ταφικὴ πυρὰ στὸν Ραμνούντα). Kovacsovic 1990, 36 ἀρ. 24,15, πίν. 34,5. Χωρέμη-Σπετσιέρη, Ζαρκάδας 2006, 214 ἀρ. εὐρ. Μουσείου Π. καὶ Α. Κανελουπούλου 808, μὲ ἀπόδοση στὸ ἀττικὸ ἐργαστήριο (Αγγ. Ἀνδρειωμένου). Παπαχριστοδοῦλου κ.ἄ. 1993, 46 εἰκ. 31. Τσάκος, Βιγλάκη-Σοφιανοῦ 2012, 244 μὲ ἀπεικόνιση (ἀπὸ ταφὴ σὲ ταφικὸ μνημεῖο στὴν κορυ-

φῆ τοῦ λόφου τοῦ Κάβο-Φονιά στὴ Σάμο. Τὸ κάτοπτρο εἶναι παλαιότερο τῶν λοιπῶν κτερισμάτων τοῦ 3ου/2ου αἰ. π.Χ.). Ἀρχοντίδου-Ἀργύρη 1988, 459 (ἀρ. BE 8513) πίν. 279δ (ἀπὸ τάφο ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς). Καλτσᾶς κ.ἄ. 2010, 209 ἀρ. 130 (ἀπὸ τάφο στὴν Ἐρέτρια). Τουλούπα 1971, 51 εἰκ. 2. Παρλαμά, Σταμπολίδης 2000, 394, ἀρ. 449.

517. Oberländer 1967, 143, 148 μὲ σημ. 92, ἀρ. 237, μὲ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία. Zimmer 1987, 10 ἔγχρ. πίν. 1 (α΄ μισὸ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.). Heilmeyer 1988, 45 ἀρ. 2 εἰκ. στὴ σ. 44 (τέλη τοῦ 7ου αἰ. π.Χ.). Zimmer 1991, 26-27 εἰκ. 28 (α΄ μισὸ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.).

θοῦν νὰ παράγονται ἕως καὶ τὸν 4ο αἰ. π.Χ.⁵¹⁸ Ἦδη ἀπὸ τὸν ἐκπνέοντα 6ο αἰ. π.Χ. ἐμφανίζονται στὴν Κύπρο, τὴ Ρόδο καὶ τὴ Σάμο, νησιὰ στὰ ὁποῖα ἔχει βρεθεῖ μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ τὰ κάτοπτρα αὐτοῦ τοῦ τύπου, καὶ ἀπὸ τὸ ἀ΄ τρίτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. παράγονται καὶ στὸ ἀττικὸ ἐργαστήριον⁵¹⁹.

Βασικὸ μοτίβο τῆς διακόσμησης στὸ κάτω ἄκρο τοῦ δίσκου τῶν κατόπτρων αὐτῶν εἶναι ἓνα ἀνθέμιο, τὸ ὁποῖο πηγάζει ἀπὸ δύο συμφυεῖς μὲ τὸ βλήτρον ἑλικες μὲ σπειρώση πρὸς τὰ ἔξω ὅπως στὸ «αἰολικὸ» κιονόκρανον⁵²⁰. Σταδιακὰ ἡ διακοσμητικὴ αὐτὴ ζώνη διευρύνεται καὶ στὸ τέλος πλέον τῆς ἐξέλιξης καταλαμβάνει ὅλον τὸν περίγυρο τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ⁵²¹. Κάποιες διαφοροποιήσεις ἢ ἀπλουστεύσεις ὡς πρὸς τὸ βασικὸ μοτίβο μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου πιθανῶς σχετίζονται μὲ τοπικὰ ἐργαστήρια παραγωγῆς. Ἡ ὁμάδα περιλαμβάνει ἀπὸ κάτοπτρα ὑψηλῆς ποιότητος ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐργασίας, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπαντοῦν συχνά, ἕως πολὺ ἀπλὰ παραδείγματα, εἴτε χωρὶς ἀνθέμιο ἢ μόνον μὲ ἀνθέμιο εἴτε μόνον μὲ ἓνα μικρὸ ἐνδιάμεσο μέλος, τὸ περίγραμμα τοῦ ὁποίου σὲ κάποιες περιπτώσεις ἀνακαλεῖ τὴν πρωταρχικὴ διακόσμηση⁵²².

Στὰ ἀπλὰ δείγματα, παρὰ τὸν μεγάλο τους ἀριθμὸ, ἀνήκουν καὶ τὰ κάτοπτρα αὐτῆς τῆς ὁμάδας ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας, κάτι ποὺ ἀπὸ κοινωνιολογικὴ ἄποψη ἔχει τὴ σημασία του, καθ' ὅσον ὡς λιγότερο δαπανηρὰ ἀπὸ τὰ πολυτελέστερα καὶ πιὸ περίτεχνα ὡς πρὸς τὴ διακόσμηση ἀναμφίβολα θὰ ἦταν καὶ πιὸ προσιτὰ στὶς ὁμάδες τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ δὲν εἶχαν οἰκονομικὴ εὐρωστία.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους, ἀπαντᾶ μεγάλη ποικιλία καὶ μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ «ἐν τῇ ἀπλότητι τὸ ὠραῖον»⁵²³. Στὰ κάτοπτρα ἀρ. **81** εἰκ. 92 καὶ **82** εἰκ. 93, μὲ τὴν ἴδια προέλευση, βόρεια ἀπὸ τὸ κτήριο τὸ παλαιότερο ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, τὸ ἀκόσμητο ἐνδιάμεσο μέλος μὲ τὸ ἀμφίκυκλον περίγραμμα καὶ τὰ προεξέχοντα ἄκρα ἔχει ἀκριβῆς παράλληλον τὸ ἀντίστοιχο μέλος στὸ κάτοπτρον ποὺ ἀνέθεσε τὸν 5ο αἰ. π.Χ. στὸν Δία στὴν Δωδώνη ἢ Πολυξένα⁵²⁴. Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **81** εἰκ. 92 καὶ **82** εἰκ. 93 μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν στὸ β΄ τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Στὸν ἴδιον χρονικὸ ὀρίζοντα ἀνήκει καὶ τὸ κάτοπτρον ἀρ. **83** εἰκ. 94, ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἐκτὸς τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς Στοᾶς, τοῦ ὁποίου τὸ κλιμακωτὸ περίγραμμα στὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀποτελεῖ μακρινὴ ἀνάμνηση τῆς ὁμοίως κλιμακωτῆς διαμόρφωσης στὸ ἄνω τμήμα τῆς λαβῆς ἀρ. **42** εἰκ. 48, τοῦ τύπου Ια. Τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. εἶναι καὶ τὰ κάτοπτρα ἀρ. **84** εἰκ. 95, μὲ λιγότερο κομψὸ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος, καὶ ἀρ. **111** εἰκ. 129, μὲ ἀπέριττον γεωμετρικὸν σχηματισμὸν τοῦ ἀντίστοιχου μέλους, δύο ἐπάλληλα ὀρθογώνια μὲ εὐρύτερον τὸ κάτω. Καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτὰ κάτοπτρα δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ θέσις εὐρεσίης τους στὸ ἱερό. Ὑστερότερον ἀπὸ τὰ δύο, πιθανῶς τοῦ τρίτου ἢ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., φαίνεται νὰ εἶναι τὸ κά-

518. Oberländer 1967, 147. Zimmer 1991, 27-28.

519. Oberländer 1967, 147, 148 μὲ σημ. 90, 91, 98.

520. Papaspyridi-Karouzou 1951, 569 (= Boulter 1963, 116-118 ἀρ. Α 12 πίν. 38, μὲ ὑστερότερη χρονολόγησις) 571 μὲ σημ. 14, πίν. 47 c, 572 εἰκ. 4, 574. Oberländer 1967, 147. Zimmer 1991, 27.

521. Oberländer 1967, 144-146, 147 ἀρ. 238-245.

522. Αὐτόθι 147, 148.

523. Κ. Δ. Μυλωνᾶς, Πτυκτὸν ἑλληνικὸν κάτοπτρον, *AE* 1884, 78 πίν. 6, ἀρ. 3, 4, 5.

524. Carapanos 1878, 45 ἀρ. 15 πίν. XXV,1. Oberländer 1967, 139, 148 ἀρ. 219.

τοπτρο ἄρ. **111** εἰκ. 129 μὲ τὸ ἔντονα προεξέχον περιχειλίωμα στὴν πίσω πλευρά, ἓνα στοιχειο πὸν ὀδήγησε σταδιακὰ στὴν δημιουργία τῶν πυκτῶν κατόπτρων.

Στὸ κάτοπτρο ἄρ. **89** εἰκ. 104 τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μὲ τὸ εὐρὸν χοανοειδὲς σχῆμα φέρει ἐγγάρακτη διακόσμηση δύο πρὸς τὰ ἔξω περιελιγμένων σπειρῶν ποὺ συνδέονται μὲ ἓνα κεντρικὸ τριγωνικὸ στοιχεῖο μὲ ὀριζόντια διαγράμμιση στὴ βάση του, ἔτσι ὥστε τὸ ὅλον νὰ θυμίζει τὶς σπείρες στὴ βάση καὶ τὸν πυρήνα ἀνθεμίου. Ὅχι ἀκριβῶς ὅμοια, ἀλλὰ παρεμφερῆ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμηση, εἶναι δύο κάτοπτρα ἀπὸ τάφους στὸ Μάριον τῆς Κύπρου⁵²⁵. Πλησιέστερο στὸ σχῆμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους τῶν προαναφερθέντων κυπριακῶν κατόπτρων ἀλλὰ καὶ ἀρκετῶν ἄλλων ἀκόσμητων, ὁμοίως ἀπὸ τὴν Κύπρο⁵²⁶, εἶναι τὸ ἀντίστοιχο μέλος τῶν κατόπτρων ἄρ. **102** εἰκ. 119-120 καὶ **108** εἰκ. 126, ἡ κακὴ κατάσταση διατήρησης τῶν ὁποίων δὲν ἐπιτρέπει νὰ διαγνωστεῖ ἐὰν ἔφεραν ἐγγάρακτη διακόσμηση. Τὸ κάτοπτρο ἄρ. **102** εἰκ. 119-120 εἶναι κοντὰ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὴν Κάμιρο, ἀλλὰ μὲ πολὺ παχύτερο τὸ στέλεχος⁵²⁷, καὶ τὸ κάτοπτρο ἄρ. **108** εἰκ. 126 σὲ ἄλλο κάτοπτρο, κτέρισμα ὁμοίως σὲ τάφο τῆς Καμίρου⁵²⁸. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ κάτοπτρα τὸ περιγράμμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους ἀνακαλεῖ τὴν ἐσωτερικὴ ἐγγάρακτη διακόσμηση μὲ τὶς σπείρες. Τὸ κάτοπτρο ἄρ. **110** εἰκ. 128, στὸ ὁποῖο τὸ ἀκόσμητο ἐνδιάμεσο μέλος εἶναι ἀρκετὰ πλατὺ ἀλλὰ τὸ ὕψος του εἶναι μειωμένο καὶ τὸ σχῆμα του εἶναι στενὸ ὀρθογώνιο, ἔχει κοντινὸ παράλληλο ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὸ Μάριον τῆς Κύπρου⁵²⁹.

Τὸ κάτοπτρο ἄρ. **89** εἰκ. 104 προέρχεται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς λεγόμενης ἱερᾶς οἰκίας, τὸ κάτοπτρο ἄρ. **102** εἰκ. 119-120 βρέθηκε ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τὸ κάτοπτρο ἄρ. **108** εἰκ. 126 ἴσως στὴν «ἱερὰ πηγὴ». Καὶ τὰ τρία κάτοπτρα, πιθανῶς κυπριακῆς ἢ ροδιακῆς παραγωγῆς, μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ὅπως καὶ τὸ κάτοπτρο ἄρ. **110** εἰκ. 128, ἀπὸ τὴ ΒΔ. αὐλακα μπροστὰ στὸν ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος.

Πιθανὴ εἶναι ἡ κυπριακὴ προέλευση καὶ γιὰ τὸ κάτοπτρο ἄρ. **93** εἰκ. 108, τυχαῖο εὑρημα ἀπὸ τὸν χώρο τοῦ ἱεροῦ, μᾶλλον τοῦ ὕστερου 5ου αἰ. π.Χ., μὲ βάση τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους, ἀκόσμητου καὶ χοανοειδοῦς ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ἀλλὰ μὲ τονισμένο τὸν κατακόρυφο ἄξονα, μὲ τὸ ἀντίστοιχο μέλος ἐνὸς ἄλλου κατόπτρου ἀπὸ τὸ Μάριον τῆς Κύπρου⁵³⁰. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁμοιότητα ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους δείχνει καὶ τὸ κάτοπτρο πὸν προέρχεται ἀπὸ τὸν τύμβο ποὺ κάλυπτε καὶ τὸν τάφο τὸν λεγόμενο τοῦ Σοφοκλέους στὴ σημερινὴ Βαρυμπόμπη⁵³¹.

Σὲ ἄλλη σειρὰ κατόπτρων τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἔχει σχῆμα στενὸ χοανοειδὲς ἢ σχῆμα πὸν θυμίζει κάλυκα ἄνθους, ἰδιαίτερα ταιριαστὸ στὶς περιπτώσεις τῆς διακόσμησης μὲ ἐγγάρακτο ἀνθέμιο. Στὸ ἐνδιάμεσο μέλος τοῦ κατόπτρου ἄρ. **88** εἰκ. 102-103, ἀπὸ τὴν περιοχὴ βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος καὶ πιθανότατα τοῦ α' τρίτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.,

525. Oberländer 1967, 131, 132, 147 ἄρ. 189, 190.

526. Αὐτόθι 135-136, ἄρ. 204-209.

527. Jacopi 1931, 158 τάφ. LXI εἰκ. 156.

528. Αὐτόθι 138 τάφ. XLVII εἰκ. 132.

529. Gjerstadt 1935, 340 τάφ. 56 ἄρ. 14 πίν. LXI 5. Oberländer 1967, 136 ἄρ. 206.

530. Oberländer 1967, 135, 148 ἄρ. 202 (Gjerstadt

1935, 331 τάφ. 53 ἄρ. 23 πίν. LXI, 2. Gjerstadt 1948, 143 εἰκ. 25 ἄρ. 2,5), χρονολογημένο στὸν 4ο αἰ. π.Χ. μὲ βάση τοὺς ἀνάγλυφους ὁμόκεντρος κύκλους στὴ μία πλευρὰ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, στοιχεῖο πὸν δὲν ἀπαντᾷ στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος.

531. L. Münter, *Das Grab des Sophokles* (Athen 1893) πίν. 2. Oberländer 1967, 139, 148 ἄρ. 220.

διακρίνονται μὲ ἀρκετὴ δυσκολία δύο σχεδὸν ἐφαπτόμενες ἐγγάρακτες ἕλικες μὲ μεγαλύτερα τὰ στραμμένα πρὸς τὰ ἔξω ἄνω σπειροειδῆ ἄκρα. Οἱ ἕλικες αὐτὲς δείχνουν νὰ καταγονται ἀπὸ τὴν διακόσμηση σὲ κάτοπτρα ὅπως τὸ ἀρ. 78 εἰκ. 88-89, ἀλλὰ σὲ πιὸ ἀπλοποιημένη μορφή, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὸν ἀπλούστερο σχηματισμὸ τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους.

Ἀναλογίες μὲ τὸ σχῆμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους τοῦ κατόπτρου ἀρ. 88 εἰκ. 102-103 δείχνει τὸ ἀντίστοιχο ἀκόσμητο μέλος στὰ κάτοπτρα ἀρ. 92 εἰκ. 107, ποὺ βρέθηκε ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, 90 εἰκ. 105, ἀπὸ τὴν περιοχὴ βόρεια τοῦ κτηρίου τοῦ παλαιότερου ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πεϊόσχημης Στοᾶς, 94 εἰκ. 109, μὲ τὴν ἴδια προέλευση ὅπως τὸ ἀρ. 92 εἰκ. 107, καθὼς καὶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 91 εἰκ. 106, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ θέση εὔρεσής του στὸ ἱερό. Στὴν ἴδια ὁμάδα μπορεῖ νὰ ἐνταχθεῖ καὶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 99 εἰκ. 116, ἀπὸ τὴν περιοχὴ νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας, μὲ μία σειρὰ ἐμπίεστων στιγμῶν πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ ἐλλιπῶς σωζόμενο τὸ ἀκόσμητο ἐνδιάμεσο μέλος, ἀλλὰ μὲ εὐδιάκριτο τὸν τονισμὸ τῆς ἔνωσής του μὲ τὸν δίσκο μὲ μία πολὺ λεπτὴ τοξοειδῆ ράβδωση, ὅπως καὶ στὸ κάτοπτρο ἀρ. 92 εἰκ. 107. Ὅλα τὰ κάτοπτρα αὐτῆς τῆς ὁμάδας φαίνονται νὰ ἀνήκουν στὸ ἀ' τρίτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Στὸ κάτοπτρο ἀρ. 98 εἰκ. 114-115, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς «ἱερᾶς πηγῆς», στὸ ὁποῖο διατηρήθηκε καὶ ἡ τορνευτὴ ξύλινη λαβή, τὸ ἀκόσμητο ἐνδιάμεσο μέλος ἔχει σμικρυνθεῖ σημαντικά. Ἐν τούτοις, μὲ βάση τὴ θέση εὔρεσής του τὸ κάτοπτρο αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὑστερότερο ἀπὸ τὸ ἀ' τέταρτο ἢ τὸ ἀ' τρίτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ κάτοπτρα ἀρ. 100 εἰκ. 117, ποὺ βρέθηκε νότια ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα, καὶ 101 εἰκ. 118, ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, μὲ ἐλλιπῶς σωζόμενο καὶ στὰ δύο τὸ ἐνδιάμεσο μέλος.

Ἀντιθέτως, στὸ κάτοπτρο 105 εἰκ. 124, τὸ ὁποῖο κοσμεῖται μὲ ἐμπίεστες στιγμὲς σὲ πυκνὴ διάταξη πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, τὸ σχῆμα τοῦ ἀπλοῦ ἐνδιάμεσου μέλους ἔχει ἐξελιχθεῖ τόσο, ὥστε νὰ ἀποτελεῖ πλέον τὴν σὲ σχῆμα Υ διεύρυνση πρὸς τὰ ἄνω τοῦ στελέχους. Δύο μικροσκοπικὲς καὶ μόλις διακρινόμενες ἀποφύσεις ὀρίζουν τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸν δίσκο στὸ ἐνδιάμεσο μέλος. Τὸ κάτοπτρο αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ μπάζα στὴ ΝΑ. γωνία τῆς πεϊόσχημης Στοᾶς καὶ πιθανῶς ἀνήκει στοὺς χρόνους μετὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἀκόμα στενότερη εἶναι ἡ ὁμοίως σὲ σχῆμα Υ καὶ σχεδὸν ὑποτυπώδης διεύρυνση πρὸς τὰ ἄνω τοῦ στελέχους στὸ κάτοπτρο ἀρ. 106 εἰκ. 124, ἡ θέση εὔρεσης τοῦ ὁποίου στὸ ἱερό δὲν εἶναι γνωστὴ.

Τὰ κάτοπτρα ἀρ. 85 εἰκ. 96-97 καὶ 86 εἰκ. 98-99 μὲ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος στὸ σχῆμα κάλυκα ἄνθους εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἐπιμελημένα ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐργασίας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ καλοδιατηρημένα τοῦ τύπου Πα ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος. Στὸ πρῶτο ἢ περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ κοσμεῖται μὲ ἀνάγλυφες κοκκίδες σὲ πυκνὴ διάταξη σὲ μία στενὴ ζώνη, ἐλαφρὰ πιὸ ἐκβαθυσμένη ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη ἐπιφάνεια, καὶ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μὲ ἐγγάρακτο δεκατριὰφυλλο ἀνθέμιο πλαισιωμένο ἀπὸ δύο ἀνάστροφα ἡμιανθέμια. Ὁ πυρήνας τοῦ ἀνθεμίου σχηματίζει ἡμικύκλιο καὶ τὸ κέντρο τῶν σπειρῶν στὴ βάση του ἐνώνεται μὲ δύο γραμμὲς. Τὸ ὅλον τῆς διακόσμησης δημιουργεῖ ἓνα λυροειδὲς σχῆμα. Κοντινὸ παράλληλο, μὲ ἴδιου σχήματος ἐνδιάμεσο μέλος καὶ μὲ λίγο πιὸ ἀπλὴ τὴν ἀνθεμωτὴ διακόσμηση ἀλλὰ στὸ ἴδιο πνεῦμα, προσφέρει ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τάφο

στὴν Κάμιρο τῆς Ρόδου⁵³². Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **85** εἰκ. 96-97, ἀπὸ τὴν περιοχὴ ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἀνήκει στὸ α' τρίτο, ἐὰν ὄχι καὶ στὸ α' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Τῆς ἴδιας περιόδου εἶναι καὶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. **86** εἰκ. 98-99, λίγο μικρότερον διαστάσεων ἀπὸ τὸ προηγούμενο, ποὺ βρέθηκε βόρεια τοῦ κτηρίου τοῦ παλαιότερου τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς. Στὸ κάτοπτρο αὐτὸ ἡ διακόσμηση ἔχει ἀπλοποιηθεῖ, καθὼς μίᾳ ἐγγάρακτη γραμμῇ παρακολουθεῖ τὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ στὸ ἐνδιάμεσο μέλος τὸ ἐγγάρακτο ἐπτάφυλλο ἀνθέμιο δὲν πλαισιώνεται ἀπὸ ἡμιανθέμια. Ἐν τούτοις, τὸ ἀνθέμιο ποικίλλουν δύο κυματοειδῆ φυλλάκια πάνω ἀπὸ τὶς σπεῖρες καὶ ἀπλῆς κυματοειδεῖς γραμμὲς μεταξὺ τῶν πλαινῶν γλωσσωτῶν φύλλων, ὡσὰν νηματοειδεῖς στήμονες ἀνοικτοῦ ἄνθους.

Διαφορετικὴ εἰκόνα παρέχει τὸ κάτοπτρο ἀρ. **87** εἰκ. 100-101, στὸ ὁποῖο ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ μαζὶ μὲ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀποκτᾶ ἓνα ἀπιοειδῆ σχῆμα, ἀκριβῶς ὅπως σὲ ἓνα ἀκόσμητο κάτοπτρο ἄγνωστης προέλευσης, ἄλλοτε στὴ Συλλογὴ Calvert στὰ Δαρδανέλια⁵³³. Στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα ἓνα βραχὺ καὶ χαραγμένο χωρὶς ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια ἐνδεκάφυλλο ἀνθέμιο (εἰκ. 101), πλαισιωμένο ἀπὸ δύο τρίφυλλα ἡμιανθέμια, κοσμεῖ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος. Τὸ κάτοπτρο αὐτὸ βρέθηκε σὲ μπάζα στὴν προέκταση τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς καὶ ἴσως παρήχθη γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Μία ἰδιαίτερη ομάδα ἀπαρτίζουν τὰ κάτοπτρα ἀρ. **95** εἰκ. 110-111, **96** εἰκ. 112 καὶ **97** εἰκ. 113. Καὶ τὰ τρία βρέθηκαν σὲ γενικὲς γραμμὲς στὴν ἴδια περιοχὴ: τὸ πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ τρίτο δυτικὰ τῆς ἀρχαίας γέφυρας. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος στὸ κάτοπτρο ἀρ. **95** εἰκ. 110-111 ἔχει τὸ σχῆμα κοντοῦ κάλυκα ἄνθους, στὴν κύρια ὄψη τοῦ ὁποῖου ἀποδίδεται μὲ ἐγγάραξη ἓνα ἰδιότυπο ἀνθεμωτὸ μοτίβο. Ἡ στενὴ ὁμοιότητα μὲ ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὴν Κάμιρο τῆς Ρόδου⁵³⁴ ἐπιτρέπει τὴν ἀπόδοση τοῦ κατόπτρου ἀρ. **95** εἰκ. 110-111 στὴ ροδιακὴ παραγωγή. Στὰ κάτοπτρα ἀρ. **96** εἰκ. 112 καὶ **97** εἰκ. 113 τὸ ὁμοίως βραχὺ ἐνδιάμεσο μέλος εἶναι ἀκόσμητο, ἀλλὰ τὸ περιγράμμα του εἶναι πλησιέστατο σὲ αὐτὸ τοῦ κατόπτρου ἀρ. **95** εἰκ. 110-111. Καὶ τὰ τρία κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος μὲ βάση τὴ θέση εὑρεσῆς τους ἀνήκουν στὸ α' τρίτο ἢ καὶ στὸ α' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Στὸ βραχύτατο ἐνδιάμεσο μέλος τοῦ κατόπτρου ἀρ. **118** εἰκ. 136-137, ἀπὸ τὴ ΒΔ. αὐλάκα μπροστὰ ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος, ἀποδίδονται μὲ ἐγγάραξη οἱ σπεῖρες στὴ βάση ἐπτάφυλλου ἀνθемίου, τὸ ὁποῖο ἔχει χαραχθεῖ στὴ συνέχεια στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Οἱ καμπύλες πλευρὲς τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους παρακολουθοῦν τὸ περιγράμμα τῶν σπειρῶν. Συγγενὲς ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμηση εἶναι ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὴ Σάμο⁵³⁵, καθὼς καὶ ἄλλο κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὸ Μάριον τῆς Κύπρου, στὸ ὁποῖο ἀποδίδονται μόνον οἱ σπεῖρες στὸ ἐνδιάμεσο μέλος⁵³⁶. Στὸ κάτοπτρο ἀρ. **119** εἰκ. 138-139, μὲ ἄγνωστη τὴ θέση εὑρεσῆς του στὸ ἱερό, ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ διακοσμεῖται στὴν

532. Oberländer 1967, 135, 148 μὲ σημ. 94, ἀρ. 203.

130 ἀρ. 184. Κατάκη 2009, 279 ἀρ. 1.

533. Αὐτόθι 134 ἀρ. 199.

536. Gjerstad 1935, 272 τάφος 34 ἀρ. 56 πίν. XLIX,

534. Αὐτόθι 138, 148 ἀρ. 217.

1. Oberländer 1967, 136 ἀρ. 209.

535. Boehlau 1898, 162 πίν. XV.5. Oberländer 1967,

περιφέρεια μὲ ἀνάγλυφες κοκκίδες σὲ πυκνὴ διάταξη καὶ τὸ βραχύτατο ἐνδιάμεσο μέλος, ἴδιου σχήματος μὲ αὐτὸ τοῦ προηγούμενου κατόπτρου, ἔχει μείνει ἀκόσμητο. Χωρὶς διακόσμηση εἶναι καὶ τὸ κάτοπτρο ἀρ. **103** εἰκ. 121, τυχαῖο εὔρημα ἀπὸ τὴν «ιερὰ πηγὴ», μεταγενέστερο τῆς ἀνασκαφικῆς ἔρευνας. Πλησιέστατα παρὰλληλα προσφέρουν ἓνα κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὴ Σάμο⁵³⁷ καὶ ἓνα ἄλλο ἀπὸ τάφο στὴν Ἀθήνα, πιθανῶς τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.⁵³⁸, στὸ ὁποῖο ἔχει διατηρηθεῖ καὶ τὸ ἄλλοτε ἐπικολημένο στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου φυλλόσχημο ἔλασμα γιὰ τὴν προσαρμογὴ κρίκου ἀνάρτησης, ὅπως καὶ στὸ κάτοπτρο ἀρ. **119** εἰκ. 139.

Στὰ κάτοπτρα ἀρ. **104** εἰκ. 122, μὲ ἄγνωστη τὴ θέση εὑρεσῆς του στὸ ἱερό, καὶ ἀρ. **122** εἰκ. 142, ἀπὸ περιοχὴ πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ ἐνδιάμεσο μέλος εἶναι τόσο βραχύ, ὥστε καταλήγει νὰ εἶναι ἐντελῶς ὑποτυπῶδες. Στενὴ ὁμοιότητα ὑπάρχει μὲ κάτοπτρο ἀπὸ τάφο στὴ Σάμο⁵³⁹, καθὼς καὶ μὲ ἓνα ἄλλο, κτέρισμα σὲ τάφο στὴν Κάμιρο⁵⁴⁰. Τὰ κάτοπτρα τῆς ομάδας αὐτῆς (ἀρ. **118, 119, 103, 104, 122**), πιθανότατα σαμιακῆς ἢ ροδιακῆς παραγωγῆς, φαίνονται νὰ ἀνήκουν στὸ α'-β' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Στὸ κάτοπτρο ἀρ. **109** εἰκ. 127, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχουν διαθέσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀκριβῆ θέση εὑρεσῆς του στὸ ἱερό, ἡ διαμόρφωση στὴν κάτω παρυφῆ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ ἀποδίδει τὸ περιγράμμα διακόσμησης, γνωστῆς ἀπὸ κάτοπτρα τοῦ ἀττικοῦ ἐργαστηρίου, μὲ δύο ἔλικες τοῦ «αἰολικοῦ» τύπου καὶ ἓνα ἀνθέμιο στὸ μέσον ἀπὸ τὶς ἔλικες ἐκφύονται βλαστόσπειρες, οἱ ὁποῖες κοσμοῦνται στὶς γωνίες μὲ ἀνθέμια καὶ ἀπολήγουν σὲ κάθε πλευρὰ σὲ κομπὸ φύλλο μὲ μυτερὸ ἄκρο, στραμμένο πρὸς τὰ κάτω⁵⁴¹. Ἡ ὁπὴ στὴν τραπεζιόσχημη προεξοχὴ στὸ κάτοπτρο ἀρ. **109** εἰκ. 127 χρησίμευε γιὰ τὴν προσάρτηση μὲ τὴ βοήθεια μικροῦ ἤλου τοῦ στελέχους ποῦ ἐνσφηνωνόταν στὴ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό. Τὸ κάτοπτρο αὐτὸ μὲ τὴ σχηματικὴ ἀπόδοση τῆς πρωταρχικῆς διακόσμησης ἴσως ἀνήκει στὰ μέσα ἢ στὸ β' μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **112** εἰκ. 130, **113** εἰκ. 131, **114** εἰκ. 132, **115** εἰκ. 133, **116** εἰκ. 134, **117** εἰκ. 135, **120** εἰκ. 140 καὶ **121** εἰκ. 141 εἶναι τὰ ἀπλούστερα ὄλων ὡς πρὸς τὴ διαμόρφωση τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους, τὸ ὁποῖο εἶναι μία ὀρθογώνια προεξοχὴ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, εἴτε κάπως πλατεῖα εἴτε πολὺ στενὴ. Στὰ κάτοπτρα ἀρ. **114, 115, 116** καὶ **117** διασώζεται μόνον ἡ γένεση τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους καὶ στὸ ἀρ. **113** ἡ προσαρμογὴ τοῦ ὑπολοίπου τμήματος μὲ τὸ στέλεχος, ἴσως μετὰ ἀπὸ θραύση καὶ ἐπιδιόρθωση, γινόταν μὲ πέντε μικροὺς ἤλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔχουν διατηρηθεῖ οἱ τρεῖς στὴν κάτω σειρὰ τῶν ὀπῶν. Τέτοια ἀπλὰ κάτοπτρα προέρχονται καὶ ἀπὸ ἄλλες περιοχές⁵⁴².

537. Τσάκος, Βιγλάκη-Σοφιανοῦ 2012, 232 μὲ ἀπεικόνιση.

538. Boulter 1963, 119 ἀρ. Β 12 πίν. 37. Oberländer 1967, 142 ἀρ. 234.

539. Boehlau, Habich 1996, 89 ἀρ. 6 μὲ ἀπεικόνιση.

540. Jacopi 1931, 107 τάφ. XXVII εἰκ. 96.

541. Papaspyridi-Karouzou 1951, 571-572, 574 εἰκ. 4 πίν. 47c. Oberländer 1967, 143-149 ἀρ. 237a-243a. Καλτσᾶς, Shapiro 2009, 331 ἀρ. 149 (Ρ. Προσκυνητο-

πούλου). Ἄ. Ἀρχοντίδου-Ἀργύρη, Ἀνασκαφικὲς ἐργασίες. Νομὸς Λέσβου, Μυτιλήνη, ΑΔ 43, 1988, Β2, 459 (ἀρ. ΒΕ 8513) πίν. 279δ. Χωρέμη-Σπετσιέρη, Ζαρκάδας 2006, 214 (Ἀγγ. Ἀνδρειωμένου). Τσάκος, Βιγλάκη-Σοφιανοῦ 2012, 244 μὲ ἀπεικόνιση. Παπαχριστοδούλου κ.ἄ. 1993, 46 εἰκ. 35.

542. Oberländer 1967, 137 ἀρ. 213 (ἀπὸ τὴν Ἰαλυσοὶ στὴ Ρόδο), 138 ἀρ. 215 (ἀπὸ τὸ Μάριον στὴν Κύπρο), 142 ἀρ. 235 (ἀπὸ τὴ νότια Βουλγαρία).

Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **112** εἰκ. 130 καὶ **121** εἰκ. 141 προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔρευνα τοῦ σπηλαίου, τὰ ἀρ. **113** εἰκ. 131 καὶ **120** εἰκ. 140 βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας γέφυρας, τὸ ἀρ. **114** εἰκ. 132 ἀποτελεῖ τυχαῖο εὔρημα, μετὰ τὴν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἀπὸ τὴν «ἰερὰ πηγὴ», τὸ ἀρ. **115** εἰκ. 133 ἀποκαλύφθηκε στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τὸ ἀρ. **117** εἰκ. 135 ΒΔ. τοῦ ναοῦ καὶ τὸ ἀρ. **116** εἰκ. 134 βρέθηκε βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος. Κρίνοντας ἀπὸ τὶς θέσεις εὔρεσης, ἡ ἀπλότητα τῶν κατόπτρων αὐτῶν κάθε ἄλλο παρὰ συνεπάγεται τὴν ὕστερη χρονολόγησή τους, καθὼς ὅλα φαίνονται νὰ ἀνήκουν στὰ τέλη τοῦ βου – α' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Στὰ κάτοπτρα ἀρ. **123** εἰκ. 143, ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, **124** εἰκ. 144, ἀπὸ τὸ κτήριο τὸ παλαιότερο ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, **125** εἰκ. 145, ἀπὸ τὴν περιοχὴ βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος καὶ ὅμοιο μὲ τὸ προηγούμενο, **126** εἰκ. 146, δυτικὰ τῆς ἀρχαίας γέφυρας, καὶ **127** εἰκ. 147, νότια ἀπὸ τὴ γέφυρα, τὸ στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση στὴν χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό ἐνώνεται ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἐνδιάμεσο μέλος⁵⁴³. Στὴν ἴδια ὁμάδα ἐντάσσεται καὶ τὸ στέλεχος ἀπὸ κάτοπτρο ἀρ. **131** εἰκ. 152, ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Ὅλα μὲ βάση τὶς θέσεις εὔρεσής τους στὸ ἱερό μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ βου αἰ. π.Χ. ἕως τὸ α' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.⁵⁴⁴, ὅπως καὶ τὰ κάτοπτρα τῆς ἀμέσως προηγούμενης ὁμάδας μὲ τὸ ἀπλούστατο ἐνδιάμεσο μέλος.

Ἴσως στέλεχος συμφυῆς ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ ἔφερε καὶ τὸ μικρὸ κάτοπτρο μὲ κρῖκο ἀνάρτησης ἀρ. **129** εἰκ. 149-150, ἀπὸ τὴν περιοχὴ νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας, ὅπως δείχνει μία θραυσμένη μικρὴ προεξοχὴ στὸ κάτω μέρος τοῦ δίσκου. Ἡ ἀποσπασματικὴ διατήρηση τῶν κατόπτρων ἀρ. **128** εἰκ. 148, πιθανῶς ἀπὸ τὴν περιοχὴ δυτικὰ τῆς πειόσχημης Στοᾶς, **130** εἰκ. 151, νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας, **132** εἰκ. 153, βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος, καὶ **133** εἰκ. 154, μὲ ἄγνωστη τὴ θέση εὔρεσης στὸ ἱερό, δὲν ἐπιτρέπει κάποιες παρατηρήσεις. Πάντως, καὶ τὰ κάτοπτρα αὐτὰ πρέπει νὰ ἀνήκουν στὸ α' μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., κρίνοντας ἀπὸ τὶς θέσεις εὔρεσής τους.

Τύπος Πβ1

Τὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου Πβ ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία τμήματα κατασκευασμένα χωριστά, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, τὸ χυτὸ ἐνδιάμεσο μέλος μὲ τὸ συμφυῆς στέλεχος καὶ τὴ λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό. Στὸν ὑποτύπο Πβ1 ἐντάσσονται τέσσερα ἐνδιάμεσα μέλη, ἀρ. **74** εἰκ. 82-83, ἐλλιπῆς ὡς πρὸς τὸ στέλεχος, **75** εἰκ. 84, **76** εἰκ. 85 καὶ **77** εἰκ. 86-87, ἀπὸ ἰσάριθμα κάτοπτρα, μὲ κοινὸ στοιχεῖο τὴν διαμόρφωση μὲ ἕλικες ὅπως στὸ ἰωνικὸ κιονόκρανο⁵⁴⁵. Μολονότι στὸ ὕλικό ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα περιλαμ-

543. Πρβ. π.χ. ἀπὸ τὴν Κύπρο Oberländer 1967, 142 ἀρ. 232 (ἀπὸ τὸ Μάριον). Gjerstadt 1948, 142 εἰκ. 25 ἀρ. 1,1. Ἀπὸ τὴ Ρόδο Jacopi 1931, 133 τάφ. XLI εἰκ. 126 (ἀπὸ τὴν Κάμυρο).

544. Ὅμοια κάτοπτρα προέρχονται ἀκόμα ἀπὸ τὰ ἀρχαϊκὰ στρώματα στὴν ἀκρόπολη τῆς Λίνδου καὶ

ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιον τῆς Ἐφέσου. Blinkenberg 1931, 148 ἀρ. 409, 413 πίν. 15. Klebinder-Gauss 2007, 169, 271 ἀρ. 886 πίν. 85.

545. Oberländer 1967, 105-114 ἀρ. 157-165 (κατηγορία ΠΙ, δεύτερη ὁμάδα τῶν ἀνάγλυφων κατόπτρων).

βάνονται καὶ ἀπλοὶ δίσκοι κατοπτρισμοῦ, καθὼς καὶ ἀρκετὰ τεμάχια ἀπὸ δίσκους, κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ μὲ βεβαιότητα μὲ κάποιο ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐνδιάμεσα μέλη.

Παρὰ τὸ ὀλιγάριθμο τῶν κατόπτρων τοῦ τύπου αὐτοῦ ἀπὸ τὴ Βραυρώνα, διαπιστώνονται διαφοροποιήσεις στὸν σχηματισμὸ τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους. Κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τεχνικὴ ἄποψη, στὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. 74 εἰκ. 82-83 ὁ δίσκος ἦταν ἐπικολημένος ἄλλοτε στὴν ἐπάνω ἐπιφάνεια τῆς λεπτῆς, κυρτῆς στὴν κύρια ὄψη καὶ τοξοειδοῦς ταινίας, ἀντίστοιχης μὲ τὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου, στὴν ἄνω ἀπόληξη τοῦ μέλους, καὶ ἐπὶ πλέον ὑποστηρίζοταν στὴν πίσω πλευρὰ ἀπὸ μία βραχύτερη ἀλλὰ ἀρκετοῦ πάχους ὀριζόντια προεξοχή. Ἀντιθέτως, στὰ μέλη ἀρ. 75 εἰκ. 84, 76 εἰκ. 85 καὶ 77 εἰκ. 86-87 ἓνα προεξέχον πρὸς τὰ ἄνω συμφυῆς ἔλασμα τριγωνικοῦ σχήματος χρησίμευε γιὰ νὰ συγκρατεῖ καλύτερα τὸν δίσκο, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπικολημένος ἄλλοτε σὲ τοξοειδῆ ἀυλάκωση στὸ ἄνω μέρος τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους. Τὸ ἔλασμα αὐτὸ ἐφαρμόζεται πάντα στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου. Πάντως, σὲ ἄλλο ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου, ἴδιας μορφῆς μὲ τὸ ἀρ. 74 εἰκ. 82-83, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ τύπος εὗρεσης, σώζεται ἐν μέρει τὸ ἐλασμάτινο τριγωνικὸ ὑποστήριγμα τοῦ δίσκου⁵⁴⁶.

Τὴν ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια στὴν κατασκευὴ τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους ἀρ. 74 εἰκ. 82-83 καὶ τὴν προσπάθεια νὰ δημιουργηθεῖ χρωματικὴ ἀντίθεση, καθὼς καὶ ἡ αἴσθησις τῆς πολυτέλειας, μαρτυροῦν οἱ ἀποκεκρουμένες σήμερα μικροσκοπικὲς κεφαλῆς στὸ κέντρο τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐλίκων, οἱ ὁποῖες ἦταν ἀπὸ διαφορετικὸ χρῶμα χαλκοῦ καὶ ἔνθετες, ὅπως δείχνει ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ μέλους⁵⁴⁷.

Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. 74 εἰκ. 82-83 μὲ τὴν ἀνάγλυφη ἀπόδοση τοῦ ἰωνικοῦ κιονοκράνου καὶ τῶν ἐξάφυλλων ἡμιανθεμίων στὶς δύο γωνίες μεταξὺ τῶν ἐλίκων καὶ τῆς περιφέρειας τοῦ ἄλλοτε ἐπικολημένου δίσκου κατοπτρισμοῦ, ὅλα χωρὶς τὴ βοήθεια ἐγχάραξης, παρουσιάζει τόσο στενὴ ὁμοιότητα μὲ τὸ ἀντίστοιχο μέλος κατόπτρου πὸν διασώζει τὸν ἀκόσμητο δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ τὸ στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ λαβή, ἀπὸ τάφο κοντὰ στὴν πλατεία Ὁμονοίας στὴν Ἀθήνα, σήμερα στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὗρ. 16350⁵⁴⁸, ὥστε εἶναι πολὺ πιθανὴ ἡ παραγωγή καὶ τῶν δύο ἀπὸ τὴν ἴδια μήτρα, μὲ δικαιολογημένη τὴν ἐπιφύλαξη πὸν ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ διαστάσεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κατόπτρου δὲν εἶναι γνωστές. Τὸ κάτοπτρο αὐτὸ προσέγραψε στὸ ἀττικὸ ἐργαστήριον ἡ Σ. Καρούζου μαζὶ μὲ ἓνα ἄλλο ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου στὸ ἴδιο Μουσεῖο ἀρ. εὗρ.

546. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὗρ. 7709. Oberländer 1967, 106-107 ἀρ. 159.

547. Ἐνθετος ἄργυρος τέθηκε στοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐλίκων στὸ ἐνδιάμεσο μέλος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἀρ. εὗρ. 7709. Oberländer 1967, 106-107 ἀρ. 159. Μὲ ἔνθετες ἀργυρῆς καρφίδες εἶχαν τονιστεῖ ὁ πυρήνας τοῦ ἀνθεμίου καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἐλίκων «αἰολικοῦ» τύπου στὸ συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου ἀπὸ τάφο στὴν Ἀθήνα, προσγεγραμμένου στὸ ἀττικὸ ἐργαστήριον. Boulter 1963, 116-118 ἀρ. A 12 πίν. 38. Papaspyridi-

Karouzou 1951, 569, 574. Oberländer 1967, 129, 147, 148 ἀρ. 181. Σὲ ἄλλο ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου μὲ φερόμενη προέλευση ἀπὸ τὴν Κόρινθο οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἐλίκων στὸ ὁμοίως «αἰολικοῦ» τύπου κιονόκρανο τονίζονται μὲ καρφίδες, μὲ ἡμισφαιρικὲς κεφαλῆς, λιμαρισμένες στὴν πίσω πλευρὰ. Oberländer 1967, 116 ἀρ. 167.

548. Papaspyridi-Karouzou 1951, 566-567, 574 εἰκ. 1 πίν. 45 (πρώμη κλασικὴ περίοδος). Oberländer 1967, 106, 109-110, ἀρ. 157.

7688, με προέλευση ἀπὸ τὴν Κόρινθο, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐπὶ πλέον δὲν ἀπέκλεισε τὴν πιθανότητα νὰ πρόκειται γιὰ ἔργο τοῦ ἴδιου καλλιτέχνη⁵⁴⁹. Τὴν ἀττική αὐτὴ ομάδα ἐμπλούτισε με τρίτο παράδειγμα, ἄγνωστης προέλευσης, παλαιὸ ἀπόκτημα καὶ αὐτὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἀρ. εὐρ. 7709, ἢ P. Oberländer⁵⁵⁰ καὶ τώρα προστίθεται τὸ τέταρτο παράδειγμα ἀπὸ κάτοπτρο, τὸ ὁποῖο ἀνέθεσε στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα κάποια ἐκλεπτυσμένη Ἀθηναία.

Πρόβλημα ἀποτελεῖ στὴν ἔρευνα ἡ μορφή τῆς λαβῆς, στὴν ὁποία ἐνσφηνωνόταν τὸ στέλεχος τὸ συμφυῆς με τὸ ἐνδιάμεσο μέλος τῶν κατόπτρων αὐτῶν. Ἡ Σ. Καρούζου ὑποστήριξε τὴ λαβὴ στὴ μορφή κίονος με τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τὸ κιονόκρανο προϋποθέτει τὸν κίονα, καθὼς καὶ ὅτι τέτοιες λαβὲς δὲν εἶναι ἄγνωστες, ὅποτε ὀδηγοῦμαστε πλέον σὲ στήτὰ κάτοπτρα⁵⁵¹. Ἀντιθέτως, ἢ P. Oberländer δὲν θεωρεῖ ὡς πιθανὴ τὴ λύση αὐτὴ γιὰ τὰ ἀττικὰ κάτοπτρα, στὰ ὁποῖα τὸ ἐνδιάμεσο μέλος με τὸ ἰωνικοῦ τύπου κιονόκρανο καὶ τὰ ἡμιανθέμια στὶς γωνίες μεταξὺ τῶν ἐλίκων καὶ τῆς περιφέρειας τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ ἔχει ἐντελῶς διακοσμητικὸ χαρακτήρα χωρὶς ἀξίωση σὲ πραγματικὴ ἀρχιτεκτονικὴ μορφή, καὶ προτείνει λαβὴ ἀνάλογη με αὐτὴν τῶν λοιπῶν κατόπτρων με χειρολαβὴ κατασκευασμένη χωριστά⁵⁵². Με τὴν ἐξέταση τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους ἀρ. 74 εἰκ. 82-83 συντάσσομαι με τὴν δευτέρη ἄποψη, καθὼς στὴν περίπτωση τοῦ στήτου κατόπτρου με λαβὴ στὴ μορφή κίονος, συνεπῶς ἐνὸς κατόπτρου περισσότερο περιόπτου, θὰ ἦταν ἀναμενόμενη καὶ ἡ μεγαλύτερη ἐπιμέλεια στὴν ἐμφάνιση τῆς πίσω πλευρᾶς τοῦ μέλους. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου ἀρ. 74 εἰκ. 82-83, με προέλευση ἀπὸ τὴν περιοχὴ ΝΔ. ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πεϊόσχημης Στοᾶς, δὲν εἶναι ἔργο ὑστερότερο τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Τὰ δύο ἐνδιάμεσα μέλη ἀρ. 75 εἰκ. 84 καὶ 76 εἰκ. 85 παρουσιάζουν ἀξιοσημειώτες διαφορὲς ἀπὸ τὰ ἀττικὰ παραδείγματα καὶ μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν σὲ μία ἄλλη ομάδα, ἢ ὁποία περιλαμβάνει ἔργα ποὺ παρήγοντο στὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδα καὶ ἰδιαίτερα στοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς⁵⁵³. Στὸ μέλος ἀρ. 75 εἰκ. 84, τὸ ὁποῖο συγκριτικὰ εἶναι λιγότερο ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴν ὀξειδωση τοῦ χαλκοῦ, διακρίνονται οἱ ἔλικες τοῦ ἰωνικοῦ κιονοκράνου, ἀποδομένες με ἐγγάραξη. Μία ὀριζόντια ταινία ἐνώνει τὶς ἔλικες. Ἡ ἐργασία εἶναι ἀρκετὰ πρόχειρη. Παραλείπονται τὰ ριπιδιόσχημα ἡμιανθέμια στὶς ἄνω γωνίες τῶν ἐλίκων, τὰ ὁποῖα τονίζουν τὴν ὀριζόντια ἐπιμήκυνση στὰ ἔργα τῆς προηγούμενης ομάδας ποὺ ἐκπροσωπεῖται στὰ εὐρήματα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ τὸ μέλος ἀρ. 74 εἰκ. 82-83. Με ὀξεία γωνία σὲ κάθε πλευρὰ πάνω ἀπὸ τὶς ἔλικες διαχωρίζεται τὸ τοξοειδὲς ὑπόθεμα, στὴν ἀυλάκωση τοῦ ὁποῖου ἐφαρμοζόταν ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τὸ προεξέχον τριγωνικὸ ἔλασμα. Κοντινὸ παράλληλο προσφέρει τὸ ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου ἀπὸ τὶς Συρακοῦσες, προσγεγραμμένο στὴν παραγωγή τῶν Ἐπιζεφυ-

549. Papaspyridi-Karouzou 1951, 567, 574. Oberländer 1967, 106, 109 ἀρ. 158.

550. Oberländer 1967, 106-107, 109-110 ἀρ. 159.

551. Papaspyridi-Karouzou 1951, 566-567 με σημ. 5 εἰκ. 1 (σχεδιαστικὴ ἀποκατάσταση τοῦ κατόπτρου

στὸ Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. 16350).

552. Oberländer 1967, 112, 114 με σημ. 80 εἰκ. 2 με τὶς δύο σχεδιαστικὲς προτάσεις ἀποκατάστασης.

553. Αὐτόθι 107-108, 109, 113-114 ἀρ. 160-165.

ρίων Λοκρῶν, ὁμοίως μὲ ἐγγάρακτο τὸ ἰωνικὸ κιονόκρανο, ἀλλὰ πιδ ἐπιμελημένης ἐργασίας καὶ μὲ περισσότερες λεπτομέρειες⁵⁵⁴.

Οἱ ἔλικες τοῦ κιονοκράνου ἀναγνωρίζονται στὸ περίγραμμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους ἀρ. 76 εἰκ. 85, ἀλλὰ ἐγγάρακτη διακόσμηση δὲν διακρίνεται, κάτι ποὺ ἴσως νὰ ὀφείλεται στὴν κακὴ κατάσταση διατήρησης καὶ στὴν προχωρημένη ὀξειδωση τοῦ χαλκοῦ. Στὸ μέλος αὐτὸ τὸ ὑπόθεμα γιὰ τὴν ἐνθεση τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ προεξέχει περισσότερο στὰ δύο ἄκρα ἀπὸ τὸ συμφυῆς τριγωνικὸ ἔλασμα. Τὰ ἐνδιάμεσα μέλη ἀρ. 75 εἰκ. 84, ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, καὶ 76 εἰκ. 85, μὲ θέση εὗρεσης ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἀνήκουν στὸ α'/β' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Στὸ ἀκέραιο ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. 77 εἰκ. 86-87, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀρκετὰ στενὸ μὲ ὀριζόντια ἐπιμήκυνση καὶ ἐγγάρακτη δήλωση τῶν ἐλίκων καὶ στίς δύο ὄψεις, εἶναι ἔντονη ἡ ἐπίδραση ἀπὸ τὸ ὑπόθεμα γιὰ τὴν προσαρμογὴ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ σὲ στητὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος, ὅπως π.χ. σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Τενέα⁵⁵⁵, ἀλλὰ καὶ σὲ κάτοπτρα τὸ ἐνδιάμεσο μέλος τῶν ὁποίων κοσμεῖ Σειρήνα, ὅπως π.χ. σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Ἑρμιόνη στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου⁵⁵⁶. Τὸ ἐρώτημα ἐὰν στὸ ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα θὰ ταίριαζε λαβὴ στὴ μορφὴ κίονος, ὅποτε πρόκειται γιὰ στητὸ κάτοπτρο, εἶναι προτιμότερο νὰ παραμείνει ἀνοιχτό. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. 77 εἰκ. 86-87, τὸ ὁποῖο βρέθηκε στὴν περιοχὴ νότια ἀπὸ τὸν στυλοβάτη τῆς πειόσχημης Στοᾶς καὶ βόρεια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἴσως προέρχεται ἀπὸ ἐργαστήριο τῆς ΒΑ. Πελοποννήσου καὶ μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ α'/β' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Τύπος IIβ2

Στὸν τύπο αὐτὸν ἐντάσσονται τρία εὐρήματα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος, τὰ ὁποῖα ἔχουν κοινὸ στοιχεῖο τὴν ἀνάγλυφη, διάτρητη (à jour) διακόσμηση μὲ Σειρῆνες στὸ κατασκευασμένο χωριστὰ ἀπὸ τὸν δίσκο καὶ τὴ λαβὴ ἐνδιάμεσο μέλος, καταχωρίζονται ὅμως σὲ δύο διαφορετικὲς ομάδες κατόπτρων. Στὴν πρώτη ομάδα ἀνήκουν τὰ ἐνδιάμεσα μέλη ἀρ. 134 εἰκ. 155-156 καὶ 135 εἰκ. 157-158, τὰ ὁποῖα κοσμοῦνται μὲ Σειρήνα στὸν κεντρικὸ ἄξονα τῆς λαβῆς, ἀποδομένη μετωπικὰ ὡς πρὸς τὴν κεφαλὴ καὶ τὸ σῶμα καὶ πλαισιωμένη ἀπὸ σύστημα ἐλίκων καὶ ἀνθεμίων⁵⁵⁷. Καὶ στὰ δύο αὐτὰ μέλη ἡ Σειρήνα ἀνήκει στὸν τύπο μὲ τὶς ὀλάνοικτες καὶ ὑψωμένες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες⁵⁵⁸, ἀλλὰ στὰ ἐπὶ μέρους, ἰδιαιτέρως στὴν κόμμωση καὶ τὸν σχηματισμὸ τοῦ προσώπου, διαπιστώνονται διαφορές, οἱ ὁποῖες ὑποδηλώνουν καὶ διαφορετικὴ χρονολόγηση. Ἡ δεύτερη ομάδα κατόπτρων, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ποικιλία εἰκονιστικῶν παραστάσεων, ἐκπροσωπεῖται στὸ ἱερὸ τῆς

554. Jantzen 1937, 24 ἀρ. 124 πίν. 30. Oberländer 1967, 108, 109 ἀρ. 163.

555. Congdon 1981, 139-140 ἀρ. 18 πίν. 15. Zimmer 1991, 25 εἰκ. 26. Ἄλλο παράδειγμα στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου, μὲ προέλευση γενικὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα: de Ridder 1915, 44 ἀρ. 1690 πίν. 76.

556. de Ridder 1915, 44 ἀρ. 1693 πίν. 76.

557. Διεξοδικὴ παρουσίαση τῶν κατόπτρων μὲ Σειρήνα ἀπὸ τὴν Oberländer 1967, 150-178.

558. Αὐτόθι 151-156, 162, κύρια ομάδα I, ἀρ. 246-256. Τὸ κάτοπτρο αὐτόθι 154 ἀρ. 252 δημοσιεύεται καὶ ἀπὸ τὴν Vocotopoulou 1975, 743-745 ἀρ. 4 εἰκ. 9, ἀπὸ τὸ Βοτονόσι Μετσόβου.

Ἀρτέμιδος ἀπὸ τὸ ἐνεπίγραφο κάτοπτρο ἀρ. 136 εἰκ. 159-160, στὸ ἐνδιάμεσο μέλος τοῦ ὁποίου δύο Σειρήνες μαζί με πετεινοὺς σὲ ἐμβληματικὴ διάταξη πλαισιώνουν φυτικὴ σύνθεση⁵⁵⁹.

Συνάφειες λαβῶν με Σειρήνα συνηθίζονται σὲ χάλκινες ὑδρίες⁵⁶⁰, τὸ πρωιμότερο ὅμως μέλος ἀδιαμφισβήτητα ἀπὸ κάτοπτρο με μετωπικὰ ἀποδομένη ἀνάγλυφη Σειρήνα τοῦ τύπου με τὶς ὑψωμένες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες, δύο ἔλικες ἐκατέρωθεν τῶν ποδιῶν τοῦ μυθολογικοῦ ὄντος καὶ κάτω ἀπόληξη σὲ κρεμαστὸ ἐπτάφυλλο ἀνθέμιο, τῆς ὕστερης ἀρχαϊκῆς περιόδου, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἑρας Λιμενίας στὴν Περαχώρα⁵⁶¹. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς κεφαλῆς τῆς Σειρήνας ἀποδίδεται πάνω στὸ ἐλλιπῶς σωζόμενο ὑπόθεμα γιὰ τὴν ἔνθεση τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ τὸ κρεμαστὸ ἀνθέμιο εἶναι σπασμένο κάτω ἀπὸ τὸ κεντρικὸ φύλλο.

Ἐνα πιὸ ἐξελιγμένο καὶ ἀκέραιο κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Ἑρμιόνη, στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου⁵⁶², κοσμεῖται με ἴδιου τύπου Σειρήνα, ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐνώνεται με τὴ μικρὴ κεντρικὴ προεξοχὴ τοῦ ὑποθέματος ποὺ ὑποβαστάζει τὸν δίσκο, καθὼς καὶ με σύστημα ἐλίκων καὶ δύο ἀνθεμίων ἐκατέρωθεν τῶν ποδιῶν. Ἐνα ἐννεάφυλλο κρεμαστὸ ἀνθέμιο σχηματίζει τὴν κάτω ἀπόληξη. Τὸ κεντρικὸ φύλλο τοῦ ἀνθεμίου αὐτοῦ προσκολλᾶται σὲ λαβὴ στὴ μορφὴ κίονος με ἰωνικὸ κιονόκρανο καὶ εὐρεία βάση στήριξης. Κατὰ συνέπειαν πρόκειται γιὰ στητὸ κάτοπτρο. Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Ἑρμιόνη ἔχει ὑποτεθεῖ καὶ γιὰ τὸ μέλος ἀπὸ τὴν Περαχώρα ὅτι τὸ σπασμένο στὸ ἄκρο του κεντρικὸ φύλλο τοῦ κρεμαστοῦ ἀνθεμίου θὰ ἦταν προσκολλημένο σὲ λαβὴ στὴ μορφὴ κίονος, ὁμοίως ὡς στητοῦ κατόπτρου⁵⁶³. Ἐν τούτοις, ἀντιμετωπίσιμη εἶναι καὶ ἡ πιθανότητα τὸ μέλος με τὴ Σειρήνα ἀπὸ τὴν Περαχώρα νὰ προσαρμοζόταν σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, ἀνάλογη με αὐτὴν τῶν κατόπτρων με χειρολαβή⁵⁶⁴. Πάντως, ἡ ἀπόδοση τῶν δύο κατόπτρων ἀπὸ τὴν Περαχώρα καὶ ἀπὸ τὴν Ἑρμιόνη σὲ ἐργαστήριό τῆς ΒΑ. Πελοποννήσου εἶναι πολὺ πιθανή⁵⁶⁵.

Ἀπὸ μία ἄλλη, ὀλιγάριθμη ομάδα κατόπτρων τῆς ὄψιμης ἀρχαϊκῆς περιόδου με πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα στὴν ἀπόδοση τῆς Σειρήνας με τὶς ὑψωμένες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες καὶ τοῦ συστήματος τῶν πολλαπλῶν ἐλίκων καὶ τῶν τεσσάρων διαγώνια τοποθετημένων ἀνθεμίων ποὺ τὴν πλαισιώνουν⁵⁶⁶, ξεχωρίζουν ἓνα κάτοπτρο στὸ Art Institute στὸ Σικάγο⁵⁶⁷, δῆθεν ἀπὸ τὴν Ἑτρουρία, καθὼς διασώζεται σὲ αὐτὸ καὶ ἡ ὀστεινὴ λαβή, κυλινδρική καὶ ποικιλμένη με ἀνάγλυφες στεφάνες, καὶ ἓνα κάτοπτρο στὸ Μουσεῖο τοῦ Λού-

559. Γιὰ τὴν ομάδα αὐτὴ βλ. Oberländer 1967, 184-190, ἀρ. 272-276, ἰδιαίτερα γιὰ τὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα 185, 188-189 ἀρ. 273.

560. E. Diehl, *Die Hydria. Formgeschichte und Verwendung im Kult des Altertums* (Mainz am Rhein 1964) 26 ἀρ. Β 90 πίν. 6' 37-38 ἀρ. Β 137, Β 139, Β 142, Β 146, Β 148 πίν. 14-15, ἀρ. Β 150-Β 156 πίν. 16-17.

561. Payne 1940, 140 πίν. 44, 12 (γ' τέταρτο τοῦ βου αἰ. π.Χ.). Oberländer 1967, 162-163, 171-172 (τελευταῖο τέταρτο τοῦ βου αἰ. π.Χ.).

562. de Ridder 1915, 44 ἀρ. 1693 πίν. 76. Oberländer 1967, 171, 172 εἰκ. 3a.

563. Payne 1940, 140 πίν. 44, 12. Oberländer 1967, 172 σημ. 110 εἰκ. 3c.

564. Oberländer 1967, 172 εἰκ. 3b-c, οἱ δύο σχεδιαστικὲς προτάσεις ἀποκατάστασης.

565. Payne 1940, 140. Oberländer 1967, 171.

566. Oberländer 1967, 151-153 ἀρ. 246-250.

567. Tarbell 1902, 3-4 πίν. 1. Oberländer 1967, 151, 166, 167, 169 ἀρ. 246.

βρου⁵⁶⁸, ἀπὸ τὴν Ἀθηδὸνα στὴ Βοιωτία, μὲ τὸ στέλεχος ἐνσφηνωμένο σὲ ἔλλιπῶς σωζόμενη ξύλινη λαβή (ἢ ὑποστήριγμα;) μὲ ἰωνικὸ κιονόκρανο⁵⁶⁹.

Τὸ ἔλλιπῶς σωζόμενο ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. **135** εἰκ. 157-158 ἀπὸ τὴ Βραυρώνα συγγενεὺς ἰδιαίτερα μὲ τὸ ἀντίστοιχο μέλος τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴν Ἀθηδὸνα. Συγκρίσιμα στοιχεῖα εἶναι τὸ ἀποδομένο αὐστηρὰ μετωπικά, λεπτὸ καὶ ὠειδὲς πρόσωπο τῆς Σειρήνας, ἡ πλατειὰ στεφάνη στὴν κορυφὴ τῆς κεφαλῆς της, τὰ μαλλιά ποὺ πέφτουν στοὺς ὤμους, δημιουργώντας ἓνα τραπεζοειδὲς περιγράμμα. Στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Ἀθηδὸνα τὸ ἐνδιάμεσο μέλος εἶναι ἐμπλουτισμένο στὸ ἄνω μέρος μὲ μία ἐπὶ πλέον ταινία μὲ σπειροειδῆ ἄκρα ποὺ ἐνώνεται μὲ τὸ ὑπόθεμα, στὸ ὁποῖο ἐφαρμόζεται ὁ δίσκος. Τὸ τοξοειδὲς ὑπόθεμα γιὰ τὸν δίσκο στὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ Βραυρώνα εἶναι ἀπλούστερο καὶ κάπως χονδροειδές, ἀλλὰ κομψὸ εἶναι τὸ συμφυὲς μὲ αὐτὸ ἔλασμα στὸ σχῆμα φύλλου κισσοῦ γιὰ τὴν προσαρμογὴ στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου. Ἡ αὐτάκωση ποὺ φέρει τὸ ὑπόθεμα ὑποδεικνύει ὅτι ὁ δίσκος θὰ εἶχε προεξέχον περιχίλωμα. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. **135** εἰκ. 157-158, ἴσως ἀπὸ τὴν περιοχὴ μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς καὶ τῆς «ἱερᾶς οἰκίας», ἀνήκει στίς ἀρχές τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Τὸ ἀπὸ σίδηρο ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. **134** εἰκ. 155-156, μὲ ἄγνωστη τὴν ἀκριβῆ θέση εὑρεσης στὸ ἱερό, προσφέρει πληρέστερη εἰκόνα τῆς Σειρήνας μὲ τὶς ὑψωμένες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες καὶ τοῦ συστήματος ἀπὸ ἀνθέμια καὶ ἔλικες ποὺ τὴν πλαισιώνουν, σαφῶς ὅμως εἶναι ὑστερότερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ ἀνήκει στὴν πρόωμη κλασικὴ περίοδο. Ἡ κεφαλὴ τῆς Σειρήνας δείχνει μία ἐλαφρότατη κλίση πρὸς τὴν ἀριστερὴ της πλευρὰ. Ἡ στεφάνη στὴν κορυφὴ τῆς κεφαλῆς εἶναι πολὺ λεπτή. Τὰ μαλλιά εἶναι χωρισμένα στὸ μέσον τοῦ κρανίου, σχηματίζουν κυματοειδεῖς βόστρυχους γύρω ἀπὸ τὸ μέτωπο καὶ πέφτουν στοὺς ὤμους, δημιουργώντας ἓνα ὀρθογώνιο περιγράμμα. Ἀπὸ χρονολογικὴ ἄποψη κοντὰ στὴν κεφαλὴ τῆς Σειρήνας τοῦ μέλους αὐτοῦ εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς κόρης τοῦ στητοῦ κατόπτρου στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὔρ. 242⁵⁷⁰.

Τὸ μέλος ἀρ. **134** εἰκ. 155-156 εἶναι καὶ πλουσιότερα διακοσμημένο ἀπὸ τὸ προηγούμενο, καθὼς στὸ ὑπόθεμα γιὰ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ ἀποδίδονται δύο ἀνάγλυφες ἔλικες καὶ ἀγκιστροειδῆ φυλλαράκια στὰ ἄκρα. Ἐπὶ πλέον, ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ συμφυοῦς ἐλασματος γιὰ τὴ συγκράτηση τοῦ δίσκου, στὸ σχῆμα ἀνθεμίου, ἐμπλουτίζεται μὲ ἐγγάρακτη διακόσμηση (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σωζόμενα φύλλα τοῦ ἀνθεμίου, ὁ πυρήνας καὶ οἱ σπεῖρες στὴ βάση του, ἓνα κρεμαστὸ τριγωνικὸ στοιχεῖο καὶ δύο βλαστόσπειρες).

Ἄν καὶ τὰ κάτοπτρα τῆς ὀλιγάριθμης ομάδας μὲ τὴ Σειρήνα μὲ τὶς ὑψωμένες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα, προέρχονται ἀπὸ διάφορες περιοχές, ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἡ ἀπόδοσή τους στὸ ἐργαστήριό τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν⁵⁷¹.

568. de Ridder 1915, 42-43 ἀρ. 1685 πίν. 76. Oberländer 1967, 151-152, 168 ἀρ. 247.

569. Lamb 1969, 160 (στητὸ κάτοπτρο). Ἀντιθέτως, ἡ Oberländer 1967, 172 μὲ σημ. 109 (κάτοπτρο μὲ χειρολαβή).

570. Congdon 1981, 157-158 ἀρ. 42 πίν. 37 (γύρω στὰ 470-460 π.Χ.).

571. Oberländer 1967, 169-170 μὲ σημ. 105 ἀρ. 246-250.

Τὸ ἄριστα διατηρημένο κάτοπτρο ἀρ. 136 εἰκ. 159-160, ἐλλιπὲς μόνον ὡς πρὸς τὸ στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, ἀπὸ τὴ στροφή τοῦ βου πρὸς τὸν 5ο αἰ. π.Χ. μὲ μᾶλλον λίγο ὑστερότερα χαραγμένη τὴν ἀττική ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή, ἔγινε γνωστὸ στὴν ἔρευνα εὐθὺς μετὰ τὴν εὕρεσή του τὸ 1961 χάρις στὸ σχέδιο τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαηλιόπουλου ποὺ δημοσίευσε στὴν ἀνασκαφικὴ του ἔκθεση ὁ Ἰ. Παπαδημητρίου⁵⁷². Ἄγνωστα ἦταν ἕως τώρα τὸ συμφυὲς μὲ τὸ ὑπόθεμα κομπὸ ἔλασμα στὴ μορφὴ ἐννεάφυλλου ἀνθεμίου γιὰ τὴ συγκράτηση τοῦ δίσκου στὴν πίσω πλευρὰ του⁵⁷³ (εἰκ. 160), καθὼς καὶ κάποια στοιχεῖα στὴν εἰκονιστικὴ σύνθεση τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους ποὺ ἀξίζει νὰ ἐπισημανθοῦν.

Οἱ δύο Σειρήνες, τοποθετημένες συμμετρικὰ ἐκατέρωθεν τῆς κεντρικῆς φυτικῆς σύνθεσης καὶ στραμμένες πρὸς τὰ ἔξω, ἀποδομένες σὲ κατατομὴ πλὴν τῆς κατενώπιον κεφαλῆς, μὲ στρογγυλευμένο καὶ προτεταμένο στήθος, μακρότατη, λεπτὴ καὶ στενὴ φτερωτὴ οὐρὰ, καθὼς καὶ πολὺ ψηλὰ πόδια, ἔχουν παραβληθεῖ μὲ Σειρήνες σὲ ἀγγελία τῆς ὑστερῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου⁵⁷⁴. Στὴν ἴδια περίοδο παραπέμπει καὶ ἡ κόμμωση τῶν Σειρήνων, ἰδιαίτερα εὐδιάκριτη στὴν πίσω πλευρὰ τῆς κεφαλῆς (εἰκ. 160) – κόμμωση ποὺ προσιδιάζει τόσο σὲ ἀνδρικές ὅσο καὶ σὲ γυναικεῖες μορφές. Τὰ μακριὰ μαλλιά, χωρὶς νὰ διαχωρίζονται στὸ μέσον πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, εἶναι χτενισμένα πρὸς τὰ πίσω, ὅπου δημιουργεῖται μία λεία ἐπιφάνεια, στὴν ὁποία δὲν δηλώνονται βόστρυχοι ἀλλὰ μόνο μία λεπτὴ ταινία γιὰ τὴ συγκράτηση τῆς κόμης στὴ βάση τοῦ κρανίου. Κάτω ἀπὸ τὴν ταινία ἡ μάζα τῶν μαλλιῶν σχηματίζει καμπύλο περιγράμμα καὶ ἀπολήγει σὲ δετὸ κόρυμβο. Ἀνάλογη εἶναι ἡ ἀπόδοση τῆς κόμμωσης στὴν πίσω πλευρὰ τῆς κεφαλῆς τῆς κόρης σὲ στητὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἡρας Ἀκραιάς στὴν Περαχώρα⁵⁷⁵.

Ἀντίθετα πρὸς τὶς Σειρήνες, οἱ δύο ἀντῶποι πετεινοὶ δὲν εἶναι πανομοιότυποι. Ὁ πετεινὸς ἀριστερὰ ἀποδίδεται σὲ κατατομὴ ὡς πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ κατενώπιον ὡς πρὸς τὴν κεφαλὴ, σὲ ἥρεμη στάση καὶ εἶναι εὔσαρκος. Δηλώνονται οἱ πλευρικὲς πτέρυγες καὶ τὰ περὰ τῆς οὐρᾶς ποὺ ὑψώνονται σὲ δρεπανοειδῆ σχηματισμό. Ὁ πετεινὸς δεξιὰ ἀποδίδεται πλήρως σὲ κατατομὴ. Τὰ δύο πόδια του δείχνουν εὐρὸν διασκελισμό. Ὁ λαμὸς μαζὶ μὲ τὸ στήθος τεντώνονται μὲ ἔνταση πρὸς τὰ ἐμπρός. Στὴν κεφαλὴ του ἀναγνωρίζονται τὸ μυτερὸ ράμφος καὶ τὰ κρεμάμενα κάλλαια. Οἱ πλευρικὲς πτέρυγες διακρίνονται ἀμυδρὰ στὴν περιοχὴ τῆς κοιλιᾶς χωρὶς νὰ προεξέχουν ἀπὸ τὸ σῶμα, ὡσὰν νὰ εἶναι πιεσμένες πάνω σὲ αὐτό. Τὰ περὰ τῆς οὐρᾶς εἶναι ὑψωμένα σὲ ἕναν κάπως τραπεζοειδῆ σχηματισμὸ καὶ ἀποδίδονται μὲ διάσπαρτα καὶ ἀκανόνιστα ἐξογκώματα σὲ ταπεινὸ ἀνάγλυφο. Ὁ πετεινὸς δεξιὰ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι βρῖσκεται σὲ στάση ἐπίθεσης, ἔτοιμος νὰ ἐφορ-

572. Ὁρλάνδος 1961, 33 εἰκ. 28 καὶ στὴν παρούσα μελέτη εἰκ. VI. Ἀναπαραγωγή τῆς εἰκόνας στὸν Daux 1962, 679 εἰκ. 11. Πρώτη φωτογραφικὴ ἀπεικόνιση τῆς κύριας ὄψης τοῦ κατόπτρου στὸν Themelis 1971, 63 εἰκ. 12.

573. Ἐλασμα-στήριγμα τοῦ δίσκου στὴν πίσω πλευρὰ του στὸ σχῆμα ἐννεάφυλλου ἀνθεμίου ἀπαντὰ καὶ σὲ κάτοπτρο τῆς ἴδιας ομάδας στὸ Βρετανικὸ

Μουσεῖο. Oberländer 1967, 185 ἀρ. 272.

574. Hofstetter 1990, 146 ἀρ. A 194. Ὡς πρὸς τὰ κάτοπτρα ἡ πρωιμότερη ἀπόδοση ὀλόγλυφων Σειρήνων σὲ ἀντιθετικὴ διάταξη ἀπαντὰ στὸ λακωνικὸ στητὸ κάτοπτρο στὸ Μόναχο, Congdon 1981, 129-130 ἀρ. 5 πίν. 4 (γύρω στὰ 560-550 π.Χ.).

575. Congdon 1981, 135-136 ἀρ. 13 πίν. 9a-c (γύρω στὰ 530-525 π.Χ.).

μήσει πρὸς τὰ ἔμπροσ, προδίδοντας τὴ μαχητικὴ του φύση. Οἱ διαφοροποιήσεις αὐτὲς ἐπιτρέπουν τὴν εἰκασία ὅτι ὁ τεχνίτης θέλησε νὰ ἀποδώσει δύο ράτσες πετεινῶν ἢ ἀκόμα καὶ τὴν προετοιμασία γιὰ σκηνὴ ἀλεκτρονομαχίας, πιθανῶς μὲ αἵματηρὸ τέλος ποὺ συμβολίζεται ἀπὸ τὶς συνδεόμενες καὶ μὲ τὸν θάνατο Σειρῆνες⁵⁷⁶. Μεγαλύτερη βιαιότητα ἐμπεριέχεται στὴ σκηνὴ μὲ τὶς δύο Σφίγγες ποὺ κατασπαράσσουν ἕναν νέο στὸ ἐνδιάμεσο μέλος δύο ἄλλων κατόπτρων τῆς ἴδιας ὁμάδας⁵⁷⁷.

Κατὰ τὴν Ε. Hofstetter ἡ ἀνάθεση τοῦ κατόπτρου ἀρ. 136 εἰκ. 159-160 στὸ ἱερὸ τῆς Βραυρωνίας λόγω τῶν Σειρῆνων καὶ τῶν πετεινῶν πιθανῶς συνδέεται μὲ τὴν ιδιότητα τῆς Ἀρτέμιδος ὡς Πότνιας θηρῶν⁵⁷⁸. Ἡ Ε. Bevan διαπιστώνει ὅτι ἡ Ἀρτεμις, γενικά, δὲν συνδέεται μὲ κάποιο ιδιαίτερο εἶδος πτηνοῦ, μολονότι πλεῖστα πτηνὰ ὡς ἄγρια πλάσματα πρέπει νὰ ἔχουν θεωρηθεῖ ὅτι ἀνήκαν στὴν δικαιοδοσία τῆς θεᾶς⁵⁷⁹. Ἄλλα ἀναθήματα μὲ πετεινοὺς δὲν εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Βραυρωνίας. Δύο ἀναθηματικοὶ πετεινοὶ ἀπὸ λεπτὸ χάλκινο ἔλασμα, καθὼς καὶ τὰ πόδια τριῶν πῆλινων πετεινῶν, προέρχονται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ἡμέρας στοὺς Λουσοῦς⁵⁸⁰. Πετεινοί, ὁμοίως ἀπὸ χάλκινο ἔλασμα, εἴτε μεγάλου μεγέθους ὡς ἐπισήματα ἀσπίδων εἴτε πολὺ μικρότεροι ὡς αὐτοτελεῖ ἀναθήματα, ἀπὸ τὸν 7ο καὶ ἀπὸ τὸν 6ο αἰ. π.Χ., ἔχουν βρεθεῖ καὶ σὲ ἱερὰ ἄλλων θεοτήτων, ιδιαίτερα στὴν Πελοπόννησο, ὅπως στὴν Ὀλυμπία⁵⁸¹, στὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς Σωτείρας καὶ τοῦ Ποσειδῶνος στὴν ἀρκαδικὴ Ἀσέα⁵⁸², στὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας στὴν Τεγέα⁵⁸³. Ἐνας χάλκινος πετεινός, ὄχι ἀπὸ ἔλασμα, ἔχει βρεθεῖ στὴν Ἀκρόπολη⁵⁸⁴.

Ὁ πετεινός, μὲ καταγωγή ἀπὸ τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολή, σύμφωνα μὲ φιλολογικὲς πηγὲς ὑπῆρξε ιδιαίτερα διαδεδομένος στὴν Περσία ὡς οἰκιακὸ καὶ ὡς ἱερὸ ζῶο, βαθμιαία μὲ τὶς πολιτιστικὲς καὶ ἄλλες ἐπαφὲς ἐξαπλώθηκε στὶς πόλεις τῆς Ἰωνίας, ὅπου ἀναφέρεται στοὺς μύθους ὡς οἰκιακὸ ζῶο ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰ. π.Χ., καὶ μὲ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἔγινε πλέον οἰκειὸς σὲ ἀκόμα μεγαλύτερη ἔκταση σὲ ὅλον τὸν ἑλληνικὸ χῶρο⁵⁸⁵. Ἡ κατ' ἔτος δημόσια ἀλεκτρονομαχία στὸ Διονυσιακὸ θέατρο στὴν Ἀθήνα συνδέθηκε ἀπὸ τὸν Κλαύδιον Αἰλιανὸν μὲ τὸν Θεμιστοκλῆ καὶ τὴν ἔμπνευσή του νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Περσῶν ὅταν παρατήρησε πετεινοὺς νὰ μάχονται. Στὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα ἀποδόσεις πετεινῶν ἀπαντοῦν τουλάχιστον ἀπὸ τὸ α' μισὸ τοῦ 7ου αἰ. π.Χ. καὶ ἡ περαιτέρω ἐξέλιξη τῶν ἀττικῶν καὶ κορινθιακῶν ἀπεικονίσεων τους θεωρεῖται ὅτι βαίνει κάπως παράλληλα⁵⁸⁶. Σειρῆνες μὲ πετεινοὺς καὶ ἔλικες ἀπαντοῦν σὲ ζωφόρους μὲ ζῶα σὲ ἀττικὰ ἀγγεῖα, ἀλλὰ στὸ ἐνδιάμεσο μέλος τοῦ κατόπτρου ἀρ. 136 εἰκ. 159-160 ὑπάρχει ἡ ιδιαιτερότητα τῆς τοποθέτησης σὲ δύο ἐπάλληλες σειρὲς τῶν μυθολογικῶν πλασμάτων καὶ τῶν πτηνῶν⁵⁸⁷.

576. Οἱ Σειρῆνες ποὺ κοσμοῦν τὸν δίσκο στὰ στητὰ κάτοπτρα μαζί μὲ ρόδακες, σκύλους ποὺ κυνηγοῦν λαγούς, πετεινοὺς, ἀλεπούδες κ.ά. ἔχουν συνδεθεῖ μὲ τὴν Ἀφροδίτη. Hofstetter 1990, 149.

577. Oberländer 1967, 186 ἀρ. 274 καὶ 275.

578. Hofstetter 1990, 146 ἀρ. Α 194.

579. Bevan 1986, 31.

580. Mitsopoulou-Leon 2009, 261-262 εἰκ. 4, μὲ διάφορες ἐρμηνεῖες γιὰ αὐτὴν τὴν ἀνάθεση.

581. Philipp 2004, 350-361 ἀρ. 72-78 πίν. 80-84.

582. Ρωμαῖος 1957, 148-149 εἰκ. 38-41, μὲ ἀναφορὰ καὶ τῆς λακωνικῆς οἰνοχόης ἀπὸ τὴ Σάμο μὲ δύο ἀντωποὺς πετεινοὺς ἐκατέρωθεν μιᾶς σκολόπενδρας.

583. Voyatzis 1990, 281 πίν. 171, 172.

584. de Ridder 1896, 196 ἀρ. 535 εἰκ. 176.

585. Grabow 2015, 16-17.

586. Philipp 2004, 353-355, μὲ περιεκτικὴ σύγκριση τῶν ἀπεικονίσεων τῶν πετεινῶν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν λακωνικῶν.

587. Hofstetter 1990, 146 ἀρ. Α 194.

Ὡς πρὸς τὰ κάτοπτρα μὲ χειρολαβή, ἡ πρωιμότερη ἀπεικόνιση πετεινῶν ἀπαντᾶ στὴν ἐγγάρακτη ζώνη μὲ τὰ διάφορα ζῶα καὶ τὰ μυθολογικὰ πλάσματα ποὺ κοσμεῖ τὸν δίσκο κατόπτρου ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (ἴσως ἀπὸ τὴν Ἔφεσο), τοῦ α' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. (δύο ἀντωποὶ πετεινοί)⁵⁸⁸. Μετὰ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. πετεινοὶ ἀνευρίσκονται στὰ ἐπικολημένα ἐλάσματα σὲ δύο κάτοπτρα τοῦ κορινθιακοῦ τύπου μὲ τὴ συμφυῆ μὲ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ λαβὴ μὲ τὴν τριμερῆ διαμόρφωση. Στὸ ἓνα κάτοπτρο πετεινὸς ἀπεικονίζεται κάτω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη μορφή στὸ ἔλασμα στὸ κεντρικὸ τμήμα τῆς λαβῆς⁵⁸⁹. Στὸ ἄλλο δύο πετεινοὶ ἀποδίδονται στὸ ἔλασμα τὸ ἐπικολημένο στὸ δισκίον στὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς⁵⁹⁰. Πολὺ ὑστερότερο ἀπὸ τὸ κάτοπτρο ἀρ. 136 εἰκ. 159-160 εἶναι ἓνα ἄλλο κάτοπτρο στὸ Βερολίνο, μὲ γενικὴ ἔνδειξη προέλευσης ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μὲ ἐγγάρακτη οἰκιακὴ σκηνὴ στὴ μία πλευρὰ τοῦ δίσκου, πτερωτὸ Ἔρωτα καὶ δύο ἀντωποὺς πετεινοὺς, γιὰ τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι ἀρχικὰ τοῦ ἀνήκε τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μὲ ἀπεικόνιση Νίκης σὲ πολὺ χαμηλὸ ἀνάγλυφο⁵⁹¹. Πολὺ συχνότερα ὀλόγλυφοι πετεινοὶ περιλαμβάνονται στὴν κόσμηση τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ στὰ στητὰ κάτοπτρα⁵⁹².

Ὁ πετεινὸς στὴν ἀρχαιότητα περιεβλήθη μὲ χθόνιο καὶ ἐσχατολογικὸ περιεχόμενο, θεωρήθηκε σύμβολο τῆς ἀγωνιστικῆς διάθεσης λόγῳ τοῦ μαχητικοῦ του πνεύματος, γι' αὐτὸ καὶ ἀπεικονίστηκε ὡς ἐπίσημα σὲ ἀσπίδες καὶ στὴν κορυφὴ τῶν κίωνων ποὺ πλαισιώνουν τὴν Ἀθηνᾶ σὲ παναθηναίκοις ἀμφορεῖς, ἀλλὰ ἀποτέλεσε καὶ σύνηθες ἐρωτικὸ δῶρο, ἰδιαίτερα σὲ σκηνὲς παιδεραστίας⁵⁹³.

Ὡς πρὸς τὸ καλλιτεχνικὸ κέντρο, στὸ ὁποῖο δημιουργήθηκε τὸ κάτοπτρο ἀρ. 136 εἰκ. 159-160, οἱ γνώμες διίστανται⁵⁹⁴. Ὁ Ε. Langlotz ὑποστήριξε ἐπανειλημμένα τὴν παραγωγή τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ, μαζὶ μὲ τρία ἀκόμα κάτοπτρα τῆς ἴδιας ομάδας μὲ διάφορες εἰκονιστικὲς συνθέσεις στὸ ἐνδιάμεσο μέλος⁵⁹⁵, στὴ ΒΑ. ἑλληνικὴ περιοχὴ, στὴ Μικρὰ Ἀσία, θεωρώντας εὐλόγα ὅτι ἡ ἀπτική ἐπιγραφή στὸν δίσκο χαραχτήκε πρὶν ἀπὸ ἀνάθεσή του στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος⁵⁹⁶. Πράγματι, ἰδιαίτερα ἡ σύγκριση μὲ τὴν πιὸ ἀρμονικὴ σύνθεση Ἔρωτα μὲ Ψυχὴ ἢ Ἔρωτα μὲ Νίκη, μὲ τὸ σῶμα τῶν μορφῶν σὲ κατατομὴ καὶ τὴν κεφαλὴ

588. Oberländer 1967, 143 ἀρ. 237. Zimmer 1987, 10 ἔγχρ. πίν. 1. Heilmeyer 1988, 45 ἀρ. 2 εἰκ. στή σ. 44. Zimmer 1991, 26-27 εἰκ. 28.

589. Oberländer 1967, 9 ἀρ. 4.

590. Αὐτόθι 8-9 ἀρ. 2.

591. Αὐτόθι 186-187, 189 ἀρ. 276 (τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.).

592. Congdon 1981, 69-70 πίν. 32, 38, 41, 43, 46-49, 51, 57, 67, 80, 84, 88. Mertens 2006, 214.

593. Philipp 2004, 355-356, μὲ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία. G. Koch-Harnack, *Knabenliebe und Tiergeschenke: Ihre Bedeutung im päderastischen Erziehungssystem Athens* (Berlin 1983) 97-105. Prückner 1968, 60-61 (συνδέει τοὺς πετεινοὺς μὲ τὴ λατρεία τῆς Ἀφρο-

δίτης στοὺς Ἐπιζεφυροὺς Λοκρούς).

594. Oberländer 1967, 185, 189 ἀρ. 273. Βλ. καὶ Hofstetter 1990, 146 ἀρ. Α 194.

595. Oberländer 1967, 185-186, 188-189 ἀρ. 272, 274, 275. Τὰ δύο τελευταῖα κάτοπτρα ἔχουν τὴν ἴδια εἰκονιστικὴ σύνθεση στὸ ἐνδιάμεσο μέλος (δύο Σφίγγες ποὺ κατασπαράσσουν νέο) καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἓνα (ἀρ. 275) εἶναι τὸ μόνο ἀπὸ ὅλη τὴν ομάδα, πλὴν τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα, μὲ γνωστὴ τὴ θέση εὔρεσης, στὸ Ἰκόνιον, σήμερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης ἀρ. εὔρ. 234.

596. Langlotz 1966, 45. Langlotz 1975, 138-139 πίν. 42,6.

κατενώπιον, πάνω ἀπὸ ἀνοικτὸ ἄνθος λωτοῦ σὲ κάτοπτρο στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο⁵⁹⁷ φανερῶνει τὴν ἴδια καλλιτεχνικὴ ἀντίληψη μὲ αὐτὴν τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα.

Ἡ ἀπόδοση τοῦ κατόπτρου ἀρ. 136 εἰκ. 159-160 σὲ ἀττικὸ ἐργαστήριο στηρίζεται κυρίως στὴν ἀττικὴ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ⁵⁹⁸. Ἐπὶ πλέον, τὰ στοιχεῖα τῆς Ἰππυλλας, ἀναθέτιδος τοῦ κατόπτρου στὴν Ἄρτεμιν στὴ Βραυρῶνα, ἔχουν ὁδηγήσει σὲ κάποιους προσωπογραφικοὺς συσχετισμοὺς. Ὁ Ὀνήτωρ, πιθανῶς σύζυγος ἢ πατέρας τῆς Ἰππυλλας, εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν ἀνάθεση ἐνδὸς χάλκινου ἀγάλματος στὴν Ἀκρόπολη, γύρω στὸ 500 π.Χ., σύμφωνα μὲ τὴν ἐλλιπῶς σωζόμενη ἐπιγραφὴ στὴν πεσσόμορφη βάση τοῦ ἀναθήματος⁵⁹⁹. Κάποιος Ἰππύλος, ἄγνωστου πατρωνύμου, ὁ ὁποῖος στὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἀνέθεσε μίαν ἐνεπίγραφη χάλκινη λεκανίδα στὴν Ἀθηνᾶ στὴν Ἀκρόπολη, προτάθηκε ὡς συγγενής, ἴσως ἀδελφός, τῆς ἀναθέτιδος τοῦ κατόπτρου Ἰππυλλας, μὲ βάση τὴν ὁμοιότητα τῶν δύο σπάνιων γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἐποχὴ κύριων ὀνομάτων⁶⁰⁰. Περαιτέρω, τὰ δύο πιθανὰ ἀδέλφια χαρακτηρίστηκαν ὡς μέλη ἀριστοκρατικῆς ἀθηναϊκῆς οἰκογένειας μὲ ἀπόγονο, πιθανότατα, τὸν Ἰππύλον τῆς δεκαετίας τοῦ 420 π.Χ. ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ στρατηγοῦ Φρυνίχου, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀριστοφάνης (Σφ. 1301), καὶ ἀναθέτη ἀργυρῆς φιάλης στὴν Ἀθηνᾶ στὴν Ἀκρόπολη⁶⁰¹. Ὅπωςδήποτε, οἱ προσωπογραφικοὶ αὐτοὶ συσχετισμοὶ δὲν ἀποκλείουν τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ κατόπτρου στὴν Ἀττικὴ ἀπὸ ἐλληνικὸ μικρασιατικὸ ἐργαστήριο.

Τύπος IIβ3

Στὸν τύπο αὐτὸν ἀνήκει μόνον ἓνα παράδειγμα, τὸ ἐνδιάμεσο μέλος ἀρ. 189 εἰκ. 192 μὲ τὸ κυματοειδὲς περίγραμμα καὶ τὴν ἀπέριττη διακόσμηση μὲ ἐγχάρακτο ἀνθέμιο, πιθανῶς ἀπὸ τὸ β' μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Τὸ εὑρημα αὐτὸ εἶναι μίαν πολὺ πρὸ ἀπλουστευμένη καὶ ὑστερότερη ἐκτέλεση ἀπὸ ἓνα ἀττικὸ κάτοπτρο, σήμερον στὸ Μόναχο, τὸ ἐνδιάμεσο μέλος τοῦ ὁποῖου κοσμεῖται μὲ ἔλικες, κεντρικὸ ἀνθέμιο καὶ ἡμιανθέμια σὲ ὅλες τὶς γωνίες^{601α}.

Γ2. Τμήματα ἀπὸ στητὰ κάτοπτρα

Τὰ λίγα τμήματα ἀπὸ στητὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος μαρτυροῦν τὴν ἀνάθεση κατόπτρων καὶ αὐτῆς τῆς κατηγορίας στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ

597. Oberländer 1967, 185, 188, 189 ἀρ. 272, μὲ περαιτέρω βιβλιογραφία. Langlotz 1966, 45, 74 εἰκ. 59. Langlotz 1975, 138 πίν. 42,4. Τὸ κάτοπτρο ἔχει θεωρηθεῖ καὶ ὡς αἰγινητικὸ ἔργο. Βλ. στὴν Oberländer 1967, 189 μὲ σημ. 128, μὲ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.

598. Καλλιγᾶς 1988, 93-94, 95, μὲ ἀπόδοση στὸ ἴδιο ἐργαστήριον χάλκινης ἐνεπίγραφης φιάλης στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο καὶ μιᾶς ἀκόμα χάλκινης συνάφειας λαβῆς, ἴσως ἀπὸ παρόμοια λεκανίδα.

599. Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὔρ. 6359. Raubitschek 1949, 302-303 ἀρ. 282 (γύρω στὸ 500 π.Χ.). IG

I³ 706 (500-480; π.Χ.). K. Kissas, *Die attischen Statuen- und Stelenbasen archaischer Zeit* (Bonn 2000) 134 ἀρ. 68 εἰκ. 144-145 (ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.). Davies 1971, 421. Καλλιγᾶς 1988, 93-94.

600. Καλλιγᾶς 1988, 94. IG I³ 561 ter (Ἰππύλος, 500-480; π.Χ.).

601. Αὐτόθι 94. Ἡ ἀνάθεση τῆς ἀργυρῆς φιάλης: IG I³ 469 στ. 9 (407/6 π.Χ.).

601α. Schefold 1940, 30 εἰκ. 24. Papaspyridi-Karouzou 1951, 566, 574 ἀρ. 6. Oberländer 1967, 123, 127 ἀρ. 173 [Hauptgruppe der Relief-Spiegel (a)].

Βραυρώνα. Τὰ τρία ἀγαλμάτια πτερωτῶν Ἑρώτων (ἀρ. **137-139** εἰκ. 161-166) καὶ μόνον οἱ φτεροῦγες πιθανότατα ἀπὸ ἕναν ἀκόμα Ἑρωτα (ἀρ. **188** εἰκ. 190-191) προέρχονται ἀπὸ ἰσάριθμα κάτοπτρα, καθὼς σὲ καμία περίπτωση δὲν διαπιστώνεται ζευγὸς Ἑρώτων⁶⁰². Οἱ Ἑρωτες, οἱ ὁποῖοι συχνὰ συνοδεύουν ὡς παραπληρωματικὰ κοσμήματα τὶς ἐνδεδυμένες γυναικεῖες μορφές ποὺ στηρίζουν τὸν δίσκο στὰ στητὰ κάτοπτρα, εἶναι πιθανὸ νὰ παραπέμπουν στὴν Ἀφροδίτη, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἑλένη⁶⁰³.

Ὁ πολὺ διαβρωμένος Ἑρωτας ἀρ. **139** εἰκ. 165-166, ἀπὸ τὴν δεξιὰ πλευρὰ τοῦ κατόπτρου, μὲ τὶς μακρόστενες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες καὶ τὴν κόμμωση μὲ τὰ βοστρυχίδια γύρω ἀπὸ τὸ μέτωπο καὶ τοὺς πολὺ μακροὺς βόστρυχους ποὺ πέφτουν στὴν πλάτη, πιθανῶς ἀνήκει στὸ ἀ' τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ὁ τύπος αὐτὸς τοῦ Ἑρωτα εἶναι κοντὰ σὲ Ἑρωτες σὲ στητὰ κάτοπτρα τῆς ὕστερης ἀρχαϊκῆς περιόδου, ὅπως σὲ κάτοπτρο στὴ Βοστώνη⁶⁰⁴, ἀλλὰ μὲ τὶς μεγάλες φτεροῦγες στραμμένες πρὸς τὰ κάτω, καὶ σὲ κάτοπτρο στὸ Leningrad⁶⁰⁵, μὲ μακρόστενες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ δύο χέρια ἐκτεταμένα πάνω σὲ αὐτὲς καὶ χωρὶς κάμψη στὸ ἐλεύθερο σκέλος.

Ὁ Ἑρωτας ἀρ. **137** εἰκ. 161-162, προερχόμενος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν δεξιὰ πλευρὰ τοῦ κατόπτρου, παρουσιάζει ὁμοιότητες μὲ τοὺς Ἑρωτες σὲ κάτοπτρο στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο, ὃ ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐνδέχεται νὰ ἔχει ἀντικατασταθεῖ, καθὼς ἔχουν μικρὲς διαφορὲς μεταξύ τους⁶⁰⁶. Μὲ τὸν δεξιὸ Ἑρωτα τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ μοιράζεται ὁ Ἑρωτας ἀπὸ τὴ Βραυρώνα τὴν ἴδια ἀπλὴ κόμμωση μὲ τὰ μακριὰ μαλλιά χωρισμένα στὸ μέσον τοῦ κρανίου, μὲ τὸν ἀριστερὸ τὴν ἴδια κάμψη τῶν σκελῶν καὶ μὲ τοὺς δύο τὴν ἀπόδοση τῶν μυῶν τοῦ γυμνοῦ σώματος χωρὶς μεγάλη ἔνταση, ἀλλὰ διαφέρει ὡς πρὸς τὴν πρὸς τὰ κάτω κάμψη τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ του καὶ ὡς πρὸς τὸ μικρότερο ἄνοιγμα τῶν φτερούγων.

Ὁ τύπος τοῦ ἐλλιπῶς σωζόμενου καὶ πολὺ διαβρωμένου Ἑρωτα ἀρ. **138** εἰκ. 163-164, ὃ ὁποῖος προέρχεται ὁμοίως ἀπὸ τὴν δεξιὰ πλευρὰ τοῦ κατόπτρου, μὲ τὰ μακριὰ μαλλιά ὡσὰν μία ἀδιαμόρφωτη μάζα, ὑψωμένο τὸ ἕνα χέρι, χαμηλωμένο τὸ ἄλλο καὶ ἐνωμένους τοὺς μηρούς, ἀναγνωρίζεται στοὺς Ἑρωτες π.χ. ἐνὸς κατόπτρου στὸ Κάνσας⁶⁰⁷ καὶ ἐνὸς ἄλλου ἀπὸ τὴν Κόρινθο, σήμερα στὸ Παρίσι⁶⁰⁸.

Τὸ πιθανὸ κατάλοιπο πλατειᾶς ἐφηλίδας στὸ ἄνω μέρος τῆς δεξιᾶς φτερούγας, πολὺ δύσκολα διακρινόμενο καὶ κυρίως στὴν πίσω πλευρὰ, στὶς φτεροῦγες ἀρ. **188** εἰκ. 190-191 ὑποδηλώνει ὅτι ὁ χαμένος σήμερα Ἑρωτας προερχόταν ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ κατόπτρου, ἐξαρτημένος ἀπὸ τὸ ὑπόθεμα γιὰ τὸν δίσκο. Κοντινὸ παράλληλο ὡς πρὸς τὸ

602. Γιὰ τοὺς Ἑρωτες ποὺ κρέμονταν μεταξύ τοῦ ὑποθέματος γιὰ τὴ στηρίξη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ τῆς κόρης στὰ στητὰ κάτοπτρα βλ. Congdon 1981, 94-95.

603. Papaspyridi-Karouzou 1951, 583. Congdon 1981, 17-18.

604. Museum of Fine Arts ἀρ. εὐρ. 04.7. Congdon 1981, 140-141 ἀρ. 19 πίν. 16-17 (γύρω στὰ 515-510 π.Χ.).

605. Μουσεῖο τοῦ Hermitage ἀρ. εὐρ. B 815. Congdon 1981, 146-147 ἀρ. 27 πίν. 24 (γύρω στὰ 495-480 π.Χ.).

606. Βρετανικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὐρ. 242. Congdon 1981, 157-158 ἀρ. 42 πίν. 37 (γύρω στὰ 470-460 π.Χ.).

607. Atkins Museum of Fine Arts ἀρ. εὐρ. 60-84. Congdon 1981, 169-170 ἀρ. 58 πίν. 53 (465-460 π.Χ.).

608. Petit Palais ἀρ. εὐρ. 39. Congdon 1981, 180-181 ἀρ. 70 πίν. 64 (460-455 π.Χ.).

σχῆμα καὶ τὴν ἀπόδοση τῶν λεπτομερειῶν στὶς φτεροῦγες αὐτὲς προσφέρουν οἱ φτεροῦγες τῶν Ἐρώτων στὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Κόρινθο ποὺ προαναφέρθηκε⁶⁰⁹.

Προβληματικὸ εἶναι τὸ εὔρημα ἀρ. 140 εἰκ. 167, καθὼς στὴν παλάμη τοῦ χεριοῦ ἀναγνωρίζεται περισσότερο κάποιον μικρὸν τετράποδο ζῶον καὶ ὄχι πτηνὸ (περιστέρι) ποὺ κατὰ κανόνα κρατεῖ ἢ κόρη στα στήθια κάτοπτρα. Τὸν ἴδιον τύπο βάσης μετὰ τὴν ἐπίκυρτη, τριποδικὴ βάση ἀρ. 141 εἰκ. 168, μετὰ τὸ ἀνάγλυφο γλωσσωτὸ κόσμημα καὶ μετὰ τὸ ἰωνικὸ κιονόκρανον πάνω ἀπὸ κάθε πόδι αἰλουροειδοῦς, ἔχει ἓνα στήθιο κάτοπτρο στὸ Παρίσι⁶¹⁰.

Γ3. Τμῆμα ἀπὸ ἰδιότυπο στήθιο κάτοπτρο ἢ δακτυλοειδὲς στήριγμα

Τὸ εὔρημα ἀρ. 179 εἰκ. 186, μετὰ τὸν ἐλλιπῶς σωζόμενο πλατὺ δακτύλιον, τὸ συμφυρὲς πόδι καὶ τὴν βάση στὴ μορφὴ ἄκρου ποδιοῦ αἰλουροειδοῦς, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀμφίβολο ὅτι ἀνήκει σὲ κάτοπτρο, καθὼς παρεμφερὲς τύπος κατόπτρου δὲν εἶναι γνωστός. Εἶναι πιθανότερο νὰ πρόκειται γιὰ τμῆμα ἀπὸ τριποδικὸ δακτυλοειδὲς στήριγμα^{610α}. Ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ δακτυλίου εἶναι ἐπίπεδη. Ἡ ἐλαφρότητα κυρτῆ διαμόρφωση τοῦ ποδιοῦ στὴν ἴδια πλευρὰ ὑποδεικνύει ὅτι τὸ πόδι δὲν ἦταν προσκολλημένο σὲ κάποια ἄλλη ἐπιφάνεια. Κρίνοντας ἀπὸ τὴν θέση εὔρεσης, μετὰ τῆς «ἱερᾶς πηγῆς» καὶ τῆς ἀρχαίας γέφυρας, τὸ ἀποσπασματικὰ σωζόμενο αὐτὸ ἔργον δὲν εἶναι ὑστερότερον ἀπὸ τὸ α' τέταρτον ἢ τὸ α' τρίτον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Γ4. Ἄπλοὶ δίσκοι κατοπτρισμοῦ

Λίγοι δίσκοι κατοπτρισμοῦ ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Ἀρτέμιδος δὲν ἦταν ἐφοδιασμένοι μετὰ λαβή, ὅπως ὁ μικρὸς δίσκος ἀρ. 142 εἰκ. 169, διαμέτρου 0.09 μ., προερχόμενος ἀπὸ τὴν περιοχὴ νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας. Ἰδία κόσμιση μετὰ τοῦ δίσκου αὐτοῦ, μετὰ τὶς ἀνάγλυφες κοκκίδες στὴν περιφέρεια καὶ τὸ γλωσσωτὸ μοτίβο στὸ περιχέλωμα, φέρει καὶ ἐνεπίγραφος δίσκος κατοπτρισμοῦ χωρὶς λαβὴ ἀπὸ τάφο στὴν Ἰαλυσό, πιθανῶς τοῦ β' τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.⁶¹¹ Ὡστόσο, ὁ ροδίτικος δίσκος ἔχει πολλὴ μεγαλύτερη διάμετρο (0.18 μ.). Ἰδία κόσμιση ἀπαντᾷ καὶ σὲ δίσκους στήθιων κατόπτρων⁶¹². Ἐντελῶς ἀκόσμητοι εἶναι ὁ μικρὸς δίσκος ἀρ. 144 εἰκ. 171, διαμέτρου 0.079 μ. καὶ πάχους 0.001 μ., ἀπὸ βόθρον δυτικὰ τοῦ ἀνατολικοῦ σκέλους τῆς πειόσχημης Στοᾶς, καὶ ὁ μεγαλύτερος δίσκος ἀρ. 148 εἰκ. 174, διαμέτρου 0.115 μ. καὶ πάχους 0.0015 μ., ἀπὸ τὴν περιοχὴ βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος. Ὁ ἀκόμα μεγαλύτερος δίσκος ἀρ. 143 εἰκ. 170, διαμέτρου 0.144 μ. καὶ πάχους 0.001 μ., μετὰ ἄγνωστη τὴν θέση εὔρεσης στὸ ἱερό, φέρει πλησίον τῆς περιφέρειας ἀπλούστατη διακόσμιση μετὰ ἐμπέστες στιγμές, ὅπως καὶ οἱ δίσκοι κάποιων κατόπτρων τοῦ τύπου Πα⁶¹³.

609. Petit Palais ἀρ. εὔρ. 39. Αὐτόθι 180-181 ἀρ. 70 πίν. 64 (γύρω στὰ 460-455 π.Χ.), μετὰ τὴν ἐπισημάνση ὅτι ἡ σημερινὴ ἀποκατάσταση τῶν Ἐρώτων στραμμένων πρὸς τὰ ἔξω πιθανῶς εἶναι λανθασμένη.

610. Μουσεῖο τοῦ Λούβρου ἀρ. εὔρ. Br. 1691. Congdon 1981, 93, 193-194 ἀρ. 85 εἰκ. 15 πίν. 80 (γύρω στὸ 450 π.Χ.).

610α. Βλ. Tarditi 2016, 105 κέ.

611. Jacopi 1929, 235 ἀρ. 224,2 εἰκ. 235. Jeffery 1990², 350 ἀρ. 28.

612. Π.χ. Papaspyridi-Karouzou 1951, 581 εἰκ. 7. Congdon 1981, 204-205 ἀρ. 100 εἰκ. 100c στή σ. 205.

613. Ἀρ. 99 εἰκ. 116, 105 εἰκ. 123, 107 εἰκ. 125, 118 εἰκ. 136-137.

Ίσως χωρὶς λαβὴ ἦταν καὶ ὁ ἀκόσμητος δίσκος ἀρ. **153** εἰκ. 179, μὲ ἄγνωστη τὴ θέση εὗρεσης στὸ ἱερό, διαμέτρου 0.131 μ. καὶ πάχους 0.002 μ., ἀπὸ τὸν ὁποῖο λείπει μὲν μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὴν περιφέρεια, ἀλλὰ οἱ δίσκοι τῶν κατόπτρων τοῦ τύπου Πα, μὲ τὸ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, κατὰ κανόνα ἔχουν χαμηλὸ περιχέλωμα στὴν πίσω πλευρά. Πάχος ἀπὸ 0.0015 μ. ἕως 0.002 μ. ἔχουν καὶ οἱ δίσκοι ἀρ. **152** εἰκ. 178, ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, **155** καὶ **170**, ἀπὸ τὴν ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸν βωμὸ ἀνατολικά τοῦ ναοῦ, **157**, ἀπὸ τὴν περιοχὴ δυτικὰ τῆς ἀρχαίας γέφυρας, **165**, ἀπὸ τὸ «Μικρὸ ἱερό», καὶ **172**, ἀπὸ τὸ κτήριο τὸ παλαιότερο τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, οἱ ὁποῖοι ὅμως σώζονται ἐλλιπέστατα.

Οἱ ἀκέραιοι δίσκοι ἀρ. **145** εἰκ. 172, πάχους 0.004 μ., ἀπὸ τὸ κτήριο τὸ παλαιότερο τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, καὶ ἀρ. **149** εἰκ. 175, πάχους περίπου 0.006 μ. μαζί μὲ τὸ περιχέλωμα, ἀπὸ τὴν «ιερὰ πηγὴ», δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνήκαν σὲ κάτοπτρα τοῦ τύπου Πβ, ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία τμήματα κατασκευασμένα χωριστά (τὸν δίσκο, τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μὲ τὸ συμφυῆς στέλεχος καὶ τὴ λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό). Πιθανῶς τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν δίσκο ἀρ. **154** εἰκ. 180, πάχους 0.005 μ., ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἔξω ἀπὸ τὴν πειόσχημη Στοᾶ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο λείπει μὲν μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὴν περιφέρεια, ἀλλὰ τὸ πάχος τοῦ δίσκου τῶν κατόπτρων τοῦ τύπου Πα, μὲ τὸ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικό, σὲ λίγες περιπτώσεις εἶναι μεγαλύτερο τῶν 0.003 μ.

Ἀπὸ τοὺς δίσκους ποὺ σώζονται πολὺ περισσότερο ἀποσπασματικὰ ἢ ἀκόμα καὶ σὲ συνανήκοντα τεμάχια, ὁ δίσκος **158**, ἀπὸ τὴν περιοχὴ κοντὰ στὸν στυλοβάτη τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, πάχους 0.004 μ. καὶ μὲ χαμηλὸ περιχέλωμα στὴν πίσω πλευρά, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνήκε σὲ κάτοπτρο εἴτε τοῦ τύπου Πα εἴτε τοῦ τύπου Πβ. Ἀπὸ τοὺς δίσκους **163**, **167** καὶ **171** σώζονται κάποια θραύσματα, ὅλα πάχους 0.003 μ., ἢ κατάσταση διατήρησης τῶν ὁποίων δὲν διευκολύνει τὴν συναγωγὴ ἀσφαλοῦς συμπεράσματος.

Οἱ ἐλλιπεῖς δίσκοι ἀρ. **146**, **162** καὶ **164**, ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ κτήριο τὸ παλαιότερο τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, ὁ δεῦτερος ἀπὸ τὴν ἔρευνα βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος καὶ ὁ τρίτος ἄγνωστης θέσης εὗρεσης στὸ ἱερό, ἐπειδὴ ἡ διάμετρος τους ὑπολογίζεται ὅτι δὲν θὰ ἦταν μικρὴ καὶ ἔχουν πάχος μόλις 0.001 μ., θεωρητικὰ θὰ μπορούσαν νὰ ἀνήκουν σὲ κάτοπτρα τοῦ τύπου Ι, μὲ τὴ συμφυῆ λαβή. Γιὰ τοὺς ἐλλιπέστατα σωζόμενους δίσκους ἀρ. **156**, **166** καὶ **168**, μὲ πάχος ὁμοίως 0.001 μ., δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ συναγωγὴ κάποιου συμπεράσματος. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ θραύσματα ἀπὸ τοὺς δίσκους ἀρ. **169** καὶ **173**, ἢ πολὺ κακὴ κατάσταση διατήρησης τῶν ὁποίων ἀπὸ τὴν ὀξείδωση δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀκριβῆ μέτρηση τοῦ πάχους τους. Ὁ δίσκος ἀρ. **160**, ἀπὸ τὸν ὁποῖο σώζονται τρία συνανήκοντα τεμάχια, μὲ ἀρκετὰ μεγάλη διάμετρο (0.185 μ.), πάχος 0.002 μ., χωρὶς περιχέλωμα στὴν πίσω πλευρά, προερχόμενος ἀπὸ τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνήκε σὲ κάτοπτρο τοῦ τύπου Ι, μολονότι ἡ κακὴ κατάσταση διατήρησής του δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπιβεβαιωθεῖ ἡ πιθανότητα νὰ ἔχει θραυσθεῖ καὶ ἀποχωριστεῖ ἢ ἄλλοτε συμφυῆς λαβή.

Πάχος 0.001 μ. ἔχουν καὶ οἱ σχετικὰ μικρῆς διαμέτρου, ἐλλιπῶς σωζόμενοι δίσκοι ἀρ. **147** εἰκ. 173 (διαμ. 0.124 μ.), **150** εἰκ. 176 (διαμ. 0.127 μ.), **159** (διαμ. 0.125 μ. περίπου), **161** (διαμ. κατὰ προσέγγιση 0.11 μ.), καθὼς καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ αὐτοὺς δίσκος ἀρ. **151** εἰκ.

177 (διαμ. 0.14 μ.), προερχόμενοι σὲ γενικὲς γραμμὲς ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ (ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, μπροστὰ ἀπὸ τὸν ναὸ καὶ νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας). Ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι βέβαιο γιὰ τὸν δίσκο ἀρ. **147** καὶ ἀρκετὰ πιθανὸ γιὰ τὸν δίσκο ἀρ. **151** ὅτι δὲν εἶχαν λαβὴ, εἴτε συμφυῆ εἴτε χωριστὰ κατασκευασμένη. Ἐπὶ πλέον, δίσκοι τόσο λεπτοὶ εἶναι ἀπίθανο νὰ ἀνήκαν σὲ κάτοπτρα τοῦ τύπου Πβ.

Ὅλοι οἱ παραπάνω δίσκοι δὲν φαίνονται νὰ εἶναι ὑστερότεροι τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., κρίνοντας ἀπὸ τὶς θέσεις εὐρεσῆς τους.

Δ. ΕΛΕΦΑΝΤΙΝΕΣ ΚΑΙ ΟΣΤΕΪΝΕΣ ΛΑΒΕΣ ΚΑΤΟΠΤΡΩΝ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ξύλινες λαβὲς κατόπτρων, οἱ ὁποῖες ἔχουν παρουσιαστῆ μαζὶ μὲ τὰ λοιπὰ εὐρήματα ἀπὸ ξύλο τῶν ἀνασκαφῶν 1961-1963 στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας⁶¹⁴, δύο ἐλεφάντινες λαβὲς (ἀρ. **180** καὶ **181** εἰκ. 187) καὶ λίγα ὀστέινα τεμάχια (ἀρ. **182**, **183** εἰκ. 188, **184-187** εἰκ. 189) ἐνδέχεται νὰ ἀνήκουν σὲ κάτοπτρα.

Ἀρκετὰ κάτοπτρα μὲ ἐλεφάντινη, κάποτε καὶ ξύλινη λαβή, διακοσμημένη μὲ ἀνάγλυφες παραστάσεις, ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Κύπρου, εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴ Μυκηναϊκὴ ἐποχὴ⁶¹⁵. Διαφορετικοῦ σχήματος ἐλεφάντινες καὶ ὀστέινες λαβὲς κατόπτρων, κυρίως τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ἔχουν διατηρηθεῖ σὲ λίγες περιπτώσεις. Γιὰ κάποιες ἀπὸ τὶς ὀστέινες λαβὲς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα στρώματα στὴν ἀκρόπολη τῆς Λίνδου ἔχει ὑποθεθεῖ ὅτι θὰ μπορούσαν νὰ ἀνήκουν σὲ κάτοπτρα⁶¹⁶.

Ἐλεφάντινη κυλινδρική λαβή, ἴσως δουλεμένη στὸν τόρνο ἔτσι ὥστε νὰ ἀποδίδονται σὲ κάθετη διάταξη ἕξι μεγάλες χάντρες πιεσμένου σφαιρικοῦ σχήματος, διακρινόμενες μὲ λεπτοὺς διπλοὺς δακτύλιους, εἶναι προσαρτημένη σὲ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο μὲ ἐνδιάμεσο μέλος κόρη στὸν τύπο τὸν λεγόμενο τῆς Καρυάτιδος⁶¹⁷. Ἐνα μακρὸν χάλκινο στέλεχος διαπερνᾷ τὴν ἐλεφάντινη λαβὴ ἀπὸ ἓνα δισκίον στὴν κορυφή, συμφυῆς μὲ τὰ ἄκρα πόδια τῆς κόρης, ἕως τὸ κάτω πέρασ τῆς, ἀπολήγοντας σὲ ἄλλο δισκίον μὲ κομβίον στὴν κάτω ἐπιφάνεια. Ἔτσι ἡ λαβὴ μπορούσε νὰ παραμένει σταθερὰ στὴ θέση τῆς.

Ἡ ὀστέινη λαβή, κυλινδρική μὲ ἐλαφρότατη μείωση πρὸς τὰ κάτω, ἐνὸς ἑλληνικοῦ κατόπτρου δῆθεν ἀπὸ τὴν Ἐτρουρία, μὲ ἐνδιάμεσο μέλος Σειρήνα μὲ ὑψωμένες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες, πλαισιωμένη ἀπὸ σύστημα ἐλίκων καὶ ἀνθεμίων, ἔχει πολὺ ἀπλὴ διακόσμηση μὲ ἐγχάρακτους δακτύλιους κατὰ διαστήματα⁶¹⁸. Τὸ ὕψος τῆς λαβῆς εἶναι 0.11 μ. καὶ τὸ χάλκινο στέλεχος εἰσέρχεται σὲ αὐτὴν κατὰ 0.035 μ.

Ἡ σωζόμενη ἑλλιπῶς καὶ μὲ ἀρκετὰ διαβρωμένη τὴν ἐπιφάνεια ἀλλὰ προφανῶς ἀκόσμητη ἐλεφάντινη λαβὴ κατόπτρου ἀπὸ τὴν Κόρινθο εἶναι κυλινδρική μὲ ἐλαφρότατη μείωση πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀπολήγει σὲ ἓνα εἶδος κολάρου⁶¹⁹. Τὸ τετράγωνος διατομῆς καὶ πολὺ μακρὸ σὰν ραβδάκι χάλκινο στέλεχος διαπερνᾷ τὴ λαβὴ ἀπολήγοντας σὲ μικρὴ

614. Πωλογιώργη 2015, 191-194 ἀρ. 64-68 εἰκ. 70-71.

615. Schäfer 1958, 78-87, εἰκ. 3-5 παρ. 60-63.

616. Blinkenberg 1931, 150-152 ἀρ. 424-446 πίν. 16.

617. Μόναχο, Glyptothek und Museum antiker Kleinkunst ἀρ. εὐρ. 3653. Congdon 1981, 144-145 ἀρ. 25 πίν. 22 (γύρω στὰ 490-480 π.Χ.), μὲ τὴν παλαιότερη

βιβλιογραφία.

618. Σικάγο, Art Institute. Tarbell 1902, 4 πίν. 1. Oberländer 1967, 151 ἀρ. 246.

619. Stillwell 1948, 118 ἀρ. 19 πίν. 47. Oberländer 1967, 90 ἀρ. 136.

ὀριζόντια ράβδο. Στὸ ἄνω μέρος ἓνα χάλκινο δισκίο χρησίμευε γιὰ νὰ συγκρατεῖ τὴ λαβὴ στὴ θέση της. Ὅμοια μὲ αὐτήν, προσφέροντας καὶ τὸ πλήρες σχῆμα μὲ τὸ εὐρὺ κολάρο στὰ δύο ἄκρα, εἶναι ἡ ἀκέραιη ὀστέινη λαβὴ κατόπτρου ἴδιου τύπου ἀπὸ ταφῆ στὰ Καλύβια Ἡλιδος⁶²⁰.

Ἀπὸ τάφο τοῦ β' τετάρτου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. στὸ νεκροταφεῖο τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας, στὰ Χανιά, προέρχεται ἡ ὀστέινη λαβὴ χάλκινου κατόπτρου μὲ σιδερένιο ἐξάρτημα γιὰ τὴν προσαρμογὴ της⁶²¹. Ἡ λαβὴ ἔχει ἀτρακτοειδὲς σχῆμα μὲ ἓνα κολάρο σὲ κάθε ἄκρο καὶ κοσμεῖται μὲ ἀνάγλυφους δακτύλιους κατὰ διαστήματα, καθὼς καὶ μὲ δύο ὀριζόντιες σειρὲς μικρῶν ὀπῶν.

Οἱ δύο ἐλεφάντινες λαβὲς ἀρ. **180** καὶ **181** εἰκ. 187 δὲν ὁμοιάζουν μεταξὺ τους ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, ἔχουν ὅμως κοινὸ στοιχεῖο τὶς ἀντικριστὲς ὀπὲς στὸ ἄνω καὶ στὸ κάτω ἄκρο. Καὶ οἱ δύο λαβὲς προέρχονται ἀπὸ θέσεις στὸ ἱερὸ, στὶς ὁποῖες ἔχουν βρεθεῖ καὶ κάτοπτρα: ἡ πρώτη ἀπὸ τὴν περιοχὴ ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος μὲ τὸ πλῆθος τῶν κατόπτρων καὶ ἡ δευτέρη ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο δρόμο «μεταξὺ Στοᾶς καὶ πρώην βωμοῦ», δηλαδὴ ἀπὸ περιοχὴ στὴν ὁποία βρέθηκαν καὶ δύο ἐλλιπεῖς δίσκοι κατοπτρισμοῦ (ἀρ. **155** καὶ **170**), χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξει κάποια σύνδεση μεταξὺ τους. Μολονότι ἀκριβῆ παραλληλα γιὰ τὶς δύο ἐλεφάντινες λαβὲς ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος δὲν μποροῦν νὰ προσκομιστοῦν, ὡς πρὸς τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς διακόσμησης μὲ τοὺς πολλαπλοὺς δακτύλιους βρίσκονται πιὸ κοντὰ στὸ παράδειγμα τῆς ὀστέινης λαβῆς τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὸν τάφο στὴν ἀρχαία Κυδωνία. Ἔτσι, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνήκαν σὲ κάτοπτρα προερχόμενα ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Πιθανότατα καὶ οἱ δύο ἐλεφάντινες λαβὲς εἶναι τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Ὡς πρὸς τὰ ὀστέινα τεμάχια, οἱ ἀκόσμητες λαβὲς ἀρ. **182** καὶ **183** εἰκ. 188, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, καὶ ἰδιαίτερα ἡ δευτέρη λαβὴ ποὺ διασώζει καὶ τὸ ἓνα ἄκρο, εἶναι κοντὰ στὸ σχῆμα τῆς ἐλεφάντινης λαβῆς τοῦ κατόπτρου ἀπὸ τὴν Κόρινθο καὶ τῆς ὀστέινης λαβῆς ἀπὸ τὴν ταφῆ στὰ Καλύβια Ἡλιδος ποὺ προαναφέρθηκαν. Τὰ μικρότερα τεμάχια ἀρ. **184** καὶ **185** εἰκ. 189, πρῶτο καὶ δεῦτερο, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ κτηρίου τοῦ παλαιότερου τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς, ἂν καὶ δὲν μποροῦν νὰ συγκολληθοῦν, δὲν ἀποκλείεται νὰ συνανήκουν. Ἰδίας προέλευσης, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλη λαβὴ καὶ ἴσως συνανήκοντα, εἶναι τὰ δύο ἀκόμα μικρότερα τεμάχια ἀρ. **186** καὶ **187** εἰκ. 189, τρίτο καὶ τέταρτο. Ὅπως οἱ ἐλεφάντινες, ἔτσι καὶ οἱ ὀστέινες λαβὲς, κρίνοντας ἀπὸ τὴ θέση εὗρεσής τους, πρέπει νὰ ἀνήκουν στὸν 5ο αἰ. π.Χ.

Συνολικὰ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας διατηρήθηκαν πέντε ξύλινες λαβὲς κατόπτρων (ἀκέραιες καὶ σὲ τεμάχια, μὲ καλύτερα διατηρημένη τὴ λαβὴ τοῦ κατόπτρου ἀρ. **98** εἰκ. 114-115), δύο ἐλεφάντινες ποὺ ἐνδεχομένως ἀνήκαν σὲ κάτοπτρα καὶ τέσσερις ὀστέινες (σὲ τεμάχια). Ὁ ἀριθμὸς τῶν λαβῶν αὐτῶν ἴσως φαίνεται μικρὸς σὲ σύγκριση μὲ τὸ πλῆθος τῶν χάλκινων κατόπτρων ποὺ εἶχαν λαβὴ κατασκευασμένη χωριστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό, ὡστόσο δὲν εἶναι καθόλου εὐκαταφρόνητος ἂν ἀναλογιστοῦμε πόσο λίγες τέτοιες λαβὲς ἔχουν διασωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

620. Ἀραπογιάννη 1992, 113 πίν. 36α (ἀρ. εὐρ. Μ 2814). Ἡ ταφῆ χρονολογεῖται στὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., τὸ κάτοπτρο εἶναι τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

621. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Χανίων ἀρ. εὐρ. Μ 479. Πωλογιώργη 1985, 171-172 πίν. 63γ.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώνα μὲ τὸ κατάφυτο περιβάλλον, τὰ πηγαῖα νερὰ καὶ τὸν Ἑρασῖνον ποταμὸ ἐγκαθιδρύεται τὸν 8ο αἰ. π.Χ. καὶ διαρκεῖ ἕως τὰ μέσα ἢ τὸν ὕστερο 3ο αἰ. π.Χ., ὅταν τὸ ἱερὸ ἐγκαταλείπεται καὶ ἐρημώνεται πιθανότατα μετὰ ἀπὸ φυσικῆς καταστροφῆς. Μεγάλῃ ἄνθηση γνωρίζει τὸ ἱερὸ ἀπὸ τὸν 6ο αἰ. π.Χ. ἐπὶ Πεισιστράτου καὶ ἕως τὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Κατὰ τὴν περσικὴ εἰσβολὴ τοῦ 480/79 π.Χ. τὸ ἱερὸ λεηλατεῖται καὶ καταστρέφεται, ἀλλὰ σύντομα ἐπανιδρύεται καὶ ἀνακτᾷ τὴν παλαιὰ αἴγλη. Κατὰ τὴν περίοδο τῆς Νικαιεῖας εἰρήνης σημειώνεται ἰδιαίτερη οἰκοδομικὴ δραστηριότητα μὲ τὴν ἀνέγερση τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, ἡ ὁποία παρέμεινε ἡμιτελὴς κυρίως ὡς πρὸς τὸν ἀνατολικὸ τῆς βραχίονα πιθανῶς λόγῳ οἰκονομικῆς δυσπραγίας. Τὸν 2ο αἰ. μ.Χ. ἐλάχιστες ταφῆς σὲ συγκεκριμένη θέσῃ εἶναι παντελῶς ἄσχετες μὲ ὁποιαδήποτε δραστηριότητα θρησκευτικῆς φύσεως στὸ ἱερό. Τὴν ἴδια ἐποχὴ τὸ μεγάλο ἀνάγλυφο τοῦ Πολυδευκίωνος⁶²², νεαροῦ εὐνοοῦμενου τοῦ Ἡρώδη Ἀττικοῦ, συνδέεται μὲ τὴν ἀνάμνηση τοῦ ἱεροῦ, στὸ ὁποῖο λατρεύτηκε ἡ Ἄρτεμις, ἢ ἀπλῶς καὶ μόνον μὲ ἓναν χώρο δασώδη καὶ λιμνώδη, ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους στὴν Ἀττικὴ τοῦ πάμπλουτου σοφιστῆ γιὰ τοὺς περιπάτους μὲ τοὺς μαθητῆς του.

Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν κατόπτρων ποὺ ἀποκαλύφθηκε κατὰ τὶς ἀνασκαφῆς στὸ ἀττικὸ αὐτὸ ἱερὸ συνεπικουρεῖ στὴν ἐπιβεβαίωση γιὰ τὴ λατρεία τῆς θεᾶς ὡς προστάτιδος τῶν γυναικῶν στὸν ἕγγαμο βίον τους, στενὰ συνδεδεμένο μὲ τὴ γέννηση καὶ τὴν ἀνατροφὴ παιδιῶν, καθὼς καὶ τῶν κοριτσιῶν ποὺ προετοιμάζονταν γιὰ τὸν γάμο καὶ τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ. Τὸ φθαρτὸ ὑλικὸ τῶν ἐνδυμάτων ποὺ ἀφιερώνονταν ἀπὸ τὶς λεχῶνες μετὰ ἀπὸ ἐπιτυχητὴ γέννα ἢ τοὺς οἰκείους τῶν γυναικῶν ποὺ εἶχαν ἀποβιώσει κατὰ τὸν τοκετὸ καὶ τὰ ὁποῖα ἴσως ἀποτελοῦσαν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀναθημάτων, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλειά τους διὰ παντός. Πολλὰ κάτοπτρα ὅμως διατηρήθηκαν ὡς ἀδιαμφισβήτητα μαρτύρια τοῦ γυναικείου φύλου τῶν ἀναθετῶν καὶ τῶν ιδιοτήτων τῆς θεᾶς ὡς προστάτιδος τῆς γυναικείας φύσης.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀριστοδάμειαν ποὺ ἀφιέρωσε στὴν Ἄρτεμιν Βραυρωνίαν ἓνα κάτοπτρο μὲ ἐλεφάντινη λαβὴ καὶ ἀναφέρεται σὲ καταλόγους ἀναθημάτων ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, μόνον δύο ἀκόμα γυναικῶν εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα ἀπὸ τὶς ἐπιγραφῆς σὲ ἰσάριθμα κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερὸ στὴ Βραυρώνα, τῆς Ἰπυλλας τῆς Ὀνήτορος καὶ τῆς Μύρτης. Ἀπὸ ἓνα τρίτο, πολὺ ἀποσπασματικὰ σωζόμενο, ἐνεπίγραφο κάτοπτρο διατηρήθηκαν μόνον τρεῖς γράμματα, τὰ δύο ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἴσως ἀνήκουν στὸ ὄνομα τῆς Ἀρτέμιδος.

---

622. Ὁρλάνδος 1961, 35-36 εἰκ. 39. Ὁρλάνδος 1963, 706, 712 εἰκ. 17. Themelis 1971, 27. Mitsopoulos-1962, 32 εἰκ. 42. Daux 1962, 679, 681 εἰκ. 21. Daux Leon 2015, 17.

Ἀπὸ κανένα ἄλλο ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ἱερὸ ποὺ ἄκμασε ἰδιαίτερα κατὰ τὸν 6ο καὶ τὸν 5ο αἰ. π.Χ. δὲν ἔχει ἔλθει στὸ φῶς τόσο μεγάλος ἀριθμὸς κατόπτρων, ὅσο ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρώννα. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ὑποδηλώνει ὅτι ἡ ἀνάθεση αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῶν ἀφιερωμάτων στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας τουλάχιστον κατὰ τὴν προαναφερθεῖσα περίοδο ἀποτελοῦσε συνηθέστατη πρακτικὴ.

Τὰ κάτοπτρα βρέθηκαν κατὰ κύριον λόγον σὲ θέσεις τοῦ ἱεροῦ ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ λατρεία, πιθανῶς καὶ μὲ τὴν τέλεση τελετουργικῶν πράξεων, ὅπως στὰ βόρεια τοῦ μεγάλου κρηπιδώματος καὶ τὴν περιοχὴ τῆς «ιερᾶς πηγῆς» ἕως καὶ τὴ γέφυρα, ὅπου διαπιστώνεται καὶ ἡ μεγαλύτερη συγκέντρωση κατόπτρων, στὰ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου κτίσματα μὲ τὶς πυρὲς καὶ τὰ μελανὰ χῶματα, στὸ «Μικρὸ Ἱερὸ» μὲ τὸν βόθρο, στὸν βόθρο μὲ τὰ μελανὰ χῶματα στὸ κτήριο τὸ παλαιότερο τῆς Στοᾶς καὶ στὴν περιοχὴ βόρεια καὶ νότια αὐτοῦ. Σποραδικὰ εὐρήματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σωζόμενα ἀποσπασματικά, προέρχονται καὶ ἀπὸ ἄλλες θέσεις. Γιὰ κάποια κάτοπτρα δὲν ὑπάρχουν διαθέσιμες ἐνδείξεις γιὰ τὴν ἀκριβῆ θέση εὐρεσίης τους στὸ ἱερό. Τὸ 480/479 π.Χ. ἀποτελεῖ τὸν *terminus ante quem* γιὰ τὴν πλειονότητα, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε ὄχι γιὰ τὸ σύνολο τῶν εὐρημάτων, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς «ιερᾶς πηγῆς», τὰ κτίσματα ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καταπλακώθηκαν ἀπὸ τὴν κατάρρευση τῆς βραχώδους στέγης καὶ τὴν κατολίσθηση τῶν βράχων γύρω στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., τὴ χρῆση τοῦ «Μικροῦ Ἱεροῦ» καὶ κατὰ τὸν 4ο αἰ. π.Χ. μαρτυροῦν κυρίως λίγα εἰδώλια καὶ τὸ «παλαιότερο κτήριο» ἐγκαταλείφθηκε ὅταν καλύφθηκε ἐν μέρει ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πεϊόσχημης Στοᾶς κατὰ τὴν ἀνέγερσίν της γύρω στὸ 420 π.Χ.

Τὰ κάτοπτρα ποὺ ἀποκαλύφθηκαν κατὰ τὶς ἀνασκαφές στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας καλύπτουν τὸ χρονικὸ διάστημα σὲ γενικὲς γραμμὲς ἀπὸ τὸ γ' τέταρτο τοῦ 6ου ἕως τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Πολὺ λίγα κάτοπτρα πιθανῶς ἀνήκουν στὸ β' μισὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Κάτοπτρα κορινθιακά, ἀργεῖτικα, ἄττικά, κυπριακά, ροδιακά, σαμιακά, λοκρικὰ, ἓνα πιθανότατα ἀπὸ ἑλληνικὸ μικρασιατικὸ ἐργαστήριον, ἀκόμα καὶ ἓνα σκυθικὸ, περιλαμβάνονται στὸ πολυπληθὲς ὕλικό. Ἡ πλειονότητα ἀνήκει σὲ διάφορους τύπους τῶν κατόπτρων μὲ χειρολαβή. Πολὺ λίγα τμήματα ἀπὸ στητὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος, ἓνα πιθανόν, ἀλλὰ ἐλλιπῶς σωζόμενο, ἐντελῶς ἰδιότυπο στητὸ κάτοπτρο καὶ κάποιοι ἀπλοὶ δίσκοι κατοπτρισμοῦ συμπληρώνουν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῶν ἀναθημάτων στὴν Ἀρτεμιν Βραυρωνίαν. Ἐκπλήσσει ὅτι ἀπὸ τὰ στητὰ κάτοπτρα τοῦ τύπου τοῦ λεγομένου τῆς Καρυάτιδος διατηρήθηκαν πολὺ λίγα τμήματα, κυρίως παραπληρωματικὰ ἔξαρτήματα. Τὸ νὰ ἔχουν τακεῖ κάτοπτρα, ὅπως καὶ ἄλλα χάλκινα ἔργα, γιὰ τὴν ἐπαναχρησιμοποίησιν τοῦ μετάλλου σὲ δυσχερεῖς περιόδους γιὰ τὴν πόλιν δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ μίαν ὑπόθεσιν δύσκολα ἐπιβεβαιώσιμη στὴ συγκεκριμένη περίπτωσιν.

Ὅλα τὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος παρήχθησαν γιὰ πραγματικὴ χρῆσιν, δηλαδὴ δὲν ὑπάρχουν ὁμοιώματα κατόπτρων προοριζόμενα νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀποκλειστικὰ ὡς ἀναθήματα. Ἀκόμα καὶ λίγοι δίσκοι κατοπτρισμοῦ μικρῆς διαμέτρου καὶ χωρὶς λαβὴ ἐπιτρέπεται νὰ θεωρηθοῦν ὡς πραγματικὰ κάτοπτρα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνήκαν σὲ παιδίσκας ἢ νὰ ἀφιερώθηκαν στὸ ἱερὸ ἀπὸ τὶς μητέρες χάριν τῶν κοριτσιῶν τους. Συχνὰ σὲ δημοσιεύσεις κατόπτρων ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἱερά τὰ πολὺ μικρὸ πάχος, ἰδιαίτερα τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, ὁδηγεῖ στὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὰ κάτοπτρα αὐτὰ

παρήχθησαν εὐθύς ἐξαρχῆς γιὰ ἀναθηματικὴ χρῆση. Στὰ κάτοπτρα ἀπὸ τὸ ἱερὸ στῆ Βραυρώννα διαπιστώνεται ὅτι πολὺ λεπτὸ εἶναι τὸ ἔλασμα κατὰ κανόνα καὶ μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις στὰ πρῶμα κάτοπτρα μὲ τὴ συμφυῆ λαβή, τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Ὡς ἐκ τούτου, δὲν ὑπάρχει βάσιμος λόγος γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ κάτοπτρα νὰ ἀποκλεισθεῖ ἡ παραγωγή τους γιὰ πραγματικὴ χρῆση ἀπὸ τὶς κατόχους τους πρὶν τὰ ἀναθέσουν στὸ ἱερό.

Οἱ ἀναθέτιδες ποὺ προσέρχονταν στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας θὰ ἀνήκαν σὲ διάφορες κοινωνικὲς τάξεις. Πιθανότατα ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια ἦταν ἡ Ἴπυλλα ἢ Ὀνήτορος, μὲ βάση προσωπογραφικοὺς συσχετισμοὺς. Τὰ στητὰ κάτοπτρα καὶ τὰ κάτοπτρα μὲ ἐλεφάντινη λαβή, ὅπως π.χ. τὸ ἀνάθημα τῆς Ἀριστοδάμειας, ὑποδηλώνουν τὴν ὑπαρξὴ οἰκονομικῆς εὐπορίας. Ἀντιθέτως, ἡ ἀπλότητα πολλῶν κατόπτρων μὲ χειρολαβή, καθὼς καὶ οἱ ἀπλοὶ δίσκοι κατοπτρισμοῦ, δὲν ὑποδεικνύουν ἰδιαίτερα ὑψηλὸ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο.

Ἐφ' ὅσον στὴν διάρκεια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὰ ἀναθήματα στὸ ἱερὸ τῆς Βραυρώννας μεταφέρονταν στὴν Ἀκρόπολη, μὲ βάση καὶ τὴν ἐπιγραφή ἐπὶ Ἀριμνήστου ἄρχοντος τοῦ 416/5 π.Χ., δικαιολογεῖται ἡ σπάνια εὕρεση κατόπτρων κατὰ τὸ β' μισθὸ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ὡστόσο, κατὰ τὶς ἀνασκαφὲς στὸ ἱερὸ δὲν βρέθηκαν καὶ κάτοπτρα τοῦ 4ου καὶ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι κανένα δείγμα πτυκτοῦ κατόπτρου δὲν ἦλθε στὸ φῶς. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ προκαλεῖ προβληματισμοὺς καὶ ἐγείρει ἐρωτήματα, στὰ ὁποῖα τουλάχιστον πρὸς τὸ παρὸν δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ ὀριστικὴ ἀπάντηση.

Μήπως ἡ ἐξασθένηση καὶ ἐν τέλει διακοπὴ τῆς μακρᾶς παράδοσης νὰ ἀφιερώνονται κάτοπτρα στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας σχετίζεται μὲ τὴν ἐπικράτηση κατὰ τὸν 4ο καὶ τὸν πρῶμο 3ο αἰ. π.Χ. τῆς ἀνάθεσης τοῦ πλήθους τῶν ἀγαματίων κυρίως κοριτσιῶν ἀλλὰ καὶ ἀγοριῶν; Ὡστόσο, μεγάλος ἀριθμὸς κατόπτρων ἀναφέρεται στὶς στήλες τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μὲ τὰ ἀφιερώματα στὴν Ἀρτεμιν Βραυρωνίαν, οἱ ὁποῖες προσέρχονται ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη καὶ πιθανότατα ἀποτελοῦν ἀντίγραφα τῶν στηλῶν ποὺ ἦταν στημένες στὸ ἱερὸ στῆ Βραυρώννα. Ἐὰν τὰ ἀναθήματα αὐτὰ παρέμεναν στὸ ἱερὸ καὶ σὲ ἐτήσια βάση γινόταν ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ ἀπογραφή τους, γιατί δὲν βρέθηκαν κάτοπτρα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.; Μήπως τὰ κάτοπτρα στοὺς καταλόγους αὐτοὺς ἦταν παλαιότερα ἀναθήματα τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.; Μήπως τὰ νεώτερα κάτοπτρα ἐτάκησαν γιὰ τὴν ἐπαναχρησιμοποίηση τοῦ μετάλλου σὲ περιόδους δυσχερεῖς γιὰ τὴν πόλη; Ἡ μήπως ἀπλῶς δὲν ἔχουν βρεθεῖ ἀκόμα, δεδομένου ὅτι ἡ πλήρης ἀποκάλυψη ὀλόκληρου τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στῆ Βραυρώννα δὲν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ; Μὲ βάση τὰ ἀναγραφόμενα στὸ ἀθηναϊκὸ ψήφισμα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γυμνάσιο, τὴν παλαίστρα, τοὺς ἰπῶνες καὶ τὸ ἀμφιπολεῖον μὲ τὰ ὑπερῶια, ἐκκρεμεῖ ἡ ἀναζήτησις καὶ ἄλλων ἄγνωστων κτισμάτων, ὅσων ἡ πόλις οἰκοδομήσασα ἀνέθηκεν τῇ θεῷ, καὶ ὑπάρχουν ἐνδείξεις γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ ἱεροῦ τουλάχιστον πρὸς τὰ ἀνατολικὰ τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Ἡ πλειονότητα τῶν κατόπτρων ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἔχει καταγραφεῖ σὲ παλαιὸ εὐρετήριο (1963) μὲ τὴν προμετωπίδα «Κατάλογος Μουσείου Βραυρῶνος 3,5. Ἀνασκαφὴ Βραυρῶνος. Κατάλογος μικρῶν ἀντικειμένων». Ὁ κατάλογος αὐτὸς εἶναι πολὺ συνοπτικὸς ἀλλὰ ἰδιαίτερα χρήσιμος, καθὼς ἀναφέρονται τὸ ἔτος καὶ ἡ ἀκριβὴς θέσις εὕρεσης στὸ ἱερὸ τῶν ἀρχαίων ἀντικειμένων μὲ βάση τὶς ἀνασκαφικὲς ἐνδείξεις. Τὸ γράμμα Μ (= Μικροτεχνία) ποὺ προτάσσεται τοῦ ἀριθμοῦ εὐρετηρίου παραπέμπει στὸν συγκεκριμένον κατάλογο. Ἐνας μικρὸς ἀριθμὸς κατόπτρων, κυρίως αὐτῶν ποὺ περιελήφθησαν στὴν ἔκθεσι τοῦ Μουσείου, καταγράφηκε ἀργότερα σὲ ἄλλο εὐρετήριο μὲ τὴν προμετωπίδα «Βιβλίον Εἰσαγωγῆς Μουσείου Βραυρῶνος». Στὸ ἴδιο εὐρετήριο προστέθηκαν ἀρκετὰ ἀκόμα κάτοπτρα, τὰ ὁποῖα στὴν διάρκεια τῆς μελέτης μου ἐντοπίστηκαν ὡς ἀκατάγραφα. Τοῦ ἀριθμοῦ εὐρετηρίου τῶν κατόπτρων αὐτῶν προτάσσονται τὰ γράμματα ΒΕ. Πολὺ λίγα κάτοπτρα φέρουν πρὶν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τὰ διακριτικὰ γράμματα ΒΚ, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται σὲ τρίτο εὐρετήριο μὲ τὴν προμετωπίδα «Βιβλίον Καταγραφῆς». Τὸ εὐρετήριο αὐτὸ δυστυχῶς δὲν ἐντοπίστηκε. Ἔως τὴν ὀλοκλήρωσι τῆς παρούσας μελέτης μόνον δύο τμήματα ἀπὸ λαβὲς κατόπτρων δὲν εἶχαν καταγραφεῖ σὲ εὐρετήριο.

Σὲ λίγες περιπτώσεις διαπιστώθηκε ὅτι διαφορετικὰ κάτοπτρα ἢ τμήματα διαφορετικῶν κατόπτρων εἶχαν καταγραφεῖ σὲ εὐρετήριο μὲ τὸν ἴδιον ἀριθμὸ. Στὴν παροῦσα μελέτη διατηρήθηκε ὁ ἀριθμὸς εὐρετηρίου, ἀλλὰ ἔγινε διάκρισι τῶν κατόπτρων αὐτῶν μὲ τὴν προσθήκη τῶν γραμμῶν α, β καὶ γ (Μ 23α, Μ 23β, Μ 51α, Μ 51β, Μ 87α, Μ 87β, Μ 284α, Μ 284β, Μ 284γ, Μ 763α, Μ 763β, Μ 1766α, Μ 1766β, Μ 2897α, Μ 2897β, Μ 2898α, Μ 2898β, ΒΚ 340α, ΒΚ 340β, ΒΚ 340γ). Σὲ μία περίπτωση εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ ἴδιον κάτοπτρο καταγράφηκε δύο φορές μὲ δύο διαφορετικοὺς ἀριθμοὺς (Μ 26 καὶ Μ 2455).

Σὲ ὅλα τὰ κάτοπτρα ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ εἶναι κυκλικός, γι' αὐτὸ ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς παραλείπεται.

1 (ΒΕ 118). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆ λαβή.
Εἰκ. 1-4, ἔγχρ. εἰκ. α.

Συν. ὕψ. κατόπτρου 0.398 μ., ὕψ. λαβῆς 0.202 μ., ὕψ. ὀρθογώνιου τμήματος λαβῆς 0.06 μ., πλάτ. 0.05 μ., πάχ. 0.02 μ., ὕψ. κεντρικοῦ τμήματος 0.114 μ., διάμ. δισκίου 0.03 μ., ὕψ. ἐπικολλημένου ἐλάσματος στὸ κεντρικὸ τμήμα τῆς λαβῆς 0.106 μ., πλάτ. ἄνω 0.034 μ. καὶ κάτω 0.029 μ., διάμ. δίσκου 0.196 μ., πάχ. 0.001 μ.

Ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ εἶναι συγκολλημένος

ἀπὸ δύο κομμάτια καὶ συμπληρωμένος κατὰ τόπους μὲ κερί. Ἡ πίσω πλευρὰ του εἶναι πολὺ φθαρμένη. Τὸ κάτοπτρο ἔχει χρυσαφένια πατίνα μὲ πολλὰς μελανὲς κηλίδες κατὰ τόπους.

Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωσι. Τὸ ἀνώτερον τμήμα τῆς εἶναι ὀρθογώνιον, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες μὲ μείωσι πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ ἀπόληξι εἶναι δισκοειδῆς μὲ μικρὸ ὀρθογώνιον ἔλασμα στὸ κάτω μέρος, ἀναδιπλωμένο στὴν κύρια ὄψη πρὸς τὰ πίσω, ὥστε νὰ σχηματίζεται σωληνο-

ειδής θηλιά για τη συγκράτηση κρίκου ανάρτησης. Στην πίσω πλευρά της λαβής τὸ ἀνώτερο καὶ τὸ κεντρικὸ τμήμα της φέρουν στὰ ἄκρα χαμηλὸ πλαίσιο.

Στὴν κύρια ὄψη τοῦ κεντρικοῦ τμήματος εἶναι ἐπικολημένο λεπτὸ ἔλασμα ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ μείωση τῆς λαβῆς πρὸς τὰ κάτω καὶ φέρει μέσα σὲ ἐλαφρὰ προεξέχον ὀρθογώνιο πλαίσιο ἔκτυπη παράσταση ὄρθιας γυναικείας μορφῆς, στραμμένης πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ἀποδομένης σὲ κατατομή, μὲ προβαλλόμενο τὸ δεξιὸ σκέλος. Ἡ μορφή εἶναι ἀνυπόδητη καὶ ντυμένη μὲ ποδήρη, λεπτὸ καὶ ἐλαφρὰ πτυχωμένο χιτῶνα, ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει νὰ διαγράφεται ἔντονα τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος, καὶ μὲ κοντὸ ἱμάτιο, τὸ ὁποῖο κρέμεται πρὸς τὰ κάτω, περασμένο πάνω ἀπὸ τὸν δεξιὸ βραχίονα. Ἡ δεξιὰ ἄκρη τοῦ ἱματίου σχηματίζει κυματιστὴ παρυφή. Τὰ μαλλιά εἶναι κτενισμένα πρὸς τὸ πίσω μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ ἀναδεμένα χαμηλὰ στὸν αὐχένα. Τὸ μέτωπο στεφανώνεται ἀπὸ μία σειρὰ κοχλιωτῶν βοστρυχιδίων. Ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι μεγάλος μὲ παχιά βλέφαρα, οἱ παρειὲς εὔσαρκες καὶ τὰ χεῖλη, ἐλαφρὰ ἀνασηκωμένα στὶς ἄκρες, δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωση τοῦ ἀρχαίου μειδιάματος. Ἡ μορφή ὀσφραίνεται ἄνθος, τὸ ὁποῖο κρατεῖ μὲ ἀβρότητα μὲ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸν δέκτη τοῦ ὑψωμένου δεξιοῦ χεριοῦ σὲ κάποια ἀπόσταση ἀπὸ τὸ πρόσωπο. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, τὸ ὁποῖο εἶναι λυγισμένο στὸν ἄγκωνα καὶ φέρεται πρὸς τὰ ἔμπρὸς στὸ ὕψος τοῦ γλουτοῦ, ἡ μορφή φαίνεται ὡσὰν νὰ ἀνασύρει τὸν χιτῶνα της. Σὲ ζώνη κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση ἀποδίδεται ἀνθέμιο μὲ ἑννέα φύλλα, πλαισιωμένο ἀπὸ ἀνοικτὰ ἄνθη λωτοῦ.

Στὸ δισκίον εἶναι ἐπικολημένο λεπτό, κυκλικὸ ἔλασμα, σωζόμενο ἐλλιπῶς, μὲ ἔκτυπη παράσταση Γοργονείου, τὸ ὁποῖο περιβάλλεται ἀπὸ σειρὰ κουνκιδῶν σὲ πυκνὴ διάταξη. Στὸ πρόσωπο τοῦ δαιμονικοῦ τέρατος διακρίνονται οἱ μεγάλοι ὀφθαλμοὶ μὲ τὰ παχιά βλέφαρα καὶ τὴν ἰριδα στὸν βολβό, ἡ τριγωνικὴ μύτη μὲ τὰ πλατιά ρουθούνια, τὰ τραβηγμένα χεῖλη ποὺ ἀποκαλύπτουν τὶς δύο σειρὲς δοντιῶν, μὲ προεξέχοντες τοὺς μεγάλους κοπτήρες.

Δὲν ἀποκλείεται ἀρχικὰ νὰ ὑπῆρχε ἐπικολημένο ἔλασμα καὶ στὸ ἀνώτερο ὀρθογώνιο τμήμα τῆς λαβῆς, στὸ ὁποῖο διακρίνεται ἓνα εἶδος ἐπίστρωσης μελανοῦ χρώματος, ἴσως κατάλοι-

πο κολλητικῆς ὕλης, καὶ ἡ ἐπιφάνεια δὲν εἶναι λεία ὅπως στὸν δίσκο.

Βρέθηκε στὶς 29.7.1961 στὸν τομέα Β, στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, πλησίον τῆς πηγῆς.

2 (ΒΕ 8528). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 5.

Συν. ὕψ. 0.411 μ., διάμ. δίσκου 0.214 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.001 μ. καὶ στὴ λαβὴ 0.0015 μ.

Εἶναι ἐλλιπὲς σὲ μικρὸ τμήμα τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐλαφρὰ σκεβρωμένος, καὶ παρουσιάζει φθορὲς στὴν ἐπιφάνεια. Ἡ πατίνα εἶναι χρυσοκάστανη ἕως μελανή. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση, μὲ ὀρθογώνιο τὸ ἀνώτερο τμήμα, ἐπίμηκες καὶ μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω το κεντρικὸ καὶ δισκοειδῆ ἀπόληξη, στὸ κάτω μέρος τῆς ὁποίας μικρὸ ὀρθογώνιο ἔλασμα ἀναδιπλώνεται στὴν κύρια ὄψη πρὸς τὰ πίσω, ὥστε νὰ σχηματίζεται σωληνοειδὴς θηλιά για τὴ συγκράτηση κρίκου ανάρτησης. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ κατόπτρου τὸ ἀνώτερο καὶ τὸ κεντρικὸ τμήμα τῆς λαβῆς φέρουν στὰ ἄκρα πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο.

Ἐνδείξεις ὡς πρὸς τὴν προέλευση δὲν ὑπάρχουν. Εἶχε συντηρηθεῖ παλαιότερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς καὶ ἴσως προέρχεται ἀπὸ τὴ Βραυρῶνα.

3 (Μ 1718). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 6.

Ὑψ. 0.322 μ., διάμ. δίσκου 0.154 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.001 μ. καὶ στὴ λαβὴ 0.0015 μ.

Εἶναι ἀκέραιο, ἀλλὰ μὲ ἀποκρούσεις στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, τὰ ἄκρα τοῦ ὁποῖου εἶναι ἐλαφρὰ κυρτωμένα. Ἡ πατίνα εἶναι καστανοπράσινη μὲ μελανὲς κηλίδες κατὰ τόπους. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση. Τὸ ἄνω τμήμα της εἶναι ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες, μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω, καὶ ἡ ἀπόληξη δισκοειδὴς μὲ μικρὸ ὀρθογώνιο ἔλασμα στὸ κάτω μέρος, τὸ ὁποῖο στὴν κύρια ὄψη ἀναδιπλώνεται πρὸς τὰ πίσω, ὥστε νὰ σχηματίζεται σωληνοειδὴς θηλιά για τὴ συγκράτηση κρίκου ανάρτησης. Στὴν πίσω πλευρὰ τῆς λαβῆς καὶ στὸ ὀρθογώνιο τμήμα της διαπιστώνεται στὰ ἄκρα πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο.

Βρέθηκε στὶς 4.8.1961 στὸ δυτικὸ πηγάδι.

- 4** (M 1717). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή.
Εικ. 7.
Σωζ. ύψ. 0.345 μ., διάμ. δίσκου 0.20 μ. περίπου, πάχ. στὸν δίσκο 0.001 μ. καὶ στὴ λαβὴ 0.002 μ.
Εἶναι ἑλλιπὲς στὸ ἄνω τμήμα τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο σώζονται χωριστά, μὴ συγκολλημένα, δύο μικρὰ κομμάτια. Ὁ δίσκος εἶναι στρεβλωμένος κατὰ τόπους. Ἡ πατίνα εἶναι χρυσοπράσινη μὲ μελανὲς κηλίδες. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση. Τὸ ἀνώτερο τμήμα τῆς εἶναι ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ ἀπόληξη δισκοειδῆς, μὲ μικρὸ ἔλασμα στὸ κάτω μέρος, ἀναδιπλωμένο στὴν κύρια ὄψη πρὸς τὰ πίσω, ὥστε νὰ σχηματίζεται σωληνοειδῆς θηλιὰ γιὰ τὴ συγκράτηση κρίκου ἀνάρτησης. Στὴν πίσω πλευρὰ τῆς λαβῆς τὸ ὀρθογώνιο καὶ τὸ κεντρικὸ τμήμα φέρουν στὰ ἄκρα πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο. Βρέθηκε στὶς 9.8.1961 κατὰ τὸ κοσκίνισμα χωμάτων ἀπὸ τὸν τομέα Β τῆς ἀνασκαφῆς, «τετραγώνον 2ον, 3ον», καὶ σὲ βάθ. 1.70 μ.
- 5** (M 643). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή.
Εικ. 8.
Ύψ. 0.297 μ., διάμ. δίσκου 0.142 μ., πάχ. 0.001 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, μὲ ἐλαφρὰ λυγισμένο τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ σὲ σημεῖο τῆς περιφέρειας. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθααρμένη καὶ ἡ πατίνα καστανομέλανη. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση. Τὸ ἀνώτερο τμήμα τῆς εἶναι κάπως τραπεζοειδές, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ δισκοειδῆ ἀπόληξη. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ ἀνώτερου καὶ τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τῆς λαβῆς διαπιστώνεται στὰ ἄκρα ἐξαιρετικὰ χαμηλὸ πλαίσιο. Βρέθηκε στὶς 22.6.1961 στὰ «νέα προπύλαια», κοντὰ στὸν ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος.
- 6** (M 2456). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή.
Εικ. 9.
Σωζ. ύψ. 0.379 μ., διάμ. δίσκου (κατὰ προσέγγιση) 0.183 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.001 μ. καὶ στὴ λαβὴ 0.002-0.0025 μ.
Εἶναι ἑλλιπὲς κατὰ τόπους στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Πολὺ μικρὸ κομμάτι λείπει καὶ ἀπὸ τὸ κατώτατο ἄκρο τῆς λαβῆς. Ἔχει συγκολληθεῖ στὸν δίσκο καὶ τὴ λαβή. Κατὰ τὴ συντήρηση τοῦ κατόπτρου χρησιμοποιήθηκαν ἐπὶ πλέον στὰ σημεῖα συγκόλλησης λεπτοὶ συνδετήρες. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθααρμένη καὶ ἡ πατίνα χρυσοπράσινη μὲ μελανὲς κηλίδες. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς εἶναι ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ ἀπόληξη δισκοειδῆς, μὲ μικρὸ ἔλασμα στὸ κάτω μέρος, ἀναδιπλωμένο στὴν κύρια ὄψη πρὸς τὰ πίσω, ὥστε νὰ σχηματίζεται σωληνοειδῆς θηλιὰ γιὰ τὴ συγκράτηση κρίκου ἀνάρτησης. Στὴν πίσω πλευρὰ τῆς λαβῆς τὸ ὀρθογώνιο καὶ τὸ κεντρικὸ τμήμα φέρουν στὰ ἄκρα πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο. Βρέθηκε στὶς 31.3.1962 νότια ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα.
- 7** (M 2460). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή.
Εικ. 10.
Ύψ. 0.26 μ., διάμ. δίσκου (κατὰ προσέγγιση) 0.135 μ., πάχ. 0.001 μ.
Εἶναι ἑλλιπὲς κατὰ τόπους στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ πλέον εἶναι ἐλαφρὰ σκεβρωμένος, ἔχει λεπτότητα πάχους καὶ ἡ γενικὴ κατάσταση διατήρησης εἶναι κακὴ. Ἡ πατίνα εἶναι χρυσαφένια μὲ μελανὲς κηλίδες. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς εἶναι ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ ἀπόληξη δισκοειδῆς. Βρέθηκε στὶς 4.4.1962 ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν 3ο ἀπὸ Βορρὰ ὀρθοστάτη τῆς ἀρχαίας γέφυρας.
- 8** (M 1766 α). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή.
Εικ. 11.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.277 μ., διάμ. δίσκου 0.156 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.003 μ. καὶ στὴ λαβὴ 0.002-0.003 μ.
Λείπουν κομμάτια ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ ἡ ἀπόληξη τῆς λαβῆς. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθααρμένη μὲ βαθυπράσινη ἕως χρυσαφένια πατίνα. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρότατα κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη μὲ λίγο προεξέχον πλαίσιο. Ἡ λαβὴ στὸ ἄνω μέρος εἶναι ὀρθογώνια καὶ στὴ συνέχεια γίνεται ἐπίμηκες μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω. Ἀπὸ τὴ δισκοειδῆ ἀπόληξη σώζεται ἐλάχιστο τμήμα. Βρέθηκε στὶς 7.8.1961 στὸ τετράγωνο 3 τοῦ τομέα Β.
- 9** (BE 8546). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή.
Εικ. 12.

- Μέγ. σωζ. ύψ. 0.287 μ.
Είναι έλλιπές σε τμήματα του δίσκου κατοπτρισμού και στο κάτω μέρος της λαβής, όξειδωμένο, άσυντήρητο, με έπικολλημένες άκόμα έπάνω του ίνώδεις ρίζες και στρώμα άποξηραμένης ίλύος. Το άνω τμήμα της λαβής είναι όρθογώνιο, το κεντρικό έπίμηκες με έλαφρά μείωση προς τα κάτω. Στην πίσω πλευρά της λαβής διακρίνεται στα άκρα χαμηλό πλαίσιο. Τυχαίο εύρημα του 1973 από τη λεγόμενη ίερά πηγή, στη ΒΔ. γωνία του ναού της Άρτέμιδος.
- 10** (BE 8548). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Είκ. 13.
Σωζ. ύψ. 0.265 μ., διάμ. δίσκου 0.19 μ., πάχ. στον δίσκο 0.001 μ. και στη λαβή 0.002 μ.
Είναι έλλιπές σε τμήμα του δίσκου κατοπτρισμού και της λαβής, ή όποια θα είχε τριμερή διαμόρφωση. Το σωζόμενο τμήμα της λαβής είναι συγκολλημένο από δύο κομμάτια. Το άνω μέρος είναι όρθογώνιο. Από το κεντρικό, έπίμηκες τμήμα σώζεται πολύ μικρό κομμάτι. Η κατάσταση διατήρησης του κατοπτρου είναι κακή και ή επιφάνειά του φθαρμένη. Η πατίνα είναι βαθυκάστανη έως πράσινη. Στην κύρια όψη και στο σημείο ένωσης της λαβής με τον δίσκο διαπιστώνεται όριζόντια ταινία μελανού χρώματος. Στην πίσω πλευρά της λαβής υπάρχει στα άκρα έξαιρετικά χαμηλό πλαίσιο. Βρέθηκε στις 13.9.1962 στη ΒΔ. γωνία του ναού της Άρτέμιδος.
- 11** (BE 8557). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Είκ. 14.
Σωζ. ύψ. 0.211 μ., διάμ. δίσκου 0.145 μ. περίπου, πάχ. στον δίσκο 0.001 μ. και στη λαβή 0.0015 μ.
Είναι έλλιπές σε μικρά τμήματα του δίσκου κατοπτρισμού και σε μεγάλο τμήμα της λαβής, όξειδωμένο, με φθαρμένη την επιφάνεια, άσυντήρητο. Το άνω μέρος της λαβής είναι όρθογώνιο. Το κεντρικό τμήμα ήταν έπίμηκες, με έλαφρά μείωση προς τα κάτω. Στην πίσω πλευρά της λαβής διαπιστώνεται στα άκρα πολύ χαμηλό πλαίσιο.
Τυχαίο εύρημα του 1964 από τον άποκαλούμενο άποθέτη. Καθώς ή άνασκαφή είχε διακοπεί από τον Άπρίλιο 1963, πιθανότατα ως άποθέτης έννοείται ή «ίερά πηγή».
- 12** (BE 8556). Τεμάχια χάλκινου κατοπτρου με συμφυή λαβή. Είκ. 15.
Σωζ. ύψ. μεγαλύτερου θραύσματος 0.191 μ.
Σώζονται λίγα θραύσματα από τον δίσκο κατοπτρισμού και μεγάλο τμήμα της λαβής, πολύ όξειδωμένα και άσυντήρητα. Το άνω τμήμα της λαβής είναι όρθογώνιο και το κεντρικό έπίμηκες με έλαφρά μείωση προς τα κάτω.
Τυχαία εύρήματα του 1964 από τη λεγόμενη ίερά πηγή, στη ΒΔ. γωνία του ναού της Άρτέμιδος.
- 13** (M 2897 α). Τεμάχια χάλκινου κατοπτρου. Είκ. 16-17.
Μέγ. σωζ. ύψ. λαβής 0.095 μ., πάχ. 0.003 μ., πάχ. δίσκου 0.002 μ.
Σώζονται τεμάχια από τον δίσκο κατοπτρισμού και τμήμα της άλλοτε συμφυούς με αυτόν λαβής, σε πολύ κακή κατάσταση διατήρησης, όξειδωμένα, με πολύ φθαρμένη την επιφάνεια, βαθυπράσινο έως μελανού χρώματος. Κάποια τεμάχια από τον δίσκο είναι συγκολλημένα και στην πίσω πλευρά έχουν χρησιμοποιηθεί συνδετήρες για τη συγκράτησή τους. Το άνω τμήμα της λαβής είναι όρθογώνιο και το κεντρικό έπίμηκες με έλαφρά μείωση προς τα κάτω. Η άπόληξη λείπει. Στην πίσω πλευρά του κεντρικού τμήματος διαπιστώνεται στα άκρα έλαφρότατα προεξέχον πλαίσιο.
Βρέθηκαν στις 17.8.1962 νότια από τη γέφυρα και βόρεια της «ίεράς πηγής».
- 14** (M 214). Χάλκινη λαβή κατοπτρου. Είκ. 18.
Σωζ. ύψ. 0.18 μ., πλάτ. στο άνω μέρος 0.051 μ., πάχ. 0.002 μ.
Η λαβή ήταν συμφυής με τον δίσκο κατοπτρισμού, από τον όποιο σώζεται πολύ μικρό τμήμα. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη και ή πατίνα χρυσοπράσινη. Το άνωτερο τμήμα της λαβής είναι όρθογώνιο και το κεντρικό έπίμηκες με έλαφρά μείωση προς τα κάτω. Στην πίσω πλευρά διαπιστώνεται στα άκρα πολύ χαμηλό πλαίσιο. Από τη δισκοειδή άπόληξη της λαβής σώζεται πολύ μικρό τμήμα.
Βρέθηκε στις 10.9.1959 βόρεια του άναλήμματος.
- 15** (BK 340 α). Χάλκινη λαβή κατοπτρου. Είκ. 19.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.193 μ., πάχ. 0.003-0.0045 μ.
Η λαβή, άλλοτε συμφυής με τον δίσκο κατο-

πτρισιμού, είναι συγκολλημένη από τέσσερα κομμάτια, φθαρμένη και με καστανομέλανη πατίνα. Έχει τριμερή διαμόρφωση. Το άνω τμήμα της είναι ορθογώνιο, το κεντρικό επίμηκες, με ελαφρά μείωση προς τα κάτω, και η απόληξη, ή όποια σώζεται έλλιπώς, δισκοειδής. Στην πίσω πλευρά το κεντρικό τμήμα φέρει στα άκρα χαμηλό πλαίσιο.

Μεταφέρθηκε στο Μουσείο της Βραυρώνας πιθανώς μετά από συντήρηση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς. Στοιχεία για την θέση εύρεσης δεν είναι γνωστά.

- 16** (BK 340 β). Τμήμα από τη χάλκινη λαβή κατόπτρου. Εικ. 20.

Ύψ. 0.042 μ., πλάτ. 0.045 μ., πάχ. 0.001 μ.

Όρθογώνιο έλασμα, έλλιπώς σωζόμενο, πιθανότατα από το άνω τμήμα λαβής με τριμερή διαμόρφωση, άλλοτε συμφοϋς με τον δίσκο κατοπτρισιμού. Είναι φθαρμένο και έχει καστανομέλανη πατίνα.

Μεταφέρθηκε στο Μουσείο της Βραυρώνας πιθανώς μετά από συντήρηση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς. Στοιχεία για την θέση εύρεσης δεν είναι γνωστά.

- 17** (M 407). Τεμάχια χάλκινου έλάσματος, πιθανώς από τη λαβή κατόπτρου. Εικ. 21-23.

Μέγ. σωζ. ύψ. 0.104 μ., πλάτ. άνω 0.029 μ. και κάτω 0.028 μ., πάχ. 0.0015 μ.

Πρόκειται για τέσσερα συνανήκοντα τεμάχια που μπορούν να συγκολληθούν, πιθανώς από το κεντρικό τμήμα λαβής κατόπτρου, άλλοτε συμφοϋς με τον δίσκο κατοπτρισιμού. Το έλασμα είναι επίμηκες με ελαφρότατη μείωση προς τα κάτω και μελανή πατίνα. Η διακόσμηση είναι έκτυπη, σε κάθετη διάταξη. Στο άνω μέρος αποδίδεται κύκλος χωρισμένος σε τεταρτημόρια με μία διπλή κάθετη και μία μονή όριζόντια γραμμή, οι όποιες έγκινούν από μικρότερο όμόκεντρο κύκλο. Στο πρώτο από άριστερά και στο τρίτο τεταρτημόριο πλατειά ζώνη με θλαστή γραμμή έσωτερικά κοσμεί την περιφέρεια. Στο δεύτερο και στο έλλιπώς σωζόμενο τέταρτο τεταρτημόριο διακρίνονται λίγες καμπύλες γραμμές. Κάτω από τον κύκλο αποδίδεται μεγάλος τετράφυλλος ρόδακας με τα έκφυόμενα από κυκλικό πυρήνα λογχοειδή φύλλα του σε σταυροειδή διάταξη. Πυρήνας και φύλλα έχουν διπλό περί-

γραμμα, ώστε να δημιουργείται η έντύπωση αναγλύφου. Ακολουθεί στο κάτω μέρος του έλάσματος δωδεκάφυλλος ρόδακας, έγγεγραμμένος σε κύκλο διαμέτρου ανάλογης με αυτόν στο άνω μέρος. Ο κυκλικός πυρήνας, τα φύλλα και ο έξωτερικός κύκλος έχουν διπλό περίγραμμα.

Βρέθηκαν στις 16/17.4.1961 κατά τον καθαρισμό της αρχαίας κλίμακας.

- 18** (M 2568). Τμήμα χάλκινης λαβής κατόπτρου. Εικ. 24.

Μέγ. σωζ. ύψ. 0.134 μ., πάχ. 0.001 μ.

Από τη λαβή, ή όποια πιθανότατα ήταν συμφυής με τον δίσκο κατοπτρισιμού, σώζονται εν μέρει το άνω ορθογώνιο τμήμα και το κεντρικό, το όποιο είναι επίμηκες με ελαφρά μείωση προς τα κάτω, από πολύ λεπτό έλασμα. Η επιφάνεια είναι όξειδωμένη και φθαρμένη και ή πατίνα έχει χρώμα πράσινο έως μελανό.

Βρέθηκε στις 19.4.1962 έξω από τον ανατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς, βόρεια του «νέου κτηρίου».

- 19** (M 90). Τμήμα χάλκινης λαβής κατόπτρου. Εικ. 25.

Σωζ. ύψ. 0.086 μ., πάχ. 0.002 μ.

Από τη λαβή, ή όποια πιθανότατα ήταν συμφυής με τον δίσκο κατοπτρισιμού, σώζεται τμήμα από το ορθογώνιο άνω μέρος και από το κεντρικό, το όποιο είναι επίμηκες με ελαφρά μείωση προς τα κάτω. Στην πίσω πλευρά διαπιστώνεται στα άκρα ελαφρά προεξέχον πλαίσιο. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη και όξειδωμένη και το χρώμα της πατίνας κυμαίνεται από πράσινο έως βαθυκάστανο.

Βρέθηκε κατά την έρευνα γύρω από τον βωμό.

- 20** (M 1723). Τμήμα χάλκινης λαβής κατόπτρου. Εικ. 26.

Μέγ. σωζ. ύψ. 0.135 μ., πάχ. 0.002 μ.

Από τη λαβή, ή όποια πιθανότατα ήταν συμφυής με τον δίσκο κατοπτρισιμού, σώζεται το κεντρικό επίμηκες τμήμα, το όποιο παρουσιάζει ελαφρά μείωση προς τα κάτω, και εν μέρει ή δισκοειδής απόληξη. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη και ή πατίνα πράσινη. Στην πίσω πλευρά του κεντρικού τμήματος διαπιστώνεται στα άκρα ελαφρά προεξέχον πλαίσιο.

Βρέθηκε στις 3.8.1961 στον τομέα Β, τετράγωνο 3ο, σε βάθ. 1.20-1.70 μ.

- 21** (M 202). Χάλκινη λαβή κατόπτρου. Εικ. 27.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.164 μ., πάχ. 0.003 μ., διάμ. δισκίου 0.03 μ.
Ἡ λαβή, ἡ ὁποία πιθανότατα ἦταν συμφυῆς μετὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, φέρει ἀρκετὲς ἀποκρούσεις στὰ ἄκρα. Ἡ διαμόρφωσή της εἶναι τριμερῆς: τὸ ἄνω τμήμα εἶναι ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες μετὲ ἑλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ ἀπόληξη δισκοειδῆς. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ κεντρικοῦ τμήματος διαπιστώνεται στὰ ἄκρα ἑλαφρὰ προεξέχον πλαίσιο. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα ἔχει βαθυπράσινο χρῶμα.
Βρέθηκε τὸ 1959 κατὰ τὴν ἔρευνα βόρεια τοῦ ἀναλήμματος.
- 22** (M 1826). Τμήμα χάλκινης λαβῆς κατόπτρου. Εικ. 28.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.124 μ., διάμ. δισκίου 0.031 μ., πάχ. στὴ λαβὴ 0.0015-0.003 μ. καὶ στὸ δισκίον 0.0015 μ.
Σῶζεται τὸ μεγαλύτερο τμήμα ἀπὸ τὸ κεντρικόν, ἐπίμηκες καὶ μετὲ ἑλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω στέλεχος τῆς λαβῆς, ἄλλοτε συμφυοῦς μετὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, καὶ ἡ δισκοειδῆς ἀπόληξίς της. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ ἐπιμήκους τμήματος καὶ στὰ ἄκρα του ὑπάρχει πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα χρυσοκάστανη.
Βρέθηκε στὶς 8.8.1961 στὸ 3ο τετράγωνο τῆς ἀνασκαφῆς.
- 23** (χωρὶς ἀρ. εὐρ.). Τμήμα χάλκινης λαβῆς μικροῦ κατόπτρου. Εικ. 29.
Σωζ. ύψ. 0.103 μ., διάμ. δισκίου 0.022 μ., πάχ. 0.001-0.0015 μ.
Σῶζεται τὸ μεγαλύτερο τμήμα ἀπὸ τὸ κεντρικόν, ἐπίμηκες καὶ μετὲ ἑλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω στέλεχος τῆς λαβῆς, ἄλλοτε συμφυοῦς μετὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, καὶ ἡ δισκοειδῆς ἀπόληξίς της. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ ἐπιμήκους τμήματος τῆς λαβῆς σχηματίζεται στὰ ἄκρα του πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο. Ἡ λαβὴ εἶναι ἀσυντήρητη. Πατίνα βαθυπράσινη.
Βρέθηκε στὴ Βραυρώνα τὸ 1966/67.
- 24** (M 2490). Τμήμα χάλκινης λαβῆς κατόπτρου. Εικ. 30.
Σωζ. ύψ. 0.103 μ., πάχ. 0.001 μ.
Σῶζεται τὸ κεντρικὸν τμήμα, ἐπίμηκες καὶ μετὲ ἑλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω, ἀπὸ τὴν λαβὴν κατόπτρου, πιθανότατα συμφυοῦς μετὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Εἶναι ὀξειδωμένο καὶ μετὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια, πράσινου χρώματος. Στὴν πίσω πλευρὰ στὰ ἄκρα πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο.
Βρέθηκε στὶς 7.4.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, κοντὰ σὲ ἀγωγόν, σὲ στρώση φαιᾶς ἰλύος κοντὰ στὴ θεμελίωση τῆς Στοᾶς.
- 25** (M 1792). Χάλκινη λαβὴ κατόπτρου. Εικ. 31.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.196 μ., πάχ. 0.001-0.0025 μ.
Λεῖπει τμήμα ἀπὸ τὸ δισκίον τῆς ἀπόληξος καὶ φέρει ἰσχυρὴ ἀπόκρουση στὸ ἓνα ἄκρο τοῦ κεντρικοῦ τμήματος. Στὴν ἐπιφάνεια ὑπάρχουν φθορές. Πατίνα βαθύχρυση. Ἡ λαβὴ δὲν ἦταν συμφυῆς μετὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ἀλλὰ ἐπικολημένη σὲ αὐτὸν μετὲ τὸ ἀνώτερο, γλωσσοειδῆς τμήμα, τὸ ὁποῖο διακρίνεται ἀπὸ τὴν κυρίως λαβὴν μετὲ ἔντονη ἀκμή. Τὸ ἐλεύθερον τμήμα τῆς λαβῆς, ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ ὁποίου εἶναι ἑλαφρότατα κοίλη, παρουσιάζει τριμερῆ διαμόρφωση: τὸ ἄνω τμήμα εἶναι ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸν ἐπίμηκες, μετὲ ἑλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω, καὶ ἡ ἀπόληξίς δισκοειδῆς.
Βρέθηκε στὶς 31.7.1961 στὸν τομέα Β, τετράγωνο 3ο.
- 26** (M 1256). Θραύσματα ἀπὸ χάλκινο κάτοπτρο. Μέγ. σωζ. ύψ. λαβῆς 0.063 μ., πλάτ. 0.018-0.02 μ.
Λίγα θραύσματα ἀπὸ μικρὸν κάτοπτρο, πολὺ ὀξειδωμένα καὶ σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ ἀνήκει στὸ κεντρικόν, ἐπίμηκες καὶ μετὲ ἑλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω στέλεχος τῆς λαβῆς, ἡ ὁποία πιθανότατα ἦταν συμφυῆς μετὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ.
Βρέθηκαν στὶς 19.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.90 μ.
- 27** (M 25). Χάλκινο κάτοπτρο μετὲ συμφυῆ λαβή. Εικ. 32.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.344 μ., διάμ. δισκίου 0.184 μ., πάχ. κατὰ προσέγγιση 0.003 μ.
Λεῖπουν μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ δισκίου κατοπτρισμοῦ καὶ τμήμα ἀπὸ τὸ δισκίον στὴν ἀπόληξίς τῆς λαβῆς. Εἶναι συγκολλημένο στὸν δίσκο καὶ σὲ δύο σημεῖα στὴ λαβή, τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας φέρουν ἀποκρούσεις, σὲ

κακή κατάσταση διατήρησης, με πολύ φθαρομένη την επιφάνεια και βαθυπράσινη πατίνα. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση με στενὸ ὀρθογώνιο τὸ ἄνω τμήμα της, ἐπίμηκες τὸ κεντρικὸ καὶ ἀπόληξη σὲ δισκίο, τὸ ὁποῖο ἴσως εἶχε εὐρεία ὀπὴ στὸ κέντρο. Τὶς παρυφῆς τῆς λαβῆς τόσο στὸ ἄνω τμήμα ὅσο καὶ στὸ κεντρικὸ κοσμοῦν ταινίες με πολὺ δυσδιάκριτη, ἐγχάρακτη ἰχθυάκανθα.

Βρέθηκε τὸ 1957 στὰ ἀνατολικά κτίσματα τοῦ σπηλαίου.

- 28** (M 16). Χάλκινη λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 33.
Σωζ. ὕψ. 0.146 μ., μέγ. πλάτ. 0.029 μ., πάχ. 0.0015 μ.
Ἡ λαβὴ, ἡ ὁποία πιθανότατα ἦταν συμφυῆς με τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση: τὸ ἄνω τμήμα της εἶναι ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες καὶ ἡ ἀπόληξη δισκοειδῆς. Λεῖπουν μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ δισκίο. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ κεντρικοῦ τμήματος διαπιστώνεται στὰ ἄκρα ἐλαφρὰ προεξέχον πλαίσιο. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρομένη. Ἡ πατίνα ἔχει πράσινο ἕως μελανὸ χρῶμα.
Βρέθηκε τὸ 1950 στὴ ΝΑ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.
- 29** (M 3093). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 34-35.
Ὑψ. 0.34 μ., διάμ. δίσκου 0.175 μ., πάχ. 0.001 μ.
Εἶναι ἀκέραιο. Ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρὰ στρεβλωμένος, με κτυπήματα κατὰ τόπους. Ἡ πατίνα εἶναι καστανοπράσινη. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς λαβῆς εἶναι ὀρθογώνιο καὶ τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες. Ἡ ἀπόληξη τῆς λαβῆς, ἡ ὁποία θυμίζει σχηματοποιημένο φύλλο κισσοῦ, φέρει συμφυῆς ὀφιοειδῆς ἄγκιστρο γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου. Τὴν διακόσμηση ἀποτελοῦν τρεῖς σειρὲς ἐμπέστων στιγμῶν, μία στὴν ἔνωση τοῦ δίσκου με τὴ λαβὴ καὶ ἀπὸ μία στὸ ἄνω καὶ στὸ κάτω ἄκρο τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τῆς λαβῆς.
Ἡ ἀκριβὴς θέση εὐρεσης στὸ ἱερὸ δὲν εἶναι γνωστή.
- 30** (M 1818). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 36.
Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.14 μ., διάμ. δίσκου 0.122 μ., πάχ. 0.001 μ.
Εἶναι ἐλλιπὲς σὲ τμήματα τοῦ δίσκου κατοπτρι-

μοῦ καὶ στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς λαβῆς, σὲ κακή κατάσταση διατήρησης, με φθαρομένη τὴν ἐπιφάνεια. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς λαβῆς ἦταν ὀρθογώνιο. Ἡ πατίνα εἶναι βαθυκάστανη ἕως χρυσαφένια.

Βρέθηκε στὶς 31.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.90 μ.

- 31** (M 2454). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 37.
Ὑψ. 0.339 μ., διάμ. δίσκου 0.178 μ., πάχ. 0.003 μ.
Λεῖπουν λίγα μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς. Ἔχει χρυσαφένια πατίνα, με ἐκτεταμένες μελανὲς κηλίδες. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρότατα κυρτή. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση: τὸ ἄνω τμήμα εἶναι ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες καὶ ἡ ἀπόληξη δισκοειδῆς. Σὲ ὅλη τὴν πίσω πλευρὰ τοῦ κατόπτρου διαπιστώνεται ἐξαιρετικὰ χαμηλὸ πλαίσιο.
Βρέθηκε στὶς 20.1.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο τῆς δωρικῆς πειόσχημης Στοᾶς, πρὸς τὴν «ιερὰ οἰκία».
- 32** (M 213). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 38.
Ὑψ. 0.30 μ., διάμ. δίσκου 0.16 μ., πάχ. 0.001 μ.
Λεῖπουν μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι σκεβρωμένος. Ἡ λαβὴ ἔχει τριμερῆ διαμόρφωση: στὸ ἄνω μέρος εἶναι ὀρθογώνια, στὴ συνέχεια γίνεται ἐπιμήκης καὶ ἀπολήγει σὲ δισκίο με εὐρεία ὀπὴ ἀνάρτησης στὸ κέντρο. Ἡ πατίνα εἶναι πράσινη.
Βρέθηκε στὶς 10.9.1959 βόρεια τοῦ ἀναλήμματος.
- 33** (M 215). Χάλκινη λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 39.
Ὑψ. 0.142 μ., διάμ. δισκίου 0.038 μ., πάχ. 0.001 μ.
Ἡ λαβὴ, ἄλλοτε συμφυῆς με τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ ποὺ δὲν σώζεται, εἶναι ἀπὸ πολὺ λεπτὸ ἔλασμα, με φθαρομένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ χρυσαφένια πατίνα. Κατὰ τόπους ὑπάρχουν ἀποκρούσεις. Τὸ ἄνω τμήμα εἶναι πλατὺ, ὀρθογώνιο, τὸ κεντρικὸ ἐπίμηκες καὶ ἡ ἀπόληξη δισκοειδῆς με εὐρεία ὀπὴ ἀνάρτησης στὸ κέντρο. Βρέθηκε στὶς 10.9.1959 βόρεια τοῦ ἀναλήμματος.
- 34** (M 2508). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 40.

- Σωζ. ύψ. 0.165 μ., διάμ. δίσκου 0.145 μ., πάχ. 0.001 μ.
Λείπουν μικρό τμήμα από τον δίσκο κατοπτρισμού, ο οποίος είναι ελαφρώς σκεβρωμένος, και το κεντρικό τμήμα της λαβής μαζί με την απόληξη της. Το σωζόμενο άνω τμήμα της λαβής είναι ορθογώνιο. Η πατίνα έχει χρυσοκάστανο χρώμα, με μελανές κηλίδες κατά τόπους.
Βρέθηκε στις 11.4.1962 έξω από τον άνατολικό βραχίονα της δωρικής πειόσχημης Στοάς και νότια άγωγοῦ.
- 35** (M 1806). Μικρό χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Εικ. 41.
Σωζ. ύψ. 0.123 μ., διάμ. δίσκου 0.108 μ., πάχ. 0.001 μ.
Από τη λαβή σώζεται μόνον το άνωτερο τμήμα, ορθογώνιου σχήματος. Μικρό κομμάτι λείπει από τον δίσκο κατοπτρισμού, ο οποίος είναι ελαφρώς σκεβρωμένος. Στην επιφάνεια διαπιστώνονται φθορές. Η πατίνα είναι χρυσοκάστανη.
Βρέθηκε στις 29.7.1961 στον τομέα Β, τετράγωνο 3ο, δυτικά του ναού της Άρτέμιδος, σε βάθ. 1.20-1.70 μ.
- 36** (M 2482). Τμήμα χάλκινου κατόπτρου με συμφυή λαβή. Εικ. 42.
Σωζ. ύψ. 0.089 μ., πάχ. στον δίσκο 0.001 μ. και στη λαβή 0.0025 μ.
Λείπει μεγάλο τμήμα από τον δίσκο κατοπτρισμού. Από τη λαβή σώζεται έν μέρος το άνωτερο τμήμα της, ορθογώνιου σχήματος. Στην πίσω πλευρά της λαβής διαπιστώνεται στα άκρα πολύ χαμηλό πλαίσιο. Πατίνα καστανοπράσινου χρώματος.
Βρέθηκε στις 29.3.1962 έξω από τον άνατολικό βραχίονα της δωρικής Στοάς, κατά την έρευνα του «νέου κτηρίου».
- 37** (BE 8523). Τμήμα χάλκινου κατόπτρου με συμφυή λαβή. Εικ. 43.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.177 μ., πάχ. στον δίσκο και στη λαβή 0.001 μ.
Λείπουν σχεδόν το ήμισυ του δίσκου κατοπτρισμού και το μεγαλύτερο τμήμα της λαβής, ή οποία στο άνω μέρος της είναι ορθογώνιου σχήματος και έχει ελαφρώς κοίλη την πίσω πλευρά. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη. Πατίνα χρυσοκάστανου χρώματος.
- Φυλάσσεται σε κιβώτιο με την ένδειξη «Βραυρώνα», χωρίς άλλα στοιχεία.
- 38** (M 645α-β). Τεμάχια από κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Εικ. 44-45.
Διάμ. δίσκου 0.124 μ. περίπου, πάχ. 0.003 μ.
Σώζονται τρία τεμάχια, δύο από τον δίσκο κατοπτρισμού, χωρίς να είναι άπολύτως βέβαιο ότι συνανήκουν, και ένα από το κάτω μέρος του δίσκου μαζί με μικρό τμήμα από τη συμφυή λαβή. Είναι άσυντήρητα, σε κακή κατάσταση διατήρησης, ισχυρά όξειδωμένα, χρώματος καστανοπράσινου.
Βρέθηκαν στα «νέα προπύλαια» κοντά στον ναό της Άρτέμιδος.
- 39** (M 1781). Θραύσματα από χάλκινο κάτοπτρο.
Λίγα μικρά θραύσματα, πολύ όξειδωμένα, το μεγαλύτερο από τα όποια προέρχεται από τον δίσκο κατοπτρισμού με διακρινόμενη τη γένεση συμφυούς λαβής.
Βρέθηκαν στις 15.7.1961 μεταξύ του ναού της Άρτέμιδος και της δωρικής πειόσχημης Στοάς, στον άρχαίο δρόμο.
- 40** (M 571). Θραύσματα από χάλκινο κάτοπτρο.
Λίγα μικρά τεμάχια χάλκινου ελάσματος, ισχυρά όξειδωμένου, με πράσινη πατίνα, το μεγαλύτερο από τα όποια πιθανώς προέρχεται από λαβή κατόπτρου, συμφυή με τον δίσκο κατοπτρισμού.
Βρέθηκαν την 1.5.1961 σε πηγάδι.
- 41** (M 2884). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Εικ. 46-47.
Ύψ. 0.175 μ., διάμ. δίσκου 0.095 μ., πάχ. 0.0015 μ.
Λείπουν μικρά κομμάτια από τον δίσκο κατοπτρισμού και από το δισκίο στην απόληξη της λαβής. Είναι πολύ όξειδωμένο, με πράσινη πατίνα. Έλαφρώς κυρτή είναι ή κύρια όψη και κοίλη ή πίσω πλευρά, στο άνω μέρος της όποιος και σε έπαφή με το έξαιρετικά χαμηλό πλαίσιο του δίσκου κατοπτρισμού είναι επικολημένο αναδιπλωμένο έλασμα με απόληξη σε σχήμα φύλλου κισσοῦ, για τη συγκράτηση κρικού άναρτησης του κατόπτρου. Η λαβή έχει τριμερή διαμόρφωση: το άνω τμήμα είναι ορθογώνιο, αλλά με καμπύλες τις δύο πλαϊνές πλευρές και πολύ μικρές άποφύσεις στα άκρα τους, το κεντρικό

στέλεχος είναι επίμηκες και η απόληξη δυσκοειδής. Στο σημείο ένωσης του κεντρικού τμήματος με το δισκίο της απόληξης διαπιστώνονται δύο ακόμα πολύ μικρές αποφύσεις. Βρέθηκε στις 2.8.1962 νότια από την αρχαία γέφυρα.

- 42** (M 2352). Χάλκινη λαβή κατόπτρου. Είκ. 48. Σωζ. ύψ. 0.128 μ., διάμ. δισκίου 0.032 μ., πάχ. 0.001-0.0025 μ.

Λείπει το ανώτερο τμήμα της λαβής, η οποία πιθανότατα ήταν συμφυής με τον δίσκο κατοπτρισμού. Είναι ελαφρά στρεβλωμένη, με φθαρμένη την επιφάνεια και πράσινη πατίνα. Η διαμόρφωση της λαβής είναι τριμερής: το άνω τμήμα είναι ορθογώνιο με τρεις μικρές αποφύσεις σε κλιμακωτή διάταξη στο σημείο ένωσης με το κεντρικό, επίμηκες στέλεχος, στην πίσω πλευρά του οποίου διαπιστώνεται εξαιρετικά χαμηλό πλαίσιο στα άκρα. Η απόληξη είναι δυσκοειδής με εύρεία όπη στο κέντρο για την ανάρτηση του κατόπτρου.

Βρέθηκε στις 23.1.1962 έξω από τον ανατολικό βραχίονα της δωρικής πειόσχημης Στοάς και σε μπάζα μέσα στο «νέο κτήριο».

- 43** (M 3092). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Είκ. 49-50.

Ύψ. 0.303 μ., διάμ. δίσκου 0.167 μ., διάμ. δισκίου 0.042 μ., πάχ. 0.002 μ. Ύψ. γραμμάτων 0.011 μ. Λείπουν μικρά κομμάτια από τον δίσκο κατοπτρισμού και ένα κομμάτι από το δισκίο στην απόληξη της λαβής. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη με έντονες οξειδώσεις κατά τόπους και πατίνα χρυσαφένια έως πράσινη. Έλαφρότατα κυρτή είναι η κύρια όψη του κατόπτρου και κοίλη ή πίσω πλευρά, στην οποία διαπιστώνεται εξαιρετικά χαμηλό πλαίσιο (σε δίσκο και λαβή). Η λαβή είναι επίμηκες με ελαφρά καμπύλες τις πλαϊνές πλευρές και απολήγει σε δισκίο με εύρεία όπη στο κέντρο για την ανάρτηση του κατόπτρου. Η ένωση της λαβής με το δισκίο είναι τονισμένη. Σειρά μικρών έκτυπων κοκκίδων κοσμεύει την περιφέρεια του δίσκου κατοπτρισμού και του δισκίου της απόληξης, το περίγραμμα της κεντρικής όπης και τα άκρα της λαβής. Μία οριζόντια σειρά κοκκίδων διακρίνεται και στο άνω τμήμα της λαβής. Πλησιέστατα στην περιφέρεια του δίσκου υπάρχει

στικτή επιγραφή από τα αριστερά προς τα δεξιά:

Μύρτε ανέθεκεν Ἀρτέμιδι Βραυροδ[νί]α[ι]. Αναφέρεται στο Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρώνος 1963, σ. 74, 1-6 Ἀπριλίου, μεταξύ τῶν εὐρημάτων στὸν βόθρο ἐντὸς τοῦ κτηρίου τοῦ παλαιότερου ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς.

Δημοσίευση: Ἡ ἐπιγραφή ἀναφέρεται, ἐλλιπῶς ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τῆς ἀναθέτιδος, στὸ τέλος τοῦ λήμματος *IG I³ 985* («Speculum aliud ineditum, quod vidimus in museo, --ῦρτε ἀνέθεκεν Ἀρτέμιδι Βραυροδνία, praetermittimus»).

- 44** (M 26 καὶ M 2455). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Είκ. 51-52.

Διάμ. δίσκου 0.157 μ., ύψ. λαβής 0.154 μ. περίπου. Σώζεται σε τεμάχια, κάποια από τα οποία έχουν συγκολληθεί. Λείπουν κομμάτια από τον δίσκο κατοπτρισμού και από το δισκίο στην απόληξη της λαβής. Η λαβή δεν έχει συγκολληθεί στον δίσκο, αλλά κατά τη μελέτη του κατόπτρου εντοπίστηκαν σημεία επαφής τους. Η κατάσταση διατήρησης είναι κακή, με έντονη οξείδωση και πράσινη πατίνα. Στην περιφέρεια της πίσω πλευράς του δίσκου διαπιστώνεται ελαφρότατα προεξέχον πλαίσιο. Η λαβή είναι επίμηκες με ελαφρά καμπύλες τις πλευρές. Η απόληξη είναι δυσκοειδής με μικρή όπη στο κέντρο για την ανάρτηση του κατόπτρου. Πιθανώς την περιφέρεια του δισκίου κοσμοῦσε σειρά κοκκίδων, οι οποίες έχουν εξαλειφθεί κατά τόπους. Η λαβή φέρει ἐγγράρακτη διακόσμηση. Στο άνω μέρος αποδίδεται ταινία με γλωσσωτό κόσμημα (σειρά ὠών) και κάτω από αυτήν ἐντελῶς δυσδιάκριτη παράσταση πιθανώς πολεμιστή με κυκλική ἀσπίδα και δόρυ, σε διασκελισμὸ πρὸς τὰ δεξιά. Ἡ κεφαλή τοῦ πολεμιστῆ δὲν διακρίνεται.

Ἄν καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι τὸ ἴδιο κάτοπτρο ἔχει καταγραφῆι στὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσείου δύο φορές με δύο διαφορετικούς ἀριθμούς, γιὰ τὸ λῆμμα με ἀρ. εὐρ. M 26 ἀναφέρεται με ἐπιφύλαξη τόσο ὡς πρὸς τὴ χρονολογία ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὴ θέση ὅτι βρέθηκε τὸ 1957 στὰ ἀνατολικά κτίσματα τοῦ σπηλαίου καὶ γιὰ τὸ λῆμμα με ἀρ. εὐρ. M 2455 ἀναγράφεται ὅτι βρέθηκε στις 31.3.1962 νότια ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα.

- 45** (M 2544). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Εικ. 53.
Ύψ. 0.31 μ., διάμ. δίσκου 0.17 μ., διάμ. δισκίου 0.053 μ., πάχ. δίσκου (στην περιφέρεια) 0.003 μ. Είναι ακέραιο, με φθαρμένη την επιφάνεια και βαθυκάστανη πατίνα, με μεγάλες μελανές κηλίδες κατά τόπους. Η κύρια όψη του δίσκου κατοπτρισμού είναι ελαφρότατα κυρτή. Στην πίσω πλευρά (δίσκου, λαβής, δισκίου) διαπιστώνεται χαμηλό πλαίσιο. Η λαβή είναι επιμήκης, με ελαφρά μείωση προς τα κάτω και δύο πολύ μικρές, ήμικυκλικές αποφύσεις, στην ένωση με τον δίσκο. Στο κέντρο του δισκίου, στο οποίο απολήγει η λαβή, υπάρχει ευρεία όπη για την ανάρτηση του κατόπτρου.
Βρέθηκε στις 17.4.1962 έξω από τον ανατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοᾶς, βόρεια του «νέου κτηρίου».
- 46** (M 944). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Εικ. 54.
Σωζ. ύψ. 0.203 μ., διάμ. δισκίου 0.037 μ., πάχ. 0.0015 μ.
Λείπει μεγάλο τμήμα από τον δίσκο κατοπτρισμού. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη και η πατίνα βαθυκάστανη. Η λαβή παρουσιάζει ελαφρά μείωση προς τα κάτω. Στην ένωση της λαβής ἄνω με τον δίσκο και κάτω με το δισκίο δημιουργούνται από δύο πολύ μικρές ήμικυκλικές αποφύσεις. Το δισκίο, στο οποίο απολήγει η λαβή, φέρει στο κέντρο ευρεία όπη για την ανάρτηση του κατόπτρου.
Βρέθηκε στις 19.7.1961 στη ΒΔ. γωνία του ναού της Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.70 μ.
- 47** (M 284 α). Τεμάχια χάλκινου κατόπτρου με συμφυή λαβή. Εικ. 55.
Σωζ. ύψ. τμήματος δίσκου με τη λαβή 0.086 μ., πάχ. δίσκου 0.001 μ., πάχ. λαβής 0.002 μ.
Σώζονται κομμάτια από τον δίσκο κατοπτρισμού και από τη λαβή, σὲ πολύ κακή κατάσταση διατήρησης, ὀξειδωμένα, με πράσινη πατίνα. Η λαβή είναι επιμήκης με δύο μικρές, ήμικυκλικές αποφύσεις στην ένωση με τον δίσκο. Πιθανῶς βρέθηκαν στις 19.9.1960 νότια από τον στυλοβάτη της δωρικής πειόσχημης Στοᾶς και βόρεια του ναού της Ἀρτέμιδος.
- 48** (M 1722). Χάλκινη λαβή με τμήμα του δίσκου κατοπτρισμού. Εικ. 56.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.17 μ., διάμ. δισκίου 0.049 μ., πάχ. λαβής 0.002 μ.
Ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ σώζεται πολὺ μικρὸ τμήμα. Ἡ συμφυὴς μετὸν δίσκο λαβὴ εἶναι ἀποκρουσμένη στὸ δισκίῳ τῆς ἀπόληξης. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ὀξειδωμένη, με πράσινη πατίνα. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης, με δύο πολὺ μικρὲς ἀποφύσεις στὴν ένωση μετὸ δισκίῳ, τὸ ὁποῖο φέρει στὸ κέντρο εὐρεία ὀπη γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου.
Βρέθηκε στις 2.8.1961 στὸν τομέα Β, τετράγωνο 3ο, σὲ βάθ. 1.20-1.70 μ.
- 49** (M 23 α). Τμήμα χάλκινης λαβῆς κατόπτρου. Εικ. 57.
Σωζ. ύψ. 0.049 μ., πάχ. 0.003 μ.
Σώζεται τὸ κάτω τμήμα τῆς λαβῆς μετὸν ἀπόληξή της. Εἶναι ὀξειδωμένο, με πράσινη πατίνα. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης, με δύο μικρὲς ἀποφύσεις στὴν ένωση μετὸ δισκίῳ, τὸ ὁποῖο φέρει εὐρεία ὀπη γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου.
Βρέθηκε τὸ 1957 σὲ ἐπίχωση τοῦ «χώρου 1».
- 50** (M 1854). Χάλκινο ἔλασμα, ἴσως ἀπὸ λαβὴ κατόπτρου. Εικ. 58.
Ύψ. 0.078 μ., πάχ. 0.001 μ.
Πιθανῶς τὸ ἔλασμα προέρχεται ἀπὸ κάτοπτρο, ὃ δίσκος τοῦ ὁποῖου θὰ προσηλωνόταν στὴ σωζόμενη λαβὴ μετὸν δύο μικροὺς ἦλους, οἱ ὁποῖοι διασώζονται στίς κυκλικὲς ἀποφύσεις στὸ ἄνω μέρος. Φέρει ελαφρὲς ἀποκρούσεις στὴν ἀπόληξή του. Ἡ πατίνα εἶναι βαθυκάστανη. Τὸ ἔλασμα εἶναι ἐπίμηκες, με μείωση πρὸς τὰ κάτω, και καμπύλο πέρας. Ἡ ἔκτυπη διακόσμηση ἀποτελεῖται ἀπὸ δωδεκάφυλλο ρόδακα στὸ ἄνω μέρος και με ἀλυσιδωτὴ σειρὰ κυκλίσκων σὲ κάθετη διάταξη στίς δύο παρυφές.
Βρέθηκε στις 5.8.1961 κατὰ τὸ κοσκίνισμα χωμάτων.
- 51** (M 2897 β). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Εικ. 59.
Μέγ. σωζ. ύψ. 0.298 μ., πάχ. στὴ λαβὴ 0.003 μ.
Σώζεται ἑλλιπῶς ὡς πρὸς τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ και τὴν ἀπόληξή της λαβῆς. Ὁ δίσκος εἶναι συγκολλημένος και στὴν πίσω πλευρὰ του ἔχουν χρησιμοποιηθεῖ τρεῖς συνδετήρες γιὰ τὴ συγκράτηση τῶν τεμαχίων. Χωριστὰ σώζονται λίγα ἀκόμα, πολὺ ὀξειδωμένα θραύσματα, μὴ

συγκολλώμενα. Ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι κακή, ἡ ἐπιφάνεια φθαρμένη, ἡ πατίνα βαθυκάστανη ἕως μελανή. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης, μὲ ἐλαφρότατη μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ στὴν πίσω πλευρὰ τῆς δὲν διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιον. Σώζεται ἡ γένεση τῆς ἀπόληξης, ἡ ὁποία θὰ ἦταν δισκοειδής.

Βρέθηκε στὶς 17.8.1962 νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας καὶ βόρεια τῆς «ιεῤῥᾶς πηγῆς».

- 52** (M 1865). Τεμάχια χάλκινου κατόπτρου μὲ συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 60.

Μέγ. σωζ. ὕψ. λαβῆς 0.13 μ., διάμ. δισκίου 0.039 μ., πᾶχ. 0.002 μ.

Σώζονται ἡ λαβὴ καὶ λίγα θραύσματα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, μὴ συγκολλώμενα, ὅλα ὀξειδωμένα, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης, μὲ ἐλαφρότατη μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ δισκοειδῆ ἀπόληξη, στὸ κέντρο τῆς ὁποίας ὑπάρχει ὀπή γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου.

Βρέθηκαν στὶς 31.7.1961 κατὰ τὸ κοσκίνισμα χωμάτων.

- 53** (M 2323). Μικρὸ χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 61.

Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.132 μ., διάμ. δισκίου 0.024 μ., πᾶχ. 0.001 μ.

Σώζεται ἐλλιπῶς ὡς πρὸς τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Λεῖπει καὶ πολὺ μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὴν ἀπόληξη τῆς λαβῆς. Εἶναι σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση διατήρησης, ὀξειδωμένο, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα, πολὺ μικροῦ πάχους. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δισκίου εἶναι ἐλαφρὰ κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ ἐλαφρότατα κοίλη. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης καὶ ἀπολήγει σὲ δισκίον.

Βρέθηκε στὶς 10.1.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, πρὸς τὰ νότια.

- 54** (M 735+M 818). Δύο ἐνεπίγραφα θραύσματα ἀπὸ χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆ λαβή⁶²³. Εἰκ. 62.

Πάχος θραύσματος α (M 735) 0.001 μ. Ὑψ. γραμμάτων 0.005 μ. Μέγ. σωζ. ὕψ. θραύσματος β (M 818) 0.053 μ., πᾶχ. 0.001 μ. Ὑψ. γραμ. 0.004 μ.

Τὸ θραῦσμα α προέρχεται ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Τὸ θραῦσμα β διασώζει τμήμα ἀπὸ τὸν δίσκο καὶ τὴν ἐπιμήκη λαβή. Καὶ τὰ δύο

θραύσματα εἶναι ἀσυντήρητα, σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης, μὲ πατίνα καστανοπράσινη. Ἄν καὶ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ συγκόλλησή τους, εἶναι πιθανότατο ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο κάτοπτρο. Πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δισκίου ὑπῆρχε στικτὴ ἐπιγραφή, ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ. Στὸ θραῦσμα β καὶ στὸ σημεῖο γένεσης τῆς λαβῆς διακρίνεται τὸ γράμμα Η καὶ στὸ θραῦσμα α τὰ γράμματα ΕΜ. Ἰσως τὸ Η ἦταν τὸ δασὺ πνεῦμα τοῦ ὀνόματος τῆς ἀναθέτιδος καὶ τὰ γράμματα ΕΜ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀνήκαν στὸ ὄνομα [Ἄρτ]έμ[ιδι]. Τὸ θραῦσμα α (M 735) βρέθηκε στὶς 3.7.1961 στὴ ΒΔ. αὔλακα «ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ» καὶ τὸ θραῦσμα β (M 818) στὶς 6.7.1961 ἀκριβῶς στὴν ἴδια θέση.

- 55** (M 932). Δύο τεμάχια μικροῦ χάλκινου κατόπτρου. Εἰκ. 63.

Διάμ. δισκίου 0.096 μ., πᾶχ. 0.001 μ., σωζ. ὕψ. λαβῆς 0.091 μ., πᾶχ. 0.001 μ.

Σώζονται ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ, μὲ ἀποκρουσμένη τὴν περιφέρεια, καὶ χωριστὰ τμήμα τῆς ἄλλοτε συμφυοῦς λαβῆς, μὴ συγκολλώμενο. Ἀπὸ τὴν λαβὴν λείπει κυρίως τὸ ἥμισυ τῆς δισκοειδοῦς ἀπόληξης, ἡ ὁποία φέρει στὸ κέντρο εὐρεία ὀπή γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη, μὲ χρυσοπράσινη πατίνα. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης, μὲ ἐλαφρότατη μείωση πρὸς τὰ κάτω.

Βρέθηκαν στὶς 19.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20 μ.

- 56** (M 21). Θραύσματα χάλκινου κατόπτρου. Εἰκ. 64.

Πᾶχ. δισκίου 0.002 μ., σωζ. ὕψ. λαβῆς 0.082 μ., πᾶχ. 0.003 μ.

Σώζονται θραύσματα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, μὴ συγκολλώμενα, καὶ χωριστὰ τμήμα τῆς ἄλλοτε συμφυοῦς λαβῆς. Δὲν ἔχουν συντηρηθεῖ. Ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι κακὴ καὶ ἡ πατίνα πράσινη. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης καὶ ἀπέληγε σὲ δισκίον μὲ ὀπή στὸ κέντρο γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου.

Βρέθηκαν τὸ 1957. «Στοά. Δωμάτιον Β».

623. Ἡ θέση τοῦ θραύσματος β στὴν εἰκ. 62 εἶναι τυχαία.

- 57** (χωρίς αρ. εύρ.). Τμήμα χάλκινης λαβής κατόπτρου. Εικ. 65.
Σωζ. ύψ. 0.071 μ., πάχ. 0.001 μ.
Σώζεται τμήμα από το κεντρικό στέλεχος της λαβής, άλλοτε συμφυούς με τον δίσκο κατοπτρισμού. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη και η πατίνα πράσινη. Η λαβή είναι επιμήκης, με ελαφρά μείωση προς τα κάτω.
Τυχαίο εύρημα του 1962 μπροστά από την αρχαία γέφυρα, στον δρόμο δυτικά της πειόσχημης δωρικής Στοάς.
- 58** (M 2408). Θραύσμα χάλκινης λαβής κατόπτρου. Εικ. 66.
Σωζ. ύψ. 0.037 μ., πάχ. 0.003 μ.
Σώζεται μικρό τμήμα από τον δίσκο κατοπτρισμού και τη συμφυή λαβή, ή οποία δείχνει ελαφρά μείωση προς τα κάτω. Είναι οξειδωμένο και φθαρμένο, με πράσινη πατίνα.
Βρέθηκε στις 2.3.1962 έξω από τον ανατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς, βόρεια του «νέου κτηρίου».
- 59** (M 2355). Τμήμα χάλκινης λαβής μικρού κατόπτρου. Εικ. 67.
Σωζ. ύψ. 0.077 μ., πάχ. 0.001 μ.
Είναι οξειδωμένο, με φθαρμένη την επιφάνεια και πράσινη πατίνα. Η λαβή είναι επιμήκης, με δισκοειδή απόληξη.
Βρέθηκε στις 18.1.1962 έξω από τον ανατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς, προς τα νότια.
- 60** (M 257). Χάλκινη λαβή μικρού κατόπτρου. Εικ. 68.
Σωζ. ύψ. 0.087 μ.
Είναι οξειδωμένη, σε κακή κατάσταση διατήρησης, με μελανή πατίνα. Η λαβή είναι επιμήκης και απολήγει σε δισκίο, από το οποίο λείπει μικρό κομμάτι.
Βρέθηκε στις 3.9.1960 στην προς Δ. συνέχεια της κιονοστοιχίας.
- 61** (M 2300). Χάλκινη λαβή μικρού κατόπτρου. Εικ. 69.
Σωζ. ύψ. 0.073 μ., πάχ. άνω 0.003 μ. και στο δισκίο 0.001 μ.
Η λαβή, άλλοτε συμφυής με τον δίσκο κατοπτρισμού, έχει φθαρμένη την επιφάνεια και βαθύχρωση έως μελανή πατίνα. Είναι επιμήκης, με ελαφρά μείωση προς τα κάτω, και απολήγει σε δισκίο, ή περιφέρεια του οποίου είναι αποκρουσμένη. Στο σημείο ένωσης με τον δίσκο σχηματίζεται σε κάθε πλευρά μικρή ήμικυκλική απόφυση.
Βρέθηκε στις 8.1.1962 σε μπάζα έξω από τον ανατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς.
- 62** (M 1110). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυή λαβή. Εικ. 70.
Ύψ. 0.285 μ., διάμ. δίσκου 0.143 μ., πάχ. 0.001 μ. και στη λαβή 0.002 μ.
Είναι ακέραιο, αλλά οξειδωμένο και με πολύ φθαρμένη την επιφάνεια. Η περιφέρεια του δίσκου κατοπτρισμού και τα άκρα της λαβής είναι ελαφρά αποκρουσμένα. Η πατίνα είναι πράσινη έως χρυσοκάστανη. Κατά τόπους ή χρυσίζουσα επιφάνεια δημιουργεί την εντύπωση επιχρύσωσης. Η κύρια όψη του δίσκου είναι ελαφρότατα κυρτή και ή πίσω πλευρά κοίλη. Η λαβή είναι επιμήκης, με χαμηλό πλαίσιο στην πίσω πλευρά, και απολήγει σε δισκίο.
Βρέθηκε στις 26.7.1961 στη ΒΔ. γωνία του ναού της Αρτέμιδος, σε βάθος 1.20-1.70 μ.
- 63** (BE 8572). Θραύσματα χάλκινου κατόπτρου με συμφυή λαβή. Εικ. 71.
Σωζ. ύψ. μεγαλύτερου τμήματος 0.23 μ., πάχ. 0.0025 μ. περίπου.
Σώζονται δεκαοκτώ κομμάτια από τον δίσκο κατοπτρισμού και τη λαβή, από την οποία λείπει ή δισκοειδής απόληξη. Κάποια κομμάτια στον δίσκο έχουν συγκολληθεί και για τη συγκράτησή τους έχουν χρησιμοποιηθεί στην πίσω πλευρά συνδετήρες. Είναι σε κακή κατάσταση διατήρησης, με φθαρμένη την επιφάνεια και πράσινη πατίνα. Η λαβή είναι επιμήκης. Στην πίσω πλευρά τόσο του δίσκου όσο και της λαβής διαπιστώνεται πολύ χαμηλό πλαίσιο.
Τυχαία εύρηματα του 1962, μπροστά από την αρχαία γέφυρα, στον δρόμο δυτικά της πειόσχημης δωρικής Στοάς.
- 64** (BE 8551 και BE 8553). Τμήματα χάλκινου κατόπτρου. Εικ. 72-74.
Διάμ. τμήματος α από τον δίσκο (BE 8551) 0.151 μ. περίπου, πάχ. 0.001 μ. Ύψ. μεγαλύτερου τμήματος β από τη λαβή (BE 8553) 0.215 μ.

- περίπου καὶ μικρότερου τμήματος β 0.09 μ., πάχ. στὸ μέσον 0.001 μ.
Σώζονται δύο τμήματα ἀπὸ τὴ λαβή, μὴ συγκολλώμενα, καὶ χωριστὰ μεγάλο τμήμα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, μαζὶ μὲ ἓνα πολὺ μικρότερο κομμάτι. Δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι δίσκος καὶ λαβὴ συνανήκουν. Ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι κακὴ, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια, ἰδιαίτερα στὸν δίσκο, μὲ καστανοπράσινη ἕως μελανὴ πατίνα. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης, μὲ ἐλαφρὰ μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ καμπυλόγραμμο πέρας. Τὸ ἔλασμα στὰ ἄκρα τῆς λαβῆς εἶναι λυγισμένο πρὸς τὰ μέσα στὴν πίσω πλευρὰ καὶ φέρει στὴν παρυφὴ σειρὰ μικρῶν ὀπῶν. Σὲ ἓνα σημεῖο διατηρεῖται κατάλοιπο ἀπὸ ἄλλο ὕλικό (μόλυβδος;). Ἡ διαμόρφωση αὐτὴ δημιουργεῖ στὴν κύρια ὄψη τῆς λαβῆς, ἡ ὁποία εἶναι κυρτὴ, ἓνα ὀγκηρὸ περίγραμμα. Ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι κοίλη.
Βρέθηκαν στὶς 5.9.1962 κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα.
- 65** (M 1719). Χάλκινη λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 75.
Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.186 μ., πλάτ. 0.034 μ., πάχ. στὸ μέσον 0.001 μ. καὶ στὰ ἄκρα 0.002 μ.
Σώζεται ἐλλιπῶς ὡς πρὸς τὸ ἄνω τμήμα τῆς καὶ ὡς πρὸς τὸ δισκίό τῆς ἀπόληξης, εἶναι ὀξειδωμένη, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ βαθύχρυση ἕως μελανὴ πατίνα. Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης, μὲ παχύτερες τὶς παρυφές, οἱ ὁποῖες ἀναδιπλώνονται στὴν πίσω πλευρὰ. Τὸ δισκίό τῆς ἀπόληξης εἶναι ἀπὸ πολὺ λεπτὸ ἔλασμα.
Βρέθηκε στὶς 4.8.1961 στὸ δυτικὸ πηγάδι.
- 66** (M 2428). Τμήμα χάλκινου κατόπτρου μὲ συμφυῆ λαβή. Εἰκ. 76.
Σωζ. ὕψ. 0.123 μ., πάχ. 0.001 μ.
Σώζεται τμήμα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ τὴ συμφυῆ λαβή, σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση διατήρησης, μὲ ἐντελῶς φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πατίνα πράσινη ἕως χρυσαφένια κατὰ τόπους.
Βρέθηκε στὶς 2.3.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, βόρεια τοῦ «νέου κτηρίου».
- 67** (BE 8573). Χάλκινη λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 77.
Σωζ. ὕψ. 0.113 μ., πλάτ. 0.023 μ., πάχ. 0.002 μ.
Σώζεται τμήμα ἀπὸ τὴν ἐπιμήκη λαβὴ μὲ τὴ γέφυρα τοῦ δισκίου στὴν κάτω ἀπόληξί τῆς, στὸ κέντρο τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχε εὐρεία ὀπὴ γιὰ τὴν ἀνάρτηση τοῦ κατόπτρου. Εἶναι ἐλαφρὰ στρεβλωμένη, μὲ βαθυπράσινη πατίνα.
Τυχαῖο εὑρημα τοῦ 1962 μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα, στὸν δρόμο δυτικὰ τῆς δωρικῆς Στοᾶς.
- 68** (M 2415). Τμήμα χάλκινης λαβῆς κατόπτρου. Εἰκ. 78.
Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.11 μ., πλάτ. 0.02 μ., πάχ. 0.002 μ.
Ἡ λαβὴ εἶναι ἐλλιπῆς ἄνω καὶ κάτω, ἐπιμήκης, πολὺ φθαρμένη, μὲ μελανὴ ἕως βαθυπράσινη πατίνα.
Βρέθηκε στὶς 2.3.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς πρὸς τὰ βόρεια τοῦ «νέου κτηρίου».
- 69** (M 2495). Τμήμα χάλκινης λαβῆς μικροῦ κατόπτρου, ἄλλοτε συμφυοῦς μὲ τὸν δίσκο. Εἰκ. 79.
Σωζ. ὕψ. 0.058 μ., πάχ. 0.001 μ.
Ἡ λαβὴ εἶναι ἐπιμήκης, ὀξειδωμένη, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα.
Βρέθηκε στὶς 10.4.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, κοντὰ σὲ ἀγωγὸ καὶ σὲ στρώση φαιῆς ἰλύος κοντὰ στὴ θεμελίωση τῆς Στοᾶς.
- 70** (BE 8536). Ἀπόληξη λαβῆς χάλκινου σκυθικοῦ κατόπτρου. Εἰκ. 80.
Σωζ. ὕψ. λαβῆς 0.041 μ., πλάτ. 0.056 μ., πάχ. 0.009 μ.
Ἡ ἀπόληξη τῆς λαβῆς ἔχει τὴ μορφὴ ὀλόγλυφου βαδίζοντος πάνθηρα (ἢ κυνοειδοῦς), ὁ ὁποῖος πατεῖ σὲ βάση μὲ ὀριζόντιες ραβδώσεις. Ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι ἀρκετὰ καλὴ. Πατίνα βαθύχρυση. Τὸ σῶμα τοῦ ζώου εἶναι λεπτὸ καὶ νευρώδες, τὸ πρόσωπο μακρὸν καὶ ὀρθογωνισμένο. Τὸ αὐτὶ δηλώνεται πλαστικὰ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς μὲ μικρὴ κυκλικὴ βάθυνση. Ἡ οὐρὰ εἶναι προσκολλημένη στὸ πίσω μέρος τοῦ σώματος καὶ ἀπολήγει σὲ δακτύλιο. Τὰ σκέλη εἶναι λυγισμένα.
Ἡ θέση εὕρεσης στὸ ἱερὸ δὲν εἶναι γνωστὴ. Μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς, ὅπου εἶχε ἀποσταλεῖ γιὰ συντήρηση.
- 71** (M 1817). Χάλκινη λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 81, στὸ κέντρο.
Συν. ὕψ. 0.14 μ., ὕψ. στελέχους 0.115 μ., πλάτ. ἄνω 0.042 μ., πάχ. 0.001 μ., πάχ. στελέχους 0.004 μ.

- Είναι όξειδωμένη, με κεκαμμένο τὸ στέλεχος καὶ βαθυκάστανη πατίνα. Τὸ ἄνω, πλατύτερο καὶ λεπτότερο ἔλασμα, τριγωνικοῦ σχήματος καὶ με δαντελωτὸ περίγραμμα θὰ ἦταν συμφυῆς με τὸν ἐλλείποντα δίσκο κατοπτρισμοῦ. Τὸ πολὺ μακρὸ στέλεχος, τετράγωνης διατομῆς, τὸ ὁποῖο στὸ κάτω ἄκρο λεπταίνει καὶ ἀπολήγει σὲ μικρὴ ὀριζόντια, ἀποκεκρομένη, προεξοχή, πιθανότατα περιβαλλόταν ἀπὸ ἄλλο ὕλικό.
- Βρέθηκε στὶς 31.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.90 μ.
- 72** (M 1815). Τμήμα χάλκινου στελέχους ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 81, ἀριστερά.
Σωζ. ὕψ. 0.151 μ., πᾶχ. 0.004 μ.
Εἶναι όξειδωμένο, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα. Ἔχει τετράγωνη διατομὴ καὶ ἀπολήγει σὲ μικρὴ, λεπτότερη προεξοχή. Εἶναι ὅμοιο με τὴν ἀριστερὰ σωζόμενη λαβὴ ἄρ. 71 (M 1817).
Βρέθηκε στὶς 31.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.90 μ.
- 73** (M 1816). Τμήμα χάλκινου στελέχους ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 81, δεξιά.
Σωζ. ὕψ. 0.123 μ., πᾶχ. 0.004 μ.
Εἶναι όξειδωμένο, κεκαμμένο, ἐλλίπες ἄνω καὶ κάτω, με πράσινη πατίνα, τετράγωνης διατομῆς. Ὁμοιάζει με τὰ δύο προηγούμενα ἄρ. 72 (M 1815) καὶ 71 (M 1817).
Βρέθηκε στὶς 31.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.90 μ.
- 74** (M 2237). Χάλκινο ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 82-83.
Ὑψ. 0.0315 μ., μέγ. πλάτ. 0.092 μ., πᾶχ. 0.0045 μ.
Εἶναι πολὺ καλῆς διατήρησης με πατίνα χρυσοπράσινου χρώματος. Λείπει τὸ στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό. Ἡ ἀνάγλυφη διακόσμηση στὴν κύρια ὄψη ἀποδίδει ἰωνικὸ κιονόκρανο. Στὸ κεντρικὸ τμήμα μεταξὺ τῶν ἐλίκων σχηματίζονται δύο κλειστὰ ἄνθη καὶ στὶς δύο γωνίες ἄνωθεν αὐτῶν ἀπὸ ἓνα μεγάλο ἐξάφυλλο ἡμιανθέμιο. Γιὰ τὴν προσαρμογὴ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ δημιουργεῖται στὴν ἄνω ἐπιφάνεια τοξωτὴ ὑποδοχή, ἡ ὁποία προεξέχει στὴν ἀκόσμητη πίσω πλευρὰ. Δύο κυκλικὲς κεφαλὲς μικρῶν ἤλων στὴν πλευρὰ αὐτὴ ἀντιστοιχοῦν στοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐλίκων, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἔνθετοι.
- Βρέθηκε στὶς 29.11.1961 ΝΔ. τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, κάτω ἀπὸ μεταγενέστερο τοῖχο.
- 75** (M 2364). Χάλκινο ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 84.
Συν. ὕψ. 0.075 μ., μέγ. πλάτ. 0.047 μ., πᾶχ. 0.003-0.0053 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, σὲ καλὴ κατάσταση διατήρησης, με πατίνα πράσινου χρώματος. Ἔλασμα τριγωνικοῦ σχήματος με τοξωτὴ ἀυλάκωση στὴ βάση του χρησίμευε γιὰ τὴν προσαρμογὴ καὶ καλύτερη συγκράτηση τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀυλάκωση τὸ ἔλασμα ἀποδίδει ἰωνικὸ κιονόκρανο με ἐγχάρακτες τὶς λεπτομέρειες στὶς δύο ἔλικες καὶ στὴ μεταξὺ τους ταινία. Ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι ἐντελῶς ἀκόσμητη καὶ ἐπίπεδη. Τὸ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό εἶναι σχετικὰ βραχὺ καὶ ὀρθογώνιας διατομῆς.
Βρέθηκε στὶς 23.1.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, μεταξὺ ἀγωγοῦ καὶ τῆς «ἱερᾶς οἰκίας».
- 76** (BE 8596). Χάλκινο ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 85.
Συν. ὕψ. 0.074 μ., μέγ. πλάτ. 0.048 μ., πᾶχ. 0.008 μ.
Εἶναι πολὺ όξειδωμένο, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πατίνα βαθυπράσινου χρώματος. Ἔλασμα τριγωνικοῦ σχήματος με τοξωτὴ ἀυλάκωση στὴ βάση του χρησίμευε γιὰ τὴν προσαρμογὴ καὶ καλύτερη συγκράτηση τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀυλάκωση τὸ ἔλασμα ἔχει καμπύλο περίγραμμα. Ἄν καὶ ἡ όξειδωση δὲν ἐπιτρέπει νὰ διακριθοῦν λεπτομέρειες, ἴσως ἀποδιδόταν ἰωνικὸ κιονόκρανο κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ προηγούμενο ἄρ. **75** (M 2364). Ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι ἐπίπεδη. Τὸ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό εἶναι πλατὺ, σχετικὰ βραχὺ καὶ ὀρθογώνιας διατομῆς.
Βρέθηκε στὶς 28.7.2011 ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.
- 77** (M 284β). Χάλκινο ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ μικροῦ κατόπτρου. Εἰκ. 86-87.
Ὑψ. 0.058 μ., πλάτ. 0.06 μ., πᾶχ. 0.004 μ., πᾶχ. στελέχους 0.004 μ.

Είναι άκέραιο, με φθαρμένη την επιφάνεια και πράσινη πατίνα. Έλασμα τριγωνικού σχήματος με τοξωτή αυλάκωση στη βάση του χρησίμευε για την προσαρμογή και καλύτερη συγκράτηση του δίσκου κατοπτρισμού. Κάτω από την αυλάκωση το έλασμα είναι άρκετά επιμηκυμένο και σχηματίζει στα άκρα έλικες, όπως στο ίωνικό κιονόκρανο, με τις έσωτερικές λεπτομέρειες δηλωμένες με έγχαρξη τόσο στην κύρια όψη όσο και στην πίσω πλευρά. Το στέλεχος για την ένθεση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή από άλλο ύλικό έχει ορθογώνια διατομή.

Πιθανώς βρέθηκε στις 19.9.1960 νότια από τον στυλοβάτη της πειόσχημης δωρικής Στοάς και βόρεια του ναού της Αρτέμιδος.

- 78** (BE 8597). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 88-89.

Ύψ. 0.246 μ., διάμ. δίσκου 0.175 μ., πάχ. στην περιφέρεια 0.011 μ. και στο μέσον 0.007 μ., διάμ. ροδάκων 0.016 μ., μήκ. πηνιόσχημο κοσμήματος 0.024 μ.

Είναι συντηρημένο και άρκετά βαρύ. Η επιφάνεια είναι πολύ φθαρμένη και διαβρωμένη, ιδιαίτερα στην πίσω πλευρά, με πατίνα βαθυπράσινου έως καστανομέλανου χρώματος. Κατά τη συντήρηση διαπιστώθηκε ότι στην κύρια όψη του δίσκου ήταν προσκολλημένο πυκνό πλέγμα από ξυλώδεις ίνες βαθυκαστανου χρώματος, οι οποίες συνετέλεσαν στην δημιουργία της άρκετά ανώμαλης επιφάνειας στη σημερινή της κατάσταση. Η επικάλυψη αυτή, ή οποία έχει διατηρηθεί χωριστά, δεν υποδηλώνει ιδιαίτερη θήκη για το κάτοπτρο, αλλά πιθανότατα οφείλεται σε ρίζες φυτών. Ρωγμές διαπιστώνονται στο περιχέλιωμα του δίσκου κατοπτρισμού και στο συμφυές στέλεχος.

Ο δίσκος, με ελαφρότατα κυρτή την κύρια όψη, σχηματίζει παχύν περιχέλιωμα, με αποτέλεσμα ή πίσω πλευρά να είναι κοίλη. Το περιχέλιωμα διακοσμείται με ολόγλυφα επιθήματα, από τα οποία σώζονται ένα πηνιόσχημο κόσμημα, αντίστοιχο του οποίου θα υπήρχε και στην απέναντι πλευρά του κύκλου, και δύο ρόδακες. Από αυτούς ο δεξιός σήμερα είναι αποκολλημένος. Τη μετάβαση από τον δίσκο κατοπτρισμού στο ορθογώνιας διατομής στέλεχος για την ένθεση σε λα-

βή κατασκευασμένη χωριστά από άλλο ύλικό αποτελεί ένα ενδιάμεσο μέλος λυροειδούς σχήματος με δαντελωτό περιγράμμα και διακόσμηση σε πολύ πρόστυπο ανάγλυφο, από την οποία διακρίνονται πολύ δύσκολα λόγω της διάβρωσης της επιφάνειας δύο σπείρες έλικων στο κάτω μέρος και άλλες δύο στα άκρα του ανώτερου τμήματος. Πιθανώς δύο πολύ μικρές αποφύσεις υπήρχαν στη βάση του ενδιάμεσου μέλους, στην περιοχή ένωσης με το στέλεχος. Η πίσω πλευρά του κατόπτρου είναι παντελώς άκόσμητη.

Βρέθηκε το 2011 ΒΔ. του ναού της Αρτέμιδος.

- 79** (M 2392). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 90.

Σωζ. ύψ. 0.32 μ., διάμ. 0.154 μ. περίπου, πάχ. 0.003 μ.

Λείπει σχεδόν το ήμισυ του δίσκου κατοπτρισμού. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη με καστανομέλανη πατίνα. Στην πίσω πλευρά του δίσκου διαπιστώνεται χαμηλό πλαίσιο. Το ενδιάμεσο μέλος μεταξύ του δίσκου και του ορθογώνιας διατομής στελέχους είναι τριγωνικό με δαντελωτό περιγράμμα.

Βρέθηκε στις 21.2.1962 έξω από τον ανατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς, στο «νέον κτήριο».

- 80** (M 1767). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 91.

Ύψ. 0.173 μ., διάμ. δίσκου 0.13 μ., πάχ. 0.003 μ.

Λείπουν ένα πολύ μικρό κομμάτι από τον δίσκο και το άκρο του ορθογώνιας διατομής στελέχους. Είναι όξειδωμένο, με φθαρμένη την επιφάνεια. Η πατίνα είναι πράσινη με μελανές κηλίδες κατά τόπους. Στην πίσω πλευρά του δίσκου κατοπτρισμού διαπιστώνεται χαμηλό πλαίσιο. Το ενδιάμεσο μέλος μεταξύ δίσκου και στελέχους είναι τριγωνικό με δαντελωτό περιγράμμα.

Βρέθηκε στις 7.8.1961 στον τομέα Β, τετράγωνο 3ο.

- 81** (M 2543). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 92.

Ύψ. 0.172 μ., διάμ. δίσκου 0.122 μ., πάχ. 0.001 μ.

Είναι άκέραιο, με φθαρμένη την επιφάνεια. Η

πατίνα είναι βαθυπράσινη έως βαθυκάστανη. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρὰ κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ, στὴν ὁποία διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο, κοίλη. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει τριγωνικὸ σχῆμα μὲ δαντελωτὸ περίγραμμα.

Βρέθηκε στὶς 17.4.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, βόρεια τοῦ «νέου κτηρίου».

82 (M 2582). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 93.

ῚΥψ. 0.208 μ., διάμ. δίσκου 0.16 μ., πάχ. 0.003 μ. καὶ στὸ στέλεχος 0.004 μ.

Λείπουν λίγα μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη μὲ πατίνα χρυσαφένια ἕως καστανομέλανη. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρὰ κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ, στὴν ὁποία διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο, κοίλη. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει τριγωνικὸ σχῆμα μὲ δαντελωτὸ περίγραμμα, παρόμοιο μὲ αὐτὸ τοῦ κατόπτρου ἀρ. **81** (M 2543).

Βρέθηκε στὶς 19.4.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς δωρικῆς Στοᾶς, βόρεια τοῦ «νέου κτηρίου» καὶ στὰ βαθύτερα στρώματα.

83 (M 2507). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 94.

ῚΥψ. 0.178 μ., διάμ. δίσκου 0.153 μ., πάχ. 0.0015 μ. Εἶναι ἀκέραιο. Ἡ πατίνα εἶναι βαθύχρυση μὲ μελανὲς κηλίδες κατὰ τόπους. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρότατα κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ δίσκου καὶ στελέχους εἶναι βραχύ, τριγωνικὸ, μὲ δαντελωτὸ περίγραμμα. Τὸ στέλεχος, ὁμοίως βραχύ, ἔχει ὀρθογώνια διατομή.

Βρέθηκε στὶς 11.4.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς καὶ νότια ἀγωγοῦ.

84 (M 1829). Τεμάχια χάλκινου κατόπτρου μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 95.

ῚΥψ. θραύσματος μὲ τὸ στέλεχος 0.04 μ., ῚΥψ. φύλλου 0.022 μ.

Σῶζονται εἴκοσι δύο θραύσματα, τὰ εἴκοσι ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ συγκολληθοῦν, ἀσυντήρητα καὶ ὀξειδωμένα, μὲ πράσινη πατίνα. Ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρὰ κοίλη. ῚΕνα ἔλασμα σὲ σχῆμα φύλλου κισσοῦ πιθανότατα θὰ ἦταν συγκολλημένο στὸ ἄνω μέρος τῆς πίσω πλευρᾶς καὶ θὰ σχηματίζε θηλιὰ γιὰ κρῖκο ἀνάρτησης. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους σχηματίζει δύο βαθμίδες. Στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὗρεσης στὸ ἱερὸ δὲν ὑπάρχουν.

85 (M 1766 β). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 96-97.

ῚΥψ. 0.215 μ., διάμ. δίσκου 0.157 μ., πάχ. 0.005 μ. Εἶναι ἀκέραιο. Ἡ πατίνα εἶναι χρυσαφένια μὲ μεγάλες μελανὲς κηλίδες κατὰ τόπους. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρὰ κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη μὲ χαμηλὸ πλαίσιο. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει σχῆμα κάλυκα ἄνθους. Ἡ διακόσμηση στὴν κύρια ὄψη συνίσταται ἀπὸ πυκνὴ σειρὰ ἀνάγλυφων κοκκίδων στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου καὶ ἀπὸ ἓνα ἐγγάριακτο ἀνθέμιο μὲ δεκατρία φύλλα, πλαισιωμένο ἀπὸ δύο ἡμιανθέμια, στὸ ἐνδιάμεσο μέλος.

Βρέθηκε στὶς 7.8.1961 στὸν τομέα Β, τετράγωνο 3ο.

86 (M 2542). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 98-99.

ῚΥψ. 0.197 μ., διάμ. δίσκου 0.145 μ., πάχ. 0.0025 μ. Εἶναι ἀκέραιο, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ ἐλαφρὰ λυγισμένο τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἡ πατίνα εἶναι βαθυκάστανη ἕως χρυσαφένια κατὰ τόπους. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει σχῆμα κάλυκα ἄνθους. Στὴν κύρια ὄψη ἡ διακόσμηση συνίσταται ἀπὸ λεπτὴ ἐγγάριακτη γραμμὴ στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου καὶ ἓνα ἐννεάφυλλο ἀνθέμιο στὸ ἐνδιάμεσο μέλος. Στὴν περιφέρεια τῆς πίσω πλευρᾶς τοῦ δίσκου διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο.

Βρέθηκε στὶς 17.4.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, βόρεια τοῦ «νέου κτηρίου».

- 87** (M 2187). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 100-101.
Ύψ. 0.198 μ., διάμ. δίσκου 0.142 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.002 μ. καὶ στὸ στέλεχος 0.003 μ.
Λείπουν μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα χρυσοκάστανη. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρὰ κυρτὴ καὶ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει σχῆμα κάλυκα ἄνθους. Ἡ διακόσμηση συνίσταται ἀπὸ ἓνα ἐγγάριακτο ἀνθέμιο μὲ ἔνδεκα φύλλα, πλαισιωμένο ἀπὸ δύο ἡμιανθέμια, στὸ ἐνδιάμεσο μέλος.
Βρέθηκε στὶς 12.10.1961 σὲ μπάζα, στὴν προέκταση τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσημης δωρικῆς Στοᾶς.
- 88** (M 211). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 102-103.
Ύψ. 0.22 μ., διάμ. δίσκου 0.15 μ., πάχ. 0.002 μ., πάχ. στελέχους 0.003 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, μὲ πολὺ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πατίνα μελανοῦ χρώματος. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει χωνοειδῆ σχῆμα. Σὲ αὐτὸ διακρίνεται μὲ δυσκολία ἡ ἐγγάριακη διακόσμηση μὲ δύο διπλῆς σπειρές.
Βρέθηκε στὶς 9.9.1959 βόρεια τοῦ ἀναλήμματος.
- 89** (M 409). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 104.
Ύψ. 0.17 μ. περίπου, διάμ. δίσκου 0.133 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.002 μ. καὶ στὸ στέλεχος 0.003 μ.
Λείπουν λίγα πολὺ μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι λυγισμένος στὸ κάτω μέρος. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη, μὲ πράσινη πατίνα. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρότατα κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Στὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ δίσκου καὶ στελέχους, ποὺ ἔχει εὐρὺ χωνοειδῆ σχῆμα, διακρίνεται μὲ δυσκολία ἐγγάριακη διακόσμηση μὲ δύο σπειρές ἐκατέρωθεν ψηλοῦ τριγώνου μὲ ὀριζόντιες διαγραμμίσεις στὴ βάση του.
Βρέθηκε στὶς 16.4.1961 σὲ πεζοῦλι πάνω ἀπὸ τὴν «ἰερά οἰκία».
- 90** (M 2541). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 105.
Ύψ. 0.225 μ., διάμ. δίσκου 0.157 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.003 μ. καὶ στὸ στέλεχος 0.006 μ.
Λείπει μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη. Ἡ πατίνα ἔχει χρῶμα καστανομέλανο ἕως βαθύχρυσο κατὰ τόπους. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο. Τὸ σὲ σχῆμα κάλυκα ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους εἶναι ἀκόσμητο. Βρέθηκε στὶς 17.4.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσημης δωρικῆς Στοᾶς, βόρεια τοῦ «νέου κτηρίου».
- 91** (BE 8526). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 106.
Ύψ. 0.215 μ., διάμ. δίσκου 0.162 μ., πάχ. 0.005 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, μὲ δύο βαθιεῖς ρωγμῆς στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐλαφρὰ σκεβρωμένος. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη, μὲ πράσινη πατίνα. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ στελέχους ἔχει χωνοειδῆ σχῆμα καὶ εἶναι ἀκόσμητο. Τὸ βραχὺ στέλεχος ἔχει ὀρθογώνια διατομή.
Στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὐρεσίης του στὸ ἱερὸ δὲν ὑπάρχουν.
- 92** (M 1721). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 107.
Ύψ. 0.207 μ., διάμ. δίσκου 0.146 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.005 μ. καὶ στὸ στέλεχος 0.004 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, ἀλλὰ πολὺ ὀξειδωμένο, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα. Δὲν ἔχει συντηρηθεῖ. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει χωνοειδῆ σχῆμα καὶ εἶναι ἀκόσμητο. Ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρὰ κοίλη μὲ πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο στὴν περιφέρεια. Στὸ ἄνω μέρος τῆς πλευρᾶς αὐτῆς εἶναι προσκολλημένος κρίκος ἀνάρτησης.
Βρέθηκε στὶς 2.8.1961 στὸν τομέα Β, τετράγωνο 3ο, σὲ βᾶθ. 1.20-1.70 μ.
- 93** (BE 8554). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 108.

Ύψ. 0.227 μ., διάμ. δίσκου 0.17 μ., πάχ. 0.001 μ. έως 0.004 μ. (στο στέλεχος).

Ο δίσκος κατοπτρισμού είναι στρεβλωμένος, ή επιφάνεια φθαρμένη, ή πατίνα πράσινη έως χρυσαφένια. Το ένδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει χοανοειδὲς σχῆμα καὶ εἶναι ἀκόσμητο.

Τυχαῖο εὗρημα κατὰ τὸν καθαρισμὸ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου, χωρὶς ἄλλα στοιχεῖα.

94 (M 1808). Τμήμα χάλκινου κατόπτρου με ἑλλιπῶς σωζόμενο τὸ στέλεχος. Εἰκ. 109.

Μέγ. σωξ. ὕψ. 0.092 μ., πάχ. 0.002 μ.

Σῶζεται τμήμα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ τὸ ένδιάμεσο μέλος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ στελέχους σὲ σχῆμα κάλυκα. Ἡ επιφάνεια εἶναι πολὺ φθαρμένη, με πράσινη-μελανὴ πατίνα. Στὴν περιφέρεια τῆς πίσω πλευρᾶς τοῦ δίσκου διαπιστώνεται πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο.

Βρέθηκε στὶς 7.8.1961 στὸν τομέα Β, στὰ τετράγωνα 2ο, 3ο.

95 (M 1720). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 110-111.

Ύψ. 0.191 μ., διάμ. δίσκου 0.154 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.002 μ. καὶ στὸ στέλεχος 0.005 μ.

Λείπει τὸ κάτω ἄκρο τοῦ στελέχους, τὸ ὁποῖο ἔχει ὀρθογώνια διατομή. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι φθαρμένη. Ἡ πατίνα εἶναι χρυσαφένια με μελανὲς κηλίδες κατὰ τόπους. Στὴν πίσω πλευρᾶ τοῦ δίσκου διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο. Ἡ ἐγκάρια διακόσμηση στὸ ένδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ στελέχους συνίσταται ἀπὸ δύο κλειστὰ ἄνθη με μακριὰ σέπαλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκφύονται δύο ἡμιανθήμια με πέντε φύλλα τὸ καθένα. Τὰ ἄνθη στηρίζονται σὲ ὀριζόντια ταινία ἀκριβῶς στὴ γένεση τοῦ στελέχους.

Βρέθηκε στὶς 2.8.1961 στὸν τομέα Β, τετράγωνο 3ο, σὲ βάθ. 1.20-1.70 μ.

96 (M 1807). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 112.

Ύψ. 0.183 μ., διάμ. δίσκου 0.148 μ., πάχ. στὸν δίσκο 0.0015 μ. καὶ στὸ στέλεχος 0.002 μ.

Ο δίσκος κατοπτρισμοῦ εἶναι σκεβρωμένος καὶ κατὰ τόπους λείπουν λίγα μικρὰ κομμάτια. Τὸ

κάτοπτρο εἶναι ὀξειδωμένο, με φθαρμένη τὴν επιφάνεια, ιδιαίτερα στὴν κύρια ὄψη, καὶ πατίνα πράσινη έως βαθυκάστανη καὶ μελανή. Στὴν πίσω πλευρᾶ τοῦ δίσκου διαπιστώνεται πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο. Τὸ ένδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους εἶναι βραχὺ, τριγωνικοῦ σχήματος.

Βρέθηκε στὶς 29.7.1961 στὸν τομέα Β, τετράγωνο 3ο, δυτικὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ σὲ βάθ. 1.20-1.70 μ.

97 (BE 8533). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 113.

Σωξ. ὕψ. 0.139 μ., διάμ. δίσκου 0.128 μ., πάχ. 0.002 μ.

Λείπουν μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ τὸ κατώτερο ἄκρο τοῦ ένδιάμεσου μέλους ποὺ ἀπέληγε στὸ στέλεχος. Ἡ επιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα ἔχει πράσινο χρῶμα με μεγάλες μελανὲς κηλίδες. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρὰ κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρᾶ κοιλὴ με ἐξαιρετικὰ χαμηλὸ πλαίσιο στὴν περιφέρεια. Στὸ ἄνω μέρος τῆς πίσω πλευρᾶς εἶναι προσκολλημένο ἔλασμα στὸ σχῆμα φύλλου κισσοῦ, τὸ ὁποῖο πιθανότατα θὰ σχημάτιζε θηλιὰ γιὰ κρίκο ἀνάρτησης. Τὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ ένδιάμεσου μέλους ἔχει τριγωνικὸ σχῆμα.

Βρέθηκε στὶς 10.4.1963 δυτικὰ τῆς ἀρχαίας γέφυρας.

98 (BE 121). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυῆς στέλεχος καὶ ξύλινη λαβή. Εἰκ. 114-115.

Συν. ὕψ. (χωρὶς τὸν κρίκο ἀνάρτησης) 0.328 μ., διάμ. δίσκου 0.167 μ., πάχ. δίσκου 0.003 μ. καὶ στὴν περιφέρεια 0.005 μ., διάμ. κρίκου 0.027 μ. Ύψ. ξύλινης λαβῆς 0.15 μ., μέγ. πάχ. (στὸ κεντρικὸ τμήμα) 0.0023 μ.

Εἶναι ἀκέραιο, με χρυσαφένια πατίνα καὶ μεγάλες μελανὲς κηλίδες στὴν κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἐλαφρὰ κυρτή. Στὴν περιφέρεια τῆς πίσω πλευρᾶς διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο. Στὸ ἄνω μέρος τῆς πλευρᾶς αὐτῆς εἶναι προσκολλημένο φυλλόσχημο ἔλασμα με ταινιωτὴ θηλιὰ γιὰ τὴ συγκράτηση τοῦ κρίκου ἀνάρτησης, ὁ ὁποῖος ἔχει ἓνα μικρὸ ἄνοιγμα. Τὸ ένδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ στελέχους, τὸ ὁποῖο εἶναι στερεωμένο στὴ λαβή, ἔχει τριγωνικὸ σχῆμα με καμπύ-

λες πλευρές. Ἡ ξύλινη λαβή, ἡ ὁποία εἶναι συγκολλημένη καὶ συμπληρωμένη μὲ κερὶ σὲ ἀρκετὲς ρωγμές, παρουσιάζει τριμερῆ διαμόρφωση: τὸ ἄνω μέρος εἶναι κυλινδρικό μὲ ἐλαφρὰ καμπύλες πλευρὲς καὶ ἀπὸ ἓναν λεπτὸ δακτύλιο στὰ δύο ἄκρα, τὸ κεντρικό εἶναι ἀτρακτοειδὲς καὶ ἡ ἀπόληξη ἀπίοσχημη μὲ ἓναν πλαστικό δακτύλιο καὶ μικρὸ κομβίο. Τέσσερα συστήματα ἀπὸ λεπτὲς ὀριζόντιες ἐγγαράξεις διακομοῦν τὸ κεντρικό τμήμα. Μία ὀριζόντια ἐγγάραξη περιθεῖ καὶ τὸ ἄνω τμήμα στὸ μέσον τοῦ ὕψους του.

Βρέθηκε τὸ 1961 μέσα στὴν ἰλὺν πλησίον τῆς λεγόμενης ἱερᾶς πηγῆς.

Δημοσίευση: Papadimitriou 1963, 115 μὲ εἰκόνα συνοδευόμενη ἀπὸ ἐκτενῆ ὑπότιτλο (500-480 π.Χ.). Oberländer 1967, 134, 147, 234 ἀρ. 200. Linders 1972, 46 σημ. 78. Πωλογιώργη 2015, 191-193 εἰκ. 70α-β.

99 (M 2457). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ ἐλλείπουσα χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 116.

Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.175 μ., διάμ. δίσκου 0.16 μ., πάχ. 0.003 μ.

Λείπουν κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο, ὁ ὁποῖος εἶναι σκεβρωμένος, τὸ στέλεχος καὶ τμήμα ἀπὸ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ δίσκου καὶ στελέχους. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα βαθυπράσινη. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Ἡ περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ κοσμεῖται στὴν κύρια ὄψη μὲ πυκνὴ σειρὰ ἐμπίεστων στιγμῶν μεταξὺ δύο λεπτῶν ἐγγάρακτων γραμμῶν.

Βρέθηκε στὶς 31.3.1962 νότια ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα.

100 (M 2883). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ ἐλλείπουσα χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 117.

Σωζ. ὕψ. 0.137 μ., διάμ. δίσκου 0.126 μ., πάχ. 0.002 μ.

Εἶναι ἐλλιπὲς στὸ κάτω μέρος τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ στελέχους γιὰ τὴν ἐνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Ἡ πατίνα εἶναι βαθύχρυση μὲ μελανὲς κηλίδες κατὰ τόπους. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ διαπιστώνεται πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο. Βρέθηκε στὶς 2.8.1962 νότια ἀπὸ τὴν ἀρχαία γέφυρα.

101 (M 1061). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ ἐλλείπουσα χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 118.

Σωζ. ὕψ. 0.175 μ., διάμ. δίσκου 0.16 μ., πάχ. 0.004 μ.

Λείπουν κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο καὶ τὸ κάτω τμήμα τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους ποῦ ἀπέληγε στὸ στέλεχος γιὰ τὴν ἐνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἶναι πολὺ ὀξειδωμένο, ἀσυντήρητο, μὲ βαθυκάστανη πατίνα. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἐντελῶς φθαρμένη. Στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ διαπιστώνεται πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο.

Βρέθηκε στὶς 25.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.70 μ.

102 (BE 8598). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 119-120.

Ὑψ. 0.191 μ., διάμ. δίσκου 0.132 μ., πάχ. 0.0015 μ.

Εἶναι ἀκέραιο, ἀλλὰ ὀξειδωμένο, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ ἐλαφρὰ σκεβρωμένο δίσκο. Ἡ πατίνα εἶναι πράσινη καὶ στὴν πίσω πλευρὰ χρυσιῖει κατὰ τόπους. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρότατα κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη, στὸ ἄνω μέρος τῆς ὁποίας εἶναι προσκολλημένος κρικός ἀνάρτησης, στερεωμένος μὲ φυλλόσχημο ἔλασμα, συμφυῆς μὲ τὸν δίσκο καὶ λυγισμένο ὥστε νὰ σχηματίζει θηλιά. Τὸ στέλεχος γιὰ τὴν ἐνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή εἶναι λεπτό, ὀρθογώνιας διατομῆς, μὲ μυτερὸ ἄκρο. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ δίσκου καὶ στελέχους εἶναι βραχὺ καὶ πλατύ, μὲ καμπύλο περίγραμμα.

Βρέθηκε στὶς 27.7.2011 ΒΔ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

103 (BE 8558). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 121.

Ὑψ. 0.193 μ., διάμ. δίσκου 0.155 μ., πάχ. 0.003 μ.

Εἶναι ἀκέραιο, ὀξειδωμένο, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ μὲ πράσινη ἕως πολὺ ἀνοιχτὴ καστανὴ πατίνα. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρὰ κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Τὸ στέλεχος ἔχει ὀρθογώνια διατομή. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ δίσκου καὶ στελέχους εἶναι βραχὺ, μὲ καμπύλο περίγραμμα. Τυχαῖο εὔρημα τοῦ 1966 στὴν «ιερὰ πηγὴ».

- 104** (BE 8524). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 122.
Ύψ. 0.155 μ., διάμ. δίσκου 0.131 μ., πάχ. 0.002 μ., πάχ. στελέχους 0.005 μ.
Είναι άκέραιο, με τρείς ρωγμές στην περιφέρεια του δίσκου κατοπτρισμού. Έχει χρυσαφένια πατίνα με καστανομέλανες κηλίδες κατά τόπους. Η κύρια όψη του δίσκου είναι ελαφρότατα κυρτή και η πίσω πλευρά κοίλη. Το ένδιάμεσο μέλος μεταξύ του δίσκου και του ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους είναι ἑξαιρετικά βραχὺ και με μικρὸ πλάτος.
Ἡ θέση εὗρεσής του στὸ ἱερὸ δὲν εἶναι γνωστή.
- 105** (M 2381). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 123.
Ύψ. 0.215 μ., διάμ. δίσκου 0.16 μ., πάχ. στην περιφέρεια του δίσκου 0.003 μ. και στὸ στέλεχος 0.005 μ.
Λείπουν λίγα πολὺ μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ ἄνω μέρος του δίσκου κατοπτρισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ελαφρὰ σκεβρωμένος. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη και ἡ πατίνα ἔχει χρυσοκάστανο χρῶμα με ἐκτεταμένες μελανὲς κηλίδες. Τὴν περιφέρεια του δίσκου στὴν κύρια ὄψη κοσμεῖ σειρά ἐμπέστων στιγμῶν σε πυκνὴ διάταξη. Στὴν πίσω πλευρὰ του δίσκου διαπιστώνεται πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο. Τὸ ένδιάμεσο μέλος μεταξύ του δίσκου και του ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους ἔχει τριγωνικὸ σχῆμα, με καμπύλες πλευρές.
Βρέθηκε στὶς 16.2.1962 σε μάζα στὴ ΝΑ. γωνία τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς.
- 106** (BE 8535). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 124.
Ύψ. 0.171 μ., διάμ. δίσκου 0.133 μ., πάχ. 0.0015 μ. και στὸ στέλεχος 0.003 μ.
Λείπουν κομμάτια ἀπὸ τὴν περιφέρεια του δίσκου. Ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι κακή. Έχει φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια και πράσινη πατίνα. Ἡ κύρια ὄψη του δίσκου εἶναι ελαφρὰ κυρτή και ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Τὸ στέλεχος ἔχει τριγωνικὸ σχῆμα ἄνω και ὀρθογώνια διατομὴ στὸ ὑπόλοιπο τμήμα.
Ἡ θέση εὗρεσής του στὸ ἱερὸ δὲν εἶναι γνωστή. Εἶχε μεταφερθεῖ γιὰ συντήρηση στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς.
- 107** (M 3094) Χάλκινο κάτοπτρο ἑλλιπὲς ὡς πρὸς τὸ στέλεχος για τὴν ἔνθεση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 125.
Σωζ. ὕψ. 0.20 μ., διάμ. δίσκου 0.17 μ., πάχ. 0.002 μ.
Ἡ πατίνα εἶναι βαθυκάστανη ἕως χρυσαφένια με μελανὲς κηλίδες κατά τόπους. Ἡ κύρια ὄψη του δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ελαφρότατα κυρτή και ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Τὸ ένδιάμεσο μέλος μεταξύ του δίσκου και του ἑλλείποντος στελέχους εἶναι εὐρὸ στὸ ἄνω μέρος, με καμπύλο περίγραμμα, και μείωση στὴ συνέχεια. Πυκνὴ σειρά ἐμπέστων στιγμῶν κοσμεῖ τὴν περιφέρεια του δίσκου.
Ἡ θέση εὗρεσής του στὸ ἱερὸ δὲν εἶναι γνωστή.
- 108** (BE 8560). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 126.
Ύψ. 0.245 μ., διάμ. δίσκου 0.184 μ., πάχ. 0.003 μ.
Λείπουν κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Εἶναι πολὺ ὀξειδωμένο, με έντελῶς φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια και ἀσυντήρητο. Τὸ ένδιάμεσο μέλος μεταξύ του δίσκου και του στελέχους εἶναι εὐρὸ με καμπύλο περίγραμμα.
Τυχαῖο εὗρημα του 1964 «ἀπὸ τὸν ἀποθέτη». Πιθανότατα έννοεῖται ἡ «ἱερὰ πηγὴ».
- 109** (BE 8525). Χάλκινο κάτοπτρο, ἑλλιπὲς ὡς πρὸς τὸ στέλεχος. Εικ. 127.
Ύψ. 0.182 μ., διάμ. δίσκου 0.165 μ. πάχ. 0.002 μ.
Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ στέλεχος για τὴν ἔνθεση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβὴ λείπει και ἓνα πολὺ μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἡ πατίνα εἶναι βαθυκάστανη με μελανὲς κηλίδες κατά τόπους. Ἡ κύρια ὄψη του δίσκου εἶναι ελαφρότατα κυρτή και ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Τὸ κατώτερο ἄκρο του δίσκου σχηματίζει δαντελωτὸ περίγραμμα, στὸ μέσον του ὁποῖου δημιουργεῖται βραχεῖα τραπεζιόσχημη προεξοχή με διαμπερὴ ὀπὴ στὸ κέντρο για τὴν προσρμογὴ του στελέχους με μικρὸ ἦλο.
Στοιχεῖα για τὴ θέση εὗρεσής του στὸ ἱερὸ δὲν ὑπάρχουν.
- 110** (M 763 α). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 128.
Ύψ. 0.142 μ., διάμ. δίσκου 0.122 μ., πάχ. 0.002 μ., πάχ. στελέχους 0.0025 μ.

Σώζεται σε δύο κομμάτια, τὰ ὅποια μποροῦν νὰ συγκολληθοῦν. Λεῖπουν μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ. Εἶναι ὀξειδωμένο, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πατίνα πράσινου χρώματος. Ἡ κύρια ὄψη εἶναι ἐλαφρὰ κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιου διατομῆς στελέχους εἶναι βραχὺ καὶ ἐπιμηκυμένο.

Βρέθηκε τὴν 1.7.1961 στὴ ΒΔ. αὐλάκα «ἐμπροσθεν τοῦ ναοῦ».

- 111** (BE 8522). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 129.

Ύψ. 0.242 μ., διάμ. δίσκου 0.184 μ., πάχ. στὴν περιφέρεια 0.005 μ., πάχ. στὸ στέλεχος 0.006 μ. Εἶναι ἀκέραιο, μὲ βαθύχρυση πατίνα. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρὰ κυρτή. Στὴν πίσω πλευρὰ διαπιστώνεται αἰσθητὰ προεξέχον πλαίσιο. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιου διατομῆς στελέχους εἶναι ὀρθογώνιο μὲ θλαστὸ περίγραμμα καὶ ἐλαφρότατα κοίλο στὴν πίσω πλευρὰ. Στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὗρεσής του στὸ ἱερὸ δὲν ὑπάρχουν.

- 112** (M 51α). Χάλκινο κάτοπτρο ἄλλοτε μὲ στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 130.

Ἡ διάμ. τοῦ δίσκου ὑπολογίζεται κατὰ προσέγγιση σὲ 0.159 μ. Πάχ. δίσκου 0.003 μ., πλάτ. συμφυοῦς τμήματος τοῦ στελέχους 0.028 μ. Σώζονται πολλὰ συνανήκοντα θραύσματα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, πολλὰ ὀξειδωμένα, σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης, μὲ πράσινη πατίνα. Στὸ κάτω μέρος τοῦ δίσκου σώζεται τὸ ὀρθογώνιο ἐνδιάμεσο μέλος, τὸ ὁποῖο θὰ ἀπέληγε στὸ στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση στὴ λαβή. Βρέθηκε τὸ 1957 στὸ δάπεδο «μικροῦ κτίσματος».

- 113** (BE 8531). Χάλκινο κάτοπτρο, ἔλλιπες ὡς πρὸς τὸ στέλεχος. Εἰκ. 131.

Σωζ. ὕψ. 0.16 μ., πάχ. 0.001 μ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ λείπει καὶ μεγάλο τμήμα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι συγκολλημένος ἀπὸ δύο κομμάτια, σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης, μὲ φθαρμένη τὴν

ἐπιφάνεια καὶ καστανοπράσινη πατίνα. Στὸ κάτω μέρος τοῦ δίσκου καὶ σὲ συμφυῆς βραχὺ, ὀρθογώνιο ἔλασμα ἔχουν διανοιγῆ πέντε μικροσκοπικῆς ὀπές σὲ δύο σειρές. Στὶς τρεῖς ὀπές τῆς κάτω σειρᾶς διατηροῦνται οἱ μικρὲς ἐφηλίδες τῶν ἡλῶν γιὰ τὴν προσάρτηση τοῦ στελέχους γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή.

Βρέθηκε στὶς 10.4.1963 δυτικὰ τῆς ἀρχαίας γέφυρας.

- 114** (BE 8559). Χάλκινο κάτοπτρο, ἔλλιπες ὡς πρὸς τὸ στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 132.

Σωζ. ὕψ. 0.143 μ., διάμ. δίσκου 0.135 μ.

Εἶναι ἰσχυρὰ ὀξειδωμένο καὶ ἀσυντήρητο. Σώζεται τμήμα ἀπὸ τὸ ὀρθογώνιο ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ τοῦ ἐλλείποντος στελέχους.

Τυχαῖο εὑρημα τοῦ 1966 ἀπὸ τὴν «ἱερὰ πηγὴ».

- 115** (M 1811). Χάλκινο κάτοπτρο, ἔλλιπες ὡς πρὸς τὸ στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 133.

Σωζ. ὕψ. 0.144 μ., διάμ. δίσκου 0.145 μ., πάχ. 0.001-0.002 μ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ στέλεχος λείπει καὶ μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα βαθύχρυση ἕως μελανή. Ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι ἐλαφρὰ κοίλη μὲ ἐλάχιστα προεξέχον πλαίσιο στὴν περιφέρεια. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ἐλλείποντος στελέχους εἶναι ὀρθογώνιο καὶ πολὺ βραχὺ. Βρέθηκε στὶς 22.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.70 μ.

- 116** (M 205). Τεμάχια χάλκινου κατόπτρου. Εἰκ. 134.

Σωζ. ὕψ. 0.14 μ., πάχ. 0.003 μ.

Σώζονται τρία συνανήκοντα τεμάχια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, πολλὰ ὀξειδωμένα, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα. Διατηρεῖται μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὸ ὀρθογώνιο ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ἐλλείποντος στελέχους.

Βρέθηκαν τὸ 1959 βόρεια τοῦ ἀναλήμματος.

- 117** (M 1765). Χάλκινο κάτοπτρο, ἔλλιπες ὡς πρὸς τὸ στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 135.

- Σωζ. ύψ. 0.143 μ., διάμ. δίσκου 0.139 μ., πάχ. 0.002 μ.
Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ στέλεχος λείπουν καὶ κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Εἶναι ὀξειδωμένο, μὲ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα. Στὴν πίσω πλευρὰ διαπιστώνεται πολὺ χαμηλὸ πλαίσιο. Διατηρεῖται μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὸ ὀρθογώνιο ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ἐλλείποντος στελέχους.
Βρέθηκε στὶς 7.8.1961 στὸν τομέα Β, τετράγωνο 3ο.
- 118** (Μ 763 β). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 136-137.
ῚΨ. 0.205 μ., διάμ. δίσκου 0.152 μ., πάχ. 0.004 μ. Εἶναι ἀκέραιο, μὲ διαβρωμένη καὶ φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια. Ἔχει χρυσαφένια πατίνα μὲ μελανὲς κηλίδες κατὰ τόπους. Στὴν κύρια ὄψη ἡ διακόσμηση συνίσταται ἀπὸ σειρὰ ἐμπέστων στιγμῶν πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ ἀπὸ ἐγκάρσιο ἐπτάφυλλο ἀνθέμιο στὸ κατώτερο ἄκρο τοῦ δίσκου καὶ στὸ βραχὺ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ στελέχους, τὸ ὁποῖο ἔχει ὀρθογώνια διατομή. Ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρὰ κοιλὴ μὲ χαμηλὸ πλαίσιο στὴν περιφέρεια.
Βρέθηκε τὴν 1.7.1961 στὴ ΒΔ. αὐλάκα «ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ».
- 119** (Μ 3095). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 138-139.
Σωζ. ύψ. 0.188 μ., διάμ. δίσκου 0.17 μ., πάχ. 0.002 μ.
Λείπουν δύο μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ καὶ τὸ ἄκρο τοῦ στελέχους. Ἡ πατίνα εἶναι καστανέρυθρη. Τὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου στὴν κύρια ὄψη κοσμοῦν ἀνάγλυφες κοκκίδες σὲ πυκνὴ διάταξη. Στὴν πίσω πλευρὰ διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο καὶ στὸ ἄνω μέρος εἶναι προσκολλημένο ἔλασμα σὲ σχῆμα φύλλου κισσοῦ, τὸ ὁποῖο θὰ σχημάτιζε θηλιὰ γιὰ τὴ συγκράτηση κρῖκου ἀνάρτησης. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ ὀρθογώνιας διατομῆς στελέχους εἶναι βραχὺ μὲ καμπύλο περιγράμμα.
Ἡ θέσις εὗρεσής του στὸ ἱερὸ δὲν εἶναι γνωστή.
- 120** (Μ 2461). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 140.
ῚΨ. 0.16 μ., διάμ. δίσκου 0.135 μ., πάχ. 0.003 μ., πάχ. στελέχους 0.004 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, μὲ ἐλαφρὰ λυγισμένο τὸ ὀρθογώνιας διατομῆς στέλεχος. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα καστανομέλανη. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι ἐπίπεδες. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος μεταξὺ τοῦ δίσκου καὶ τοῦ στελέχους εἶναι στενὸ, ὀρθογώνιο.
Βρέθηκε στὶς 4.4.1962 μπροστὰ ἀπὸ τὸν 3ο ἀπὸ Βορρὰ «ὀρθοστάτη» τῆς ἀρχαίας γέφυρας.
- 121** (Μ 23 β). Τεμάχια χάλκινου κατόπτρου μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 141.
ῚΨ. τμήματος δίσκου καὶ στελέχους 0.054 μ., πάχ. στελέχους 0.004 μ., ύψ. φύλλου 0.032 μ., πάχ. 0.002 μ.
Σώζονται πολλὰ θραύσματα, πολὺ ὀξειδωμένα καὶ σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης, πράσινου χρώματος. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θραύσματα ποὺ ἀνήκουν στὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ διατηροῦνται ἀκόμα τὸ κάτω ἄκρο τοῦ δίσκου μὲ τὸ ὀρθογώνιας διατομῆς στέλεχος καὶ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος, τὸ ὁποῖο εἶναι βραχὺ καὶ ὀρθογώνιου σχήματος, καθὼς καὶ ἔλασμα σὲ σχῆμα φύλλου κισσοῦ μὲ ἀναδιπλωμένο τὸ ἄκρο, ὥστε νὰ σχηματίζεται θηλιὰ γιὰ κρῖκο ἀνάρτησης.
Βρέθηκαν τὸ 1957 σὲ ἐπίκωση τοῦ «χώρου 1».
- 122** (Μ 644). Χάλκινο κάτοπτρο μὲ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴ στερέωση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβή. Εἰκ. 142.
ῚΨ. 0.227 μ., διάμ. δίσκου 0.185 μ., πάχ. 0.0025 μ., πάχ. στελέχους 0.006 μ.
Λείπουν λίγα κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα καστανομέλανη. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρότατα κυρτὴ καὶ στὴν περιφέρεια τῆς πίσω πλευρᾶς διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο. Τὸ στέλεχος, μὲ μείωση πρὸς τὰ κάτω καὶ ὀρθογώνιας διατομῆς, ἐνώνεται μὲ τὸν δίσκο χωρὶς τὴ μεσολάβηση ἐνδιάμεσου μέλους.
Βρέθηκε στὶς 22.6.1961 στὰ «νέα Προπύλαια» κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος.

- 123** (M 2119). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 143.
Ύψ. 0.163 μ., διάμ. δίσκου 0.125 μ. περίπου, πάχ. 0.003 μ.
Λείπει τμήμα του δίσκου κατοπτρισμού, από τον οποίο σώζονται χωριστά λίγα θραύσματα. Είναι πολύ όξειδωμένο και άσυντήρητο, για τον λόγο αυτό η επιφάνεια έχει προσλάβει το χρώμα του όξειδωμένου σιδήρου. Το ὀρθογώνιας διατομῆς στέλεχος ἑνώνεται με τὸν δίσκο χωρὶς τὴ μεσολάβηση ἑνδιάμεσου μέλους.
Βρέθηκε στὶς 28.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.
- 124** (M 91). Μικρὸ χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 144.
Ύψ. 0.132 μ., διάμ. δίσκου 0.108 μ., πάχ. 0.002 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, με μικρὴ ἀπόκρουση σε σημειο τῆς περιφέρειας. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα βαθύχρυση. Τὸ στέλεχος, τριγωνικοῦ σχήματος καὶ ὀρθογώνιας διατομῆς, ἑνώνεται με τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ χωρὶς τὴ μεσολάβηση ἑνδιάμεσου μέλους.
Βρέθηκε τὸ 1959 στοῦ «νέο κτήριο», ΒΑ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.
- 125** (M 209). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 145.
Ύψ. 0.161 μ., διάμ. δίσκου 0.134 μ., πάχ. 0.0025 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ βαθύχρυση πατίνα. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρότατα κυρτή. Τὸ στέλεχος, τριγωνικοῦ σχήματος καὶ ὀρθογώνιας διατομῆς, ἑνώνεται με τὸν δίσκο χωρὶς τὴ μεσολάβηση ἑνδιάμεσου μέλους.
Βρέθηκε στὶς 9.9.1959 βόρεια ἀπὸ τὸ ἀνάλημα.
- 126** (BE 8530). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 146.
Σωζ. ὕψ. 0.142 μ., διάμ. δίσκου 0.133 μ., πάχ. 0.002 μ.
Λείπουν τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ στελέχους καὶ δύο κομμάτια ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα βαθύχρυση. Ἡ κύρια ὄψη εἶναι ἐλαφρότατα κυρτή καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη. Τὸ στέλεχος ἑνώνεται με τὸν δίσκο χωρὶς τὴ μεσολάβηση ἑνδιάμεσου μέλους.
Βρέθηκε στὶς 10.4.1963 δυτικὰ τῆς ἀρχαίας γέφυρας.
- 127** (M 2942). Χάλκινο κάτοπτρο με συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 147.
Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.12 μ., διάμ. δίσκου 0.11 μ., πάχ. 0.004 μ.
Λείπει τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ στελέχους καὶ ὁ δίσκος κατοπτρισμοῦ εἶναι ἐλαφρὰ σκεβρωμένος. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα ἔχει καστανομέλανο χρώμα. Τὸ ὀρθογώνιας διατομῆς στέλεχος ἑνώνεται με τὸν δίσκο χωρὶς τὴ μεσολάβηση ἑνδιάμεσου μέλους.
Βρέθηκε στὶς 22.8.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν δυτικὸ βραχίονα τῆς δωρικῆς Στοᾶς καὶ νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας, στὸ ἐπίπεδο τοῦ δρόμου.
- 128** (M 184). Χάλκινο κάτοπτρο με ἑλλείπον συμφυές στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Εικ. 148.
Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.149 μ., διάμ. δίσκου 0.13 μ., πάχ. 0.004 μ.
Λείπουν κομμάτι ἀπὸ τὸν δίσκο κατοπτρισμοῦ, τὸ στέλεχος καὶ μέρος ἀπὸ τὸ ἑνδιάμεσο μέλος. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα ἔχει χρυσαφένιο χρώμα. Στὴν πίσω πλευρὰ διαπιστώνεται πλαίσιο ποῦ προεξέχει ἐλαφρὰ.
Βρέθηκε τὸ 1959 πλησίον τῆς «2ης πύλης» τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς.
- 129** (M 2943). Μικρὸ χάλκινο κάτοπτρο με κρῖκο ἀνάρτησης. Εικ. 149-150.
Διάμ. 0.079 μ., πάχ. 0.001 μ.
Μεγάλο τμήμα τῆς περιφέρειας τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ εἶναι ἀπὸ πολὺ ἕως λίγο ἀποκρουσμένο καὶ ὁ κρῖκος ἀνάρτησης σώζεται ἑν μέρει. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι πολὺ φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα ἔχει καστανομέλανο χρώμα. Ἐνα πολὺ μικρὸ κομμάτι στὸ κάτω μέρος ποῦ προεξέχει ἐλαφρὰ, σε σύγκριση με τὴν καλύτερα σωζόμενη περιφέρεια τοῦ δίσκου στὴν δεξιὰ πλευρὰ, ὑποδηλώνει τὴ γένεση στελέχους για τὴν ἑνθεση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή. Στὸ ἄνω μέρος τῆς πίσω πλευρᾶς, ἀναδιπλωμένο καὶ συμφυές με

τόν δίσκο, φυλλόσχημο έλασμα χρησιμεύει για την προσαρμογή του κρίκου άνάρτησης. Βρέθηκε στις 22.8.1962 έξω από τον δυτικό βραχίονα της δωρικής Στοάς και νότια της άρχαιάς γέφυρας, στο επίπεδο του δρόμου.

130 (M 2944). Τμήμα από τον δίσκο χάλκινου κατόπτρου. Είκ. 151.

Μέγ. σωζ. ύψ. 0.115 μ., άρχική διάμ. δίσκου μεγαλύτερη των 0.13 μ., πάχ. 0.004 μ.

Ή επιφάνεια είναι φθαρμένη και ή πατίνα καστανομέλανη. Στο κάτω μέρος του δίσκου σώζεται ή γένεση του ένδιάμεσου μέλους μεταξύ δίσκου και στελέχους.

Βρέθηκε στις 22.8.1962 έξω από τον δυτικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς και νότια της άρχαιάς γέφυρας, στο επίπεδο του δρόμου.

131 (M 1069). Χάλκινο στέλεχος από κάτοπτρο. Είκ. 152.

Σωζ. ύψ. 0.05 μ.

Από τον δίσκο κατοπτρισμού σώζεται ένα πολύ μικρό κομμάτι. Είναι πολύ όξειδωμένο και φθαρμένο. Το συμφυές με τον δίσκο στέλεχος είναι έπιμήκης, τριγωνικού σχήματος και όρθογώνιας διατομής.

Βρέθηκε στις 26.7.1961 στη ΒΔ. γωνία του ναού της Άρτέμιδος, σε βάθος 1.20-1.70 μ.

132 (M 2939). Χάλκινο κάτοπτρο. Είκ. 153.

Σωζ. ύψ. 0.15 μ., διάμ. δίσκου 0.151 μ., πάχ. 0.003 μ.

Λείπει μικρό κομμάτι από την περιφέρεια του δίσκου κατοπτρισμού, πιθανώς στο σημείο ένωσης με το στέλεχος, ίσως με τη μεσολάβηση ένδιάμεσου μέλους, για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή από άλλο ύλικό. Ή επιφάνεια είναι φθαρμένη και ή πατίνα από πράσινη έως μελανή. Στην πίσω πλευρά του δίσκου διαπιστώνεται πολύ χαμηλό πλαίσιο.

Βρέθηκε στις 2.8.1962 μεταξύ της «ιεράς πηγής» και της άρχαιάς γέφυρας, παρὰ το λιθόστρωτο.

133 (M 1791). Τμήμα χάλκινου κατόπτρου. Είκ. 154.

Σωζ. ύψ. 0.15 μ., διάμ. δίσκου 0.14 μ., πάχ. 0.004 μ.

Λείπει μεγάλο μέρος από τον δίσκο κατοπτρισμού. Είναι πολύ όξειδωμένο, καστανομέλανου χρώματος, με έντελως φθαρμένη την επιφάνεια. Πιθανότατα θα έφερε συμφυές στέλεχος για τη

στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή, με βάση τη διαμόρφωση της περιφέρειας του δίσκου στο κάτω μέρος. Στην πίσω πλευρά διαπιστώνεται χαμηλό πλαίσιο.

Ή θέση εύρεσής του στο ιερό δεν είναι γνωστή.

134 (BE 8541). Σιδερένιο ένδιάμεσο μέλος κατόπτρου με Σειρήνα. Είκ. 155-156 και έγχρ. είκ. β. Μέγ. σωζ. ύψ. 0.153 μ., μέγ. πλάτ. 0.105 μ., μέγ. πάχ. (στην κεφαλή της Σειρήνας) 0.011 μ.

Λείπουν το άνωτερο τμήμα της φυλλόσχημης απόληξης πάνω από την τοξοειδή αϋλάκωση του υποθέματος για την προσαρμογή του δίσκου κατοπτρισμού και τμήμα έλικας μαζί με άνθემιο στο κάτω δεξιά μέρος. Στην επιφάνεια υπάρχουν άρκετες φθορές. Ή πατίνα έχει βαθύ καστανέρυθρο χρώμα. Ή διακόσμηση είναι διάτρητη (à jour). Στο κέντρο άπεικονίζεται Σειρήνα κατά μέτωπον με ύψωμένες δρεπανοειδείς φτεροϋγες. Ή κεφαλή είναι στραμμένη έλαφρότατα προς τα δεξιά. Τα μακριά έως τους ώμους μαλλιά της Σειρήνας είναι χωρισμένα στο μέσον του κρανίου και πλαισιώνουν με έλαφρους κυματισμούς το μέτωπο και τους κροτάφους. Στο ώοειδες πρόσωπο διακρίνονται οί όφθαλμοί, ή μύτη και τα χείλη. Στην κορυφή της κεφαλής ή Σειρήνα φέρει ταινία. Την διακόσμηση συμπληρώνουν έλικες και τέσσερα άνθemia, από δύο σε κάθε πλευρά. Δύο ακόμα ζεύγη έλικών άποδίδονται στο τμήμα κάτω από την αϋλάκωση για την προσαρμογή του δίσκου και τρίτο ζεύγος στο κατώτερο μέρος, από το όποιο εκφύεται το όρθογώνιας διατομής στέλεχος για τη στερέωση σε χωριστά κατασκευασμένη λαβή από άλλο ύλικό. Στην πίσω πλευρά άνάγλυφη διακόσμηση άνθemiου με δύο έλικες στη βάση του και έγχάρακτες λεπτομέρειες διακρίνονται στην έν μέρει σωζόμενη φυλλόσχημη απόληξη.

Μεταφέρθηκε από το Άρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς, στο όποιο είχε άποσταλεί για συντήρηση. Πιθανότατα πρόκειται για τό «κόσμημα έν λαβής κατόπτρου μετά παραστάσεως Σφιγγός», για το όποιο αναφέρεται στο Ήμερολόγιο άνασκαφής Βραυρώνος 1961, σ. 42, 15 Οκτωβρίου ότι βρέθηκε στον χώρο μεταξύ του νότιου άκρου του άνατολικού βραχίονα της πειόσχημης Στοάς και της «ιεράς οικίας».

135 (BE 8544). Χάλκινο ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου μὲ Σειρήνα. Εἰκ. 157-158 καὶ ἔγχρ. εἰκ. γ. Σωζ. ὕψ. 0.067 μ., μέγ. πλάτ. 0.072 μ., πάχ. 0.011 μ. Λείπει τὸ κάτω τμήμα μὲ τὰ πόδια τῆς Σειρήνας, καθὼς καὶ τὸ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό. Ἡ ἐπιφάνεια παρουσιάζει λίγες φθορὲς καὶ ἡ πατίνα εἶναι βαθύχρυση. Στὸ ἄνω μέρος σχηματίζεται ἡ τοξοειδὴς ἀυλάκωση τοῦ ὑποθέματος γιὰ τὴ στερέωση τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ, γιὰ τὴν καλύτερη συγκράτηση τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει καὶ ἔλασμα στὸ σχῆμα φύλλου κισσοῦ. Ἡ διακόσμηση εἶναι διάτρητη (à jour). Ἀποδίδεται Σειρήνα κατὰ μέτωπον μὲ ὑψωμένες δρεπανοειδεῖς φτεροῦγες. Τὸ πρόσωπό της εἶναι ὠοειδές. Ἡ κόμμωση δηλώνεται πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο μὲ ἀνάγλυφες κοκκίδες καὶ δύο μακροὶ πλόκαμοι ἐκατέρωθεν τοῦ λαμοῦ φθάνουν ἔως τοὺς ὦμους. Στὴν κεφαλὴ φέρει πλατεῖα στεφάνη, διακοσμημένη πιθανότατα μὲ τρεῖς ἀνάγλυφους ρόδακες, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους διακρίνεται δύσκολα ὁ δεξιός. Ἡ διακόσμηση τοῦ μέλους συμπληρώνεται στὶς τέσσερις γωνίες μὲ ἔλικες καὶ ἀνθέμια. Ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι ἐντελῶς ἀκόσμητη. Μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς, στὸ ὁποῖο εἶχε ἀποσταλεῖ γιὰ συντήρηση.

136 (BE 120). Χάλκινο ἐνεπίγραφο κάτοπτρο μὲ διακοσμημένο ἐνδιάμεσο μέλος. Εἰκ. 159-160 καὶ εἰκ. VI. Σωζ. ὕψ. 0.245 μ., διάμ. δίσκου 0.185 μ., πάχ. στὴν περιφέρεια 0.007 μ. Ὑψ. γραμ. 0.0055 μ. Λείπει τὸ κατώτερο ἄκρο τοῦ ἐνδιάμεσου μέλους μὰζι μὲ τὸ συμφυῆς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὕλικό. Ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι πολὺ καλὴ καὶ ἡ πατίνα βαθύχρυση. Πλησιέστατα στὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ στικτὴ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀναγιγνώσκεται ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερά: ἡίππυλλα ἡῆ Ὀνέτορος ἀνέθεκεν τάρτεμιδι τῆι Βραυρῶνι (Ἰππυλλα ἡ Ὀνήτορος ἀνέθηκεν τάρτεμιδι τῆι Βραυρῶνι). Ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ δίσκου εἶναι κοίλη μὲ περιχειλίωμα, τὸ ὁποῖο κοσμεῖται μὲ ἀνάγλυφο ἀστράγαλο. Ὁ δίσκος εἶναι προσαρμοσμένος καὶ ἐπικολλημένος στὴν τοξοειδὴ ἀυλάκωση

τοῦ ὑποθέματος. Γιὰ τὴν καλύτερη συγκράτηση τοῦ δίσκου χρησιμεύει ἐννεάφυλλο ἀνθέμιο στὴν πίσω πλευρὰ, συμφυῆς μὲ τὸ ὑπόθεμα. Ἡ διάτρητη διακόσμηση (à jour) συνίσταται ἀπὸ κεντρικὸ βλαστὸ μὲ παχὺ κορμό, κωνοειδῆ κορυφὴ καὶ ἔλικοειδῆ πλευρικὰ φυτικὰ στελέχη, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποῦ ἀποδίδονται δύο Σειρήνες σὲ ἀντιθετικὴ διάταξη καὶ μὲ τὴν κεφαλὴ στραμμένη κατενώπιον. Δύο ἀντωποὶ ἀλλὰ διαφορετικὰ ἀποδομένοι πετεινοί, ἀπὸ ἕνας στὴ ράχη ἐκάστης Σειρήνας, συμπληρώνουν τὸ σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖο στηρίζεται σὲ ἑλαφρὰ τριγωνικὴ βάση ἀπὸ δύο μεγάλες ἔλικες. Ἡμιανθέμια κοσμοῦν τὶς γωνίες στὶς ἐξωτερικὲς σπεῖρες τῶν ἐλίκων. Ἡ πίσω πλευρὰ τοῦ μέλους εἶναι λεία καὶ ἐπίπεδη, μὲ ἐξαίρεση τὴν ὀλόγλυφη κωνοειδῆ κορυφὴ τοῦ βλαστοῦ καὶ τὴ μακροῖα κόμη τῶν Σειρήνων, ἡ ὁποία συγκρατεῖται ἀπὸ ταινία καὶ ἀπολήγει σὲ στρογγυλεμένο ἄκρο.

Βρέθηκε τὸ 1961 μέσα στὴν ἰλὺν βορειότερα τῆς «ἱερᾶς πηγῆς». Στὸ εὑρετήριο τοῦ Μουσείου σημειώνεται μόνον ὅτι βρέθηκε «πρὸ τοῦ 1963». Ἡ θέση εὑρεσης στὸ ἱερὸ προσδιορίζεται στὸ Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρῶνος 1961, σ. 34, Παρασκευῆ-Σάββατον, 4-5 Αὐγούστου.

Δημοσίευση: Ὁρλάνδος 1961, 33 εἰκ. 28. Daux 1962, 679 μὲ σημ. 1, μὲ διορθώσεις ὡς πρὸς τὴ σωστὴ μεταγραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς, εἰκ. 11. J. et L. Robert, *BullEp* 1963, 91. Vanderpool 1963, 280 πίν. 61 εἰκ. 3. Langlotz 1966, 45. Oberländer 1967, 185 ἀρ. 273-188, 189, 204, 209 σημ. 100-250, 252 (ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Βραυρῶνι τῆς ἐπιγραφῆς, ὑποστηρίζει τὸ λανθασμένο Βραυρωνία). Davies 1971, 421. Themelis 1971, 62 εἰκ. 12. Linders 1972, 14 σημ. 59. Langlotz 1975, 138-139 πίν. 42,6. Lazzarini 1976, 187 ἀρ. 52. Simon 1986, 219 ἀρ. 9. Guarducci 2008³, 319 ἀρ. 3 εἰκ. 85. Peppas-Delmousou 1988, 334 σημ. 40. Καλλιγᾶς 1988, 93-94. *SEG XXXVII* (1987) ἀρ. 45. Immerwahr 1990, 137 ἀρ. 932. Hofstetter 1990, 144 ἀρ. A 194. 146-147. Fantham *et al.* 2001², 59 εἰκ. 1.11. *IG I³* 985. Dillon 2002, 13 μὲ σημ. 12.

137 (BE 122). Χάλκινο χυτὸ ἀγαλμάτιο Ἔρωτα, ἐξάρτημα στητοῦ κατόπτρου. Εἰκ. 161-162. Ὑψ. 0.06 μ. Λείπουν τὸ δεξιὸ ἄκρο χέρι, τὸ ἀριστερὸ ἄκρο πόδι καὶ λίγα μικρὰ κομμάτια ἀπὸ τὶς φτεροῦγες. Ἡ πατίνα εἶναι βαθύχρυση στὸν Ἔρωτα

καί βαθυπράσινη στίς φτεροῦγες, οἱ ὁποῖες κατασκευάστηκαν χωριστὰ ἀπὸ λεπτὸ ἔλασμα καὶ προσαρτήθηκαν στὴ ράχη τῆς μορφῆς μὲ τὴ βοήθεια μικροῦ ἤλου μὲ μεγάλη κυκλικὴ ἐφηλίδα. Ὁ Ἔρωτας, ἀποδόμενος σὲ ἄποψη τριῶν τετάρτων, ἵπταται πρὸς τὰ ἀριστερὰ μὲ εὐρὴ διασκελισμὸ καὶ τὰ πόδια λυγισμένα στὰ γόνατα, τὸ δεξιὸ χέρι ἐκτεταμένο καὶ τὸ ἀριστερὸ χαμηλωμένο καὶ ἀπομακρυσμένο ἀπὸ τὸν κορμό. Τὰ μαλλιά του εἶναι χωρισμένα στὸ μέσον τοῦ κρανίου καὶ πίπτουν πρὸς τοὺς ὤμους. Διακρίνονται τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀποδοθεῖ ἀδρά. Οἱ μεγάλες, ὀλιγοκίστες φτεροῦγες ἔχουν δαντελωτὸ περιγράμμα καὶ λεπτομέρειες δηλωμένες στὴν κύρια ὄψη μὲ κάθετες ἐγγάρκατες γραμμὲς σὲ ἀραιὴ διάταξη.

Βρέθηκε στίς 2.8.1961 στὸν ἀρχαῖο δρόμο ἔξω ἀπὸ τὸ κτήριο ἀνατολικά τῆς αὐλῆς τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς.

138 (BE 123). Χάλκινο χυτὸ ἀγαλμάτιο Ἔρωτα, ἐξάρτημα στητοῦ κατόπτρου. Εἰκ. 163-164.

Σωζ. ὕψ. 0.052 μ.

Λείπουν τὰ πόδια ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω, τὸ ἀριστερὸ χέρι κάτω ἀπὸ τὸν βραχίονα καὶ οἱ φτεροῦγες, οἱ ὁποῖες θὰ ἦταν χωριστὰ κατασκευασμένες καὶ προσαρτημένες στὴ ράχη τῆς μορφῆς, ὅπως ὑποδεικνύει μικρὸ ὀρθογώνιο ἐξόγκωμα. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα καστανομέλανη. Ὁ Ἔρωτας ἀποδίδεται μὲ τὸν κορμὸ κατενώπιον καὶ τὴν κεφαλὴ ἐλαφρὰ στραμμένη πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐνωμένους τοὺς μηρούς, ἀνυψωμένο τὸ δεξιὸ χέρι καὶ χαμηλωμένο, σὲ κάποια ἀπόσταση ἀπὸ τὸν κορμό, τὸ ἀριστερό. Τὰ μακριὰ μαλλιά του πίπτουν ἔως τοὺς ὤμους.

Βρέθηκε στίς 2.8.1961 στὸν ἀρχαῖο δρόμο ἔξω ἀπὸ τὸ κτήριο ἀνατολικά τῆς αὐλῆς τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς.

139 (BE 8543). Χάλκινο χυτὸ ἀγαλμάτιο Ἔρωτα, ἐξάρτημα στητοῦ κατόπτρου. Εἰκ. 165-166.

Ἔψ. 0.08 μ., μέγ. πάχ. 0.012 μ.

Λείπει τμήμα ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ φτερούγα. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι πολὺ φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα βαθυπράσινη ἔως μελανή. Οἱ φτεροῦγες εἶναι μακρόστενες καὶ δρεπανοειδεῖς, μὲ δήλωση τῶν πτελῶν καὶ στίς δύο ὄψεις. Ὁ Ἔρωτας, ἀποδι-

δόμενος σὲ ἄποψη τριῶν τετάρτων, ἵπταται πρὸς τὰ δεξιὰ, μὲ εὐρὴ διασκελισμὸ, λυγισμένα τὰ πόδια στὰ γόνατα, ἐκτεταμένο τὸ δεξιὸ χέρι πάνω στὴν ἀντίστοιχη φτερούγα καὶ χαμηλωμένο τὸ λυγισμένο στὸν ἀγκώνα ἀριστερό, σὲ κάποια ἀπόσταση ἀπὸ τὸν κορμό. Γύρω ἀπὸ τὸ μέτωπο διακρίνονται ἀμυδρὰ τὰ βοστρυχίδια καὶ στὴν πίσω πλευρὰ, σὲ πολὺ χαμηλὸ ἀνάγλυφο, τὰ μακριὰ μαλλιά ποὺ πέφτουν στὴν πλάτη.

Μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς, στὸ ὁποῖο εἶχε ἀποσταλεῖ γιὰ συντήρηση. Αναφέρεται στὸ Ἡμερολόγιο ἀνασκαφῆς Βραυρωῶνος 1963, σ. 74, 1-6 Ἀπριλίου, μεταξὺ τῶν εὐρημάτων στὸν βόθρο ἐντὸς τοῦ κτηρίου τοῦ παλαιότερου ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης Στοᾶς.

140 (BE 8545). Χάλκινο ἄκρο χέρι μὲ ὀλόγλυφο μικρὸ ζῶο. Εἰκ. 167.

Ἔψ. 0.011 μ., σωζ. μήκ. 0.031 μ., μέγ. πάχ. 0.0115 μ.

Σώζεται τὸ δεξιὸ ἄκρο χέρι μὲ μικρὸ μᾶλλον τετράποδο ζῶο στὴν παλάμη, σχηματικὰ ἀποδιδόμενο. Ἡ πατίνα εἶναι βαθυπράσινη ἔως μελανή.

Στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὐρεσίης του στὸ ἱερὸ δὲν ὑπάρχουν. Μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς, στὸ ὁποῖο εἶχε ἀποσταλεῖ γιὰ συντήρηση.

141 (M 2393). Χάλκινη τριποδικὴ βάση στητοῦ κατόπτρου. Εἰκ. 168.

Ἔψ. 0.043 μ., διάμ. στὴν ἄνω ἐπιφάνεια 0.032 μ.,

διάμ. στὸ κάτω ἄκρο τῆς βάσης 0.058 μ.

Εἶναι ὀξειδωμένη μὲ πατίνα βαθυπράσινου ἔως βαθύχρυσου χρώματος. Τὰ τρία στηρίγματα ἔχουν τὴ μορφή ποδιῶν λέοντος (ἢ αἰλουροειδοῦς) καὶ στὸ σημεῖο ἔνωσης ἐκάστου μὲ τὴ βάση σχηματίζεται ἰωνικὸ κιονόκρανο μὲ ἀνάγλυφες ἔλικες καὶ ἐγγάρκατες λεπτομέρειες. Ἡ βάση εἶναι ἐπίκυρτη καὶ κοίλη ἐσωτερικά. Κοσμεῖται μὲ ἀνάγλυφα μακριὰ πέταλα ἐξαρτημένα στὸ ἄνω μέρος ἀπὸ λεπτὴ ταινία μὲ ἀστράγαλο.

Βρέθηκε στίς 21.2.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς δωρικῆς Στοᾶς, στὸ «νέον κτήριο».

142 (M 2458). Μικρὸς χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 169.

Διάμ. 0.09 μ., πάχ. 0.005 μ.

- Λείπει πολύ μικρό τμήμα από το περιχέλιωμα στην πίσω πλευρά. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη και η πατίνα χρυσοκάστανη με μελανές κηλίδες κατά τόπους. Η περιφέρεια του δίσκου στην κύρια ὄψη κοσμεῖται με ανάγλυφες κοκκίδες σε πυκνή διάταξη και το περιχέλιωμα με γλωσσωτό μοτίβο.
Βρέθηκε στις 31.3.1962 νότια από την ἀρχαία γέφυρα.
- 143** (BE 8521). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 170. Διάμ. 0.144 μ., πάχ. 0.001 μ.
Λείπουν τρία πολύ μικρά κομμάτια. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη και η πατίνα χρυσαφένια με μελανές κηλίδες κατά τόπους. Η κύρια ὄψη είναι ἐλαφρότατα κυρτή. Η περιφέρεια κοσμεῖται με σειρὰ ἐμπέστων στιγμῶν.
Η θέση εὗρεσής του στο ἱερό δεν είναι γνωστή.
- 144** (BE 8534). Μικρὸς χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 171. Διάμ. 0.079 μ., πάχ. 0.001 μ.
Φέρει λίγες ἀποκρούσεις στην περιφέρεια. Η επιφάνεια είναι φθαρμένη και η πατίνα βαθυκάστανη ἕως μελανή.
Μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς, στο ὁποῖο εἶχε ἀποσταλεῖ γιὰ συντήρηση. Στοιχεῖα τῆς προέλευσης: «Βραυρώνα 4.4.-6.4.1963. Βόθρος δυτικὰ τοῦ ἀνατολικοῦ σκέλους τῆς Στοᾶς».
- 145** (M 2898α). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 172. Διάμ. 0.143 μ., πάχ. 0.004 μ.
Εἶναι ἀκέραιος, ὀξειδωμένος, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια και πράσινη ἕως μελανή πατίνα.
Βρέθηκε στις 27.7.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς δωρικῆς Στοᾶς, στο «νέον κτήριο».
- 146** (M 2898β). Θραύσματα ἀπὸ χάλκινο δίσκο κατόπτρου. Πάχ. 0.001 μ.
Τρία ἀπὸ τὰ θραύσματα εἶναι συγκολλημένα, ἄλλα ἀπλῶς συνανήκουν. Η κατάσταση διατήρησης εἶναι πολύ κακή, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια και πράσινη πατίνα. Εἶναι ἀβέβαιο ἐὰν τὸ εὐθύγραμμα κόψιμο σε σημεῖο τῆς περιφέρειας ὑποδηλώνει τὴ γένεση λαβῆς συμφυοῦς με τὸν δίσκο ἢ ἐὰν εἶναι τυχαῖο.
- Βρέθηκε στις 27.7.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς δωρικῆς Στοᾶς, στο «νέον κτήριο».
- 147** (M 1758). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 173. Διάμ. 0.124 μ., πάχ. 0.001 μ.
Λείπουν ἀρκετὰ μικρὰ κομμάτια κατά τόπους. Εἶναι πολύ ὀξειδωμένος, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια και πατίνα ὠχροπράσινου χρώματος.
Βρέθηκε στις 3.8.1961 στὸν τομέα Β, τετράγωνο 3ο, σε βάθος 1.20-1.70 μ.
- 148** (M 208). Μικρὸς χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 174. Διάμ. 0.115 μ., πάχ. 0.0015 μ.
Λείπει πολύ μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὴν περιφέρεια. Η επιφάνεια εἶναι φθαρμένη και η πατίνα χρυσαφένια ἕως μελανή.
Βρέθηκε στις 9.9.1959 βόρεια τοῦ ἀναλήμματος.
- 149** (BE 8547). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 175. Διάμ. 0.167 μ., πάχ. 0.006 μ. περίπου.
Εἶναι ἀκέραιος, πολύ ὀξειδωμένος, με πράσινη πατίνα. Στην πίσω πλευρὰ σχηματίζεται πολύ χαμηλὸ πλαίσιο.
Βρέθηκε στις 18.8.1994 κατά τὸν καθαρισμὸ τῆς «ίερᾶς πηγῆς».
- 150** (M 1810). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 176. Διάμ. 0.127 μ., πάχ. 0.001 μ.
Λείπει τμήμα ἀπὸ τὴν περιφέρεια, στην ὁποία διαπιστώνονται και ἀποκρούσεις κατά τόπους. Η επιφάνεια εἶναι φθαρμένη και η πατίνα χρυσοκάστανη ἕως καστανομέλανη. Η κύρια ὄψη εἶναι ἐλαφρότατα κυρτή και η πίσω πλευρὰ κοίλη.
Βρέθηκε στις 22.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σε βάθ. 1.20-1.70 μ.
- 151** (BE 8537). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 177. Διάμ. 0.14 μ., πάχ. 0.001 μ.
Εἶναι ἐλλιπὴς σε μικρὸ τμήμα τῆς περιφέρειας, στην ὁποία διαπιστώνονται και λίγες ἀποκρούσεις κατά τόπους. Ο δίσκος εἶναι σκεβρωμένος, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια και καστανοπράσινη πατίνα.
Συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἐνδειξη «13.9.1962. Βορειοδυτικὴ γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος».
- 152** (BE 8540). Τεμάχιο ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου. Εἰκ. 178.

- Διάμ. 0.137 μ., πάχ. 0.0015 μ.
Είναι σε κακή κατάσταση διατήρησης, με φθαρμένη την επιφάνεια και πράσινη έως μελανή πατίνα. Η κύρια ὄψη είναι ελαφρότατα κυρτή και ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη.
Συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἔνδειξη «13.9.1962. Βορειοδυτικὴ γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος».
- 153** (BE 8527). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 179.
Διάμ. 0.131 μ., πάχ. 0.002 μ.
Λείπει μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὴν περιφέρεια. Εἶναι ὀξειδωμένος, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα.
Στοιχεῖα γιὰ τὴν θέση εὐρεσίης του στὸ ἱερὸ δὲν ὑπάρχουν.
- 154** (M 2463). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου. Εἰκ. 180.
Διάμ. 0.16 μ., πάχ. 0.005 μ.
Λείπει μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὴν περιφέρεια. Εἶναι πολὺ ὀξειδωμένος, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πρασινοκάστανη πατίνα. Ἡ κύρια ὄψη εἶναι ἐπίπεδη. Στὴν περιφέρεια τῆς πίσω πλευρᾶς διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο.
Βρέθηκε στὶς 30.3.1962 στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἔξω ἀπὸ τὴν πειόσχημη δωρικὴ Στοά.
- 155** (M 87 α). Τεμάχιο ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.
Πάχ. 0.002 μ.
Σώζεται καὶ τμήμα τῆς περιφέρειας. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι πολὺ φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα χρυσοπράσινη. Στὴν πίσω πλευρὰ διαπιστώνεται ελαφρότατα προεξέχον πλαίσιο.
Βρέθηκε τὸ 1959 κατὰ τὴν ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸν βωμό, ἀνατολικά τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.
- 156** (M 49). Τεμάχιο ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.
Πάχ. 0.001 μ.
Σώζεται καὶ τμήμα τῆς περιφέρειας. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα καστανοπράσινη.
Βρέθηκε τὸ 1950 στὸ «Μικρὸ ἱερό».
- 157** (BE 8532). Μικρὸ τεμάχιο ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.
Διάμ. δίσκου 0.102 μ. περίπου, πάχ. 0.0015 μ.
Σώζεται καὶ τμήμα τῆς περιφέρειας. Ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι κακή. Ἡ πατίνα ἔχει καστανομέλανο χροῶμα.
- Βρέθηκε στὶς 10.4.1963 δυτικὰ τῆς ἀρχαίας γέφυρας.
- 158** (M 2211). Τεμάχια ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.
Πάχ. 0.004 μ.
Σώζονται πολλὰ συνανήκοντα τεμάχια, πολὺ ὀξειδωμένα καὶ με ἐντελῶς φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια, με πράσινη έως καστανομέλανη πατίνα. Στὴν πίσω πλευρὰ διαπιστώνεται χαμηλὸ πλαίσιο.
Βρέθηκε στὶς 27.10.1961 μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου καὶ τοῦ στυλοβάτη τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς δωρικῆς Στοᾶς, πρὸς τὰ νότια.
- 159** (M 2933). Χάλκινος δίσκος κατόπτρου.
Διάμ. 0.125 μ. περίπου, πάχ. 0.001 μ.
Ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ δίσκου δὲν σώζεται κανένα τμήμα. Ἡ κατάσταση διατήρησης εἶναι πολὺ κακή, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη έως μελανόχρωμη πατίνα.
Βρέθηκε τὸν Αὐγούστο 1962 νότια τῆς ἀρχαίας γέφυρας.
- 160** (M 1881). Τεμάχια ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.
Διάμ. 0.185 μ., πάχ. 0.002 μ.
Σώζονται τρία μὴ συγκολλώμενα ἀλλὰ συνανήκοντα τεμάχια ἀπὸ τὸν δίσκο, τὰ δύο σκεβρωμένα, ὅλα σε κακή κατάσταση διατήρησης, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ πράσινη πατίνα.
Βρέθηκαν στὶς 5.8.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.
- 161** (M 569). Δύο τεμάχια ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.
Διάμ. κατὰ προσέγγιση 0.11 μ., πάχ. 0.001 μ.
Τὰ τεμάχια συνανήκουν ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ συγκολληθοῦν. Εἶναι σκεβρωμένα, σε κακή κατάσταση διατήρησης, με φθαρμένη τὴν ἐπιφάνεια καὶ καστανοπράσινη πατίνα. Καὶ στὰ δύο σώζεται τμήμα τῆς περιφέρειας.
Βρέθηκαν στὶς 12.5.1961 σε αὐλάκα γιὰ τὴν ἀποχέτευση ὑδάτων, «ἔμπροσθεν ναοῦ».
- 162** (M 210). Τεμάχια ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.
Ἀρχικὴ διάμ. μεγαλύτερη ἀπὸ 0.14 μ., πάχ. 0.001 μ.

Σώζονται δύο τεμάχια, τὸ ἓνα συγκολλημένο ἀπὸ δύο κομμάτια, σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης, ὀξειδωμένα, μὲ πράσινη πατίνα. Διατηρεῖται μικρὸ τμήμα τῆς περιφέρειας τοῦ δίσκου. Βρέθηκαν στίς 9.9.1959 βόρεια τοῦ ἀναλήμματος.

163 (M 2284). Τεμάχια ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Πάχ. 0.003 μ.

Σώζονται τρία θραύσματα, πολὺ ὀξειδωμένα, μὲ πατίνα πράσινου καὶ μελανοῦ χρώματος.

Βρέθηκαν στίς 7/8.12.1961 στὸ ἄκρο τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικής Στοᾶς, πρὸς τὰ νότια, στὸν ἐπίπεδο χώρο μεταξὺ ἀρχαίου δρόμου καὶ «ἰερᾶς οἰκίας».

164 (BK 237). Τεμάχια ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Μέγ. σωζ. ὕψ. μεγαλύτερου θραύσματος 0.11 μ., πάχ. 0.001 μ.

Σώζονται δύο τεμάχια, ἓνα μεγάλο καὶ ἓνα πολὺ μικρὸ, τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν νὰ συγκολληθοῦν, πολὺ ὀξειδωμένα, σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης, μὲ πράσινη πατίνα καὶ μελανὲς κηλίδες κατὰ τόπους.

Στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὔρεσής τους στὸ ἱερὸ δὲν ὑπάρχουν.

165 (M 50). Τεμάχια ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Ἀρχική διάμ. κατὰ προσέγγιση 0.15 μ. Πάχ. 0.002 μ.

Σώζονται πολλὰ συνανήκοντα θραύσματα, κάποια ἀπὸ τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ συγκολληθοῦν, σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης, μὲ πράσινη πατίνα. Σὲ τρία τεμάχια διατηρεῖται ἡ περιφέρεια τοῦ δίσκου. Ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι ἐλαφρότατα κοίλη.

Βρέθηκαν τὸ 1956 στὸ «Μικρὸν ἱερόν».

166 (M 1757). Θραύσματα ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Πάχ. 0.001 μ.

Εἶναι ὀξειδωμένα καὶ σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση διατήρησης.

Βρέθηκαν στίς 22.8.1961 σὲ «παλαιὸν τοῖχον ἐντὸς τῆς Στοᾶς παρὰ 2ον-3ον κίονα».

167 (M 2239). Θραύσματα ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Πάχ. 0.003 μ.

Σώζονται λίγα θραύσματα, τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι συγκολλημένο. Εἶναι ὀξειδωμένα καὶ σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης.

Βρέθηκαν στίς 29.11.1961 ΝΔ. τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικής Στοᾶς, κάτω ἀπὸ μεταγενέστερο τοῖχο.

168 (M 1834). Θραύσματα ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Πάχ. 0.001 μ.

Εἶναι σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση διατήρησης, μὲ πατίνα τεφροπράσινου χρώματος.

Βρέθηκαν στίς 19.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

169 (M 284 γ). Θραύσματα ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Σώζονται πολλὰ θραύσματα, πολὺ ὀξειδωμένα καὶ σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης.

Πιθανῶς βρέθηκαν στίς 19.9.1960 νότια ἀπὸ τὸν στυλοβάτη τῆς πειόσχημης δωρικής Στοᾶς καὶ βόρεια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

170 (M 87 β). Μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸν δίσκο κατόπτρου.

Πάχ. 0.002 μ.

Εἶναι ὀξειδωμένο καὶ σὲ κακὴ κατάσταση διατήρησης.

Βρέθηκε τὸ 1959 κατὰ τὴν ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸν βωμό, ἀνατολικά τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

171 (BK 233). Θραύσματα ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Πάχ. 0.003 μ.

Σώζονται πολλὰ μικρὰ θραύσματα, ἀσυντήρητα, μὲ πράσινη πατίνα.

Στοιχεῖα γιὰ τὴ θέση εὔρεσής τους στὸ ἱερὸ δὲν ὑπάρχουν.

172 (M 147). Θραύσματα ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

Πάχ. 0.002 μ.

Σώζονται πολλὰ μικρὰ θραύσματα, ὀξειδωμένα, μὲ πράσινη πατίνα. Ἡ κύρια ὄψη εἶναι ἐλαφρότατα κυρτὴ καὶ ἡ πίσω πλευρὰ κοίλη.

Πιθανῶς βρέθηκαν τὸ 1959 στὸ «νέον κτήριο», ΒΑ. τοῦ ναοῦ.

173 (M 51 β). Θραύσματα ἀπὸ τὸν χάλκινο δίσκο κατόπτρου.

- Σώζονται δεκαεννέα θραύσματα, πολύ οξειδωμένα.
Βρέθηκαν τὸ 1957 στὸ δάπεδο «μικροῦ κτίσματος».
- 174** (M 2318). Χάλκινο διακοσμητικὸ ἐξάρτημα μὲ κρῖκο, ἴσως ἀπὸ κάτοπτρο. Εἰκ. 181.
Διάμ. κρῖκου (ἐξωτ.) 0.034 μ., πάχ. 0.003 μ., πάχ. ἐλάσματος 0.001 μ.
Εἶναι ἀκέραιο μὲ βαθύχρυση πατίνα. Τὸ ἔλασμα ἀποδίδει ἀνεστραμμένο πεντάφυλλο ἀνθέμιο ποῦ ἐκφύεται ἀπὸ ἀνοικτὸ κάλυκα, μὲ τὶς ἀνάγλυφες λεπτομέρειες δηλωμένες μόνο στὴν κύρια ὄψη. Στὸ ἄνω μέρος σχηματίζεται μὲ ἀναδίπλωση τοῦ ἐλάσματος ταινιωτὴ θηλιά, στὴν ὁποία εἶναι περασμένος ὁ κρῖκος.
Βρέθηκε στὶς 9.1.1962 ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς, πρὸς τὰ νότια.
- 175** (BK 340 γ). Χάλκινο ἐξάρτημα μὲ κρῖκο, πιθανῶς ἀπὸ κάτοπτρο. Εἰκ. 182.
Διάμ. κρῖκου (ἐξωτ.) 0.03 μ., πάχ. 0.004 μ., σωζ. ὕψ. ἐλάσματος 0.035 μ., πάχ. 0.001 μ.
Λεῖπει τὸ κάτω ἄκρο τοῦ ἐλάσματος. Εἶναι οξειδωμένο, ἀσυντήρητο, μὲ πράσινη πατίνα. Τὸ ἔλασμα ἔχει σχῆμα φύλλου κισσοῦ καὶ στὸ ἄνω μέρος σχηματίζει μὲ ἀναδίπλωση ταινιωτὴ θηλιά, στὴν ὁποία εἶναι περασμένος ὁ κρῖκος ἀνάρτησης.
Βρέθηκε τὸ 1955 ἐντὸς τῆς «ἱερᾶς οἰκίας».
- 176** (M 660). Χάλκινο ἐξάρτημα μὲ κρῖκο, πιθανῶς ἀπὸ κάτοπτρο. Εἰκ. 183.
Διάμ. κρῖκου (ἐξωτ.) 0.025 μ., πάχ. 0.002-0.0035 μ., ὕψ. ἐλάσματος 0.019 μ., πάχ. 0.002 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, οξειδωμένο, ἀσυντήρητο, μὲ καστανομέλανη πατίνα. Τὸ ἔλασμα ἔχει σχῆμα φύλλου κισσοῦ καὶ στὸ ἄνω μέρος σχηματίζει ταινιωτὴ θηλιά, στὴν ὁποία εἶναι περασμένος ὁ κρῖκος ἀνάρτησης.
Βρέθηκε στὶς 28.4.1961 σὲ «ἀναλημματικὸ δρόμο».
- 177** (M 1108). Χάλκινο ἐξάρτημα μὲ κρῖκο, πιθανῶς ἀπὸ κάτοπτρο. Εἰκ. 184.
Διάμ. κρῖκου (ἐξωτ.) 0.024 μ., πάχ. 0.005 μ., ὕψ. ἐλάσματος 0.04 μ. πάχ. 0.003 μ.
Εἶναι ἀκέραιο, ἀσυντήρητο. Τὸ ἔλασμα ἔχει σχῆμα φύλλου κισσοῦ καὶ στὸ ἄνω μέρος σχηματίζει ταινιωτὴ θηλιά, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι περασμένος ὁ κρῖκος ἀνάρτησης.
Βρέθηκε στὶς 26.7.1961 στὴ ΒΔ. γωνία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, σὲ βάθ. 1.20-1.70 μ.
- 178** (M 2955). Χάλκινος κρῖκος, πιθανῶς ἀπὸ κάτοπτρο. Εἰκ. 185.
Διάμ. (ἐξωτ.) 0.023 μ., πάχ. 0.0025-0.003 μ.
Εἶναι ἀκέραιος, μὲ βαθυπράσινη πατίνα. Στὸ ἄνω μέρος, ὅπου σχηματίζεται πολὺ μικρὸ ἄνοιγμα, εἶναι λεπτότερος.
Βρέθηκε τὸ 1962 στὸν ἀνατολικὸ βραχίονα τῆς πειόσχημης δωρικῆς Στοᾶς.
- 179** (M 2940). Χάλκινο πόδι-στήριγμα μὲ συμφυῆς τμήμα δακτυλίου, πιθανῶς ἀπὸ κάτοπτρο. Εἰκ. 186.
Σωζ. ὕψ. 0.06 μ., πλάτ. δακτυλίου 0.016 μ., πάχ. δακτυλίου 0.002 μ.
Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα ἔχει καστανοπράσινο χρῶμα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δύο πλαϊνὰ ἄκρα τοῦ δακτυλίου, σπασμένη εἶναι καὶ ἡ ἄνω ἐπιφάνειά του. Ἡ βάση ἔχει τὴ μορφὴ ἄκρου ποδιοῦ λέοντος καὶ τὸ πόδι εὐρύνεται ἔντονα πρὸς τὰ ἄνω. Ὁ συμφυῆς πλατὺς δακτύλιος διακοσμεῖται στὴν πρόσθια ὄψη μὲ ἀνάγλυφες ραβδώσεις σὲ πυκνὴ διάταξη. Στὴν πίσω πλευρὰ ὁ δακτύλιος εἶναι ἐπίπεδος, ἀλλὰ τὸ πόδι εἶναι ἐλαφρότατα κυρτό.
Μολονότι ἡ ἡμερομηνία καὶ ἡ θέση εὕρεσης τοῦ στηρίγματος εἶναι ἴδια μὲ αὐτὴν τοῦ χάλκινου κατόπτρου ἀρ. **132** (M 2939), ἡ σύνδεση τῶν δύο εὐρημάτων δὲν εἶναι πιθανή, καθὼς ὁ δίσκος ἀρ. **132** ἔχει πάχ. 0.003 μ. καὶ στὴν πίσω πλευρὰ του σχηματίζεται πολὺ χαμηλὸ πλαῖσιο.
Βρέθηκε στὶς 2.8.1962 μεταξὺ τῆς «ἱερᾶς πηγῆς» καὶ τῆς ἀρχαίας γέφυρας, παρὰ τὸ λιθόστρωτο.
- 180** (M 1303). Ἐλεφάντινη λαβή. Εἰκ. 187, ἀριστερά.
Ὑψ. 0.096 μ., διάμ. (στὸ σωζ. ἄκρο) 0.025 μ.
Λεῖπει τμήμα ἀπὸ τὸ ἄνω ἄκρο καὶ κατὰ τόπους διαπιστώνονται μικρὲς ἀποκρούσεις καὶ λεπτὲς ρωγμές. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι στιλπνή. Ἐσωτερικὰ ἡ λαβὴ εἶναι κοίλη. Τὸ κεντρικὸ τμήμα τῆς ἔχει ἀτρακτοειδὲς σχῆμα καὶ στὰ δύο κυλινδρικὰ ἄκρα δημιουργοῦνται ἀνάγλυφοι δακτύλιοι καὶ ὀριζόντιες ταινίες. Δύο διαμετρικὰ ἀντίθετες κυκλικὲς ὁπὲς ἔχουν διανοιγῆι στὸ κάτω ἄκρο καὶ τρίτη ὁπὴ στὸ ἄνω ἄκρο, ἡ ὁποία πιθανότατα θὰ ἀντιστοιχοῦσε σὲ ὁπὴ στὸ ἐλλείπον τμήμα.

- Βρέθηκε στις 4.8.1961 στον τομέα Β, τετράγωνο 2ο, στο δυτικό πηγάδι.
- 181** (Μ 2010). Έλεφάντινη λαβή. Εικ. 187, δεξιά.
Ύψ. 0.081 μ., διάμ. (έξωτ.) 0.025-0.027 μ.
Λείπει μικρό κομμάτι από το άνω άκρο, και κατά τόπους διαπιστώνονται μικρές ρωγμές. Η επιφάνεια είναι στυλπνή. Έσωτερικά ή λαβή είναι κοίλη. Έχει κυλινδρικό σχήμα και κοσμεύεται στο μέσον και στα δύο άκρα με ανάγλυφους δακτύλιους και οριζόντιες ταινίες. Δύο διαμετρικά αντίθετες κυκλικές όπες έχουν διανοιγεί στο κάτω άκρο και τρίτη όπη υπάρχει στο άνω άκρο, η οποία πιθανότατα θα αντιστοιχούσε σε όπη στο έλλειπον τμήμα.
Βρέθηκε στις 27.7.1961 στον άρχαιο δρόμο «μεταξύ Στοάς και πρώην βωμού».
- 182** (Μ 2290). Τμήμα όστέινης λαβής. Εικ. 188, άριστερά.
Σωζ. ύψ. 0.083 μ., διάμ. (έξωτ.) 0.027 μ., (έσωτ.) 0.014 μ.
Η λαβή έχει άτρακτοειδές σχήμα και είναι κοίλη έσωτερικά. Έξωτερικά είναι λειασμένη, με άνοικτο καστανό χρώμα.
Βρέθηκε στις 28.12.1961 στον άνατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς, έξω από άρχαιο άγωγό.
- 183** (Μ 2291+ Μ 2297). Τμήμα όστέινης λαβής. Εικ. 188, δεξιά.
Σωζ. ύψ. 0.08 μ., διάμ. στο άκρο (έξωτ.) 0.025-0.26 μ., (έσωτ.) 0.019 μ.
Σώζονται δύο κομμάτια, τά όποια μπορούν να συγκολληθοϋν. Λείπει τó άνω μέρος και τμήμα από τó κεντρικό. Έξωτερικά ή λαβή είναι λειασμένη, με άνοικτο καστανό χρώμα. Τó κεντρικό τμήμα της είναι κυλινδρικό με έλαφρά μείωση προς τά άνω και προς τά κάτω, όπου ένας λεπτός δακτύλιος τονίζει την ένωση με ένα είδος ευρύτερου κυλινδρικού κολάρου.
Βρέθηκε στις 10.1.1962 σε μπάζα έξω από τόν
- άνατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς.
- 184** (Μ 2389). Τμήμα όστέινης λαβής. Εικ. 189, πρώτο από άριστερά.
Σωζ. ύψ. 0.064 μ.
Σώζεται τμήμα άτρακτοειδοϋς σχήματος, κοίλο έσωτερικά και λειασμένο έξωτερικά, με βαθυκάστανο χρώμα.
Βρέθηκε στις 5.3.1962 έξω από τόν άνατολικό βραχίονα της δωρικής Στοάς, στο «νέου κτηρίου».
- 185** (Μ 2401). Τμήμα όστέινης λαβής. Εικ. 189, δεύτερο από άριστερά.
Σωζ. ύψ. 0.053 μ.
Σώζεται μικρό τμήμα άτρακτοειδοϋς σχήματος, κοίλο έσωτερικά και λειασμένο έξωτερικά, με βαθυκάστανο χρώμα. Ίσως συνανήκει με τó άρ. **184** (Μ 2389).
Βρέθηκε στις 2.3.1962 έξω από τόν άνατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς, βόρεια του «νέου κτηρίου».
- 186** (Μ 2402). Τμήμα όστέινης λαβής. Εικ. 189, τρίτο από άριστερά.
Σωζ. ύψ. 0.025 μ.
Σώζεται μικρό τμήμα άτρακτοειδοϋς σχήματος, κοίλο έσωτερικά και λειασμένο έξωτερικά, με βαθυκάστανο χρώμα. Διακρίνεται μικρή όριζόντια αϋλάκωση.
Βρέθηκε στις 2.3.1962 έξω από τόν άνατολικό βραχίονα της πειόσχημης δωρικής Στοάς, βόρεια του «νέου κτηρίου».
- 187** (Μ 2403). Τμήμα όστέινης λαβής. Εικ. 189, τέταρτο από άριστερά.
Σωζ. ύψ. 0.037 μ.
Σώζεται μικρό τμήμα, συγκολλημένο από δύο κομμάτια, άτρακτοειδοϋς σχήματος, κοίλο έσωτερικά, λειασμένο έξωτερικά, μελανού χρώματος.
Βρέθηκε στις 2.3.1962 έξω από τόν άνατολικό βραχίονα της δωρικής Στοάς, βόρεια του «νέου κτηρίου».

Συμπληρωματική έρευνα και επανέλεγχος του ύλικου στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου της Βραυρώνας αποκάλυψε δύο ακόμα εύρηματα.

188 (BE 8542). Χάλκινες φτεροῦγες πιθανότατα Ἐρωτα, ἐξαρτήματος στητοῦ κατόπτρου. Εἰκ. 190-191.

Ἵψ. 0.055 μ., πλάτ. 0.091 μ., πάχ. 0.004 μ.

Ἀπόκρουση ὑπάρχει στήν ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ μεσαίου τμήματος. Ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι περισσότερο διαβρωμένη ἀπὸ τὴν κύρια. Ἡ πατίνα εἶναι καστανομέλανη καὶ κατὰ τόπους χρυσίζουσα.

Οἱ φτεροῦγες εἶναι στραμμένες πρὸς τὰ κάτω. Στὴν κύρια ὄψη καὶ σὲ πολὺ χαμηλὸ ἀνάγλυφο ἀποδίδονται τὰ πτίλα μὲ φολίδες σὲ πλατεῖα ζώνη στὸ ἄνω μέρος καὶ στὴ συνέχεια στὸ κάτω μέρος τὰ πτερά, σὲ δύο ἐπάλλληλες σειρές, μὲ μακροὺς γλωσσωτοὺς σχηματισμούς. Σὲ κάθε ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς διακρίνονται ἡ ράχη καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς μικρὲς διαγώνιες ἐγχαράξεις. Ἡ πίσω πλευρὰ ἦταν λεία καὶ ἀκόσμητη, μὲ ἐξαιρεση τὴν ἀνάγλυφη ἀπόδοση τοῦ κάτω μέρους τῆς μακριᾶς κόμης μὲ πολὺ λεπτοὺς καὶ ἴσιους βοστρύχους σὲ ἕνα ἐλαφρὰ προεξέχον ὀρθογώνιο. Στὴν πλευρὰ αὐτὴ καὶ ἄνω ἀριστερὰ εἶναι ἀρκετὰ δυσδιάκριτο τὸ κατάλοιπο ἐφηλίδας. Φυλάσσεται σὲ κιβώτιο μὲ τὴν ἐνδειξη «Βραυ-

ρῶν». Ἀκριβεῖς ἐνδείξεις ὡς πρὸς τὴ θέση εὑρεσης δὲν ὑπάρχουν. Εἶχε συντηρηθεῖ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πειραιῶς, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μεταφέρθηκε στὸ Μουσεῖο τῆς Βραυρώνας.

189 (M 2156). Χάλκινο ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου. Εἰκ. 192.

Συνολικὸ ὕψ. 0.093 μ., ὕψ. στελέχους 0.037 μ., μέγ. πλάτ. 0.062 μ., πάχ. 0.006 μ., πάχ. στὸ γλωσσωτὸ ἔλασμα 0.003 μ. Ἐλαφρὰ ἀποκρουσμένο εἶναι τὸ ἄκρο τοῦ στελέχους. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη καὶ ἡ πατίνα βαθυκάστανη. Γλωσσωτὸ ἔλασμα μὲ τοξωτὴ ἀυλάκωση στὴ βάση του χρησίμευε γιὰ τὴν προσαρμογὴ καὶ συγκράτηση τοῦ δίσκου κατοπτρισμοῦ. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀυλάκωση τὸ μέλος ἔχει κυματοειδὲς περιγράμμα καὶ κοσμεῖται μὲ ἐγγάρρακτο ἐπτάφυλλο ἀνθέμιο. Ἡ πίσω πλευρὰ εἶναι ἀκόσμητη. Τὸ συμφυὲς στέλεχος γιὰ τὴν ἔνθεση σὲ χωριστὰ κατασκευασμένη λαβὴ ἀπὸ ἄλλο ὑλικὸ ἔχει ὀρθογώνια διατομή.

Βρέθηκε στὶς 30.9.1961 «μεταξὺ στυλοβάτου καὶ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς Στοᾶς πρὸς τὴν ἰερὰν οἰκίαν».

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΑΡ. ΕΥΡ. ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΡΑΥΡΩΝΑΣ ΜΕ ΑΡ. ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.
M 16	28	M 735	54	M 1829	84
M 21	56	M 763 (α)	110	M 1834	168
M 23 (α)	49	M 763 (β)	118	M 1854	50
M 23 (β)	121	M 818	54	M 1865	52
M 25	27	M 932	55	M 1881	160
M 26	44	M 944	46	M 2119	123
M 49	156	M 1061	101	M 2156	189
M 50	165	M 1069	131	M 2187	87
M 51 (α)	112	M 1108	177	M 2211	158
M 51 (β)	173	M 1110	62	M 2237	74
M 87 (α)	155	M 1256	26	M 2239	167
M 87 (β)	170	M 1717	4	M 2284	163
M 90	19	M 1718	3	M 2300	61
M 91	124	M 1719	65	M 2318	174
M 147	172	M 1720	95	M 2323	53
M 184	128	M 1721	92	M 2352	42
M 202	21	M 1722	48	M 2355	59
M 205	116	M 1723	20	M 2364	75
M 208	148	M 1757	166	M 2381	105
M 209	125	M 1758	147	M 2392	79
M 210	162	M 1765	117	M 2393	141
M 211	88	M 1766 (α)	8	M 2408	58
M 213	32	M 1766 (β)	85	M 2415	68
M 214	14	M 1767	80	M 2428	66
M 215	33	M 1781	39	M 2454	31
M 257	60	M 1791	133	M 2455	44
M 284 (α)	47	M 1792	25	M 2456	6
M 284 (β)	77	M 1806	35	M 2457	99
M 284 (γ)	169	M 1807	96	M 2458	142
M 407	17	M 1808	94	M 2460	7
M 409	89	M 1810	150	M 2461	120
M 569	161	M 1811	115	M 2463	154
M 571	40	M 1815	72	M 2482	36
M 643	5	M 1816	73	M 2490	24
M 644	122	M 1817	71	M 2495	69
M 645 α-β	38	M 1818	30	M 2507	83
M 660	176	M 1826	22	M 2508	34

ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.
M 2541	90	BE 121	98	BE 8546	9
M 2542	86	BE 122	137	BE 8547	149
M 2543	81	BE 123	138	BE 8548	10
M 2544	45	BE 8521	143	BE 8551	64
M 2568	18	BE 8522	111	BE 8553	64
M 2582	82	BE 8523	37	BE 8554	93
M 2883	100	BE 8524	104	BE 8556	12
M 2884	41	BE 8525	109	BE 8557	11
M 2897 (α)	13	BE 8526	91	BE 8558	103
M 2897 (β)	51	BE 8527	153	BE 8559	114
M 2898 (α)	145	BE 8528	2	BE 8560	108
M 2898 (β)	146	BE 8530	126	BE 8572	63
M 2933	159	BE 8531	113	BE 8573	67
M 2939	132	BE 8532	157	BE 8596	76
M 2940	179	BE 8533	97	BE 8597	78
M 2942	127	BE 8534	144	BE 8598	102
M 2943	129	BE 8535	106	BK 233	171
M 2944	130	BE 8536	70	BK 237	164
M 2955	178	BE 8537	151	BK 340 (α)	15
M 3092	43	BE 8540	152	BK 340 (β)	16
M 3093	29	BE 8541	134	BK 340 (γ)	175
M 3094	107	BE 8542	188	χ. ἀριθ.	23
M 3095	119	BE 8543	139	χ. ἀριθ.	57
		BE 8544	135		
BE 118	1	BE 8545	140		
BE 120	136				

ΟΣΤΕΪΝΕΣ ΛΑΒΕΣ

ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.
M 1303	180	M 2291 + M 2297	183	M 2402	186
M 2010	181	M 2389	184	M 2403	187
M 2290	182	M 2401	185		

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΑΡ. ΚΑΤ. ΜΕ ΑΡ. ΕΥΡ. ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΡΑΥΡΩΝΑΣ

ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.
1	BE 118	46	M 944	91	BE 8526
2	BE 8528	47	M 284 (α)	92	M 1721
3	M 1718	48	M 1722	93	BE 8554
4	M 1717	49	M 23 (α)	94	M 1808
5	M 643	50	M 1854	95	M 1720
6	M 2456	51	M 2897 (β)	96	M 1807
7	M 2460	52	M 1865	97	BE 8533
8	M 1766 (α)	53	M 2323	98	BE 121
9	BE 8546	54	M 735 + M 818	99	M 2457
10	BE 8548	55	M 932	100	M 2883
11	BE 8557	56	M 21	101	M 1061
12	BE 8556	57	χ. άρτιθ.	102	BE 8598
13	M 2897 (α)	58	M 2408	103	BE 8558
14	M 214	59	M 2355	104	BE 8524
15	BK 340 (α)	60	M 257	105	M 2381
16	BK 340 (β)	61	M 2300	106	BE 8535
17	M 407	62	M 1110	107	M 3094
18	M 2568	63	BE 8572	108	BE 8560
19	M 90	64	BE 8551 και BE 8553	109	BE 8525
20	M 1723	65	M 1719	110	M 763 (α)
21	M 202	66	M 2428	111	BE 8522
22	M 1826	67	BE 8573	112	M 51 (α)
23	χ. άρτιθ.	68	M 2415	113	BE 8531
24	M 2490	69	M 2495	114	BE 8559
25	M 1792	70	BE 8536	115	M 1811
26	M 1256	71	M 1817	116	M 205
27	M 25	72	M 1815	117	M 1765
28	M 16	73	M 1816	118	M 763 (β)
29	M 3093	74	M 2237	119	M 3095
30	M 1818	75	M 2364	120	M 2461
31	M 2454	76	BE 8596	121	M 23 (β)
32	M 213	77	M 284 (β)	122	M 644
33	M 215	78	BE 8597	123	M 2119
34	M 2508	79	M 2392	124	M 91
35	M 1806	80	M 1767	125	M 209
36	M 2482	81	M 2543	126	BE 8530
37	BE 8523	82	M 2582	127	M 2942
38	M 645 α-β	83	M 2507	128	M 184
39	M 1781	84	M 1829	129	M 2943
40	M 571	85	M 1766 (β)	130	M 2944
41	M 2884	86	M 2542	131	M 1069
42	M 2352	87	M 2187	132	M 2939
43	M 3092	88	M 211	133	M 1791
44	M 26 και M 2455	89	M 409	134	BE 8541
45	M 2544	90	M 2541	135	BE 8544

ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.	ΑΡ. ΚΑΤ.	ΑΡ. ΕΥΡ.
136	BE 120	163	M 2284
137	BE 122	164	BK 237
138	BE 123	165	M 50
139	BE 8543	166	M 1757
140	BE 8545	167	M 2239
141	M 2393	168	M 1834
142	M 2458	169	M 284 (γ)
143	BE 8521	170	M 87 (β)
144	BE 8534	171	BK 233
145	M 2898 (α)	172	M 147
146	M 2898 (β)	173	M 51 (β)
147	M 1758	174	M 2318
148	M 208	175	BK 340 (γ)
149	BE 8547	176	M 660
150	M 1810	177	M 1108
151	BE 8537	178	M 2955
152	BE 8540	179	M 2940
153	BE 8527	180	M 1303
154	M 2463	181	M 2010
155	M 87 (α)	182	M 2290
156	M 49	183	M 2291 + M 2297
157	BE 8532	184	M 2389
158	M 2211	185	M 2401
159	M 2933	186	M 2402
160	M 1881	187	M 2403
161	M 569	188	BE 8542
162	M 210	189	M 2156

SUMMARY

THE SANCTUARY OF ARTEMIS AT BRAURON: THE MIRRORS

The aim of the present study is to publish the mirrors that were recovered during the excavations at the Sanctuary of Artemis in Brauron.

In the Introduction reference is made to the most important topographical surveys that were conducted in the 19th century investigating the location of the archaeological site of Brauron and the Sanctuary of Artemis and also to the excavations directed by Ioannis Papadimitriou, Director General of Antiquities, which took place between 1948 and 1950 and were repeated from 1955 to 1963 and brought to light the sanctuary. It should be stressed that significant evidence for the excavation has been retrieved not just from the published reports included in the *Ἔργον* and the *ΠΑΕ* as well as an article by the excavator, but also from his handwritten daybook which is now kept in the Archive of the Archaeological Society at Athens. With respect to the excavation that lasted from January to early April 1963 in particular, a time at which I. Papadimitriou passed away and the research was disrupted, his personal daybook constitutes the sole source that informs us on the unearthing of movable and immovable finds.

The number of the mirrors that were brought to light in the sanctuary is indeed impressive. The catalogue comprises 189 entries of mirrors, preserved either intact or in fragmentary condition. It must be noted that the present study does not include the wooden handles, which have already been published by the undersigned together with the rest of the wooden finds of the excavations that were undertaken between 1961 and 1963 in an article in the *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς* in 2015. With the exception of some accessories, such as suspension hoops, handles made of ivory or bone and other parts, the number of mirrors amounts to approximately 170. No other ancient Greek sanctuary that flourished particularly during the 6th and the 5th century BC has yielded such a large quantity of mirrors.

The offering of mirrors to the Sanctuary of Artemis at Brauron was a common practice, as evidenced by the inscribed stelae of the 4th century BC from the Acropolis of Athens that list the votives dedicated to Artemis Brauronia and which are believed to be exact copies of the stelae that contained the original catalogues and were installed at the sanctuary of the goddess at Brauron. Moreover, according to the transcription of an inscription found at the sanctuary comprised of 94 lines dating from 416/5 BC that was found in the handwritten daybook of the excavator, line 29 refers to *κάτροπτα Βραυρῶνι*.

Then follows the chapter entitled “Find places of the mirrors at the Sanctuary of Artemis at Brauron”, which includes a brief, as much as this is possible, description and interpretation of the excavated buildings also referring to the mirrors that were encountered. The chapter concludes with five tables that recapitulate all sites at which the mirrors were found.

Table 1 includes the majority of the mirrors that were brought to light north of the large crepidoma and all the way to the ancient stone bridge, including the “Sacred Spring”. Table 2 enumerates the mirrors that were unearthed in the district of the sanctuary from the “Small Shrine” to the “Sacred House” placing emphasis on the structures found inside the cave. The number of mirrors is relatively small compared to that of Table 1. Table 3 records a fairly large number of mirrors that were located in the “Earlier Building” situated to the east of the east wing of the Pi-shaped Doric stoa and the area north of this building as well as southwards in the direction of the “Sacred House”. Table 4 gathers fragments of mirrors scattered across various locations within the excavated archaeological site. Finally, Table 5 catalogues those mirrors for which there is no evidence that suggests their exact find place.

It must be pointed that mirrors were unearthed mainly in spaces closely associated with the cult of the goddess that possibly accommodated various rituals. Inscriptions of catalogues that record the votives dedicated to the sanctuary were excavated either in these spaces or in the immediate vicinity.

The following chapter is titled “The mirrors as accessories of female personal care. The symbolic significance of mirrors”. The function of the mirror as an accoutrement of female toiletry is illustrated with examples from pottery painting, representations on funerary reliefs, depictions found on minor art objects, attestations from the ancient Greek literature and the encounter of mirrors as grave goods in female burials. Two inscribed mirrors that were used as burial gifts are mentioned. The first one bears the incised name Καλύκη, evidently of the deceased woman who owned the mirror and was found in a grave of the first half of the 5th century BC in Eretria. The second mirror with the inscription Μελάνθιος μ' ἔδωκε comes from a grave at Ialysos together with vases dating from the second quarter of the 5th century BC. Of course the inscription is not dedicatory. Apparently Melanthios offered the mirror to his beloved.

Then the attributes of Artemis Brauronia are recounted as a patron goddess of reproduction, fertility, parturition, childbearing, youthfulness, infants, boys and girls, and in particular maidens until they reach their marriageable age at which menstruation begins that signals the transition to a new stage in their existence — that of married life and giving birth to children — and women that engage in family activities. It is therefore logical to assume that it was married women and mothers who dedicated the mirrors for the benefit of their children to a goddess with such powers.

The perfect circle of the polished bronze disc of the mirrors dedicated to Artemis, which resembles the brightly lit and perfectly round Full Moon, is certainly not a coincidence since Artemis is identified with the moon goddess Selene. This identification is confirmed in Attica from at least the 5th century BC by a surviving quote of Aeschylus.

Finally, Pausanias reports that in a subterranean cavernous spring that lay in the locality of the Sanctuary of Demeter in Patras divination was practiced using a mirror immersed in water, but this mode intended to portend exclusively the good or poor health of patients. No other attestation of the use of mirrors for divination purposes either in the Sanctuary of Artemis Brauronia or any other place of worship, apart from the aforementioned Sanctuary of Demeter at Patras, has been confirmed.

Then follows the chapter titled “Dedications of mirrors to sanctuaries. Inscribed mirrors”. The chapter briefly delineates the finding of mirrors in sanctuaries or mentions those mirrors that have been recorded in catalogues of votives from Ionia, the Greek Mainland and Magna Graecia and at the same time draws together the inscribed mirrors. The classification of the sanctuaries is based on the venerated deity: Artemis, Eileithyia, Athena, Hera, Aphrodite, Persephone, Demeter and Kore, Zeus, Apollo, Asclepius etc.

As regards the mirrors that were retrieved from the Sanctuary of Artemis at Brauron only three are inscribed. All three cases bear dotted inscriptions dating from the early 5th century BC. These are the votive of Myrte (cat. no **43**, figs 49-50: Μύρτῃ ἀνέθεκεν Ἀρτέμιδι Βραυρῶ[νί]α[ι]), the offering of Hippylla of Onetor (cat. no **136**, figs 159-160 and fig. VI: (هِππυλλα ἡῆ Ὀνέτορος τάρτεμιδι τῆι Βραυρῶνι) and the fragmentary inscription found on a third mirror that is preserved in two pieces that belong together (cat. no **54**, fig. 62: H[---]EM[---]). It is possible that the presence of H denotes the rough breathing before the vowel with which the name of the woman who dedicated the mirror starts, whereas based on the letters EM the inscription could be reconstructed as [Ἀρτ]έμ[ιδι]. Furthermore, the dedication of a mirror with ivory handle by Aristodameia is known from the catalogues of votives offered to Artemis Brauronia that come from the Acropolis.

Special reference is made to a bronze disc from the Acropolis, kept today at the National Archaeological Museum, with a dedicatory inscription to Athena ([X]αρίας : ἀνέθεκεν Ἀθηναίᾳ) which scientific research has interpreted as a discus and also a mirror, but with certain reservations. After thorough examination of the disc it can be maintained that it constitutes a model of a discus dedicated to Athena.

Hence, the following conclusions can be drawn: first, the dedicators of mirrors to sanctuaries were women; second, the number of mirrors offered in sanctuaries of goddesses is much larger. They are preponderantly encountered in the sanctuaries of Artemis, Eileithyia and Athena and also in Hera’s shrines found mainly in the Peloponnese, and to a lesser extent in the sanctuaries of Aphrodite, Persephone, Demeter and Kore; third, the Sanctuary of Artemis at Brauron has yielded the largest number of mirrors compared to any other sanctuary; fourth, of the offerings to gods those mirrors dedicated to Apollo, mainly in the Peloponnese, predominate, followed by sporadic votives presented to other gods, such as Zeus, who was worshiped together with Dione at Dodona, and the healer god Asclepius.

The next chapter bears the title “The mirrors from the Sanctuary of Artemis Brauronia” and is divided into sections. In section A the three main categories of Greek mirrors (mirrors with handle, mirrors supported on a stand and mirrors with covers) are defined followed by the broad grouping of the mirrors from Brauron according to these types. The majority of these mirrors are handheld, divided into two main types: I. Mirrors with integral handle which together with the reflecting disc is cast in a single piece and II. Mirrors equipped with a tang that is inserted into the separate handle made of different material (e.g. ivory, bone, wood).

Based on the form of the handle Type I mirrors are classified into four subtypes. Ia: the handle consists of three parts and its outline comprises plain geometric shapes. The upper part is rectangular or square, the middle section is oblong, slightly tapering to a disc-shaped

terminal that repeats the round shape of the reflecting disc in miniature. The handle cat. no **25**, fig. 31, which is marked by this kind of tripartite articulation made separately, belongs to this type. Ib: The handle is long with minuscule lugs either on the upper or lower part ending in a small disc with a suspension hole. Ic: The handle is simpler, elongated, with a small disc on the lower part, with or without a suspension hole, or simply with a plain round terminal. Id: The handle that possibly belongs to the mirror cat. no **17**, figs 21-23 which is wide, tapering unnoticeably downwards, decorated with impressed motifs. The “panther” (or generally a canine figure) cat. no **70**, fig. 80 sculpted in the round comes from the terminal of a handle that was originally integral to the disc and belongs to the special group of Scythian mirrors.

The mirrors of Type II are divided into two subtypes. IIa: The tang for insertion into a handle that is made of different material is integral to the reflecting disc with an intermediate component that may take various shapes; alternatively this intermediate element may not exist. IIb: The interposed member together with the tang is made separately with a socket formed on the upper part for the attachment of the reflecting disc. Mirrors of this type are further grouped into three subtypes. IIb1: the intermediate component takes the form of an Ionic capital. IIb2: the intermediate component is decorated with a Siren (or Sirens). IIb3: only the very simple intermediate component cat. no. **189**, fig. 192.

Of the standing mirrors (Caryatid mirrors) only a very small number of fragments have been preserved: three winged Eros figures that belong to three different mirrors, the wings that most likely formed part of another Eros, a tripod base and a palm with a small animal in it, which nonetheless is not certain whether it belonged to a kore serving as the foot of a Caryatid mirror. The fragmented base cat. no **179**, fig 186 in the form of a feline paw with an integral ring, also in fragmentary condition, can be considered as belonging to footed mirrors and constitutes a special case.

Apart from the reflecting discs which are preserved partially or in fragments, there are few simple discs with small diameter. It must be noted that no mirror with cover or at least a fragment of a mirror with cover has been excavated at the Sanctuary of Artemis at Brauron.

Subsection B1 discusses the material of which the mirrors from the Sanctuary of Artemis at Brauron were made. All mirrors are bronze with the exception of the intermediate component ornamented with a Siren cat. no **134** figs 155-156 which is made of iron. A small residue possibly of lead is preserved on the back of the handle cat. no **64** figs 72-73. Since the colour of the patina that forms on the surface of mirrors depends on the mixture of metals of the copper alloy then a rich variety of hues that range from deep brown, brownish black, golden brown, golden to gold green and deep green as well as other shades is evidenced. As regards handles made of different material, a limited number made of ivory, bone and wood has been preserved.

Subsection B2 deals with the state of preservation of the mirrors. Some of the mirrors are preserved intact or with minor losses and in good condition, but there are also many of them which are preserved partially or in fragmentary form. Some of them have not undergone conservation treatment yet. The argument that during rituals the mirrors were purposely shattered cannot be sustained.

Subsection B3 considers the size of the mirrors. The differences in their size are indeed remarkable. Normally, the mirrors of Type Ia are tall. The mirror cat. no **2** fig. 5 is 0.411 m in height and the diameter of the disc is 0.214 m. As a rule and with very few exceptions the thickness of the disc in these mirrors is 0.001 m while the handle is slightly thicker in order to be more durable. The height of the intact Type Ib mirrors ranges from 0.303 m to 0.31 m, the diameter of the disc varies from 0.167 m to 0.17 m and its thickness is slightly increased compared to Type Ia mirrors. The mirror cat. no **62** fig. 70 of Type Ic, which is preserved complete, is 0.285 m in height, the diameter of the disc is 0.143 m and its thickness is 0.001 m. Nevertheless, discrepancies in the dimensions of Type Ic mirrors have been ascertained and furthermore relatively small mirrors are also encountered.

A distinctive example of Type IIa is the intact mirror cat. no **98** figs 114-115, which together with the handle is 0.328 m in total height, the diameter of the disc is 0.167 m and the thickness of the disc ranges between 0.003 m and 0.005 m around its circumference. With respect to the rest of the mirrors in which the disc together with the integral tang is preserved, but the handle made of different material is missing, their height varies from 0.142 m to 0.246 m while the diameter of the disc fluctuates from 0.122 m to 0.184 m. For those mirrors whose tang is integral to the disc, without the interposed component, the height varies from 0.132 m and 0.227 m and the diameter of the disc is between 0.108 m and 0.185 m. The thickness of the disc in all Type IIa mirrors is usually in the range of 0.001 to 0.003 m and in a few cases it reaches 0.005 m. The tang is normally slightly thicker than the disc. The disc of the mirror cat. no **78** figs 88-89 is 0.007 m in thickness which becomes 0.011 m around its circumference.

The reflecting discs of the mirrors cat. no **142** fig 169 and cat. no **144** fig 171 are small with no integral handle or tang for the insertion into a handle made of different material, whereas their diameter is 0.09 m and 0.079 m respectively.

Miniature models of mirrors which served exclusively as votive offerings have not been found in the Sanctuary of Artemis at Brauron. Even the small mirrors whose number is quite limited are proper mirrors.

In subsection B4 details concerning the manufacture of mirrors are examined. There are four methods of suspending handheld mirrors. a. With a thin suspension hoop that passes through a small folded plate that is integral to the small disc-shaped terminal of the handle in Type Ia mirrors. b. Through a hole in the small disc in which the handle ends in mirrors of Types Ia, Ib and Ic. c. With a hook that is integral to the small disc of the handle in a Type Ia mirror (cat. no **29** figs 34-35). d. With a hoop fixed to the folded portion of a plate attached to the top part of the back of the reflecting disc encountered in a Type Ia mirror (cat. no **41** figs 46-47) as well as in Type IIa mirrors.

The reflecting disc is fixed and secured with the aid of a projection that takes the form of an ivy leaf or a simple triangle attached to the separately made handle cat. no **25** fig. 31 with the tripartite articulation and to intermediate components of Type IIb1 and IIb2 mirrors.

In Type Ia mirror cat. no **1** figs 1-4 the hammered bronze plates that bear repoussé decoration are preserved attached to the oblong central section of the handle and its disc-shaped terminal. The top rectangular section of the handle would have been decorated originally

with an attached plate, as indicated by the residues of an adhesive material, particularly a greyish-black horizontal band in close proximity to the point at which the handle is joined to the reflecting disc. The same residues are found on the same part of the handle in mirrors cat. no **3** fig. 6 and cat. no **10** fig. 9.

Thin plates with repoussé decoration of a palmette and volutes would have been attached originally to the interposed member of a special group of Type IIa mirrors (cat. nos **71-73** fig. 81, **79** fig. 90, **80** fig. 91 and possibly cat. no **107** fig. 125) even though no such plate has been preserved among the finds from the Sanctuary of Artemis.

A low border is noticed around the edges of the back of the handle of numerous Type I mirrors. In some of the mirrors of this type the obverse of the reflecting disc is convex and the reverse is concave resulting in an extremely low border being formed around its edges. The borders and the slight concave shape of the reverse were possibly intended to secure an attachment made of different material. In the majority of Type II mirrors the obverse of the reflecting disc is barely convex and the reverse concave. The convex shape of the disc would enable a woman to have a wider view of her reflected image compared to a flat surface.

Small holes in the interposed member of some Type IIa mirrors (e.g. cat. no **109** fig. 127 and cat. no **113** fig. 131) were used for fixing the tang that was inserted into the handle made of different material, possibly as part of the repair and restoration of the mirror which took place already in antiquity after its breakage. A portion of the rivet hole that is preserved on the broken edge of the tang in the mirror cat. no **127** fig. 147 was intended for securing the handle made of different material with the aid of a small nail.

The wings that consisted in a thin bronze plate have been attached to the back of the Eros figure cat. no **137** figs 161-162 with a small nail whose large circular head is visible. The wings of Eros cat. no **138** figs 163-164 are not preserved, but a relatively irregular protuberance noticed on the back of the figure was possibly used for securing them. The sickle-shaped wings of Eros cat. no **139** figs 165-166 were integral, whereas the wings of Eros cat. no **188** figs 190-191 were added to the figure.

Section C, which is divided into four subsections, contains an analytic presentation of the mirrors from the sanctuary at Brauron.

Subsection C1 includes handheld mirrors. Thirty-eight mirrors, preserved complete or in fragmented condition, belong to Type Ia (cat. nos **1-16**, **18-25**, **27-38**, **41-42**). It is believed that they were produced in Corinth. A few fragments of three more mirrors (cat. nos **26**, **39**, **40**), in which evidence of their integral handle is preserved, also survive but their fragmentary state does not enable their classification into a specific subtype of Type I.

Type Ia mirrors from Brauron are dated between the third quarter and the late 6th century BC. A prime example is the mirror cat. no **1** figs 1-4 of the late 6th century BC with the attached plates on the handle, decorated with a Gorgoneion on the disc-shaped terminal and a representation of a kore in profile facing left dressed in chiton *poderes* and short himation smelling a flower.

Another distinctive mirror is cat. no **29** figs 34-35 in which the terminal of the handle takes the form of a calyx bearing an integral hook for suspension, while the point at which the reflecting disc is connected to the handle, the junction between the upper part and the

central section of the handle and also the joint of the central section and the handle's terminal are plainly decorated with three rows of impressed dots. This decoration indicates influence by Argive mirrors (cf. the mirror cat. no **43** figs 49-50).

Similarly, influence exerted by mirrors attributed to Argive workshops is evident on the mirror cat. no **32** fig. 38 and the handle cat. no **33** fig. 39, with the large hole in the disc-shaped terminal, and also on the intact mirror cat. no **41** figs 46-47 and the partially preserved handle cat. no **42** fig. 48. The handle of the mirror cat. no **41** has tripartite articulation, but the two lateral faces of the short upper part are concave and bear a minuscule lug at the point at which the handle joins the reflecting disc and two more lugs in graduated arrangement at the transition from the central section to the unpierced small disc in which the handle ends. The tripartite articulation of the handle and the unpierced disc-shaped terminal are features found in Corinthian mirrors, whereas the small lugs are encountered in Argive mirrors. The handle cat. no **42** has a large suspension hole in the wide disc-shaped terminal, a feature that is typical of Argive mirrors. On the left side of its upper part two small lugs in graduated arrangement are evident as in the case of the mirror cat. no **41**.

Seven mirrors (cat. nos **43-19**), of which one is preserved intact, are classified as belonging to Type Ib. Argos is considered the production centre of these mirrors in which the handle consists of a wide and long section which gradually tapers and becomes further elongated in the course of time thus ending in a small disc with a suspension hole. The small circular lugs ('lobes') on the handle are characteristic of Argive mirrors. The decoration of the handle and the small disc, when it exists, is incised. Generally, the Argive mirrors are contemporaneous with their Corinthian counterparts.

As regards the finds from Brauron, the mirror cat. no **44** figs 51-52, which dates possibly from the last third of the 6th century BC, is the sole example with incised decoration on the handle, which unfortunately is obscured. Beneath a zone occupied by a tongue-shaped motif, a figure, possibly a warrior, is shown striding to the right. With reference to the movement of the warrior its rendering resembles the figure of Silenus depicted on a mirror from the Heraion of Argos. The mirror cat. no **43** figs 49-50 that probably dates back to the late 6th century BC bears a dotted inscription in Attic lettering of the early 5th century BC.

Nineteen mirrors (cat. nos **51-69**), of which only one is preserved intact (cat. no **62**, fig. 70), belong to Type Ic. These mirrors have a continuous, flowing outline that leads from the reflecting disc to the handle and its terminal. This type of mirrors is marked by the largest discrepancies regarding their size. They are possibly produced in workshops of the Peloponnese and are dated between the late 6th century BC and the first quarter or the first third of the 5th century BC.

Only one example, the partially preserved handle cat. no **17** figs 21-23, dating possibly from the last third of the 6th century BC, belongs to Type Id. The handle is covered by repoussé decoration (small wheel – *trochiskos* filled with decorative elements, a four-leaved rosette with spear-shaped leaves arranged crosswise, a twelve-leaved rosette inscribed in a circle) probably attributed to a Peloponnesian workshop.

The terminal of the handle cat. no **70** fig. 80 in the form of a 'panther' sculpted in the round comes from a Scythian mirror of the 6th century BC.

Type IIa includes the largest group of mirrors from the Sanctuary of Artemis — a total of fifty-nine finds (cat. nos **71-73**, **78-133**) which, based on their find places, date back to the first half of the 5th century BC mainly. Very few mirrors are datable after the mid-5th century BC. Type IIa mirrors are classified into various groups in accordance with the shape of the integral to the reflecting disc interposed component ending in the tang that is inserted into the separate handle made of different material, as well as the absence of the interposed component. Simultaneously, these elements are encountered in mirrors from Attica, Corinth, Cyprus, Samos, Rhodes and other regions. The most impressive of them is the mirror cat. no **78** figs 88-89 produced in an Attic workshop with a lyre-shaped interposed component decorated with two volutes rendered in very low relief, hardly discernible now, and with motifs sculpted in the round encircling the circumference of the reflecting disc, from which two rosettes are preserved, possibly influenced by the standing Caryatid mirrors, and a spool-shaped element, dating from the first third of the 5th century BC.

Four interposed components (cat. nos **74-77**) coming from an equal number of mirrors belong to Type IIB1. Their common feature is the double volute configuration resembling an Ionic capital, broadly dated to the first half of the 5th century BC. Among them the interposed component cat. no **74** figs 82-83 produced in an Attic workshop is a distinctive example. This find provides the opportunity to discuss the problem scientific research is faced with concerning the form of the handle into which the tang was wedged (handle in the form of a column that indicates a standing mirror or handle similar to that of the rest of the handheld mirrors). In terms of the interposed components cat. no **75** fig. 84 and cat. no **76** fig. 85 their similarities with examples from Epizephyrian Locri are pointed. The interposed component cat. no **77** figs 86-87 was possibly produced by a workshop of the northeast Peloponnese. It would be better if the question as to whether this member fitted a handle in the form of a column, thus suggesting a standing mirror, was left unanswered.

Type IIB2 includes three finds from the Sanctuary of Artemis, the interposed components cat. no **134** figs 155-156 and cat. no **135** figs 157-158 which are decorated with a frontally depicted Siren along the central axis, with its sickle-shaped wings raised, edged with a group of volutes and palmettes, and also the inscribed mirror cat. no **136** figs 159-160 whose interposed component is ornamented with two Sirens together with roosters in an emblematic configuration that frame a vegetal composition. The interposed member cat. no **135**, dating from the early 5th century BC, shares close affinity with an example from Anthedon in Boeotia, now kept at the Louvre Museum. The interposed member cat. no **134** that is made of iron dates back to the early Classical period.

The excellently preserved mirror cat. no **136** figs 159-160, which is missing only the tang that was intended for its insertion into a handle made of different material, is dated at the turn of the 5th century BC. In contrast to the two matching Sirens, the two roosters that face each other are not identical and the differences in their rendering are pointed. It is presumed that the craftsman wanted to depict two different chicken breeds or even the preparation before a cockfight scene. Apart from the dedicatory roosters made of bronze plate that are encountered in sanctuaries, the examples of mirrors with depictions of roosters are gathered. With reference to the artistic centre from which the mirror **136** comes, the view

of E. Langlotz concerning its production in the northeast Greek region of Asia Minor with the Attic inscription predating its dedication to the Sanctuary of Artemis is accepted.

Subsection C2 considers the few fragments that come from the standing Caryatid mirrors. The Eros figure cat. no **139** figs 165-166 with the long and narrow sickle-shaped wings, the short curls around his forehead and the very long locks that fall over his back dates from the first quarter of the 5th century BC. Eros cat. no **137** figs 161-162, Eros cat. no **138** figs 163-164 and also the wings of another Eros figure cat. no **188** figs 190-191 are datable to the second quarter of the 5th century BC. The tripod base cat. no **181** fig. 168 belongs to the mid-5th century BC approximately. The palm with the small quadruped cat. no **140** fig. 167 is not certain whether it formed part of a kore-footed standing mirror.

In subsection C3 the fragment cat. no **179** fig. 186 that belonged possibly to a peculiar standing mirror is recorded, although a comparable type of mirror is not known. But it is likely that this find is from a tripod ring base. Based on its find place between the “Sacred Spring” and the ancient bridge, the find does not extend in date the first quarter or the first third of the 5th century BC.

Subsection C4 examines the simple reflecting discs. Few of them are intact, whereas several are partially preserved or in fragmentary state. Based on their thickness (that ranges from 0.001 to 0.003 m) some of them could belong to mirrors of the Types I, IIa and IIb. Judging from the location of these discs in the sanctuary, none of them seems to date later than the 5th century BC. Of the discs with small or relatively small diameter, which are preserved complete and is certain that they were not equipped with a handle, the disc cat. no **142** fig. 169, 0.09 m in diameter, is a distinctive example that comes from the locality of the ancient stone bridge and is decorated with relief granules around its circumference and a tongue-shaped motif on the raised rim.

Section D presents the two ivory handles cat. nos **180** and **181** fig. 187 as well as few fragments of bone cat. nos **182**, **183** fig. 188, **184-187** fig. 189 dating from the 5th century BC that possibly formed part of mirrors.

In the Epimetro the main conclusions from what the preceding chapters have delineated are summarized and some questions are posed.

The cult of Artemis at Brauron was established in the 8th century BC and lasted until the 3rd century BC, a time at which the sanctuary was abandoned and desolated possibly in the aftermath of natural disasters. The sanctuary flourished from the 6th century BC under Peisistratus to the early 5th century BC. During the Persian invasion of 480/79 BC the sanctuary was plundered and devastated, but soon it was re-established and its former glory was restored. During the Peace of Nicias significant building activity was undertaken with the erection of the Pi-shaped Doric Stoa whose east wing was left unfinished due to financial straits. A small number of graves encountered at a specific site dating from the 2nd century AD are totally unrelated to any kind of religious activity in the sanctuary. Over the same time the large relief of Polydeukion, a young favourite of Herodes Atticus, was associated with a forested and marshy area, one of the preferred places in Attica of the stupendously wealthy sophist where he and his pupils liked to stroll.

The large number of mirrors that were unearthed during excavation at the Sanctuary of Brauron bears testimony to the cult of Artemis who was guardian of women in their married

life and was closely related to childbirth and the upbringing of children and also of maidens who were prepared for their transition to a new stage in their life, that of matrimony and family life. The dedicators of mirrors belonged to various social classes.

The mirrors were excavated mainly at locations of the sanctuary associated with the cult and possibly with the performance of rituals, such as the site to the north of the large crepidoma and in the vicinity of the “Sacred Spring” down to the stone bridge, where the largest quantities of mirrors were recovered, in the buildings with the combustion residues and the black soil inside the cave, at the “Small Shrine” with the pit, in the pit with the black soil at the earlier building of the Stoa and in the area that stretches to the north and south of this building. The *terminus ante quem* for the majority, but certainly not all the finds from the locality of the “Sacred Spring” is 480/79 BC; the buildings inside the cave were buried as a result of the collapse of the roof of the cave and the rockslide that occurred in around the mid-5th century BC; the use of the “Small Shrine” also during the 4th century BC is attested mainly by a few figurines and the “Earlier Building” was abandoned when it was partly occupied by the east wing of the Pi-shaped Stoa in around 420 BC.

The mirrors that were brought to light during excavation at the Sanctuary of Artemis at Brauron generally cover the period from the third quarter of the 6th century BC to the mid-5th century BC. Very few finds possibly belong to the second half of the 5th century BC. They were all produced to serve as proper mirrors, which means that models of mirrors that were purposely used as votives have not been encountered.

The fact that during the Peloponnesian War the votives of the Sanctuary of Artemis were transferred to the Acropolis justifies the rare unearthing of mirrors of the second half of the 5th century BC. Nevertheless, a large number of mirrors are recorded on the stelae dating to the 4th century BC from the Acropolis that list the offerings dedicated to Artemis Brauronia and were most likely copies of the stelae mounted at the sanctuary at Brauron. If these votives remained in the sanctuary and their inventory was taken annually why were there no mirrors found dating from the 4th century BC? Is it possible that the mirrors recounted in these catalogues were earlier votives of the 6th and the 5th century BC? Is it because the later mirrors were melted so as to reuse the metal in times of financial hardship for the city? Or is it because simply they have not been found yet, given that the sanctuary at Brauron is still awaiting full excavation?

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Άβρονιδάκη 2012 Χρ. Άβρονιδάκη, Ἡ Εὐκλεία καὶ ἡ Εὐνομία σὲ ἓνα θραῦσμα ἀρυβαλλοειδοῦς ληκύθου ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ Ζωγράφου τοῦ Μειδία, στὸ Εὐρ. Κεφαλίδου, Δ. Τσιαφάκη (ἐπιμ.), *Κεραμείως παῖδες. Ἀντίδωρο στὸν Καθηγητὴ Μιχάλη Τιβέριο ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του* (Θεσσαλονίκη) 109-116.
- Ἄντωνίου 1990 Α. Ι. Ἄντωνίου, *Βραυρών. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ ἱεροῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος* (Ἀθήνα).
- Ἄραπογιάννη 1992 Ε. Ἄραπογιάννη, Ἀνασκαφικὲς ἐργασίες, νομὸς Ἡλείας, Καλύβια, ΑΔ 47, Β, 112-113.
- Ἀρβανίτου-Μεταλληνοῦ 1996-1998 Γ. Ἀρβανίτου-Μεταλληνοῦ, Εἰδήσεις ἀπὸ τὴ βόρεια νεκρόπολη τῆς ἀρχαίας Κέρκυρας, ΑΑΑ 29-31, 11-34.
- Ἀρχοντίδου-Ἀργύρη 1988 Ἀ. Ἀρχοντίδου-Ἀργύρη, Ἀνασκαφικὲς ἐργασίες. Νομὸς Λέσβου, Μυτιλήνη, ΑΔ 43, Β2, 459.
- Βικέλα 2009 Ε. Βικέλα, Ἡ λατρεία τῆς Ἄρτεμις στὴν Ἄττική: Ἱεροὶ τόποι, τελετὲς, εἰκονογραφία, στὸ Ν. Καλτσᾶς, Α. Shapiro (ἐπιμ.), *Γυναικῶν λατρεῖες. Τελετουργίες καὶ καθημερινότητα στὴν κλασικὴ Ἀθήνα* (Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Ἀθήνα) 78-87.
- Βλασσοπούλου 2003 Χρ. Βλασσοπούλου, *Ἄττικοὶ ἀνάγλυφοὶ πίνακες τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς* (Ἀθήνα).
- Δεσπίνης 2006 Γ. Ι. Δεσπίνης, Μαρμάρινες πλαγγόνες, στὸ Ν. Χρ. Σταμπολίδης (ἐπιμ.), *Γενέθλιον. Ἀναμνηστικὸς τόμος γιὰ τὴν συμπλήρωση εἴκοσι χρόνων λειτουργίας τοῦ Μουσείου Κυκλαδικῆς Τέχνης* (Ἀθήνα) 219-225.
- Δεσπίνης 2010 Γ. Ι. Δεσπίνης, *Ἄρτεμις Βραυρωνία. Λατρευτικὰ ἀγάλματα καὶ ἀναθήματα ἀπὸ τὰ ἱερὰ τῆς θεᾶς στὴ Βραυρώνα καὶ τὴν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας* (Ἀθήνα).
- Δεσπίνης 2010α Γ. Δεσπίνης, *Μεγαρικά* (Μέγαρα).
- Δεσπίνης 2016 Γ. Δεσπίνης, Βραυρωνόθεν, στὸ Κ. Ζάμπας κ.ἄ. (ἐπιμ.), *Ἀρχιτέκτων. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθηγητὴ Μανόλη Κορρέ* (Ἀθήνα) 273-278.
- Εὐαγγελίδης, Δάκαρης 1959: Δ. Εὐαγγελίδης, Σ. Ι. Δάκαρης, *Τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης*, ΑΕ 1959 [1964].
- Ζαββοῦ 1992-98 Ε. Π. Ζαββοῦ, Ἐνεπίγραφο ἀναθηματικὸ κάτοπτρο, *Ἡὸρος* 10-12, 301-303.
- Θέμελης 1986 Π. Θέμελης, Βραυρών. Ἡ Στοὰ τῶν Ἄρκτων, στὸ Π. Ι. Φιλίππου-Ἀγγέλου (ἐπιμ.), *Πρακτικὰ Β' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης ΝΑ. Ἀττικῆς, Καλύβια Ἀττικῆς, 25-28 Ὀκτώβρη 1985* (Καλύβια) 225-238.
- Θέμελης 1994 Π. Θέμελης, Ὁ τάφος τῆς ἠλείας Φιλημῆνας, *Γ' Ἐπιστημονικὴ Συνάντηση γιὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ Κεραμικὴ. Χρονολογημένα σύνολα-Ἐργαστήρια, 24-27 Σεπτεμβρίου 1991 Θεσσαλονίκη* (Ἀθήνα) 146-158.
- Καλλιγᾶς 1980 Π. Γ. Καλλιγᾶς, Τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα Ὑπερτελεάτα στὴν Λακωνία, *Λακωνικαὶ Σπουδαὶ 5 (Πρακτικὰ τοῦ Α' Συνεδρίου Λακωνικῶν Σπουδῶν 7-11 Ὀκτωβρίου 1977)* 10-30.
- Καλλιγᾶς 1988 Π. Γ. Καλλιγᾶς, Ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ Ἀκρόπολη. Τὸ ἀθηναϊκὸ ἐργαστήριο μεταλλοτεχνίας, στὸ *Πρακτικὰ τοῦ XII Διεθνoῦς Συνεδρίου Κλασικῆς Ἀρχαιολογίας, Ἀθήνα, 4-10 Σεπτεμβρίου 1983, Β'* (Ἀθήνα) 92-97.
- Καλογερόπουλος 2013 Κ. Καλογερόπουλος, *Τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ταυροπόλου στὶς Ἀλὲς Ἀραφηνίδες (Λούτσα)* (Ἀθήνα).
- Καλτσᾶς, Shapiro 2009 Ν. Καλτσᾶς, Α. Shapiro (ἐπιμ.), *Γυναικῶν λατρεῖες. Τελετουργίες καὶ καθημερινότητα στὴν κλασικὴ Ἀθήνα* (Ἀθήνα).
- Καλτσᾶς κ.ἄ. 2010 Ν. Καλτσᾶς, S. Fachard, Α. Ψάλτη, Μ. Γιαννοπούλου (ἐπιμ.), *Ἐρέτρια. Μα-*

- τιές σὲ μιὰ ἀρχαία πόλη. Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο 27 Ἀπριλίου - 24 Αὐγούστου 2010 (Ἀθήνα).
- Καράγιωργα 1963 Θ. Καράγιωργα, Ἀρκαδία. Ἀρχαία Μαντίνεια, *ΑΔ* 18, Β, 88-89.
- Καράγιωργα 1965 Θ. Καράγιωργα, Λακωνικὸ κάτοπτρο στὸ Μουσεῖο τῆς Σπάρτης, *ΑΔ* 20, Α, 96-109.
- Καράγιωργα-Σταθακοπούλου 1999 Θ. Καράγιωργα-Σταθακοπούλου, Ἀρτέμιδος φίλος, *ΑΔ* 54, Α, 115-154.
- Κατάκη 2009 Εὐθ. Κατάκη, Ἀρχαῖκός ἐγχυτρισμός ἀπὸ τὴ νεκρόπολη τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας, στὸ Χρ. Λοῦκος κ.ἄ. (ἐπιμ.), *Ubi dubium ibi libertas. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθ. Νικόλα Φαράκλα* (Ρέθυμνο) 275-291.
- Κοντῆς 1967 Ι. Δ. Κοντῆς, Ἄρτεμις Βραυρωνία, *ΑΔ* 22, Α, 156-206.
- Κουρουγιώτης 1902 Κ. Κουρουγιώτης, Ἀνασκαφὴ ἐν Κωτίλω, *ΠΑΕ*, 75-77.
- Κουρουγιώτης 1903 Κ. Κουρουγιώτης, Ἀνασκαφὴ ἐν Κωτίλω, *ΑΕ*, 151-188.
- Κουρσούμης 2004-2009 Σ. Σ. Κουρσούμης, Κάτοπτρο ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Λιμνάτιδος στὸν Ταύγετο, *Ἡὸρος* 17-21, 317-320.
- Λαμπρινουδάκης 1975 Β. Κ. Λαμπρινουδάκης, Ἱερὸν Μαλεάτου Ἀπόλλωνος εἰς Ἐπίδαυρον, *ΠΑΕ*, 162-175.
- Λαμπρινουδάκης 1978 Β. Κ. Λαμπρινουδάκης, Ἀνασκαφὴ στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα, *ΠΑΕ*, 111-121.
- Λεμπέση 1995 Α. Λεμπέση, Ἐφορεία Ἀρχαιοπωλείων καὶ Ἰδιωτικῶν Συλλογῶν, *ΑΔ* 50, Β, 857-862.
- Μαραγκοῦ 1999 Λ. Μαραγκοῦ, Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ Ἀμοργοῦ, Ι, *Μαρμάρινα γλυπτὰ* (Ἀθήνα).
- Ματθαίου 2016 Ἄ. Π. Ματθαίου, Ὡς ἂν ὁ ἀρχιτέκτων κελεύη. Ὁ ἀρχιτέκτων στὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν τὸν 5ο καὶ 4ο αἰ. π.Χ., στὸ Κ. Ζάμπας κ.ἄ. (ἐπιμ.), *Ἀρχιτέκτων. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθηγητὴ Μανόλη Κορρέ* (Ἀθήνα) 99-113.
- Μπόνιας 1998 Ζ. Μπόνιας, Ἕνα ἀγροτικὸ ἱερὸ στὶς Αἰγιῆς Λακωνίας (Ἀθήνα).
- Μπούρας 1967 Χ. Μπούρας, *Ἡ ἀναστήλωσις τῆς Στοᾶς τῆς Βραυρωνῶνος. Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ τῆς προβλήματα* (Ἀθήνα).
- Μπρούσκαρη 1976 Μ. Μπρούσκαρη, Μουσεῖο Παύλου καὶ Ἀλεξάνδρας Κανελλοπούλου, *ΑΑΑ* 9, 130-152.
- Μπρούσκαρη 2002 Μ. Σ. Μπρούσκαρη, *Τὸ Μουσεῖο Παύλου καὶ Ἀλεξάνδρας Κανελλοπούλου* (Ἀθήνα).
- Μυλωνᾶς 1975 Γ. Ε. Μυλωνᾶς, *Τὸ δυτικὸν νεκροταφεῖον τῆς Ἐλευσίνος Α* (ἐν Ἀθήναις).
- Ὁρλάνδος 1956 Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, *Ἔργον*, 25-31.
- Ὁρλάνδος 1957 Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, *Ἔργον*, 20-24.
- Ὁρλάνδος 1958 Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, *Ἔργον*, 30-39.
- Ὁρλάνδος 1959 Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, *Ἔργον*, 13-20.
- Ὁρλάνδος 1960 Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, *Ἔργον*, 21-30.
- Ὁρλάνδος 1961 Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, *Ἔργον*, 20-37.
- Ὁρλάνδος 1962 Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, *Ἔργον*, 25-39.
- Παλαιοκρασσᾶ 1991 Λ. Παλαιοκρασσᾶ, *Τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Μουνιχίας* (Ἀθήνα).
- Παπαδημητρίου 1948 Ι. Παπαδημητρίου, Ἀνασκαφὴ Βραυρωνῶνος, *ΠΑΕ*, 81-90.
- Παπαδημητρίου 1949 Ι. Παπαδημητρίου, Ἀνασκαφὴ Βραυρωνῶνος, *ΠΑΕ*, 75-90.
- Παπαδημητρίου 1950 Ι. Παπαδημητρίου, Ἀνασκαφὴ Βραυρωνῶνος, *ΠΑΕ*, 173-187.
- Παπαδημητρίου 1955 Ι. Παπαδημητρίου, Ἀνασκαφὴ Βραυρωνῶνος, *ΠΑΕ*, 118-120.
- Παπαδημητρίου 1956 Ι. Παπαδημητρίου, Ἀνασκαφὴ Βραυρωνῶνος, *ΠΑΕ*, 73-89.
- Παπαδημητρίου 1957 Ι. Παπαδημητρίου, Ἀνασκαφὴ Βραυρωνῶνος, *ΠΑΕ*, 42-47.
- Παπαδημητρίου 1959 Ι. Παπαδημητρίου, Ἀνασκαφὴ Βραυρωνῶνος, *ΠΑΕ*, 18-20.

- Παπαδημητρίου 1962 Ί. Παπαδημητρίου, λ. Βραυρών, στὸ *Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, Συμπλήρωμα*, τόμος Β' (Ἀθήναι) 146-150.
- Παπαθανασόπουλος 1961/2 Γ. Π. Παπαθανασόπουλος, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Μεσσηνίας, *ΑΔ* 17, Β, 96.
- Παπαποστόλου 1977 Ί. Παπαποστόλου, Ἑλληνιστικοὶ τάφοι τῆς Πάτρας I, *ΑΔ* 32, Α, 281-341.
- Παπασταύρου 2007 Ἐ. Γ. Παπασταύρου, Χάλκινο κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Αἴγινα, *ΑΕ* 146, 49-69.
- Παπαχριστοδοῦλου κ.ἄ. 1993 Ί. Παπαχριστοδοῦλου κ.ἄ., *Ἀρχαία Ρόδος. 2400 χρόνια. Σύντομος ὁδηγὸς* (Ἀθήνα).
- Παρλαμᾶ 1973-74 Λ. Παρλαμᾶ, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Μεσσηνίας. 1973. Τυχαῖα εὐρήματα, *ΑΔ* 29, Β2, 315.
- Παρλαμᾶ Σταμπολίδης 2000 Λ. Παρλαμᾶ, Ν. Χρ. Σταμπολίδης (ἐπιμ.), *Ἡ πόλη κάτω ἀπὸ τὴν πόλη. Εὐρήματα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τοῦ Μητροπολιτικοῦ Σιδηροδρόμου τῶν Ἀθηνῶν* (Ἀθήνα 2000).
- Πετράκος 1979 Β. Χ. Πετράκος, Νέες ἔρευνες στὸν Ραμνοῦντα, *ΑΕ*, 1-81.
- Πετράκος 1999 Β. Χ. Πετράκος, *Ὁ δῆμος τοῦ Ραμνοῦντος*, I. *Τοπογραφία* (Ἀθήναι).
- Πετρόπουλος 2001 Μ. Πετρόπουλος, Γεωμετρικὸς ναὸς Ρακίτας - λατρευόμενη θεότητα, στὸ V. Mitsopoulos-Leon (ἐπιμ.), *Forschungen in der Peloponnes. Akten des Symposions anlässlich der Feier «100 Jahre Österreichisches Archäologisches Institut Athen» Athen 5.3.-7.3.1998* (Athen) 39-45.
- Πετρόπουλος 2010 Μ. Πετρόπουλος, Ἡ λατρεία τῆς Δήμητρας στὴν Ἀχαΐα, στὸ Ἰφ. Λεβέντη, Χρ. Μητσοπούλου (ἐπιμ.), *Sanctuaries and Cults of Demeter in the Ancient Greek World, Proceedings of a Scientific Symposium, University of Thessaly, Department of History, Archaeology and Social Anthropology, Volos, 4-5 June 2005* (Βόλος) 155-178.
- Πιτερὸς 1986 Χρ. Πιτερὸς, Χάλκινο πτυκτὸ κάτοπτρο ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Ἐπίδαυρο, *ΑΕ*, 160-180.
- Πρωτοπαπᾶς 2006-2008 Στ. Πρωτοπαπᾶς, Χημικὴ ἀνάλυση χάλκινων κατόπτρων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, *Τὸ Μουσεῖον* 6, 59-62.
- Πωλογιῶρη 1985 Μ. Πωλογιῶρη, Ἀπὸ τὸ κλασικὸ καὶ ἑλληνιστικὸ νεκροταφεῖο τῆς Κυδωνίας, *ΑΔ* 40, Α, 162-177.
- Πωλογιῶρη 2007 Μ. Ι. Πωλογιῶρη, Χάλκινα κάτοπτρα ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, *ΑΕ* 146, 147-192.
- Πωλογιῶρη 2015 Μ. Ι. Πωλογιῶρη, Ἴερὸ Ἀρτέμιδος Βραυρωνίας: Τὰ ξύλινα εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν 1961-1963, *ΑΕ* 154, 123-216.
- Ρωμαῖος 1911 Κ. Α. Ρωμαῖος, Ἔρευναι ἐν Κυνουρία, *ΠΑΕ*, 253-279.
- Ρωμαῖος 1957 Κ. Α. Ρωμαῖος, Ἴερὸν Ἀθηνᾶς Σωτείας καὶ Ποσειδῶνος κατὰ τὴν Ἀρκαδικὴν Ἀσέαν, *ΑΕ*, 114-163.
- Τζάχου-Ἀλεξανδρῆ 1998 Ὁ. Ἐ. Τζάχου-Ἀλεξανδρῆ, *Λευκὲς λήκυθοι τοῦ Ζωγράφου τοῦ Ἀχιλλέως στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο* (Ἀθήνα).
- Τουλούπα 1971 Ἐ. Τουλούπα, Νέα αἶθουσα ἐκθέσεως χαλκῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, *ΑΑΑ* 4, 49-53.
- Τουλούπα 2002 Ἐ. Τουλούπα, *Τὰ ἐναέτια γλυπτὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Δαφνηφόρου στὴν Ἐρέτρια* (Ἀθήνα).
- Τσάκος, Βιγλάκη-Σοφιανοῦ 2012 Κ. Τσάκος, Μ. Βιγλάκη-Σοφιανοῦ, *Σάμος. Τὰ ἀρχαιολογικὰ Μουσεῖα* (Ἀθήνα).
- Φάκλαρης 1990 Π. Β. Φάκλαρης, *Ἀρχαία Κυνουρία. Ἀνθρώπινη δραστηριότητα καὶ περιβάλλον* (Ἀθήνα).
- Χιδίρογλου 2014 Μ. Χιδίρογλου, Εἰδῶλια ἀπὸ τὴν Εὐβοία στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο. Οἱ ὁμάδες τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡθοποιῶν, στὸ Ἄγγ. Γιαννικουρῆ (ἐπιμ.), *Κοροπλαστικὴ καὶ μικροτεχνία στὸν αἰγαιακὸ χῶρο ἀπὸ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους ἕως καὶ τὴ ρωμαϊκὴ περίοδο, Διεθνὲς συνέδριο στὴ μνήμη τῆς Ἡοῦς Ζερβουδάκη, Ρόδος, 26-29 Νοεμβρίου 2009*, II (Ἀθήνα) 29-44.

- Χωρέμη-Σπετσιέρη, Ζαρκάδας 2006 Ἄ. Χωρέμη-Σπετσιέρη, Ἄγγ. Ζαρκάδας, *Μουσείο Παύλου καὶ Ἀλεξάνδρας Κανελλοπούλου. Ἀρχαία Τέχνη* (Αθήνα).
- Abadie, Spyropoulos 1985 C. Abadie, Th. Spyropoulos, Fouilles à Hellénico (Eua de Tyréatide), *BCH* 109, 385-454.
- Aleshire 1989 S. B. Aleshire, *The Athenian Asklepieion: The People, Their Dedications, and the Inventories* (Amsterdam).
- Bevan 1986 E. Bevan, *Representations of Animals in Sanctuaries of Artemis and other Olympian Deities*, BAR International Series 315(i) (Oxford).
- Blinkenberg 1931 Chr. Blinkenberg, *Lindos. Fouilles de l'Acropole 1902-1914, I. Les petits objets* (Berlin).
- Blümner 1886 H. Blümner, *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern* IV (Leipzig).
- Boardman 1975 J. Boardman, *Athenian Red Figure Vases. The Archaic Period* (London).
- Boardman 1975a J. Boardman, *Intaglios and Rings. Greek, Etruscan and Eastern from a Private Collection* (London).
- Boardman, Hayes 1966 J. Boardman, J. Hayes, *Excavations at Tocra 1963-1965. The Archaic Deposits I* (Oxford).
- Boehlau 1898 J. Boehlau, *Aus ionischen und italischen Nekropolen* (Leipzig).
- Boehlau, Habich 1996 J. Boehlau, E. Habich, *Samos – die Kasseler Grabung 1894 in der Nekropole der archaischen Stadt* (Staatliche Museen Kassel).
- Bol 1985 P. C. Bol, *Antike Bronzetechnik. Kunst und Handwerk antiker Erzbildner* (München).
- Börker 1969 Ch. Börker, X. Μπούρας: Ἡ ἀναστήλωση τῆς Στοᾶς τῆς Βραυρωῶνος. Τὰ ἀρχιτεκτονικά τῆς προβλήματα, *Gnomon* 41, 802-806.
- Boulter 1963 C. G. Boulter, Graves in Lenormant Street, Athens, *Hesperia* 32, 113-137.
- Brulotte 1994 E. L. Brulotte, *The Placement of Votive Offerings and Dedications in the Peloponnesian Sanctuaries of Artemis* (Diss. Minnessota).
- Cameron 1979 F. Cameron, *Greek Bronze Hand-Mirrors in South Italy with Special Reference to Calabria* (Oxford).
- Camp II 1979 J. McK. Camp II, A Drouht in the Late Eighth Century B.C., *Hesperia* 48, 397-411.
- Carapanos 1878 C. Carapanos, *Dodone et ses ruines* (Paris).
- Caskey, Amandry 1952 J. L. Caskey, P. Amandry, Investigations at the Heraion of Argos, 1949, *Hesperia* 21, 165-221.
- Charbonneaux 1958 J. Charbonneaux, *Les bronzes grecs* (Paris).
- Clairmont 1993 Chr. Clairmont, *Classical Attic Tombstones* (Kilchberg).
- Clinton 2005` 2008 K. Clinton, *Eleusis. The Inscriptions on Stone. Documents of the Sanctuary of the Two Goddesses and Public Documents of the Deme*, IA. Text, IB. Plates (Athens 2005). II. Commentary (Athens 2008).
- Comstock, Vermeule 1971 M. Comstock, C. Vermeule, *Greek, Etruscan and Roman Bronzes in the Museum of Fine Arts Boston* (Boston, Mass.)
- Congdon 1981 L. O. K. Congdon, *Caryatid Mirrors of Ancient Greece. Technical, Stylistic and Historical Considerations of an Archaic and Early Classical Bronze Series* (Mainz am Rhein).
- Daux 1959 G. Daux, Inscriptions de Delphes, *BCH* 83, 466-495.
- Daux 1962 G. Daux, Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1961. Braurôn, *BCH* 86, 664-683.
- Daux 1963 G. Daux, Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1962. Braurôn, *BCH* 87, 704-715.

- Daux 1964 G. Daux, Chronique des fouilles 1963. Ptoion, sanctuaire du héros, *BCH* 88, 851-864.
- Davidson 1952 G. R. Davidson, *Corinth*, XII. *The Minor Objects* (Princeton, New Jersey).
- Davies 1971 J. K. Davies, *Athenian Propertied Families 600-300 B.C.* (Oxford).
- Davis, Stocker 2016 J. L. Davis, S. R. Stocker, The Lord of the Gold Rings: The Griffin Warrior of Pylos, *Hesperia* 85, 2016, 627-655.
- Dawkins 1929 R. M. Dawkins, *The Sanctuary of Artemis Orthia at Sparta* (London).
- de Ridder 1896 A. de Ridder, *Catalogue des bronzes trouvés sur l'Acropole d'Athènes* (Paris).
- de Ridder 1915 A. de Ridder, *Les bronzes antiques du Louvre*, II. *Les instruments* (Paris).
- Despinis 1994 G. I. Despinis, Neues zu einem alten Fund, *AM* 109, 173-198.
- Despinis 2004 G. I. Despinis, Die Kultstatuen der Artemis in Brauron, *AM* 119, 261-315.
- Dillon 2002 M. Dillon, *Girls and Women in Classical Greek Religion* (London/New York).
- Dunbabin 1962 T. J. Dunbabin, *Perachora. The Sanctuaries of Hera Akraia and Limenia II* (Oxford).
- Eiring 2004 J. Eiring, Death in Aetolia: The Hellenistic Graves at Aetolian Chalkis, στο J. Eiring, J. Mejer (έπιμ.), *Proceedings of the Danish Institute at Athens IV* (Athens) 93-115.
- Ekroth 2003 G. Ekroth, Inventing Iphigeneia? On Euripides and the Cultic Construction of Brauron, *Kernos* 16, 59-118.
- Eliot 1968 C. W. J. and Mary Eliot, The Lechaion Cemetery near Corinth, *Hesperia* 37, 1968, 345-367.
- Empereur 1981 J.-Y. Empereur, Collection Paul Canellopoulos (XVII), *BCH* 105, 537-568.
- Fantham et al. 2001² E. Fantham, H. P. Foley, N. B. Kampen, S. B. Pomeroy, H. A. Shapiro, *Women in the Classical World. Image and Text* (New York, Oxford 1994· έλλ. έκδ., έπιμ. Ε. Γκάστη, μετάφρ. Κ. Μπούρας, Ε. Fantham et al., *Οί γυναίκες στον άρχαίο κόσμο* (Αθήνα 2001).
- Fraser 1898 J. G. Fraser, *Pausanias's Description of Greece II* (London).
- Furtwängler 1890 A. Furtwängler, *Die Bronzen und die übrigen kleineren Funde von Olympia* (Berlin).
- Gennimata 2006 M. Gennimata, *Artemis und der Weg der Frauen von der Geburt bis zur Mutterschaft am Beispiel von Kulturn auf der Peloponnes* (δ.δ. Würzburg).
- Gjerstad 1935 E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, II. *Finds and Results of the Excavations in Cyprus 1927-1931* (Stockholm).
- Gjerstad 1948 E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, IV2. *The Cypro-Geometric, Cypro-Achaic and Cypro-Classical Periods* (Stockholm).
- Goldman 1931 H. Goldman, *Excavations at Eutresis in Beotia* (Cambridge, Massachusetts).
- Goldman 1940 H. Goldman, The Acropolis of Halae, *Hesperia* IX, 381-514.
- Grabow 2015 E. Grabow, *Der Hahn - Haustier oder Dämon? Studien zu griechischen Vasenbildern*, *Boreas* Beih. 11 (Münster).
- Guarducci 2008² M. Guarducci, *L'epigrafia greca dalle origini al tardo impero* (Roma 1987)· έλλ. έκδ., Κ. Κουρεμένος (μετάφρ.), Σ. Άνεζιρη, Χ. Κριτζάς, Κ. Μπουρατζέλης (έποπτεία/βιβλιογρ. ένημέρωση), Μ. Guarducci, *Η έλληνική επιγραφική από τις άπαρχές ως την ύστερη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο* (Αθήνα).
- Heilmeyer 1988 W.-D. Heilmeyer, *Antikemuseum Berlin. Die ausgestellten Werke* (Berlin).
- Hemingway 2006 S. Hemingway, Reflections on the Classical Greek Bronze Caryatid Mirrors, στο Ν. Χρ. Σταμπολίδης (έπιμ.), *Γενέθλιον. Αναμνηστικός τόμος για την συμπλήρωση είκοσι χρόνων λειτουργίας του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης* (Αθήνα) 203-210.
- Higgins 1967 R. Higgins, *Minoan and Mycenaean Art* (London).
- Hofstetter 1990 E. Hofstetter, *Sirenen im archaischen und klassischen Griechenland* (Würzburg).

- Hollinshead 1985 M. B. Hollinshead, Against Iphigeneia's Adyton in Three Mainland Temples, *AJA* 89, 419-440.
- Homolle 1908 Th. Homolle, *Fouilles de Delphes, V. Monuments figurés. Petits bronzes, terres-cuites, antiquités diverses* (Paris).
- Houby-Nielsen 1997 S. Houby-Nielsen, Grave Gifts, Women, and Conventional Values in Hellenistic Athens, στὸ P. Bilde *et al.* (ἐπιμ.), *Conventional Values of the Hellenistic Greeks, Studies in Hellenistic Civilization* VIII (Aarhus) 220-262.
- Immerwahr 1990 H. R. Immerwahr, *Attic Script. A Survey* (Oxford).
- Jacopi 1929 G. Jacopi, *Scavi nella necropoli di Jalisso 1924-1928, Clara Rhodos* III (Rodi).
- Jacopi 1931 G. Jacopi, *Esplorazione archeologica di Camiro, I scavi nelle necropoli Camiresi 1929-1930, Clara Rhodos* IV (Rodi).
- Jacquemin 2009 A. Jacquemin, L'inverse est-il vrai? Peut-on penser la donatrice dans un sanctuaire masculin?, στὸ Cl. Prêtre (ἐπιμ.), *Le donateur, l'offrande et la déesse: systèmes votifs dans les sanctuaires de déesses du monde grec. Actes du 31e colloque international organisé par l'UMR HALMA-IPEL, Université Charles-de-Gaullle/Lille 3, 13-15 décembre 2007, Kernos* suppl. 23 (Liège) 69-79.
- Jantzen 1937 U. Jantzen, *Bronzewerkstätten in Grossgriechenland und Sizilien, JdI, Erg.-Heft* 13. (Berlin).
- Jantzen 1972 U. Jantzen, *Ägyptische und orientalische Bronzen aus dem Heraion von Samos, Samos* VIII (Bonn).
- Jeffery 1990² L. H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece. A Study of the Origin of the Greek Alphabet and its Development from the Eighth to the Fifth Centuries B.C.* (rev. ed. by A. W. Johnston) (Oxford).
- Kahil 1977 L. Kahil, L'Artémis de Brauron: Rites et mystères, *AntK* 20, 86-98.
- Kahil 1979 L. Kahil, La déesse Artémis: mythologie et iconographie, στὸ J. N. Coldstream, M. A. R. Colledge (ἐπιμ.), *Greece and Italy in the Classical World. Acta of the XI International Congress of Classical Archaeology* (London) 73-87.
- Kahil 1983 L. Kahil, Mythological Repertoire of Brauron, στὸ W. G. Moon (ἐπιμ.), *Ancient Greek Art and Iconography* (Madison) 231-244.
- Kahil 1988 L. Kahil, Le sanctuaire de Brauron et la religion grecque, *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Comptes des séances de l'année 1988* (Paris) 799-813.
- Kahil 1997 L. Kahil, Quelques exemples de vases de mariage à Brauron, στὸ B. X. Πετρόκος (ἐπιμ.), *Ἑπαινος Ἰωάννου Κ. Παπαδημητρίου* (Αθήνα) 379-404.
- Klebinder-Gauss 2007 G. Klebinder-Gauss, *Bronzefunde aus dem Artemision von Ephesos, Forschungen in Ephesos* XII/3 (Wien).
- Kovacsovics 1990 W. K. Kovacsovics, *Kerameikos* XIV, *Die Eckterrasse an der Gräberstrasse des Kerameikos* (Berlin, New York).
- Krauskopf 1998 I. Krauskopf, Artemis, στὸ *I culti stranieri in Etruria, Colloquio Orvieto, Fondazione Faina Dez. 1988, Annali della Fondazione per il Museo "Claudio Faina"* 5 (Roma) 171-206.
- Kron 1996 U. Kron, Priesthoods, Dedications and Euergetism. What part did religion play in the political and social status of Greek women?, στὸ P. Hellström, B. Alroth (ἐπιμ.), *Religion and Power in the Ancient Greek World* (Uppsala) 39-82.
- Lamb 1969 W. Lamb, *Ancient Greek and Roman Bronzes*² (Chicago).
- Langlotz 1966 E. Langlotz, *Die kulturelle und künstlerische Hellenisierung der Küsten des Mittelmeers durch die Stadt Phokaia* (Köln und Opladen).
- Langlotz 1975 E. Langlotz, *Studien zur nordostgriechischen Kunst* (Mainz am Rhein).
- Lazzarini 1976 M. L. Lazzarini, *Le formule delle dediche votive nella Grecia arcaica (Atti dell'Accademia Nazionale dei Lincei, Memorie, Classe di Scienze morali, storiche e filologiche, ser. VIII, vol. XIX fasc. 2)* (Rome).

- Lerat 1937 L. Lerat, Tombes submycéniennes et géométriques à Delphes, *BCH* 61, 44-52.
- Linders 1972 T. Linders, *Studies in the Treasure Records of Artemis Brauronia Found in Athens* (Stockholm).
- Linders 1975 T. Linders, *The Treasures of the Other Gods in Athens and their Functions*, (*Beiträge zur klassischen Philologie* 62) (Meiseheim am Glan).
- Lolling 1899 H. G. Lolling, *Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου*, 11: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀρχαῖκαὶ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί, zum Druck besorgt von P. Wolters (ἐν Ἀθήναις, Athen).
- Maass 1979 M. Maass, *Antikensammlungen München. Griechische und römische Bronzewerke* (München).
- Maffre, Tichit 2011 J.-J. Maffre, A. Tichit, Quelles offrandes faisait-on à Artémis dans son sanctuaire de Thasos?, *Kernos* 24, 137-164.
- Mertens 2006 J. R. Mertens, The Baker Mirror in the Metropolitan Museum of Art: An Archaic View, στὸ Ν. Χρ. Σταμπολίδης (ἐπιμ.), *Γενέθλιον. Ἀναμνηστικὸς τόμος γιὰ τὴν συμπλήρωση εἴκοσι χρόνων λειτουργίας τοῦ Μουσείου Κυκλαδικῆς Τέχνης* (Ἀθήνα) 211-218.
- Mitsopoulos-Leon 2009 V. Mitsopoulos-Leon, *Βραυρών. Die Tonstatuetten aus dem Heiligtum der Artemis. Die frühen Statuetten* (Athen).
- Mitsopoulos-Leon 2015 V. Mitsopoulos-Leon, *Βραυρών. Die Tonstatuetten aus dem Heiligtum der Artemis. Die jüngere Phase* (Athen).
- Mitsopoulou-Leon 2009 V. Mitsopoulou-Leon, Votive Offerings for Artemis Hemera (Loussoi) and their Significance, στὸ Cl. Prêtre (ἐπιμ.), *Le donateur, l'offrande et la déesse: systèmes votifs dans les sanctuaires de déesses du monde grec. Actes du 31e colloque international organisé par l'UMR HALMA-IPEL, Université Charles-de-Gaullle/Lille 3, 13-15 décembre 2007*, *Kernos* suppl. 23 (Liège) 255-271.
- Mylonas 1966 G. E. Mylonas, *Mycenae and the Mycenaean Age* (Princeton, New Jersey).
- Mylonopoulos, Bubenheimer 1996 J. Mylonopoulos, F. Bubenheimer, Beiträge zur Topographie des Artemisions von Brauron, *AA*, 7-23.
- Naumann, Tuchelt 1963/1964 R. Naumann, K. Tuchelt, Die Ausgrabung im Südwesten des Tempels von Didyma, *IstMitt* 13/14, 15-62.
- Oberländer 1967 P. Oberländer, *Griechische Handspiegel* (δ.δ. Hamburg).
- Papaspyridi-Karouzou 1951 S. Papaspyridi-Karouzou, Attic Bronze Mirrors, στὸ G. E. Mylonas (ἐπιμ.), *Studies Presented to D. M. Robinson on his Seventieth Birthday* I 565-587.
- Paschalidis 2012 C. Paschalidis, Reflections of Eternal Beauty. The Unpublished Context of a Wealthy Female Burial from Koukaki, Athens and the Occurrence of Mirrors in Mycenaean Tombs, στὸ M.-L. Nosch, R. Laffineur (ἐπιμ.), *Kosmos: Jewellery, Adornment and Textiles in the Aegean Bronze Age. Proceedings of the 13th International Aegean Conference, University of Copenhagen, Danish National Research Foundation's Centre for Textile Research*, 21-26 April 2010 (*Aegaeum* 33) (Leuven) 547-558.
- Payne 1931 H. Payne, *Necrocorinthia. A Study of Corinthian Art in the Archaic Period* (Oxford).
- Payne 1940 H. Payne, *Perachora. The Sanctuaries of Hera Akraia and Limenia I* (Oxford).
- Payne, Young 1950 H. Payne, G. M. Young, *Archaic Marble Sculpture from the Acropolis* (new and rev. ed. London).
- Papadimitriou 1963 J. Papadimitriou, *The Sanctuary of Artemis at Brauron*, *Scientific American* 208, 110-120.
- Peppas-Delmousou 1988 D. Peppas-Delmousou, Autour des inventaires de Brauron, στὸ D. Knoepfler, N. Quellet (ἐπιμ.), *Comptes et inventaires dans la cité grecque. Actes du colloque interational d'épigraphie tenu à Neuchâtel du 23 au 26 septembre 1986 en l'honneur de Jacques Tréheux* (Neuchâtel) 323-346.

- Philipp 2004 H. Philipp, *Olympische Forschungen*, XXX. *Archaische Silhouettenbleche und Schildzeichen in Olympia* (Berlin).
- Pingiatoglou 1981 S. Pingiatoglou, *Eleithyia* (Würzburg).
- Pinckernelle 2007 K. Pinckernelle, *The Iconography of Ancient Greek and Roman Jewellery* (δ.δ. Un. of Glasgow).
- Pomeroy 2002 S. B. Pomeroy, *Spartan Women* (Oxford).
- Prückner 1968 H. Prückner, *Die lokrischen Tonreliefs. Beitrag zur Kultgeschichte von Lokroi Epizephyrioi* (Mainz am Rhein).
- Raubitschek 1939 A. E. Raubitschek, Leagros, *Hesperia* 8, 155-164.
- Raubitschek 1949 A. E. Raubitschek, *Dedications from the Athenian Akropolis. A Catalogue of the Inscriptions of the Sixth and Fifth Centuries B.C.* (Cambridge, Mass.).
- Richter 1915 G. M. A. Richter, *The Metropolitan Museum of Art. Greek, Etruscan and Roman Bronzes* (New York).
- Richter 1961 G. M. A. Richter, *The Archaic Gravestones of Attica* (Bristol).
- Robinson 1941 D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus, X. Metal and Minor Miscellaneous Finds. An Original Contribution to Greek Life* (Baltimore).
- Ross 1855 L. Ross, Brauron und seine Umgegend, Berichte von den Ausgrabungen auf der Akropolis von Athen, Votivsäulen mit heiligen Thieren, στὸ *Archäologische Aufsätze* 1 (Leipzig) 222-229, 92-94, 201-209.
- Schäfer 1958 J. Schäfer, Elfenbeinspiegelgriffe des 2. Jahrhunderts, *AM* 73, 73-87.
- Schefold 1940 K. Schefold, Griechische Spiegel, *Die Antike* 16, 11-37.
- Schwandner 1985 E.-L. Schwandner, *Der ältere Porostempel der Aphaia auf Aegina* (Berlin).
- Schwarzmaier 1997 A. Schwarzmaier, *Griechische Klappspiegel. Untersuchungen zu Typologie und Stil*, *AM* 18. Beih. (Berlin).
- Sideris 2000 A. Sideris, Les tombes de Derveni: quelques remarques sur la toreutique, *RA* 1, 3-16.
- Simon 1986 Ch. G. Simon, *The Archaic Votive Offerings and Cults of Ionia* (δ.δ. Un. of California, Berkeley).
- Sinn 1981 U. Sinn, Das Heiligtum der Artemis Limnatis bei Kompothekra, *AM* 96, 25-71.
- Stibbe 1996 C. M. Stibbe, *Das andere Sparta* (Mainz am Rhein).
- Stillwell 1948 A.N. Stillwell, *Corinth, XV,1. The Potters' Quarter* (Princeton, New Jersey).
- Stroud 1965 R. S. Stroud, The Sanctuary of Demeter and Kore on Acrocorinth, Preliminary Report I: 1961-1962, *Hesperia* 34, 1-24.
- Strøm 1998 I. Strøm, The Early Sanctuary of the Argive Heraion and its External Relations (8th-Early 6th Cent. B.C.), *Proceedings of the Danish Institute at Athens* II (Athens) 37-125.
- Tarbell 1902 F. B. Tarbell, A Greek Hand-mirror in the Art Institute of Chicago, *The Decennial Publications of the University of Chicago* 6, 1-4.
- Tarditi 2016 Ch. Tarditi, *Bronze Vessels from Acropolis. Style and Decoration in Athenian Production between the Sixth and Fifth Centuries B.C.*, Thiasos Monografie 7 (Roma 2016).
- Themelis 1971 P. G. Themelis, *Brauron. Guide to the Site and Museum* (Athens).
- Themelis 2002 P. G. Themelis, Contribution to the Topography of the Sanctuary at Brauron, στὸ B. Gentili, F. Perusino (ἐπιμ.), *Le orse di Brauron. Un rituale di iniziazione femminile nel santuario di Artemide* (Pisa) 103-116.
- Tod 1930 M. N. Tod, A Bronze Mirror in the Ashmolean Museum, *JHS* 50, 32-36.
- Travlos 1988 J. Travlos, *Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika* (Tübingen).
- Tréheux 1988 J. Tréheux, Observations sur les inventaires du *Brauronion* de l'Acropole d'Athènes, στὸ D. Knoepfler, N. Quellet (ἐπιμ.), *Comptes et inventaires dans*

- la cité grecque. Actes du colloque international d'épigraphie tenu à Neuchâtel du 23 au 26 septembre 1986 en l'honneur de Jacques Tréheux* (Neuchâtel) 347-355.
- Vanderpool 1959 E. Vanderpool, News Letter from Greece, *AJA* 63, 279-283.
- Vanderpool 1963 E. Vanderpool, News Letter from Greece, *AJA* 67, 279-283.
- Vocotopoulou 1975 J. Vocotopoulou, Le trésor de vases de bronze de Votonosi, *BCH* 99, 729-788.
- von Bothmer 1985 D. von Bothmer, *The Amasis Painter and his World. Vase-Painting in Sixth-Century B.C. Athens* (Malibu, California/New York/London).
- von Bothmer 1990 D. von Bothmer (ἐπιμ.), *Glories of the Past. Ancient Art from the Shelby White and Leon Levy Collection* (New York).
- Vorster 1983 Chr. Vorster, *Griechische Kinderstatuen* (Köln).
- Voyatzis 1990 M. E. Voyatzis, *The Early Sanctuary of Athena Alea at Tegea and Other Archaic Sanctuaries in Arcadia* (Göteborg).
- Waldstein 1905 Ch. Waldstein, *The Argive Heraeum II* (Boston and New York).
- Woodward 1923-1925 A. M. Woodward, Excavations at Sparta. The Acropolis. The Finds, *BSA* 26, 253-276.
- Zapheirou 1973 Ph. Zapheirou, A Grave Stele from Amorgos, *AAA* 6, 1973, 351-355.
- Zimmer 1987 G. Zimmer, *Spiegel im Antikenmuseum* (Berlin).
- Zimmer 1991 G. Zimmer, *Frühgriechische Spiegel. Aspekte technischer Neuerungen in der Antike*, *BWPr* 132.

ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

α. Τὸ κατόπτρο ἀρ. 1. β. Τὸ ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου με Σειρήνα ἀρ. 134. γ. Σειρήνα ἀπὸ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος κατόπτρου ἀρ. 135 (ὕδατογραφίες Στέλλας Πωλογιώργη-Μαρτίνου).

Εικ. 1. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 1 (ΒΕ 118). Κύρια καὶ ὀπίσθια ὄψη.

Εικ. 3-4. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 1 (BE 118), λεπτομέρειες.

Εικ. 5. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 2 (BE 8528), κύρια ὄψη. Εἰκ. 6. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 3 (M 1718), κύρια ὄψη.

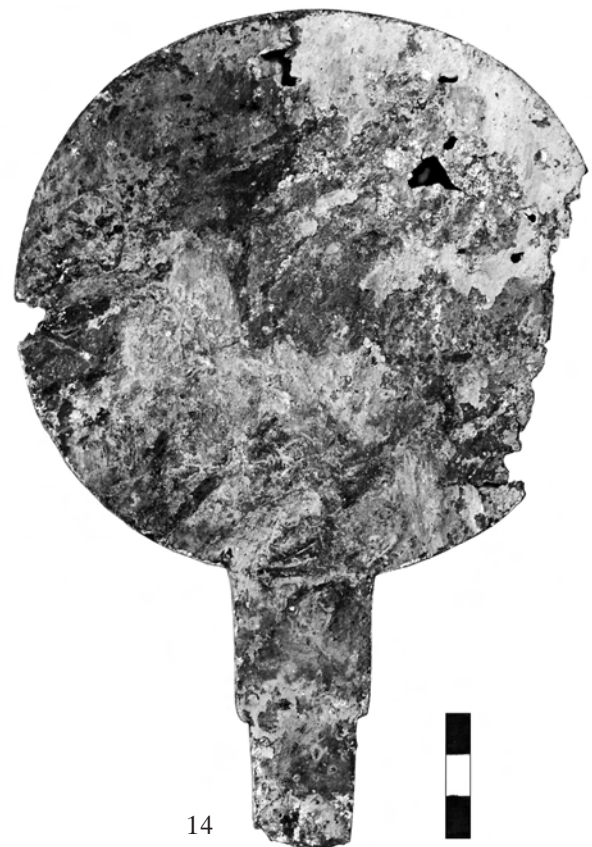
Εικ. 7. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 4 (Μ 1717), κύρια ὄψη. Εικ. 8. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 5 (Μ 643), κύρια ὄψη.

Εικ. 9. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 6 (Μ 2456), κύρια ὄψη. Εικ. 10. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 7 (Μ 2460), κύρια ὄψη.

Εικ. 11. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 8 (Μ 1766 α), κύρια ὄψη. Εικ. 12. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 9 (ΒΕ 8546), κύρια ὄψη.

Εικ. 13. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 10 (8548), κύρια ὄψη. Εἰκ. 14. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 11 (BE 8557), κύρια ὄψη.

Είκ. 15. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **12** (BE 8556), κύρια ὄψη. Είκ. 16. Ὁ δίσκος τοῦ κατόπτρου ἀρ. **13** (M 2897 α), κύρια ὄψη. Είκ. 17. Τμῆμα λαβῆς τοῦ κατόπτρου ἀρ. **13** (M 2897 α).

Είκ. 18. Λαβή κατόπτρου ἀρ. **14** (M 214), κύρια ὄψη. Είκ. 19. Λαβή κατόπτρου ἀρ. **15** (BK 340 α), κύρια ὄψη. Είκ. 20. Τμήμα λαβῆς κατόπτρου ἀρ. **16** (BK 340 β).

21

23

22

Εικ. 21-23. Λαβή κατόπτρου αρ. **17** (M 407): 21. Κύρια ὄψη 22. Φωτοτυπική ἐπεξεργασία. 23. Ἐπεξεργασία κοσμήματος στὸ ἄνω μέρος τῆς λαβῆς.

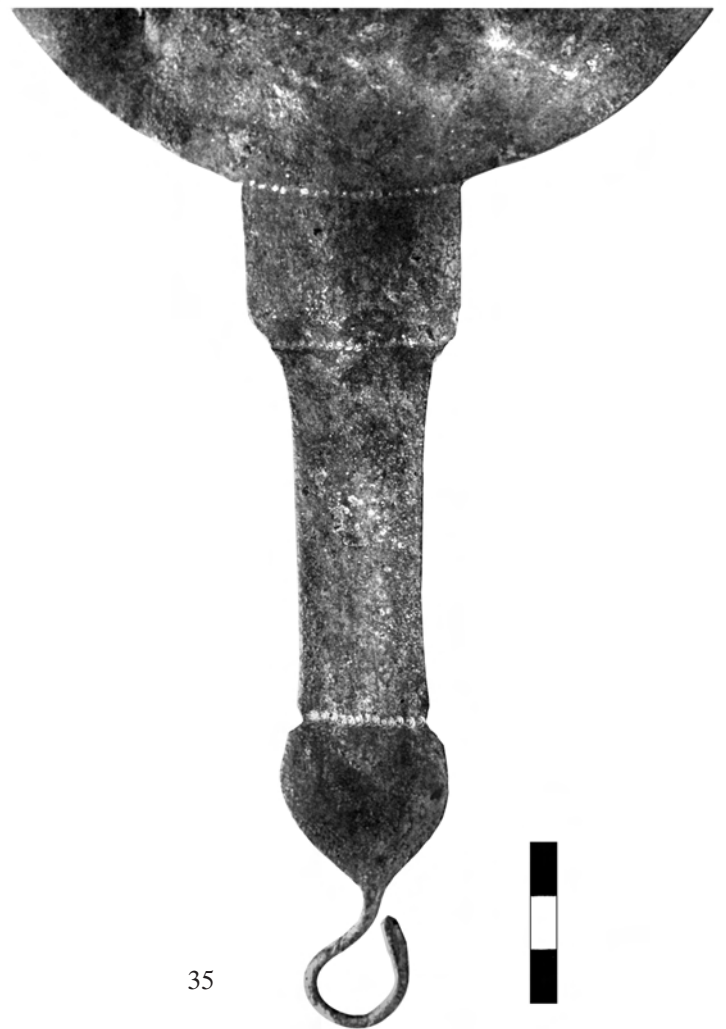
Εικ. 24-31. Λαβές κατόπτρων, κύριες όψεις: 24. άρ. **18** (M 2568)· 25. άρ. **19** (M 90)· 26. άρ. **20** (M 1723)· 27. άρ. **21** (M 202)· 28. άρ. **22** (M 1826)· 29. άρ. **23** (χ. άρ.)· 30. άρ. **24** (M 2490)· 31. άρ. **25** (M 1792).

Εικ. 32. Κάτοπτρο αρ. 27 (Μ 25), κύρια ὄψη. Εικ. 33. Λαβὴ κατόπτρου αρ. 28 (Μ 16), κύρια ὄψη. Εικ. 36. Κάτοπτρο αρ. 30 (Μ 1818), κύρια ὄψη.

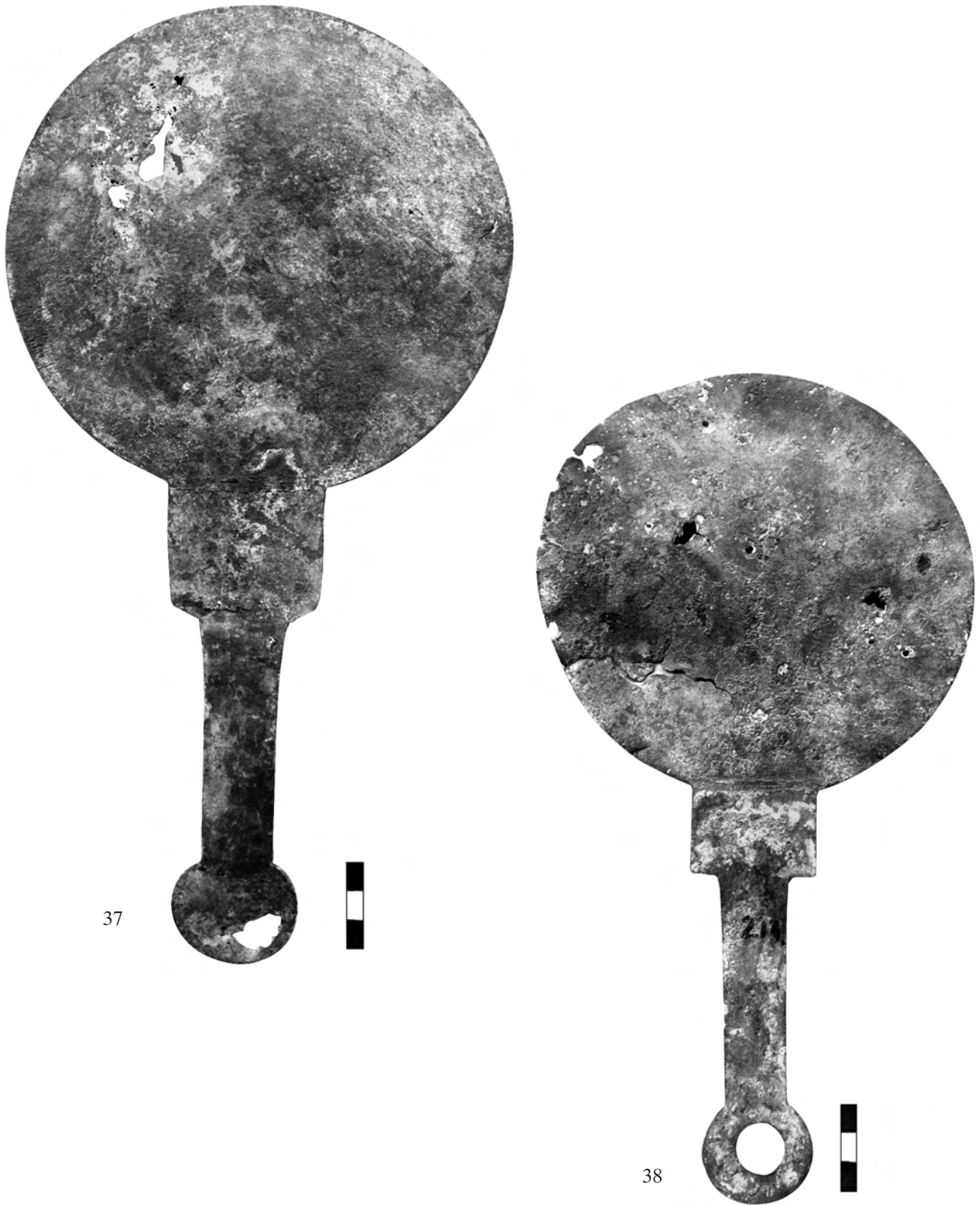

34

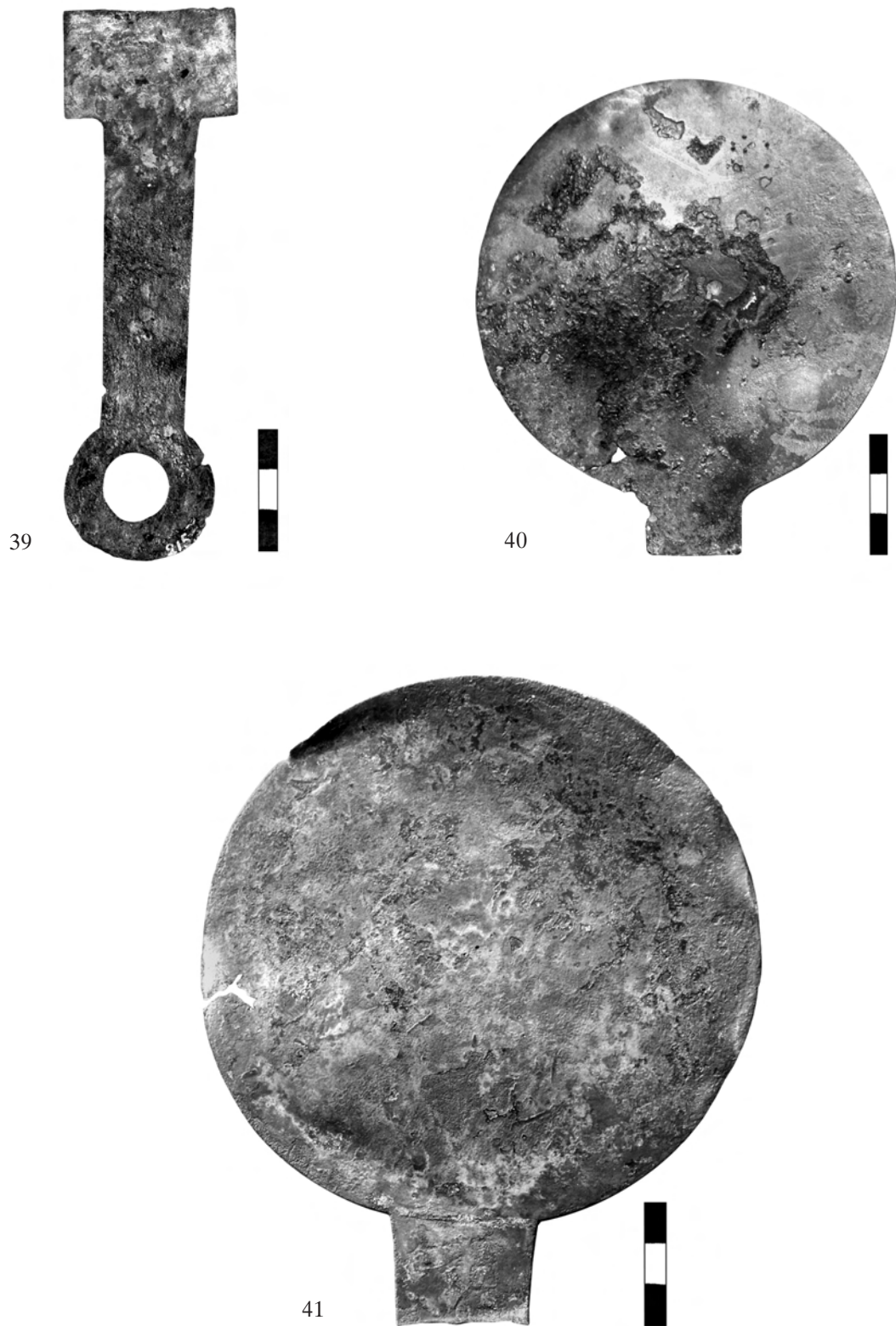

35

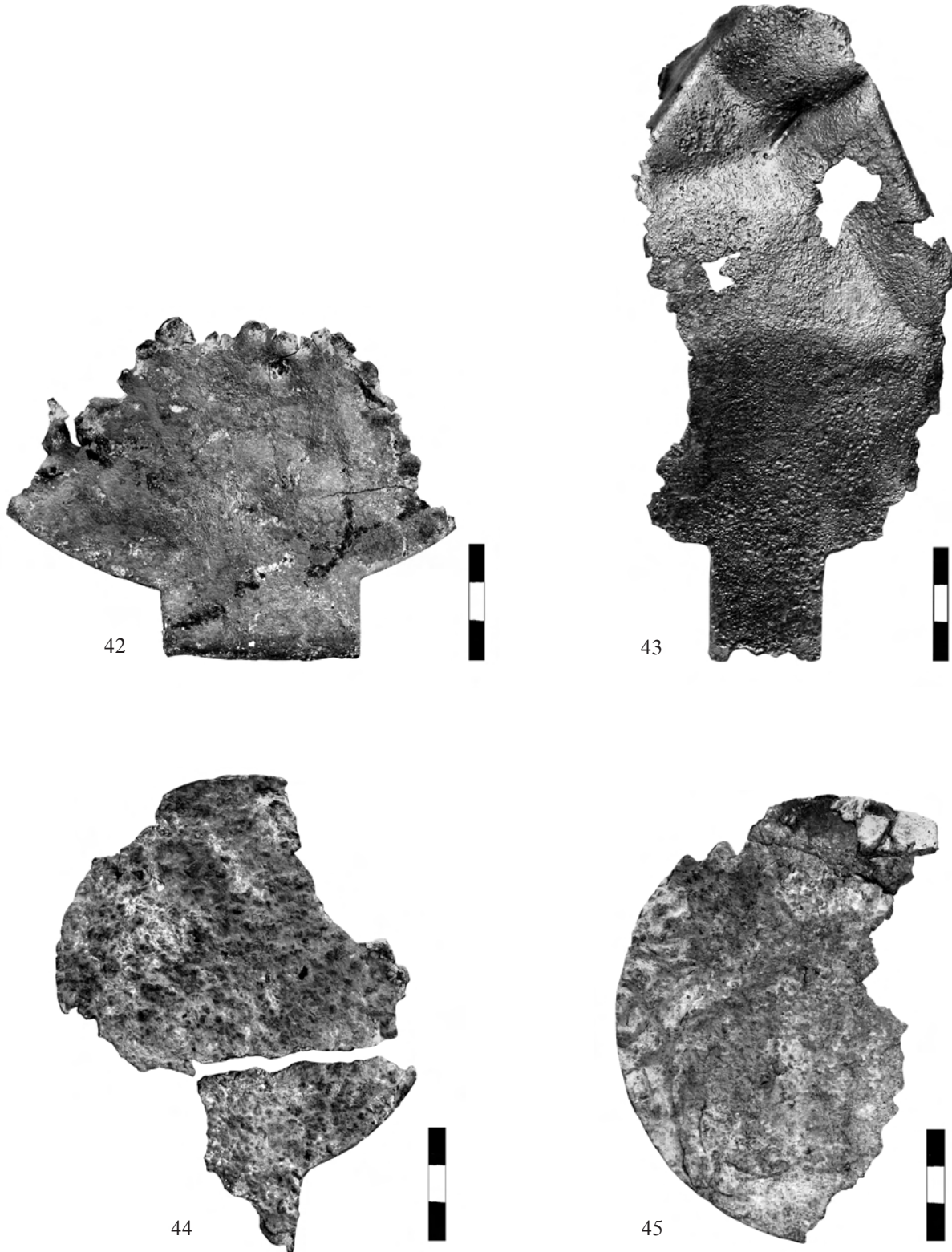
Εικ. 34. Κάτοπτρο ἀρ. 29 (Μ 3093), κύρια ὄψη. Εικ. 35. Λεπτομέρεια τῆς λαβῆς τοῦ ἴδιου κατόπτρου.

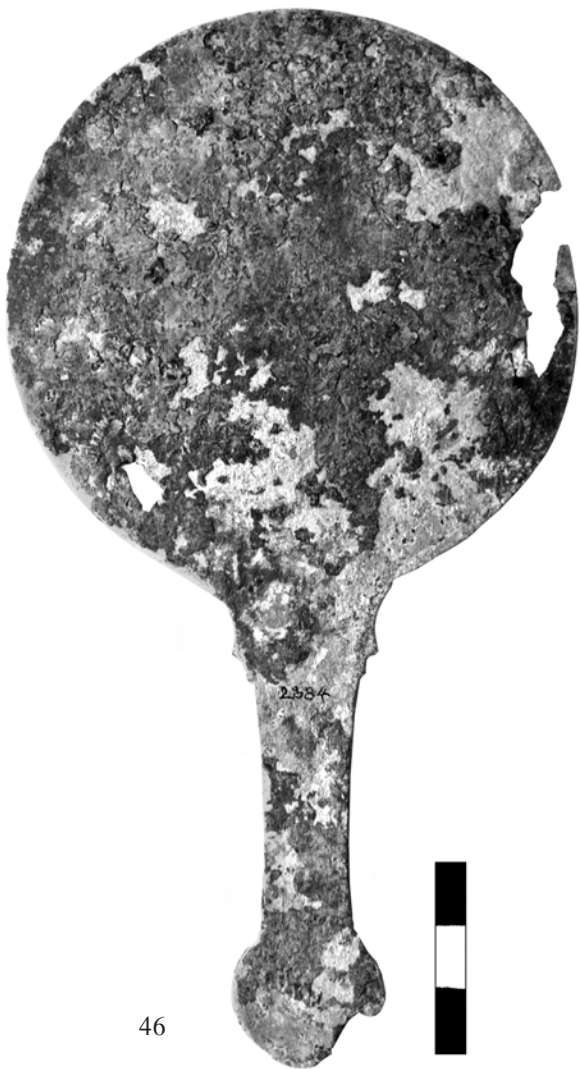
Εικ. 37. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 31 (Μ 2454), κύρια ὄψη. Εικ. 38. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 32 (Μ 213), κύρια ὄψη.

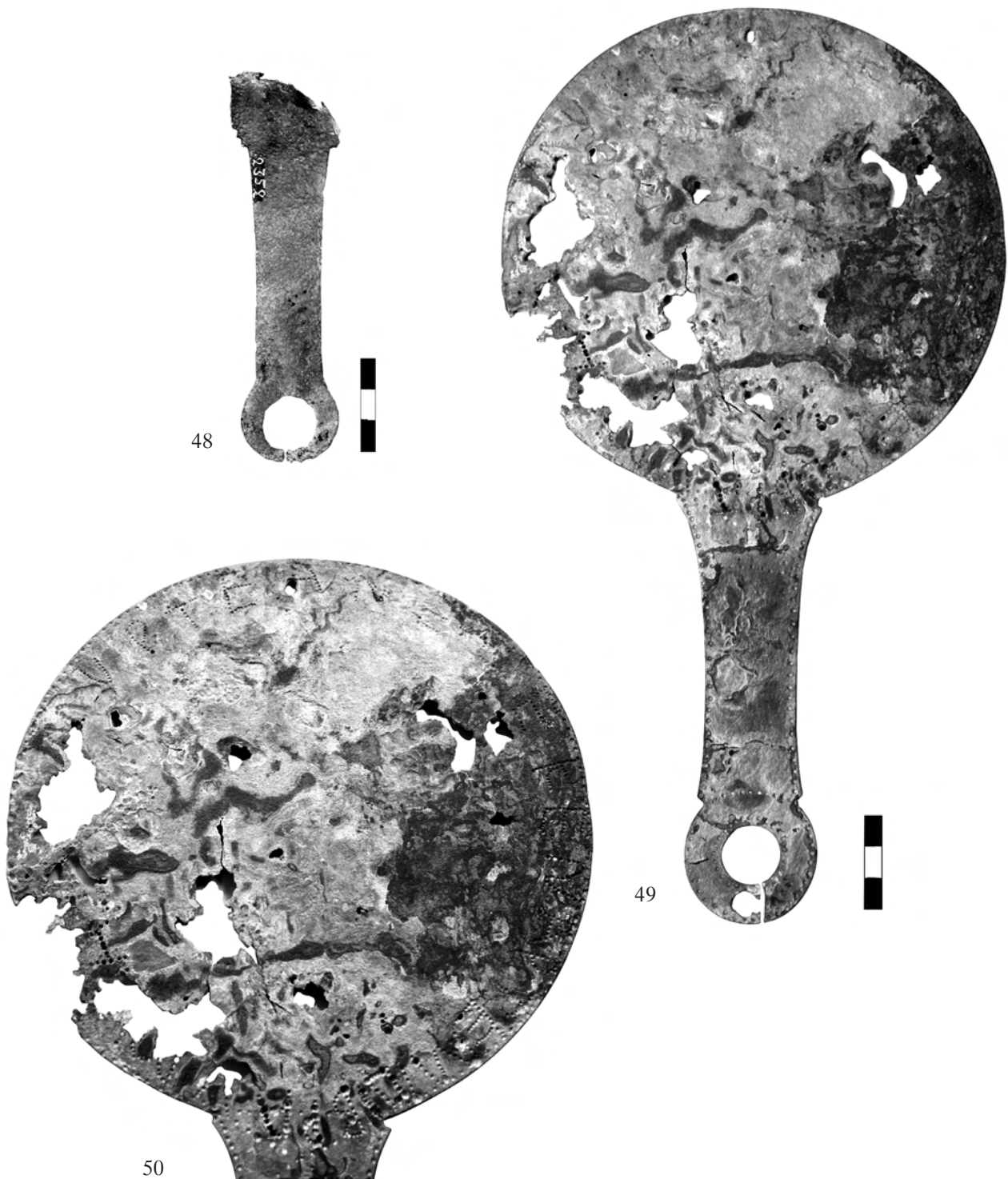
Εικ. 39. Λαβή κατόπτρου αρ. **33** (M 215), κύρια ὄψη. Εικ. 40. Τὸ κάτοπτρο αρ. **34** (M 2508), κύρια ὄψη. Εικ. 41. Τὸ κάτοπτρο αρ. **35** (M 1806), κύρια ὄψη.

Εικ. 42. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 36 (Μ 2482), κύρια ὄψη. Εἰκ. 43. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 37 (ΒΕ 8523), κύρια ὄψη. Εἰκ. 44-45. Τεμάχια κατόπτρου ἀρ. 38 (Μ 645 α-β), κύρια ὄψη.

Εικ. 46-47. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 41 (Μ 2884), κύρια καὶ ὀπίσθια ὄψη.

Εικ. 48. Λαβή κατόπτρου αρ. **42** (Μ 2352), κύρια ὄψη. Εικ. 49-50. Τὸ κάτοπτρο αρ. **43** (Μ 3092), κύρια ὄψη: 50. Ὁ δίσκος μὲ τὴν ἐπιγραφή.

Εικ. 51-52. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 44 (Μ 26 καὶ Μ 2455), κύρια ὄψη καὶ λεπτομέρεια τῆς λαβῆς.

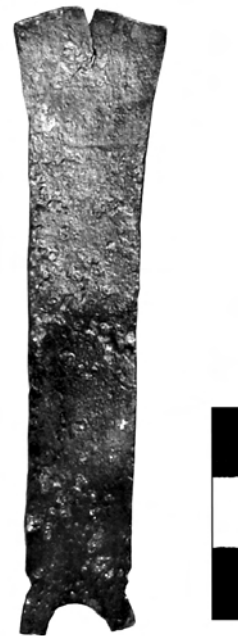
Εικ. 53. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 45 (Μ 2544), κύρια ὄψη. Εικ. 54. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 46 (Μ 944), κύρια ὄψη.

Εικ. 55. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 47 (Μ 284 α), κύρια ὄψη. Εικ. 56. Λαβὴ κατόπτρου ἀρ. 48 (Μ 1722), κύρια ὄψη. Εικ. 57. Τμῆμα λαβῆς κατόπτρου ἀρ. 49 (Μ 23 α), κύρια ὄψη. Εικ. 58. Ἐλασμα ἀρ. 50 (Μ 1854), κύρια ὄψη.

Εικ. 59. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **51** (Μ 2897 β), κύρια ὄψη. Εικ. 60. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **52** (Μ 1865), κύρια ὄψη.

Εικ. 61. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 53 (Μ 2323), κύρια ὄψη. Εικ. 63. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 55 (Μ 932), κύρια ὄψη.

Εικ. 62. Τεμάχια του ἐνεπίγραφου κατόπτρου ἀρ. 54 (M 735+M818).

Είκ. 64. Τεμάχια τοῦ κατόπτρου ἀρ. **56** (M 21), κύρια ὄψη. Είκ. 65. Τμήμα λαβῆς τοῦ κατόπτρου ἀρ. **57** (χ. ἀρ.), κύρια ὄψη. Είκ. 66. Τμήμα λαβῆς τοῦ κατόπτρου ἀρ. **58** (M 2408), κύρια ὄψη. Είκ. 67. Λαβὴ κατόπτρου ἀρ. **59** (M 2355), κύρια ὄψη. Είκ. 68. Λαβὴ κατόπτρου ἀρ. **60** (M 257), κύρια ὄψη. Είκ. 69. Λαβὴ κατόπτρου ἀρ. **61** (M 2300), κύρια ὄψη.

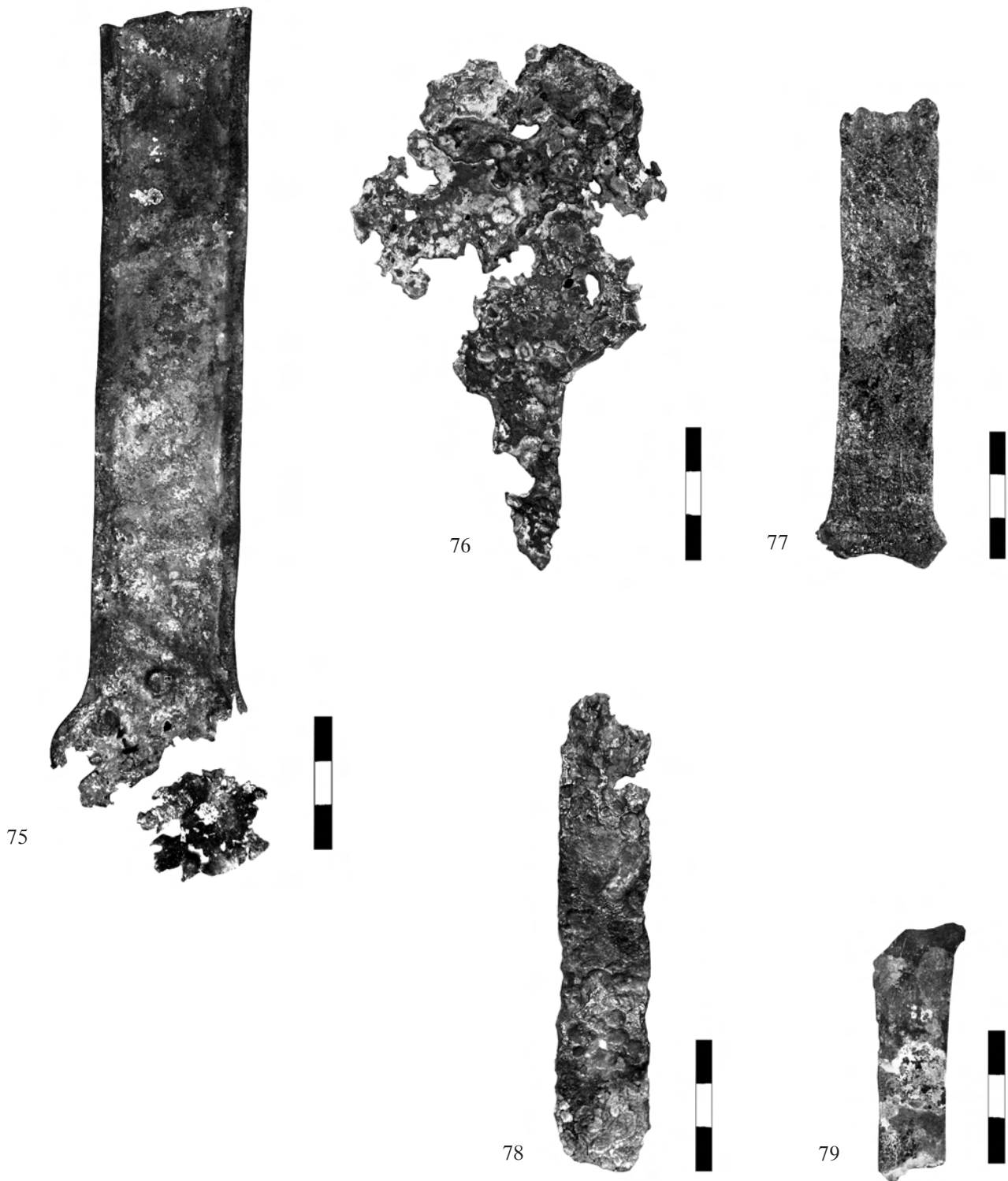

Εικ. 70. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 62 (Μ 1110), κύρια ὄψη. Εικ. 71. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 63 (ΒΕ 8572), κύρια ὄψη.

Εικ. 72-73. Λαβή κατόπτρου ἀρ. 64 (BE 8553), κύρια καὶ ὀπίσθια ὄψη. Εἰκ. 74. Ὁ δίσκος τοῦ κατόπτρου ἀρ. 64 (BE 8551), κύρια ὄψη.

Εικ. 75. Λαβή κατόπτρου ἀρ. **65** (M 1719), κύρια ὄψη. Εικ. 76. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **66** (M 2428), κύρια ὄψη. Εικ. 77. Λαβή κατόπτρου ἀρ. **67** (BE 8573), κύρια ὄψη. Εικ. 78. Λαβή κατόπτρου ἀρ. **68** (M 2415), κύρια ὄψη. Εικ. 79. Τμῆμα λαβῆς κατόπτρου ἀρ. **69** (M 2495), κύρια ὄψη.

80

81

82

83

Εικ. 80. Απόληξη λαβής κατόπτρου αρ. 70 (BE 8536). Εικ. 81. Στελέχη από λαβές κατόπτρων αρ. 72, 71, 73 (M 1815, M 1817 και M 1816). Εικ. 82-83. Ένδιάμεσο μέλος από τη λαβή κατόπτρου αρ. 74 (M 2237), κύρια και πίσω όψη.

Εικ. 84. Ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου ἀρ. **75** (M 2364), κύρια ὄψη. Εικ. 85. Ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου ἀρ. **76** (BE 8596), κύρια ὄψη. Εικ. 86-87. Ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τὴ λαβὴ κατόπτρου ἀρ. **77** (M 284), κύρια καὶ πίσω ὄψη.

Εικ. 88. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 78 (BE 8597), κύρια ὄψη.

Είκ. 89. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 78 (BE 8597), λεπτομέρεια μὲ τὸ ἐνδιάμεσο μέλος.

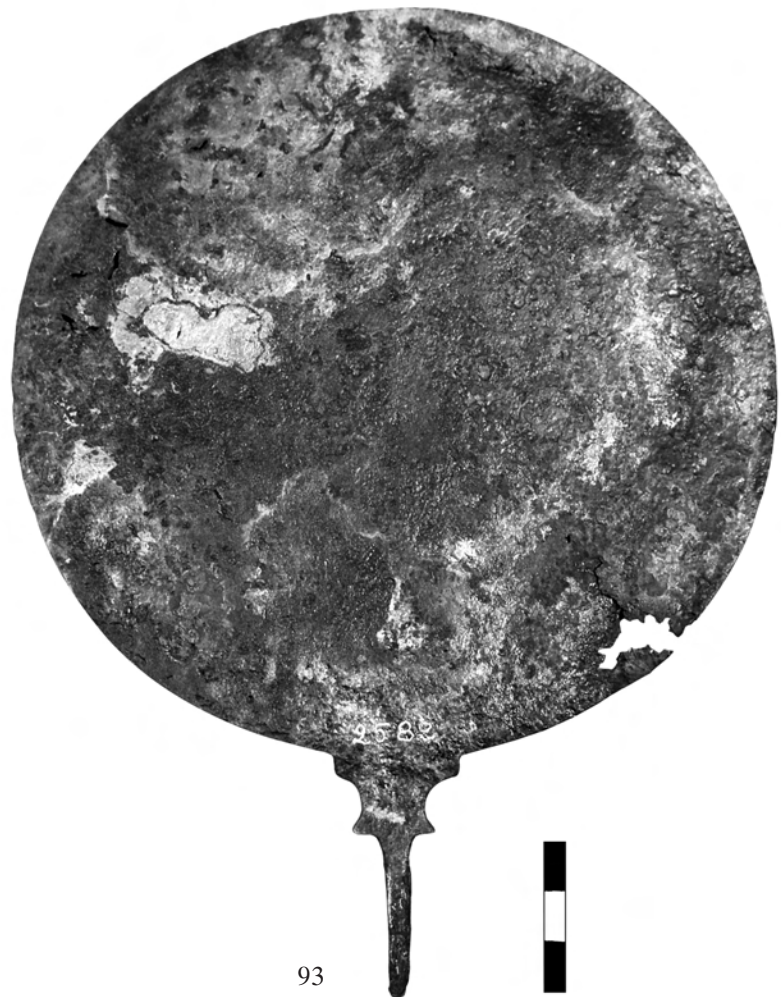

90

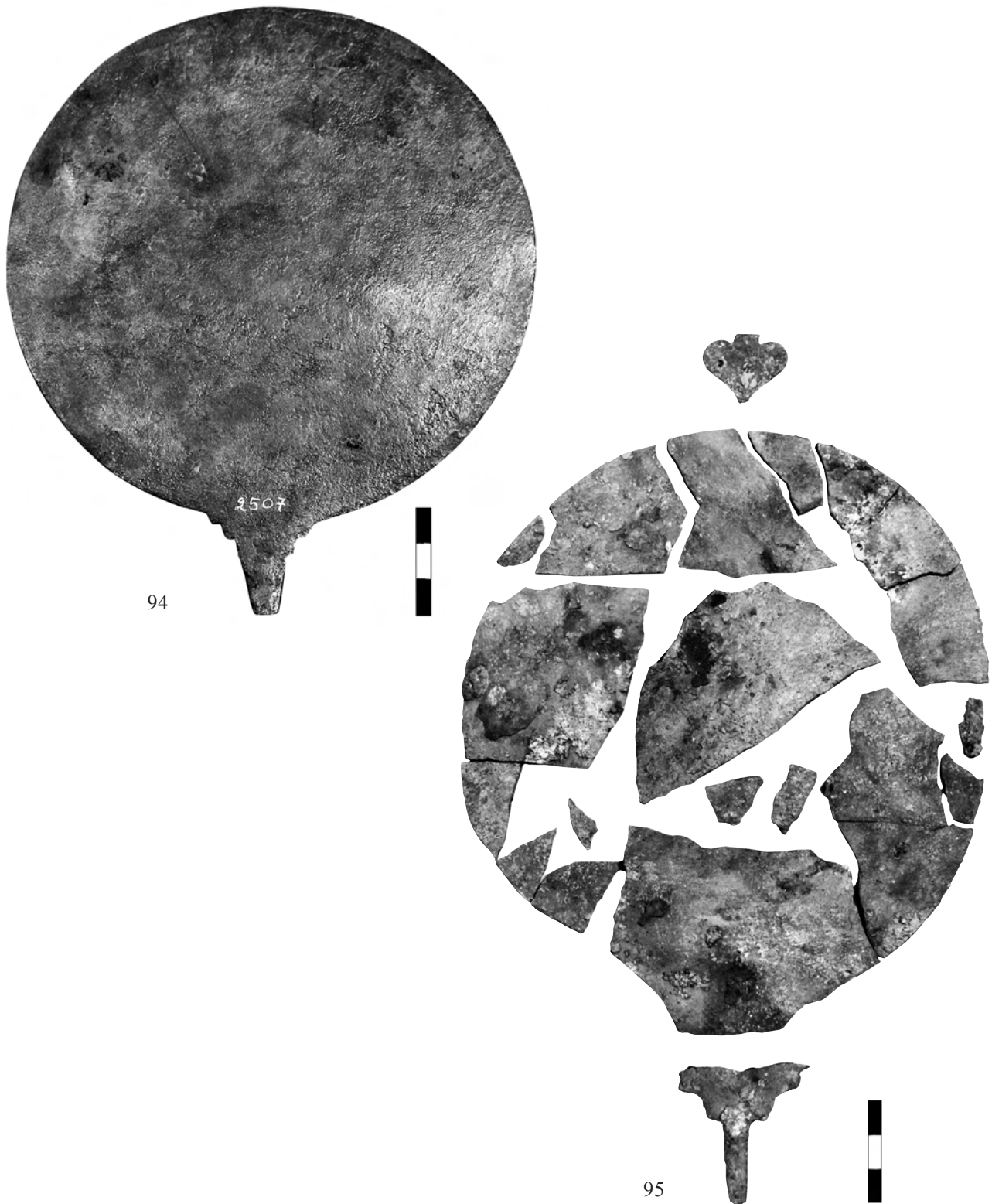
91

Εικ. 90. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **79** (Μ 2392), κύρια ὄψη. Εικ. 91. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **80** (Μ 1767), κύρια ὄψη.

Εικ. 92. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **81** (Μ 2543), κύρια ὄψη. Εικ. 93. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **82** (Μ 2582), κύρια ὄψη.

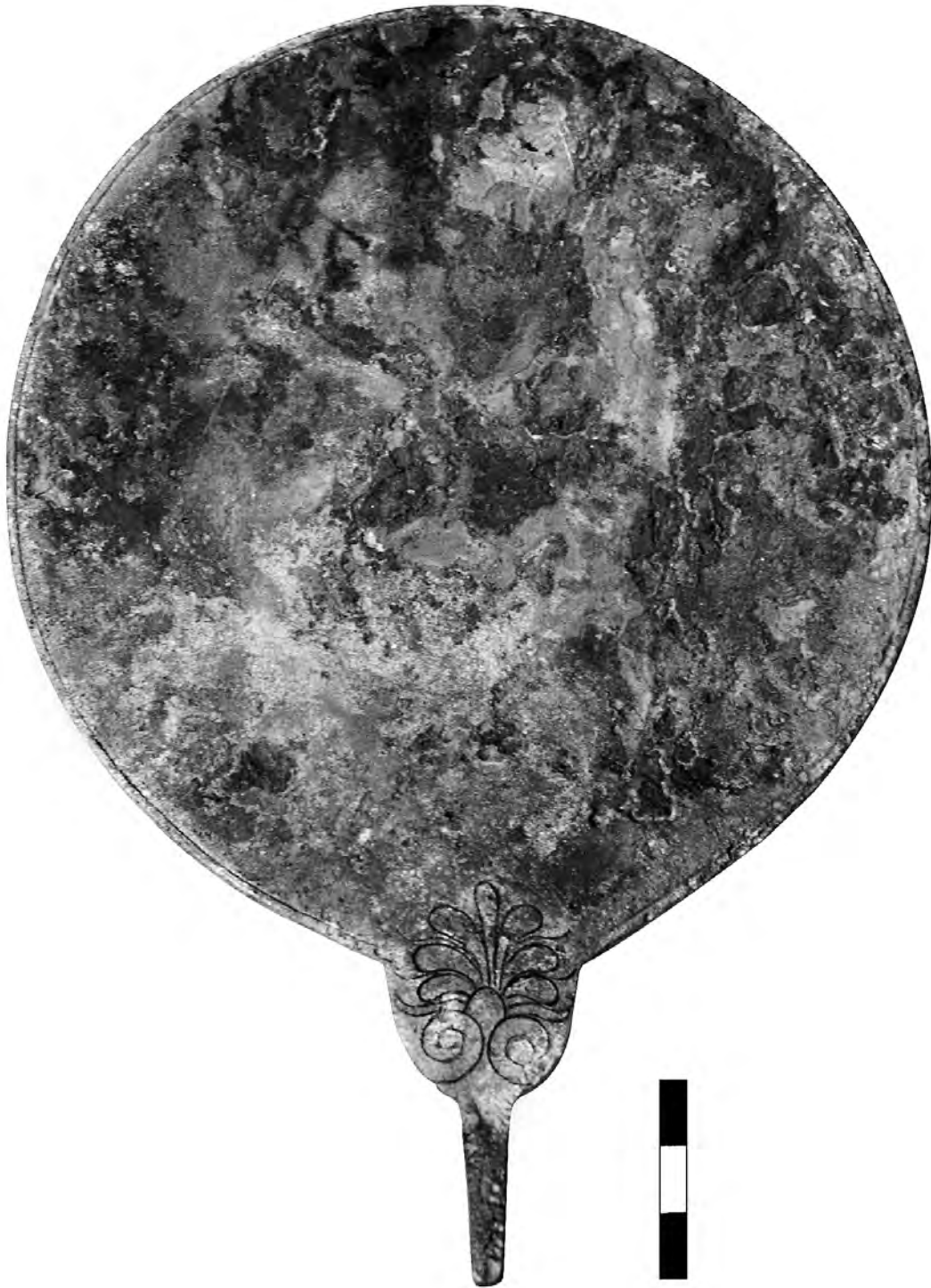
Εικ. 94. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **83** (Μ 2507), κύρια ὄψη. Εικ. 95. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **84** (Μ 1829), κύρια ὄψη.

Εικ. 96. Το κάτοπτρο αρ. 85 (Μ 1766β), κύρια ὄψη.

Εικ. 97. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **85** (Μ 1766β), λεπτομέρεια τῆς διακόσμησης.

Εικ. 98. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **86** (Μ 2542), κύρια ὄψη.

Είκ. 99. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **86** (Μ 2542), λεπτομέρεια τῆς διακόσμησης.

Εικ. 100. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 87 (Μ 2187), κύρια ὄψη.

Εικ. 101. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 87 (Μ 2187), λεπτομέρεια τῆς διακόσμησης.

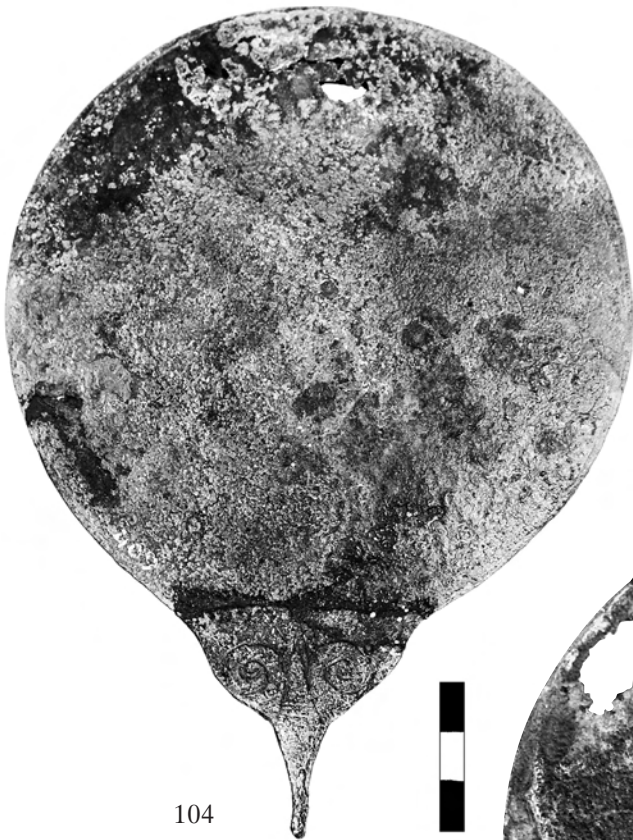

Εικ. 102. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 88 (Μ 211), κύρια ὄψη.

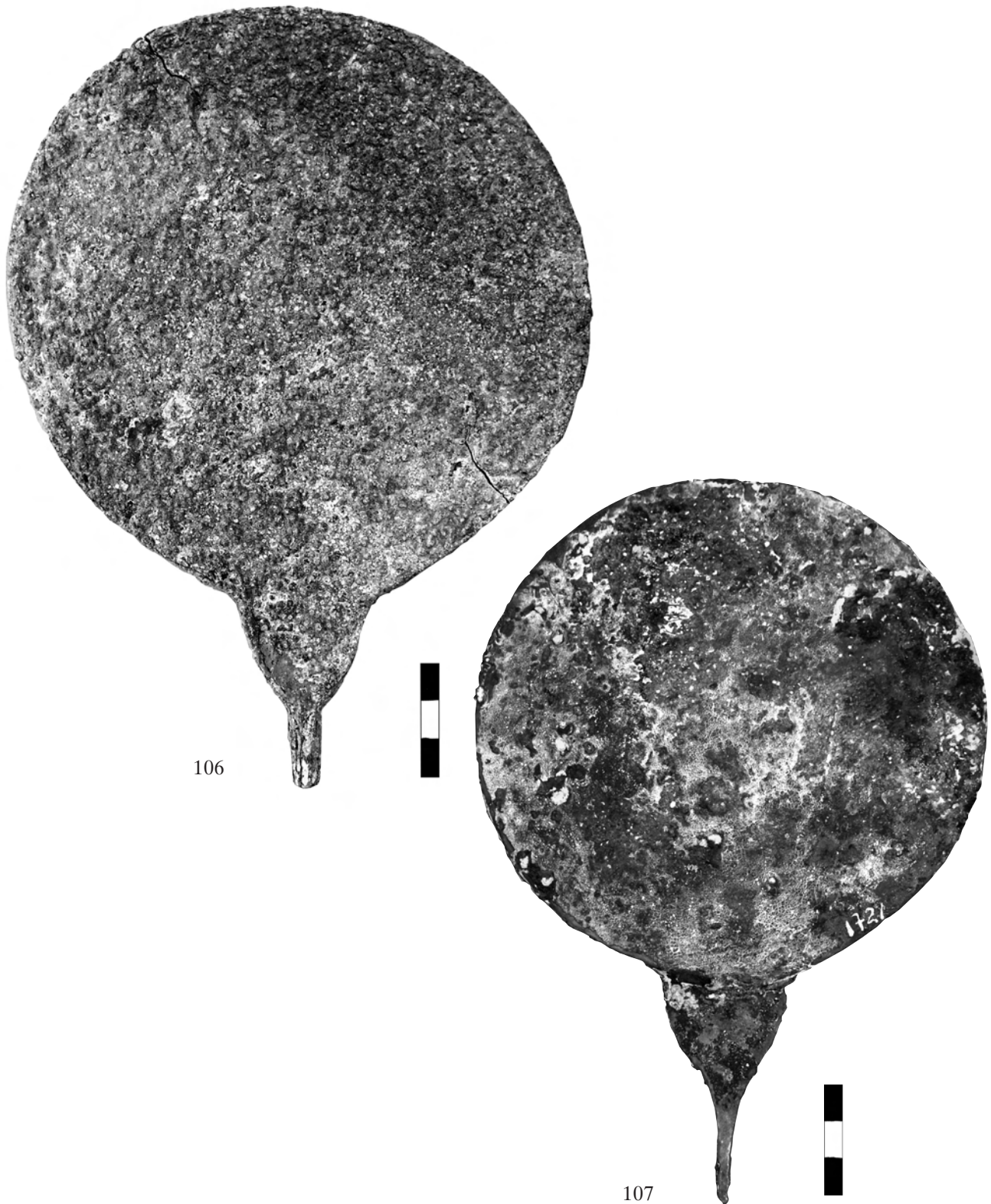

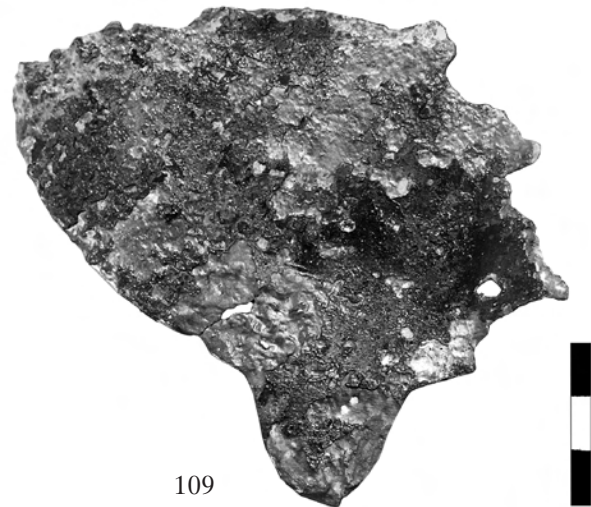
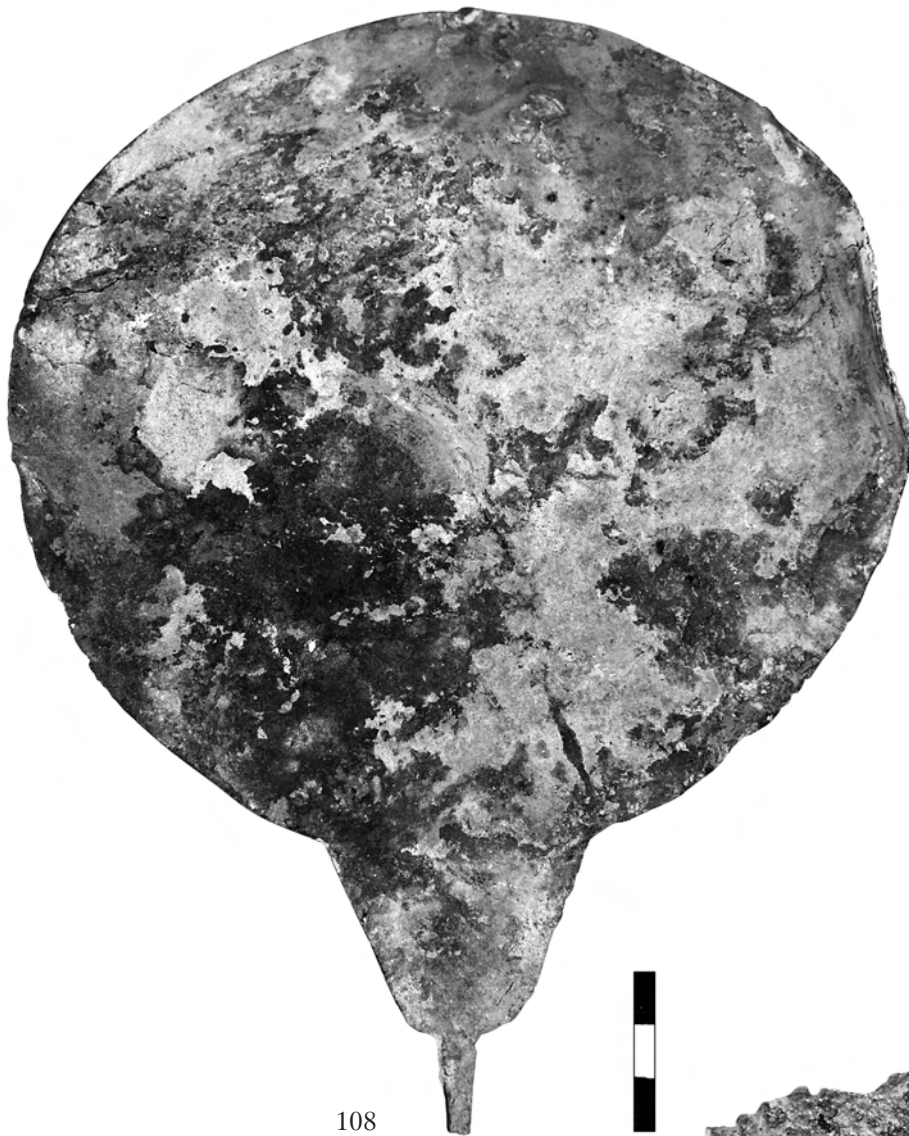
Είκ. 103. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **88** (Μ 211), λεπτομέρεια τῆς διακόσμησης.

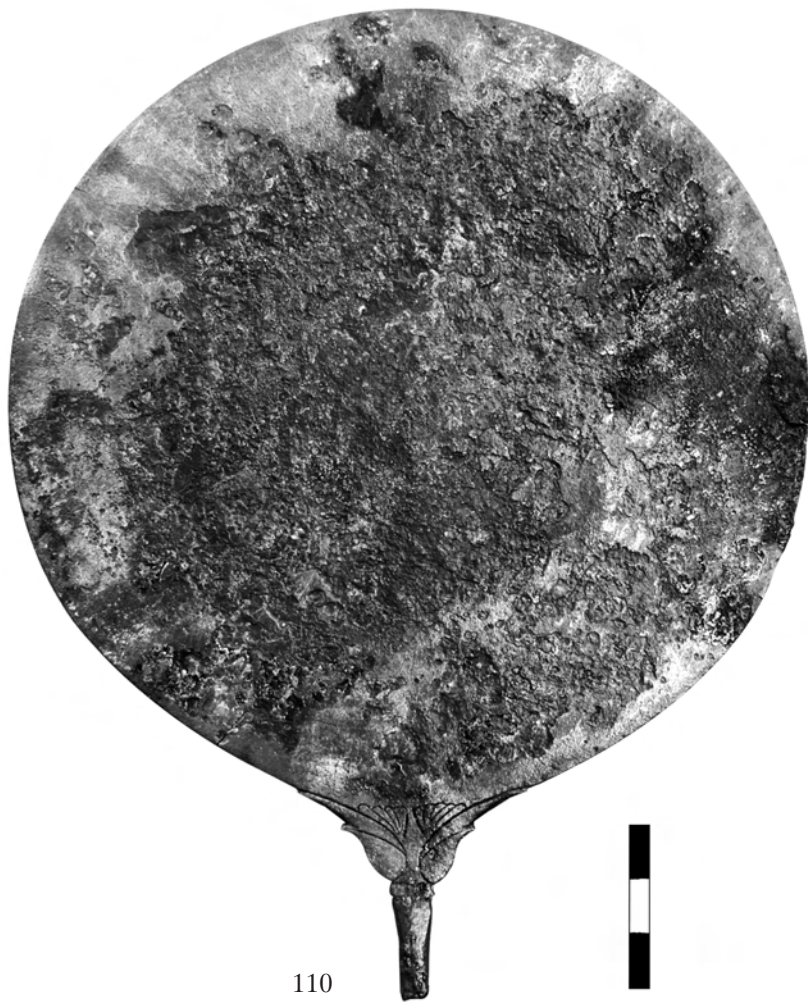
Εικ. 104. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **89** (M 409), κύρια ὄψη. Εικ. 105. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **90** (M 2541), κύρια ὄψη.

Εικ. 106. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 91 (BE 8526), κύρια ὄψη. Εικ. 107. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 92 (M 1721), κύρια ὄψη.

Εικ. 108. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **93** (ΒΕ 8554), κύρια ὄψη. Εικ. 109. Τεμάχιο κατόπτρου ἀρ. **94** (Μ 1808), κύρια ὄψη.

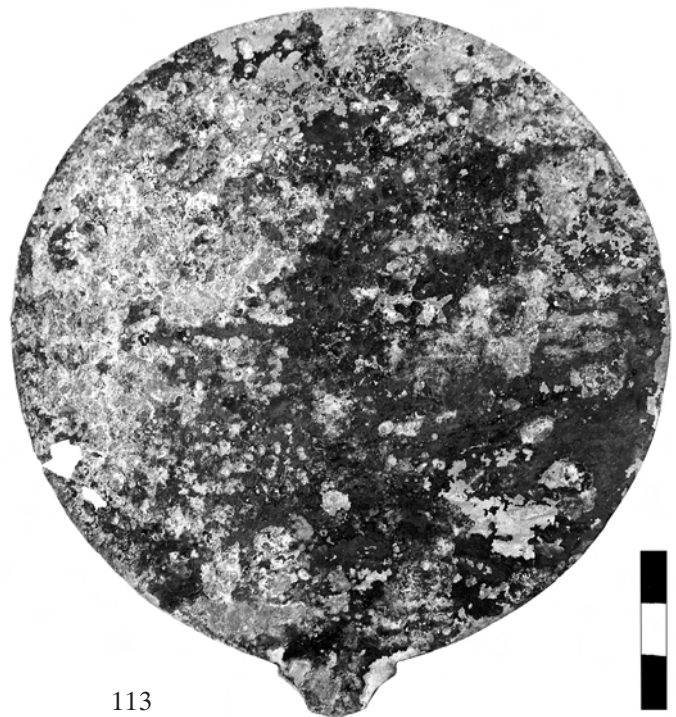

110

111

Εικ. 110-111. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 95 (Μ 1720), κύρια ὄψη καὶ λεπτομέρεια τῆς διακόσμησης.

Εικ. 112. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **96** (Μ 1807), κύρια ὄψη. Εικ. 113. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **97** (ΒΕ 8533), κύρια ὄψη.

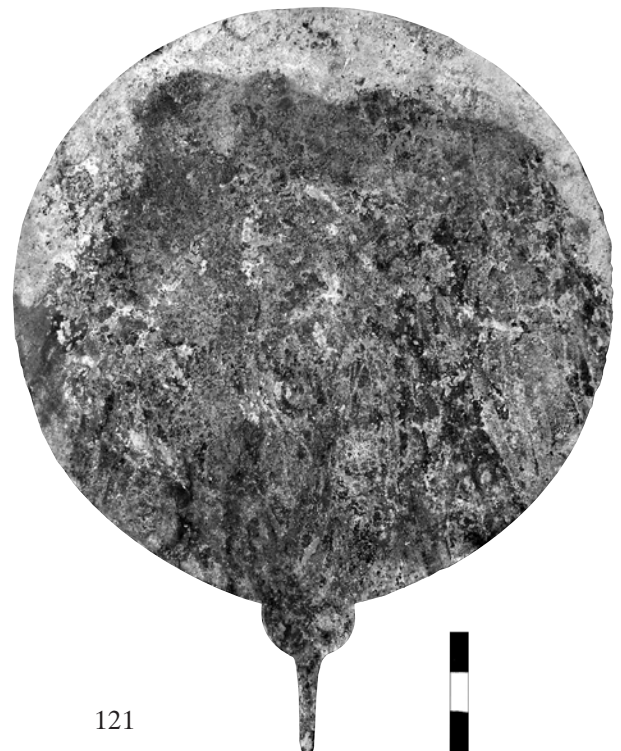
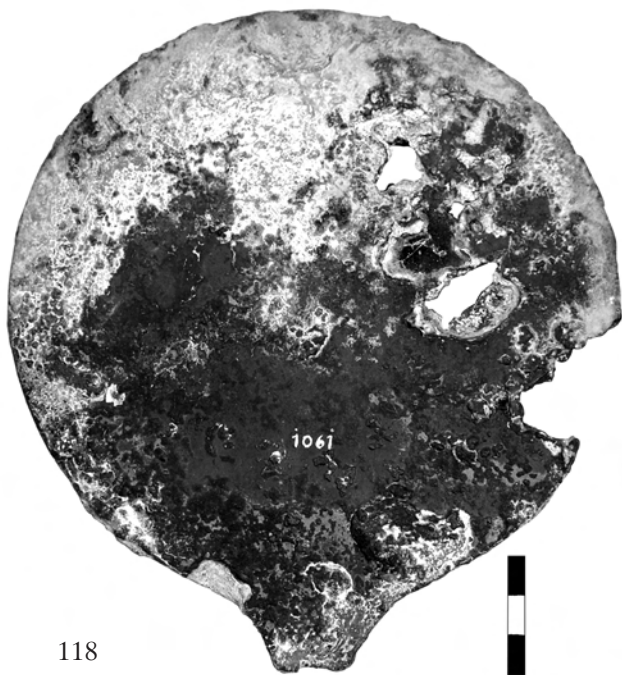
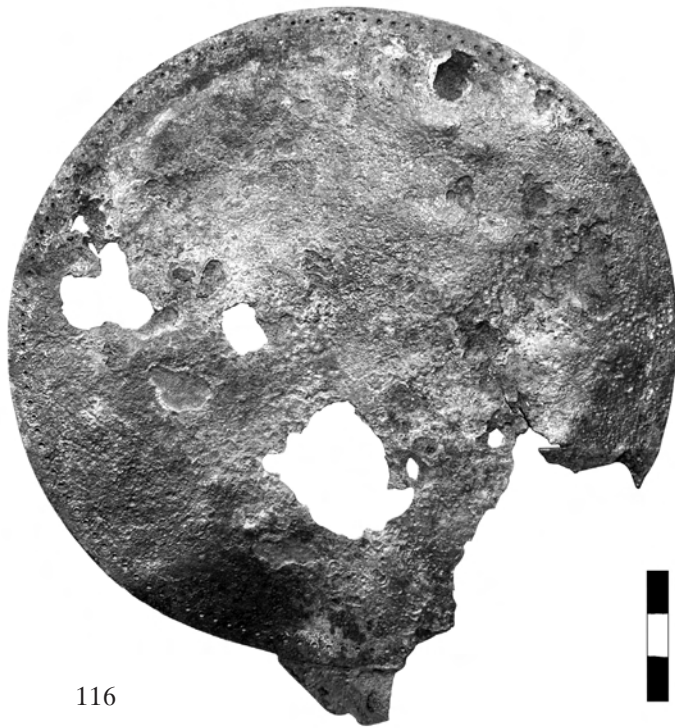

Εικ. 114. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 98 (ΒΕ 121), κύρια ὄψη.

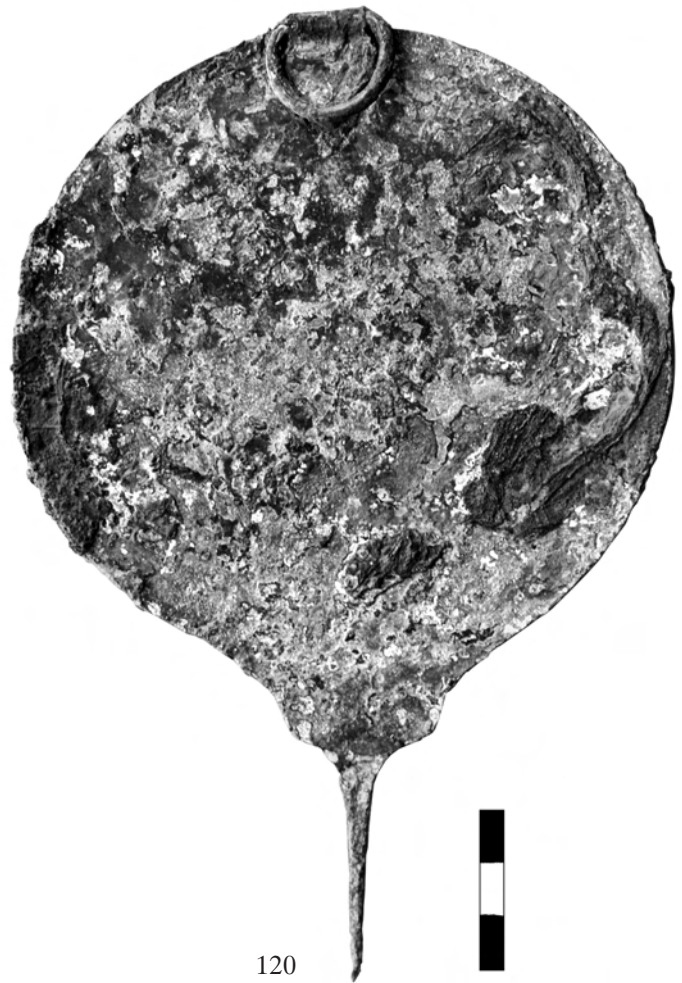

Εικ. 115. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 98 (ΒΕ 121), πίσω ὄψη.

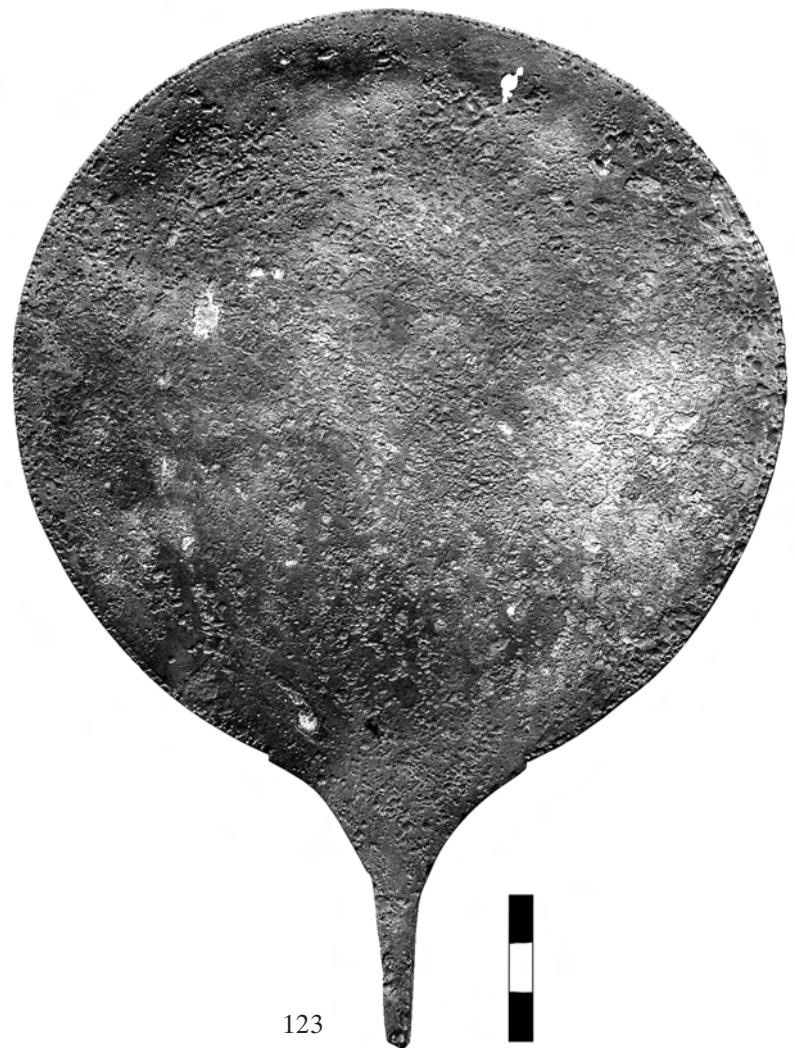
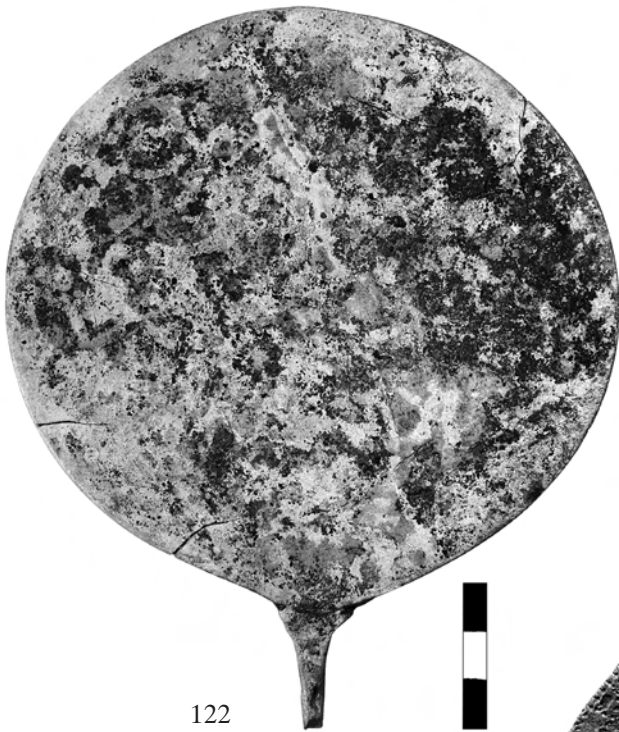

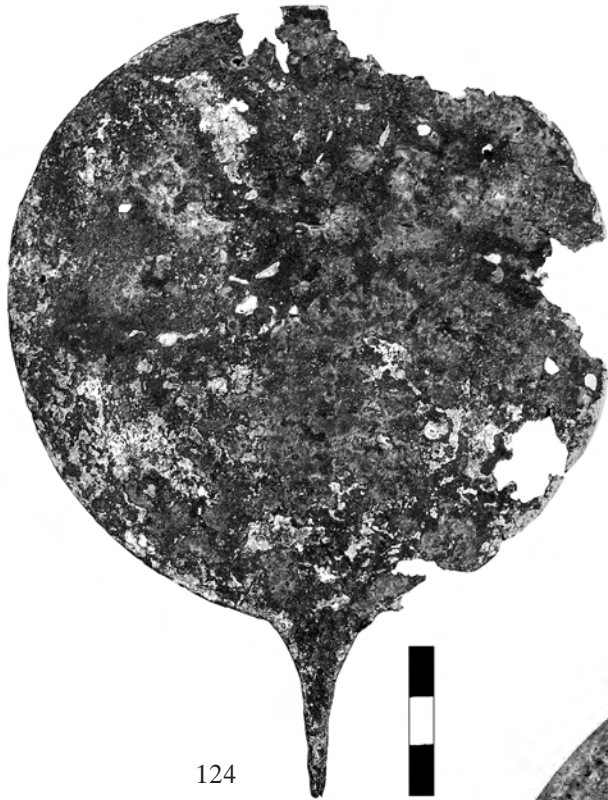
Εἰκ. 116-118, 121. Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **99** (M 2457), ἀρ. **100** (M 2883), ἀρ. **101** (M 1061) καὶ ἀρ. **103** (BE 8558), κύριες ὄψεις.

Εικ. 119-120. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **102** (ΒΕ 8598), κύρια καὶ πίσω ὄψη.

Εικ. 122. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **104** (BE 8524), κύρια ὄψη. Εικ. 123. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **105** (M 2381), κύρια ὄψη.

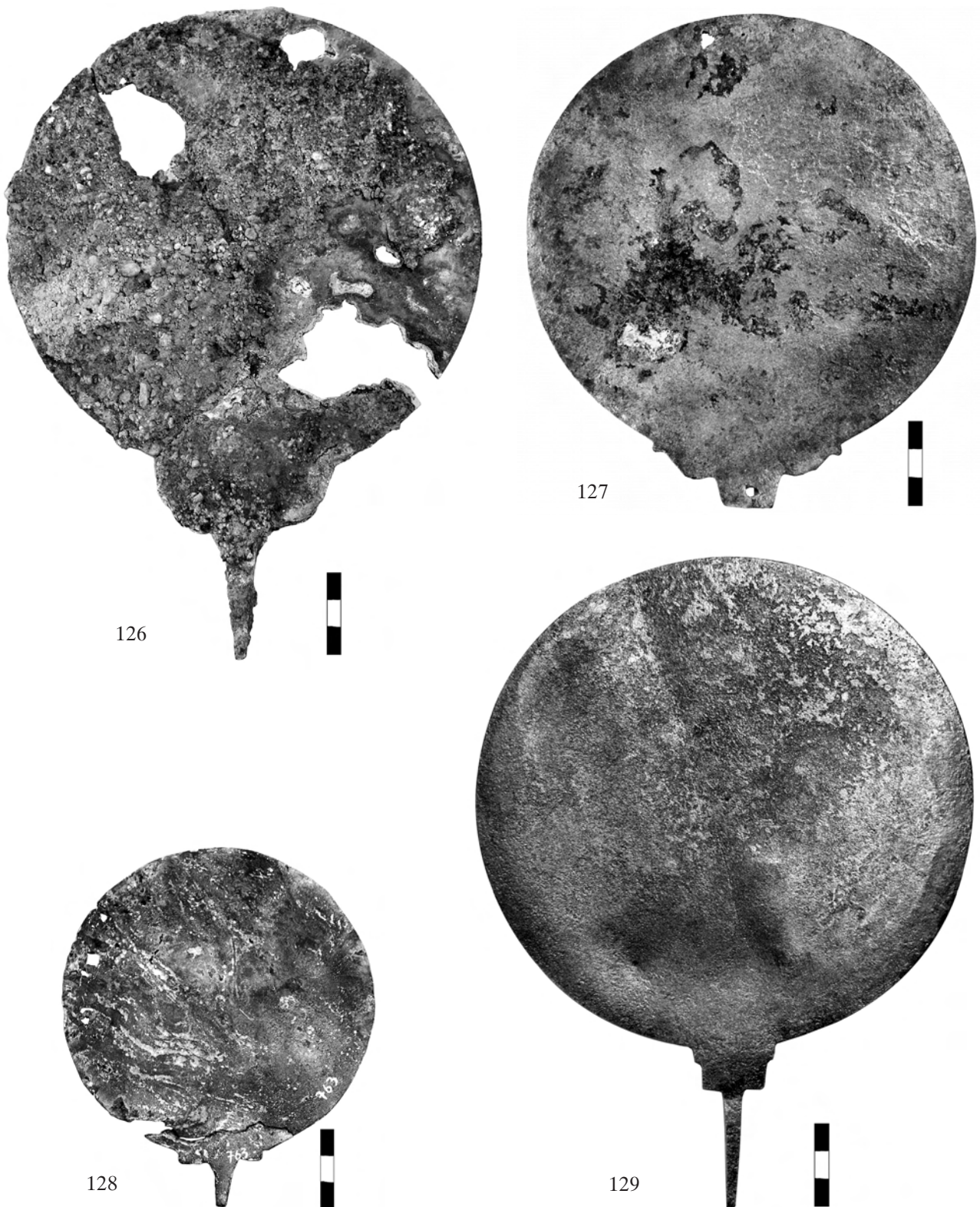

124

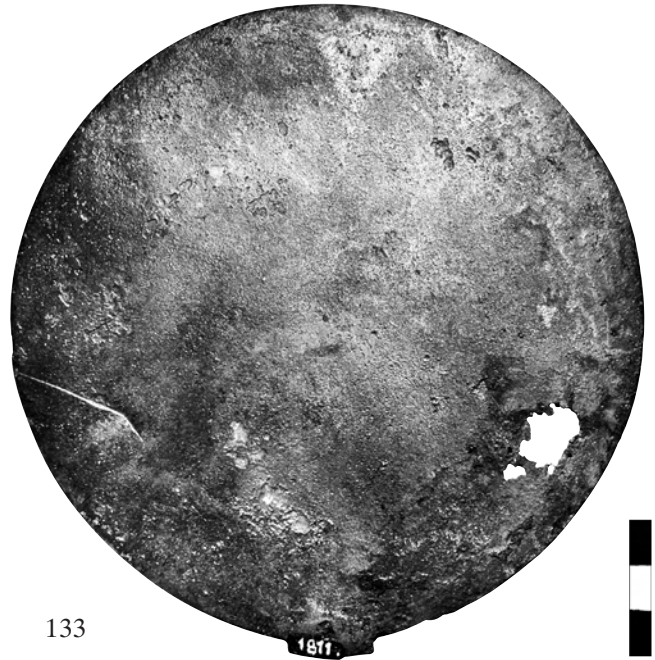
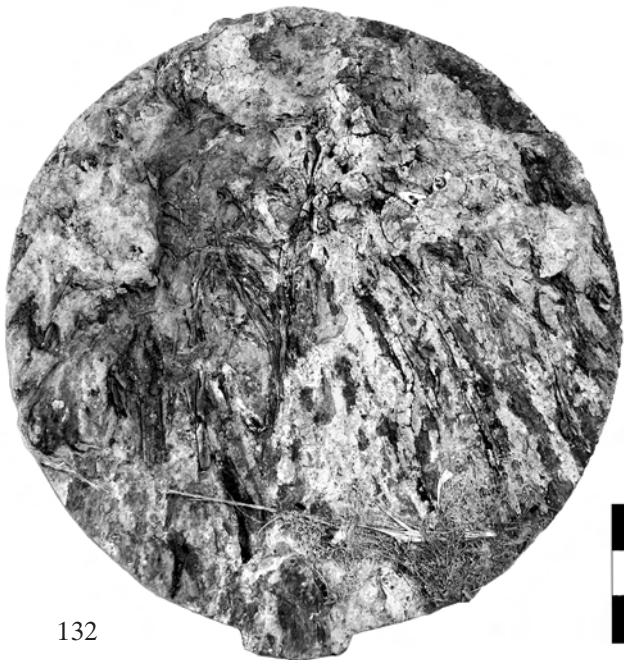
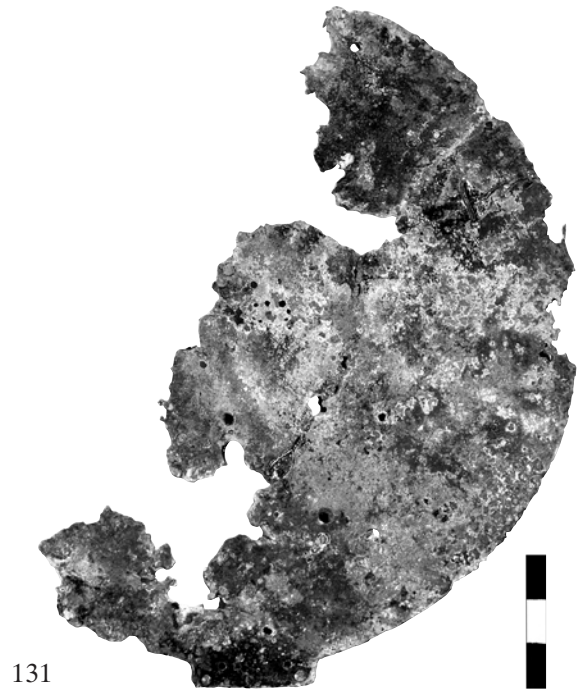

125

Εικ. 124. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **106** (BE 8535), κύρια ὄψη. Εικ. 125. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **107** (M 3094), κύρια ὄψη.

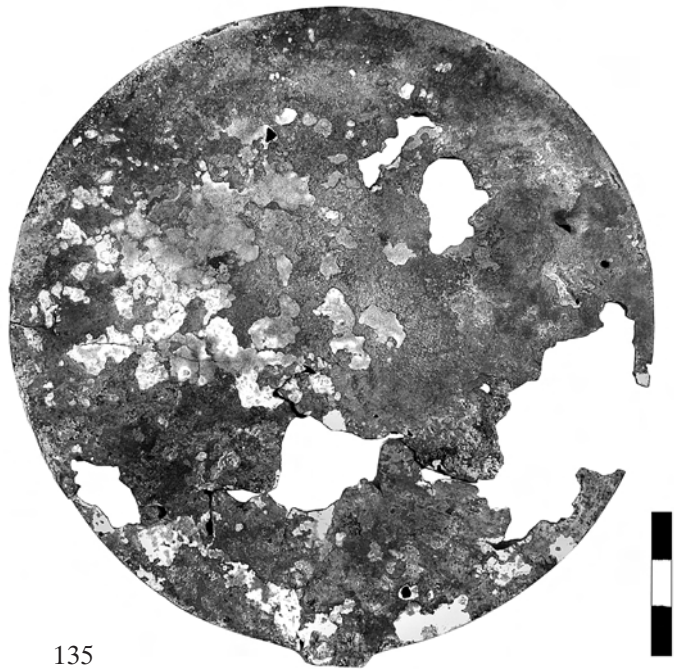
Εικ. 126-129. Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **108** (BE 8560), ἀρ. **109** (BE 8525), ἀρ. **110** (M 763α) καὶ ἀρ. **111** (BE 8522), κύριες ὄψεις.

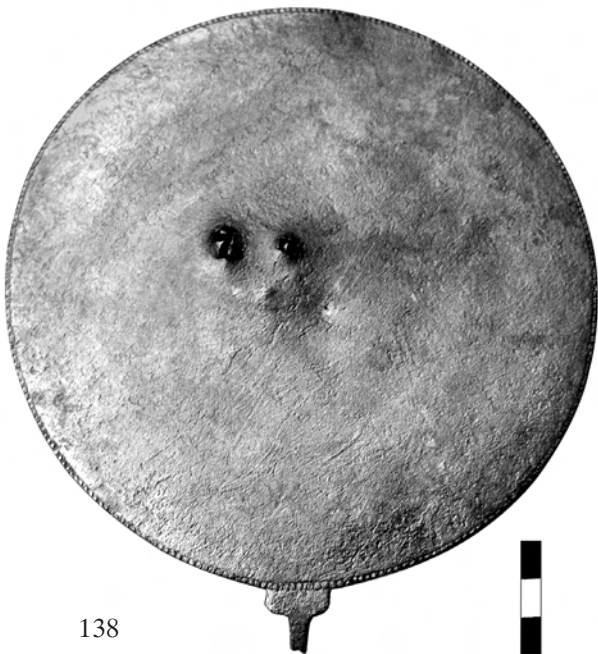
Εικ. 130-133. Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **112** (Μ 51α), ἀρ. **113** (ΒΕ 8531), ἀρ. **114** (ΒΕ 8559), καὶ ἀρ. **115** (Μ 1811), κύριες ὄψεις.

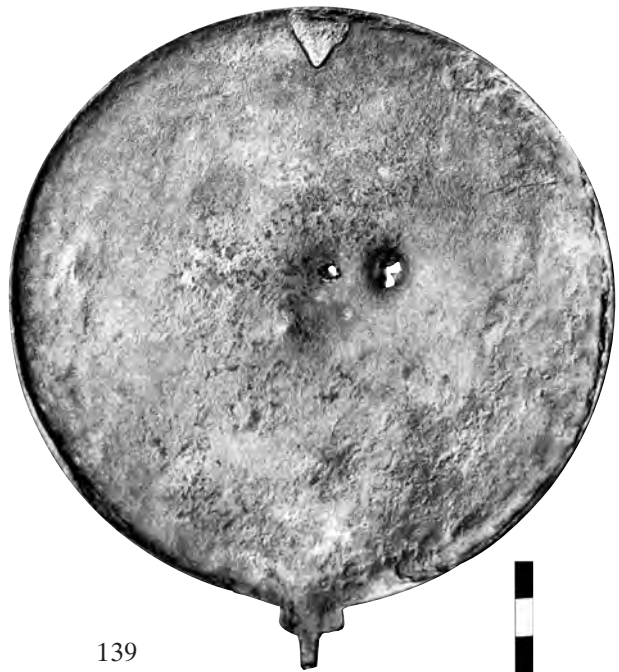
134

135

138

139

Εικ. 134-135. Τὰ κατόπτρα ἀρ. **116** (Μ 205) καὶ ἀρ. **117** (Μ 1765), κύριες ὀψεις. Εἰκ. 138-139. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **119** (Μ 3095), κύρια καὶ πίσω ὄψη.

Εικ. 136. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 118 (Μ 763β), κύρια ὄψη.

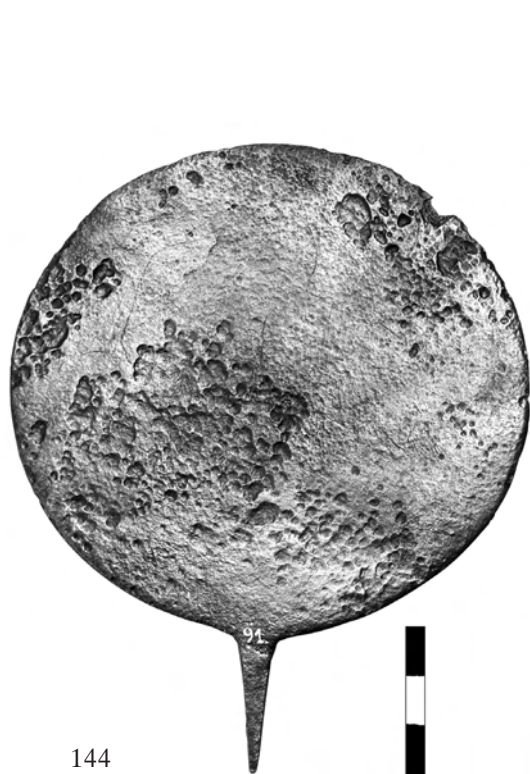

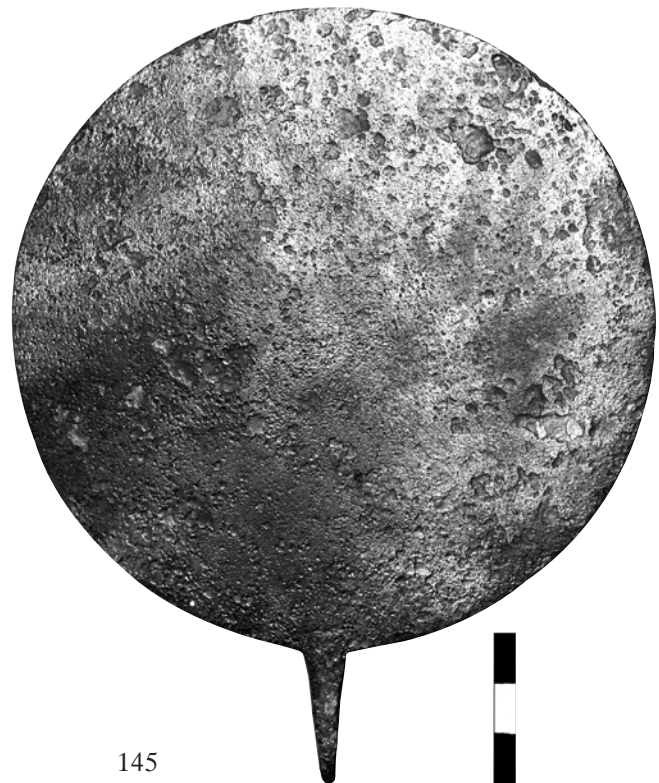
Είκ. 137. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **118** (Μ 763β), λεπτομέρεια τῆς διακόσμησης.

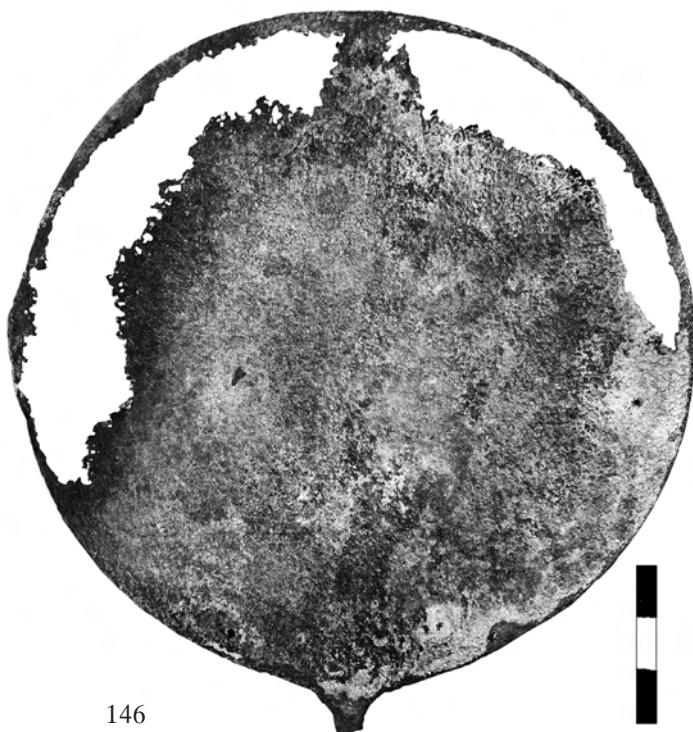
Εικ. 140-143. Τὰ κάτοπτρο ἀρ. **120** (Μ 2461), ἀρ. **121** (Μ 23β), ἀρ. **122** (Μ 644) καὶ ἀρ. **123** (Μ 2119), κύριες ὄψεις.

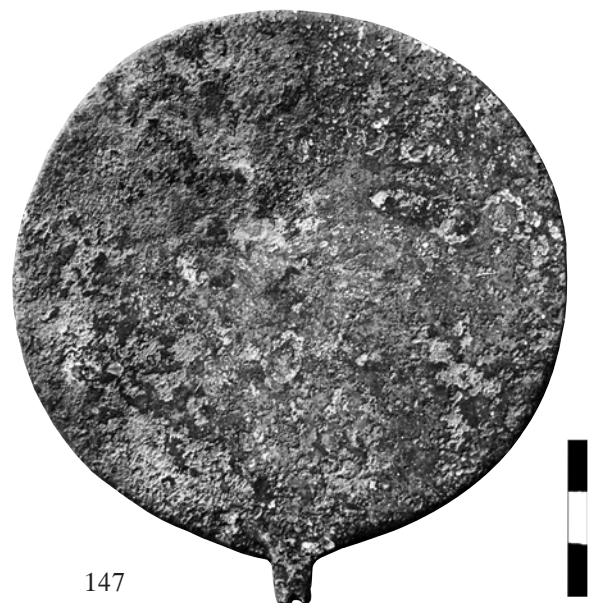
144

145

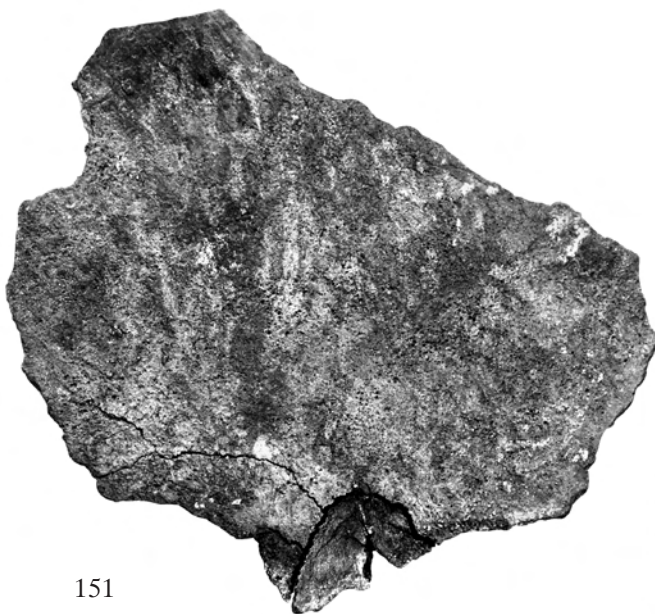
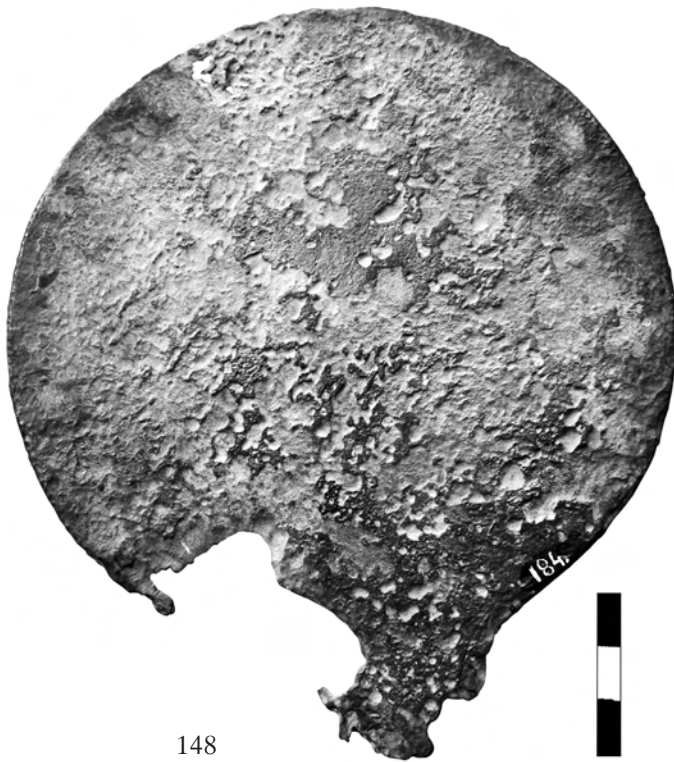

146

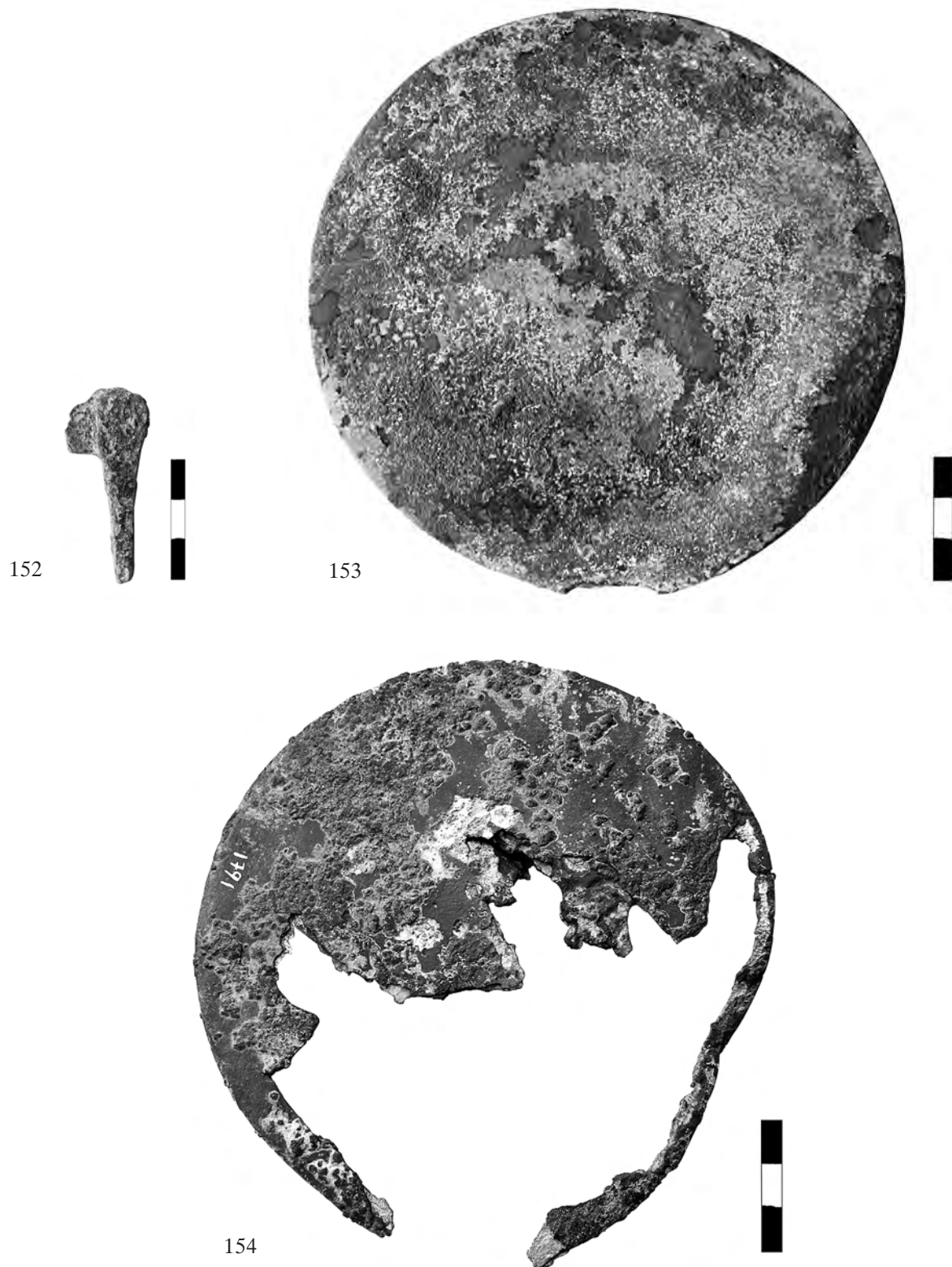

147

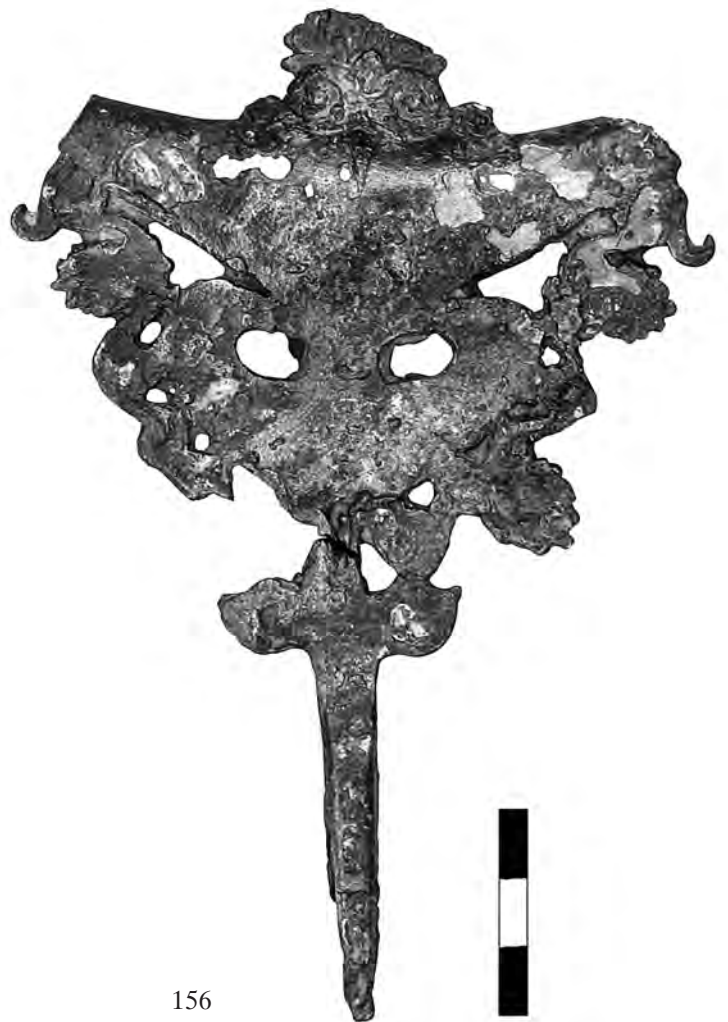
Εἰκ. 144-147. Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **124** (Μ 91), ἀρ. **125** (Μ 209), ἀρ. **126** (ΒΕ 8530) καὶ ἀρ. **127** (Μ 2942), κύριες ὄψεις.

Εικ. 148, 151. Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **128** (Μ 184) καὶ ἀρ. **130** (Μ 2944), κύριες ὄψεις. Εἰκ. 149-150. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. **129** (Μ 2943), κύρια καὶ πίσω ὄψη.

Εικ. 152. Στέλεχος του κατόπτρου αρ. 131 (Μ 1069). Εικ. 153-154. Τα κάτοπτρα αρ. 132 (Μ 2939) και αρ. 133 (Μ 1791), κύριες όψεις.

Εικ. 155-156. Ἐνδιάμεσο μέλος τοῦ κατόπτρου με Σειρήνα ἀρ. **134** (BE 8541), κύρια καὶ πίσω ὄψη.

157

158

Εικ. 157-158. Ἐνδιάμεσο μέλος τοῦ κατόπτρου μὲ Σειρήνα ἀρ. 135 (BE 8544), κύρια καὶ πίσω ὄψη.

Εικ. 159. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 136 (ΒΕ 120), κύρια ὄψη.

Εικ. 160. Τὸ κάτοπτρο ἀρ. 136 (ΒΕ 120), πίσω ὄψη.

Εικ. 161. Άγαλμάτιο Έρωτα αρ. 137 (ΒΕ 122), κύρια ὄψη.

Εικ. 162. Αγαλμάτιο Ἔρωτα ἀρ. 137 (BE 122), πίσω ὄψη.

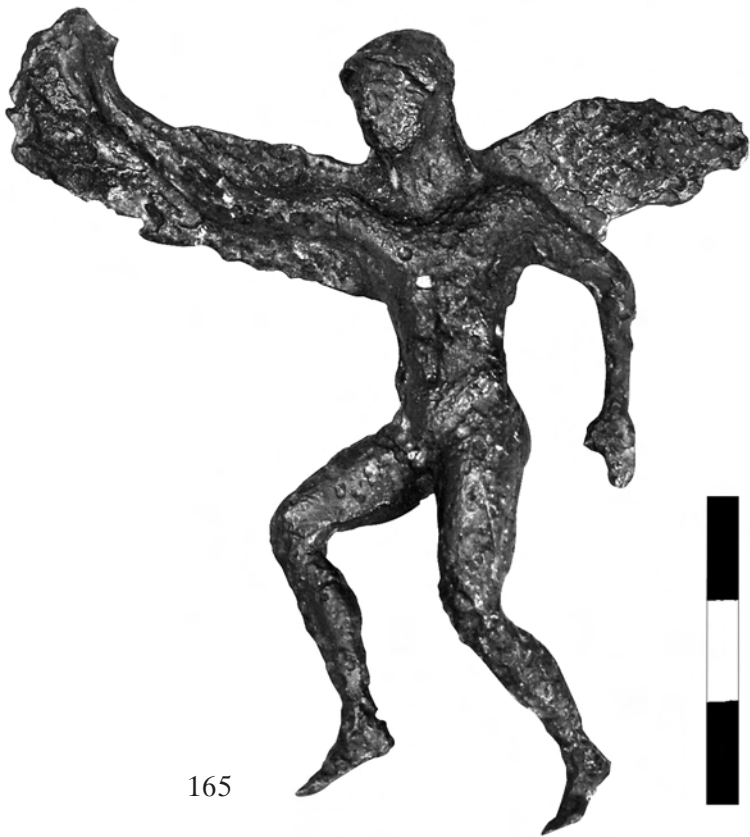

163

164

Εικ. 163-164. Άγαλμάτιο Έρωτα αρ. 138 (ΒΕ 123), κύρια και πίσω όψη.

165

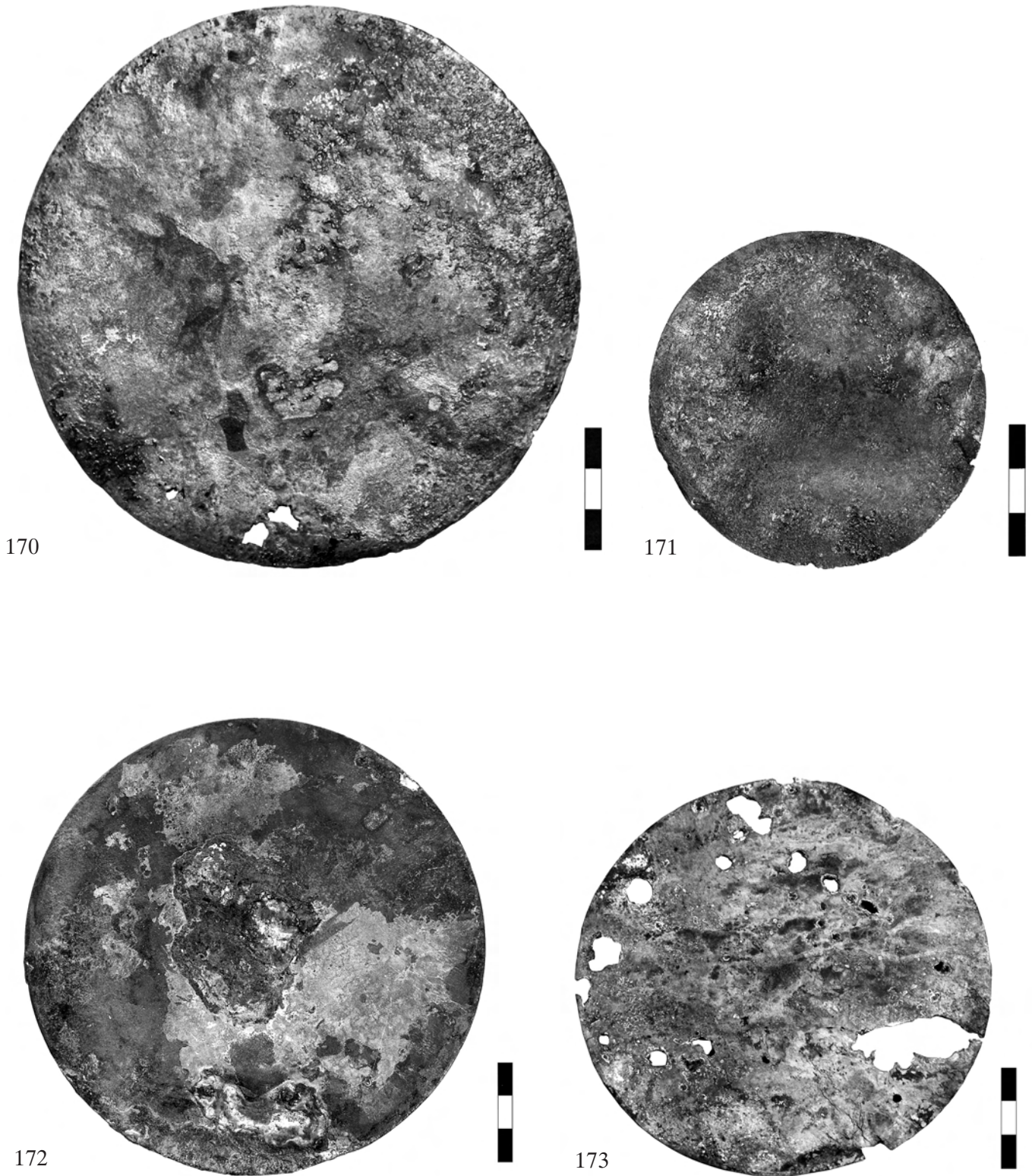

166

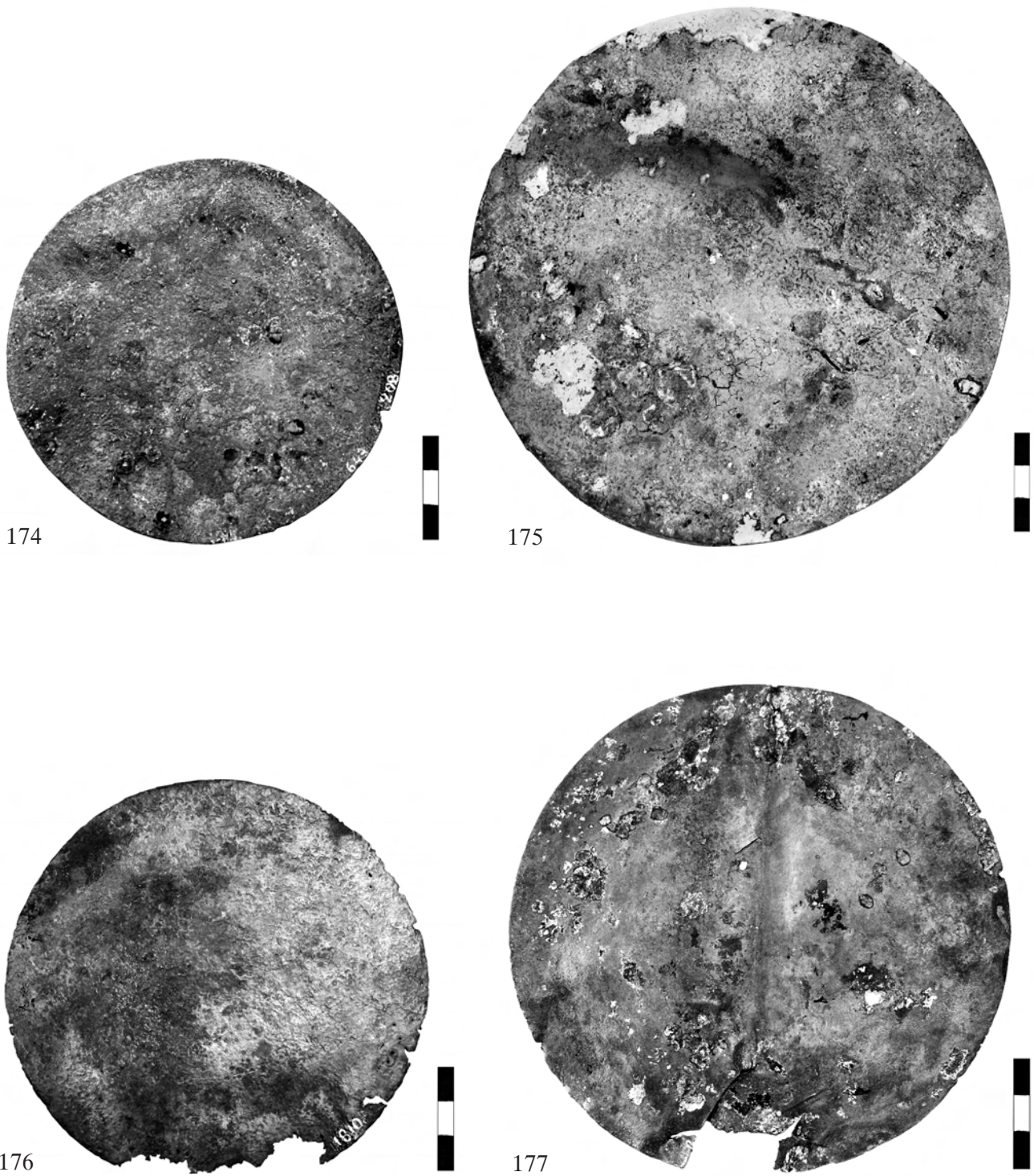
Εικ. 165-166. Άγαλμάτιο Έρωτα άρ. 139 (BE 8543), κύρια και πίσω όψη.

Εικ. 167. Όλόγλυφο άκρο χέρι με ζωάκι άρ. **140** (BE 8545). Εικ. 168. Τριποδική βάση άρ. **141** (M 2393). Εικ. 169. Κάτοπτρο άρ. **142** (M 2458), κύρια όψη.

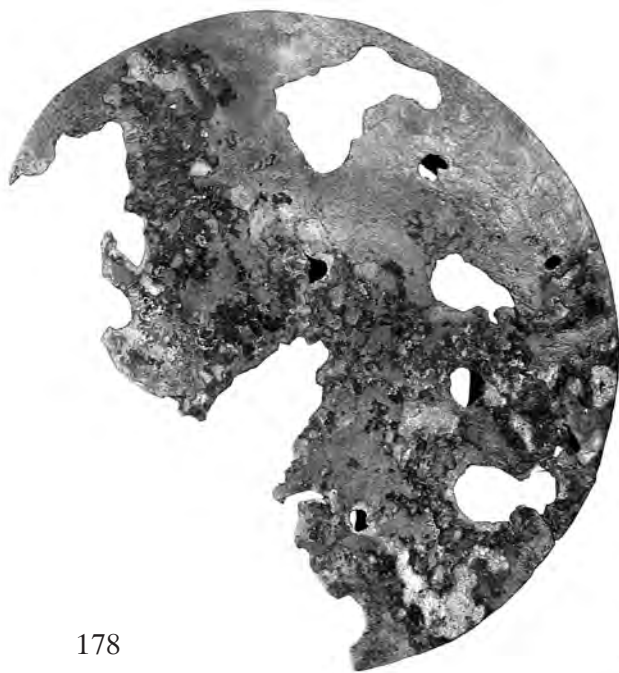

Εικ. 170-173. Κάτοπτρα ἀρ. 143 (BE 8521), ἀρ. 144 (BE 8534), ἀρ. 145 (M 2898 α) καὶ ἀρ. 147 (M 1758), κύριες ὄψεις.

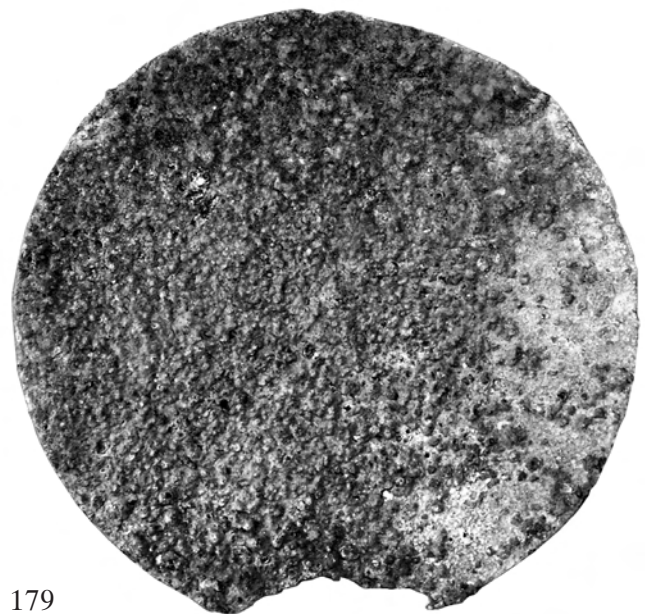

Εικ. 174-177. Τὰ κάτοπτρα ἀρ. **148** (M 208), ἀρ. **149** (BE 8547), ἀρ. **150** (M 1810), ἀρ. **151** (BE 8537), κύριες ὄψεις.

178

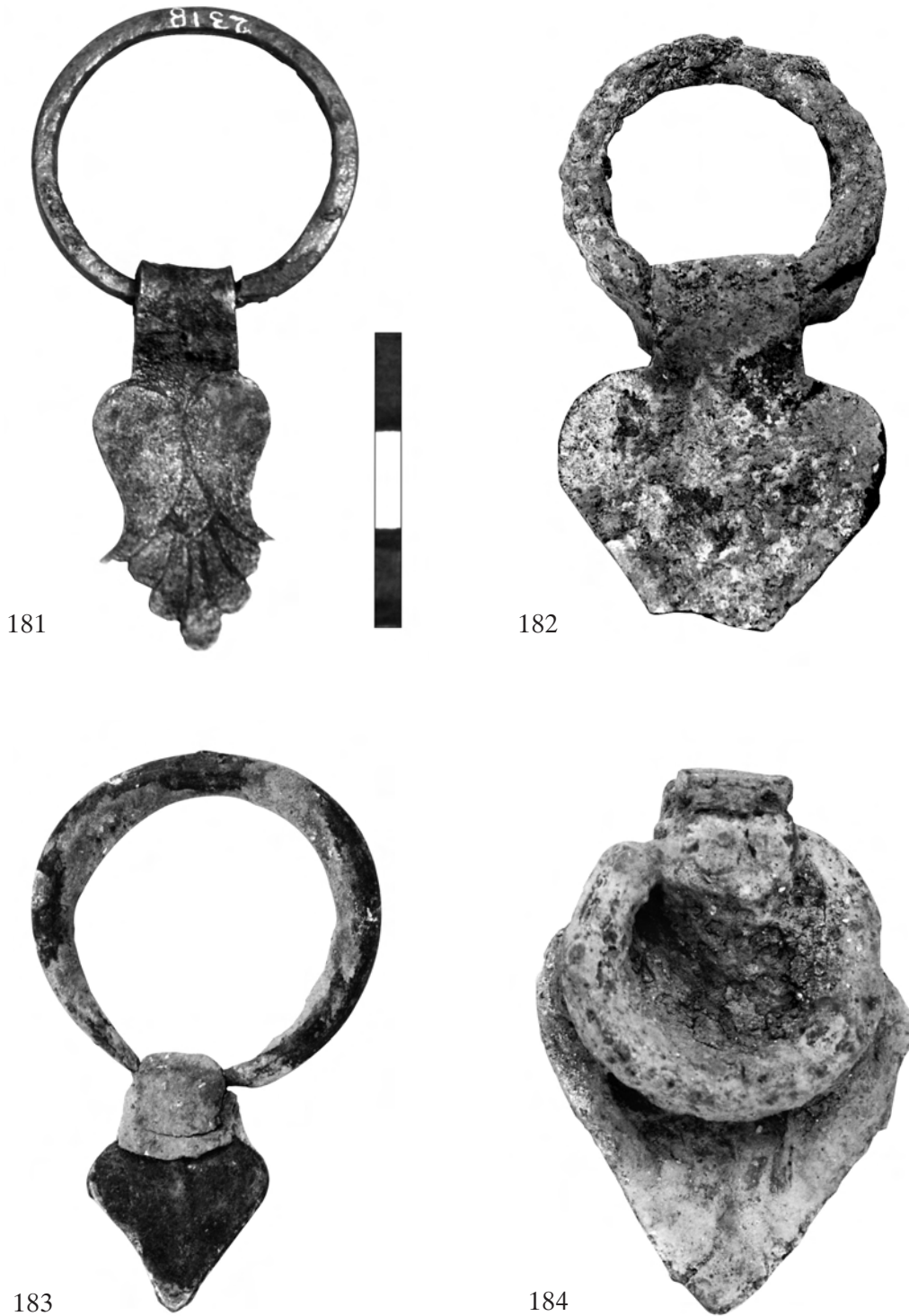

179

180

Εικ. 178-180. Τα κάτοπτρα ἀρ. **152** (BE 8540), ἀρ. **153** (BE 8527) καὶ ἀρ. **154** (M 2463), κύριες ὀψεις.

Εικ. 181-184. Διακοσμητικά εξαρτήματα με κρικό άρ. **174** (Μ 2318), άρ. **175** (ΒΚ 340 γ), άρ. **176** (Μ 660), άρ. **177** (Μ 1108).

185

186

187

Εικ. 185. Κρίκος ἀρ. **178** (Μ 2955). Εικ. 186. Πόδι-στήριγμα κατόπτρου (;) ἀρ. **179** (Μ 2940).
Εικ. 187. Ἐλεφάντινες λαβές ἀρ. **180** καὶ **181** (Μ 1303 καὶ Μ 2010).

188

189

Είκ. 188. Ὀστέινες λαβὲς ἀρ. **182** καὶ **183** (M 2290 καὶ M 2291+M 2297). Είκ. 189. Τεμάχια ὀστέινων λαβῶν ἀρ. **184**, **185**, **186** καὶ **187** (M 2389, M 2401, M 2402, M 2403).

Εικ. 190-191. Χάλκινες φτεροῦγες Ἴερωτα ἀρ. **188** (BE 8542), κύρια καὶ πίσω ὄψη. Εἰκ. 192. Ἐνδιάμεσο μέλος ἀπὸ τῆ λαβὴ κατόπτρου ἀρ. **189** (M 2156), κύρια ὄψη.

Η
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
2018

ΤΟΜΟΣ ΕΚΑΤΟΣΤΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 2018

ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΠΙΝΙΑ

ΑΝΤΩΝΗΣ ΕΥΑΓ. ΜΠΟΥΛΟΥΚΟΣ & Σ^{ΙΑ} Ο.Ε.»

ΛΕΟΝΤΕΙΟΥ 9 ΑΘΗΝΑ

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

ΕΦΗΣ ΑΧΛΑΔΗ

